

සංයුත්තනිකායෙ

සගාථාවග්ගට්ඨකා

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

1. සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙනබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤානං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගභණ්ඩාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බභිතසුඛනිප්පාදනත්ථන්ති. අථ වා මඤ්ඤානාදිවතො, සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සමාවරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියාති. අථ වා රතනත්තයපණාමකරණං පූජනීයපූජාපුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තනත්ථං, තං අත්තනො යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස කම්මස්ස බලානුප්පදානත්ථං, අන්තරා ච තස්ස අසංකොචාපනත්ථං, තද්වහං අනන්තරායෙන අට්ඨකථාය පරිසමාපනත්ථන්ති ඉදමෙව ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිජ්ජෙතං. තථා හි වක්ඛති “ඉති මෙ පසන්නමතිනො...පෙ.... තස්සානුභාවෙනා” ති. වත්ථුත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛේත්තසංබුද්ධියා අපරිමේයාපභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. යථාහ “පුජාරහෙ පුජයතො” තිආදි (ධ. ප. 195; අප. මෙර 1.10.1), තථා “යෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා, අග්ගෙ බො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො හොති” තිආදි (ඉතිවු. 90).

“බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
චරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස;
ධම්මොති...පෙ...., සඬ්ඝොති...පෙ...., ජම්බුදීපස්සා” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6);

තථා “යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරිශුද්ධිතං චිත්තං හොති, න දොස...පෙ.... න මොහපරිශුද්ධිතං චිත්තං හොති” තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11). “අරඤ්ඤෙ රුක්ඛමුලෙ වා...පෙ.... භයං වා ජම්භිතත්තං වා ලොමහංසො න හෙස්සති” ති (සං. නි. 1.249) ව.

තත්ථ යස්ස වත්ථුත්තයස්ස වන්දනං කත්තුකාමො, තස්ස ගුණාතිසයයොගසන්දස්සනත්ථං “කරුණාසීතලභදය”න්තිආදිනා ගාථත්තයමාහ. ගුණාතිසයයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ච කතා වන්දනා

යථාධිප්තෙතං පයොජනං සාධෙතීති. තත්ථ යස්සා දෙසනාය සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා න විනයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානා, අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාප්පධානාති තද්වහයප්පධානමෙව තාව සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං තම්මුලකත්තා සෙසරතනානං.

“කරුණාසීතලහදය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කිරතීති කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධුනං කම්පනං හදයබ්බං කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති අත්ථො. කරුණාය සීතලං කරුණාසීතලං, කරුණාසීතලං හදයං අස්සාති කරුණාසීතලහදයො, තං කරුණාසීතලහදයං.

තත්ථ කිඤ්චාපි පරෙසං භිතොපසංභාරසුඛාදිඅපරිහානිච්ඡනසභාවතාය, ඛ්‍යාපාදාරතීනං උජුච්චව්චනීකතාය ව සත්තසන්තානගතසන්තාපවිච්ඡේදනාකාරපචත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි විත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති, තථාපි පරදුක්ඛාපනයනාකාරප්පචත්තියා පරුපතාපාසහතරසා අවිහිංසාභූතා කරුණාව විසෙසෙන හගවතො විත්තස්ස විත්තපස්සද්ධි විය සීතිභාවනිමිත්තන්ති වුත්තං. “කරුණාසීතලහදය”න්ති. කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තාති දට්ඨබ්බා.

අථ වා ඡඅසාධාරණඤාණවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං නිරවසෙසඤ්ච සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං විය සවිසයඛ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවමුපගතා කරුණාව හගවතො අභිසයෙන හදයසීතලභාවහෙතුති ආහ “කරුණාසීතලහදය”න්ති.

අථ වා සතිපි මෙත්තාමුදිතානං සාතිසයෙ හදයසීතිභාවනිබන්ධනත්තෙ සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි කාරණන්ති කරුණාව හගවතො “හදයසීතලභාවකාරණ”න්ති වුත්තා. කරුණානිදානා හි සබ්බෙපි බුද්ධගුණා, කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්තාපස්ස හි හගවතො පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි අසඬ්ඛෙය්‍යානි කප්පානං අකිලන්තරූපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනියතස්ස සමධිගතධම්මාධිපතෙය්‍යස්ස ව සන්තිහිතෙසුපි සත්තසඬ්ඛාටසමුපනිතහදයුපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි විත්තසීතිභාවස්ස අඤ්ඤාථත්තමහොසීති. එතස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ තීසුපි අවත්ථාසු හගවතො කරුණා සඬ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා.

පජානාතීති පඤ්ඤා, යථාසභාවං පකාරෙහි පටිච්ඡේදකතීති අත්ථො. පඤ්ඤාව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවජොතනට්ඨෙත පච්ඡොතොති පඤ්ඤාපච්ඡොතො. සවාසනප්පහානතො විසෙසෙන හතං සමුග්ගාටිතං විහතං. පඤ්ඤාපච්ඡොතෙන විහතං පඤ්ඤාපච්ඡොතවිහතං. මුග්ගන්ති තෙන, සයං වා මුග්ගති, මොහනමත්තමෙව වා තත්ති මොහො, අවිජ්ජා. ස්වෙව

විසයසභාවපටිච්ඡාදනකරණතො අන්ධකාරසරික්ඛතාය තමො වියාති තමො.
 පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො මොහතමො එතස්සාති පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමො,
 තං පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං. සබ්බෙසමිපි හි බිණ්ණාසවානං සතිපි
 පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන අවිජ්ජන්ධකාරස්ස විහතභාවෙ සද්ධාධිමුත්තෙනි විය
 දිට්ඨිජ්ජත්තානං සාවකෙහි පච්චෙකසම්බුද්ධෙහි ච සවාසනජ්ජභානෙන
 සම්මාසම්බුද්ධානං කිලෙසජ්ජභානස්ස විසෙසො විජ්ජතීති සාතිසයෙන
 අවිජ්ජාජ්ජභානෙන භගවන්තං ටොමෙන්නො ආහ
 “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති.

අථ වා අන්තරෙන පරොපදෙසං අත්තනො සන්තානෙ අවිචන්තං
 අවිජ්ජන්ධකාරවිගමස්ස නිබ්බත්තිත්තත්තා, තථා සබ්බඤ්ඤාතාය බලෙසු ච
 වසීභාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන
 සම්මදෙව තස්ස පවත්තිත්තත්තා භගවාච විසෙසතො මොහතමවිගමෙන
 ටොමෙතබ්බොති ආහ “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති. ඉමස්මිඤ්ච
 අත්ථවිකප්පෙ “පඤ්ඤාපජ්ජොතො”ති පදෙන භගවතො පටිච්චෙධපඤ්ඤා විය
 දෙසනාපඤ්ඤාපි සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනසෙන වා සභිගහිතාති දට්ඨබ්බා.

අථ වා භගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යාපරියන්තිකත්තා
 සකලඤෙය්‍යාධම්මසභාවාවබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසභිබ්බාතෙන
 පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන සබ්බඤෙය්‍යාධම්මසභාවච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස
 විධමිත්තත්තා අනඤ්ඤසාධාරණො භගවතො මොහතමවිනාසොති කත්වා වුත්තං.
 “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති. එත්ථ ච මොහතමවිධමනන්තෙ
 අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණුපචාරෙන සසන්තානෙ මොහතමවිධමනන්ති
 දට්ඨබ්බං. අභිනිභාරසම්පත්තියා සවාසනජ්ජභානමෙව හි කිලෙසානං
 ඤෙය්‍යාවරණපභානන්ති, පරසන්තානෙ පන මොහතමවිධමනස්ස කාරණභාවතො
 එලූපචාරෙන අනාවරණඤාණං “මොහතමවිධමන”න්ති වුවිචතීති.

කිං පන කාරණං අවිජ්ජාසමුග්ග්‍යාතොයෙවෙකො පභානසම්පත්තිවසෙන
 භගවතො ටොමනානිමිත්තං ගය්හති, න පන සාතිසයං
 නිරවසෙසකිලෙසපභානන්ති? තජ්ජභානවචනෙනෙව තදෙකට්ඨතාය
 සකලසංකිලෙසගණසමුග්ග්‍යාතස්ස ජොතිතභාවතො. න හි සො තාදිසො කිලෙසො
 අත්ථී, යො නිරවසෙසඅවිජ්ජාජ්ජභානෙන න පහීයතීති.

අථ වා විජ්ජා විය සකලකුසලධම්මසමුප්පත්තියා
 නිරවසෙසාකුසලධම්මනිබ්බත්තියා සංසාරජ්ජවත්තියා ච අවිජ්ජා පධානකාරණන්ති
 තබ්බිසාතවචනෙන සකලසංකිලෙසගණසමුග්ග්‍යාතො වුත්තො එව භොතීති වුත්තං.
 “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති.

නරා ච අමරා ච නරාමරා, සහ නරාමරෙහීති සනරාමරො, සනරාමරො ච සො
 ලොකො වාති සනරාමරලොකො, තස්ස ගරුති සනරාමරලොකගරු, තං
 සනරාමරලොකගරුං. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨසත්තානම්පි යථාරහං.

ගුණවිසේසාවහනය හඟවතො උපකාරනං දස්සෙති. න චේත්ථ පධානාප්පධානභාවො චොදෙනබ්බො. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමො. ඵදිසෙසු හි සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසියති යථා “සරාජිකාය පරිසායා”ති (අප. අට්ඨ. 1.1.82). කාමඤ්චේත්ථ සත්තසංඛාරොකාසවසෙන තිව්ධො ලොකො, ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව සත්තලොකස්ස වසෙන අත්ථො ගහෙනබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති ඵත්ථ පුඤ්ඤපාපානි තබ්බිපාකො වාති “ලොකො”ති වුවචති. අමරග්ගහණෙන චේත්ථ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙනා.

අථ වා සමුහත්ථො ලොක-සද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපියතීති. සහ නරෙහිති සනරා, සනරා ව තෙ අමරා වාති සනරාමරා, තෙසං ලොකොති සනරාමරලොකොති පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. අමර-සද්දෙන චේත්ථ විසුද්ධිදෙවාපි සංඛගස්සන්ති. තෙ හි මරණාභාවතො පරමත්ථතො අමරා, නරාමරානංයෙව ගහණං උක්කට්ඨනීද්දෙසවසෙන යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති (දී. නි. 1.157). තථා හි සබ්බානත්ථපරිහරණපුබ්බධිගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අවචන්තමුපකාරිතාය අපරිමිතනිරූපමප්පභාවගුණවිසේසසමඛිතිතාය ව සබ්බසත්තූත්තමො හගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමං ගාරවට්ඨානං. තෙන වුත්තං “සනරාමරලොකගරු”න්ති.

සොහනං ගතං ගමනං ඵත්තස්සාති සුගතො. හගවතො හි වෙනෙයාප්නුපසංකමනං ඵකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ථාදනතො සොහනං, තථා ලක්ඛණානුඛාසඤ්ජනපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිතබලිතානුකම්පනනිප්පිළනුක්කුට්ඨකුට්ඨාකුලතාදි-දොසරහිතමවහසිතරාජහංසවසභවාරණමිගරාජගමනං කායගමනං ඤාණගමනඤ්ච විපුලනිම්මලකරුණාසතිවිරියාදිගුණවිසේසසහිතමහිනීභාරතො යාව මහාබොධි නිරවජ්ජතාය සොහනමෙවාති.

අථ වා සයම්භුඤ්ඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පරිජානන්තො ඤාණෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො, තථා ලොකසමුදයං පහානාහිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො, ලොකනිරොධං නිබ්බානං සවිජ්ජිරියාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො, ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං භාවනාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො. “සොනාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතො”තිආදිනා නයෙන (මහානි. 38) අයමත්ථො විභාවෙනබ්බොති.

අථ වා සුන්දරං යානං සම්මාසම්බොධිං, නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති සුගතො. යස්මා වා භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං වෙනෙයානං යථාරහං

කාලයුත්තමෙව ව ධම්මං භාසති, තස්මා සම්මා ගදති වදන්ති සුගතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. ඉති සොහනගමනතාදීහි සුගතො, තං සුගතං.

පුඤ්ඤපාපකෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගන්තබ්බතො ගතියො,
උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිවසෙන පඤ්චවිධා. තා හි සකලස්සපි
භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරභභාවකරණෙන නිවත්තිතත්තා
භගවා පඤ්චහිපි ගතීහි සුට්ඨු මුත්තො විසංයුත්තොති ආහ “ගතිවිමුත්ත”න්ති.
එතෙන භගවතො කත්ථවිපි අපරියාපන්නතං දස්සෙති, යතො භගවා
“දෙවාතිදෙවො”ති වුච්චති. තෙනාහ –

“යෙන දෙවුපපත්තස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං ආසවා බ්‍රිණා, විද්ධස්සා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනකානඤ්ඤි කම්මකිලෙසානං අග්ගමග්ගෙන බොධිමුලෙයෙව
සුප්පභින්නත්තා නත්ථි භගවතො ගතිපරියාපන්නතාති අවිචන්තමෙව භගවා
සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණධර්මසත්තාවාසසත්තනිකායෙහි සුපරිමුත්තො. තං
ගතිවිමුත්තං. චන්දෙති නමාමි, ථොමෙමිති වා අත්ථො.

අථ වා ගතිවිමුත්තන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුප්පත්තියා භගවන්තං
ථොමෙති. එත්ථ හි ද්විහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා
අත්තහිතසම්පත්තිතො පරහිතපටිපත්තිතො ව. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති
අනාවරණඤ්ඤාණාධිගමතො, සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං
අවිචන්තපහානතො, අනුපාදිසෙසනිබ්බානස්පත්තිතො ව වෙදිතබ්බා.
පරහිතපටිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛවිත්තස්ස
සබ්බදුක්ඛනියානිකධම්මදෙසනතො, විරුද්ධෙසුපි නිව්චං හිතජ්ඣාසයවසෙන
ඤ්ඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ව. සා පනෙත්ථ ආසයතො පයොගතො ව දුට්ඨා
පරහිතපටිපත්ති, තිව්ධා ව අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා හොති, කථං?
“කරුණාසිතලභදය”න්ති එතෙන ආසයතො පරහිතපටිපත්ති, සම්මාගදනත්ථොන
සුගත-සද්දෙන පයොගතො පරහිතපටිපත්ති, “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං
ගතිවිමුත්ත”න්ති එතෙහි චතුසච්චපටිවෙධත්ථොන ව සුගත-සද්දෙන තිව්ධාපි
අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨත්ථොන තෙන “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති
එතෙන ව සබ්බාපි අත්තහිතසම්පත්ති පරහිතපටිපත්ති පකාසිතා හොතිති.

අථ වා තීහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා – හෙතුතො ඵලතො
උපකාරතො ව. තත්ථ හෙතු මහාකරුණා, සා පයමපදෙන දස්සිතා. ඵලං චතුබ්බිධං
ඤ්ඤාණසම්පදා පහානසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා වාති. තාසු
ඤ්ඤාණපහානසම්පදා දුතියපදෙන සච්චපටිවෙධත්ථොන ව සුගත-සද්දෙන පකාසිතා
හොන්ති, ආනුභාවසම්පදා පන තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා
යථාචුත්තකායගමනසොහනත්ථොන සුගත-සද්දෙන ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපාරිපුරියා

විනා තදභාවතො. උපකාරො අනන්තරං අබාහිරං කරිත්වා තිවිධයානමුඛෙන
විමුක්තිධම්මදෙසනා. සො සම්මාගදනත්ථෙත සුගත-සද්දෙන පකාසිතො හොතීති
වෙදිතබ්බං.

තත්ථ “කරුණාසීතලහදය” න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති.
මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඬිකතො සත්තානං
සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනීභාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පුරෙත්වා අනුත්තරං
සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං.

“පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම” න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති.
අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්චි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච
අනාවරණඤාණං සම්මාසම්බොධිති වුවිච්ඡිති. සම්මාගමනත්ථෙත සුගත-සද්දෙන
සම්මාසම්බොධියා පටිපත්තිං දස්සෙති

ලීනුද්ධවච්චපතිට්ඨානායුහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොග-
සස්සතුවෛදාහිනිවෙසාදි-අත්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතාය
මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො සුගත-සද්දස්ස. ඉතරෙහි සම්මාසම්බොධියා
පධානාප්පධානහෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොසතො
සත්තසත්තාරණඤ්චෙත්ථ පධානං පයොජනං, තදඤ්ඤමජ්ජපධානං. තෙසු පධානෙන
පරහිතපටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං, තදුභයෙන අත්තහිතාය
පටිපත්තාදීසු චතුසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දස්සෙති. තෙන ච
අනුත්තරදක්ඛිණෙයාභාවං, උත්තමචන්දනීයභාවං, අත්තතො ච චන්දනකිරියාය
බෙත්තඬිගතභාවං දස්සෙති.

එත්ථ ච කරුණාගහණෙන ලොකියෙසු
මහග්ගතභාවජ්ජත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති
දස්සිතා හොති, පඤ්ඤාගහණෙන
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති.
තදුභයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො “සනරාමරලොකගරු” න්තිආදිනා විපඤ්චියතීති.
කරුණාගහණෙන ච උපගමනං නිරුපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන
අපගමනං. තථා කරුණාගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්ති.
දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාගහණෙන සමඤ්ඤාය
අනතිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අතිධාවිත්වා
සත්තාදිපරාමසනං හොතීති. තථා කරුණාගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං
දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පට්ඨතඤාණං චතුසච්චඤාණං
චතුපට්ඨසම්භිදාඤාණං චතුර්වෙසාරජ්ජඤාණං, කරුණාගහණෙන
මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාධාරණඤාණානි ඡ අභිඤ්ඤා
අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි දස බලානි වුද්දස බුද්ධඤාණානි සොළස
ඤාණවරියා අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා චතුරත්තාලිය ඤාණචත්ථුනි සත්තසත්තති
ඤාණචත්ථුනීති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපහෙදානං වසෙන ඤාණචාරං
දස්සෙති. තථා කරුණාගහණෙන වරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාගහණෙන
විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාගහණෙන අත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාගහණෙන

ධම්මාධිපතිතා. කරුණාගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන කතඤ්ඤාතා. කරුණාගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාගහණෙන අනත්තන්තපතා. කරුණාගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාගහණෙන සයං තාරණං. තථා කරුණාගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහවිත්තතා, පඤ්ඤාගහණෙන සබ්බධම්මෙසු විරත්තවිත්තතා දස්සිතා හොති.

සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තන්තිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරණියාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති. තථා කරුණාගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බභිගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති. කරුණානිදානඤ්චි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිස්පවත්තිතො, සා ච කුමානත්තයසම්පයොගිනීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣිමං, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගහණං, අඤ්ඤා භාවා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
බ්බෙසං කප්පො චිරදීපමන්තරො,
වණ්ණො න බ්බෙසං තථාගතස්සා”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 3.425; උදා. 53; බු. වං. අට්ඨ. 4.5; වරියා. අට්ඨ. නිදානකථා, පකිණ්ණකකථා; අප. 2.7.20) –

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති අනුයුත්තෙන “නො භෙතං, භන්තෙ”ති පටික්ඛිපිත්වා “අපි ච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො”ති (දී. නි. 2.146) චුත්තං.

2. එවං සඨබ්බපෙන සකලසබ්බඤ්ඤාගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං “බුද්ධොපි”ති ආදිමාහ. තත්ථ බුද්ධොති කත්තුනිද්දෙසො. බුද්ධභාවන්ති කම්මනිද්දෙසො. භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වාති ච පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසො. යන්ති අනියමතො කම්මනිද්දෙසො. උපගතොති අපරකාලකිරියානිද්දෙසො. වන්දෙති කිරියානිද්දෙසො. තන්ති නියමනං. ධම්මන්ති වන්දනකිරියාය කම්මනිද්දෙසො. ගතමලං අනුත්තරන්ති ච තබ්බිසෙසනං.

තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව – “බුද්ධිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙනා පජායාති බුද්ධො”ති ආදිනා නිද්දෙසනායෙන (මහානි. 192; චූළනි.

පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97) අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා සවාසනාය අඤ්ඤාණනිද්දාය අවිචන්තවිගමනො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවනො බුද්ධවාති බුද්ධො ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සවිපි ඤෙය්‍යාධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යාවිසෙසස්ස කම්මභාවෙන අග්ගහණනො කම්මවචනිච්ඡාය අභාවෙන අවගමනත්ථවසෙනෙව කත්තුනිද්දෙසො ලබ්හතීති බුද්ධවාති බුද්ධො යථා “දික්ඛිතො න දදාති” ති. අත්ථනො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤ්ඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තනිරවසෙසකිලෙසො මහාකරුණා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙය්‍යගුණගුණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ – “බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භු අනාවරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චාති අභිසම්බුජ්ඣති. තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො බලෙසු ව වසිභාව” න්ති (මහානි. 192). අපි-සද්දො සම්භාවනෙ. තෙන “එවං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා” ති වක්ඛමානගුණෙ ධම්මෙ සම්භාවනං දිපෙති. බුද්ධභාවන්ති සම්මාසම්බොධිං. භාවෙත්වාති උප්පාදෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා ව. සච්ඡිකත්වාති පච්චක්ඛං කත්වා. උපගතොති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො. එතස්ස “බුද්ධභාව” න්ති එතෙන සම්බන්ධො. ගතමලන්ති විගතමලං, නිද්දොසන්ති අත්ථො. වන්දෙති පණමාමි, ථොමෙමි වා. අනුත්තරන්ති උත්තරරහිතං, ලොකුත්තරන්ති අත්ථො. ධම්මන්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායනො සංසාරනො ව අපතමානෙ ධාරෙතීති ධම්මො.

අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – එවං විවිධගුණගුණසමන්තාගතො බුද්ධොපි භගවා යං අරියමග්ගසඬ්ඛාතං ධම්මං භාවෙත්වා ඵලනිබ්බානසඬ්ඛාතං පන ධම්මං සච්ඡිකත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතො, තමෙන බුද්ධානම්පි බුද්ධභාවහෙතුභූතං සබ්බදොසමලරහිතං අත්තනො උත්තරිතරාභාවෙන අනුත්තරං පටිවෙධසද්ධම්මං නමාමිති. පරියත්තිසද්ධම්මස්සපි තප්පකාසනන්තා ඉධ සඬ්ඛහො දට්ඨබ්බො. අථ වා “අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගච්ඡි, තිණි පිටකානි සම්මසී” ති ව අට්ඨකථායං චුත්තත්තා පරියත්තිධම්මස්සපි සච්ඡිකිරියසම්මසනපරියායො ලබ්හතීති සොපි ඉධ චුත්තො ඵවාති දට්ඨබ්බං.

තථා “යං ධම්මං භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා” ති ව චුත්තත්තා බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගෙ අධිසීලසික්ඛාදයොපි ඉධ ධම්ම-සද්දෙන සඬ්ඛහිතාති වෙදිතබ්බං. තාපි හි මලපටිපක්ඛතාය ගතමලා අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා වාති. තථා හි සත්තානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථාය කතමභාහිනීභාරො මහාකරුණාධිවාසපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරිධොතනිම්මලානං දානදමසඤ්ඤමාදීනං උත්තමධම්මානං සතසහස්සාධිකානි කප්පානං චත්තාරි අසඬ්ඛෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසානං භාවනාපච්චක්ඛකරණෙහි කම්මාදීසු අධිගතවසිභාවො අවිජරියාවිත්තෙය්‍යමහානුභාවො අධිසීලාධිවිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන මහාවජිරඤ්ඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති.

එත්ථ ව “භාවෙන්වා” ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ධම්මං ටොමෙති,
 “සච්ඡිකත්වා” ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පයමෙන ඤානසම්පදාය, දුතියෙන
 විමොක්ඛසම්පදාය. පයමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. අථ
 වා පයමෙන බයෙඤ්ඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදෙඤ්ඤාණභාවෙන. පුරිමෙන වා
 විජ්ජුපමතාය, දුතියෙන වජිරුපමතාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන
 නිරොධසම්පත්තියා. තථා පයමෙන නියානානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන.
 පයමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඬ්ඛනභාවෙන. පයමෙන වා දස්සනභාවෙන,
 දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පයමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන
 ධම්මං ටොමෙති. අථ වා “යං ධම්මං භාවෙන්වා බුද්ධභාවං උපගතො” ති එතෙන
 ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ටොමෙති, “සච්ඡිකත්වා” ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා
 පුරිමෙන අකාලිකතාය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකතාය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්යිකතාය,
 පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බතාය ධම්මං ටොමෙති. “ගතමල” න්ති ඉමිනා
 සංකිලෙසාභාවදීපනෙන ධම්මස්ස පරිසුද්ධතං දස්සෙති. “අනුත්තර” න්ති එතෙන
 අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන විපුලපරිපුණ්ණතං. පයමෙන වා පහානසම්පදං
 ධම්මස්ස දස්සෙති, දුතියෙන සභාවසම්පදං. භාවෙනබ්බතාය වා ධම්මස්ස
 ගතමලභාවො යොජෙතබ්බො. භාවනාබලෙන හි සො දොසානං සමුග්ගාතකො
 හොතීති. සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන අනුත්තරභාවො යොජෙතබ්බො.
 සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො හි තතුත්තරිකරණියාභාවතො අනඤ්ඤසාධාරණතාය
 අනුත්තරොති. තථා “භාවෙන්වා” ති එතෙන සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා
 සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්ති. “සච්ඡිකත්වා” ති එතෙන සහ
 අසඬ්ඛතාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්ති.

3. එවං සඬ්ඛෙපෙනෙව සබ්බධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි
 අරියසඬ්ඝං ටොමෙතුං “සුගතස්සා” ති ආදිමාහ. තත්ථ සුගතස්සානි
 සම්බන්ධනිද්දෙසො. තස්ස “පුත්තාන” න්ති එතෙන සම්බන්ධො. ඔරසානන්ති
 පුත්තවිසෙසනං. මාරසෙනමථනානන්ති ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණනිද්දෙසො. තෙන
 කිලෙසපහානමෙව භගවතො ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණං අනුජානාතීති දස්සෙති.
 අට්ඨන්තන්ති ගණනපරිච්ඡේදනිද්දෙසො. තෙන ව සතිපි තෙසං
 සත්තවිසෙසභාවෙන අනෙකසහස්සසඬ්ඛාභාවෙ ඉමං ගණනපරිච්ඡේදං
 නාතිවත්තන්තිති දස්සෙති මග්ගට්ඨප්ප්ලට්ඨභාවානතිවත්තනතො. සමුහන්ති
 සමුදායනිද්දෙසො. අරියසඬ්ඝන්ති ගුණවිසිට්ඨසඬ්ඝානභාවනිද්දෙසො. තෙන අසතිපි
 අරියපුග්ගලානං කායසාමග්ගියං අරියසඬ්ඝභාවං දස්සෙති දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන
 සංහතභාවතො.

තත්ථ උරසි භවා ජාතා සංඛද්ධා ව ඔරසා. යථා හි සත්තානං ඔරසපුත්තා
 අත්තජාතතාය පිතු සත්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසෙන භාගිතො හොන්ති,
 එවමෙතෙපි අරියපුග්ගලා සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මස්සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා
 ජාතතාය භගවතො සත්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස අරියධම්මරත්තස්ස ව
 එකන්තභාගිතොති ඔරසා විය ඔරසා. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙනෙව
 අරියභූමිං ඔක්කමමානා ඔක්කන්තා ව අරියසාවකා භගවතො උරෙන

වායාමජනිතාහිජාතිතාය නිජ්ජරියායෙන ඔරසා පුත්තාති චත්තබ්බතං අරහන්ති.
සාවකෙහි පචත්තියමානාපි හි ධම්මදෙසනා “භගවතො ධම්මදෙසනා” ඉච්චෙව
චුච්චති තම්මුලිකත්තා ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ව.

යදිපි අරියසාවකානං අරියමග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය
තදන්තරායකරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො, මාරවාහිනී වා න එකන්තෙන අපසාදෙති,
තෙහි පන අපසාදෙනබ්බතාය කාරණෙ විමථිතෙ තෙපි විමථිතා එව නාම භොන්තිති
ආහ “මාරසෙනමට්ඨාන” න්ති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ “මාරමාරසෙනමට්ඨාන” න්ති
චත්තබ්බෙ මාරසෙනමට්ඨානන්ති එකදෙසසරුපෙකසෙසො කතොති දට්ඨබ්බං. අථ
වා ඛන්ධාහිසඤ්චාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සපි ගුණමාරණෙ
සභායභාවුපගමනතො කිලෙසබලකායො “සෙනා” ති චුච්චති. යථාහ “කාමා තෙ
පයමා සෙනා” තිආදි (සු. නි. 438). සා ව තෙහි දියඨස්සභස්සහෙදා, අනන්තහෙදා වා
කිලෙසවාහිනී සතිධම්මවිචයවිරියසමථාදිගුණපහරණෙහි ඔධිසො විමථිතා විහතා
විද්ධස්ස වාති මාරසෙනමට්ඨාන, අරියසාවකා. එතෙන තෙසං භගවතො
අනුජාතපුත්තතං දස්සෙති.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනෙයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ව ඉරියනතො අරියා
නිරුත්තිනෙයෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති අරණියතො
උපගන්තබ්බතො, උපගතානඤ්ච තදන්ථසිද්ධිතො අරියා. අරියානං සඤ්ඤාති
අරියසඤ්ඤා. අරියො ව සො සඤ්ඤා වාති වා අරියසඤ්ඤා. භගවතො අපරභාගෙ
බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඤ්ඤාතනාධිතොති අස්ස අරියසඤ්ඤාස්ස
බහුපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව “සිරසා චන්දෙ” ති චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ව “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන” න්ති එතෙන අරියසඤ්ඤාස්ස පභවසම්පදං
දස්සෙති, “මාරසෙනමට්ඨාන” න්ති එතෙන පභානසම්පදං
සකලසංකිලෙසපහානදීපනතො, “අට්ඨන්තම්පි සමුහ” න්ති එතෙන ඤාණසම්පදං
මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො. “අරියසඤ්ඤා” න්ති එතෙන පභවසම්පදං දස්සෙති
සබ්බසඤ්ඤානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ වා සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තානන්ති
අරියසඤ්ඤාස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං. මාරසෙනමට්ඨානන්ති
සම්මාඋජ්ජඤායසාම්ප්පට්පන්නභාවදීපනං. අට්ඨන්තම්පි සමුහන්ති
ආහුනෙයාදිභාවදීපනං. අරියසඤ්ඤාස්ස අනුත්තරපුඤ්ඤබෝධභාවදීපනං. තථා
“සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන” න්ති එතෙන අරියසඤ්ඤාස්ස
ලොකුත්තරසරණගමනසභාවං දීපෙති. ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ භගවතො
ඔරසපුත්තා ජාතා. “මාරසෙනමට්ඨාන” න්ති එතෙන අභිනිභාරසම්පදාය සිද්ධං
පුබ්බභාගෙ සම්මාපට්පත්තිං දස්සෙති. කතාහිනීභාරා හි සම්මාපට්පන්නා මාරං
මාරපරිසං වා අභිවිජිනන්ති. “අට්ඨන්තම්පි සමුහ” න්ති එතෙන
පට්ඨිද්ධස්තවිපක්ඛෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන
මග්ගඵලධම්මානං පකාසිතත්තා. “අරියසඤ්ඤා” න්ති අග්ගදක්ඛිණෙයාභාවං
දස්සෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණානං ආදි, සපුබ්බභාගපට්පදා සෙක්ඛා
සිලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣිකා, අසෙක්ඛා සිලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්ති

ආදිමජ්ඣිමනිකායා සංඝයා සභිකයෙකු සභිකයෙකු අරියසංඝයෙකු පාසාසිතා හොත්ති.

4. එවං ගාථාත්තයෙන සභිකෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිප්පෙන පයොජනෙ පරිණාමෙත්තො “ඉති මෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ රතිජනනට්ඨෙන රතනං, බුද්ධධම්මසංඝසා. තෙසඤ්ඤි “ඉතිපි සො භගවා”තිආදිනා යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පිතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජති. යථාහ

—

“යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති තථාගතං ආරබ්භ. උජුගතචිත්තො ඛො පන, මහානාම, අරියසාවකො ලහති අත්ථවෙදං, ලහති ධම්මවෙදං, ලහති ධම්මපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පිති ජායති”තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

චිත්තිකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. චුත්තඤ්ඤෙනං —

“චිත්තිකතං මහග්ග්ඤ්ඤව, අතුලං දුල්ලභදස්සනං; අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චති”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.33; බු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 226; මහානි. අට්ඨ. 50) —

චිත්තිකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්ති.

චන්දනාව චන්දනාමයං යථා “දානමයං සීලමය”න්ති. චන්දනා චෙත්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනිත්තතා, ථොමනා වා. පුජ්ජනවච්චනිකාත්තනො පුඤ්ඤං, අත්තනො සත්තානං පුනාතීති වා. සුවිහතත්තරායොති. සුට්ඨු විහතත්තරායො. එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා තං පුඤ්ඤං අත්ථප්පකාසනස්ස උපසාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථන්ති දස්සෙති. හුත්වාති පුබ්බකාලකිරියා. තස්ස “අත්ථං පකාසයිස්සාමි”ති එතෙන සම්බන්ධො. තස්සාති යං රතනත්තයචන්දනාමයං පුඤ්ඤං, තස්ස. ආනුභාවෙනාති බලෙන.

5. එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තස්සා තාව ගුණාහිත්ථවනවසෙන උපඤ්ඤාපනත්ථං “සංයුත්තවග්ගපට්ඨණ්ඩිකස්සා”තිආදි චුත්තං, දෙවතාසංයුත්තාදිසංයුත්තෙහි වෙච නළවග්ගාදිවග්ගෙහි ව විභූසිතස්සාති අත්ථො. තත්ථ “සංයුත්ත”න්ති “සංයොගො”ති ව අත්ථනො එකං. කෙසං සංයුත්තං? සුත්තවග්ගානං. යථා හි බ්‍යඤ්ජනසමුදායො පදං, එවං අත්ථෙසු ව කතාවධිකො පදසමුදායො වාක්‍යං, වාක්‍යසමුදායො සුත්තං, සුත්තසමුදායෙ වග්ගොති සමඤ්ඤා,

තථා සුත්තවග්ගසමුදායෙ සංයුත්තසමඤ්ඤා. සංයුජ්ජන්තිති එත්ථ සුත්තවග්ගාති සංයුත්තං. යදිපි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම පරමත්ථතො නත්ථී, අවයවෙ එව තංතංසන්නිවෙසවිසිට්ඨෙ උපාදාය පදාදිසමඤ්ඤා විය සුත්තවග්ගසමඤ්ඤා සංයුත්තසමඤ්ඤා ආගමසමඤ්ඤා ව, තථාපි පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි සමුදායො බුද්ධිපරිකප්පිතරූපෙන විජ්ජමානො විය ගස්හමානො අවයවානං අධිට්ඨානභාවෙන වොහරියති යථා “රුක්ඛෙ සාධා”ති, තස්මා චුත්තං “සංයුත්තවග්ගපටිමණ්ඩිතස්සා”ති.

නනු සංයුත්තවග්ගො එව ආගමො, තස්ස පන කෙනි මණ්ඩනන්ති? න වොදෙනබ්බමෙතං. භවති හි අභින්නෙපි වත්ථුස්මි. යථාධිජ්ජෙනවිසෙසාවබ්බොධනතො හෙදකසමුදාවාරො යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරිර”න්ති. ආගමිස්සන්ති එත්ථ, එතෙන, එතස්මා වා අත්තත්ථපරත්ථාදයොති ආගමො, ආදිකලායාණාදිගුණසම්පත්තියා උත්තමට්ඨෙන තංතංඅභිපත්ථිතසම්ඤ්ඤිතෙතාය පණ්ඩිතෙහි වරිතබ්බතො වරො, ආගමො ව සො වරො වාති ආගමවරො. ආගමසම්මතෙහි වා වරොති ආගමවරො, සංයුත්තො ව සො ආගමවරො වාති සංයුත්තාගමවරො, තස්ස. බුද්ධානං අනුබුද්ධා බුද්ධානුබුද්ධා, බුද්ධානං සච්චපට්ඨෙධං අනුගම්ම පටිච්ඤ්ඤාසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා. තෙහි අත්ථසංවණ්ණනාගුණසංවණ්ණනානං වසෙන සංවණ්ණිතස්ස.

අථ වා බුද්ධා ව අනුබුද්ධා ව බුද්ධානුබුද්ධාති යොජෙතබ්බං. සම්මාසම්මබුද්ධෙතෙව හි විනයසුත්තඅභිධම්මානං පකිණ්ණකදෙසනාදිවසෙන යො පයමං අත්ථො විභත්තො, සො එව පච්ඡා තෙසං අත්ථවණ්ණනාවසෙන සඬිගීතිකාරෙහි සඬිගහං ආරොපිතොති. එත්ථ ව සංයුත්තානං වග්ගා සමුභාති සංයුත්තවග්ගා, සගාථාවග්ගාදයො. තප්පරියාපන්නතාය සංයුත්තෙසු වග්ගා සංයුත්තවග්ගා, නළවග්ගාදයො. සංයුත්තාව වග්ගා සංයුත්තවග්ගා. තිව්ධෙපි තෙ එකසෙසනායෙන ගහෙත්වා චුත්තං “සංයුත්තවග්ගපටිමණ්ඩිතස්සා”ති.

තත්ථ සගාථාවග්ගෙ තාව එකාදස සංයුත්තාති අට්ඨතිංස වග්ගා. නිදානවග්ගෙ නව සංයුත්තාති එකුනවත්තාලිස වග්ගා. බන්ධවග්ගෙ එකාදස සංයුත්තාති එකුනසට්ඨි වග්ගා. සලායතනවග්ගෙ නව සංයුත්තාති අට්ඨතිංස වග්ගා. මහාවග්ගෙ ද්වාදස සංයුත්තාති අට්ඨවත්තාලිස වග්ගා. ඉදමෙත්ථ සංයුත්තන්තරවග්ගානං පරිමාණං.

ඤාණප්පහෙදජනනස්සාති පටිච්චසමුප්පාදබන්ධායතනාදිකථාබහුලතාය ගම්භීරඤාණවරියාවිභාවනතො පඤ්ඤාවිභාගසමුප්පාදකස්ස. ඉධ පන “පඤ්ඤාප්පහෙදජනනස්සා”ති ස්වායමාගමො ටොමිතො, සංවණ්ණනාසු වායං ආවරියස්ස පකති, යදිදං තංතංසංවණ්ණනානං ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තනෙන ටොමනා. තථා හි සුමඬිගලවිලාසිනීපපඤ්ඤාදනීමනොරථපුරණිඅට්ඨසාලිනීආදීසු ව යථාක්කමං “සද්ධාවහගුණස්ස, පරවාදමථනස්ස, ධම්මකථිකපුඬිගවානං

විවිත්තපටිභානජනනස්ස, තස්ස ගම්භිරඤාණෙනි ඔගාළ්භස්ස අභිණ්භසො නානානයවිවිත්තස්ස අභිධම්මස්සා” තිආදිනා ටොමනා කතා.

6. අත්ථො කථියති එතායාති අත්ථකථා, අත්ථකථාව අට්ඨකථා ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා යථා ‘දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො’ති. ආදිනොති ආදිමිති පයමසඬිගිති. ඡළහිඤ්ඤාය පරමෙන චිත්තවසිභාවෙන සමන්තාගතත්තා ඤානාදීසු පඤ්චවිධවසිතාසම්භාවතො ව වසිනො, ටෙරා මහාකස්සපාදයො. තෙසං සතෙනි පඤ්චති. යාති යා අට්ඨකථා. සඬිගිතාති අත්ථං කථෙතුං යුත්තට්ඨානෙ “අයං එතස්ස අත්ථො, අයං එතස්ස අත්ථො”ති සඬිගහෙත්වා වුත්තා. අනුසඬිගිතා ව යසත්ථෙරාදීහි පච්ඡාපි දුතියතතියසඬිගිතිසු. ඉමිනා අත්තනො සංවණ්ණනය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙති.

7. සීහස්ස ලානතො ගහණතො සීහළො, සීහකුමාරො, තබ්බංසජාතනය තම්බපණ්ණදිපෙ ඛත්තියා, තෙසං නිවාසනය තම්බපණ්ණදිපස්ස ව සීහළභාවො වෙදිතබ්බො. ආහතාති ඡම්බුදිපතො ආතීතා. අථාති පච්ඡා. අපරභාගෙ හි නිකායන්තරලද්ධිහි අසඬිකරත්ථං සීහළභාසාය අට්ඨකථා යපිතාති. තෙන මූලට්ඨකථා සබ්බසාධාරණා න භොතීති ඉදං අත්ථප්පකාසනං එකන්තෙන කරණියන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ “දීපවාසිනමත්ථායා”ති. එත්ථ දීපවාසිනන්ති ඡම්බුදිපවාසිනං, සීහළදීපවාසිනං වා අත්ථාය සීහළභාසාය යපිතාති යොජනා.

8. අපනෙත්වාති කඤ්චුකසදිසං සීහළභාසං අපනෙත්වා. තතොති අට්ඨකථාතො. අහන්ති අත්තානං නිද්දිසති. මනොරමං භාසන්ති මාගධභාසං. සා හි සභාවනිරුත්තිභූතා පණ්ඩිතමනං රමයති. තෙනෙවාහ “තත්තිනයානුවච්චික”න්ති, පාළිගතියා අනුලොමිකං පාළිඡායානුවිධායිනින්ති අත්ථො. විගතදොසන්ති අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරරහිතං.

9. සමයං අවිලොමෙත්තොති සිද්ධන්තං අවිරොධෙත්තො. එතෙන අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධත්තා එව හි ටෙරවාදාපි ඉධ පකාසිසිස්සන්ති. ටෙරවංසදීපානන්ති ටීරෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්තාගතත්තා ටෙරා, මහාකස්සපාදයො. තෙහි ආගතා ආචරියපරම්පරා ටෙරවංසො, තප්පරියාපන්නා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපඡ්ජොතෙන තස්ස සමුප්ප්ලනතො ටෙරවංසදීපා, මහාවිහාරවාසිනො, තෙසං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිව්ඡියතීති විනිව්ඡයො, ගණ්ඨිට්ඨානෙසු බිලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිව්ඡෙදනී කථා. සුට්ඨනිපුණො සණ්භො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති සුනිපුණුවිනිව්ඡයා. අථ වා විනිව්ඡනොති විනිව්ඡයො වුත්තප්පකාරවිසයං ඤාණං. සුට්ඨ නිපුණො ඡෙකො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති යොජෙතබ්බං. එතෙන මහාකස්සපාදිටෙරපරම්පරාගතො, තතො එව ව අවිපරිතො සණ්භො සුබුමො මහාවිහාරවාසිනං විනිව්ඡයො, තස්ස පමාණභූතනං දස්සෙති.

10. සුජනස්ස වාති ව-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන “න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනමෙව අත්ථාය, අථ ඛො සාධුජනතොසනත්ථස්සද්වා”ති දස්සෙති. තෙන ව “තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි අත්ථායා”ති අයමත්ථො සිද්ධො හොති උග්ගහණාදිසුකරතාය තෙසම්පි බහුකාරත්තා. විරට්ඨිතත්ථන්ති විරට්ඨිතිඅත්ථං, විරකාලප්පවත්තනායාති අත්ථො. ඉදස්සද්වි අත්ථප්පකාසනං අවිපරිතපදබ්‍යස්සජනසුනික්ඛෙපස්ස අත්ථසුනායස්ස ව උපායභාවතො සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතියා පවත්තති. චුත්තස්සද්විතං භගවතා “ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා සද්ධම්මස්ස ධීතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුනික්ඛිත්තස්සද්වි පදබ්‍යස්සජනං අත්ථො ව සුනීතො”ති (අ. නි. 2.20).

11-12. යං අත්ථවණ්ණනං කත්තුකාමො, තස්සා මහත්තං පරිහරිතුං “සාවත්ථිපභූතීන”න්තිආදි චුත්තං. තෙනෙවාහ – “න ඉධ භියොයා විත්ථාරකථං කරිස්සාමි, න තං ඉධ විචාරයිස්සාමි”ති ව. සඬගීතීනං ද්විත්තන්ති දීසමජ්ඣමනිකායානං.

13. “න ඉධ භියොයා විත්ථාරකථං කරිස්සාමි”ති සාමස්සද්විතො චුත්තස්ස අත්ථස්ස අවස්සයං දස්සෙතුං “සුත්තානං පනා”තිආදි චුත්තං.

14. යං අට්ඨකථං කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ගහෙනබ්බොති කථිකානං උපදෙසං කරොන්තො තත්ත විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙති “සීලකථා”තිආදිනා. තත්ථ සීලකථාති චාරිත්තචාරිත්තාදිවසෙන සීලස්ස විත්ථාරකථා. ධුතධම්මාති පිණ්ඩපාතිකඬගාදයො තෙරස කිලෙසධුනනකධම්මා. කම්මට්ඨානාති සබ්බානීති පාළියං ආගතාති අට්ඨක්තිංස, අට්ඨකථායං ද්වෙති නිරවසෙසාති යොගකම්මස්ස භාවනාය පවත්තිට්ඨානාති. වරියාවිධානසහිතොති රාගවරියාදීනං සභාගාදිවිධානෙන සහිතො. ඤානාති චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානාති, සමාපත්තියො චතස්සො අරූපසමාපත්තියො. අට්ඨපි වා පටිලද්ධමත්තාති ඤානාති, සමාපජ්ජනවසිභාවප්පත්තියා සමාපත්තියො. ඤානාති වා රූපාරූපාවචරජ්ඣානාති, සමාපත්තියො ඵලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තියො.

15. ලොකියලොකුත්තරහෙදා ඡ අභිස්සද්ධායො සබ්බා අභිස්සද්ධායො. ඤාණවිභවිගාදිසු ආගතනයෙන ඵකවිධාදිනා පස්සද්ධාය සඬකලෙන්වා සම්පිණ්ඩෙන්වා නිව්ඡයො පස්සද්ධාසඬකලනනිව්ඡයො.

16. පච්චයධම්මානං හෙතුආදීනං පච්චයුප්පන්නධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවො පච්චයාකාරො, තස්ස දෙසනා පච්චයාකාරදෙසනා, පටිච්චසමුප්පාදකථාති අත්ථො. සා පන නිකායන්තරලද්ධිසඬකරරහිතතාය සුට්ඨපරිසුද්ධා, සනවිතිබ්බොගස්ස ව සුදුක්කරතාය නිපුණා සණ්ඨසුචුමා, ඵකත්තයාදිසහිතා ව තත්ථ විචාරිතාති ආහ “සුපරිසුද්ධනිපුණයා”ති. පටිසම්භිදාදිසු ආගතනයං අවිසජ්ජෙන්වා ව විචාරිතත්තා අවිමුත්තත්තිමග්ගා.

17. ඉති පන සබ්බන්ති ඉති-සද්දො පරිසමාපනෙ, පන-සද්දො වචනාලඬිකාරෙ, එතං සබ්බන්ති අත්ථො. ඉධාති ඉමිස්සා අට්ඨකථාය. න තං විචාරයිස්සාමි සුනරුත්තිභාවතොති අධිජ්ජායො.

18. ඉදානි තස්සෙව අවිචාරණස්ස එකන්තකාරණං නිද්ධාරෙන්තො “මජ්ඣෙ විසුද්ධිමග්ගො”ති ආදිමාහ. තත්ථ “මජ්ඣෙ යත්වා”ති එතෙන මජ්ඣට්ඨභාවදීපනෙන විසෙසතො චතුත්තං ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා විසුද්ධිමග්ගො, න සුමඬිගලවිලාසිනි ආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති. “විසෙසතො”ති ච ඉදං විනයාහිධම්මානම්පි විසුද්ධිමග්ගො යථාරහං අත්ථවණ්ණනා හොති එවාති කත්වා චුත්තං.

19. ඉච්චෙවාති ඉති එව. තම්පිති විසුද්ධිමග්ගම්පි. එතායාති සාරත්ථජ්ජකාසිනියා.

එත්ථ ච “සීහළදීපං ආහතා”ති ආදිනා අට්ඨකථාකරණස්ස නිමිත්තං දස්සෙති, “දීපවාසීනමත්ථාය සුජනස්ස ච තුට්ඨත්ථං චිරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා”ති එතෙහි පයොජනං, “සංයුත්තාගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමි”ති එතෙන පිණ්ඩත්ථං, “අපනෙත්වාන තතොහං සීහළභාස”න්ති ආදිනා “සාවත්ථීපභූතීන”න්ති ආදිනා “සීලකථා”ති ආදිනා ච කරණජ්ජකාරං. හෙට්ඨිමනිකායෙසු විසුද්ධිමග්ගෙ ච විචාරිතානං අත්ථානං අවිචාරණම්පි හි ඉධ කරණජ්ජකාරො එවාති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. දෙවතාසංයුත්තං

1. නළවග්ගො

1. ඔසතරණසුත්තවණ්ණනා

විභාගවත්තානං සභාවච්භාවනං විභාගදස්සනවසෙනෙව හොතිති පයමං තාව සංයුත්තවග්ගසුත්තාදිවසෙන සංයුත්තාගමස්ස විභාගං දස්සෙතුං “තත්ථ සංයුත්තාගමො නාමා”ති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති යං චුත්තං – “සංයුත්තාගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමි”ති, තස්මිං වචනෙ. තත්ථාති චා “එතාය අට්ඨකථාය විජානාථ සංයුත්තනිස්සිතං අත්ථ”න්ති එත්ථ යං සංයුත්තග්ගහණං කතං, තත්ථ. පඤ්ච වග්ගා එතස්සාති පඤ්චවග්ගො. අවයවෙන විග්ගහො, සමුදායො සමාසත්ථො.

ඉදානි තං ආදිතො පට්ඨාය සංවණ්ණෙතුකාමො අත්තතො සංවණ්ණනාය තස්ස පයමමභාසඬිගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙනෙව පවත්තභාවං දස්සෙතුං, “තස්ස වග්ගෙසු සගාථාවග්ගො ආදී”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා පඤ්ඤත්තත්තා ච විජ්ජකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඬිගහෙත්වා ගායනං කථනං සඬිගීති, මහාවිසයත්තා පූජනියත්තා ච මහති සඬිගීති මහාසඬිගීති.

පයමා මහාසඬුගීති පයමමහාසඬුගීති, තස්සා පවත්තිතකාලො
පයමමහාසඬුගීතිකාලො, තස්මිං පයමමහාසඬුගීතිකාලො.

නිදදාති දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිනං විදිනං කත්වා නිදස්සෙතිති නිදානං.
යො ලොකෙ ගන්ථස්ස උපොග්ගාතොති වුවිච්චි, ස්වායමෙත්ථ “එවං මෙ
සුත”න්ති-ආදිකො ගන්ථො වෙදිතබ්බො, න පන “සනිදානාහං, භික්ඛවෙ, ධම්මං
දෙසෙමි”තිආදීසු (අ. නි. 3.126) විය අත්තජ්ඣාසයාදිදෙසනුප්පත්තිහෙතු.
තෙනෙවාහ – “එවං මෙ සුතන්ති-ආදිකං ආයස්මතා ආනන්දෙන
පයමමහාසඬුගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානමාදී”ති. කාමඤ්ඤෙත්ථ යස්සං
පයමමහාසඬුගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා
විත්ථාරතො වත්තබ්බො, සුමඬ්ගලවිලාසිනියං පන අත්තනා විත්ථාරිතත්තා තත්ථෙව
ගහෙනබ්බාති ඉමිස්සා සංවණ්ණනාය මහත්තං පරිහරන්තො “සා
පනෙසා”තිආදිමාහ.

1. එවං බාහිරනිදානෙ වත්තබ්බං අතිදිස්සිත්වා ඉදානි අබ්හන්තරනිදානං ආදිතො
පට්ඨාය සංවණ්ණෙතුං “යං පනෙත”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යස්මා සංවණ්ණනං
කරොන්තෙන සංවණ්ණෙතබ්බෙ ධම්මෙ පදවිභාගං පදත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා තතො
පරං පිණ්ඩත්ථාදිදස්සනවසෙන සංවණ්ණනා කාතබ්බා, තස්මා පදානි තාව
දස්සෙත්තො “එවන්ති නිපාතපද”න්ති-ආදිමාහ. තත්ථ පදවිභාගොති පදානං
විසෙසො, න පදවිග්ගහො. අථ වා පදානි ව පදවිභාගො ව පදවිභාගො. පදවිග්ගහො
ව පදවිභාගො ව පදවිභාගොති වා එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහා පදවිභාගසද්දෙන
වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ පදවිග්ගහො “ජෙනස්ස වනං ජෙනවන”න්තිආදිනා
සමාසපදෙසු දට්ඨබ්බො.

අත්ථතොති පදත්ථතො. තං පන පදත්ථං අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පයමං.
එවංසද්දස්ස දස්සෙත්තො “එවංසද්දො කවා”තිආදිමාහ. අවධාරණාදීති එත්ථ ආදි-
සද්දෙන ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි
“එවංගතාති පුට්ඨස්ථපායතනාති (දී. නි. 1.163, 165), එවංවිධො එවමාකාරො”ති ව
ආදීසු ඉදං-සද්දස්ස අත්ථෙව එවං-සද්දො. ගත-සද්දො හි පකාරපරියායො, තථා
විධාකාර-සද්දො ව. තථා හි ගතවිධආකාරසද්දෙ ලොකියා පකාරත්ථෙව වදන්ති.
“එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්ස ආමුත්තමාලාහරණා
ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චති කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඬ්ගිභූතා පරිවාරෙන්ති,
සෙය්‍යාථාපි ත්වං එතරහි සාවරියකොති. නො හිදං, හො ගොතමා”තිආදීසු (දී. නි.
1.286) පුච්ඡායං, “එවං ලහුපරිවත්තං (අ. නි. 1.48), එවමායුපරියන්තො”ති (පාරා.
12) ව ආදීසු පරිමාණෙ.

නනු ව “එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා, එවමායුපරියන්තො”ති එත්ථ එවං-
සද්දෙන පුච්ඡනාකාරපරිමාණාකාරානං වුත්තත්තා ආකාරත්ථො එව එවං-සද්දොති?
න, විසෙසසබ්භාවතො. ආකාරමත්තවාචකො හි එවං-සද්දො, ආකාරත්ථොති
අධිජ්ජෙතො යථා “එවං බ්‍යාබො”තිආදීසු, න පන ආකාරවිසෙසවාචකො. එවඤ්ච

කත්වා, “එවං ඡාතෙන මච්චෙනා” තිආදීනි (ධ. ප. 53) උපමාදීසු උදාහරණානි උපපන්නානි භොන්ති. තථා හි “යථාපි...පෙ.... බහු”න්ති (ධ. ප. 53)? එත්ථ පුප්ඵරාසිට්ඨානියතො මනුස්සපපත්තිසප්පුරිසුපනිස්සය-සද්ධම්මස්සවන-යොනිසොමනසිකාර-භොගසම්පත්තිආදිදානාදිපුඤ්ඤකිරියහෙතුසමුදායතො සොභාසුගන්ධනාදිගුණයොගතො මාලාගුළසදිසියො පහුතා පුඤ්ඤකිරියා මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති ජොතිත්තතා පුප්ඵරාසිමාලාගුළාව උපමා, තෙසං උපමාකාරො යථා-සද්දෙන අනියමතො වුත්තොති “එවං-සද්දො උපමාකාරනිගමනත්ථො” ති වත්ථුං යුත්තං, සො පන උපමාකාරො නියමියමානො අත්ථතො උපමාව භොතීති ආහ “උපමායං ආගතො” ති. තථා “එවං ඉමිනා ආකාරෙන අභික්කම්මිතබ්බ” තිආදිනා උපදිසියමානාය සමණසාරුප්පාය ආකප්පසම්පත්තියා යො තත්ථ උපදිසනාකාරො, සො අත්ථතො උපදෙසො ඵවාති වුත්තං, “එවං තෙ...පෙ.... උපදෙසෙ” ති. තථා “එවමෙතං හගවා, එවමෙතං සුගතා” ති එත්ථ ව හගවතා යථාවුත්තමත්ථං අවිපරීතතො ඡානන්තෙහි කතං තත්ථ සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි භංසනං උදග්ගතාකරණං සම්පභංසනං. යො තත්ථ සම්පභංසනාකාරොති යොජෙතබ්බං.

එවමෙවං පනායන්ති එත්ථ ගරහණාකාරොති යොජෙතබ්බං, සො ව ගරහණාකාරො වසලීති-ආදිබ්බංසනසද්දසන්නිධානතො ඉධ එවං-සද්දෙන පකාසිතොති විඤ්ඤායති. යථා චෙත්ථ, එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන වුත්තානං පුප්ඵරාසිආදිසද්දානං සන්නිධානතොති දට්ඨබ්බං. එවං, හන්තෙති පන ධම්මස්ස සාධුකං සවනමනසිකාරෙ සන්නියොජිතෙහි භික්ඛුහි අත්තතො තත්ථ ඨිතභාවස්ස පටිජානනවසෙන වුත්තත්තා එත්ථ එවං-සද්දො “වචනසම්පට්ඨිජනත්ථො” ති වුත්තො. තෙන එවං, හන්තෙති සාධු, හන්තෙ, සුට්ඨු, හන්තෙති වුත්තං භොති. එවඤ්ච වදෙහීති යථාහං වදාමි, එවං සමණං ආනන්දං වදෙහීති යො එවං වදනාකාරො ඉදානි වත්තබ්බො, සො එවං-සද්දෙන නිදස්සියතීති “නිදස්සනත්ථො” ති වුත්තොති. එවං නොති එත්ථාපි තෙසං යථාවුත්තධම්මානං අභිතදුක්ඛාවහභාවෙ සන්නිට්ඨානජනනත්ථං අනුමතිගහණවසෙන “සංවත්තන්ති වා නො වා, කථං වො එත්ථ භොතී” ති පුච්ඡාය කතාය “එවං නො එත්ථ භොතී” ති වුත්තත්තා තදාකාරසන්නිට්ඨානං එවං-සද්දෙන විභාවිතන්ති විඤ්ඤායති. සො පන තෙසං ධම්මානං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො නියමියමානො අවධාරණත්ථො භොතීති ආහ – “එවං නො එත්ථ භොතීතිආදීසු අවධාරණෙ” ති.

නානානායනිපුණන්ති එකත්තනානත්තඅබ්බාපාරඑවංධම්මතාසඬ්ඛාතා, නන්දියාවට්ටනිපුක්ඛලසිහවික්කිලිතඅඬ්ඛසදිසාලොචනසඬ්ඛාතා වා ආධාරාදිහෙදවසෙන නානාවිධා නයා නානානායා. නයා වා පාලිගතියො තා ව පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සකාදිවසෙන කුසලාදිවසෙන බන්ධාදිවසෙන සඬ්ඛගාදිවසෙන සමයවිමුත්තාදිවසෙන යපනාදිවසෙන කුසලමූලාදිවසෙන තිකප්පට්ඨානාදිවසෙන ව නානප්පකාරාති නානානායා, තෙහි නිපුණං සණ්භං සුබ්බමන්ති නානානායනිපුණං. ආසයොව අප්ඤ්ඤාසයො, තෙ ව

සස්සතාදිභෙදෙන තත්ථ ච අප්පරජක්ඛතාදිභෙදෙන අනෙකෙ, අත්තජ්ඣාසයාදයො එව චා සමුට්ඨානං උප්පත්තිභෙතු එතස්සාති අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං. අත්ථබ්බාසද්ද්වයසමිපන්නන්ති අත්ථබ්බාසද්ද්වයපරිපුණ්ණං උපනෙතබ්බාභාවතො, සඬකාසනපකාසනවිවරණවිහජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි අක්ඛරපදබ්බාසද්ද්වයාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්බාසද්ද්වයපදෙහි ච සමන්තාගතන්ති චා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විවිධපාටිභාරියන්ති එත්ථ පාටිභාරියපදස්ස වචනත්ථං (උදා. අට්ඨ. 1; ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා; ධ. ස. මූලට්. 2) “පටිපක්ඛරණතො රාගාදිකිලෙසාපනයනතො පාටිභාරිය”න්ති වදන්ති. හගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදයො න සන්ති යෙ හරිතබ්බා, පුපුජ්ජනානම්පි විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්තාගතෙ විත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා තත්ථ පවත්තවොහාරෙන ච න සක්කා ඉධ “පාටිභාරිය”න්ති වත්තුං. සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස හගවතො වෙනෙය්‍යගතා ච කිලෙසා පටිපක්ඛා, තෙසං හරණතො “පාටිභාරිය”න්ති වුත්තං, එවං සති යුත්තමෙතං. අථ චා හගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො පාටිභාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිජ්ජකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා භොන්තිති. පටීති චා අයං සද්දො “පච්ඡා”ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති “තස්මිං පටිපට්ඨිමිහි, අඤ්ඤො ආගඤ්ඡි බ්‍රාහ්මණො”තිආදීසු (සු. නි. 985; වුළුනි. වත්ථුගාථා 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ විත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිව්වෙන පච්ඡාහරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිභාරියං, අත්තතො චා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා හරණං පටිභාරියං, ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීයො ච විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිව්වෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ච අත්තතො උපත්තිලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්කිලෙසහරණානි භොන්තිති පටිභාරියානි හවන්ති, පටිභාරියමෙව පාටිභාරියං. පටිභාරියෙ චා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසමුදායෙ හවං එකෙකං පාටිභාරියන්ති වුච්චති. පටිභාරියං චා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛරණතො, තත්ථ ජානං, තස්මිං චා නිමිත්තභූතෙ, තතො චා ආගතන්ති පාටිභාරියං. තස්ස පන ඉද්ධිආදිභෙදෙන විසයභෙදෙන ච බහුවිධස්ස හගවතො දෙසනායං ලබ්භමානත්තා ආහ “විවිධපාටිභාරිය”න්ති.

න අඤ්ඤාදාති හගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න අඤ්ඤාදාති අත්ථො, න පන හගවතො දෙසිතාකාරතො. අවිත්තෙය්‍යානුභාවා හි හගවතො දෙසනා. එවඤ්ච කත්ථා “සබ්බජ්ජකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු”න්ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං හවති, ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරඅවිරජ්ඣනස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. න භෙත්ථ අත්ථන්තරතාපරිභාරො ද්විත්තම්පි අත්ථානං එකවිසයත්තා. ඉතරථා ථෙරො හගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථො චාති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

“යො පරො න හොති, සො අත්තා” ති එවං චුත්තාය නියකජ්ඣන්තසඨ්ඨාතාය සසන්තනියා වත්තනතො තිවිධොපි මෙ-සද්දො කිඤ්චාපි එකස්මිං එව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන පන විජ්ජමානං හෙදං සන්ධායාහ, “මෙ-සද්දො තිසු අත්ථෙසු දිස්සති” ති.

කිඤ්චාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුත-සද්දො එව තං තං අත්තං වදන්ති අනුපසග්ගස්ස සුත-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣන්ති දස්සෙන්නො “සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො වා” තිආදිමාහ. අස්සාති සුත-සද්දස්ස. කම්මභාවසාධනානි ඉධ සුතසද්දෙ සම්භවන්ති චුත්තං “උපධාරිතන්ති වා උපධාරණන්ති වා අත්ථො” ති. මයාති අත්ථෙ සතිති යදා මෙ-සද්දස්ස කත්තුවසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති අත්ථො. මමාති අත්ථෙ සතිති යදා සම්බන්ධවසෙන සාමිනිද්දෙසො, තදා.

සුත-සද්දසන්නිධානෙ පයුත්තෙන එවං-සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙන භවිතබ්බන්ති චුත්තං “එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිව්චනිදස්සන” ති. ආදි-සද්දෙන සම්පට්ඨිජනාදිනං පඤ්චද්ධාරිකවිඤ්ඤාණානං තදභිනිභටානඤ්ච මනොද්ධාරිකවිඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සබ්බෙසම්පි වාක්‍යානං එවකාරත්ථසහිතත්තා “සුත” ති එකස්ස සුතමෙවාති අයමත්ථො උබ්භතීති ආහ “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො” ති. එතෙන අවධාරණෙන නිරාසඨිකතං දස්සෙති. යථා ව සුතං සුතමෙවාති නියමෙතබ්බං, තං සම්මා සුතං හොතීති ආහ “අනුනානධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන” ති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොභනවසෙන සද්දො අත්ථං වදන්ති සුතන්ති අසුතං න හොතීති අයමෙතස්ස අත්ථොති චුත්තං “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො” ති. ඉමිනා දිට්ඨාදිවිනිවත්තනං කරොති.

ඉදං චුත්තං හොති – න ඉදං මයා දිට්ඨං, න සයම්භුඤ්ඤාණෙන සවිජිකතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච ඛො සම්මදෙවාති. තෙනෙවාහ “අනුනානධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන” ති. අවධාරණත්ථෙ වා එවං-සද්දෙ අයමත්ථයොජනා කරියතීති තදපෙක්ඛස්ස සුත-සද්දස්ස අයමත්ථො චුත්තො “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො” ති. තෙනෙවාහ “අනුනානධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන” ති. සවනසද්දො චෙත්ථ කම්මත්ථො වෙදිතබ්බො “සුය්‍යති” ති.

එවං සවනහෙතුසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙහි තං දස්සෙතුං “තථා එව” තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්සාති යා සා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන පවත්තා මනොද්ධාරවිඤ්ඤාණවිටී, තස්සා. සා හි නානාජපකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තෙතුං සමත්ථා. තථා ව චුත්තං “සොතද්ධාරානුසාරෙනා” ති. නානාජපකාරෙනාති වක්ඛමානානං අනෙකවිහිතානං බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණානං නානාකාරෙන. එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්ථො එවං-සද්දො ගහිතොති දීපෙති.

පවත්තිභාවජපකාසනන්ති පවත්තියා අත්ථිතාපකාසනං. සුතන්ති
 ධම්මජපකාසනන්ති යස්මිං ආරම්මණෙ වුත්තජපකාරා විඤ්ඤාණවිථි
 නානජපකාරෙන පවත්තා, තස්ස ධම්මත්තා වුත්තං, න සුත-සද්දස්ස ධම්මත්ථත්තා.
 වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං “අයං හෙත්ථා”තිආදි. තත්ථ විඤ්ඤාණවිථියාති
 කරණත්ථෙ කරණවචනං, මයාති කත්තුඅත්ථෙ.

එවන්ති නිද්දිසිතබ්බජපකාසනන්ති නිදස්සනත්ථමෙව සද්දං ගහෙත්ථා වුත්තං
 නිදස්සෙතබ්බස්ස නිද්දිසිතබ්බත්තාභාවාභාවතො. තෙන එවං-සද්දෙන සකලමිපි
 සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති. සුත-සද්දස්ස කිරියාසද්දත්තා සවනකිරියාය ව
 සාධාරණවිඤ්ඤාණජපබන්ධපට්ඨද්ධත්තා තත්ථ ව පුග්ගලවොහාරොති වුත්තං
 “සුතන්ති පුග්ගලකිව්වජපකාසන”න්ති. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ
 ධම්මජපබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්හතිති.

යස්ස චිත්තසන්තානස්සාතිආදිපි ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්ථා
 පුරිමයොජනාය අඤ්ඤා ආත්ථයොජනං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ
 ආකාරපඤ්ඤත්තිති උපාදාපඤ්ඤත්ති එව ධම්මානං පවත්තිආකාරඋපාදානවසෙන
 තථා වුත්තා. සුතන්ති විසයනිද්දෙසොති සොතබ්බභූතො ධම්මො
 සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානන්ති කත්ථා වුත්තං.
 චිත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස පරමත්ථතො කස්සපි කත්තු අභාවෙපි සද්දවොහාරෙන
 බුද්ධිපරිකප්පිතහෙදවචනිච්ඡාය චිත්තසන්තානතො අඤ්ඤං විය තංසමඬ්ඨිං කත්ථා
 වුත්තං “චිත්තසන්තානෙන තංසමඬ්ඨිතො”ති. සවනකිරියාවිසයොපි
 සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තචිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො
 කත්තුභාවතො, සවනවසෙන චිත්තජපවත්තියා එව වා සවනකිරියාභාවතො
 තංකිරියාකත්තු ව විසයො හොතිති වුත්තං “තංසමඬ්ඨිතො කත්තු විසයෙ”ති.
 සුතාකාරස්ස ව ථෙරස්ස සම්මානිච්ඡිතභාවතො ආහ “ගහණසන්තිට්ඨාන”න්ති.
 එතෙන වා අවධාරණත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්ථා අයමත්ථයොජනා කතාති දට්ඨබ්බං.

පුබ්බෙ සුතානං නානාවිහිතානං සුත්තසඬ්ඨානානං අත්ථබ්බඤ්ජනානං
 උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස නිදස්සනස්ස, අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො එවං-
 සද්දොති තදාකාරාදිඋපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා
 උපාදානභූතධම්මජපබන්ධබ්බාපාරතාය වුත්තං “එවන්ති
 පුග්ගලකිව්වනිද්දෙසො”ති. සවනකිරියා පන පුග්ගලවාදිනොපි
 විඤ්ඤාණනිරූපෙක්ඛා නත්ථිති විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්බාපාරොති ආහ “සුතන්ති
 විඤ්ඤාණකිව්වනිද්දෙසො”ති. මෙති සද්දජපවත්තියා එකන්තෙනෙව
 සත්තවිසයත්තා විඤ්ඤාණකිව්වස්ස ව තත්ථෙව සමොදහිතබ්බතො “මෙති
 උභයකිව්වසුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො”ති වුත්තං.
 අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිසභාවා යථාක්කමං එවං-සද්දසුත-
 සද්දානං අත්ථාති තෙ තථාරූප-පඤ්ඤත්ති-උපාදානභූත-
 ධම්මජපබන්ධබ්බාපාරභාවෙන දස්සෙන්නො ආහ – “එවන්ති
 පුග්ගලකිව්වනිද්දෙසො, සුතන්ති විඤ්ඤාණකිව්වනිද්දෙසො”ති. එත්ථ ව

කරණකිරියාකත්තුකම්ම-විසෙසජපකාසනවසෙන පුග්ගලඛ්‍යාපාරවිසය-
පුග්ගලඛ්‍යාපාරනිදස්සනවසෙන ගහණාකාරගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිද්දෙසවසෙන
කත්තුකරණඛ්‍යාපාර-කත්තුනිද්දෙසවසෙන ව දුතියාදයො වතස්සො අත්ථයොජනා
දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

සබ්බස්සපි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤාත්තිමුඛෙනෙව
පටිපජ්ජිතබ්බත්තා සබ්බපඤ්ඤාත්තිනඤ්ඤව විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු
පඤ්ඤාත්තිගෙදෙසු අන්තොගධත්තා තෙසු “එව” න්තිආදීනං පඤ්ඤාත්තිනං සරූපං
නිද්ධාරොන්තො ආහ “එවන්ති ව මෙති වා” න්තිආදි. තත්ථ එවන්ති ව මෙති ව
වුච්චිමානස්ස අත්ථස්ස ආකාරාදිනො ධම්මානං අසලක්ඛණභාවතො
අවිජ්ජමානපඤ්ඤාත්තිභාවොති ආහ “සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන
අවිජ්ජමානපඤ්ඤාත්ති” ති. තත්ථ සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනාති
භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙන. ඉදං වුත්තං හොති – යො මායාමරීචිආදයො විය
අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙනබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ව න හොති, සො
රූපසද්දාදිසභාවො, රූප්පනානුභවනාදිසභාවො වා අත්ථො සච්චිකට්ඨො
පරමත්ථො වාති වුච්චති, න තථා එවං මෙති පදානං අත්ථොති. එතමෙවත්ථං
පාකට්තරං කාතුං “කිඤ්ඤෙත්ථන” න්තිආදි වුත්තං. සුතන්ති පන සද්දායතනං
සන්ධායාහ “විජ්ජමානපඤ්ඤාත්ති” ති. තෙනෙව හි “යඤ්ඤි තං එත්ථ සොතෙන
උපලද්ධ” න්ති වුත්තං. සොතද්වාරානුසාරෙන උපලද්ධන්ති පන වුත්තෙ
අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනාදි සබ්බං ලබ්හතීති. තං තං උපාදාය වත්තබ්බතොති
සොතපට්ඨාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදිනො පච්චාමසනවසෙන
එවන්ති, සසන්තතිපරියාපන්තෙ ඛන්ධෙ උපාදාය මෙති වත්තබ්බත්තාති අත්ථො.
දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතනෙ පච්චිකමානොපි සුතවොහාරො “දුතියං
තතිය” න්තිආදිකො විය පයමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වා පච්චිකොති
ආහ “දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො” ති. අසුතං න හොතීති හි සුතන්ති
පකාසිතොයමත්ථොති.

අත්තනා පටිවිද්ධා සුත්තස්ස පකාරවිසෙසා එවන්ති ථෙරෙන පච්චාමට්ඨාති ආහ
“අසම්මොහං දීපෙතී” ති. නානාජපකාරපටිවෙධසමත්ථො හොතීති එතෙන
වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස නානාජපකාරතං දූප්පටිවිජ්ඣිතඤ්ඤව දස්සෙති. සුතස්ස
අසම්මොහං දීපෙතීති සුතාකාරස්ස යාථාවතො දස්සියමානත්තා වුත්තං.
අසම්මොහෙනාති සම්මොහාභාවෙන, පඤ්ඤාය එව වා සවනකාලසම්භූතාය
තදුත්තරකාලපඤ්ඤාසිද්ධි. එවං අසම්මොසෙනාති එත්ථාපි වත්තබ්බං.
ඛ්‍යාඤ්ජනානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නානිගමීහිරො යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ
කරණීයන්ති සතියා ඛ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණිභූතාති වුත්තං.
“පඤ්ඤාපුබ්බභිගමායා” න්තිආදි පඤ්ඤාය පුබ්බභිගමාති කත්වා. පුබ්බභිගමනා
චෙත්ථ පධානතා “මනොපුබ්බභිගමා” න්තිආදිසු විය. පුබ්බභිගමනාය වා
වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදිසු ආවජ්ජනාදීනං විය අජ්ජධානත්තෙ පඤ්ඤා පුබ්බභිගමා
එතිස්සාති අයම්පි අත්ථො යුජ්ජති, එවං සති පුබ්බභිගමායාති එත්ථාපි
වුත්තවිපරියායෙන යථාසම්භවං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්සාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණස්ස, සඬ්ඛාසන-පකාසන-
 විවරණ-විභජන-උත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි,
 අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ව
 සමන්තාගතස්සාති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යොනියො මනසිකාරං දීපෙනි එවං-සද්දෙන වුව්වමානානං
 ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරිතසද්ධම්මවිසයත්තාති අධිජ්ජායො.
 අවික්ඛෙපං දීපෙනීති ‘‘ඔසතරණසුත්තං කත්ථ භාසිත’’න්තිආදිපුච්ඡාවසෙන
 පකරණජ්ජවත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං සමාධානමන්තරෙන න
 සම්භවතීති කත්වා වුත්තං. වික්ඛිත්තවිත්තස්සාතිආදි තස්සෙවත්ථස්ස
 සමත්ථනවසෙන වුත්තං. සබ්බසම්පත්තියාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසක-
 පයොජනාදිසම්පත්තියා. අවිපරිතසද්ධම්මවිසයෙහි විය
 ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථෙහි යොනියොමනසිකාරස්ස, සද්ධම්මස්සවනෙන විය
 ව අවික්ඛෙපස්ස යථා යොනියොමනසිකාරෙන ඵලභූතෙන
 අත්තසම්මාපණ්ඩිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤානං සිද්ධි වුත්තා තදවිනාභාවතො, එවං
 අවික්ඛෙපෙනෙව ඵලභූතෙන කාරණභූතානං සද්ධම්මස්සවනසජ්ජුරිසුපනිස්සයානං
 සිද්ධි දස්සෙතබ්බා සියා අස්සුතවතො සජ්ජුරිසුපනිස්සයරහිතස්ස ව තදභාවතො. ‘‘න
 හි වික්ඛිත්තවිත්තො’’තිආදිනා සමත්ථනවචනෙන පන අවික්ඛෙපෙන
 කාරණභූතෙන සජ්ජුරිසුපනිස්සයෙන ව ඵලභූතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධි
 දස්සිතා. අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො යුත්තො සියා,
 සද්ධම්මස්සවනසජ්ජුරිසුපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං
 බාහිරඬගත්තා. අවික්ඛෙපො පන සජ්ජුරිසුපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස
 එකන්තකාරණත්ති, එවම්පි අවික්ඛෙපෙන සජ්ජුරිසුපනිස්සයසිද්ධිභොතනා න
 සමත්ථිතාව, නො න සමත්ථිතා වික්ඛිත්තවිත්තානං සජ්ජුරිසුපනිස්සයපාරිථායනාභාවස්ස
 අත්ථසිද්ධිතො. එත්ථ ව පුරිමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපුරෙන විය
 උපරි වුට්ඨිසබ්භාවස්ස. දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං දට්ඨබ්බං
 එකන්තවස්සිතා විය මෙසවුට්ඨානෙන වුට්ඨිජ්ජවත්තියා.

භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනපහෙද-පරිච්ඡෙදවසෙන
 සකලසාසනසම්පත්ති-ඔගාහනාකාරො නිරවසෙසපරහිත-පාරිපූරිකාරණත්ති වුත්තං.
 ‘‘එවං භද්දකො ආකාරො’’ති. යස්මා න භොතීති සම්බන්ධො.
 පච්ඡිමවක්කද්වයසම්පත්තින්ති අත්තසම්මාපණ්ඩි-පුබ්බෙකතපුඤ්ඤාන-සඬ්ඛානං
 ගුණද්වයං. අපරාපරවුත්තියා චෙත්ථ වක්කභාවො, වරන්ති එතෙහි සත්තා,
 සම්පත්තිභවෙසුති වා. යෙ සන්ධාය වුත්තං ‘‘චත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, වක්කානි,
 යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුර්වක්කං චත්තති’’තිආදි (අ. නි. 4.31).
 පුරිමපච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනක්කමවසෙන දට්ඨබ්බො.
 පච්ඡිමවක්කද්වයසිද්ධියාති පච්ඡිමවක්කද්වයස්ස ව අත්ථිතාය. සම්මාපණ්ඩිතත්තො
 පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො භොති තදසුද්ධිභෙතුනං කිලෙසානං
 දුර්භාවතොති ආහ ‘‘ආසයසුද්ධි සිද්ධා භොතී’’ති. තථා හි වුත්තං – ‘‘සම්මාපණ්ඩිතං
 විත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ’’ති (ධ. ප. 43) ‘‘කතපුඤ්ඤොසි, ත්වං ආනන්ද,

පධානමනුශ්ලේෂ, බිජ්ජං භොගිසි අනාසවො''ති (දී. නි. 2.207) ව. තෙනෙවාහ
 “ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්බත්තිසිද්ධි”ති. පයොගසුද්ධියාති
 යොනිසොමනසිකාරපුබ්බිගගමස්ස ධම්මස්සවනපයොගස්ස විසදහාවෙන. තථා වාහ
 “ආගමබ්බත්තිසිද්ධි”ති, සබ්බස්ස වා කායවච්ඡයොගස්ස නිද්දොසහාවෙන.
 පරිසුද්ධකායවච්ඡයොගො හි විජ්ජට්ඨාරාහාවතො අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං
 විසාරදො භොතිති.

නානස්පකාරපට්ඨෙධදීපකෙනාතිආදිනා අත්ථබ්බාඤ්ජනෙසු ථෙරස්ස ඵවං-
 සද්දසුත-සද්දානං අසම්මොහාසම්මොසදීපනතො චතුපට්ඨසම්භිදාවසෙන
 අත්ථයොජනං දස්සෙති. තත්ථ සොතබ්බභෙදපට්ඨෙධදීපකෙනාති ඵතෙන අයං සුත-
 සද්දො ඵවං-සද්දසන්නිධානතො, චක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සාමඤ්ඤෙනෙව
 සොතබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතිති දීපෙති. මනොදිට්ඨිහි පරියත්තිධම්මානං
 අනුපෙක්ඛනසුප්පට්ඨෙධා විසෙසතො මනසිකාරපට්ඨෙධාති තෙ වුත්තනයෙන
 යොනිසොමනසිකාරදීපකෙන ඵවං සද්දෙන යොජෙත්වා, සවනධාරණවච්ඡර්ථයා
 පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධානපට්ඨෙධාති තෙ වුත්තනයෙන
 අවික්ඛෙපදීපකෙන සුත-සද්දෙන යොජෙත්වා දස්සෙත්තො සාසනසම්පත්තියා
 ධම්මස්සවනෙ උස්සාහං ජනෙති. තත්ථ ධම්මාති පරියත්තිධම්මා. මනසා
 අනුපෙක්ඛිතාති “ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, ඵත්තකා ඵත්ථ
 අනුසන්ධියො”තිආදිනා නයෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධාති
 නිජ්ඣානක්ඛන්ති භූතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසම්බාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ
 වුත්තරුපාරුපධම්මෙ “ඉති රූපං, ඵත්තකං රූප”න්තිආදිනා සුට්ඨු වචන්ථපෙත්වා
 පට්ඨිද්ධා.

සකලෙන වචනෙනාති පුබ්බෙ තිහි පදෙහි විසුං විසුං යොජිතත්තා වුත්තං.
 අත්තනො අදහන්තොති “මමෙද්”න්ති අත්තනි අට්ඨපෙත්තො. භූමිමත්ථෙ චෙනං
 සාම්චචනං. අසප්පුරිසභූමිත්ති අකතඤ්ඤානං. “ඉධෙකච්චො පාපහික්ඛු
 තථාගතස්පවෙදිතං ධම්මචිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහති”ති (පාරා. 195)
 ඵවං වුත්තං අනරියවොහාරාවත්ථං, සා ඵව අනරියවොහාරාවත්ථා අසද්ධම්මො.
 නනු ව ආනන්දත්ථෙරස්ස “මමෙදං වචන”න්ති අධිමානස්ස,
 මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඬිකාය අභාවතො අසප්පුරිසභූමි-
 සමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකන්ති? නයිදමෙවං. “ඵවං මෙ සුත”න්ති වදන්තෙන
 අයම්පි අත්ථො විභාවිතොති දස්සනතො. කෙච්ඡ පන “දෙවතානං
 පරිචිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනන්ති ඵදිසී වොදනා අනවකාසා”ති වදන්ති. තස්මිං
 කීර ඛණෙ ඵකච්චානං දෙවතානං ඵවං චෙතසො පරිචිතක්කො උදපාදි “භගවා ව
 පරිනිබ්බුතො, අයඤ්ච ආයස්මා දෙසනාකුසලො ඉදානි ධම්මං දෙසෙති,
 සකාකුලප්පසුතො තථාගතස්ස භාතා වුළුපිතුපුත්තො. කිං නු ඛො සයං සච්ඡිකතං
 ධම්මං දෙසෙති? උදාහු භගවතො ඵව වචනං යථාසුත”න්ති, ඵවං
 තදාසඬිකිතස්පකාරතො අසප්පුරිසභූමිසමොක්කමාදිතො අතික්කමාදි විභාවිතන්ති.
 අප්පෙතිති නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මික-සම්පරායික-පරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ
 නෙතිති නෙත්ති, ධම්මො ඵව නෙත්ති ධම්මනෙත්ති.

දළ්හතරනිවිට්ඨා විවිකිවිජා කඩබා, නාතිසංසප්පනා මතිහෙදමත්තා විමති.
 අස්සද්ධියං විනාසෙති හගවතා භාසිතත්තා සම්මුතාවස්ස පටිග්ගහිතත්තා
 බලිතදුරුත්තාදිගහණදොසාභාවතො ව. එත්ථ ව පයමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා
 ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා
 චතස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා. පච්ඡිමා පන තිස්සො
 යථාක්කමං ආකාරත්ථං නිදස්සනත්ථං අවධාරණත්ථස්සද්ව එවං-සද්දං ගහෙත්වා
 යොජිතාති දට්ඨබ්බං.

එක-සද්දො අඤ්ඤසෙට්ඨඅසභායසඬ්ඛයාදීසු දිස්සති. තථා හෙස “සස්සතො
 අත්තා ව ලොකො ව, ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ
 අභිවදන්ති” තිආදීසු (ම. නි. 3.27) අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති. “වෙනසො
 එකොදිභාව” තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11) සෙට්ඨෙ, “එකො
 වූපකට්ඨො” තිආදීසු (දී. නි. 1.405) අසභායෙ, “එකොව බො, භික්ඛවෙ, බණො ව
 සමයො ව බ්‍රහ්මවරියවාසායා” තිආදීසු (අ. නි. 8.29) සඬ්ඛයායං. ඉධාපි
 සඬ්ඛයායන්ති දස්සෙත්තො ආහ “එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො” ති.
 කාලස්සද්ව සමයස්සද්ව යුත්තකාලස්සද්ව පච්චයසාමග්ගිස්සද්ව. බණොති ඔකාසො.
 තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයස්ස
 පටිලාභහෙතුත්තා. බණො එව ව සමයො, යො බණොති ව සමයොති ව වූච්චති,
 සො එකො එවාති හි අත්ථො. මහාසමයොති මහාසමුහො. සමයොපි බොති
 සික්ඛාපදසුරණස්ස හෙතුපි. සමයප්පවාදකෙති දිට්ඨිප්පවාදකෙ. තත්ථ හි නිසින්නා
 තිත්ථියා අත්තතො අත්තතො සමයං පවදන්ති. අත්ථාහිසමයොති හිතපටිලාභා.
 අභිසමෙතබ්බොති අභිසමයො, අභිසමයො අත්ථො අභිසමයත්ථොති පිළනාදීති
 අභිසමෙතබ්බොතො එකිභාවං උපනෙත්වා වුත්තාති. අභිසමයස්ස වා පටිච්චෙධස්ස
 විසයභූතො අත්ථො අභිසමයත්ථොති තානෙව තථා එකත්තෙන වුත්තාති. තත්ථ
 පිළනං දුක්ඛසච්චස්ස තංසමඬ්ඛිතො හිංසනං අවිජ්ජාචරිකතාකරණං, සන්තාපො
 දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහනං.

තත්ථ සහකාරිකාරණං සන්තිජ්ඣං සමෙති සමචෙතීති සමයො, සමවායො.
 සමෙති සමාගච්ඡති එත්ථ මග්ගබ්‍රහ්මවරියං තදාධාරපුග්ගලෙහීති සමයො, බණො.
 සමෙති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡති සත්තො, සභාවධම්මො වා සහජාතාදීහි,
 උප්පාදාදීහි වාති සමයො, කාලො. ධම්මප්පචත්තිමත්තතාය අත්ථතො අභූතොපි හි
 කාලො ධම්මප්පචත්තියා අධිකරණං කරණං විය ව පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන
 රූපෙන වොහරීයතීති. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පචත්ති අවට්ඨානන්ති
 සමයො, සමුහො යථා “සමුදායො” ති. අවයවසභාවට්ඨානමෙව හි සමුහොති.
 අවසෙසපච්චයානං සමාගමෙ එති එලං එතස්මා උප්පජ්ජති පචත්තති වාති සමයො,
 හෙතු යථා “සමුදයො” ති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො එති අත්තතො
 විසයෙ පචත්තති, දළ්හග්ගහණභාවතො වා සංයුත්තා අයන්ති පචත්තන්ති සන්තා
 යථාහිනිවෙසං එතෙනාති සමයො, දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සන්තා අතිවිය
 බජ්ඣන්තීති. සමිති සංගති සමොධානන්ති සමයො, පටිලාභො. සමස්ස නිරොධස්ස
 යානං, සම්මා වා යානං අපගමො අපචත්ති සමයො, පහානං. අභිමුඛං ඤාණෙන

සම්මා එතබ්බො අධිගන්තබ්බොති අභිසමයො, ධම්මානං අවිපරිතො සභාවො.
 අභිමුඛභාවෙන සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතිති අභිසමයො, ධම්මානං
 අවිපරිතසභාවාවබ්බොධො. එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ සමයසද්දස්පවත්ති වෙදිතබ්බො.
 සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ අභිසමයසද්දස්ස උදාහරණං වුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බං. අස්සාති සමයසද්දස්ස. කාලො අත්ථො සමවායාදීනං අත්ථානං ඉධ
 අසම්භවතො දෙසදෙසකපරිසානං විය සුත්තස්ස නිදානභාවෙන කාලස්ස
 අපදිසිතබ්බතො ව.

කස්මා පනෙත්ථ අනියමිතවසෙනෙව කාලො නිද්දිට්ඨො? න
 උතුසංචච්ඡරාදිවසෙන නියමිතොති ආහ “තත්ථ කිඤ්චාපි”තිආදි.
 උතුසංචච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමයසද්දස්ස වචනෙ අයමිපි ගුණො ලද්ධො
 හොතිති දස්සෙන්තො “යෙ වා ඉමෙ”තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ
 අවතිට්ඨති. තත්ථ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙවසිකං කුමානඵලසමාපත්තිහි
 විනිනාමනකාලො, විසෙසතො සත්තසත්තාහානි. සුප්පකාසාති
 දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පන-ඛිභාසපාතුභාවාදීහි පාකටා. යථාචුත්තප්පහෙදෙසු
 එව සමයෙසු එකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඬිගහෙන්වා දස්සෙන්තුං “යො
 වාය”න්තිආදිමාහ. තථා හි ඤාණකිව්චසමයො, අත්තහිතපටිපත්තිසමයො ව
 අභිසම්බොධිසමයො, අරියතුණ්ණිභාවසමයො, දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො,
 කරුණාකිව්චපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාසමයො, දෙසනාසමයො එව.

කරුණවචනෙන නිද්දෙසො කතොති සම්බන්ධො. තත්ථාති
 අභිධම්මතදඤ්ඤසුත්තපදවිනයෙසු. තථාති භූමිමකරණෙහි. අධිකරණත්ථො
 ආධාරත්ථො. භාවො නාම කිරියා, තාය කිරියන්තරලක්ඛණං භාවෙනභාවලක්ඛණං.
 තත්ථ යථා කාලො සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි
 ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාතො තඬ්ඛණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ පරතො ව
 අභාවතො “පුබ්බණ්හෙ ජාතො, සායන්හෙ ගච්ඡති”ති ව ආදීසු, සමුහො ව
 අවයවවිනිමුත්තො විසුං අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධො අවයවානං
 ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපියති යථා “රුක්ඛෙ සාබා, යවරාසියං සම්භූතො”තිආදීසු,
 එවං ඉධාපිති දස්සෙන්තො ආහ “අධිකරණඤ්ඤි...පෙ.... ධම්මාන”න්ති. යස්මිං
 කාලෙ, ධම්මපුඤ්ඤෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිං එව
 කාලෙ ධම්මපුඤ්ඤෙ ව එස්සාදයොපි හොත්තිති අයං හි තත්ථ අත්ථො. යථා ව
 “ගාවිසු දුස්භමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො”ති දොහනකිරියාය ගමනකිරියා
 ලක්ඛියති, එවං ඉධාපි යස්මිං සමයෙ, තස්මිං සමයෙති ව වුත්තෙ “සති”ති
 අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති පදත්ථස්ස සත්තාවිරහභාවතොති සමයස්ස
 සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා එස්සාදිභවනකිරියා ව ලක්ඛියති. යස්මිං
 සමයෙති යස්මිං නවමෙ බණ, යස්මිං යොනිසොමනසිකාරාදිහෙතුමිහි,
 පච්චයසමවායෙ වා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව
 බණ, හෙතුමිහි, පච්චයසමවායෙ වා එස්සාදයොපි හොත්තිති උභයත්ථ සමයසද්දෙ
 භූමිමනිද්දෙසො කතො ලක්ඛණභූතභාවයුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ
 “බණ...පෙ.... ලක්ඛියති”ති.

හෙතුඅත්ථො කරණත්ථො ව සම්භවති “අන්තෙන වසති, විජ්ජාය වසති, ඵරස්සනා ඡිත්ඤ්ති, කුදාලෙන ඛණ්ඨි” තිආදීසු විය. චිත්තිකමඤ්භි සුත්වා භික්ඛුසඤ්ඤා සන්තිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුකං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා විගර්හිත්වා ව තං තං වත්ථුඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්තො භගවා විහරති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ඤං අපෙක්ඛමානො තතියපාරාජිකාදීසු විය.

අවචන්තමෙව ආරම්භතො පටියාය යාව දෙසනානිටියානං. පරහිතපටිපත්තිසඤ්ඤාතෙන කරුණාවිභාරෙන. තදත්ථජොතනත්ථන්ති අවචන්තසංයොගත්ථජොතනත්ථං. උපයොගනිද්දෙසො කතො යවා “මාසං සජ්ඣායති” ති. පොරාණානි අට්ඨකථාවරියා. අභිලාපමත්තහෙදොති වචනමත්තෙන විසෙසො. තෙන සුත්තවිනයෙසු විහත්තිබ්බත්තයො කතොති දස්සෙති.

සෙට්ඨන්ති සෙට්ඨවාචකං වචනං “සෙට්ඨ”න්ති චුත්තං. සෙට්ඨගුණසහවරණතො, තවා “උත්තම”න්ති ඵත්ථාපි. ගාරවස්සත්තොති ගරුභාවස්සත්තො ගරුගුණයොගතො, ගරුකරණාරහතාය වා ගාරවස්සත්තො. චුත්තොයෙව, න පන ඉධ වත්තබ්බො විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය ඵකදෙසභාවතොති අධිජ්ජායො.

අපරො නයො (ඉතිචු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී. 1.1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; විසුද්ධි. මහාටී. 1.144) – භාගවාති භගවා, භතවාති භගවා, භාගෙ වනීති භගවා, භගෙ වනීති භගවා, භත්තවාති භගවා, භගෙ වමීති භගවා, භාගෙ වමීති භගවා.

“භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ව වනි භත්තවා; භගෙ වමී තවා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො”.

තත්ථ කථං භාගවාති භගවා? යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා, තෙ අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතෙ අත්ථී උපලබ්භන්ති. තවා භිස්ස සීලං සමාධි පඤ්ඤා විමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං, හිරි ඔත්තජ්ජං, සද්ධා වීරියං, සති සම්පජ්ඤඤං, සීලවිසුද්ධි දිට්ඨිවිසුද්ධි, සමථො විපස්සනා, තීණි කුසලමූලානි, තීණි සුවරිතානි, තයො සම්මාවිතක්කා, තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, වත්තාරො සතිපටියානා, වත්තාරො සම්මජ්ජධානා, වත්තාරො ඉද්ධිපාදා, වත්තාරො අරියමග්ගා, වත්තාරි අරියඵලානි, වත්තාරො පටිසම්භිදා, වතුයොනිපට්ඨිච්ඡෙදකඤ්ඤාණානි, වත්තාරො අරියවංසා, වත්තාරි වෙසාරජ්ජකඤ්ඤාණානි, පඤ්ඤං පධානියඤ්ඤානි, පඤ්ඤංචගිකො සම්මාසමාධි, පඤ්ඤාඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චන්ද්‍රියානි, පඤ්ඤං බලානි, පඤ්ඤං නිස්සාරණියා ධාතුයො, පඤ්ඤං විමුත්තායතනඤ්ඤාණානි, පඤ්ඤං විමුත්තිපරිපාවනියා සඤ්ඤා, ඡ අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණියා ධාතුයො, ඡ සත්තවිහාරා, ඡ අනුත්තරියානි, ඡ නිබ්බේධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤ්ඤාණානි, සත්ත අපරිභානියා

ධම්මා, සත්ත අරියධම්මා, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣංගිනි, සත්ත
 සප්පුරිසධම්මා, සත්ත නිජ්ජරවත්ථුනි, සත්ත සඤ්ඤා,
 සත්තදක්ඛිණියාපුග්ගලදෙසනා, සත්තඛිණියාසවබලදෙසනා,
 අට්ඨපඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා අට්ඨ සම්මත්තානි, අට්ඨලොකධම්මානික්කමො,
 අට්ඨ ආරම්භවත්ථුනි, අට්ඨඅක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා,
 අට්ඨඅභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව යොනියොමනසිකාරමූලකා ධම්මා,
 නව පාරිසුද්ධිපඨානියංගිනි, නවසත්තවාසදෙසනා, නව ආසානපටිච්ඡයා, නව
 සඤ්ඤා, නවනානත්තා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස
 කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස
 අසෙක්ඛධම්මා, දස තථාගතබලානි, එකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස
 ධම්මාවක්කාකාරා, තෙරස ධූතගුණා, චුද්දස බුද්ධඤ්ඤාණානි, පඤ්චදස
 විමුක්තිපරිපාචනියා ධම්මා, සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරන්තපනියා
 ධම්මා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, එකුනවිසති පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණානි, චතුරත්තලීස
 ඤ්ඤාණවත්ථුනි, පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤ්ඤාණානි, පරොපඤ්ඤාස කුසලා ධම්මා,
 සත්තසත්තති ඤ්ඤාණවත්ථුනි,
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසංඛිතසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජීරඤ්ඤාණං,
 අනන්තනයසමන්තපට්ඨාන-පච්චය-පච්චචෙක්ඛණදෙසනාඤ්ඤාණානි, තථා
 අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤ්ඤාණානි වානි
 එවමාදයො අනන්තාපරිමාණහෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා
 ගුණකොට්ඨාසා සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති, තස්මා යථාචුත්තවිභාගා ගුණභාගා අස්ස
 අත්ථිති ‘‘භගවා’’ති වත්තබ්බෙ ආකාරස්ස රස්සත්තං කත්වා ‘‘භගවා’’ති චුත්තො.
 එවං තාව භගවාති භගවා.

‘‘යස්මා සීලාදයො සබ්බෙ, ගුණභාගා අසෙසතො;
 විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, භගවාති පචුච්චති’’.

කථං භතවාති භගවා? යෙ තෙ සබ්බලොකහිත්තාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි
 මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙන්වා සම්මාසම්බොධියා
 කතමහාහිනීහාරෙහි මහාබොධිසත්තෙහි පරිපූරිතබ්බා දානපාරමී, සීල, තෙක්ඛම්ම,
 පඤ්ඤා, වීරිය, බන්ති, සච්ච, අධිට්ඨාන, මෙත්තා, උපෙක්ඛාපාරමීති දස පාරමියො,
 දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි වත්තාරි
 සංඛගභවත්ථුනි, සච්චාදීනි වත්තාරි අධිට්ඨානානි, අභිගපරිච්චාගො, ජීවිත, රජ්ජ,
 පුත්ත, දාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිච්චාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බවරියා,
 ධම්මක්ඛානං, ඤාතත්ථවරියා, ලොකත්ථවරියා, බුද්ධිවරියාති එවමාදයො,
 සංඛිතපතො වා සබ්බෙ පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා බුද්ධකරධම්මා, තෙ මහාහිනීහාරතො
 පට්ඨාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි වත්තාරි අසංඛිතයානි යථා භානභාගියා
 සංකිලෙසභාගියා යිතිභාගියා වා න භොන්ති, අථ බො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව
 භොන්ති, එවං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථිති
 ‘‘භතවා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති චුත්තො නිරුත්තිතයෙන ත-කාරස්ස ග-කාරං.

කත්වා. අථ වා හතවාති තෙයෙව යථාචුත්තෙ බුද්ධකරධම්මෙ චුත්තනයෙනෙව හරි,
සම්හරි, පරිපුරෙසීති අත්ථො. එවම්පි හතවාති හගවා.

“සම්මාසම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමිආදිකෙ;
සම්භාරෙ හතවා නාථො, තස්මාපි හගවා මනො”.

කථං භාගෙ වතීති හගවා? යෙ තෙ චතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා දෙවසිකං
වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකහිත්ථං අත්තනො ව
දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං නිව්චකජ්ජං වනි, හජී, සෙවි, බහුලමකාසීති භාගෙ වතීති
හගවා. අථ වා අභිඤ්ඤායාධම්මෙසු කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු ව යෙ තෙ
පරිඤ්ඤායාදිවසෙන සඬ්ඛෙපතො වා චතුබ්බිධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන
“චක්ඛු පරිඤ්ඤායං සොතං...පෙ.... ජරාමරණං පරිඤ්ඤායා”න්තිආදිනා (පටි.
ම. 1.21) අනෙකෙ පරිඤ්ඤායාභාගා, “චක්ඛුස්ස සමුදයො පභාතබ්බො...පෙ....
ජරාමරණස්ස සමුදයො පභාතබ්බො”තිආදිනා පභාතබ්බභාගා, “චක්ඛුස්ස
නිරොධො...පෙ.... ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො”තිආදිනා
සච්ඡිකාතබ්බභාගා, “චක්ඛුනිරොධගාමිනීපට්ඨපදා”තිආදිනා, “චත්තාරො
සතිපට්ඨානා”තිආදිනා ව අනෙකභෙදා භාවෙතබ්බභාගා ව ධම්මා, තෙ සබ්බෙ වනි,
හජී, යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. එවම්පි භාගෙ වතීති හගවා.
අථ වා “යෙ ඉමෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණකොට්ඨාසා
ගුණභාගා, කිත්ති නු ඛො තෙ විනෙයාසන්තානෙසු පතිට්ඨපෙයා”න්ති
මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි, සා වස්ස අභිපත්ථනා යථාධිජ්ජෙනඵලාවහා අහොසි.
එවම්පි භාගෙ වතීති හගවා.

“යස්මා ඤෙයාසමාපත්ති-ගුණභාගෙ තථාගතො;
හජී පත්ථයි සත්තානං, හිතාය හගවා තනො”.

කථං භගෙ වතීති හගවා? සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පන්නෙහි
යථාචිහවං හජීයන්තීති හගා, ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ
තාව තථාගතො සම්මාසම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ,
වනි, හජී, සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකරධම්මෙ
සමන්තානෙත්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාවෙසි, බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජෙසු
උපසංභිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි, වනි, හජී, සෙවි, විත්ථාරතො පන
පදෙසරජ්ජ-ඉස්සරියචක්කවත්තිසම්පත්ති-දෙවරජ්ජසම්පත්තිආදිවසෙන ඤාන-
විමොක්ඛ-සමාධිසමාපත්ති-ඤාණදස්සන-මග්ගභාවනා-ඵලසච්ඡි-කිරියාදි-
උත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ව අනෙකච්ඡිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ, හගෙ, වනි, හජී,
සෙවි. එවම්පි භගෙ වතීති හගවා.

“යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ව ලොකුත්තරා පුට්ඨ;
සබ්බා තා හජී සම්බුද්ධො, තස්මාපි හගවා මනො”.

කථාං සත්තවාති භගවා? භත්තා දළ්භභත්තිකා අස්ස බහු අත්ථිති භත්තවා.
තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණාදි-අපරිමිතනිරූපමජ්ජභාව-
ගුණවිසෙසසමඬිගිභාවතො සබ්බසත්තූත්තමො, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඬිගමාය
නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතජ්ජරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය
පජාය අවචන්තුපකාරිතාය ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීති
අනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමජ්ජභාදි අනඤ්ඤසාධාරණවිසෙසපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය
යථාභූච්චගුණාධිගතෙන “ඉතිපි සො භගවා” තිආදිනායජ්ජවත්තෙන
ලොකත්තයබ්‍යාපිනා සුචිපුලෙන සුචිසුද්ධෙන ච ථුතිසොසෙන සමන්තාගතත්තා
උක්කංසපාරමිජ්ජත්තාසු අජ්ජිච්ඡතාසන්තුට්ඨිආදීසු සුජ්ජතිට්ඨිතභාවතො
දසබලවතුචෙසාරජ්ජාදි-නිරතිසයගුණවිසෙස-සමඬිගිභාවතො ච රූපජ්ජමාණො
රූපජ්ජසන්නො, සොසජ්ජමාණො සොසජ්ජසන්නො, ලුඛජ්ජමාණො
ලුඛජ්ජසන්නො, ධම්මජ්ජමාණො ධම්මජ්ජසන්නොති එවං චතුජ්ජමාණිකෙ
ලොකසන්නිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං
සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබහුමානගාරවායතනතාය
පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ තස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චජ්ජසාදෙන
සමන්තාගතා හොත්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං පසාදහත්ති සමණෙන වා
බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා. තථා හි තෙ අත්තනො
ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති, තස්ස වා ආණං දළ්භභත්තිභාවතො.

තෙනෙවාහ -

“යො වෙ කතඤ්ඤ කතවෙදි ධිරො;
කල්‍යාණමිත්තො දළ්භභත්ති ව හොති” ති. (ජා. 2.17.78);

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ධීතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති,
එවමෙව බො, හික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම
සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්ති” ති (උදා. 45; චූළව. 385) ව. -

එවං භත්තවාති භගවා නිරුත්තිනායෙන එකස්ස ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා ඉතරස්ස
ග-කාරං කත්වා.

“ගුණාතිසයයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
සම්භත්තා බහවො සත්ථු, භගවා තෙන වුච්චති” ති.

කථාං භගෙ වමීති භගවා? යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි අපරිමාණාසු
ජාතීසු පාරමියො පරිපුරෙන්නො භගසඬ්ඛාතං සිරිං ඉස්සරියං යසඤ්ච වමී උග්ගිරි,
බෙළුපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඬයි, වරිමත්තභාවෙපි හත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං
දෙවලොකාධිපච්චසදිසං චතුදීපිස්සරියං චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්තිස්සයං
සත්තරතනසමුප්පලං යසඤ්ච තිණායපි අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පභාය
අහිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ
වමීති භගවා. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තිති

හගා, සිනෙරුයුගන්ධරඋත්තරකුරුහිමවන්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්තිස්සයා
සොහා කප්පට්ඨියභාවතො, තෙපි හගවා වම් තන්තිවාසිසත්තාවාසසමතික්කමතො
තප්පට්ඨිඤ්ඤාදරාගප්පහානෙන පජහීති. එවම්පි හගෙ වම්ති හගවා.

“චක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
පහාසි ලොකවිත්තඤ්ඤා, සුගතො හගවා තතො”.

කථං භාගෙ වම්ති හගවා? භාගා නාම සභාගධම්මකොට්ඨාසා, තෙ
බන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන පථවියාදිවසෙන
අතීතාදිවසෙන ච අනෙකවිධා, තෙ ච හගවා සබ්බං පපඤ්ඤං සබ්බං යොගං සබ්බං
ගන්ථං සබ්බං සංයොජනං සමුච්ඡින්නදිත්වා අමතධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වම් උග්ගිරි,
අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඛයි න පච්චාවම්. තථා හෙස “සබ්බත්ථකමෙව පථවිං ආපං තෙජං
වායං, චක්ඛුං සොතං ඝාතං ජීවිහං කායං මනං, රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ
ථොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ, චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොච්ඤ්ඤාණං,
චක්ඛුසම්ඵස්සං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං...පෙ....
මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං
සඤ්ඤං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං,
රූපතණ්හං...පෙ.... ධම්මතණ්හං, රූපචිතක්කං...පෙ.... ධම්මචිතක්කං,
රූපචිචාරං...පෙ.... ධම්මචිචාර”න්තිආදිනා අනුපදධම්මවිභාගවසෙනපි සබ්බෙව
ධම්මකොට්ඨාසෙ අනවසෙසතො වම් උග්ගිරි, අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඛයි.
චුත්තඤ්ඤෙන “යං තං, ආනන්ද, චත්තං චන්තං මුත්තං පහින්තං පටිනිස්සට්ඨං, තං
තථාගතො පුන පච්චාවම්ස්සතීති නෙතං යානං විජ්ජතී”ති (දී. නි. 2.183). එවම්පි
භාගෙ වම්ති හගවා. අථ වා භාගෙ වම්ති සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ සාවජ්ජානවජ්ජෙ
හීනපණීතෙ කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගෙ ධම්මෙ අරියමග්ගඤ්ඤාණමුඛෙන වම් උග්ගිරි,
අනපෙක්ඛො පරිච්චජි පජහී, පරෙසඤ්ඤා තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. චුත්තම්පි චෙතං
“ධම්මාපි වො, හික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා (ම. නි. 1.240). කුල්ලුපමං
වො, හික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො ගහණත්ථායා”තිආදි (ම.
නි. 1.240). එවම්පි භාගෙ වම්ති හගවා.

“බන්ධායතනධාතාදි-ධම්මභාගා-මහෙසිනා;
කණ්හසුක්කා යතො චන්තා, තතොපි හගවා මතො”.

තෙන චුත්තං –

“භාගවා හතවා භාගෙ, හගෙ ච වනි හත්තවා;
හගෙ වම් තථා භාගෙ, වම්ති හගවා ජිනො”ති.

ධම්මසරීරං පච්චක්ඛං කරොතීති “යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො
ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා”ති වචනතො ධම්මස්ස
සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජතීති කත්වා චුත්තං. වජිරසඬ්ඝාතසමානකායො පරෙහි

අහෙජ්ජසරීරත්තා. න හි භගවතො රූපකායෙ කෙනවි සක්කා අන්තරායං කාතුන්ති. දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති චක්ඛමානස්ස සකලස්ස සුත්තස්ස “එව”න්ති නිදස්සනතො. සාවකසම්පත්තිං නිද්දිසති පටිසම්භිදාප්පත්තෙන පඤ්චස්ස ධානෙස්ස භගවතා එතදග්ගෙ යපිතෙන මයා මහාසාවකොන සුතං, තඤ්ච බො මයාව සුතං, න අනුස්සුතං න පරංපරාහතන්ති ඉමස්සත්ථස්ස දීපනතො. කාලසම්පත්තිං නිද්දිසති භගවාසද්දසන්තිධානෙ පයුත්තස්ස සමයසද්දස්ස බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතභාවදීපනතො. බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනතං වුවිති –

“කප්පකසායෙ කලියුගෙ, බුද්ධුප්පාදො අහො මහවිජරියං;
 හුතාවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරචින්ද”න්ති.

භගවාති දෙසකසම්පත්තිං නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමභාවදීපනතො ගරුගාරවාධිවචනභාවතො.

අවිසෙසෙනාති න විසෙසෙන, විහාරභාවසාමඤ්ඤනාති අත්ථො. ඉරියාපථ...පෙ.... විහාරෙස්සුති ඉරියාපථවිහාරො, දිඛ්ඛවිහාරො, බ්‍රහ්මවිහාරො, අරියවිහාරොති එතෙස්ස චතුස්ස විහාරෙස්ස. සමඛිගීපරිදීපනන්ති සමඛිගීභාවපරිදීපනං. එතන්ති “විහරති”ති එතං පදං. තථා හි තං “ඉධෙකච්චො ගිහීහි සංසට්ඨො විහරති සහනන්දි සහසොකී”තිආදීස්ස (සං. නි. 4.241) ඉරියාපථවිහාරෙ ආගතං. “යස්මිං, හික්ඛවෙ, සමයෙ හික්ඛු විච්චිවෙච කාමෙහි...පෙ.... පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ධ. ස. 160; විහ. 624) එත්ථ දිඛ්ඛවිහාරෙ. “සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති”තිආදීස්ස (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77; 2.309; 3.230) බ්‍රහ්මවිහාරෙ. “සො බො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්සායෙව කථාය පරියොසානෙ තස්මිං එව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣාත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි සන්තිසාදෙමි එකොදිං කරොමි සමාදහාමි, යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමි”තිආදීස්ස (ම. නි. 1.387) අරියවිහාරෙ.

තත්ථ ඉරියනං චත්තනං ඉරියා, කායප්පයොගො. තස්සා පචත්තනුපායභාවතො ධානාදි ඉරියාපථො. ධානසමඛිගී වා හි කායෙන කිඤ්චි කරෙයා ගමනාදීස්ස අඤ්ඤතරසමඛිගී වා. අථ වා ඉරියති පචත්තති එතෙන අත්තභාවො කායකිච්චං වාති ඉරියා, තස්සා පචත්තිඋපායභාවතො ඉරියා ව සො පථො වාති ඉරියාපථො, ධානාදි එව. සො ව අත්ථතො ගතිනිවත්තිආදිආකාරෙන පචත්තො චතුසත්තතිරූපපබන්ධො එව. විහරණං, විහරති එතෙනාති වා විහාරො, ඉරියාපථො එව විහාරො ඉරියාපථවිහාරො. දිවි හවො දිඛ්ඛො, තත්ථ බහුලප්පචත්තියා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිදෙවලොකෙ හවොති අත්ථො. තත්ථ යො දිඛ්ඛානුභාවො, තදත්ථාය සංචත්තතීති වා දිඛ්ඛො, අභිඤ්ඤාහිනීභාරවසෙන මහාගතිකත්තා වා දිඛ්ඛො, දිඛ්ඛො ව සො විහාරො වාති දිඛ්ඛවිහාරො, චතස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො. ආරූප්පසමාපත්තියොපි එත්ථෙව සඬගහං ගච්ඡන්ති. බ්‍රහ්මුතං, බ්‍රහ්මානො වා විහාරා බ්‍රහ්මවිහාරා, චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො. අරියානං,

අරියා වා විහාරා අරියවිහාරා, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. සො හි එකං
 ඉරියාපට්ඨානානිඤ්ඤාදි යදිපි භගවා එකෙනපි ඉරියාපට්ඨන විරතරං කාලං
 අත්තභාවං පවත්තෙතුං සක්කොති, තථාපි උපාදින්නකසරීරස්ස නාම අයං
 සභාවොති දස්සෙතුං චුත්තං. යස්මා වා භගවා යත්ථ කත්ථවි වසන්තො විනෙය්‍යානං
 ධම්මං දෙසෙන්නො, නානාසමාපත්තීහි ව කාලං චිත්තාමෙන්තො වසතීති සත්තානං
 අත්තනො ව විවිධං හිතසුඛං හරති උපනෙති උප්පාදෙති, තස්මා විවිධං හරතීති
 එවමෙන්ථ අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො.

පව්වත්ථිකෙ ජිනාතීති ඡෙතො. ඡෙත-සද්දො හි සොත-සද්දො විය
 කත්තුසාධනොපි අත්ථිති. රඤ්ඤො වා පව්වත්ථිකානං ජිතකාලෙ ජාතත්තා ඡෙතො.
 රඤ්ඤො හි අත්තනො ජයං තත්ථ ආරොපෙත්වා ජිතවාති ඡෙතොති කුමාරො
 චුත්තො. මඬගලකාමත්තාය වා ඡෙතොතිස්ස නාමං කතං, තස්මා “ඡෙය්‍යො”ති
 එතස්මිං අත්ථෙ “ඡෙතො”ති චුත්තන්ති දට්ඨඛිබ්බං. තස්ස ඡෙතස්ස රාජකුමාරස්ස.
 වනෙතිඤ්ඤාදි පට්ඨායෙව තං තස්ස සන්තකන්ති දස්සෙතුං “තං හි”තිඤ්ඤාදි චුත්තං.
 සබ්බකාමසම්ප්ප්දිත්තාය විගතමලමච්ඡෙරත්තාය කරුණාදිගුණසමඬගිත්තාය ව නිව්වකාලං
 උපට්ඨපිතො අනාථානං පිණ්ඩො එතස්ස අත්ථිති අනාථපිණ්ඩිකො, තස්ස
 අනාථපිණ්ඩිකස්ස. යදි ඡෙතවනං, කථං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමොති ආහ
 “අනාථපිණ්ඩිකො”තිඤ්ඤාදි. පඤ්චවිධසෙනාසනඬගසම්පත්තියා ආරමන්ති එත්ථ
 පබ්බජිතාති ආරාමො, තස්මිං ආරාමෙ. යදිපි සො භූමිභාගො කොට්ඨන්ථරෙන
 මහාසෙට්ඨිනා කීතො, රුක්ඛා පන ඡෙතෙන න වික්කිතාති තං “ඡෙතවන”න්ති
 වත්තඛිබ්බං ලහතීති වදන්ති. උභින්නම්පි වා තත්ථ පරිච්චාගවිසෙසකිත්තනත්ථං
 උභයවචනං, ඡෙතෙනපි හි භූමිභාගවික්කයෙන ලද්ධධනං තත්ථ
 ද්වාරකොට්ඨකකරණවසෙන විනිශ්චිතං. සාවත්ථිඡෙතවනානං භූමිභාගවසෙන
 හින්තත්තා චුත්තං “න හි සක්කා උභයත්ථ එකං සමයං විහරිතු”න්ති.

අපාකටාති සක්කො සුයාමොතිඤ්ඤාදිනා අනභිඤ්ඤාතා. අභිඤ්ඤාතානම්පි
 අඤ්ඤතරසද්දො දිස්සතෙව එකසදිසායත්තත්තාති දස්සෙතුං “අභිජානාති
 නො”තිඤ්ඤාදි චුත්තං. අහුනා ඉදානෙව. සාධාරණවචනං දිබ්බතං අන්තොනීතං කත්වා.
 දෙවො එව දෙවතා පුරිසෙපි වත්තනතො. තෙනෙවාහ “ඉමස්මිං පනත්ථෙ”තිඤ්ඤාදි.
 නනු ව රූපාවචරසත්තානං පුරිසින්ද්‍රියං නත්ථි, යෙන තෙ පුරිසාති වුව්වෙය්‍යං? යදිපි
 පුරිසින්ද්‍රියං නත්ථි, පුරිසසණ්ඨානස්ස පන පුරිසවෙසස්ස ව වසෙන
 පුරිසපුග්ගලාත්ථෙව වුව්වන්ති පුරිසපකතිභාවතො.

අභික්කන්තාති අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ “බයෙ දිස්සතී”ති.
 තෙනෙව හි “නික්ඛන්තො පයමො යාමො”ති උපරි චුත්තං. අභික්කන්තතරොති
 අතිවිය කන්තතරො. තාදිසො ව සුන්දරො හද්දකො නාම භොතීති ආහ “සුන්දර
 දිස්සතී”ති. කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදිසු කො කතමො? මෙති මම. පාදානීති
 පාදෙ. ඉද්ධියාති ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. යසසාති ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන
 පරිවිජ්ඣෙන ව. ජලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තෙනාති අතිවිය කන්තෙන
 කමනියෙන අභිරූපෙන. වණ්ණෙනාති ඡව්වණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. සබ්බා

ඔහාසයං දිසාති සබ්බාපි දිසා පභාසෙන්නො චන්දො විය සුරියො විය ව එකොහාසං එකාලොකං කරොන්නොති ගාථාය අත්ථො. අභිරුපෙති උළාරරුපෙ සම්පන්නරුපෙ.

කඤ්චනසන්නිහත්තවතා සුවණ්ණවණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අධිප්පායෙනාහ “ජවිය”න්ති. ජවිගතා පන වණ්ණධාතු එව “සුවණ්ණවණ්ණො”ති එත්ථ වණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අපරෙ. වණ්ණනං කිත්තියා උග්ගොසනන්ති වණ්ණො, උත්ති. වණ්ණියති අසඬකරතො වචන්ථපියතීති වණ්ණො, කුලවග්ගො. වණ්ණියති එලං එතෙන යථාසභාවතො විභාවියතීති වණ්ණො, කාරණං. වණ්ණනං දීඝරස්සාදිවසෙන සණ්ඨහනන්ති වණ්ණො, සණ්ඨානං. වණ්ණියති අණුමහන්තාදිවසෙන පමියතීති වණ්ණො, පමාණං. වණ්ණෙති විකාරං ආපජ්ජමානං හදයඬගතභාවං පකාසෙතීති වණ්ණො, රූපායනනං. එවං තෙන තෙන පවත්තිනිමිත්තෙන වණ්ණසද්දස්ස තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ පවත්ති වෙදිතබ්බා. ඉද්ධිං මාපෙත්වාති වත්ථාලඬකාරකායාදිහි ඔහාසමුඤ්චනාදිවසෙන දිබ්බං ඉද්ධානුභාවං නිමිමිනිත්වා. කාමාවචරා අනභිසඬ්ඛතෙනපි ආගන්තුං සක්කොන්ති ඔළාරිකරූපත්තා. තථා හි තෙ කබ්බිකාරහක්ඛා. රූපාවචරා න සක්කොන්ති තතො සුබ්බමතරරූපත්තා. තෙනාහ “තෙසං හී”තිආදි. තත්ථ “අතිසුබ්බමො”ති මූලපටිසන්ධිරූපං සන්ධාය වදති. න තෙන ඉරියාපථකප්පනං භොතීති එතෙන බ්‍රහ්මලොකෙපි බ්‍රහ්මානො යෙභුයොන නිමිමිතරුපෙනෙව පවත්තන්තිති දස්සෙති. ඉතරඤ්චි අතිවිය සුබ්බමං රූපං කෙවලං චිත්තුප්පාදස්ස නිස්සයාධිට්ඨානභූතං සණ්ඨානවත්තං හුත්වා තිට්ඨති.

අනවසෙසත්තං සකලතා. යෙභුයාතා බහුලභාවො. අබ්‍යාමිස්සතා විජාතියෙන අසඬකරො. සුබ්බෙන හි අවොකිණ්ණතා තත්ථ අධිප්පෙනා. අනතිරෙකතා තංපරමතා විසෙසාභාවො. කෙවලකප්පන්ති කෙවලං දළ්භං කත්වාති අත්ථො. සඬ්ඝභෙදායාති සඬ්ඝෙ විවාදාය, විවාදූප්පාදායාති අත්ථො. කෙවලං වුව්චති නිබ්බානං සබ්බසඬ්ඛතවිචිත්තත්තා, එතස්ස තං අත්ථිති කෙවලී, සච්ඡිකතනිරොධො ඛිණ්ණසවො. තෙනාහ “විසංයොගො අත්ථො”ති.

කප්පසද්දො පනායං සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො වාති අධිප්පායෙන ඔකප්පනියපදෙ ලබ්භමානං කප්පසද්දමත්තං දස්සෙති, අඤ්ඤථා කප්පපදං අනිදස්සනමෙව සියා. සමණකප්පෙහීති විනයසිද්ධෙහි සමණවොහාරෙහි. නිව්චකප්පන්ති නිව්චකාලං. පඤ්ඤත්තීති නාමං. නාමඤ්ඤෙනං තස්ස ආයස්මතො, යදිදං කප්පොති. කප්පිතකෙසමස්සුති කත්තරිකාය ඡෙදිතකෙසමස්සු. ද්වඩ්ගුලකප්පොති මජ්ඣන්හිකවෙලාය චිතික්කන්තාය ද්වඩ්ගුලතාවිකප්පො. ලෙසොති අපදෙසො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමත්ථස්සපි ඔහාසස්ස කෙනවිපි කාරණෙන එකදෙසඵරණමිපි සියා, අයං පන සබ්බසොච ඵරතීති දස්සෙතුං සමත්තත්ථො කප්ප-සද්දො ගහිතොති ආහ “අනවසෙසං සමත්තතො”ති. ඊසං අසමත්තං, කෙවලං වා කෙවලකප්පං. භගවතො ආභාය අනොභාසිතමෙව හි පදෙසං.

දෙවතා අත්තනො පහාය ඔහාසෙන්ති. න හි හගවතො පහා කායවි පහාය අභිභුයාති,
සූරියාදීනම්පි පහං සා අභිභුයා තිට්ඨතීති.

යෙන වා කාරණෙනාති හෙතුම්හි ඉදං කරණවචනං. හෙතුඅත්ථො හි කිරියාය
කාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථො, තස්මා නානප්පකාර-ගුණවිසෙසාධිගමනත්ථා
ඉධ උපසඬකමනකිරියාති “අන්තෙන වසති, විජ්ජාය වසති” තිආදීසු විය
හෙතුඅත්ථමෙව තං කරණවචනං යුත්තං න කරණත්ථං තස්ස අයුජ්ජමානත්තාති
වුත්තං “යෙන වා කාරණෙනා” තිආදි. හගවතො සත්තප්පවත්තනිරතිසය-
සාදුච්ඡුලමතරස-සද්ධම්මඵලතාය සාදුඵලනිච්චඵලිතමහාරුක්ඛෙන හගවා
උපමිතො. සාදුඵලපහොගාධිප්පායග්ගහණෙනෙව හි මහාකාරුණිකස්ස සාදුඵලතා
ගහිතාති. උපසඬකමිති උපසඬකත්තා. සම්පත්තකාමතාය හි කිඤ්චි යානං
ගච්ඡන්තො තංතංපදෙසාතික්කමනෙන උපසඬකමි, උපසඬකත්තොති වත්තබ්බතං
ලහති. තෙනාහ “ගතාති වුත්තං හොති” ති, උපගතාති අත්ථො. උපසඬකමිත්වාති
පුබ්බකාලකිරියාතිද්දෙසොති ආහ “උපසඬකමනපරියොසානදීපන” ති. තතොති
යං යානං පත්තා “උපසඬකමි” ති වුත්තා, තතො උපගතට්ඨානතො.

ගතිනිවත්තිඅත්ථතො සාමඤ්ඤතො ආසනම්පි යානග්ගහණෙන ගස්හතීති
වුත්තං “ආසනකුසලතාය ඵකමන්තං තිට්ඨන්ති” ති. නිසින්නාපි හි ගමනතො
නිවත්තා නාම හොන්ති යත්වා නිසිදිතබ්බත්තා, යථාවුත්තට්ඨානාදයොපි
ආසනෙනෙව සඬගහිතාති. අතිදුරඅච්චාසන්නපටික්ඛෙපෙන නාතිදුරනච්චාසන්නං
නාම ගහිතං. තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථසඬසට්ටනෙන දට්ඨබ්බං.
භීවං පසාරෙත්වාති භීවං පරිවත්තනවසෙන පසාරෙත්වා.

කාමං “කථ” ති අයමාකාරපුච්ඡා, තරණාකාරො ඉධ පුච්ඡිතො. සො පන
තරණාකාරො අත්ථතො කාරණමෙවාති ආහ “කථං නුති කාරණපුච්ඡා” ති?
පාකටො අභිසම්බොධියං මහාපථවිකම්පනාදිඅනෙකච්ඡරියපාතුභාවාදිනා.

මරිසනට්ඨෙයන පාපානං රොගාදිඅනත්ථානං අභිභවනට්ඨෙයන මාරිසො,
දුක්ඛරහිතො. තෙනාහ “නිද්දුක්ඛාති වුත්තං හොති” ති. නිරයපක්ඛෙ
පියාලපනවචනවසෙන උපචාරවචනඤ්චෙනං යථා “දෙවානං පියා” ති. තෙනෙවාහ
“යදි ඵව” තිආදි. සඬකුනා සඬකුනි මත්ථකතො සමකොට්ටිතෙන යාව
හදයපදෙසා නිබ්බිජ්ඣත්වා ඔතිණ්ණෙන සඬකුනා පාදතලතො සමකොට්ටිතො
සඬකු නිබ්බිජ්ඣත්වා ආරොහන්තො හදයෙ හදයස්ස පදෙසෙ සමාගච්ඡෙයා, අථ
නෙසං සඬකුනං සමාගමසමකාලෙ නං යථාතික්කන්තසඬකුකරණකාලං
ජානෙය්‍යාසි. කිඤ්චි නිමිත්තං උපාදාය කිස්මිඤ්චි අත්ථෙ පවත්තස්ස සද්දස්ස
තන්තිමිත්තරහිතෙ පවත්ති රුළුහි නාම ගමනකිරියාරහිතෙ සාසනාදිමති පටිපිණ්ඛෙ
යථා ගොසද්දස්ස.

ඔසමතරීති යෙසං ඔසානං තරණං පුච්ඡිතං, තෙ ගණනපරිච්ඡෙදතො සරූපතො
ව දස්සෙතුං “වත්තාරො” තිආදි වුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ වත්තාරො ඵව ඔසා

වුත්තා, තෙ ව කාමාදයො එවාති? න වොදෙනබ්බමෙතං, යස්මා ධම්මානං සභාවකිච්චවිසෙසඤ්ඤානා භගවතා සබ්බං ඤෙය්‍යාං යාථාවතො අභිසම්බුජ්ඣන්ති ඵත්තකාව ඔසා දෙසිතා, ඉමෙ එව ව දෙසිතාති. වට්ටස්මිං ඔහනන්ති ඔසිදාපෙන්තිති ඔසා, ඔහනන්ති හෙට්ඨා කත්වා හනන්ති ගාමෙන්ති, තථාභූතා සත්තෙ අධො ගාමෙන්ති නාම. අයඤ්ච අත්ථො “සබ්බොපි වෙසා”තිආදිනා පරතො අට්ඨකථායමෙව ආගමිස්සති. කාමනට්ඨෙන කාමො, කාමො ව සො යථාවුත්තෙනත්ථෙන ඔසො වාති, කාමෙසු ඔසොති වා කාමොසො. භවොසො නාම භවරාගොති දස්සෙතුං “රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඤානනිකන්ති වා”ති වුත්තං. සුමඬගලවිලාසිනිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 3.312) පන “සස්සතදිට්ඨිසභගතරාගො වා”ති වුත්තං. තත්ථ පඨමො උපපත්තිභවෙසු රාගො, දුතියො කම්මභවෙ. භවදිට්ඨිවිනිමුත්තස්ස දිට්ඨිගතස්ස අභාවතො. “ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො දිට්ඨොසො”ති වුත්තං, චතුසච්චන්තොගධත්තා සබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්ස “චතුසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණං අවිජ්ජොසො”ති ආහ.

ඉදානි තෙසං ඔසසඬ්ඛාතානං පාපධම්මානං උප්පත්තිට්ඨානං දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං, පවත්තිට්ඨානං පන කාමගුණාදයො දස්සිතා එව. “පඤ්චසු කාමගුණෙසු ඡන්දරාගො කාමොසො”ති එත්ථ භවොසං යථෙත්වා සබ්බො ලොහො කාමොසොති යුත්තං සියා. සස්සතදිට්ඨිසභගතො රාගො භවදිට්ඨිසම්පයුත්තත්තා භවොසොති අට්ඨකථාසු වුත්තො, භවොසො පන දිට්ඨිගතවිජ්ජයුත්තෙසු එව උප්පජ්ජති පාළියං වුත්තො. තෙනෙවාහ – “භවොසො චතුසු දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තලොභසභගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජති”ති. තස්මා දිට්ඨිසභගතලොහොපි කාමොසොති යුත්තං සියා. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකදුක්ඛානඤ්ඤි කාරණභූතා කාමාසවාදයොපි ද්විධා වුත්තා, ආසවා එව ව ඔසා. කාමාසවනිද්දෙසෙ ව කාමෙසුති කාමරාගදිට්ඨිරාගාදීනං ආරම්මණභූතෙසු තෙභූමකෙසු වත්ථුකාමෙසුති අත්ථො සම්භවති. තත්ථ හි උප්පජ්ජමානා සායං තණ්හා සබ්බාපි න කාමච්ඡන්දාදිනාමං න ලහතිති.

යදි පන පඤ්චකාමගුණිකො ව රාගො කාමොසොති වුත්තොති කත්වා බ්‍රහ්මානං විමානාදීසු රාගස්ස දිට්ඨිරාගස්ස ව කාමොසභාවො පටිසෙධිතබ්බො සියා, එවං සති කාමොසභවොසවිනිමුත්තෙන නාම ලොහෙන භවිතබ්බං. සො යදා දිට්ඨිගතවිජ්ජයුත්තෙසු උප්පජ්ජති, තදා තෙන සම්පයුත්තො අවිජ්ජොසො ඔසවිජ්ජයුත්තොති දොමනස්සවිච්ඡිකිච්ඡද්ධව්වසම්පයුත්තස්ස විය තස්සපි ඔසවිජ්ජයුත්තතා වත්තබ්බා සියා “චතුසුපි දිට්ඨිගතවිජ්ජයුත්තලොභසභගතෙසු චිත්තුප්පාදෙසු උප්පන්නො මොහො සියා ඔසසම්පයුත්තො සියා ඔසවිජ්ජයුත්තො”ති. “කාමොසො අට්ඨසු ලොභසභගතෙසු චිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජති”ති, “කාමොසං පටිච්ච දිට්ඨොසො අවිජ්ජොසො”ති ව වචනතො දිට්ඨිසභගතො කාමොසො න හොතිති න සක්කා වත්තුං. තථා හෙත්ථ “රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඤානනිකන්ති ව භවොසො නාමාති ඵත්තකමෙව වුත්තං, න වුත්තං සස්සතදිට්ඨිසභගතො රාගො”ති.

කිලෙසවසෙන සන්තිටියන්තොති ලොභාදීහි අභිභූතතාය සංසාරෙ පතිටියන්තො සම්මා අප්පටිපජ්ජනෙන තත්ථෙව සංසීදති නාම. අභිසංඛාරවසෙනාති තත්ථෙවාභිසංඛාරවෙනතාය වෙනෙන්තො සම්මාපටිපත්තියොගාස්ස ඛණස්ස අතිවත්තෙන නිබ්බුය්හති නාම. ඉමිනා නයෙන සෙසදුකෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ව වට්ටමුලකා කිලෙසාති තෙසං වසෙන සංසාරෙ අවට්ඨානං තංතංකම්මුනා තත්ථ තත්ථ භවෙ අභිනිබ්බත්ති, කිලෙසා පන තෙසං පච්චයමත්තං. තත්ථ තත්ථ භවෙ අපරාපරං නිබ්බත්තෙන්තො සංසාරෙ නිබ්බුය්හති නාමාති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනවසෙන පයමදුකො වුත්තො. ඉමෙ සත්තා සංසාරෙ පරිබ්භමන්තා දුට්ඨා තණ්හාවරිතා දිට්ඨිවරිතා වාති තෙසං සංසාරනායිකභූතානං ධම්මානං වසෙන සන්තිටියනං, තදඤ්ඤෙසං පවත්තිපච්චයානං වසෙන ආයුහනන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනවසෙන දුතියදුකො වුත්තො. සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනසභාවාය තණ්හාය වසෙන විසෙසතො පතිටියානං, අමුත්තිමග්ගෙ මුත්තිමග්ගපරාමාසතො තථා ආයුහනම්පි දිට්ඨියා වසෙන භොතීති දස්සෙතුං තතියදුකො වුත්තො. චතුත්ථදුකෙ පන අධිප්පායො අට්ඨකථාය එව විභාවිතො. යස්මා “සස්සතො අත්තා”ති අභිනිවිසන්තො අරුපරාගං, අසඤ්ඤාපගං වා අවිමොක්ඛංයෙව විමොක්ඛොති ගහෙන්වා සංසාරෙ එව ඔලියති. තෙනාහ “ඔලියනාභිනිවෙසා හි භවදිට්ඨි”ති. යස්මා පන කාමභවාදිසු යං වා තං වා භවං පත්වා අත්තා උච්ඡිජ්ජති විනස්සති, න භොති පරං මරණාති අභිනිවිසන්තො භවවිජ්ජමොක්ඛාවහාය සම්මාපටිපත්තියා අප්පටිපජ්ජනෙන තං අතිවත්තති. තෙන වුත්තං “අතිධාවනාභිනිවෙසා විභවදිට්ඨි”ති.

ලීනවසෙන සන්තිටියන්තොති කොසජ්ජාදිවසෙන සංකොවාපජ්ජනෙන සම්මා අප්පටිපජ්ජන්තො. උද්ධච්චවසෙන ආයුහන්තොති සම්මාසමාධිතො අභාවෙන වික්ඛෙපවසෙන පඤ්චමො දුකො වුත්තො. යථා කාමසුඛං පටිට්ඨස්ස සමාධානං නත්ථි විත්තස්ස උපක්කිලිට්ඨත්තා, එවං අත්තපරිතාපනමනුයුත්තස්ස කායස්ස උපක්කිලිට්ඨත්තා. ඉති විත්තකායපරික්කිලෙසකරා ද්වෙ අත්තා තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයතාය සංසීදනනිබ්බුය්හනනිමිත්තා වුත්තා ඡට්ඨදුකෙ. පුබ්බෙ සප්පදෙසතොව සංකිලෙසධම්මා “සංසීදනනිමිත්ත”න්ති දස්සිතාති ඉදානි නිජ්ජපදෙසතො දස්සනවසෙන, පුබ්බෙ ව සාධාරණතො අභිසංඛාරධම්මා “නිබ්බුය්හනනිමිත්ත”න්ති දස්සිතාති ඉදානි පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසංඛාරෙ එව “ආයුහනනිමිත්ත”න්ති දස්සනවසෙන සත්තමදුකො වුත්තො. එවඤ්ඤි දුග්ගතිසුගතූපපත්තිවසෙන සංසීදනනිබ්බුය්හනනි විභජ්ජ දස්සිතාති භොන්තීති. තෙනෙවාහ “වුත්තම්පි වෙත”න්තිආදි. අධොභාගං දුග්ගතිං ගමෙන්නීති අධොභාගභිගමනීයා අනුනායිකලොපං අකත්වා. තථා උපරිභාගං ගමෙන්නීති උපරිභාගභිගමනීයා.

එත්ථ ව ඔසතරණං පුච්ඡිතෙන භගවතා “අප්පතිටියං අනායුහ”න්ති තස්ස පහානභිගමෙව දස්සිතං, න සම්පයොගභිගන්ති? න එවං දට්ඨබ්බං, යාවතා යෙන

පතිට්ඨානං හොති, යෙන ච ආයුහනං, තද්වහසපටික්ඛෙපමුඛෙන
තප්පටිපක්ඛධම්මදස්සනමෙතන්ති. න හෙස අ-කාරො කෙවලං පටිසෙධෙ, අථ ඛො
පටිපක්ඛෙ “අකුසලා ධම්මා, අහිතො, අධම්මො” තිආදීසු විය, තස්මා අප්පතිට්ඨං
අනායුහන්ති පතිට්ඨානායුහනානං පටිපක්ඛවසෙන පවත්තමානො
තථාපවත්තිහෙතුචාති අයමෙත්ථ අත්ථො. ඛොති ච අවධාරණත්ථෙ නිපාතො
“අස්සොසි ඛො” තිආදීසු (පාරා. 1) විය. තෙන අප්පතිට්ඨානස්ස එකංසිකතං
දස්සෙති. සොයං ඛො-සද්දො “අනායුහ”න්ති එත්ථාපි ආනෙත්වා වත්තඛිඛො.
අනායුහනම්පි හි එකංසිකමෙවාති තස්ස පටිපක්ඛො සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො.
තෙන හි ඔසතරණං හොති, න අඤ්ඤා. එවමයං යථානුසන්ධිදෙසනා කතා, දෙවතා
ච සහවිපස්සනං මග්ගං පටිවිජ්ඣිති පටිමඵලෙ පතිට්ඨාසි. තෙන චූත්තං “ඉමං
පඤ්ඤවිස්සජ්ජන”න්තිආදි.

“විරස්සා” ති ඉමිනා සමානත්ථං පදන්තරමෙතන්ති ආහ “විරස්ස කාලස්සා” ති
යථා “මමං වා, හික්ඛවෙ” ති (දී. නි. 1.5-6) එත්ථ “මමා” ති ඉමිනා සමානත්ථං
පදන්තරං මමන්ති. න දිට්ඨපුබ්බාති අදස්සාපි. අදස්සාපිතා ච දිස්වා
කත්තඛිඛවිච්ඡේස අසිද්ධතාය වෙදිතඛිඛා. අඤ්ඤා කා නාම සා දෙවතා, යා
හගවත්තං න දිට්ඨවති? තෙනාහ “කිං පනිමායා” තිආදි. දස්සනං උපාදාය එවං
වත්තුං වත්තති යදා කදාපි කඤ්චි පියජාතිකං දිස්වා තං දස්සනං උපාදාය “විරෙන
වත මයං ආයස්මන්තං පස්සාමා” ති අදිට්ඨපුබ්බං දිට්ඨපුබ්බං වා එවං වත්තුං යුජ්ජති,
අයං ලොකෙ නිරුළ්භෙ සමුදාවාරොති දස්සෙති. ඔභ්මං වා වුවිච්චි අරියමග්ගො,
තස්ස අණනතො ජානනතො පටිවිජ්ඣනතො බ්‍රාහ්මණො. කිලෙසනිබ්බානෙනාති
කිලෙසානං අවිචන්තසමුච්ඡෙදසඬ්ඛාතෙන නිබ්බානෙන නිබ්බුතං සම්මදෙව
චූපසන්ත-සබ්බකිලෙසදරථ-පරිලාහං. ආසත්තවිසත්තාදීනි ආදි-සද්දෙන
විසතාදිආකාරෙ සඬ්ගණ්හාති. චූත්තඤ්ඤං –

“විසතාති විසත්තිකා, විසටාති විසත්තිකා, විසාලාති විසත්තිකා,
විසක්කතිති විසත්තිකා, විසංවාදිකාති විසත්තිකා, විසං හරතිති විසත්තිකා,
විසමුලාති විසත්තිකා, විසඵලාති විසත්තිකා, විසපරිභොගොති විසත්තිකා,
විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ
කුලෙ ගණෙ විසතා විත්ථතාති විසත්තිකා” ති (මහානි. 3).

තත්ථ විසතාති විත්ථතා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මෙසු අභිධ්‍යාපනවසෙන විසටාති
පුරිමවචනමෙව ත-කාරස්ස ට-කාරං කත්වා චූත්තං. විසාලාති විපුලා. විසක්කතිති
පරිසක්කති, සහති වා. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාලියමානොපි සහතිති.
ඔසක්කතං විජ්ජන්දනං වා “විසක්කන”න්තිපි වදන්ති. අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො.
ගණ්හාතිති විසංවාදිකා හොති. විසං හරතිති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං පස්සන්ති
විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාහිමුඛස්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සංඛිපති, විසං වා
දුක්ඛං, තං හරති, වහතිති අත්ථො. දුක්ඛනිබ්බත්තකකම්මස්ස හෙතුභාවතො
විසමුලා. විසං වා දුක්ඛාහිභූතා වෙදනා මූලං එතිස්සාති විසමුලා. දුක්ඛසමුදයත්තා
විසං ඵලං එතිස්සාති විසඵලා. තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති,

න අමතස්සාති විසපරිභොගොති චුත්තා, සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි
වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුන “විසාලා වා
පනා” තිආදි චුත්තන්ති එවමෙත්ථ විසත්තිකාපදස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. තිණ්ණං
පයමදුනියමග්ගෙහි. නිත්තිණ්ණං තතියමග්ගෙන. උත්තිණ්ණං චතුත්ථමග්ගෙන.

සමනුඤ්ඤාති සම්මදෙව කතානුඤ්ඤා. තෙනාහ “එකජ්ඣාසයො
අහොසී” ති. අන්තරධායිති අදස්සනං අගමාසි. යථා පන අන්තරධායි, තං දස්සෙතුං
“අභිසඬ්ඛකාය” තිආදි චුත්තං. මාලෙහිති ලිඬ්ගවිපල්ලාසෙන චුත්තං,
“මාලාහි” ති කෙච්ඡි පයන්ති, “මලොහි” ති චත්තබ්බො ය-කාරලොපං කත්වා
නිද්දෙසො. අයං තාව අට්ඨකථාය ලීනත්ථවණ්ණනා.

නෙත්තිනයවණ්ණනා

ඉදානි පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනං කරස්සාම. සා පන
අත්ථවණ්ණනා යස්මා දෙසනාය සමුට්ඨානප්පයොජනභාජනෙසු පිණ්ඩත්ථෙසු ව
නිද්ධාරිතෙසු සුකරා හොති සුවිඤ්ඤායා ව, තස්මා සුත්තදෙසනාය සමුට්ඨානාදීනි
පයමං නිද්ධාරයිස්සාම. තත්ථ සමුට්ඨානං තාව දෙසනානිදානං, තං සාධාරණං
අසාධාරණන්ති දුට්ඨං. තත්ථ සාධාරණමපි අබ්භන්තරබාහිරහෙදතො දුට්ඨං. තත්ථ
සාධාරණං අබ්භන්තරසමුට්ඨානං නාම ලොකනාථස්ස මහාකරුණා. තාය හි
සමුස්සාහිතස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උද්පාදි, යං සන්ධාය
චුත්තං – “සත්තෙසු ව කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං
වොලොකෙසී” තිආදි (ම. නි. 1.283; සං. නි. 1.172; මහාව. 9). එත්ථ ව
හෙතුඅවත්ථායපි මහාකරුණාය සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො යාවදෙව සංසාරමහොසතො
සද්ධම්මදෙසනාහත්ථදානෙහි සත්තසන්තාරණත්ථං තදුප්පත්තිතො. යථා ව
මහාකරුණා, එවං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං දසබ්ලඤ්ඤාණාදීනි ව දෙසනාය
අබ්භන්තරසමුට්ඨානභාවෙන චත්තබ්බානි. සබ්බඤ්ඤි ඤෙය්‍යධම්මං තෙසං
දෙසෙතබ්බප්පකාරං සත්තානඤ්ච ආසයානුසයාදිං යථාවතො ජානන්තො භගවා
යානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විචිත්තනයදෙසනං
පවත්තෙසීති. බාහිරං පන සාධාරණං සමුට්ඨානං දසසහස්සමහාබ්‍රහ්මපරිවාර-
සහම්පතිමහාබ්‍රහ්මුතො අජ්ඣෙසනං. තදජ්ඣෙසනුත්තරකාලඤ්ඤි
ධම්මගම්හිරතාපච්චවෙක්ඛණාජනිතං අජ්ජොස්සුක්කතං පටිප්පස්සම්භෙත්වා
ධම්මස්සාමී ධම්මදෙසනාය උස්සාහජාතො අහොසී. අසාධාරණමපි
අබ්භන්තරබාහිරහෙදතො දුට්ඨමෙව. තත්ථ අබ්භන්තරං යාය මහාකරුණාය යෙන ව
දෙසනාඤ්ඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයං වෙදිතබ්බං බාහිරං පන තස්සා
දෙවතාය පුච්ඡා, පුච්ඡාවසිකො හෙස සුත්තනික්ඛෙපො. තයිදං පාළියං ආගතමෙව.

පයොජනමපි සාධාරණසාධාරණතො දුට්ඨං. තත්ථ සාධාරණං අනුක්කමෙන
යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං විමුත්තිරසත්තා භගවතො දෙසනාය. තෙනෙවාහ
“එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මන්තනා” තිආදි (පරි. 366). අසාධාරණං පන තස්සා
දෙවතාය දස්සනමග්ගසමධිගමො, උභයමිපෙතං බාහිරමෙව. සථෙ පන

වෙනෙයාසන්තානගතම්පි දෙසනාබලසිද්ධිසම්බානං පයොජනං
අධිජපායසම්ප්කිකතභාවතො යථාධිජපෙතත්ථසිද්ධියා මහාකාරුණිකස්ස භගවතොපි
පයොජනමෙවාති ගණ්භෙයා, ඉමිනා පරියායෙනස්ස අඛන්තරතාපි සියා.

අපිව තස්සා දෙවතාය ඔසතරණාකාරස්ස යථාවතො අනවබොධො ඉමිස්සා
දෙසනාය සමුට්ඨානං, තදවබොධො පයොජනං. සො හි ඉමාය දෙසනාය භගවන්තං
පයොජෙති තන්තිජ්ඣාදනපරායං දෙසනාති කත්වා. යඤ්භි දෙසනාය සාධෙනබ්බං
ඵලං, තං ආකච්චිතබ්බත්තා දෙසකං දෙසනාය පයොජෙතීති පයොජනන්ති වුව්චති.
තථා දෙවතාය තදඤ්ඤෙසඤ්ච විනෙයානං පතිට්ඨානායුහනවිස්සජ්ජනඤ්චෙත්ථ
පයොජනං. තථා සංසාරචක්කතිවත්ති-සද්ධම්මචක්කජ්ජවත්තිසස්සතාදිමිච්ඡාචාර-
නිරාකරණං සම්මාචාදපුරෙක්ඛාරො අකුසලමූලසමූහනනං කුසලමූලසමාරොපනං
අපායද්වාරපිදහනං සග්ගමොක්ඛද්වාරවිවරණං පරිසුට්ඨානවූපසමනං
අනුසයසමුග්ගාතනං “මුත්තො මොචෙස්සාමි”ති පුරිමපටිඤ්ඤාඅවිසංවාදනං
තජ්ජපිපක්ඛමාරමනොරථවිසංවාදනං තිත්ථියසමයනිම්මථනං
බුද්ධධම්මපතිට්ඨාපනන්ති ඵවමාදීනිපි පයොජනාති ඉධ වෙදිතබ්බාති.

යථා දෙවතා ඔසතරණෙ සංසයපක්ඛන්දා, තාදිසා අඤ්ඤෙ ව සම්බානධම්මානං
සම්මාසම්බුද්ධස්ස ව පටිපත්තිං අජානන්තා අසද්ධම්මස්සවන-ධාරණ-පරිවය-
මනසිකාරවිපල්ලත්ථබුද්ධිකා සද්ධම්මස්සවන-ධාරණ-පරිවයවිමුඛා ව
භවවිමොක්ඛෙසිතො විනෙයා ඉමිස්සා දෙසනාය භාජනං.

පිණ්ඩත්ථා පන “අජ්ජතිට්ඨං අනායුහ”න්ති පදද්වයෙ
චතුසව්චකම්මට්ඨානානුයොගවසෙන යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො
කුසලමූලසමායොගො ඔලියනාතිධාවනාවිස්සජ්ජනං උපායවිනිබන්ධවිධමනං
මිච්ඡාහිනිවෙසදුර්භාවො තණ්හාවිජ්ජාවිසොධනං චට්ටත්තයවිච්ඡේදනුපායො
ආසවොස-යොග-ගන්ථාගති-තණ්හුජ්ජපාදානවිසොගො වෙනොබ්බලවිවෙචනං
අහිනන්දනනිවාරණං සංසග්ගාතික්කමො විචාදමූලපරිවිවාගො
අකුසලකම්මපථවිද්ධංසනං මිච්ඡත්තාතිවත්තනං අනුසයමූලවිච්ඡේදො. සබ්බකිලෙස-
දරථපරිලාහ-සාරම්භපටිජ්ජස්සම්භනං දස්සනසවනනිද්දෙසො
විජ්ජුපමච්ඡරූපමධම්මාපදෙසො අපවයගාමිධම්මවිභාවනා පභානත්තයදීපනා
සික්ඛත්තයානුයොගො සමථවිපස්සනානුට්ඨානං භාවනාසවිෂ්කිරියාසිද්ධි
සිලක්ඛන්ධාදිපාරිසුද්ධිති ඵවමාදෙයො වෙදිතබ්බා.

තත්ථ යෙසං කිලෙසාදීනං වසෙන පතිට්ඨාති සංසීදති, යෙසඤ්ච
අභිසම්බාරාදීනං වසෙන ආයුහති නිබ්බුය්හති, උභයමෙතං සමුදයසව්චං, තජ්ජභාවිතා
තදුභයනිස්සිතා ව ඛන්ධා දුක්ඛසව්චං, තදුභයමත්ථො, “අජ්ජතිට්ඨං අනායුහ”න්ති
අධිජපෙතස්ස අත්ථස්ස පටිච්ඡන්තං කත්වා දෙසනා උපායො
මානනිග්ගණ්භනවසෙන තස්සා දෙවතාය සච්චාභිසමයකාරණභාවතො
පතිට්ඨානායුහනපටික්ඛෙපොපදෙසෙන චතුරොසනිරත්ථරණත්ථිකෙහි
අන්තද්වයරහිතා මජ්ඣිමා පටිපත්ති පටිපජ්ජිතබ්බාති අයමෙත්ථ භගවතො
ආණන්තීති අයං දෙසනාභාරො.

පරසංසයපක්ඛන්දනතාය ඤාතුකාමතාය ච කථං නුති පුච්ඡාවසෙන වුත්තං?
අභිමුඛභාවතො එකපුග්ගලභාවතො ච “ත්ව”න්ති වුත්තං. පරමුක්කංසගතස්ස
ගරුභාවස්ස අනඤ්ඤයොගාස්ස සද්ධම්මධුරස්ස පරිදීපනතො සාධුති
මරිසසීලාදිගුණතාය “මාරිසා”ති වුත්තං. අවහනනතො රාසිභාවතො ච “ඔස”න්ති
වුත්තං. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස කතත්තා පරියොසාපිතත්තා “ඉතී”ති වුත්තං.
සංසිද්ධනලක්ඛණස්ස පතිට්ඨානස්ස අකාතබ්බතො සබ්බසො ච අකතත්තා.
“අප්පතිට්ඨ”න්ති වුත්තං. තයිදං අකරණං එකංසිකන්ති බොති අවධාරණවසෙන
වුත්තං. තස්ස ච අප්පතිට්ඨානස්ස සසන්තතිගතත්තා “ත්ව”න්ති ච පුච්ඡිතත්තා
“අහ”න්ති වුත්තං. දෙවතාය සම්බොධනතො පියාලපනතො ච, “ආවුසො”ති
වුත්තං. නිබ්බුය්හනලක්ඛණස්ස ආයුහනස්ස අකාතබ්බතො සබ්බසො ච අකතත්තා
අනායුහන්ති වුත්තං. තිණ්ණාකාරස්ස ඔසානං අනිච්ඡිතභාවතො එව තත්ථ
සංසයස්ස අනපගතත්තා ඔසතරණස්ස ච අවිසෙසත්තා “යථා කථං පනා”ති වුත්තං.
තථා සංසිද්ධනලක්ඛණං පතිට්ඨානං සංසාරෙ ච සණ්ඨානන්ති අනත්ථන්තරත්තා
අභින්නකාලිකං. තථා නිබ්බුය්හනලක්ඛණං ආයුහනං සම්මාපටිපත්තියා
අතිවත්තනන්ති අනත්ථන්තරත්තා අභින්නකාලිකන්ති වුත්තං “යදා
ස්වාහං...පෙ.... තදාස්සු නිබ්බුය්හාමි”ති. තදුහයස්ස පටිපක්ඛභාවතො
පටිබාහනතො ච ඔසාතිණ්ණාති වුත්තං “එවං බ්වාහං...පෙ.... ඔසමතරි”න්ති.

එකබුද්ධන්තරන්තරිකත්තා සුදුරකාලිකතාය “විරස්ස”න්ති වුත්තං. අන්තරා
අදිට්ඨපුබ්බතාය විම්භයනීයතාය ච “චතා”ති වුත්තං. තදා උපලබ්භමානතාය
අත්තපච්චක්ඛතාය ච “පස්සාමි”ති වුත්තං. බාහිතපාපතො බ්‍රහ්මස්ස ච
අරියමග්ගස්ස අණනතො පටිච්ඡ්ඤානතො “බ්‍රාහ්මණ”න්ති වුත්තං.
කිලෙසසන්තාපවුපසමනතො දුක්ඛසන්තාපවුපසමනතො ච සබ්බසො නිබ්බුතත්තා
“පරිනිබ්බුත”න්ති වුත්තං. තරණපයොගස්ස නිබ්බත්තිතත්තා උපරි
තරිතබ්බභාවතො ච “තිණ්ණ”න්ති වුත්තං. ඤාණවක්ඛුනා ඔලොකෙතබ්බතො
ලුප්පනතො පලුප්පනතො ච “ලොකෙ”ති වුත්තං. විසයෙසු සඤ්ජනතො
ජාතභාවතො “විසත්තික”න්ති වුත්තං. ඤාණස්ස පච්චක්ඛභාවතො නිගමනතො ච
“ඉද්”න්ති වුත්තං. භාසිතත්තා පරිසමත්තත්තා ච “අවොචා”ති වුත්තං. පයමං
ගහිතත්තා පච්චාමසනතො ච “සා දෙවතා”ති වුත්තං. පටික්ඛෙපස්ස අභාවතො
අත්ථස්ස අනුමොදිතබ්බතො “සමනුඤ්ඤො”ති වුත්තං. විනෙයානං සාසනතො
පරමත්ථසම්පත්තිතො ච “සත්ථා”ති වුත්තං. චක්ඛුපථාතික්කමෙන
තිරොභාවුපගමනතො “අන්තරධාසී”ති වුත්තන්ති අයං අනුපදව්වයතො
විවයභාරො.

අප්පතිට්ඨානානායුහනෙන ඔසතරණං යුජ්ජති කිලෙසාභිසංඛාරවිජ්ඣනෙන
පාරසම්පත්තිසම්ප්ඤ්ඤානතො. සබ්බකිලෙස-තණ්හාදිට්ඨි-තණ්හායතන-
සස්සතාදිවසෙන සන්තිට්ඨතො සංසාරෙ සංසිද්ධං හොතීති යුජ්ජති කාරණස්ස
සුප්පතිට්ඨිතභාවතො. අභිසංඛාරණකිව්වෙ කිලෙසාභිසංඛාරෙ විජ්ජමානෙ
සබ්බදිට්ඨාහිනිවෙස-අතිධාවනාහිනිවෙසාදීනං වසෙන ආයුහන්තස්ස
සංසාරමහොසෙන නිබ්බුය්හනං හොතීති යුජ්ජති සම්මාපටිපත්තියා අතිවත්තනතො.

බ්‍රහ්මස්ස අරියමග්ගස්ස අණනතො පටිවිජ්ඣනතො බ්‍රාහ්මණභාවො යුජ්ජ්ජති බාහිතපාපත්තා. සම්මදෙව සන්තධම්මසමධිගමතො පරිනිබ්බුතභාවො යුජ්ජති සබ්බසො සවාසනපභීතකිලෙසත්තා. තථා ච විසත්තිකාය තිණ්ණභාවො යුජ්ජති යථා යාය ලෙසොපි න දිස්සති, එවං අග්ගමග්ගෙන තස්සා සමුච්ඡින්නත්තාති අයං යුත්තිභාරො.

කිලෙසවට්ටවසෙන පතිට්ඨානං විසෙසතො කම්මවට්ටස්ස පදට්ඨානං. අභිසංඛාරවසෙන ආයුහනඤ්ච විපාකවට්ටස්ස පදට්ඨානං. අප්පතිට්ඨානානායුහනාති ඔසතරණස්ස පදට්ඨානං, ඔසතරණං අනුපාදිසෙසනිබ්බානස්ස. තණ්හාවසෙන පතිට්ඨානස්ස අස්සාදානුපස්සිතා පදට්ඨානං. තෙනාහ භගවා – “සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතො තණ්හා පවඬිසිති”ති (සං. නි. 2.52, 56).

බන්ධාවිජ්ජා-එස්ස-සඤ්ඤා-විතක්කායොනියොමනසිකාර-පාපමිත්තපරතොසොසා දිට්ඨිවසෙන පතිට්ඨානස්ස පදට්ඨානං. යථාහ – පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.124) “බන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං, අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨානං”න්තිආදි. තණ්හාදිට්ඨාහිනන්දනඅවසෙසකිලෙසාභිසංඛාරවසෙන ආයුහනස්ස පදට්ඨානං. ඉමිනා නයෙන යථාරහං තණ්හාදිට්ඨාදිවසෙන පතිට්ඨානායුහනානං පදට්ඨානභාවො චත්තබ්බො. සෙසමෙත්ථ පාළිතො එව සුනිද්ධාරියං. අයං පදට්ඨානභාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති පතිට්ඨානායුහනපටික්ඛෙපෙන විස්සජ්ජෙන්තෙන නියානාවහා සම්මාපටිපත්ති ගහිතා එකන්තතො ඔසනිත්ථරණුපායභාවතො. තග්ගහණෙන ච සබ්බෙපි සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ගහිතා භොන්ති නියානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තාති අයං ලක්ඛණභාරො.

නිදානමස්සා දෙවතාය ඔසතරණාකාරස්ස යාථාවතො අනවබොධොති චුත්තොවායමත්ථො. අඤ්ඤෙපි යෙ ඉමං දෙසනං නිස්සාය ඔසතරණුපායං පටිවිජ්ඣන්ති, තෙපි ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානන්ති දට්ඨබ්බො. “කථං නු බො ඉමං දෙසනං නිස්සාය සම්මදෙව පටිවිජ්ඣන්තා චතුබ්බිධම්පි ඔසං තරන්තා සකලසංසාරමහොසතො නිත්ථරෙය්‍යුං, පරෙ ච තත්ථ පතිට්ඨපෙය්‍යු”න්ති අයමෙත්ථ භගවතො අධිජ්ජායො. පදනිබ්බවනං නිරුත්තං, තං “එව”න්තිආදිනිදානපදානං “කථං”න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච අට්ඨකථාය තස්සා ලීනත්ථවණ්ණනාය ච චුත්තනායානුසාරෙන සුකරත්තා අතිවිත්ථාරහයෙන න විත්ථාරයිමිහ.

පද-පදත්ථ-දෙසනා-නික්ඛෙප-සුත්තසන්ධි-වසෙන පඤ්චවිධා සන්ධි. තත්ථ පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො පදසන්ධි. තථා පදත්ථස්ස පදත්ථන්තරෙන සම්බන්ධො පදත්ථසන්ධි, යො “කිරියාකාරකසම්බන්ධො”ති චුත්තො. නානානුසන්ධිකස්ස තංතංඅනුසන්ධිති සම්බන්ධො, එකානුසන්ධිකස්ස පන පුබ්බාපරසම්බන්ධො දෙසනාසන්ධි, යා අට්ඨකථායං “පුච්ඡානුසන්ධි

අප්‍රකාශයානුසන්ධි යථානුසන්ධි''ති තිධා විහත්තා. අප්‍රකාශයො වෙන්ථ
 අත්තප්‍රකාශයො පරප්‍රකාශයොති ද්විධා වෙදිතබ්බො. නික්ඛෙපසන්ධි චතුත්තං
 සුත්තනික්ඛෙපානං වසෙන වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං
 පපඤ්චසුද්ධිට්ඨකායං චුත්තනායෙන ගහෙතබ්බං. සුත්තසන්ධි ඉධ
 පට්ඨනික්ඛෙපවසෙන වෙදිතබ්බො.

“කස්මා පනෙත්ථ ඔසතරණසුත්තමෙව පට්ඨං නික්ඛිත්ත”න්ති
 නායමනුයොගො කත්ථවි න පවත්තති? අපිව “අප්පතිට්ඨං අනායුහං ඔසමතරි”න්ති
 පතිට්ඨානායුහනපටික්ඛෙපවසෙන අත්තද්වයවිච්ඡින්නමුඛෙන වා මජ්ඣිමාය
 පටිපදාය විභාවනතො සබ්බපට්ඨමිදං සුත්තං ඉධ නික්ඛිත්තං. අත්තද්වයං
 අනුපගම්ම මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා සඬකාසනපරඤ්ඡි බුද්ධානං සාසනන්ති. යං පන
 එකිස්සා දෙසනාය දෙසනන්තරෙන සද්ධිං සංසන්දනං, අයම්පි දෙසනාසන්ධි. සා ඉධ
 එවං වෙදිතබ්බො –

“අප්පතිට්ඨං...පෙ.... අනායුහං ඔසමතරි”න්ති අයං දෙසනා –

“සබ්බදා සීලසම්පන්නො, පඤ්ඤවා සුසමාහිතො;
 ආරද්ධවීරියො පහිත්තො, ඔසං තරති දුත්තරං.

“විරතො කාමසඤ්ඤාය, රූපසංයොජනාතිගො;
 නන්දිරාගපරික්ඛිණො, සො ගම්භීරෙ න සීදති; (සං. නි. 1.96);
 සද්ධාය තරති ඔසං, අප්පමාදෙන අණ්ණවං. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 186);

“පඤ්ච ඡිත්තෙ පඤ්ච ජහෙ, පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙ;
 පඤ්චසඬගාතිගො හික්ඛු, ඔසතිණ්ණොති වුව්චති. (සං. නි. 1.5; ධ. ප. 370);

“තස්මා ජන්තු සදා සතො, කාමානි පරිවජ්ජයෙ;
 තෙ පහාය තරෙ ඔසං, නාවං සිත්වාච පාරගු. (සු. නි. 777; මහානි. 6;
 නෙත්ති. 5);

“එකායනං ජාතිබයන්තදස්සි, මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පි;
 එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔස”න්ති. (සං.
 නි. 5.384, 409; මහානි. 191; වුළුති. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107;
 පට්ඨමග්ග 121; නෙත්ති. 170) –

එවමාදීනි දෙසනාහි සංසන්දනීති අයං චතුබ්‍රහ්ම භාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති එත්ථ සංකිලෙසවසෙන පතිට්ඨානං ආයුහනඤ්ච.
 තෙන අයොනියොමනසිකාරො දීපිතො, සන්තකිලෙසවසෙන අනායුහතෙන
 යොනියොමනසිකාරො. තත්ථ අයොනියොමනසිකාරොතො තණ්හාවිජ්ජා පවඩ්ඨති.
 තෙසු තණ්හාගහණෙන ච තණ්හාමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති. අවිජ්ජාගහණෙන

අවිජ්ජාමූලකං සබ්බං භවවත්තං ආවත්තති. යොනිසොමනසිකාරග්ගහණෙන ච යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති චතුබ්බිධඤ්ච සම්පත්තිවත්තං. පතිට්ඨානායුහනපටික්ඛෙපෙන පන සම්මාපටිපත්ති දීපිතා, සා ච සච්ඛෙපතො සීලාදිසඬගහා. තත්ථ සීලග්ගහණෙන ඵකාදස සීලානිසංසා ආවත්තන්ති, සමාධිග්ගහණෙන පඤ්චඬගිකො සම්මාසමාධි පඤ්චඤ්ඤාණිකො සම්මාසමාධි සමාධිපරික්ඛාරා ච ආවත්තන්ති. පඤ්ඤාගහණෙන පඤ්ඤා ච සම්මාදිට්ඨිති සම්මාදිට්ඨිසුදස්සනා සබ්බෙපි අරියමග්ගධම්මා ආවත්තන්ති අයං ආවත්තො භාරො.

පතිට්ඨානං කිලෙසාදිවසෙන සත්තවිධං. ආයුහනං අභිසඬබාරාදිවසෙන සත්තවිධං. තථා තප්පටිපක්ඛතො අප්පතිට්ඨානං අනායුහනඤ්ච. අයමෙත්ථ ධම්මවිහන්ති. පදට්ඨානභූමිවිහන්තියො පන හෙට්ඨා චූත්තනායානුසාරෙන චෙදිතබ්බා. අයං විහත්තිභාරො.

පුබ්බභාගප්පටිපදං සම්මදෙව සම්පාදෙත්වා සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං කත්වා භාවනං උස්සක්කෙන්තො කිලෙසාදීනං දුර්ඛරණතො තෙසං වසෙන අසංසීදන්තො අනිබ්බුය්හන්තො අප්පතිට්ඨං අනායුහං ඔසං තරති. කිලෙසාදීනං වසෙන පන සංසීදන්තො නිබ්බුය්හන්තො සංසාරෙ පතිට්ඨානතො ආයති. පුනබ්බභාවනිතිබ්බත්තියා ආයුහනතො ඔසං න තරති අයං පරිවත්තො භාරො.

අප්පතිට්ඨං අසන්තිට්ඨන්තො අසංසීදන්තො අනිබ්බිසං අනවනිබ්බිසන්ති පරියායවචනං, අනායුහං අනිබ්බුය්හන්තො අවෙනෙන්තො අපකප්පෙන්තොති පරියායවචනං, ඔසං කිලෙසසමුද්දන්ති පරියායවචනං, අතරි අතික්කම් අවචවායීති පරියායවචනං. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි පරියායවචනං චෙදිතබ්බන්ති අයං චෙවචනො භාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති ඵත්ථ පතිට්ඨං ආයුහන්ති කිලෙසානං කිච්චකරණපඤ්ඤන්ති. පරිපුට්ඨානානං විභාවනපඤ්ඤන්ති. අභිසඬබාරානං විරුහනපඤ්ඤන්ති. තණ්හාය අස්සාදපඤ්ඤන්ති. දිට්ඨියා පරිනිප්ඵන්දනපඤ්ඤන්ති. භවදිට්ඨියා භවාහිනිවෙසපඤ්ඤන්ති. විභවදිට්ඨියා විපල්ලාසපඤ්ඤන්ති. කාමසුඛානුයොගස්ස කාමෙසු අනුගිජ්ඣනපඤ්ඤන්ති. අත්තකිලමථානුයොගස්ස අත්තපරිතාපනපඤ්ඤන්ති. අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති පන අභිඤ්ඤායාධම්මානං අභිඤ්ඤාපඤ්ඤන්ති. පරිඤ්ඤායාධම්මානං පරිඤ්ඤාපඤ්ඤන්ති. ඔසමතරින්ති පහාතබ්බධම්මානං පහානපඤ්ඤන්ති. මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤන්ති. නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤන්ති අයං පඤ්ඤන්තිභාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති ඵත්ථ පතිට්ඨානායුහනග්ගහණෙන ඔසග්ගහණෙන ච සමුදයසච්චං ගහිතං. අප්පතිට්ඨං අනායුහං අතරින්ති පන පදත්තයෙන මග්ගසච්චං ගහිතං, හෙතුගහණෙන ච හෙතුමතො ගහණං සිද්ධමෙවාති දුක්ඛනිරොධසච්චාති අත්ථතො ගහිතානෙවාති අයං සච්චෙහි ඔතරණා. තත්ථ යෙ ලොකියා පඤ්චක්ඛන්ධා, යෙසං වසෙන පතිට්ඨානායුහනසිද්ධි. යෙ ලොකුත්තරා චත්තාරො

බන්ධා, යෙසං වසෙන ඔසතරණසිද්ධි. අයං බන්ධමුඛෙන ඔතරණා. යෙ එව පඤ්චක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි අට්ඨාරස ධාතුයො, තෙ චත්තාරො බන්ධා ද්වායතනානි ද්වෙ ධාතුයොති අයං ආයතනමුඛෙන ධාතුමුඛෙන ච ඔතරණා. තථා අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති එත්ථ පතිට්ඨානායුහනග්ගහණෙන කිලෙසාභිසඬ්ඛාරාදීනං ගහණං. කිලෙසාභිසඬ්ඛාරාදයො ඔසා ච සඬ්ඛාරක්ඛන්ධා ධම්මායතනං ධම්මධාතු ච, අප්පතිට්ඨානායුහනග්ගහණෙන ඔසතරණචචනෙන ච සහ විපස්සනාය මග්ගො කථිතො. එවඤ්ච සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො ධම්මායතනං ධම්මධාතු ච ගහිතාති එවමිපි බන්ධමුඛෙන ආයතනමුඛෙන ධාතුමුඛෙන ඔතරණා. විපස්සනා චෙ අනිච්චානුපස්සනා, අනිමිත්තමුඛෙන විමොක්ඛමුඛං, දුක්ඛානුපස්සනා චෙ, අප්පණ්හිතවිමොක්ඛමුඛං, අනත්තානුපස්සනා චෙ, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛන්ති එවං විමොක්ඛමුඛෙන ඔතරණං. මග්ගෙ සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො ධම්මායතනධම්මධාතු අනාසවා ච එවමිපි බො බන්ධාදිමුඛෙන ඔතරණාති අයං ඔතරණො භාරො.

අප්පතිට්ඨන්ති ආරම්භො. අනායුහන්ති පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි, තථා ඔසන්ති. අතරින්ති පන පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි චාති අයං සොධනො භාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං තණ්හාදිට්ඨිආදිවසෙන පතිට්ඨානායුහනානං සාධාරණතො පටික්ඛෙපවොදනාති කත්වා ඔසමතරින්ති තං විකප්පෙත්වා විසෙසවචනං. ඔසතරණඤ්ඤි චත්තාරො අරියමග්ගා. තත්ථ පට්ඨමද්වයමග්ගා අවිසෙසෙන දිට්ඨොසතරණං, තතියමග්ගො කාමොසතරණං, අග්ගමග්ගො සෙසොසතරණන්ති අයං අධිට්ඨානො භාරො.

කිලෙසවසෙන පතිට්ඨානස්ස අයොනියොමනසිකාරො හෙතු. අභිසඬ්ඛාරවසෙන ආයුහනස්ස කිලෙසා හෙතු. අප්පතිට්ඨානායුහනානං පන යථාක්කමං යොනියොමනසිකාරපහානානි හෙතු. සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සනා තණ්හාවසෙන යථාරහං තස්ස හෙතු. තෙනාහ භගවා – “සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතො තණ්හා පවඩ්ඪති” ති. බන්ධාවිජ්ජාචස්සසඤ්ඤාවිතක්කායොනියොමනසිකාරපාපමිත්තපරතොසොසා දිට්ඨිවසෙන පතිට්ඨානස්ස හෙතු. තෙනාහ – පටිසම්භිදාමග්ගෙ “බන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං, අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨාන” න්තිආදි. තණ්හාහිනන්දනා අවසෙසකිලෙසාභිසඬ්ඛාරවසෙන ආයුහනස්ස හෙතු. ඉමිනා නයෙන යථාරහං තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පතිට්ඨානායුහනානං හෙතුවිභාගො නිද්ධාරෙතබ්බො, තබ්බිපරියායෙන අප්පතිට්ඨානායුහනානං. කිලෙසුප්පාදනෙ හි සම්මදෙව ආදීනවදස්සනං අප්පතිට්ඨානස්ස හෙතු, අභිසඬ්ඛරණ ආදීනවදස්සනං අනායුහනස්ස හෙතු, විපස්සනාය උස්සුක්කාපනං ඔසතරණස්ස හෙතුති අයං පරික්ඛාරො භාරො.

යථාචුත්තවිභාගෙහි පතිට්ඨානායුහනෙහි චතුබ්බිධස්සපි ඔසස්ස පරිසුද්ධි. අප්පතිට්ඨානායුහනෙහි පන සොතානං සංචරො සබ්බසො පිධානඤ්චාති

චතුර්විධස්සපි ඔසස්ස විසෙසතො පිධානං අප්පවත්තිකරණං. අරියමග්ගස්ස භාවනාය හි කිලෙසවසෙන පතිට්ඨානං අභිසංඛාරවසෙන ආයුහනං උපච්ඡින්නං, තස්ස සබ්බෙපි ඔසා තිණ්ණා සම්මතිණ්ණා පභිනා භොන්තිති අයං සමාරොපනො භාරො.

අප්පතිට්ඨං අනායුහන්ති එත්ථ පතිට්ඨාගහණෙන තණ්හාවිජ්ජා ගහිතා. තාසං හි වසෙන සත්තො තත්ථ තත්ථ භවෙ පතිට්ඨාති. ආයුහනග්ගහණෙන තප්පච්චයා අභිසංඛාරධම්මා ගහිතා. තත්ථ තණ්හාය විසෙසතො රූපධම්මා අධිට්ඨානං, අවිජ්ජාය අරූපධම්මා. තෙසං යථාක්කමං සමථො ච විපස්සනා ච පටිපක්ඛා, තෙ “අප්පතිට්ඨං අනායුහං ඔසමතරි”න්ති පදෙහි පකාසිතා භොන්ති, තෙසු සමථස්ස වෙතොවිමුත්ති ඵලං, විපස්සනාය පඤ්ඤාවිමුත්ති. තථා හි සා “රාගචිරාගා අවිජ්ජාවිරාගා”ති විසෙසෙත්වා වුවචති. තත්ථ තණ්හාවිජ්ජා අභිසංඛාරො ච සමුදයසච්චං, තෙසං අධිට්ඨානභූතා රූපාරූපධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙසං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා ඔසතරණපරියායෙන වුත්තා මග්ගසච්චං. තණ්හාගහණෙන චෙත්ථ මායා-සායෙයාමානාතිමාන-මදප්පමාද-පාපිච්ඡතා-පාපමිත්තතා-අභිරිකානොත්තප්පාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. අවිජ්ජාගහණෙන විපරිතමනසිකාර-කොට්ඨපනාහ-මක්ඛපළාස-ඉස්සාමච්ඡරිය-සාරම්භ-දොවචස්සතා-භවදිට්ඨිආදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. වුත්තවිපරියායෙන අමායාඅසායෙයාදිඅවිපරිතමනසිකාරාදිවසෙන. තථා සමථපක්ඛියානං සද්ධිත්ථියානං විපස්සනාපක්ඛියානං අනිච්චසඤ්ඤාදිනඤ්ච වසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං නන්දියාවත්තස්ස නයස්ස භූමි.

තථා වුත්තනායෙන ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු තණ්හා ලොභො, අවිජ්ජා මොභො, අවිජ්ජාය සම්පයුත්තො ලොභිතෙ සති පුබ්බො විය තණ්හාය සති සිජ්ඣමානො ආසානො දොසො ඉති තිහි අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි, තප්පටිපක්ඛනො “අප්පතිට්ඨ”න්තිආදිවචනෙහි ච තිණ් අකුසලමූලානි තිණ් කුසලමූලානි ච සිද්ධානි ඵච භොන්ති. ඉධාපි ලොභො සබ්බානි සාසවකුසලමූලානි ආයුහනධම්මා ච සමුදයසච්චං, තන්තිබ්බත්තා තෙසං අධිට්ඨානගොචරභූතා ච උපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදිනා සච්චයොජනා යොජෙතබ්බො. ඵලං පනෙත්ථ විමොක්ඛත්තයවසෙන නිද්ධාරෙතබ්බං, තිහි අකුසලමූලෙහි තිවිධදුච්චරිත-සංකිලෙසමලවිසමඅකුසලසඤ්ඤා-විතක්කාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, තථා තිහි කුසලමූලෙහි තිවිධසුචරිත-සමකුසලසඤ්ඤා-විතක්ක-සමාධි-විමොක්ඛමුඛාදිවසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස භූමි.

තථා වුත්තනායෙන ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු විසෙසතො තණ්හාදිට්ඨිතං වසෙන අසුගෙ “සුභ”න්ති, දුක්ඛෙ “සුඛ”න්ති ච විපල්ලාසා, අවිජ්ජාදිට්ඨිතං වසෙන “අනිච්චෙ නිච්ච”න්ති අනත්තති “අත්තා”ති විපල්ලාසා වෙදිතබ්බො. තෙසං පටිපක්ඛනො “අප්පතිට්ඨ”න්තිආදිවචනෙහි ච ලද්ධෙහි සතිවීරියසමාධිපඤ්ඤන්ද්‍රියෙහි චත්තාරි සතිපට්ඨානානි සිද්ධානෙව භොන්ති.

තත්ථ චතුභි ඉන්ද්‍රියෙහි චත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා. කථං? දුට්ඨො හි තණ්හාවරිතො මුදිත්ථ්රියො තික්ඛිත්ථ්රියොති, තථා දිට්ඨිවරිතො. තෙසු පයමො අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති විපරියෙසග්ගාහි සතිබලෙන යථාභූතං කායසභාවං සල්ලක්ඛෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං සමුග්ගාතෙන්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ ‘‘සුඛ’’න්ති විපරියෙසග්ගාහි ‘‘උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති’’තිආදිනා චුත්තෙන චිරියසංවරභූතෙන චිරියබලෙන පටිපක්ඛං විනොදෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං විද්ධංසෙන්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. තතියො අනිච්චෙ ‘‘නිච්ච’’න්ති අයාථාවග්ගාහි සමථබලෙන සමාහිතචිත්තො සඬ්ඛාරානං තඬ්ඛණිකභාවං සල්ලක්ඛෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං සමුග්ගාතෙන්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. චතුත්ථො සත්තති-සමුහ-කිච්චාරම්මණ-සනවඤ්චිතතාය එස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ අනත්තති ‘‘අත්තා’’ති මිච්ඡාහිනිචෙසි චතුකොට්ඨකසුඤ්ඤතාමනසිකාරෙන තං මිච්ඡාහිනිචෙසං විද්ධංසෙන්වා සාමඤ්ඤඵලං සච්ඡිකරොති. සුභසඤ්ඤාසුඛසඤ්ඤාදීහි චතුභි වා විපල්ලාසෙහි සමුදයසච්චං, තෙසමධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදිනා සච්චයොජනා වෙදිතබ්බා. ඵලං පනෙන්ථ චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, චතුභි චෙන්ථ විපල්ලාසෙහි චතුරාසවොසයොග-කායගන්ථ-අගති-තණ්හුප්පාදුපාදාන-සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිති-අපරිඤ්ඤාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, තථා චතුභි සතිපට්ඨානෙහි චතුබ්බිධක්ඛාන-විහාරාධිට්ඨාන-සුඛභාගියධම්ම-අප්පමඤ්ඤාසම්මප්පධානිද්ධිපාදාදිවසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං සීහවික්කිළිතස්ස නයස්ස භූමි.

ඉමෙසං පන තිණ්ණං අත්ථනායානං සිද්ධියා වොභාරනයද්වයං සිද්ධමෙව හොති. තථා හි අත්ථනායානං දිසාභූතධම්මාලොචනං දිසාලොචනං, තෙසං සමානායනං අඬ්ඤාසොති පඤ්චපි නයා ඉධ නියුත්තාති වෙදිතබ්බා. ඉදඤ්ච සුත්තං සොළසවිධෙ සුත්තත්තපට්ඨානෙ නිබ්බේධසෙක්ඛභාගියං ඛ්‍යාතිරෙකමුඛෙන පතිට්ඨානායුහනානි ගහිතානිති සංකිලෙසනිබ්බේධසෙක්ඛභාගියං වාති දට්ඨබ්බං. අට්ඨවිසතිවිධෙ පන සුත්තත්තපට්ඨානෙ ලොකියලොකුත්තරං සත්තාධිට්ඨානං ඤාණඤ්ඤායං දස්සනභාවනං සකච්චනං විස්සජ්ජනියං කුසලං අනුඤ්ඤාතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඔසතරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නිමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා

2. පයමමාගතන්ති සංවණ්ණනාවසෙන පයමසුත්තාදීසු පයමං ආගතපදං. උත්තානත්ථන්ති පාකටත්ථං. අපුබ්බංයෙව හි දුට්ඤ්ඤෙය්‍යත්ථඤ්ච පදං සංවණ්ණෙතබ්බං. නොති පුච්ඡායං නු-සද්දෙන සමානත්ථො නිපාතොති ආහ ‘‘ජානාසි නොති ජානාසි නු’’ති. වට්ටතො නිමුච්චන්ති තෙන සත්තාති නිමොක්ඛො, මග්ගො. සො ච පමුච්චන්ති තෙනාති පමොක්ඛො, පමුච්චනන්තෙ පන අධිගන්තබ්බත්තාඵලං ‘‘පමොක්ඛො’’ති චුත්තං, යථා අරහත්තං ‘‘රාගක්ඛයො

දොසක්බයො මොහක්බයො” ති වුත්තං. තෙති සත්තා. විවිච්චතීති විසුං අසම්මිස්සො හොති, විගච්ඡතීති අත්ථො. විවිච්චති දුක්ඛං එතස්මාති විවෙකො. දුතියවිකප්පෙ පන සකලවට්ඨදුක්ඛතො සත්තා නිමුච්චන්ති එත්ථ පමුච්චන්ති විවිච්චන්ති වාති නිමොක්ඛො පමොක්ඛො විවෙකො, නිබ්බානන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථාති ව නිමිත්තත්ථෙ භූමිමච්චනං දට්ඨබ්බං. අවධාරණත්ථො බො-කාරො “අස්සොසි බො” තිආදීසු විය.

නන්දිමුලකො භවො නන්දිභවො පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන “සාකහක්ඛො පත්ථවො සාකපත්ථවො” ති යථා. පඨමං කම්මවට්ඨපධානං අත්ථං වත්ථා පුන කිලෙසකම්මානං වසෙන උභයප්පධානං අත්ථං වදන්තො “නන්දියා වා” තිආදිමාහ. පුරිමනයෙති නන්දිමුලකො කම්මභවො නන්දිභවොති එතස්මිං පක්ඛෙ. නන්දිභවොති නන්දිභවපදෙන. තිවිධකම්මානිසංඛාරවසෙනාති පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිවසෙන කායසංඛාරාදිවසෙන ව තිප්පකාරස්ස කම්මානිසංඛාරස්ස වසෙන. සංඛාරක්ඛන්ධො ගහිතො චෙත්තාපධානත්තා සංඛාරක්ඛන්ධස්ස. සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණෙහිති “සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණසංඛරියා” ති එවං වුත්තසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණපදෙහි. තංසම්පයුත්තා වාති තෙන යථාවුත්තසංඛාරක්ඛන්ධෙන සමං යුත්තා එව. ද්වෙ බන්ධාති සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධා.

නනු එත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො න ගහිතොති? නො න ගහිතොති දස්සෙන්නො “තෙහි පනා” තිආදිමාහ. තිහි බන්ධෙහිති සඤ්ඤාසංඛාරවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙහි. ගහිතාව අවිනාභාවතො. න හි වෙදනාරහිතො කොචි චිත්තූප්පාදො අත්ථි. අනුපාදිණ්ණකානන්ති කුසලාකුසලානං. න හෙත්ථ කිරියාබන්ධානං අප්පචත්ති අධිප්පෙතා. අප්පචත්තිවසෙනාති අනුප්පත්තිධම්මතාපත්තිවසෙන. නිබ්බත්තනවසෙන කම්මකිලෙසෙහි උපාදියතීති උපාදි, පඤ්චක්ඛන්ධා. උපාදිතො සෙසො උපාදිසෙසො, සහ උපාදිසෙසෙනාති සඋපාදිසෙසං. නිබ්බානං කපීතං සකලකම්මකිලෙසවූපසමත්ථස්ස ජොතිතත්තා. හෙට්ඨා ද්විහි පදෙහි අනුපාදිණ්ණකක්ඛන්ධා ගහිතාති “වෙදනාන” න්ති එත්ථ උපාදිණ්ණකග්ගහණං යුත්තන්ති ආහ “උපාදිණ්ණකවෙදනාන” න්ති. නිරොධෙනාති තප්පට්ඨද්ධජන්දරාගනිරොධවසෙන නිරුජ්ඣනෙන. උපසමෙනාති අවචන්තූපසමෙන අප්පචත්තනෙන. එවඤ්ච කත්ථා ව-සද්දග්ගහණං සමත්ථිතං හොති. තෙසන්ති තස්සා වෙදනාය තංසම්පයුත්තානඤ්ච තිණ්ණං බන්ධානං. වත්ථාරම්මණවසෙනාති වත්ථුභූතානං ඡන්තං ආරම්මණභූතානඤ්ච සබ්බෙසම්පි උපාදිණ්ණකරූපධම්මානං වසෙන.

කස්මා පන හෙට්ඨා වත්තාරො අරූපක්ඛන්ධායෙව වුත්තා, රූපක්ඛන්ධො න ගහිතොති? විසෙසභාවතො. සඋපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියඤ්ච උපාදිණ්ණකරූපධම්මානං විය අනුපාදිණ්ණකරූපධම්මානං අප්පචත්තියෙව නත්ථි. දුතියනයෙති නන්දියා ව භවස්ස වාති එතමිහි පක්ඛෙ. නන්දිග්ගහණෙන සංඛාරක්ඛන්ධො ගහිතො තංසභවරණතො. උපපත්තිභවසංඛාරො

රූපක්ඛන්ධොති උපාදිණ්ණකරූපධම්මමෙව වදති. තග්ගහණෙනෙව ව තන්තිමිත්තකානි උතුආභාරජානි, විඤ්ඤාණග්ගහණෙන විත්තජානීති චතුසන්තතිරූපස්සපෙත්ථ ගහිතතා වෙදිතබ්බං. සඤ්ඤාදීනීති සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණවෙදනාග්ගහණෙනි තයො ඛන්ධා ගහිතා, තඤ්ච ඛො උපාදිණ්ණා අනුපාදිණ්ණානි විභාගං අකත්වා අවිසෙසතො. අවිසෙසෙන හි පඤ්චන්තං ඛන්ධානං අප්පචන්ති නිබ්බානං. තෙනාහ “එවං...පෙ.... නිබ්බානං කථිතං හොති”ති. “නිබ්බාන”න්ති හි ඉධ අමතමහානිබ්බානං අධිප්පෙන. ඉමමෙව ව නයන්ති ඉදං යථාචුත්තං දුතියමෙව. චත්තාරො මහානිකායෙ ධාරෙතීති චතුනිකායිකො. භණ්ඩිකනාමකො ථෙරො භණ්ඩිකත්ථෙරො. ඉතීති චුත්තප්පකාරපරාමසනං. නිබ්බානවසෙනොති පඨමනයෙ සඋපාදිසෙසනිබ්බානස්ස අනුපාදිසෙසනිබ්බානස්ස ව, දුතියෙ පන “අමතමහානිබ්බානස්සා”ති සබ්බථාපි නිබ්බානස්සෙව වසෙන භගවා දෙසනං නිට්ඨපෙසි සමාපෙසිති.

නිමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උපනීයසුත්තවණ්ණනා

3. අනෙකත්ථත්තා ධාතුසද්දානං උපසග්ගවසෙන අත්ථවිසෙසවාචකො හොතීති ආහ “උපනීයතීති පරික්ඛීයති නිරුජ්ඣති”ති. විනස්සතීති අත්ථො. උපනීයතීති වා සරසෙනෙව ජීවිතස්ස මරණුපගමනං චුත්තන්ති ආහ – “උපගච්ඡති වා, අනුපුබ්බෙන මරණං උපෙතීති අත්ථො”ති. කාමඤ්චෙත්ථ “උපනීයති”ති පදං අපාකටකම්මවිසෙසං චුත්තං. යථා පන “සබ්බං ආරොග්ගං බ්‍යාධිපරියොසානං, සබ්බං යොබ්බනං ජරාපරියොසානං, සබ්බං ජීවිතං මරණපරියොසානං”න්ති, “උපනීයති ජීවිත”න්ති චුත්තත්තා “මරණං උපෙතී”ති චුත්තං. කම්මකත්තුවසෙන හෙතං චුත්තං.

ඉදානි කම්මසාධනවසෙන අත්ථං දස්සෙතුං “යථා වා”තිආදි චුත්තං. ගොපාලෙන ගොගණො නීයති යථිච්ඡිතං යානං. ජීවන්ති තෙන සත්තා, සහජාතධම්මා වානි ජීවිතං, තදෙව තෙසං අනුපාලනෙ ආධිපච්චසබ්භාවතො ඉන්ද්‍රියන්ති ආහ “ජීවිතන්ති ජීවිතින්ද්‍රිය”න්ති පරිත්තන්ති ඉත්තරං. තෙනාහ “ථොක”න්ති. පබ්බන්ධානුපච්ඡෙදස්ස පච්චයභාවො ඉධ ජීවිතස්ස මරණකිච්චන්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ “සරසපරිත්තතාය වා”තිආදි. ආයුති ව පරමායු ඉධාධිප්පෙන, තඤ්ච අප්පකාලවසෙන වෙදිතබ්බං.

ඉමස්මිඤ්ඤි බුද්ධුප්පාදෙ අයං කථානි ජීවිතස්ස අතිඉත්තරභාවදීපනපරා අයං දෙසනා. ජීවිතින්ද්‍රියවසෙන ජීවිතක්ඛයං නියමෙන්නො “එකච්ඡත්තප්පචන්තිමත්තොයෙවා”ති ආහ, එකස්ස විත්තුප්පාදස්ස පචන්තික්ඛණමත්තො එවානි අත්ථො. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “යථා නාමා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පචන්තමානන්ති නෙමිරථිසා චත්තන්ති එකෙනෙව නෙමිප්පදෙසෙන පචන්තති එකස්මිං බණෙනි අධිප්පායො. “එකෙනෙව තිට්ඨතී”ති

එත්ථාපි එසෙව නයො. එකච්ඡත්තක්ඛණිකන්ති එකච්ඡත්තක්ඛණමත්තවන්තං. තස්මිං විත්තෙති තස්මිං යස්මිං කිස්මිඤ්චි එකස්මිං විත්තෙ. නිරුද්ධමත්තෙති නිරුද්ධභාවජපත්තමත්තෙ. නිරුද්ධොති වුව්චති මතොති වුව්චති තංසමඬගී සත්තො පරමත්ථතො. අවිසෙසවිදුනො පන අවිඤ්ඤායමානන්තරෙන අනුසන්ධානස්ස නිරුද්ධනං නිරොධං සල්ලක්ඛෙත්ති. යථාවුත්තමත්ථං සුත්තෙන විභාවෙතුං “යථාභා”තිආදි වුත්තං. තෙන තීසුපි කාලෙසු සත්තානං පරමත්ථතො ජීවනං මරණං විත්තක්ඛණවසෙනෙවාති දස්සෙති.

ජීවිතන්ති ජීවිතින්ද්‍රියං. අත්තභාවොති ජීවිතවෙදනාවිඤ්ඤාණානි යපෙත්ථා අවසිට්ඨධම්මා අධිජපෙතා. සුඛදුක්ඛාති සුඛදුක්ඛා වෙදනා, උපෙක්ඛාපි ඉධ සුඛදුක්ඛාස්වෙව අත්තොගධා ඉට්ඨානිට්ඨභාවතො. කෙවලාති අත්තනා, නිව්චභාවෙන වා අවොම්ස්සා. එකච්ඡත්තසමායුත්තාති එකකෙන විත්තෙන සහිතා. ලහුසො වත්තතෙ ඛණොති වුත්තනයෙන එකච්ඡත්තක්ඛණිකතාය ලහුකො අතිඉත්තරො ජීවිතාදීනං ඛණො වත්තති.

යෙ නිරුද්ධා මරන්තස්සාති වචන්තස්ස සත්තස්ස වුත්තො උද්ධං නිරුද්ධාති වත්තඛිබ්බා යෙ ඛන්ධා. තිට්ඨමානස්ස වා ඉධාති යෙ වා ඉධ පවත්තියං තිට්ඨමානස්ස ධරන්තස්ස භඩ්ගජ්ජත්තියා නිරුද්ධා ඛන්ධා, සබ්බෙපි සදිසා තෙ සබ්බෙපි එකසදිසා ගතා අත්ථඬගතා අජ්ජට්ඨසන්ධියා පුන ආගන්ත්වා පටිසන්ධානාභාවෙන විගතා. යථා හි වුත්තන්ධා න නිබ්බත්තන්ති, එවං තතො පුබ්බෙපි ඛන්ධා. තස්මා එකච්ඡත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතන්ති අධිජපායො.

අනිබ්බත්තෙන න ජාතොති අනුජ්ජන්තෙන විත්තෙන ජාතො න භොති “අනාගතෙ විත්තක්ඛණෙ න ජීවිත්ථ න ජීවති ජීවිස්සති”ති වත්තඛිබ්බතො. පච්චුජ්ජන්තෙන වත්තමානෙන විත්තෙන ජීවති ජීවමානො නාම භොති, න ජීවිත්ථ න ජීවිස්සති. විත්තභඩ්ගා මතො ලොකොති වුත්තච්ඡත්තස්ස විය සබ්බස්සපි තස්ස තස්ස විත්තස්ස භඩ්ගජ්ජත්තියා අයං ලොකො පරමත්ථතො මතො නාම භොති “අනිතෙ විත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථ න ජීවති න ජීවිස්සති”ති වත්තඛිබ්බතො, නිරුද්ධස්ස අජ්ජට්ඨසන්ධිකත්තා. එවං සන්තෙපි පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියා, යායං තං තං පවත්තං විත්තං උපාදාය “තිස්සො ජීවති, චුස්සො ජීවති”ති වචනජ්ජවත්තියා විසයභූතා සන්තානපඤ්ඤත්ති, සා එත්ථ පරමත්ථියා පරමත්ථභූතා. තථා හි වුත්තං “නාමගොත්තං න ජීරති”ති (සං. නි. 1.76).

න සන්ති තාණාති ජරං උපගතස්ස තතො තංතිමිත්තං යං වා පාපකාරිනො පාපකම්මානං උපට්ඨානවසෙන පුඤ්ඤකාරිනො පියවිජ්ජයොගවසෙන විත්තදුක්ඛං උභයෙසම්පි ඛන්ධනවිජ්ජෙදනාදිවසෙන විතුජ්ජමානං අනප්පකං සරීරදුක්ඛං සම්මොභජ්ජත්ති ව භොති, තතො තායන්තා න සන්ති. තෙනාහ – “තාණං ලෙණං සරණං භවිතුං සමත්ථා නාම කෙච්ඡි නත්ථී”ති. භායති එතස්මාති භයං, භයනිමිත්තන්ති ආහ “භයවත්ථු”ති. තග්ගහණෙන ව විත්තත්‍රාසලක්ඛණං භයං ගහිතමෙව, සති නිමිත්තෙ නෙමිත්තං සන්තමෙවාති. පුබ්බවෙතනන්ති

එකාවජ්ජනවිජීයං නානාවජ්ජනවිජීයං සම්පවත්තං උපචාරජ්ඣානවෙනනං.
 අපරවෙනනන්ති වසීභාවාපාදනවසෙන පරතො සමාපජ්ජනවසෙන ව පවත්තං
 සමාපත්තිවෙනනං. මුඤ්චවෙනනන්ති වික්ඛම්භනවසෙන පවත්තං
 පයමජ්ජනාවෙනනං. කුසලජ්ඣානස්ස විපාකජ්ඣානෙව ලබ්භමානං සුඛං
 ඥානසුඛං. ඉට්ඨපරියායො වෙන්ථ සුඛං-සද්දො. ඥානෙ අපෙක්ඛා ඥානනිකන්ති.
 ඥානස්ස අස්සාදවසෙන පවත්තො ලොභො ඥානස්සාදො. යෙන තෙ තෙ
 බ්‍රහ්මානො ඥානනො වුට්ඨාය “අහො සුඛං අහො සුඛං”න්ති වාවං නිව්ඡාරෙසුන්ති.
 යථා දෙවා සුඛබ්‍රහ්මා තිහෙතුපට්ඨන්ධිකාවාති පටිපජ්ජන්තා ඥානං අධිගන්තුං
 භබ්බා, න ඉතරෙති “කාමාවචරදෙවෙසු”ති වුත්තං. කාමාවචරා ව උපරිදෙවා ව
 කාමාවචරදෙවාති එකදෙසසරුපෙකසෙසො දට්ඨබ්බො. තෙන මනුස්සානම්පි
 එකච්චානං සබ්බෙසම්පි වා සඬගහො සිද්ධො හොති පත්ථනාපරිකප්පනාය
 විසයභාවතො. තෙනාහ “අහො වතිමෙ ව...පෙ.... තිට්ඨෙය්‍යු”න්ති. පුල්ලානි
 ඵ්ඨිතානි විජ්ජුරානි එත්ථාති පුල්ලජ්ඣිකකො, කාලො, දෙසො වා. තස්මිං
 පුල්ලජ්ඣිකකෙ.

“පුඤ්ඤානි කයිරාථ සුඛාවහානී”ති වුත්තන්තා “අනිය්‍යානිකං වට්ඨකථං
 කථෙති”ති වුත්තං. ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙත ලොකො, කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො
 ආමිසඤ්චාති ලොකාමිසං. නිජ්ජරියායාමිසං පන ලොකෙ ආමිසන්තිපි ලොකාමිසං.
 පරියායෙති සභාවතො පරිවත්තෙන්වා ඤාපෙති එතෙනාති පරියායො, ලෙසො,
 කාරණං වාති ආහ “නිජ්ජරියායෙන වත්තාරො පච්චයා”ති, වට්ඨස්ස එකන්තතො
 බාලලොකෙහෙව ආමසිතබ්බභාවතො පරියායාමිසතා වුත්තා. ඉධ පරි...පෙ....
 අධිජ්ජෙතං විවට්ඨපටියොගිතො ඉච්ඡිතන්තා. චතුපච්චයාපෙක්ඛඤ්චි පහානං.
 එකච්චස්ස සකලවට්ඨාපෙක්ඛජ්ජහානස්සපි පච්චයො හොතිති “වට්ඨතියෙවා”ති
 සාසඬිකං වදති. වුපසමති එත්ථ සකලවට්ඨක්ඛන්ති සන්ති, අසඬිකධාතුති ආහ
 “නිබ්බානසඬිකාන”න්ති.

උපනියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අවචෙන්තිසුත්තවණ්ණනා

4. කාලයන්ති ඛෙපෙන්තිති කාලා. පුරෙහත්තාදයො හි කාලා
 ධම්මජ්ජවත්තිමත්තතාය පරමත්ථතො අවජ්ජමානාපි ලොකසඬිකෙතමත්තසිද්ධා
 තස්සායෙව ධම්මජ්ජවත්තියා ගතගතාය අනිවත්තනතො තං තං ධම්මජ්ජවත්තිං
 ඛෙපෙන්තා විනාසයන්තා විය සයඤ්ච තාහි සද්ධිං අවචෙන්තා විය හොන්ති.
 තෙනාහ – “කාලො සසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා”ති (ජා. 1.2.190).
 “තරයන්ති රත්තියො”ති එත්ථාපි වුත්තනෙයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. “එතං
 භයං මරණෙ පෙක්ඛමානො”ති වුච්චමානන්තා පුග්ගලං මරණුපගමනාය
 තරයන්තිති අත්ථො වුත්තො. වයොගුණාති එත්ථ කොට්ඨාසා ගුණා. තිත්ථියානං හි
 වරිමචිත්තෙන සකලචිත්තෙ වයසමුග්ගෙ වයසමඤ්ඤාති ආහ –
 “පයමමජ්ඣමපච්ඡිමවයානං ගුණා, රාසයොති අත්ථො”ති. ආනිසංසට්ඨො

ගුණට්ඨො “වාකචිරං නිවාසෙසිං, ද්වාදසගුණමුපාගත” න්තිආදීසු (බු. වං. 2.30) විය. “තන්දිගුණාහං කරිස්සාමි, දිගුණං දිගුණං වද්ධෙය්‍යා” ති ව එවමාදීසු පන තබ්භාවවුත්තිඅත්ථො ගුණට්ඨො.

“අසඬ්ඛ්‍යෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාම සහස්සතො” ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1313;
උදා. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76) –

ආදීසු පසංසට්ඨො ගුණට්ඨො දට්ඨබ්බො. “වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්ති” ති එත්ථ අත්ථො “අච්චෙන්ති කාලා” ති එත්ථ වුත්තනෙයො එව. පයමමජ්ඣිමවයානි පයමග්ගහණඤ්චෙන්ථ වයස්ස ගතස්ස අපුනරාවත්තිදස්සනත්ථං කතං. තෙනෙවාහ – “මරණක්ඛණෙන පන තයොපි වයා ජහන්තෙවා” ති.

එත්ථ ව පාළියං “අච්චෙන්ති කාලා” ති සාමඤ්ඤතො කාලස්ස අපගමනං දස්සිතං, පුන තං විසෙසතොපි දස්සෙනුං ඉතරද්වයං වුත්තං. අට්ඨකථායං පන මුදිත්ථියස්ස වසෙන “වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්ති” ති වුත්තං, මජ්ඣිමිත්ථියස්ස වසෙන “තරයන්ති රත්තියො” ති වුත්තන්ති අධිප්පායෙන “කාලානි පුරෙහත්තාදයො කාලා” ති වුත්තං. තස්මා තත්ථ ආදි-සද්දෙන පච්ඡාහත්තපයමයාම-මුහුත්තකාලාදි-කාලකොට්ඨාසො එව අනුපහෙදො කාලවිභාගො ගහිතොති වෙදිතබ්බො. සෙසන්ති ඉධ ද්විසු ගාථාසු පච්ඡිමද්ධො. සො හි ඉධ අත්ථතො අධිගතත්තා අනන්තරසුත්තෙ ව වුත්තත්තා අතිදිසිතො.

අච්චෙන්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කතිජිත්දසුත්තවණ්ණනා

5. ජිත්දන්තොති සමුච්ඡිත්දන්තො. කති ජිත්දෙය්‍යාති කිත්තකෙ පාපධම්මෙ සමුච්ඡිත්දෙය්‍ය, අනුප්පත්තිධම්මතං පාපෙය්‍ය. සෙසපදෙසුපිති සෙසෙසුපි ද්විසු පදෙසු. ජහන්තො කති ජහෙය්‍ය, භාවෙන්තො කති උත්තරි භාවෙය්‍යාති ඉමමත්ථං “එසෙව නයො” ති ඉමිනා අතිදිසති. චතුත්ථපදස්ස පන අත්ථො සරුපෙනෙව දස්සිතො. අත්ථතො එකන්ති භාවත්ථතො එකං. යදි එවං කිමත්ථං පරියායන්තරං ගහිතන්ති ආහ “ගාථාබන්ධස්ස පනා” තිආදි. අත්ථතො එත්ථ පුනරුත්ති අත්ථෙථාති ආහ “සද්දපුනරුත්තිං වජ්ජයන්ති” ති. සඬ්ගං අතික්කමයතිති සඬ්ගාතිගොති ආහ “අයමෙවත්ථො” ති.

ඔරං වුවචති කාමධාතු, පටිසන්ධියා පච්චයභාවෙන තඤ්ච භජන්තිති ඔරම්භාගියානි. තත්ථ ව කම්මං තබ්බිපාකං සත්තෙ දුක්ඛං, කම්මුනා විපාකං, සත්තෙන දුක්ඛං සංයොජෙන්තිති සංයොජනානි, සක්කායදිට්ඨි-විච්ඡිකිච්ඡා-සීලබ්බතපරාමාස-කාමරාග-පටිසා. උද්ධං වුවචති චතස්සො අරුපධාතුයො, වුත්තනෙයෙන තං භජන්තිති උද්ධම්භාගියානි, සංයොජනානි

රුපාරුපරාගමානුද්ධවිවාචිජ්ජා. ආරොපිතවචනානුරූපෙනෙව එවමාහාති “පඤ්ච ඡිත්තේ පඤ්ච ජනෙ”ති එවං කට්ඨෙසි තස්සා දෙවතාය සුඛග්ගහණත්ථං. න කෙවලං තාය දෙවතාය වුත්තවචනානුරූපතො එව, අථ ඛො තෙසු සංයොජනෙසු වත්තබ්බාකාරතොපිති දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි වුත්තං. තෙන ඔරම්භාගියසංයොජනාති නාම ගරුති දුච්ඡේදාති ගාල්භබන්ධනභාවතො, තස්මා තාති සන්ධාය “පඤ්ච ඡිත්තේ”ති වුත්තං.

උද්ධම්භාගියසංයොජනාති පන ලභුනි සුච්ඡේදාති හෙට්ඨා පවත්තිතානුක්කමෙන භාවනානයෙන පහාතබ්බතො, තස්මා තාති සන්ධාය “පඤ්ච ජනෙ”ති වුත්තං. තෙනාහ “පාදෙසු බද්ධපාසසකුණො වියා”තිආදි. විසෙසන්ති භාවනානං විසෙසං විපස්සනාභාවනං භාවෙන්තො උප්පාදෙන්තො විපච්චෙන්තො වඩ්ඪෙන්තො ව. සංසාරපඨකෙ සඤ්ජනට්ඨෙන රාගො එව සඨගො “රාගසඨගො”. එස නයො සෙසෙසුපි. යස්මා එත්ථ රාග-මොහ-දිට්ඨි-තබ්බාගියසක්කායදිට්ඨි-සිලබ්බතපරාමාස-කාමරාගාවිජ්ජා අත්ථතො ඔසා එව, ඉතරෙ තදෙකට්ඨා, තස්මා හගවා සංයොජනජපහානසඨගාතික්කමෙහි ඔසතරණං කට්ඨෙසි. ලොකියලොකුත්තරාති කමීතාති “භාවයෙ”ති පුබ්බභාගාය මග්ගභාවනාය අධිජ්ජෙතත්තා.

කතිඡිත්තදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජාගරසුත්තවණ්ණනා

6. ජාගරතන්ති අනාදරෙ සාම්චචනං. තෙනාහ “ඉන්ද්‍රියෙසු ජාගරන්තෙසු”ති. “විස්සජ්ජනගාථායං පනා”ති ඉමස්ස පදස්ස “අයමත්ථො වෙදිතබ්බො”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. පුච්ඡාගාථාය පන අත්ථො ඉමිනාව නයෙන විඤ්ඤායතීති අධිජ්ජායො. පඤ්ච ජාගරතං සුත්තාති එත්ථ “සුත්තා”ති පදං අපෙක්ඛිත්වා පඤ්චාති පච්චත්තවචනං “ජාගරත”න්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා සාම්චසෙන පරිණාමෙතබ්බං “පඤ්චන්තං ජාගරත”න්ති. තෙනාහ – “පඤ්චෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු ජාගරන්තෙසු”ති, ජාගරන්තෙසු බද්ධාභාවෙන සකිච්චජ්ජසුතතාය සකිච්චසමත්ථතාය වාති අත්ථො. සොත්තංව සුත්තා පමාදනිද්දාභාවතො. තමෙව සුත්තභාවං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය දස්සෙතුං “කස්මා”තිආදි වුත්තං. පමජ්ජති, පමාදො වා එතස්ස අත්ථීති පමාදො, තස්ස භාවො පමාදතා, තාය, පමත්තභාවෙනාති අත්ථො.

එවං ගාථාය පට්ඨස්ස පාදස්ස අත්ථං වත්වා දුතියස්ස වත්තුං “එවං සුත්තෙසු”තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො වුත්තනනයෙන වෙදිතබ්බො. යස්මා අජ්ජහිතසුපනකිරියාවසෙන සනිවරණස්ස පුග්ගලස්ස අනුජ්ජන්තරාගරජාදයො උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා පවඩ්ඪන්ති, තස්මා වුත්තං “නිවරණෙහෙව කිලෙසරජං ආදියතී”ති. තෙනෙවාහ “පුරිමා”තිආදි. පුරිමානං පච්ඡිමානං අපරාපරුජ්ජන්තියා පච්චයභාවො හෙත්ථ ආදියනං. පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි පරිසුජ්ඣතිති

මග්ගපරියාපන්නෙහි සද්ධාදීහි පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි සකලසංකිලෙසතො විසුජ්ඣති. පඤ්ඤන්ද්‍රියමෙව හි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියාදීනි, ඉතරානි ව අන්වයානීති.

ජාගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අප්පට්ඨිදිතසුත්තවණ්ණනා

7. පවත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතු විභාගස්ස ධම්මස්සපි චතුසච්චන්තොගධත්තා ආහ “ධම්මානි චතුසච්චධම්මා”ති. වත්තාරපි හි අරියසච්චානි චතුසච්චන්තොගධානි. අප්පට්ඨිද්ධානි පරිඤ්ඤාහිසමයාදිවසෙන අනභිසමිතා. දිට්ඨිගතවාදෙසුති දිට්ඨිගතසඤ්ඤිතෙසු වාදෙසු. දිට්ඨිගතෙහි තෙ පවත්තිතා. ඉතො පරෙසන්ති ඉතො සාසනිකෙහි පරෙසං අඤ්ඤෙසං. ධම්මතායානි සභාවෙන, සයමෙවානි අත්ථො. ගච්ඡන්තිති පවත්තන්ති දිට්ඨිවාදං පග්ගය්හ නිට්ඨන්ති. පරෙතානි දිට්ඨිගතිකෙන. නියන්තිති දිට්ඨිවාදසඬගණ්හනෙ උයොසීයන්ති. තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි. පබුජ්ඣතුන්ති පමාදනිද්දාය පටිබුජ්ඣතුං. පටිපදා යථාදෙසිතස්ස ධම්මස්ස කමිතතාය, පටිබුජ්ඣතුං යොනිසො පවත්තියමානත්තා හද්දිකා.

හෙතුනානි ඤායෙන. කාරණෙතානි චතුසච්චානං සම්බොධයුත්තියා. හත්ථතලෙ ආමලකං විය සබ්බං ඤෙය්‍යං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤා, තෙනෙව සබ්බඤ්ඤානාහිසම්බොධෙන බුද්ධොති සබ්බඤ්ඤාබුද්ධො. පච්චෙකං පරෙහි අසාධාරණතාය විසුං සයම්භුඤාණෙන සච්චානි බුද්ධවානි පච්චෙකබුද්ධො. පරොපදෙසෙන චතුසච්චං බුජ්ඣතිති චතුසච්චබුද්ධො. තථා හි සො සයම්භුතාය අභාවතො කෙවලං චතුසච්චබුද්ධොති වුච්චති. සුතෙන සුතමයඤාණෙන ඛන්ධාදිහෙදං ඤෙය්‍යං බුද්ධවානි සුතබුද්ධො. සබ්බඤ්ඤාබුද්ධපච්චෙකබුද්ධො යථෙත්වා අවසෙසා අග්ගසාවකමභාසාවකාපි පකතිසාවකාපි චිතරාගා අවසෙසා බිණාසවා. තයොපි පුරිමා වට්ටන්ති සම්බුද්ධානිආදිවචනතො. සන්තිවසති එතෙනානි සන්තිවාසො, වර්තං. ලොකස්ස සන්තිවාසො ලොකසන්තිවාසො, තස්මිං. කායදුච්චරිතාදිහෙදෙ විසමෙ. සතිසම්මොසෙන විසමෙ වා සත්තනිකායෙ. සො හි විසමයොගතො විසමො. රාගවිසමාදිකෙ විසමෙ වා කිලෙසජාතෙ. තං විසමං පහාය තං විසමං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා සමං සදිසං යුත්තරූපං, පුරිමකෙහි වා සම්බුද්ධෙහි සමං සදිසං වරන්ති වත්තන්ති.

අප්පට්ඨිදිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සුසම්මුට්ඨසුත්තවණ්ණනා

8. සුසම්මුට්ඨානි සුට්ඨු අනිවිය සම්මුට්ඨා. සත්ත සෙක්ඛා හි සුසම්මුසිතා විනට්ඨා. කථං පන තෙ අනට්ඨගතා නට්ඨා නාම භොන්තිති ආහ “යථා හී”තිආදි. අධිගතස්සානි අධිගතො අස්ස. සො වදන්තොති සම්බන්ධො. සෙසන්ති “ධම්මා”තිආදි. පුරිමසදිසමෙවානි අනන්තරගාථාය වුත්තසදිසමෙව.

සුසම්මුට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මානකාමසුත්තවණ්ණනා

9. සෙය්‍යාදිහෙදං මානං අප්පභාය තං පග්ගස්ස විවරන්තො කාමෙන්තො නාම හොතිති ආහ “මානං කාමෙන්තස්ස ඉච්ඡන්තස්සා”ති. දමති චිත්තං එතෙනාති දමො, සතිසම්බොජ්ඣ්ඤාදිකො සමාධිපක්ඛිකො දමො. මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි දමෙතිති දමො, ඉන්ද්‍රියසංවරො. කිලෙසෙ දමෙති පජ්හතිති දමො, පඤ්ඤා. උපවසනවසෙන කායකම්මාදිං දමෙතිති දමො, උපොසථකම්මං. කොඤ්ඤාපනාහමක්ඛමානාදිකෙ දමෙති විනෙතිති දමො, අධිවාසනඛන්ති. තෙනෙවාති “දමො”ති සමාධිපක්ඛිකධම්මානං එව අධිප්පෙතත්තා. “න මොනං අත්ථි”ති ව පාඨො. අසමාහිතස්සාති සමාධිපටික්ඛෙපො ජොතිතො.

මච්චුධෙය්‍යස්ස පාරතරණස්ස වුච්චමානත්තා “මොනන්ති වතුමග්ගඤ්ඤාණ”න්ති වුත්තං. න හි තතො අඤ්ඤෙන තං සම්භවති. ජානාති අසම්මොහපටිච්චෙධවසෙන පටිච්ඡේදාතිති අත්ථො. මච්චු ධියති එත්ථාති මච්චුධෙය්‍යං, ඛන්ධපඤ්චකං මරණධම්මත්තා. තස්සෙවාති මච්චුධෙය්‍යස්සෙව. පාරං පරතීරභූතං නිබ්බානං. තරෙය්‍යාති එත්ථ තරණං නාම අරියමග්ගඛ්‍යාපාරොති ආහ “පටිච්ඡේදකිය පාපුණෙය්‍යා”ති. තථා හි වක්ඛති “පටිච්චෙධතරණං නාම වුත්ත”න්ති. “න තරෙය්‍ය න පටිච්ඡේදකිය න පාපුණෙය්‍ය වා”ති අයමෙත්ථ පාඨො යුත්තො. අඤ්ඤථා “ඉදං වුත්තං හොති”ති ආදිවචනං විරුජ්ඣෙය්‍ය. එකො අරඤ්ඤෙ විහරන්තොති එකාකී හුත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තොති අත්ථො.

කාමං හෙට්ඨිමග්ගෙහිපි එකච්චස්ස මානස්ස පභානං ලබ්භති. අග්ගමග්ගෙනෙව පන තස්ස අනවසෙසතො පභානන්ති ආහ – “අරහත්තමග්ගෙන නවවිධමානං පජ්හිත්වා”ති. උපචාරසමාධිපුබ්බකො අප්පනාසමාධිති වුත්තං. “උපචාරප්පනාසමාධිහි”ති, න උපචාරසමාධිමත්තෙන සමාධිමත්තං සන්ධාය පච්චෙකං වාක්‍යපරිසමාපනස්ස අයුජ්ජනතො. න හි අප්පනං අප්පත්තං ලොකුත්තරජ්ඣානං අත්ථි. “සුචෙතසො”ති චිත්තස්ස ඤාණසහිතතාය ලක්ඛණවචනන්ති ආහ “ඤාණසම්පයුත්තතායා”ති ආදි. තථා හි වක්ඛති “සුචෙතසොති එත්ථ චිත්තෙන පඤ්ඤා දස්සිතා”ති. “සබ්බධි විජ්ජමුත්තො”ති සබ්බෙසු භවාදීසු විසංසට්ඨචිත්තො සබ්බෙසො ඛන්ධාදිහි විසංයුත්තො හොතිති වුත්තං. “සබ්බෙසු ඛන්ධායතනාදීසු විජ්ජමුත්තො හුත්වා”ති. පරිඤ්ඤාපටිච්චෙධො සච්ඡිකිරියපටිච්චෙධෙන විනා නත්ථිති ආහ “තෙභුමක...පෙ.... වුත්ත”න්ති.

මානං නිස්සාය දුච්චරිතවරණතො මානො නාමායං සීලහෙදතො. තස්මාති මානස්ස සීලපටිපක්ඛවාතො. ඉමිනා පටිපක්ඛප්පභානකිත්තෙන. අධිචිත්තසික්ඛා කථිතා සරූපතො එවාති අධිප්පායො. එත්ථ චිත්තෙනාති සු-සද්දෙන විසෙසිතචිත්තෙන. තස්මාති පඤ්ඤාය දස්සිතත්තා. ඉමිනාති “සුචෙතසො”ති ඉමිනා පදෙන. අධිසීලසික්ඛා අධිචිත්තසික්ඛා අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති සීලාදීනිපි

විසෙසෙත්වා වුත්තානි. සම්භවෙ ඛානිවාරෙ ව විසෙසනවිසෙසිතබ්බතානි තං දස්සෙන්නො “අධිසීලඤ්ච නාම සීලෙ සති හොති”තිආදිං වත්වා තදුභයං විභාගෙන දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදි වුත්තං. පට්මනයො සඬකරවසෙන පවත්තොති අසඬකරවසෙන දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදිනා දුතියනයො වුත්තො. “සමාපන්නා”ති එත්ථාපි “නිබ්බානං පත්ථයන්තෙනා”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. විපස්සනාය පාදකභාවං අනුපගතාපි තදත්ථං නිබ්බත්තනාදිවසෙන සමාපන්නාති අයමත්ථො පුරිමනයතො විසෙසො. අධිපඤ්ඤාය පනෙත්ථ පුරිමනයතො විසෙසො නත්ථීති සා අනුද්ධවා. සමොධානෙත්වාති පරියායතො සරූපතො ව සඬගහෙත්වා. සකලසාසනන්ති තිස්සන්තං කථිතත්තා එව සික්ඛත්තයසඬගහං සකලසාසනං කථිතං හොතිති.

මානකාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අරඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

10. සන්තකිලෙසානන්ති වූපසන්තකිලෙසපරිලාභානං. යස්මා
සීලාදිගුණසම්භවං තතො එව භයසන්තඤ්ච උපාදාය පණ්ඩිතා “සන්තො”ති වුව්චන්ති, තස්මා වුත්තං “පණ්ඩිතානං වා”ති. තෙනාහ “සන්තො භවෙ”තිආදි. සෙට්ඨවාරිනන්ති සෙට්ඨවරියං වරන්තානං. යස්මා පුපුජ්ජනකල්‍යාණතො පට්ඨාය හික්ඛු මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසං වසති නාම, තස්මා ආහ “මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසං වසන්තාන”න්ති. අරියානං පන මුඛවණ්ණස්ස පසීදනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. මූලකම්මට්ඨානන්ති පාරිභාරියකම්මට්ඨානං. විසභාගසන්තකීති නානාරම්මණෙසු පවත්තචිත්තසන්තකි. සා හි වික්ඛෙපඛ්‍යාකුලතාය අප්පසන්නා සමාහිතචිත්තසන්තකියා විසභාගසන්තකි. ඔක්කමකීති සමාධිසභාගා චිත්තසන්තකි සමථවීථිං අනුපවිසති. චිත්තං පසීදනීති කම්මට්ඨානනිරතං භාවනාචිත්තං සන්ධායාහ, තං පසන්නං හුත්වා පවත්තති. ලොහිතං පසීදනීති චිත්තකාලුස්සියස්සාභාවතො ලොහිතං අනාවලං හොති. පරිසුද්ධානි හොන්ති කාරණස්ස පරිසුද්ධභාවතො. තාලඵලමුඛස්ස විය මුඛස්ස වණ්ණො හොතිති මුඛ-සද්දස්ස ආදිමිහි පමුත්තපදෙන යොජෙතබ්බො. එවඤ්චි වස්ස පමුත්තග්ගහණං සමත්ථිතං හොති තාලඵලමුඛස්ස වණ්ණසම්පදාසදිසත්තා. තිභූමකො එව තෙභූමකො.

අතීතං නානුසොචන්ති අතීතං පච්චයලාභං ලක්ඛණං කත්වා න සොචන්ති න අනුත්ථුනන්ති. ජප්පනතණ්භාය වසෙන න පරිකප්පන්තීති ආහ “න පත්ථෙන්නී”ති. යෙන කෙනචීති ඉතරීතරෙන. තඬ්ඛණෙ ලද්ධෙනාති සන්තිධිකාරපරිභොගාභාවමාහ. තිව්ධෙනපි කාරණෙනාති තිප්පකාරෙන හෙතුනා, තිලක්ඛණසන්නොසනිමිත්තන්ති අත්ථො.

විනාසනැති විනාසනාහෙනුං. විනස්සනැති එතෙහිති විනාසො, ලොභදොසා
තදෙකට්ඨා ව පාපධම්මා. අරුපකායස්ස විය රුපකායස්සපි විසෙසතො
සුක්ඛභාවකාරණනැති ආහ “එතෙන කාරණද්වයෙනා”ති. ලුතොති ලුතො.

අරඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නළුවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නන්දනවග්ගො

1. නන්දනසුත්තවණ්ණනා

11. “තත්‍ර භගවා”ති චුත්තෙන න තථා ඛ්‍යාඤ්ජනානං සිලිට්ඨතා, යථා “තත්‍ර ඛො
භගවා”ති චුත්තෙන ආහ “ඛ්‍යාඤ්ජනසිලිට්ඨතාවසෙනා”ති. පරිසජෙට්ඨකෙති
පරිසාය ජෙට්ඨකෙ, යෙ තස්සා දෙසනාය විසෙසතො භාජනභූතා. පරිසජෙට්ඨකෙ
භික්ඛුති චතුපරිසජෙට්ඨකෙ භික්ඛු. චතුත්තං හි පරිසානං ජෙට්ඨා භික්ඛුපරිසා
පට්ඨප්පන්තන්තා. ආමන්තෙසිති සම්බොධෙසි, සම්බොධනඤ්ච ජානාපනන්ති ආහ
“ජානාපෙසි”ති. භදන්තෙති ගරුගාරවසප්පතිස්සවච්චනමෙතං, අත්ථතො පන
භදන්තෙති හද්දං තච භොතු අත්තතො නිට්ඨානපරියොසානන්තා පරෙසඤ්ච
සන්තතාවහන්තා. භගවතො පච්චස්සොසුන්ති එත්ථ භගවතොති සාම්ච්චනං.
ආමන්තනමෙව සම්බන්ධිඅත්ථපදං අපෙක්ඛති අධිප්පායෙනාහ “භගවතො චචනං
පතිඅස්සොසු”න්ති. භගවතොති පන ඉදං පතිස්සවනසම්බන්ධෙන සම්පදානච්චනං
යථා “දෙවදත්තස්ස පටිස්සුණාති”ති. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං නිදානවග්ගස්ස
ආදිසුත්තවණ්ණනායං ආගමිස්සති.

තාවතිංසකායොති තාවතිංසසඤ්ඤිතො දෙවනිකායො. දුතියදෙවලොකොති ඡසු
කාමලොකෙසු දුතියො දෙවලොකො. තෙත්තිංස ජනා සහපුඤ්ඤකාරිනො තත්ථ
උජ්ජන්තා, තංසභවරිතට්ඨානං තාවතිංසං, තන්තිවාසිනොපි තාවතිංසනාමකා
සභවරණඤායෙනාති ආහ “මසෙන මාණවෙනා”තිආදි. අයං පන කෙට්ඨාදො
ඛ්‍යාපන්තො භොතීති තං අරොචෙන්තෙන “චදන්ති”ති චුත්තං. ඛ්‍යාපන්තනං
දස්සෙන්තො “යස්මා පනා”තිආදිමාහ. තථා හි චක්ඛති “එවං හි නිද්දොසං පදං
භොති”ති. නාමපණ්ණත්තියෙවාති අත්ථනිරපෙක්ඛන්තා නිරුජ්ඣසමඤ්ඤා එව.

තං චනන්ති තං උපචනං. පට්ඨියෙ පට්ඨියෙ දුක්ඛජ්ජන්තෙපි අත්තතො
සම්පත්තියා නන්දයති, පගෙව අදුක්ඛජ්ජන්තෙති දස්සෙනුං “පඤ්චසු හි”තිආදි
චුත්තං. පචෙසිතානන්ති පකොට්ඨවාරෙන පචෙසිතානම්පිති අධිප්පායො.
චචනකාලෙයෙව ථොකං දිස්සමානවිකාරා හුත්වා චචන්ති, තෙ සන්ධාය
“හිමපිණ්ඩො විය විලියන්ති”ති චුත්තං. යෙ පන අදිස්සමානවිකාරා සහසා
අන්තරධායන්ති, තෙ සන්ධාය “දිපසිඛා විය විජ්ඣායන්ති”ති චුත්තන්ති චදන්ති.
නන්දයති පකතියා සොමනස්සිතං දොමනස්සිතඤ්ච. නන්දනෙති

එවංඅන්වත්ථනාමකෙ උය්‍යානෙ. පරිවුතාති “දෙවතා”ති වචනං උපාදාය
ඉත්ථිලිඬිගවසෙන චුත්තං. දෙවපුත්තො හි සො.

දිවි භවත්තා දිබ්බාති ආහ “දෙවලොකෙ නිබ්බත්තෙහි”ති. කාමෙතබ්බතාය
කාමබත්තනෙහි, තථා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංකිණ්ණසභාවතාය කාමකොට්ඨාසෙහි.
උපෙතාති උපගතා සමන්තාගතා. පරිවාරයමානාති පරිරමමානා. ඉදඤ්ඤි පදං
අපෙක්ඛිත්වා “කාමගුණෙහි”ති කත්තරි කරණවචනං, පුරිමාති අපෙක්ඛිත්වා
සහයොගෙ. රමමානා වරන්තිති කත්වා චුත්තං “රමමානා”ති. පරිවාරයමානාති වා
පරිතො සමන්තතො වාරයමානාති අත්ථොති ආහ “ඉන්ද්‍රියානි සඤ්චාරයමානා”ති.
පට්ඨමනායෙ හි අනුභවනත්ථො පරිවරණසද්දො, දුතියනායෙ පරිවත්තනත්ථො. සො
පනාති “තායං වෙලාය”න්ති චුත්තකාලො. අධුනාති සම්පති. සො විවරිති
සම්බන්ධො. කාමගුණෙහිති හෙතුමිති කරණවචනං. ඔවුතොති යථා තං න ඤායති,
එවං පිහිතවිත්තො. නිවුතො පරියොනද්ධොති තස්සෙව වෙවචනං. තෙනාහ
“ලොකාහිභුතො”ති. ආසහිත්ති සෙට්ඨං “අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා”තිආදිනා (දී.
ති. 2.31; ම. ති. 3.207) භාසන්තො බොධිසත්තො විය.

කෙවලං දස්සනං කිමත්ථියන්ති ආහ – “යෙ...පෙ.... වසෙනා”ති, තස්මි.
නන්දනවනෙ අවට්ඨිතකාමභාගානුභවනවසෙනාති අත්ථො. නරදෙවනන්ති
පුරිසභූතදෙවතානං. තෙනාහ “දෙවපුරිසාන”න්ති. අප්පකං අධිකං උභනං වා
ගණනුපගං නාම න භොතිති “තික්ඛත්තුං දසන්ත”න්ති චුත්තං.
“තෙත්තිංසාන”න්ති හි වත්තබ්බෙ අයං රුළ්භි. පරිවාරසඬ්ඛාතෙන, න
කිත්තිසඬ්ඛාතෙනාති අධිප්පායො. සීලාචාරාදිගුණනෙමිත්තිකා හි කිත්ති.
“තාවතිංසා දෙවා දීඝායුකා චණ්ණවන්තො සුබ්බහුලා”ති එවමාදිවචනෙන යසෙ
ඉච්ඡිතෙ අවිසෙසෙත්ථාව “යසෙන සම්පන්නාන”න්ති සක්කා වත්තුං.

අරියසාවිකාති සොනාපන්නා. “සකදාගාමිනී”ති කෙවි. අධිප්පායං
විවට්ඨෙත්ථාති යථා ත්වං අන්ධබාලෙ මඤ්ඤසි, ධම්මසභාවො එවං න භොතිති
තස්සා දෙවතාය අධිප්පායං විපරිවත්තෙත්වා. එකන්තතො සුබං නාම නිබ්බානමෙව.
කාමා හි දුක්ඛා විපරිණාමධම්මාති ඉමිනා අධිප්පායෙන තස්සා අධිප්පායං
පටික්ඛිපිත්වා. කාමං චතුත්ථංගුමකාපි සඬ්ඛාරා අනිච්චා එව, තෙ පන සම්මසනුපගා
න භොන්තිති තෙභුමකග්ගහණං සම්මසනායොග්ගෙන. හුත්වාති පුබ්බෙ අවිජ්ජමානා
පච්චයසමවායෙන භවිත්වා උප්පජ්ජිත්වා. එතෙන තෙසං භාවභාගො දස්සිතො.
අභාවත්ථොනාති සරසනිරොධභූතෙන විද්ධංසනභාවෙන.

අනිච්චා අද්ධුවා, තතො එව “මය්හං ඉමෙ සුඛා”ති වා න ඉච්චාති අනිච්චා.
උප්පාදවයසභාවාති බණ්ණ බණ්ණ උප්පජ්ජනනිරුජ්ඣනසභාවා. තෙනාහ
“උප්ප...පෙ.... වෙවචන”න්ති. පුරිමස්ස වා පච්ඡිමං කාරණවෙවචනන්ති ආහ
“යස්මා වා”තිආදි. තදනන්තරාති තෙසං උප්පාදවයානං අන්තරෙ.
වෙමජ්ඣට්ඨානන්ති යිතික්ඛණං වදති. යෙ පන “සඬ්ඛාරානං යිති නත්ථි”ති
වදන්ති, තෙසං තං මිච්ඡා. යථා හි තස්සෙව ධම්මස්ස උප්පාදාවත්ථාය හින්තා

හඬගාවත්ථා ඉච්ඡිතා, අඤ්ඤා අඤ්ඤං උප්පජ්ජති, අඤ්ඤං නිරුජ්ඣති ආපජ්ජති, එවං උප්පන්නස්ස හඬගාහිමුඛාවත්ථා ඉච්ඡිතබ්බා, සාව ධීතික්ඛණො. න හි උප්පජ්ජමානො හිජ්ජති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. වූපසමසඬානන්ති අවචන්තං වූපසමසඬානං නිබ්බානමෙව සුඛං, න තයා අධිජ්ජෙතා කාමාති අධිජ්ජායො.

නන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නන්දනසුත්තවණ්ණනා

12. නන්දනීති එත්ථ නන්දනං සප්පිතිකකාමතණ්හාකිච්චන්ති ආහ –

“තුස්සති”ති, තස්මා කාමපරිනොසෙන හට්ඨතුට්ඨො හොතීති අත්ථො. පුත්තිමාති පුත්තවා. පහුතෙ වායං මා-සද්දොති ආහ “බහුපුත්තො”ති. බහුපුත්තතාගහණෙන ඉදං පයොජනන්ති දස්සෙන්නො “තස්ස හි”තිආදිමාහ. පුරන්තීති පදං අපෙක්ඛිත්වා ධඤ්ඤස්සාති සාම්චවනං. ඉති ආහාති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ, එවංඅධිජ්ජායො හුත්වාති අත්ථො. ගොසාමිකොති ගොමා. ඉධාපි පහුතෙ මා-සද්දො. ගොරසසම්පත්තින්ති ගොරසෙහි නිජ්ජප්පනසම්පත්තිං. උපධීති පච්චත්තබ්බවචනං. හීති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. නන්දයන්ති පීතිසොමනස්සං ජනයන්තීති නන්දනා. කාමං දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො නිජ්ජරියායතො කාමා “උපධි”ති වත්තබ්බතං අරහන්ති, තස්සා පන දෙවතාය අධිජ්ජායවසෙනාහ “සුඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො”ති. කිලෙසවත්ථුහෙතුකත්තා සෙසපද්ද්වයස්ස කිඤ්චාපි සබ්බං සංසාරදුක්ඛං කිලෙසහෙතුකං, විසෙසතො පන පාපධම්මා අපායුපපත්තිං නිබ්බත්තෙන්තීති ආහ – “කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො”ති. උපසංහරමානාති උපනෙන්තා උප්පාදෙන්තා. මනුස්සජාතිකොපි දුල්ලභසාසච්ඡාදනතාය දුක්ඛබ්බුලො පෙනො වියාති මනුස්සපෙනො. මනුස්සජාතිකොපි චුත්තරූපො අනත්ථජාතිතො පරෙහි හිංසිතො සමානො තෙරයිකො වියාති මනුස්සතෙරයිකො.

එලෙන රුක්ඛතො එලං පාතෙන්තො විය. තථෙව නවහාකාරෙහීති යථා තීසු කාලෙසු නාසමරණහෙදනවසෙන පුත්තිමා පුත්තනිමිත්තං, තථෙව ගොමා ගොනිමිත්තං සොවති නවජ්ජකාරෙහි. පඤ්ච කාමගුණොපධිපි නරං සොචෙන්තීති යොජනා. තස්සාති යො උත්තරි අනුගිජ්ඣති තස්ස. කාමයානස්සාති ජාතකාමච්ඡන්දස්ස. ජන්තුනොති සත්තස්ස. පරිභායන්ති වෙ විනස්සන්ති වෙ. සල්ලවිද්ධොවාති සල්ලෙන විද්ධො විය. රුජ්ජතීති විකාරං ආපජ්ජති, සොවතීති අත්ථො. නරස්ස සොවනා සොකසට්ඨනපච්චයො. උපධයො නත්ථීති කාමං කිලෙසාහිසඬාරූපධයො තාව බිණාසවස්ස නත්ථෙව මග්ගාධිගමෙන නිරොධිතත්තා, බන්ධුපධයො පන කථන්ති? තෙපි තස්ස සඋපාදිසෙසකාලෙපි අට්ඨජ්ජත්තිහෙතුභූතා න සන්තෙව, අයඤ්ච අනුපාදිසෙසකාලෙ. තෙනාහ “සො නිරුපධි මහාබිණාසවො”ති.

නන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නත්ථිපුත්තසමසුත්තවණ්ණනා

13. පුත්තපෙමං පුත්තග්ගහණෙන ගහිතං උත්තරපදලොපෙනාති ආහ
“පුත්තපෙමසම”න්ති. ගොසමිතන්ති ගොහි සමං කතං. තෙනාහ “ගොහි සම”න්ති.
සූරියස්ස සමාති සූරියසමා. අවයවසම්බන්ධෙ චෙතං සාමිච්චනං. අවයවො චෙත්ථ
ආහා එවාති විඤ්ඤායති “අනන්තරං ආහා”ති වුවිච්චානත්තාති ආහ “සූරියාභාය
සමා”තිආදි. මහොසභාවෙන සරන්ති සවන්තිති සරා, මහන්තා ජලාසයා. සබ්බෙ තෙ
සමුද්දපරමා ඔරිමජනෙහි අදිට්ඨපරතිරත්තා තස්ස.

නත්ථි අත්තසමං පෙමන්ති ගාථාය පටිමගාථායං වුත්තනයෙන අත්ථො
වෙදිතබ්බො. අත්තපෙමෙන සමං පෙමං නාම නත්ථිති අයමත්ථො.
අනුදකකන්තාරෙ සම්මසන්තාපං අසහන්තියා අඬිකෙ යපිතපුත්තකං කන්දන්තං
භූමියං නිපජ්ජාපෙත්වා තස්ස උපරි යත්වා මතඉත්ථිචත්ථුනා දීපෙනබ්බං. තෙනාහ –
“මාතාපිතාදයො හි ජඩ්ඬත්ථාපි පුත්තධිතාදයො”ති. තථා වාහ –

“සබ්බා දිසා අනුපරිගමිම චෙතසා,
නෙවජ්ඣගා පියතරමත්තනා ක්වචි;
එවං පියො පුටු අත්තා පරෙසං,
තස්මා න හිංසෙ පරමත්තකාමො”ති. (සං. නි. 1.119; උදා. 41; නෙත්ති.
113);

ධඤ්ඤෙන සමං ධනං නාම නත්ථි, යස්මා තජ්ජට්ඨද්ධා ආහාරූපජීවිතං
සත්තානං ජීවිතවුත්ති. තථාරූපෙ කාලෙති දුබ්භික්ඛකාලෙ. එකදෙසංයෙව
ඕභාසන්තිති එකස්මිං බණෙ වතුසු මහාදීපෙසු ඕභාසං එරිතුං අසමත්ථත්තා
සූරියස්සපි, පගෙව ඉතරෙසං. බොධිසත්තස්ස උදයබ්බයස්ස ඤාණානුභාවෙන
සකලජාතිබ්බත්තං එකාලොකං අහොසීති ආහ “පඤ්ඤා...පෙ.... සක්කොති”ති.
තමං විධමතිති පුබ්බෙනිවාසඤාණාදයො පඤ්ඤා යත්ථ පවත්තන්ති, තමනවසෙසං
බ්‍යාපෙත්වා එකජපභාරෙන පවත්තනතො. “වුට්ඨියා පන පවත්තමානාය යාව
ආහස්සරහවනා”ති පවුරවසෙන වුත්තං.

නත්ථිපුත්තසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බත්තිසසුත්තවණ්ණනා

14. බත්තතො විවාදා සත්තෙ තායතීති බත්තියො. වදති දෙවතා අත්තතො
අජ්ඣාසයවසෙන. ද්විපදාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන වතුජ්ජහරියපුත්තා ගහිතා.
බුද්ධාදයොති ආදි-සද්දෙන ආජානියසුස්සුසහරියස්සවපුත්තා. ද්විපදානං සෙට්ඨොති
එත්ථ ද්විපදානං එව සෙට්ඨොති නායං නියමො ඉච්ඡිතො, සෙට්ඨො එවාති පන
ඉච්ඡිතො, තස්මා සම්බුද්ධො ද්විපදෙසු අඤ්ඤෙසු තත්ථ ව උජ්ජජනතො සෙට්ඨො
එව සබ්බෙසමිපි උත්තරිතරස්ස අභාවතොති අයමෙත්ථ අත්ථො. තෙනාහ
“උජ්ජජමානො පනෙසා”තිආදි. කාරණාකාරණං ආජානාතිති ආජානියො.

ගණ්භාපෙථාති යථා උදකො න තෙමිස්සති, එවං වාළං ගණ්භාපෙථං. “අසුස්සුසා”ති කෙවි පඨන්ති. ආසුණමානොති සප්පට්ඨස්සවො හුත්වා වචනසම්පට්ඨිතකො.

බත්ති යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සණ්ඨානසුත්තවණ්ණනා

15. යිනෙ මජ්ඣන්තිකෙති පුබ්බද්ධං නික්ඛමිත්වා අපරද්ධං අප්පත්වා යිනමජ්ඣන්තෙ. සන්තිසීවෙසුති පරිස්සමවිනොදනත්ථං සබ්බසො සන්තිසීදන්තෙසු. ද-කාරස්ස හි ව-කාරං කත්වා නිද්දෙසො. තෙනාහ “සන්තිසීන්තෙසු විස්සමානෙසු”ති. සබ්බසත්තානන්ති සබ්බෙසඤ්ච ආහාරූපජීවිතසත්තානං සම්මතාපනෙ සන්තත්තකායානං ඉරියාපට්ඨබ්බලාසකාලොති යානාදිඉරියාපට්ඨස්ස අසමත්ථකාලො. සණ්ඨි වියාති සද්දං කරොති විය, යථා තං අඤ්ඤමිපි මහාවනං චක්ඛමානනායෙන. තෙනාහ “තප්පට්ඨාගං නාමෙත”න්ති ඡිද්දවෙණුපබ්බානන්ති රත්ඨජාතකීචකමහාවෙච්ඡබ්බානං. දුතියකං සභායං අලහන්ති අනභිරතිපරිත්ඨස්සනාය එවමාහ. අනප්පකං සුබන්ති විපුලං උළාරං විවෙකසුබ්බං.

එකවිහාරතාය සුඤ්ඤාගාරං පට්ටිඨස්ස. තෙන කායවිවෙකං දස්සෙති. අනිච්චානුපස්සනාදිහි නිච්චසඤ්ඤාදිප්පභානෙන සන්තචිත්තස්ස. තෙන චිත්තවිවෙකං දස්සෙති. සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්තො භික්ඛුනො උභයවිවෙකසම්පන්නස්ස, තතො එව උත්තරිං මනුස්සධම්මතො රතිං ලාභිතො. අමානුසී රතීති භාවනාරති. පුරතොති පුරිමභාගෙ. පච්ඡතොති පච්ඡිමභාගෙ. අපරොති අඤ්ඤො. පුරතොති වා අනාගතෙ, අනාගතං ආරබ්භාති අත්ථො. පච්ඡතොති අතීතෙ අතීතං ආරබ්භ පටිපත්තියා විබාධනතො. පරොති කොධො චිත්තපට්ඨස්සනතාය. න පරොති අපරො, ලොභො, සො වෙ න චීජ්ජති. එතෙන අනාගතප්පජ්ජනාය අතීතානුසොචනාය ව අභාවං දස්සෙති. අතීව එසු භවතීති නිවරණපෙට්ඨකස්ස කාමච්ඡන්දස්ස විගමෙන වික්ඛම්භිතනිවරණස්ස ඤානස්ස වසෙන අතිවිය එසු විහාරො හොති. එකස්ස වසතො වනෙති තණ්හාදුතිශිකාභාවෙන එකස්ස අරඤ්ඤෙ විවෙකවාසං වසතො. සෙසං තාදිසමෙවාති සෙසමෙත්ථ යං චත්තබ්බං, තං පට්ඨගාථායං චුත්තසදිසමෙව.

සණ්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නිද්දාතන්දිසුත්තවණ්ණනා

16. පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතප්පට්ඨිකන්තො චතුග්ගුණං සඬ්ඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානොති එත්තකං පාඨං සඬ්ඛිපිත්වා “නිද්දං ඔක්කමිතා”ති චුත්තං. කිරියාමයචිත්තෙහි අවොම්ඤ්ඤා භවඬ්ගසොතො අඛ්‍යාකතනිද්දා. සා හි බිණාසවානං උප්පජ්ජනාරහා, තස්සා පුබ්බභාගාපරභාගෙසු...පෙ.... උප්පන්නං ටීනමිද්ධං ඉධාධිප්පෙනා නිද්දා, සා

අබ්ණාසවානං යෙභුයොන අනියතකාලා, තබ්බිධුරනියතසබ්භාවං දස්සෙත්තො “අතිවිජාත...පෙ.... ආගන්තුකං ආලසිය”න්ති ආහ. කායාලසියපච්චයා විරියස්ස පටිපක්ඛභූතා චත්තාරො අකුසලක්ඛන්ධා තන්දි නාම. තන්දිති සභාවනිද්දෙසො. තන්දියනාති ආකාරනිද්දෙසො. තන්දිමනතාති තන්දිභූතචිත්තතා. ආලසාන්ති අලසභාවාහරණං. ආලසායිතත්තන්ති අලසභාවජ්ජන්ති. කායවිජම්භනාති කායස්ස විනාමනා. අකුසලපක්ඛා උක්කණ්ඨිතතාති අකුසලපක්ඛියා අනභිරති. භත්තකිලමටොති යථාචුත්තස්ස භත්තචත්ථුකස්ස ආභාරස්ස වසෙන සරිරෙ උජ්ජජනකබ්බෙදො. උපක්කිලිට්ඨොති පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණෙන උපක්කිලිට්ඨවිත්තො. චිත්තස්ස අසමාහිතත්තා නිවාරිතපාතුභාවො. අරියමග්ගස්ස ජොතනං නාම උජ්ජජනමෙවාති ආහ “න ජොතති, න පාතුභවතීති අත්ථො”ති. න හි අරියමග්ගො ජොතිඅජොතිනාමො පවත්තති.

මග්ගසහජාතවීරියෙනාති ලොකියලොකුත්තරමග්ගසහජාතවීරියෙන. මිස්සකමග්ගො හි ඉධ අධිජ්ජෙතො. නිහරිත්වාති නිහරණහෙනු. හෙනුඅත්ථො හි අයං ත්වා-සද්දො “පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා”තිආදිසු (ම. නි. 1.271) විය. තෙන “මග්ගො විසුජ්ඣති”ති වචනං සමත්ථිතං හොති. “අරියමග්ගං විසුජ්ඣති”ති කෙච්චි පටන්ති.

නිද්දාතන්දිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුක්කරසුත්තවණ්ණනා

17. දුක්ඛං තිතික්ඛන්ති දුත්තිතික්ඛං. තඤ්ච දුක්ඛමං දුස්සහනං ආරම්භවසෙන දුක්කරං, අනුයුඤ්ජනවසෙන දුත්තිතික්ඛන්ති. අබ්‍යත්තෙනාති සාමඤ්ඤස්ස උපකාරානුපකාරෙ ධම්මෙ ජානනසමත්ථාය වෙය්‍යත්තියසඬ්ඛාතාය පඤ්ඤාය අභාවතො න බ්‍යත්තෙන. තෙනාහ “බාලෙනා”ති. යස්මිං ධම්මෙ සති සමණොති වුවචති, තං සාමඤ්ඤන්ති ආහ “සමණධම්මො”ති. ඉමිනාති “දුක්කරං දුත්තිතික්ඛඤ්ච, අබ්‍යත්තෙන ච සාමඤ්ඤ”න්ති ඉමිනා ගාථද්ධෙන ඉදං දස්සෙතීති ඉදං ඉදානි වුවචමානං අත්ථජාතං දස්සෙති. අභිදන්තන්ති අභිභවනදන්තං, උපරිදන්තන්ති අත්ථො. සො හි ඉතරං මුසලං විය උදුක්ඛලං විසෙසතො කස්සචි බාදනකාලෙ අභිභූයා වත්තති. ආධායාති නිජ්ජිලනවසෙනෙව ය්‍යෙත්වා. තාලුං ආහව්වාති තාලුපදෙසමාහනිත්වා විය. වෙනසාති කුසලචිත්තෙන. චිත්තන්ති අකුසලචිත්තං. අභිනිග්ගණ්හිත්වාති යථා අතිසමුදාචාරො න හොති, එවං විබාධනවසෙන නිග්ගහෙත්වා. ආපාණකොට්ඨකන්ති පාණකොට්ඨරියොසානං, පරිජීවන්ති අත්ථො. සම්බාධෙතීති සම්බාධො, අන්තරායිකො. බහු පරිස්සයාති අයොනියො කාමචිතක්කාදිවසෙන.

පජ්ජති චිත්තමෙත්ථාති පදං, ආරම්මණං. ඉරියාපථං එව පදං ඉරියාපථපදං.

ගීවා වත්තාරො පාදානි ගීවපඤ්චමානි. සමොදහන්ති වා සමොධානහෙතුති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ – “සමොදහින්වා වා”ති, සම්මා ඔධාය අන්තො පවෙසෙත්වාති අත්ථො. සකෙ ආරම්මණකපාලෙති ගොවරජ්ඣන්තං වදති. සමොදහන්ති සමොදහන්තො. අනිස්සිතොති තෙභූමකධම්මෙසු කඤ්චිපි ධම්මං තණ්හාදිට්ඨාහිනිවෙසවසෙන අනිස්සිතො. අවිහිංසමානො විහිංසානිමිත්තානං පජ්හනෙන. උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙනාති සීලබ්‍යසනතො උද්ධරණරූපෙ සණ්ඨිතෙන, කරුණායුත්තෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “කාරුඤ්ඤතං පටිච්චා”ති.

දුක්කරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. හිරිසුත්තවණ්ණනා

18. නිසෙධෙතීති නිවාරෙති පවත්තිතුං න දෙනි. පුච්ඡති දෙවතා. අපහරන්තොති අපනෙන්නො, යථා සබ්බෙන සබ්බං අක්කොසවත්ථු න හොති, එවං පරිහරන්තොති අත්ථො. බුජ්ඣති සාරථිවිධං. අත්තනි නිපාතං න දෙනි, ආජානියො හි යුත්තං පජානාති. අභූතෙන අභූතක්කොසෙන පරිවුත්තො නාම නත්ථි බාලානඤ්ච ජනානං පරාපවාදෙ යුත්තපයුත්තභාවතො. තෙනාහ භගවා –

“නින්දන්ති තුණ්හිමාසිනං, නින්දන්ති බහුභාණිනං;
මිහභාණිමපි නින්දන්ති, නත්ථි ලොකෙ අනින්දිතො”ති. (ධ. ප. 227);

තනුයාති වා කතිපයා. තෙනාහ “අජ්ජකා”ති. සදා සතාති හිරිනිසෙධභාවෙ කාරණවචනං. පජ්ජය්‍යාති පත්වා අධිගන්ත්වා. වානතො නික්ඛන්තත්තා නිබ්බානං, අසඬ්ඛතධාතු.

හිරිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුටිකාසුත්තවණ්ණනා

19. අන්තොති කුච්ඡිඅභිහන්තරෙ. වසනට්ඨානට්ඨෙතාති වසනභාවෙන. කුලපවෙණිත්ති කුලාචාරං කුලතන්තිං. සන්තානකට්ඨෙතාති කුලසන්තතියා ඛන්ධනභාවෙන. එවං සබ්බපදෙහි පුච්ඡිතත්ථස්ස අනුජානනවසෙන “එකංසවචනෙ නිපාතො”ති වුත්තං. ආපාදිකා පොසිකා මාතුච්ඡා මහාපජාපති මාතා එවාති කත්වා “පභාය පබ්බජිතත්තා”ති අවිසෙසතො වුත්තං. පභාය පබ්බජිතත්තා නත්ථිති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. පුත මාතුකුච්ඡිවාසාදීනං අභාවචචනෙනෙව වට්ටම්හි ඛන්ධනස්ස අභාවො දීපිතො හොතීති න ගහිතො. අයං කිර දෙවතා යථා පුටුජ්ජනා බුද්ධානං ගුණෙ න ජානන්ති, එවං න ජානාති, තස්මා “මයා සන්තාහං ඛන්ධිත්වා”ති ආදිමාහ.

කුටිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සම්ඳ්විසුත්තවණ්ණනා

20. තපනභාවෙන තපනොදකත්තා තපොදාති තස්ස රහදස්ස නාමං. තෙනාහ “තත්තොදකස්ස රහදස්සා”ති. තතොති නාගභවතෙ උදකරහදතො තපොදා නාම නදී සන්දති. සා හි නදී භූමිතලං ආරොහති. “එදිසා ජාතා”ති වචනසෙසො. පෙතලොකොති ලොහකුම්භිනිරයා ඉධාධිප්පෙතාති වදන්ති. රහදස්ස පන ආදිතො පබ්බතපාදවනන්තරෙසු බහු පෙතා විහරන්ති, ස්වායමත්ථො පෙතවත්ථුපාළියා ලක්ඛණසංයුත්තෙන ව දීපෙතබ්බො. යතායන්ති යතො රහදතො අයං. සාතොදකොති මධුරොදකො. සෙතොදකොති පරිසුද්ධොදකො, අනාවිලොදකොති අත්ථො. තතොති තපොදානදිතො.

සම්ඳ්වොති අවයවානං සම්පුණ්ණතාය සංසිද්ධියාව සම්මා ඉද්ධො. තෙනාහ “අභිරුපො”තිආදි. පධානෙ සම්මසනධම්මෙ නියුත්තො, තං වා එත්ථ අත්ථීති පධානිකො. සෙනාසනං සුථිට්ඨිතද්වාරවාතපානං, තෙසං පිදහනෙන උතුං ගාහාපෙත්වා.

පුබ්බාපයමානොති ත්භානතො පුබ්බභාගෙ විය වොදකභාවං ආපජ්ජමානො ගමෙන්නො. අවත්තං පටික්ඛිපිත්වා වත්තං දස්සෙතුං “තත්ථ...පෙ.... න ඔතරිතබ්බ”න්ති පයමං වුත්තං. සබ්බදිසාපලොකනං යථා ත්භායනට්ඨානස්ස මනුස්සෙහි විචිත්තභාවජානනත්ථං. බාණ්ණආදිවචත්ථාපනං වීචරාදීනං යපනත්ථං උදකසම්පෙති අධිප්පායො. උක්කාසනං අමනුස්සානං අපගමනත්ථං. අවකුජ්ජට්ඨානං තඬ්ඬණෙපි උපරිමකායස්ස උජුකං අවිච්චකරණත්ථං. වීචරපිට්ඨෙයෙව යපෙතබ්බං යත්ථ වා තත්ථ වා අට්ඨපෙත්වා. උදකන්තෙති උදකසම්පෙ. සින්නට්ඨානන්ති සෙදගතපදෙසො. පසාරෙතබ්බං තස්ස සුක්ඛාපනත්ථං. සංහරිත්වා යපනං පුන සුබ්බෙන ගහෙත්වා නිවාසනත්ථං. නාහිප්පමාණමත්තං ඔතරණං තාවතා උදකපටිච්ඡාදිලක්ඛණප්පත්තතො. වීථිං අනුට්ඨාපෙත්තෙනාතිආදි සංයතකාරිතාදස්සනං. නිවාසනං පරික්ඛිපිත්වාති අන්තරවාසකං කට්ඨපදෙසස්ස යථා පරිතො හොති, එවං ඛිපිත්වා පරිවසිත්වා.

සරිරවණ්ණොපි විජ්ජිදි සම්මදෙව භාවනානුස්සතිමිපි වින්දන්තස්සාති අධිප්පායො. සමනං නිග්ගහෙතුන්ති කිලෙසවසං ගතං අත්තතො විත්තං නිග්ගණ්හිතුං. කාමුපනීතාති කාමං උපගතවිත්තා. අථ වා කිලෙසකාමෙන ථෙරෙ උපනීතවිත්තා.

අපරිභුඤ්ජිත්වාති අනනුභොත්වා. අනුභවිතබ්බන්ති අත්ථතො ආපන්නමෙවාති ආහ “පඤ්චකාමගුණෙ”ති. හික්ඛසීති යාවසී. තඤ්ච හික්ඛාවරියවසෙනාති ආහ “පිණ්ඩාය වරසී”ති. කාමපරිභොගගරුගමනකාලො නාම විසෙසතො පයමයොබ්බතාවත්ථාති ආහ “දහරයොබ්බතකාලො”ති. ඔහග්ගෙනාති මජ්ඣෙ සංහග්ගකායෙන. ජිණ්ණකාලෙ හි සත්තානං කට්ඨං කායො ඔහග්ගො හොති.

වොති නිපාතමත්තං ‘‘යෙ හි වො අරියා’’ති ආදීසු විය. සත්තානන්ති සාමඤ්ඤවචනං, න මනුස්සානං එව. දෙහනික්කපනන්ති කලෙවරට්ඨපිතට්ඨානං. නත්ථි එතෙසං නිමිත්තන්ති අනිමිත්තා, ‘‘එත්තකං අයං ජීවති’’ති ආදිනා සඤ්ජානනනිමිත්තරහිතාති අත්ථො. න නායරෙති න ඤායන්ති. ඉතො පරන්ති එත්ථ පරන්ති අඤ්ඤං කාලං. තෙන ඔරකාලස්සපි සඬගහො සිද්ධො හොති. පරමායුතො ඔරකාලෙ එව වෙන්ථ පරන්ති අධිජ්ජෙනං තතො පරං සත්තානං ජීවිතස්ස අභාවතො. වචන්ථානාභාවතොති කාලවසෙන වචන්ථානාභාවතො. වචන්ථානන්ති වෙන්ථ පරිච්ඡෙදො වෙදිතඛිඛො, න අසඬකරතො වචන්ථානං, නිච්ඡයො වා. අඛිබ්බදපෙසිති ආදීසු අඛිබ්බදකාලො පෙසිකාලොති ආදිනා කාල-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතඛිඛො. කාලොති ඉධ පුඛ්ඛණ්ණාදිවෙලා අධිජ්ජෙනා. තෙනාහ පුඛ්ඛණ්ණෙහපි හීති ආදි. ඉධෙව දෙහෙන පතිතඛිඛන්ති සම්බන්ධො. අනෙකජ්ජකාරතොති නගරෙ ජාතානං ගාමෙ, ගාමෙ ජාතානං නගරෙ, වනෙ ජාතානං ජනපදෙ, ජනපදෙ ජාතානං වනෙති ආදිනා අනෙකජ්ජකාරතො. ඉතො චුතෙනාති ඉතො ගතිතො චුතෙන. ඉධ ඉමිස්සං ගතියං. යන්තෙ යුත්තගොණො වියාති යථා යන්තෙ යුත්තගොණො යන්තං නාතිවත්තති, එවං කාලො ගතිපඤ්චකන්ති එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතඛිඛං.

අයං කාලොති අයං මරණකාලො. පච්ඡිමෙ කාලෙති පච්ඡිමෙ වයෙ. තිස්සො වයොසිමාති. පඨමාදිකා තිස්සො වයස්ස සිමා අතික්කන්තෙන. පුරිමානං හි ද්විත්තං වයානං සඛ්ඛෙසො සිමා අතික්කමිත්වා පච්ඡිමස්ස ආදිසිමං අතික්කන්තො තථා චුත්තො. ‘‘අයඤ්ඤි සමණධම්මො...පෙ.... න සක්කා කාතු’’න්ති වත්ථා තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං ‘‘තදා හී’’ති ආදි චුත්තං. ගණ්හිතුන්ති පාළිතො අත්ථතො ව හදයෙ ධ්වනවසෙන ගණ්හිතුං. පරිභුඤ්ජිතුන්ති චුත්තධම්මපරිහරණසුඛං අනුභවිතුං. එකස්ස කථනතො පඨමං ගාථං සුත්තං වා උස්සාරෙති, තස්මිං නිට්ඨිතෙ ඉතරො ධම්මකථිකො තංයෙව විත්ථාරෙන්තො ධම්මං කථෙති, අයං සරභාණධම්මකථා. සුත්තගෙය්‍යානුසාරෙන යාව පරියොසානා උස්සාරණං සරභඤ්ඤධම්මකථා. ‘‘මා මං කාලො උපච්චගා’’ති වදන්තො ‘‘සමණධම්මස්ස කරණස්ස අයං මෙ කාලො’’ති කථෙති, තතො පරො ‘‘පච්ඡිමවයො අඤ්ඤො කාලො’’ති කථෙති. ‘‘කාලං වොහං...පෙ.... තස්මා අභුත්වා හික්ඛාමී’’ති වදන්තො අත්තනා කතං පටිපත්තිඤ්ච සහෙතුකං සානිසංසං කථෙති.

තං ගාරවකාරණං සන්ධාය. එතන්ති ‘‘අථ ඛො සා දෙවතා පථවියං පතිට්ඨහිත්වා’’ති එතං චුත්තං. දහරො ත්වන්ති ආදිමාහ ලොභාහිභූතතාය අධිගතත්තා. සඛ්ඛසම්පත්තියුත්තොති හොගසම්පදා පරිවාරසම්පදාති සඛ්ඛසම්පත්තීහි යුත්තො. අලඬකාරපරිහාරන්ති අලඬකාරකරණං. අනික්කිළිතාවිති අකිළිතපුඛ්ඛො. කිළිනඤ්චෙන්ථ කාමානං පරිහොගොති ආහ ‘‘අභුත්තාවී’’ති. අකතකාමකිළොති අකතකාමානුභවනජ්ජයොගො. සයං අත්තනා එව දිස්සන්තිති සන්දිට්ඨා, සන්දිට්ඨා එව සන්දිට්ඨිකා, අත්තපච්චක්ඛතො සන්දිට්ඨිකා. පකට්ඨො කාලො පත්තො එතෙසන්ති කාලිකා, තෙ කාලිකෙ.

විත්තානන්තරන්ති ඉව්ඡිතවිත්තානන්තරං, ඉව්ඡිතිවිඡිතාරම්මණාකාරෙති අත්ථො. තෙනෙවාහ “විත්තානන්තරං ඉව්ඡිතිවිඡිතාරම්මණානුභවනං න සම්පජ්ජති”තිආදි. විත්තානන්තරං ලද්ධබ්බතායාති අනන්තරිතසමාධිවිත්තානන්තරං ලද්ධබ්බඵලතාය. සමොභිතෙසුපීති සම්භතෙසුපි. සම්පන්නකාමස්සාති සම්ද්ධකාමස්ස. විත්තකාරා රූපලාභෙන, පොත්ථකාරා පටිමාකාරකා, රූපකාරා දන්තරූපකට්ඨරූප-ලොභරූපාදිකාරකා. ආදිසද්දෙන නානාරූපවෙසධාරීනං නටාදීනං සඬගහො. සෙසද්වාරෙසුති එත්ථ ගන්ධබ්බමාලාකාරසුපකාරාදයො වත්තබ්බා.

සොති සම්ද්ධිත්ථෙරො. සමොභිතසම්පත්තිනාති සඬගාහහොගුපකරණසම්පත්තිනා. පත්තබ්බදුක්ඛස්සාති කාමානං ආපජ්ජනරක්ඛණවසෙන ලද්ධබ්බස්ස කායිකවෙනසිකදුක්ඛස්ස. උපායාසස්සාති දළ්භපරිස්සමස්ස විරතස්ස. “විස්සාතස්සා”ති කෙවි. “පච්චවෙක්ඛණඤාණෙනා”ති කෙවි පටන්ති. අසුකස්මිං නාම කාලෙ ඵලං හොතීති ඵලං උදික්ඛිතබ්බො නස්ස කාලොති අකාලො. එත්ථාති එතෙසු නවසු ලොකුත්තරධම්මෙසු. එහිපස්සවිධිත්ති “එහි පස්සා”ති ඵලං පවත්තවිධිවචනං. උපනෙතබ්බොති වා උපනෙය්‍යො, සො ඵල ඔපනෙය්‍යිකො. විඤ්ඤාහීති විදුහි පටිවිද්ධසච්චෙහි. තෙ එකංසතො උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදයො හොන්තීති ආහ “උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීහි”ති. “පච්චත්ත”න්ති එතස්ස පතිඅත්තනීති භූමිමවසෙන අත්ථො ගහෙනබ්බොති ආහ “අත්තනි අත්තනී”ති.

සබ්බපදෙහි සම්බන්ධොති “කථං ආදීනවො එත්ථ හිය්‍යො, කථං අකාලිකො”තිආදිනා සබ්බෙහි පච්චෙකං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

නවොති තරුණො න විරවස්සො. යෙ හික්ඛුනොවාදකලක්ඛණස්පත්තා, තෙ සන්ධාය “වීසතිවස්සතො පට්ඨාය ථෙරො”ති චුත්තං. ඉධ සාසනං නාම සික්ඛත්තයසඬගහං පිටකත්තයන්ති ආහ “ධම්මෙන හී”තිආදි. තත්ථ ධම්මෙන විනයො එත්ථ විනා දණ්ඩසත්ථෙහීති ධම්මවිනයො. ධම්මාය විනයො එත්ථ න ආමිසත්ථන්ති ධම්මවිනයො. ධම්මතො විනයො න අධම්මතොති ධම්මවිනයො. ධම්මො වා හගවා ධම්මස්සාමී ධම්මකායත්තා, තස්ස ධම්මසඤ්ඤිතස්ස සත්ථු විනයො, න තක්කිකානන්ති ධම්මවිනයො. ධම්මෙ විනයො න අධම්මෙ විනයො. ධම්මො ච සො යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ සත්තෙ අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතීති, සබ්බෙ සංකිලෙසතො විනෙතීති විනයො වාති ධම්මවිනයො. තෙනාහ “උභයම්පෙතං සාසනස්සෙව නාම”න්ති.

ධම්මවිනයොති ධම්මෙන යුත්තො විනයොති ධම්මවිනයො ආජඤ්ඤරථො විය. ධම්මො ච විනයො වාති වා ධම්මවිනයො, තං ධම්මවිනයං. ධම්මවිනයානඤ්ඤි සත්ථුභාවවචනතො ධම්මවිනයත්තසංසිද්ධි ධම්මවිනයානං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසෙසනතො. අහිධම්මෙපි විනයවචනන්ති ධම්මවිනයද්වයසිද්ධි, දෙසිතපඤ්ඤත්තවචනතො ධම්මවිනයසිද්ධි. ධම්මො චතුර්ධා දෙසිතො සන්දස්සන-

සමාදාපන-සමුත්තේජන-සම්පභංගනවසෙන, විනයො චතුරා පඤ්ඤත්තො
 සීලාචාරතො පරාජිතවසෙන. ධම්මවරියා සකච්ඡයො, විනයපඤ්ඤත්ති
 බුද්ධච්ඡයො. පරියායෙන දෙසිතො ධම්මො, නිජ්ජරියායෙන පඤ්ඤත්තො විනයො.
 ධම්මදෙසනා අධිජ්ජායත්ථජ්ජධානා, විනයපඤ්ඤත්ති චචනත්ථජ්ජධානා.
 පරමත්ථසච්චජ්ජධානො ධම්මො, සම්මුතිසච්චජ්ජධානො විනයො.
 ආසයසුද්ධිජ්ජධානො ධම්මො, පයොගසුද්ධිජ්ජධානො විනයො.

කිරියද්වයසිද්ධියා ධම්මවිනයසිද්ධි. ධම්මෙන හි අනුසාසනසිද්ධි, විනයෙන
 ඔවාදසිද්ධි. ධම්මෙන ධම්මකථාසිද්ධි, විනයෙන අරියතුණ්හීභාවසිද්ධි.
 සාවජ්ජද්වයපරිවජ්ජනතො ධම්මවිනයසිද්ධි. ධම්මෙන හි විසෙසනො
 පකතිසාවජ්ජපරිවචාගසිද්ධි, විනයෙන පඤ්ඤත්තිසාවජ්ජපරිවචාගසිද්ධි.
 ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණාසාධාරණගුණද්වයසිද්ධි.
 බහුස්සුතසුතපසන්තද්වයතො පරියත්ති-පරියාපුණන-ධම්මවිහාර-විභාගතො
 ධම්මධරවිනයධරවිභාගතො ච ධම්මවිනයද්වයසිද්ධි, සරණද්වයසිද්ධියා
 ධම්මවිනයද්වයසිද්ධි. ඉධ සත්තානං දුට්ඨං සරණං ධම්මො අත්තා ච. තත්ථ ධම්මො
 සුචිණ්ණො සරණං. “ධම්මො භවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි”න්ති (ථෙරගා. 303; ඡා.
 1.10.102; 1.15.385) හි වුත්තං. සුදන්තො අත්තාපි සරණං “අත්තා හි අත්තතො
 නාථො”ති (ධ. ප. 160, 380) චචනතො. තෙන වුත්තං “සරණද්වයසිද්ධියා
 ධම්මවිනයසිද්ධි”ති. තත්ථ යතස්ස ධම්මසිද්ධි, යතො ච විනයසිද්ධි, තද්වහං
 දස්සෙන්නො ආහ – “ධම්මෙන හෙත්ථ ද්වෙ පිටකානි වුත්තානි, විනයෙන
 විනයපිටක”න්ති. අධුනා ආගතො ඉදානෙව න විරස්සෙව උපගතො.

මහත්තෙ යානෙ යපෙත්ථාති මහෙසක්ඛතාදස්සනත්ථං අත්තතො පරිචාරෙන
 මහත්තට්ඨානෙ යපිතභාවං පවෙදෙත්ථා. මහතියාති
 උපසඬ්ඛකමනවන්දනාදිවචනාපජ්ජනවසෙන සමාවිණ්ණාය. සබ්බෙපි කිර නිසිදන්තා
 තං යානං යපෙත්ථාව නිසිදන්ති. ථීරකරණවසෙනාති දළ්භීකරණවසෙන. අයං කිර
 දෙවතා ඤාණසම්පන්නා මානජාතිකා, තස්මා නායං මානං අජ්ජභාය මම දෙසනං
 පටිවිජ්ඣිතුං සක්කොතිති මානනිග්ගණ්හනත්ථං ආදිතො දුට්ඤ්ඤයාං
 කථෙන්නො භගවා “අක්ඛෙය්‍යසඤ්ඤිතො”තිආදිනා තාය ඤාතුම්චිජ්ජකාමානං
 කාලිකාදිභාවං, ධම්මස්ස ච සන්දිට්ඨිකාදිභාවං විභාවෙන්නො ද්වෙ ගාථා අභාසි.

අක්ඛෙය්‍යතොති ගිහිලිඬ්ගපරියායනාමවිසෙසාදිවසෙන තථා තථා
 අක්ඛාතබ්බතො. තෙනාහ “කථානං වත්ථුභූතතො”ති. එතෙසන්ති සත්තානං.
 පතිට්ඨිතාති පවත්තිතා ආසත්තා. පඤ්චන්තං කාමසඬ්ඛාදීනං වසෙන ආසත්තා
 හොත්තු, ඉතරෙසං පන කථන්ති? අනිට්ඨගිගතොපි හි “ඉදං නු බො”තිආදිනා
 කඬ්ඛතො තත්ථ ආසත්තො එව නාම අවිජ්ජනතො, තථා වික්ඛෙපගතො
 වික්ඛෙපවත්ථුස්මිං, අනුසයානං පන ආසත්තභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථී. මච්චුනො
 යොගන්ති, මච්චුබන්ධනං, මරණධම්මතන්ති අත්ථො. යස්මා අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකා
 අනතීතමරණත්තා මච්චුනා යථාරුචි පයොජෙතබ්බා, තත්ථ තත්ථ උපරුපරි ච
 බිජිතාය ආණාය අබ්හන්තරෙ එව හොන්ති, තස්මා වුත්තං “පයොගං...පෙ....

ආගව්‍යන්ති” ති. යස්මා තෙහුමකා ධම්මා කමනියටියෙන කාමා, නෙසම්පි කාලස්ස ලද්ධබ්බතාය කාලිකතා ඉධ අක්ඛෙය්‍යාවචනෙන පවෙදිතා. තෙනාහ – “එවම්මාය ගාථාය කාලිකා කාමා කථිතා” ති. සබ්බෙපි තෙහුමකා ධම්මා කමනියා, යස්මා ච කාලිකානං කාමානං තථාසභාවතා කථිතා. අයම්පි ගාථා තදත්ථමෙව දීපෙනීති ඉමාය තෙ කථිතා එව භොන්ති. යෙ ච සත්තා පඤ්චස්ස ඛන්ධෙස්ස දිට්ඨිතණ්හාදිවසෙන පතිට්ඨිතා “ඉත්ථි, පුරිසො, අහං, මමා” ති ච අභිනිවිසිය කාමෙ පරිභුඤ්ජන්ති, තෙ මරණං නාතිවත්තන්ති. එවම්පෙත්ථ කාමානං කාලිකත්ථො කථිතොති ආහ “කාලිකා කාමා කථිතා” ති.

අයං ඤාතපරිඤ්ඤාති රූපාරූපධම්මෙ ලක්ඛණාදිතො ඤාතෙ කත්වා පරිච්ඡින්නපඤ්ඤා. තෙනාහ “එවං ඤාතං කත්වා” තිආදි. පදට්ඨානග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ තෙසං රූපාරූපධම්මානං පච්චයො ගහිතොති පච්චයපරිග්ගහස්සපි සඬගභො දට්ඨබ්බො. තීරෙති තුලෙති වීමංසති. ද්වාචත්තාලිසාය ආකාරෙහීති ඉමිනා මත්ථකප්පත්තං මහාවිපස්සනං දස්සෙති. තෙ පන ආකාරා විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාය චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. “අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජ්හති” තිආදිතා විපස්සනාක්ඛණෙපි එකදෙසෙන පහානං ලබ්භතෙව, අනවසෙසතො පන පහානවසෙන පහානපරිඤ්ඤං දස්සෙන්නො ආහ “අග්ගමග්ගෙන ...පෙ.... අයං පහානපරිඤ්ඤා” ති. තථා ච ආහ “එවං තීහි පරිඤ්ඤාහී” තිආදි.

අක්ඛාතාරන්ති අක්ඛාතබ්බං, න අක්ඛෙය්‍යකං. තෙනාහ “කම්මවසෙන කාරක” තිආදි. කාරකන්ති ච සාධනමාහ. න මඤ්ඤතීති වා මඤ්ඤනං නප්පවත්තෙති අක්ඛාතාරන්ති බිණාසවං. අථ වා තඤ්ඤි තස්ස න භොතීති තං කාරණං තස්ස බිණාසවස්ස න භොති න විජ්ජති, යෙන දිට්ඨිතණ්හාදිකාරණෙන අක්ඛෙය්‍යං ඛන්ධපඤ්චකං “තිස්සො” ති වා “චුස්සො” ති වා “ඉත්ථි” ති වා “පුරිසො” ති වා අභිනිවිසිය වදෙය්‍යාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. මනුස්සනාගාදිහි පුජනීයත්තා “යක්ඛො” ති සබ්බදෙවානං සාධාරණවචනන්ති දෙවධීතාපි “යක්ඛි” ති චුත්තා. අක්ඛෙය්‍යන්ති පහානපරිඤ්ඤාය පහානමග්ගො, තස්ස ආරම්මණභූතං නිබ්බානම්පි ගහිතං. න මඤ්ඤතීති බිණාසවස්ස අස්ස එලප්පත්තිති ආහ “නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො කථිතො” ති.

විසෙසීති විසෙසජාතිආදිවසෙන සෙය්‍යොති අත්ථො. තෙසු ගහිතෙසුති තෙසු සෙය්‍යමානාදීසු තීසු මානෙසු ගහිතෙසු. තයො සෙය්‍යමානා, තයො සදිසමානා, තයො භීනමානා ගහිතාව භොන්ති. සො පුග්ගලොති සො අප්පභීනමඤ්ඤනපුග්ගලො. තෙනෙව මානෙන හෙතුභූතෙන. උපඨිස්ථගාථායාති පුරිමද්ධෙන පන වත්ථුකාමා චුත්තාති ආහ “කාලිකා කාමා කථිතා” ති.

විධියති විසදිසාකාරෙන යජියතීති විධා, කොට්ඨාසො. කථංවිධන්ති කථං පතිට්ඨිතං, කෙන පකාරෙන පවත්තිතන්ති අත්ථො. විදහනතො භීතාදිවසෙන විවිධෙනාකාරෙන දහනතො උපධාරණතො විධා, මානො. මානෙසුති නිමිත්තත්ථෙ

භූමිමං, මානභෙතුති අත්ථො. න චලතීති න වෙධති අත්තනො පරිසුද්ධපකතිං අවිජ්ජනනො.

පඤ්ඤා “සඬබ්බා”ති ආගතා, පඤ්ඤාති යොනියො පටිසඬබ්බානං. සඬබ්බායකොති සඬකලනපදුප්පාදනාදි-පිණ්ඩගණනාවසෙන ගණකො පපඤ්චසඬබ්බාති මානාදිපපඤ්චභාගා. තෙ තෙ ධම්මා සම්මා යාථාවතො සඬබ්බායන්ති උපතිට්ඨන්ති එතායාති සඬබ්බා, පඤ්ඤා. එකං ද්වෙතිආදිනා සඬබ්බානං ගණනං පරිච්ඡින්නන්ති සඬබ්බා, ගණනා. සඬබ්බායති භාගයො කථියතීති සඬබ්බා, කොට්ඨායො. සඬබ්බානං සත්තො පුග්ගලොතිආදිනා සඤ්ඤාපනන්ති සඬබ්බා, රත්තොතිආදි පණ්ණත්ති. ඛිණ්ණසංචො ජහි පජහි රාගාදීනං සුප්පහීනත්තා. නවභෙදං පභෙදතො, සඬබ්බෙපතො තිව්ධමානන්ති අත්ථො. නවවිධන්ති වා පාඨෙ නවභෙදත්තා අන්තරභෙදවසෙන නවවිධන්ති අත්ථො. පච්චයවිසෙසෙහි ඉත්ථිභාවාදිවිසෙසෙහි විසෙසෙන මාතීයති ගබ්භො එත්ථාති විමානං, ගබ්භාසයො. න උපගච්ඡති න උපගමිස්සති. තෙනාහ “අනාගතත්ථෙ අතීතවචන”න්ති. “නාජ්ඣගා”ති හි අතීතං “න ගමිස්සති”ති එතස්මිං අත්ථෙ. ඡින්නදි අරියමග්ගසත්ථෙත. ඔලොකයමානා උපපත්තිසු. සත්තනිවෙසනෙසුති සත්තානං උපපජ්ජට්ඨානෙසු. ලොකුත්තරධම්මමෙව කථෙසි අරහත්තස්ස පවෙදිතත්තා.

“ගාථාය අත්ථං කථෙතුං වට්ටති”ති අත්ථ-සද්දො ආහරිත්වා වත්තබ්බො. අට්ඨකමග්ගවසෙනපිති එත්ථාපි එසෙව නයො. සතිසම්පජ්ඤාං නාම කුසලධම්මානුයොගෙ කාරණන්ති ආහ “දසකුසලකම්මපට්ඨකාරණ”න්ති.

අට්ඨකමග්ගවසෙන ච ගාථාඅත්ථවචනෙ අයං ඉදානි වූච්චමානො විත්ථාර-නයො. තස්මිං කිර යානෙති තස්මිං කිර දෙවතාය පුච්ඡිතං පඤ්ඤං විස්සජ්ජනට්ඨානෙ. දෙවතාය ඤාණපරිපාකං ඔලොකෙත්වා අනුපුබ්බියා කථාය සද්ධිං සාමුක්කංසිකදෙසනා මහතී ධම්මදෙසනා අභොසි. ඤාණං පෙසෙත්වාති සත්ථුදෙසනාය අනුස්සරණවසෙන පත්තවිසුද්ධිපටිපාටිපවත්තං භාවනාඤාණං බන්ධිත්වා. සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨායාති සත්ථුදෙසනාවිලාසෙන අත්තනො ච පරිපක්කඤාණත්තා පඨමං ඵලං පත්වා. ඵවමාහාති ඵවං “පාපං න කයිරා”තිආදිප්පකාරෙත ගාථමාහ. අඬගං න භොති, ආජීවො යථා කුප්පමානො වාචාකම්මන්තවසෙන කුප්පති, තථා සම්පජ්ජමානොපිති. සො වාචාකම්මන්තපක්ඛිකො, තස්මා තග්ගහණෙන ගහිතොව භොති. වායාමසතිසමාධයො ගහිතා සමාධික්ඛන්ධසඬගහතො. සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඬකප්පා ගහිතා පඤ්ඤාක්ඛන්ධසඬගහතො. අත්තද්වයවිච්ඡින්නං ගහිතං සරුපෙනෙවාති අධිප්පායො. ඉතීතිආදි නිගමනං.

සමිද්ධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නන්දනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සත්තිවග්ගො

1. සත්තිසුත්තවග්ගො

21. දෙසනාසීසන්ති දෙසනාපදෙසලක්ඛණවචනන්ති අධිප්පායො. ඔමට්ඨොති අධොමුඛං කත්වා දින්නප්පහාරො. ඉමිනා ඵව පසඨගෙන පහාරෙ විහාගතො දස්සෙතුං “චත්තාරො හී”තිආදි වුත්තං. උපරි යත්වාති හත්ථිආදීනං උපරි යත්වා. අධොමුඛං දින්නප්පහාරොති ඛග්ගකරවාලාදීනං අධොමුඛං කත්වා පහතපහාරො. උම්මට්ඨො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. විවිධප්පහාරො විමට්ඨො. “ඔමට්ඨො ගහිතො”ති වත්වා තස්සෙව ගහණෙ කාරණං දස්සෙතුං “සො හී”තිආදි වුත්තං. දුග්ගන්ධකිම්ආදීනං වසෙන අන්තොදොසො. මඤ්චෙන සද්ධිං බන්ධිත්වාති යස්මිං මඤ්චෙ වණ්කපුග්ගලො නිපන්නො, තත්ථ තං සුබන්ධං කත්වා පාදට්ඨානං උද්ධං කරොන්නෙහි සීසට්ඨානං අධො කාතබ්බං. තෙනාහ “අධොසීරො කාතබ්බො”ති. පරිබ්බජෙති පවත්තෙය්‍ය. සා පන පවත්ති භාවනාවිහාරෙන යුත්තාති ආහ “විහරෙය්‍යා”ති.

සල්ලස්ස උබ්බහනං සල්ලබ්බහනං. අත්ථං පරිත්තකං ගහෙත්වා යීතා උපමාකාරස්ස වික්ඛම්භනප්පහානස්ස අධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ “පුනප්පුන”න්තිආදි. අනුබන්ධොව හොති සති පච්චයෙ උප්පජ්ජනාරහතො දෙවතාය කාමරාගප්පහානස්ස ජොතිතත්තා. නනු භගවතා අනාගාමීග්ගෙන දෙසනා නිට්ඨාපෙතබ්බාති? න, ඉතරිස්සා ඤාණබලානුරූපදෙසනාය පවත්තෙතබ්බතො. වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුකුලඤ්ඤි ධම්මං ධම්මස්සාමී දෙසෙතීති.

සත්තිසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

2. චූසතිසුත්තවග්ගො

22. කම්මං අචූසන්තන්ති කම්මඵස්සං අචූසන්තං, කම්මං අකරොන්නන්ති අත්ථො. විපාකො න චූසතීති විපාකඵස්සො න චූසති, විපාකො න උප්පජ්ජතෙව කාරණස්ස අභාවතො. ඵවං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන කම්මවට්ටෙන විපාකවට්ටං සම්බන්ධං කත්වා අත්ථං වත්වා ඉදානි කෙවලං කම්මවට්ටවසෙන අත්ථං වදන්තො “කම්මමෙවා”තිආදිමාහ. තත්ථ නාකරොතො කරියතීති කම්මං අකුබ්බතො න කයිරති, අනභිසන්ධිකතකම්මං නාම නත්ථිති අත්ථො. ඉදානි තමෙවත්ථං අත්ථයතො දස්සෙතුං “චූසන්තඤ්චා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තතොති චූසනහෙතු. සෙසං වුත්තනයමෙව. වුත්තමෙවත්ථං සකාරණං කත්වා පරිවෙධීතවසෙන විභූතං කත්වා දස්සෙතුං “තස්මා චූසන්ත”න්තිආදි වුත්තං. ධම්මතාති කාරකස්සෙව කම්මවිපාකානුබන්ධො, නාකාරකස්සාති අයං කම්මවිපාකානං සභාවො.

පච්චෙති උපගච්ඡති අනුබන්ධති. පාපන්ති පාපකං කම්මං ඵලඤ්ච. අයඤ්ච අත්ථො අරඤ්ඤෙ ලුද්දකස්ස උය්‍යාජනාය සුනබ්බෙහි පරිවාරියමානස්ස හික්ඛුනො

හයෙන රුක්ඛං ආරුළුභස්ස වීචරෙ ලුද්දස්ස උපරි පතිතෙ තස්ස සුනඛෙහි බාදිත්වා මාරිතවත්ථුනා දීපෙනබ්බොති.

ඵසතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ජටාසුත්තවණ්ණනා

23. යෙන අත්ථෙත තණ්හා ‘ජටා’ති වුත්තා, තමෙවත්ථං දස්සෙතුං ‘ජාලිනියා’ති වුත්තං. සා හි අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතපහෙදා අත්තනො අවයවභූතා එව ජාලා එතිස්සා අත්ථිති ජාලිනීති වුච්චති. ඉදානිස්සා ජටාකාරෙන පවත්ති. දස්සෙතුං ‘සා හී’තිආදි වුත්තං. තත්ථ රූපාදීසු ආරම්මණෙසුති තස්සා පවත්තිට්ඨානමාහ රූපාදිජලාරම්මණවිනිමුත්තස්ස තණ්හාවිසයස්ස අභාවතො. හෙට්ඨපරියවසෙනාති කදාවි රූපාරම්මණෙ කදාවි යාව ධම්මාරම්මණා, කදාවි ධම්මාරම්මණෙ කදාවි යාව රූපාරම්මණාති එවං හෙට්ඨා ව උපරි ව පවත්තිවසෙන. දෙසනාක්කමෙන චෙත්ථ හෙට්ඨපරියතා චෙදිතබ්බො, කාමරාගාදිවසෙනපි අයමත්ථො චෙදිතබ්බො. සඬ්ඛාරානං බණ්කභාවතො අපරාපරුජ්ජත්ති එත්ථ සංසිඛ්ඛනන්ති ආහ ‘පුනඡ්ඡුතං උජ්ජජනනො සංසිඛ්ඛනට්ඨොනා’ති. ඉදං යෙන සම්බන්ධෙන ජටා වියාති ජටාති ජටාතණ්හානං උපමුපමෙය්‍යතා, තංදස්සනං. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – යථා ජාලිනී චෙළුගුම්බස්ස සාබා, තාසං සඤ්චයාදයො ව අත්තනො අවයවෙහි සංසිඛ්ඛිතා විනද්ධා ‘ජටා’ති වුච්චන්ති, එවං තණ්හාපි සංසිඛ්ඛනසභාවෙනාති.

ඉමෙ සත්තා ‘මම ඉද’න්ති පරිග්ගහිතං අත්තනිබ්බිසෙසං මඤ්ඤමානා අබ්භන්තරිමං කරොන්ති. අබ්භන්තරට්ඨො ව අත්තො-සද්දොති සකපරික්ඛාරෙසු උජ්ජජනමානාපි තණ්හා ‘අත්තොජටා’ති වුත්තා. පබ්බජිතස්ස පත්තාදි, ගහට්ඨස්ස හත්ථිආදි සකපරික්ඛාරො. අත්තාති හවති එත්ථ අභිමානොති අත්තභාවො, උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. සරීරන්ති කෙචි. ‘මම අත්තභාවො සුන්දරො, අසුකස්ස විය මම අත්තභාවො හවෙය්‍යා’තිආදිනා සකඅත්තභාවාදීසු තණ්හාය උජ්ජජනාකාරො චෙදිතබ්බො. අත්තනො චක්ඛාදීනි අජ්ඣක්ඛිකායතනානි, අත්තනො ව පරෙසඤ්ච රූපාදීනි බාහිරායතනානි, පරෙසං සබ්බානි වා. සපරසන්තතිපරියාපන්තානි වා චක්ඛාදීනි අජ්ඣක්ඛිකායතනානි, තථා රූපාදීනි බාහිරායතනානි. පරිත්තමහග්ගතහවෙසු පවත්තියාපි තණ්හාය අත්තොජටාබ්හිජටාභාවො චෙදිතබ්බො. කාමහවො හි කස්සවිපි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කත්ථවිපි අවිමුත්තො අජ්ඣක්ඛග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයොති ‘අජ්ඣක්ඛං අත්තො’ති ව වුච්චති, තබ්බිපරියායතො රූපාරූපහවො ‘බහිද්ධා බහී’ති ව. තෙනාහ හගවා – ‘අජ්ඣක්ඛසංයොජනො පුග්ගලො, බහිද්ධාසංයොජනො පුග්ගලො’ති (අ. නි. 2.37).

විසයහෙදෙන පවත්තිආකාරහෙදෙන අනෙකහෙදහින්නම්පි තණ්හං ජටාභාවසාමඤ්ඤෙන එකන්ති ගහෙත්වා ‘තාය එවං උජ්ජජනමානාය ජටායා’ති

වුත්තං. සා පන පජාති වුත්තසත්තසන්නාපරියාපන්නා එව හුත්වා පුනප්පුනං තං ජටෙන්ති විනන්ධන්ති පවත්තතිති ආහ “ජටාය ජටිතා පජා”ති. තථා හි පරමත්ථතො යදිපි අවයවඛ්‍යාතිරෙකෙන සමුදායො නත්ථී, එකදෙසො පන සමුදායො නාම න හොතිති අවයවතො සමුදායං හින්තං කත්වා උපමුපමෙය්‍යං දස්සෙන්තො “යථා නාම වෙළුප්පාදිහි...පෙ.... සංසිඛ්ඛිතා”ති ආහ. ඉමං ජටන්ති සම්බන්ධො. තිසු ධාතුසු එකමපි අසෙසෙන්වා සංසිඛ්ඛනෙන තෙධාතුකං ජටෙන්වා ධීතං. තෙනස්සා මහාවිසයතං විජටනස්ස ව සුදුක්කරභාවමාහ. විජටෙතුං කො සමත්ථොති ඉමිනා “විජටයෙ”ති පදං සත්තිඅත්ථං, න විධිඅත්ථන්ති දස්සෙති.

එවං “අන්තොජටා”තිආදිනා පුටියො අථස්ස භගවා තමත්ථං විස්සජ්ජෙන්තො “සීලෙ පතිට්ඨායා”තිආදිමාහ. එත්ථ සීලෙති කුසලසීලෙ. තං පන පාතිමොක්ඛසංවරාදිභෙදෙසු පරිසුද්ධමෙව ඉච්ඡිතබ්බන්ති ආහ “චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ”ති.

නරති නෙතිති නරො, පුරිසො. කාමං ඉත්ථීපි තණ්හාජටාවිජටනෙ සමත්ථා අත්ථී, පධානමෙව පන සත්තං දස්සෙන්තො “නරො”ති ආහ යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති, අට්ඨකථායං පන අවිභාගෙන පුග්ගලපරියායො අයන්ති දස්සෙතුං “නරොති සත්තො”ති වුත්තං. විපාකභූතාය සහ පඤ්ඤාය භවතීති සපඤ්ඤො. තාය හි ආදිතො පට්ඨාය සන්නානවසෙන බහුලං පවත්තමානාය අයං සත්තො සවිසෙසං සපඤ්ඤොති වත්තබ්බතං අරහති. විපාකපඤ්ඤාපි හි සන්නානවිසෙසෙන භාවනාපඤ්ඤාජ්ජන්තියා උපනිස්සයපච්චයො හොති අහෙතුකද්විහෙතුකානං තදභාවතො. කම්මජතිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤායාති කම්මජාය තිහෙතුකපටිසන්ධියං පඤ්ඤායාති එවං තිහෙතුකසද්දො පටිසන්ධිසද්දෙන සම්බන්ධිතබ්බො, න පඤ්ඤාසද්දෙන. න හි පඤ්ඤා තිහෙතුකා අත්ථී. පටිසන්ධිතො පභූති පවත්තමානා පඤ්ඤා “පටිසන්ධියං පඤ්ඤා”ති වුත්තා තංමුලකත්තා, න පටිසන්ධික්ඛණෙ පවත්තා එව.

චිත්තෙති ආරම්මණං උපනිජ්ඣායතිති චිත්තං, සමාධි. සො හි සාතිසයං උපනිජ්ඣානකිව්වො. න හි චිත්තක්කාදයො චිතා සමාධිනා තමත්ථං සාධෙත්ති, සමාධි පන තෙහි චිතාපි සාධෙතීති. පගුණබලවභාවාපාදනෙන පච්චයෙහි චිත්තං, අත්තසන්නානං විනොතිතිපි චිත්තං, සමාධි. පයමජ්ඣානාදිවසෙන චිත්තවිචිත්තතාය ඉද්ධිවිධාදිචිත්තකරණෙන ව සමාධි චිත්තන්ති චිතාපි පරොපදෙසෙනස්ස චිත්තපරියායො ලබ්භතෙව. අට්ඨකථායං පන චිත්ත-සද්දො විඤ්ඤාණෙ නිරුල්භොති කත්වා වුත්තං “චිත්තසීසෙන හෙත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො කථිතා”ති. යථාසභාවං පකාරෙහි ජානාතීති පඤ්ඤා. සා යදිපි කුසලාදිභෙදතො බහුවිධා, “භාවය”න්ති පන වචනතො භාවෙනබ්බා ඉධාධිජ්ජෙතාති තං දස්සෙන්තො “පඤ්ඤානාමෙන විපස්සනා කථිතා”ති. යදිපි කිලෙසානං පහානං ආනාපනං, තං සම්මාදිට්ඨිආදීනමිපි අත්ථෙව, ආතප්පසද්දො විය පන ආනාප-සද්දො වීරියෙ එව නිරුල්භොති ආහ “ආතාපීති වීරියවා”ති. යථා කම්මට්ඨානං තාය පඤ්ඤාය පරිතො හරියති පවත්තියති, එවං සාපි තදත්ථං යොගිනාති ආහ

“පාරිභාරියපඤ්ඤා” ති. අභික්කමාදීනි සබ්බකිච්චානි සාත්ථකසම්පජඤ්ඤාදිවසෙන පරිච්ඡිජ්ජ නෙතීති සබ්බකිච්චපරිණායිකා.

යස්මා පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ගාථා භාසිතා, තස්මා පුග්ගලාධිට්ඨානමෙව උපමං දස්සෙන්නො “යථා නාම පුරිසො” තිආදිමාහ. තත්ථ සුනිසිතන්ති සුට්ඨු නිසිතං, අනිවිය තිබ්බන්ති අත්ථො. සත්ථස්ස නිසිතතරභාවකරණං නිසානසිලායං, බාහුබලෙන වස්ස උක්ඛිපනන්ති උභයම්පෙතං අත්ථාපන්නං කත්වා උපමා වුත්තාති තදුභයං උපමෙය්‍යං දස්සෙන්නො “සමාධිසිලායං සුනිසිතං...පෙ.... පඤ්ඤාභත්ථෙන උක්ඛිපිත්වා” ති ආහ. සමාධිගුණෙන හි පඤ්ඤාය තික්ඛතාවො. යථාහ “සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී” ති (සං. නි. 3.5; 4.99; 5.1071). වීරියඤ්චස්සා උපත්ථම්භකං පග්ගණ්හනතො. විජටෙය්‍යාති විජටෙතුං සක්කුණෙය්‍යා. වුට්ඨානගාමීනිවිපස්සනාය හි වත්තමානාය යොගාවචරො තණ්හාජටං විජටෙතුං සමත්ථො නාම. විජටනඤ්චෙන්ථ සමුච්ඡෙදවසෙන පහානන්ති ආහ – “සඤ්ජිත්ථෙය්‍ය සම්පදාලෙය්‍යා” ති.

මග්ගක්ඛණෙ පනෙස විජටෙති නාම, අග්ගඵලක්ඛණෙ සබ්බසො විජටිතජටො නාම. තෙනාහ “ඉදානී” තිආදි. යස්මා ජටාය විජටනං අරියමග්ගෙන, තඤ්ච බො නිබ්බානං ආගම්ම, තස්මා තං සන්ධායාහ “ජටාය විජටනොකාස” ති. යත්ථ පන සා විජටියති, තං දස්සෙතුං “යත්ථ නාමඤ්චා” තිආදි වුත්තං. “පටිසං රූපසඤ්ඤා වා” ති ගාථාසුඛත්ථං සානුනාසිකං කත්වා නිද්දෙසො, “පටිසරූපසඤ්ඤා” ති වුත්තං හොති. පටිසසඤ්ඤාවසෙන කාමභවො ගහිතො කාමභවපරියාපන්නත්තා තාය. පථවිකසිණාදිරූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා. උභයත්ථාපි සඤ්ඤාසිසෙන විත්තුප්පාදස්සෙව ගහණං. භවසඬ්ඛෙපෙනාති භවභාවෙන සඬ්ඛිපිතබ්බතාය, භවලක්ඛණෙන ඵකලක්ඛණත්තාති අත්ථො. රූපෙ වා වීරජ්ජනවසෙන ව වත්තුං සක්කුණෙය්‍යා ඉධ රූපසඤ්ඤාති වුත්තා, එවම්පෙත්ථ අරූපභවස්ස ව ගහිතතා වෙදිතබ්බා. “නාමඤ්ච රූපඤ්චා” ති අනවසෙසතො නාමරූපං ගහිතන්ති අරූපභව-අසඤ්ඤභවානම්පෙත්ථ ගහණං සිද්ධන්ති අපරෙ. පරියාදියනට්ඨානෙන පරියාදියනකාරණෙ සබ්බසො ඛෙපනනිමිත්තෙ නිබ්බානෙ. තෙනාහ “නිබ්බානං...පෙ.... දස්සිතො හොති” ති.

ජටාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මනොනිවාරණසුත්තවණ්ණනා

24. එවංලද්ධිකාති සබ්බථාපි විත්තුප්පත්ති සදුක්ඛා, සබ්බථාපි අවිත්තකභාවො සෙය්‍යා, තස්මා යතො කුතොචි විත්තං නිවාරෙතබ්බන්ති එවංදිට්ඨිකා. සොති සත්තො. අනිය්‍යානිකකථං කටෙති අයොනිසො විත්තනිවාරණං වදන්ති. සංයතභාවං ආගතන්ති රාගවිසෙවනාදිතො සම්මදෙව සංයතභාවං ඔතරභාවං. ධම්මවරියාවසෙන හි පවත්තමානෙ විත්තෙ තත්ථි ඊසකම්පි රාගාදිවිසෙවනං, න තස්ස සම්පති ආයතිඤ්ච කොචි අනත්ථො සියා, තස්මා තං මනො සබ්බතො

අනවජ්ජවුත්තිතො න නිවාරණබ්බං. තෙනාහ “දානං දස්සාමී”තිආදි. යතො යතොති යතො යතො සාවජ්ජවුත්තිතො අයොනිසොමනසිකාරතො. තන්ති මනො නිවාරණබ්බං අනත්ථාවහත්තා.

මනොනිවාරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අරහත්තසුත්තවණ්ණනා

25. කතාවීති කතවා, පරිඤ්ඤාදිකිච්චං කත්වා නිට්ඨංපෙත්වා යීතොති අත්ථො. තෙනාහ “චතුභි මග්ගෙහි කතකිච්චො”ති. ස්වායමත්ථො අරහත්තිආදිසද්දසන්නිධානතො විඤ්ඤායති. එවං “අහං වදාමී”තිආදිආකාරොන ප්‍රච්ඡති.

බන්ධාදීසු කුසලොති බන්ධායතනාදීසු සලක්ඛණාදීසු ව සමුහාදිවසෙන පවත්තියඤ්ච ඡෙකො යථාභූතවෙදී. උපලද්ධිනිස්සිතකථන්ති අත්තුපලද්ධිනිස්සිතකථං හිත්වා. වොහාරහෙදං අකරොත්තොති “අහං පරමත්ථං ජානාමී”ති ලොකවොහාරං හින්දන්තො අවිනාසෙන්නො ලොකෙ ලොකසමඤ්ඤමෙව නිස්සාය “අහං, මමා”ති වදෙය්‍ය. බන්ධා භුඤ්ජන්තිතිආදිනා වොහාරහෙදං, තත්ථ ව ආදීනවං දස්සෙති.

මානො නාම දිට්ඨියා සමුදුරො. තථා හි දුතියමග්ගාදීසු සම්මාදිට්ඨියා පහානාහිසමයස්ස පටිච්ඡව්චනීකෙ පටිපත්තිසිද්ධි. තෙනාහ “යදි දිට්ඨියා වසෙන න වදති, මානවසෙන නු බො වදතීති වින්තෙත්වා”ති. විදුෂිතාති සන්නාපිතා ඤාණග්ගිනා දඬිඬා. තෙ පන විද්ධංසිතා නාම භොන්තිති ආහ “විධම්තා”ති. මමඬිකාරාදයො මයන්ති සත්තසන්නානෙ සති පවත්තන්ති එතෙනාති මයො, මඤ්ඤනා. මයො එව මයතාති ආහ “මයතන්ති මඤ්ඤන”න්ති.

අරහත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පජ්ජොතසුත්තවණ්ණනා

26. දිවාරත්තින්ති න ආදිච්චො විය දිවා එව, න චන්දිමා විය රත්තිං එව, අථ බො දිවා ව රත්තිඤ්ච. තත්ථ තත්ථාති යත්ථ යත්ථ සම්පජ්ජලිතො, තත්ථ තත්ථෙව පදෙසෙ, න ආදිච්චො විය චන්දිමා විය සකලං මහාදිසං දිසන්නරාලුඤ්ච. ඤාණානුභාවෙන උප්පන්නාලොකො ඤාණාලොකොති වදන්ති. “ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති පුබ්බෙ මෙ, හික්ඛවෙ, අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි ඤාණං උදපාදි පඤ්ඤා උදපාදි විජ්ජා උදපාදි ආලොකො උදපාදි”ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 15; පටි. ම. 2.30) පන වචනතො මග්ගො ඤාණාලොකො. “තමො විහතො, ආලොකො උප්පන්නො”ති (ම. නි. 1.386; පාරා. 12) වා වචනතො විජ්ජන්තයාලොකො ඤාණාලොකො. පඨමාහිසම්බොධියං විය සඤ්ජානපීතිවිජ්ජාරො, විසෙසතො රතනසරෙ සමන්තපට්ඨානවිචිතනෙ

සඤ්ජාතපීතිවසෙන උප්පන්නසරීරොභාසො වා පීතිආලොකො. තත්ථෙව
 උප්පන්නපසාදවසෙන සඤ්ජාතආලොකොව පසාදාලොකො.
 ධම්මවක්කපවත්තෙන “අඤ්ඤාසි වත, හො, කොණ්ඩඤ්ඤො”ති
 උප්පන්නපසාදාලොකොති ව වදන්ති. සබ්බත්ථෙව සත්ථු ධම්මදෙසනා සත්තානං
 හදයතමං විධමන්ති ධම්මකථාආලොකො. සබ්බොපි බුද්ධානං පාතුභාවා
 උප්පන්නො ආලොකොති ඉමිනා සාවකානං දෙසනාය සඤ්ජාතධම්මාලොකොපි
 බුද්ධානුභාවොති දස්සෙති.

පජ්ජොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සරසුත්තවණ්ණනා

27. සරණතො අවිච්ඡේදවසෙන පවත්තනතො ඛන්ධාදීනං පටිපාටි සරා.
 තෙනාහ “ඉමෙ සංසාරසරා”ති. කුතොති කෙන කාරණෙන, කිමිහි වා? තෙනාහ
 “කිං ආගම්මා”ති? න පතිට්ඨාති පච්චයාභාවතො. ආපොතිආදිනා පාළියං චතුත්තං
 මහාභූතානං අප්පතිට්ඨානාපදෙසෙන තත්ථ කාමරූපභවනං අභාවො දස්සිතො.
 තදුභයාභාවදස්සනෙන හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව අරූපභවස්සපි අභාවො දස්සිතොව
 හොති, යථාරුතවසෙන වා එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. යස්මා පුරිමා ද්වෙ ගහිතා,
 ගහිතඤ්ච අත්ථං පරිග්ගහෙත්ථාව පච්ඡිමත්ථො පවත්තොති.

සරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මහද්ධනසුත්තවණ්ණනා

28. නිධියතීති නිධානං. නිධාතබ්බතං ගතං නිහිතන්ති අත්ථො. මුත්තසාරාදීති
 මුත්තාමණිවෙළුරියපවාළුරජනජාතරූපාදි. සුවණ්ණරජනභාජනාදීති ආදි-සද්දෙන
 කභාපණ්ණ-ධඤ්ඤකොට්ඨභණ්ඩාදිං සඬගණ්හාති. තම්පි හි නිව්චපරිබ්බයවසෙන
 භුඤ්ජීයතීති “භොගො”ති වුව්චති. අඤ්ඤමඤ්ඤං අහිගිජ්ඣන්තීති
 අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සන්තකං අහිගිජ්ඣන්තී. තෙනාහ “පත්ථෙන්නී”ති.
 අනලඬකතාති න අලං පරියත්තන්ති එවං කතචිත්තා, අත්තිව්ජනාමහිව්ජනාහි අහිභූතා.
 තෙනාහ “අතිත්තා අපරියත්තජාතා”ති. උස්සුක්කජාතෙසුති තංතංකිච්චෙ
 සඤ්ජාතඋස්සුක්කෙසු. නානාකිච්චජාතෙසුති නානාවිධකිච්චෙසු,
 සඤ්ජාතනානාකිච්චෙසු වා. වට්ටගාමිකපසුතෙන වට්ටසොතං අනුසරන්තෙසු.
 තණ්හානිවාසතාය ගෙහන්තිපි අගාරන්තිපි වුව්චතීති ආහ “මාතුගාමෙන සද්ධිං
 ගෙහ”න්ති. විරාජීයාති හෙතුඅත්ථදීපකං පදන්ති ආහ “විරාජෙත්ථා”ති, ත්වා-
 සද්දොපි වායං හෙතුඅත්ථොති.

මහද්ධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. චතුරවක්කසුත්තවණ්ණනා

29. ඉරියා වුවුවත් කායෙන කත්තබ්බකිරියා, තස්සා පවත්තිට්ඨානභාවතො ඉරියාපටො, ගමනාදි. තං අපරාපරජ්ජවත්තියා චක්කං. තෙනාහ “චතුර්වක්කන්ති චතුර්ඉරියාපට”න්ති. නවද්වාරන්ති කරජකායො අධිජ්ජෙතො. සො ච කෙසාදිඅසුච්චරිපුරොති ආහ “පුණ්ණන්ති අසුච්චර”න්ති. තණ්හාය සංයුත්තන්ති තණ්හාසහිතං. තෙන න කෙවලං සභාවතො එව, අථ ඛො නිස්සිතධම්මො ච අසුචිං දස්සෙති. මාතුකුච්ඡිසඬ්ඛාතෙ අසුච්චසඬ්ඛෙ ජාතත්තා පඬ්ඛජාතං, කෙසාදිඅසුච්චසඬ්ඛජාතත්තා ච පඬ්ඛජාතං. යාත්‍රාති අපගමො. තෙන සභාවතො නිස්සිතධම්මතො ච අසුච්චසභාවතො කායතො කථං අපගමො සියාති පුච්ඡති. තෙනාහ “එතස්සා”තිආදි.

නහනට්ඨෙත බන්ධනට්ඨෙත නද්ධිති උපනාහො ඉධාධිජ්ජෙතොති ආහ “නද්ධිත්ති උපනාහ”න්ති. සො පන ඉතො පුබ්බකාලෙ කොධොති ආහ “පුබ්බකාලෙ”තිආදි. පාළිනිද්දිට්ඨෙති උපනාහඉච්චාදිකෙ ඉධ පාළියං නිද්දිට්ඨෙ කිලෙසෙ යපෙත්වා අවසෙසා දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාදයො සත්ත කිලෙසා දුම්මොවයනාය වරත්තා වියාති වරත්තාති වෙදිතබ්බා. ආරම්මණග්ගහණසභාවතො එකො එවෙස ධම්මො, පවත්ති-ආකාරහෙදෙන පන ඉච්ඡනට්ඨෙත පත්ථනට්ඨෙත ඉච්ඡා, ලුබ්භනට්ඨෙත ගිජ්ඣනට්ඨෙත ලොභොති වුත්තො. පයමුජ්ජත්තිකාති එකස්මිං ආරම්මණෙ, වාරෙ වා පයමං උජ්ජන්තා. අපරාපරුජ්ජත්තිකොති පුනජ්ජුතං උජ්ජජ්ජමානකො. අලද්ධපත්ථනා අජ්ජට්ඨද්ධවත්ථුම්හි ආසත්ති ලොභො. උජ්ජාටෙත්වාති සසන්තානතො උද්ධරිත්වා.

චතුර්වක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. එණිපඬ්ඤසුත්තවණ්ණනා

30. එණිමිගස්ස වියාති එණිමිගස්ස ජඩ්ඝා විය. අවයවිසම්බන්ධෙ හි ඉදං සාම්චවනං. පිණ්ඩිමංසස්ස පරිතො සමසංඤ්ඤිතත්තා සුවට්ඨිතජඩ්ඝො. කිසන්ති ථුලභාවපටික්ඛෙපපරාජොතනා, න සුවට්ඨි කිසභාවදීපනපරාති ආහ “අථුලං සමසරීර”න්ති. ආතපෙන මිලාතන්ති තපසා මිලාතකායං ඉන්ද්‍රියසන්තාපනභාවතො. තෙනෙවාහ – “තපො මිලාත”න්තිආදි, තථා වාහ පාළියං “අජ්ජාහාරං අලොලුප”න්ති. යථා “වීරස්ස භාවො වීරිය”න්ති වීරභාවෙන වීරියං ලක්ඛියති, එවං වීරියසම්භවෙන වීරභාවොති ආහ “වීරන්ති වීරියවන්ත”න්ති. “චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිචෙ”ති (ටෙරගා. 983; මි. ප. 6.5.10) ධම්මසෙනාපතිවුත්තනියාමෙන පරිමිතභොජිතාය අජ්ජාහාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤාතා. “මිතාහාර”න්ති වත්වා පුන පරිච්ඡින්නකාලභොජිතායපි අජ්ජාහාරතං දස්සෙත්තො “විකාල...පෙ.... පරිත්තාහාර”න්ති ආහ. චතුසු පච්චයෙසු ලොලුජ්ජවීරහිතං බොධිමූලෙ එව සබ්බසො ලොලුජ්ජස්ස පහිනත්තා. “චතුසු පච්චයෙසු”ති හි ඉමිනාව සබ්බත්ථ ලොලුජ්ජවිගමො දීපිතොවාති. රසතණ්හාපටික්ඛෙපො වා එස “අජ්ජාහාර”න්ති වත්වා “අලොලුප”න්ති වුත්තත්තා. “සිහං වා”ති එත්ථ එකවරසද්දො විය ඉව-සද්දො අත්ථතො

“නාග” න්ති එත්ථාපි ආනෙත්වා, සම්බන්ධිතබ්බොති ආහ – “එකවරං සීහං විය, එකවරං නාගං වියා” ති. එකවරා අප්පමත්තා එකීකතාය.

පඤ්චකාමගුණවසෙන රූපං ගහිතං තෙසං රූපසභාවත්තා. මනෙන නාමං ගහිතං මනස්ස නාමසභාවත්තා. අවිනිභුත්තධම්මෙති අවිනාභාවධම්මෙ ගහෙත්වා. ආදි-සද්දෙන ආයතනධාතුආදයො ගහිතා. කාමගුණග්ගහණෙන හෙත්ථ රූපභාවසාමඤ්ඤෙන පඤ්ච වත්ථුනි ගහිතානෙව හොන්ති, මනොගහණෙන ධම්මායතනං, එවං ද්වාදසායතනානි ගහිතානි හොන්ති. ඉමිනා නයෙන ධාතුආදීනම්පි ගහිතතා යොජෙතබ්බා. තෙනාහ “පඤ්චක්ඛන්ධාදිවසෙනපෙත්ථ භූමිමං යොජෙතබ්බ” න්ති. එත්ථාති පාළියං. කාමවත්ථු භූමිමං.

එණ්පඨසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සතුල්ලපකායිකවග්ගො

1. සබ්බිසුත්තවණ්ණනා

31. සතං සාධූනං සරණගමනසීලාදිහෙදස්ස ධම්මස්ස උල්ලපනතො, අත්තනො වා පුබ්බෙනිවාසානුස්සනියා තස්ස ධම්මස්ස උල්ලපනතො කථනතො සතුල්ලපා, දෙවතා, තාසං කායො සමුහො, තත්ථ භවාති සතුල්ලපකායිකා. තෙනාහ “සතං ධම්ම” න්තිආදි. සමාදානවසෙන උල්ලපෙත්වා, න වණ්ණනාකථනමත්තෙන තත්ත්ව තස්මිං තාසං දෙවතානං සතුල්ලපකායිකභාවෙ. ඉදං වත්ථුනි ඉදං කාරණං. සමුද්දවාණ්ණිකා සංයත්තිකා. බිත්තසරවෙගෙනාති ජියාමුත්තසරසදිසවෙගෙන, සීසඔසෙනාති අත්ථො. උප්පතතිති උප්පාතො. උප්පාතෙ භවං බ්‍යසනං උප්පාතිකං. පතිට්ඨාති හිතපතිට්ඨා. පරලොකෙ හිතසුඛාවහං අභයකාරණං. ජඬ්ඝසතන්ති මනුස්සසතං. ජඬ්ඝාසීසෙන හි මනුස්සෙ වදති සභවාරිභාවතො. අග්ගහෙසි පඤ්චසීලානි. ආසන්නානාසන්නෙසු ආසන්නස්සෙව පයමං විපච්චනතො “ආසන්නකාලෙ ගහිතසීලං නිස්සායා” ති වුත්තං. සටාවසෙනාති සමුභවසෙන.

සබ්බිති සාධූනි. තෙ හි සපරහිතසාධනතො පාසංසතාය සන්තගුණතාය ව සන්නොති වුච්චති. තෙ පන යස්මා පණ්ඩිතලක්ඛණෙහි සමන්තාගතා හොන්ති, තස්මා “පණ්ඩිතෙහි” ති ආහ. සමාසෙථාති සංවසෙථාති අයමෙත්ථ අධිප්පායොති ආහ “සබ්බඉරියාපට්ඨ” තිආදි. මිත්තසන්ථවන්ති මෙත්තිසන්ධානං. සත්තානං හිතෙසිතාලක්ඛණා හි මෙත්ති, සා ව ඤාණසහිතා ඤාණපුබ්බධිගමාවාති මිත්තසන්ථවො අසංකිලිට්ඨො, ඉතරො සංකිලිට්ඨොති ආහ “න කෙනචි සද්ධිං කාතබ්බො” ති. සද්ධම්මන්ති දිට්ඨධම්මිකාදිහිතාවහං සුන්දරධම්මං. සෙයොයාති හිතවඩ්ඪනතාදි වුත්තන්ති ආහ “වඩ්ඪි” ති.

සතං සාධුනං, පණ්ඩිතානන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. තප්පට්ඨොගවිසයත්තා අඤ්ඤ-සද්දස්ස චුත්තං “අඤ්ඤතො අන්ධබාලතො”ති. සොකනිමිත්තං සොකකාරණං උත්තරපදලොපෙන ඉධ සොකසද්දෙන ගහිතන්ති ආහ “සොකවත්ථුන”න්තිආදි. සොකවත්ථුනි නාම වොරාදයො අවිජිත්දනාදිවසෙන පරෙසං සොකකරණතො. සොකානුගතා සොකප්පත්තා.

ථෙරස්සාති සංකිච්චත්ථෙරස්ස. අත්තනො හගිනියා ජෙට්ඨත්තා “තුම්භෙ”ති ආහ. අයං “ඉධ වොරා පටිපජ්ජිංසු”ති අම්භෙ තිණායපි න මඤ්ඤතීති වින්තෙත්වා එකච්චෙ “මාරෙම න”න්ති ආහංසු. කරුණාය එකච්චෙ “විස්සජ්ජෙමා”ති ආහංසු. මන්තෙත්වාති භාසෙත්වා.

අහු අහොසි, භූතපුබ්බන්ති අත්ථො. අරඤ්ඤස්මිං බ්‍රහ්මවනෙති තාදිසෙ බ්‍රහ්මවනෙ, මහාරඤ්ඤෙ නිවාසීති අත්ථො වෙතොති බ්‍යාධො. කුටානීති වාතුරාදයො. ඔඩ්ඞෙත්වාති සජ්ජෙත්වා. සසකන්ති පෙලකං උබ්බිග්ගාති භීතතස්සිතා. එකරත්තින්ති එකරත්තෙනෙව. ධනජානීති පරිබ්බයවසෙන අද්ධිකෙහි ලද්ධබ්බධනතො හානි, “සමණම්පි නාම හන්ති, කිං අම්භෙසු ලජ්ජිස්සති”ති අද්ධිකානං අනාගමනතො එකදිවසං ලද්ධබ්බපරිබ්බයම්පි න ලහිස්සන්තිති අධිජ්ජායො.

ඤාතයොපි මාතාපිතුභාතුහගිනිආදිකෙ ඤාතකෙ. තෙ කිර අධිමුත්තස්ස හගිනියා සන්තිකං උපගච්ඡන්තා අත්තරාමග්ගෙ තෙන සමාගතා, අධිමුත්තො සච්චවාචං අනුරක්ඛන්තො වොරහයං තෙසං නාරොවෙසි. තෙන චුත්තං “තෙසම්පි”තිආදි. තං නිස්සාය පබ්බජිතත්තා “අධිමුත්තසාමණෙරස්ස සන්තිකෙ”ති චුත්තං, න උපසම්පදාවරියො හුත්වා. තෙනාහ “අත්තනො අන්තෙවාසිකෙ කත්වා”ති. සච්චානුරක්ඛණෙන අනුත්තරගුණාධිගමෙන ව ඤාතිමජ්ඣෙ විරොචති.

සාතතන්ති සතතං. ස-සද්දස්ස හි ඉධ සාභාවො යථා “සාරාගො”තිආදීසු. සාතභාවො වා සාතතන්ති ආහ “සුඛං වා”ති. කාරණෙනාති තෙන තෙන කාරණෙන. සබ්බාසං තාසං වචනං සුභාසිතං, හගවතො පන උක්කංසගතං සුභාසිතමෙව. ස්වායමත්ථො තංතංගාථාපදෙනෙව විඤ්ඤායතීති තං නීහරිත්වා දස්සෙතුං “න කෙවල”න්තිආදි චුත්තං. තෙන සජ්ජුරිසුපසංසෙවසද්ධම්මාහියොගො යථා සත්තානං වඩ්ඪියා පඤ්ඤාපටිලාභස්ස එකන්තිකං කාරණං, එවං සොකපච්චයෙ සති විසොකභාවස්ස, ඤාතිමජ්ඣෙ සොභාය, සුගතිගමනස්ස, විරං සුඛට්ඨානස්ස, වට්ටදුක්ඛමොචනස්සපි අඤ්ඤාසාධාරණං භොතීති චුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං.

සබ්භිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මච්ඡරිසුත්තවණ්ණනා

32. පමජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපලද්ධි පමාදො. තෙන ඵකන්තතො සතිරහිතා හොන්තීති වුත්තං “සතිවිජ්ජවාසලක්ඛණෙනා”ති. දිට්ඨිවිකිච්ඡාදයො චෙත්ථ පමාදෙනෙව සඬගහිතා. ඉදානි යථා මච්ඡරියනිමිත්තඤ්ච පමාදනිමිත්තඤ්ච දානං න දියති, තං දස්සෙතුං “ඵකච්චො හී”තිආදි වුත්තං. පරික්ඛයං ගමිස්සතීති හොගපරිහානිං ගමිස්සති. බ්බිඛාදීති ආදි-සද්දෙන මණ්ඩනවිභූසනජණනක්ඛන්තකිච්චබ්බසනාදිං සඬගණ්හාති. යසදායකන්ති කිත්තියසස්ස පරිවාරයසස්ස ව දායකං. සිරිදායකන්ති සොහග්ගදායකං. සම්පත්තිදායකන්ති කුලභොගරූපභොගසම්පදාහි සම්පත්තිදායකං. පුඤ්ඤන්ති වා ඉධ පුඤ්ඤඵලං දට්ඨබ්බං “ඵවමිදං පුඤ්ඤං පවඬ්ඪතී”තිආදිසු (දී. නි. 3.80) විය. අත්ථි දානස්ස ඵලන්ති ඵත්ථ දෙය්‍යධම්මස්ස අනවට්ඨිතතං බහුලසාධාරණතං, තං පහාය ගමනියතං, තබ්බිසයාය පිතියා සාවජ්ජතං, දානධම්මස්ස අනඤ්ඤසාධාරණතං අනුගාමිකතං, තබ්බිසයාය පිතියා අනවජ්ජතං, ලොභාදිපාපධම්මානං විනොදනං, සෙසපුඤ්ඤානං උපනිස්සයඤ්ච ජානන්තෙනාති වත්තබ්බං.

තංයෙව බාලන්ති යො මච්ඡරී, තමෙව. අදානසීලා බාලා. ඵකච්චො ධනස්ස පරිභොගපරික්ඛයහයෙන අත්තනාපි න පරිභුඤ්ජති අතිලොභසෙට්ඨි වියාති ආහ “ඉධලොකපරලොකෙසු”ති.

යස්මා ඵකච්චො අදානසීලො පුරිසො අද්ධිකෙ දිස්වා පස්සන්තොපි න පස්සති, තෙසං කථං සුණන්තොපි න සුණොති, සයං කිඤ්චි න කථෙති, අදාතුකමායතාථම්භෙ බද්ධො හොති, තස්මා තත්ථ මතලිඬගානි උපලබ්භන්තියෙවාති ආහ “අදානසීලකාය මරණෙන මනෙසු”ති. අට්ඨකථායං පන දානමත්තමෙව ගහෙත්වා මනෙතස්ස සමතං දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. දානසීලස්ස පන අමතලිඬගානි වුත්තවිපරියායතො චෙදිතබ්බාති. වජන්ති පුටුත්තෙ ඵකච්චනං, තස්මා වචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ “සහ වජන්තා”ති. දානසීලාදිධම්මො පුරාතනො, න අජ්ජතනොති සනන්තනො, යො ඵනෙසු අත්ථිති සනන්තනා, පණ්ඩිතා, තෙසං ධම්මාති තෙසං වසෙනපි ධම්මො සනන්තනොති ආහ “සනන්තනානං වා පණ්ඩිතානං ඵස ධම්මො”ති. අප්පස්මිම්පි දෙය්‍යධම්මෙ සති ඵකෙ දානං දදන්ති, ඵකෙ න දදන්ති මච්ඡරිහවා. සහස්සදානසදිසාති ඵකාපි දක්ඛිණා පරිච්චාගචෙනනාය උළාරභාවතො සහස්සදානසදිසා හොති.

දුරනුගමනොති අසමඬිගිතා අනුගන්තුං දුක්කරො. අනනුගමනඤ්චස්ස ධම්මස්ස අපුරණමෙවාති ආහ “දුප්පුරො”ති. “ධම්මං චරෙ”ති අයං ධම්මචරියා ගහට්ඨස්ස වසෙන ආරද්ධාති ආහ “දසකුසලකම්මපථධම්මං චරති”ති. තෙනාහ “දාරඤ්ච පොස”න්ති. සමුඤ්ජකන්ති කස්සකෙහි අත්තනා කාතබ්බං කත්වා විසට්ඨධඤ්ඤකරණතො බලෙ උඤ්ජාවරියවසෙන සමුඤ්ජනිආදිනා ඡඩ්ඛිතධඤ්ඤසංහරණං. තෙනාහ “යො අපි...පෙ.... සමුඤ්ජකං චරති”ති. ඵනෙතාති සතසහස්සසහස්සයාගිග්ගහණෙන දසන්තම්පි හික්ඛුකොට්ඨං. පිණ්ඩපාතො දස්සිතො හොති. “දින්තො”ති පදං ආනෙත්වා යොජනා. දසන්තං වා කභාපණකොට්ඨං. පිණ්ඩපාතොති දසන්තං කභාපණකොට්ඨං. විනියුඤ්ජනවසෙන

සම්පාදිතපිණ්ඩපාතො. තයිදං සතසහස්සං සහස්සයාගීනං දානං එත්තකං හොතීති කත්වා චුත්තං. සමුඤ්ජකං වරන්තොපීති සමුඤ්ජකං වරින්වාපි, සමුඤ්ජකවරණහෙතුති අත්ථො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. දාරං පොසෙන්නොපි ධම්මං වරති, අප්පකස්මිං දදන්තොපි ධම්මං වරතීති යොජනා. තථාවිධස්සාති තාදිසස්ස තථාධම්මවාරිනො යා ධම්මවරියා, තස්සා කලම්පි නග්ගන්ති එතෙ සහස්සයාගීනො අත්තනො සහස්සයාගීනාය. යං තෙන දලිද්දෙනාතිආදි තස්සෙවත්ථස්ස විවරණං. සබ්බෙසම්පි තෙසන්ති “සතංසහස්සානං සහස්සයාගීන”න්ති චුත්තානං තෙසං සබ්බෙසම්පි. ඉතරෙසන්ති “තථාවිධස්සා”ති චුත්තපුරිසතො අඤ්ඤෙසං. දසකොට්ඨසහස්සදානන්ති දසකොට්ඨසඨ්ඨානං තතො අනෙකසහස්සහෙදනාය සහස්සදානං.

“කලං නග්ගන්ති”ති ඉදං තෙසං දානතො ඉමස්ස දානස්ස උළාරතරභාවෙන විපුලතරභාවෙන විපුලතරඵලතාය චුත්තන්ති ආහ “කථං නු ඛො එතං මහජ්ඵලතරන්ති ඡානනත්ථ”න්ති. පච්චයවිසෙසෙන මහත්තං ගතොති මහග්ගතො, උළාරොති අත්ථො. තෙනාහ “විපුලස්සෙතං වෙවචන”න්ති. සමෙනාති ඤායෙන, ධම්මෙනාති අත්ථො. විසමෙති න සමෙ මච්ඡරියලක්ඛණජ්ජත්තෙ. ඡෙත්වාති පිළෙත්වා. තං පන පිළනං පොථනන්ති දස්සෙන්නො “පොථෙත්වා”ති ආහ. අස්සුමුඛාති තිත්තඅස්සුමුඛසම්මිස්සා පරං රොදාපෙත්වා. මහාදානන්ති යථාචුත්තං ඛුද්දයාධම්මස්ස පරිච්චජනෙන මහත්තදානං. උජ්ජත්තියා අපරිසුද්ධතායාති අජ්ඣාසයස්ස දෙයාධම්මගවෙසනාය ච සුද්ධතාය මලීනත්තා. ඉතරං ධම්මවරියාය නිබ්බත්තිතදානං. පරිත්තදානන්ති පරිත්තස්ස දෙයාධම්මස්ස වසෙන පරිත්තදානං. අත්තනො උජ්ජත්තියා පරිසුද්ධතායාති අජ්ඣාසයස්ස දෙයාධම්මගවෙසනාය ච විසුද්ධතාය. එවන්තිආදිමාහාති “එවං සහස්සානං සහස්සයාගීන”න්ති අවොච. තත්ථ සහස්සානන්ති සතංසහස්සානං. ගාථාබන්ධසුබන්ථං සතග්ගහණං න කතං. සෙසං චුත්තනායමෙව.

මච්ඡරිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සාධුසුත්තවණ්ණනා

33. උදානං උදානෙසීති පිතිවෙගෙන උග්ගිරිතබ්බතාය උදානං උග්ගිරි උච්චාරෙසි. තයිදං යස්මා පිතිසමුට්ඨාපිතං වචනං, තස්මා චුත්තං “උදාහාරං උදාහරි”ති. යථා පන තං වචනං “උදාන”න්ති චුච්චති, තං දස්සෙතුං “යථා ඡී”තිආදි චුත්තං. සද්ධායාති එත්ථ ය-කාරො හෙතුඅත්ථො. පරිච්චාගවෙනනාය හි සද්ධා විසෙසපච්චයො අස්සද්ධස්ස තදභාවතො. පි-සද්දො චුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො. “සාහු”ති පදං සාධුසද්දෙන සමානත්ථං දට්ඨබ්බං. කථන්ති දානසුද්ධානං විපක්ඛසභාවාති අධිජ්ජායො. එතං උභයන්ති දානං යුද්ධන්ති ඉදං ද්වයං. ජීවිතභීරුකොති ජීවිතවිනාසභීරුකො. බයභීරුකොති භොගක්ඛයස්ස භීරුකො. වදන්තොති ජීවිතෙ සාලයනං, තතො එව යුජ්ඣතො අසමත්ථතං පවෙදෙන්නො. ඡෙජ්ජන්ති හත්ථපාදාදිඡෙදො. උස්සහන්තොති වීරියං කරොන්නො.

එවං භොගෙ රක්ඛිස්සාමිති තථා භොගෙ අපරික්ඛිණෙ කරිස්සාමිති. වදන්තොති ඉධ භොගෙසු ලොභං, තතො එව දාතුං අසමත්ථතං පට්ඨෙදන්තො. එවන්ති එවං ජීවිතභොගනිරපෙක්ඛතාය දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමං භොති. සද්ධාදිසම්පන්නොති සද්ධාධම්මජීවිතාවිමංසාසීලාදිගුණසමන්තාගතො. සො හි දෙය්‍යවත්ථුනො පරිත්තකත්තා අප්පකම්පි දදන්තො අත්තතො පන චිත්තසම්පත්තියා ඛෙත්තසම්පත්තියා ච බහුං උළාරපුඤ්ඤං පවඨිමෙත්තො බහුවිධං ලොභ-දොස-ඉස්සා-මච්ඡරිය-දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාදිහෙදං තප්පට්ඨිකං අභිභවති, තතො එව ච තං මහජ්ඣලං භොති මහානිසංසං. අට්ඨකථායං පන “මච්ඡෙරං මද්දති”ච්චෙව චුත්තං, තස්ස පන උජුච්ඡව්චනීකභාවතො.

පරත්ථාති පරලොකෙ. එකසාටකබ්‍රාහ්මණවත්ථු අන්වයවසෙන, අභිකුරවත්ථු බ්‍යතිරෙකවසෙන චිත්ථාරෙතබ්බං.

ධම්මො ලද්ධො එතෙනාති ධම්මලද්ධො, පුග්ගලො. අග්ගිආභිතපදස්ස විය සද්දසිද්ධි දට්ඨබ්බා. “උට්ඨානන්ති කායිකං වීරියං, වීරියන්ති චෙතසික”න්ති වදන්ති. උට්ඨානන්ති භොගුප්පාදෙ යුත්තපයුත්තතා. වීරියන්ති තප්පො උස්සාහො. යමස්ස ආණාපවත්තිට්ඨානං. චෙතරණිම්පි ඉතරෙ නිරයෙ ච අතික්කම්ම. තෙ පන අබ්බුදාදීනං වසෙන අවිච්චි දසධා කත්වා අවසෙසමහානිරයෙ සත්තපි ආයුජ්ජමාණහෙදෙන තයො තයො කත්වා එකතිංසාති වදන්ති. සඤ්චිවාදිනිරයසංවත්තනස්ස කම්මස්ස තික්ඛමජ්ඣමුද්දහාවෙන තස්ස ආයුජ්ජමාණස්ස තිවිධතා විභාවෙතබ්බා. අපරෙ පන “අට්ඨ මහානිරයා සොළස උස්සදනිරයා ආදිතො චත්තාරො සිතනිරයෙ එකං කත්වා සත්ත සිතනිරයාති එවං එකතිංස මහානිරයා”ති වදන්ති. මහානිරයග්ගහණතො ආදිතො චත්තාරො සිතනිරයා එකො නිරයො කතොති.

තෙසන්ති විචිනිත්වා ගහිතපච්චයානං. පඤ්චනචුතිපාසණ්ඩහෙදා පපඤ්චසුදනිසංවණ්ණනායං චුත්තනයෙන චෙදිතබ්බා. තත්ථාති තෙසු ද්විසු විචිතනෙසු. දක්ඛිණාවිචිතනං ආහ, උපමානාති හි නාම යාවදෙව උපමෙය්‍යත්ථවිභාවනත්ථාති. එතෙන සුඛෙත්තගහණතොපි දක්ඛිණෙය්‍යවිචිතනං දට්ඨබ්බං.

පාණෙසු සංයමොති ඉමිනා දසවිධම්පි කුසලකම්මපට්ඨම්මං දස්සෙති. යථා හි “පාණෙසු සංයමො”ති ඉමිනා සත්තානං ජීවිතාවොරොපනතො සංයමො චුත්තො, එවං තෙසං සාපතෙය්‍යාවහාරතො පරදාරාමසනතො විසංවාදනතො අඤ්ඤමඤ්ඤහෙදනතො ඵරුසවචනෙන සඬ්ඝට්ඨනතො නිරත්ථකච්ඡපලපනතො පරසන්තකාභිජ්ඣානතො උච්ඡෙදචිත්තනතො මිච්ඡාහිනිචෙසනතො ච සංයමො භොතීති. තෙනාහ “සීලානිසංසං කට්ඨමාරද්ධා”ති. ඵරුසවචනසංයමො පනෙත්ථ සරුපෙනෙව චුත්තො.

පරස්ස උපවාදහයෙනාති පාපකිරියහෙතු පරෙන අත්තතො චත්තබ්බඋපවාදහයෙන. උපවාදහයාති උපවාදහයනිමිත්තං. “කථං නු බො අමිහෙ

පරෙ න උපවදෙය්‍යු’ න්ති ආසිසන්තා පාපං න කරොන්ති. ධම්මපදමෙවාති අසඬිබ්බධම්මකොට්ඨාසො එව සෙයොයා සෙට්ඨො. යස්මා සබ්බසඬිබ්බං අනිච්චං බ්‍යධම්මං ව්‍යධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මං, තස්මා තදධිගමාය උස්සාහො කරණීයොති දස්සෙති. පුබ්බසද්දො කාලවිසෙසවිසයොති ආහ “පුබ්බෙ ව කස්සපබුද්ධාදිකාලෙපි” තිආදි. පුන අකාලවිසෙසො අපාටියෙක්කො භූමිමත්ථවිසයොවාති ආහ “සබ්බෙපි වා” තිආදි. තත්ථ සබ්බෙපි වාති එතෙ සබ්බෙපි කස්සපබුද්ධාදයො ලොකනාථා සන්තො නාම වූපසන්තසබ්බකිලෙසසන්තාපා සන්තසබ්බභූතගුණන්තා.

සාධුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නසන්තිසුත්තවණ්ණනා

34. කමනීයානීති කන්තානි. තතො එව එතානි ඉට්ඨාරම්මණානි සුඛාරම්මණානි රූපාදීනි, තෙ පන වත්ථුකාමා, තදාරම්මණකිලෙසකාමා වා. “න සන්ති කාමා මනුපෙසු” ති දෙසනාසිසමෙතං, නිච්ඡයෙන කාමා අනිච්චායෙව. මච්චු ධියති එත්ථාති මච්චුධෙය්‍යං. න පුන ආගච්ඡති එත්ථ තං අප්පනාගමනං. අප්පනාගමනසඬිබ්බතං නිබ්බානං අනුපගච්ඡන්තො. නිබ්බානං භීතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස විවරණං. බද්ධොති පටිබද්ධවිත්තො. පමත්තොති වොස්සග්ගපමාදං ආපන්නො.

තණ්හාඡන්දතො ජාතං තස්ස විසෙසපච්චයන්තා. ඉච්ඡිතං භනන්ති අසං, දුක්ඛං. ඉධ පන අනවසෙසපරියාදානවසෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛන්ති. ඡන්දවිනයා අසවිනයොති හෙතුනිරොධෙන හි එලනිරොධො, එවං සඋපාදිසෙසනිබ්බානං වත්ථා අසවිනයා දුක්ඛවිනයොති අනුපාදිසෙසනිබ්බානං වදති.

චිත්‍රානීති කිලෙසකාමාපි වෙදනාදිට්ඨිසම්පයොගහෙදෙන භොන්ති, ආකාරහෙදෙන ව අත්ථි සවිඝාතාවිඝාතාති තතො විසෙසෙතුං. “ආරම්මණවිත්තානී” ති චුත්තං. සඬිකප්පිතරාගොති සුභාදිවසෙන සඬිකප්පිතවත්ථුමිහි රාගො. කිලෙසකාමො කාමොති චුත්තො තස්සෙවිධ විසෙසතො කාමභාවසිද්ධිතො. පසුරසුත්තෙන විභාවෙතබ්බො “න තෙ කාමා” තිආදිනා තස්ස වත්ථුමිහි ආගතන්තා. ඉදානි තමත්ථං සඬිබ්බෙපෙනෙව විභාවෙන්තො “පසුරපරිබ්බාජකො හී” තිආදිමාහ. න තෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙති තෙ වෙ කාමා න භොන්ති, යානි ලොකෙ චිත්‍රානි රූපාදිආරම්මණානි. වෙදෙසීති කෙවලං සඬිකප්පරාගඤ්ච කාමං කත්ථා වදෙසි වෙ. හෙහින්තීති භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. සුණන්තො සද්දානි මනොරමානි, සත්ථාපි තෙ හෙහින්ති කාමභොගීති පච්චෙකං ගාථා, ඉධ පන සංඛිපිත්ථා දස්සිතා. ධීරා නාම ධිතිසම්පන්නාති ආහ “පණ්ඩිතා” ති.

තස්සාති යො පභිනකොධමානො සබ්බසො සංයොජනාතිගො නාමරූපස්මිං අප්පජන්තො රාගාදිකිඤ්චනරහිතො, තස්ස. මොසරාජා නාම ටෙරො බාවරිබ්බාභ්මණස්ස පරිවාරකානං සොළසන්තං අඤ්ඤතරො. යථානුසන්ධිං අප්පත්තො සාවසෙස-අත්ථො, කිඤ්චි වත්තබ්බං අත්ථිති අධිප්පායො. සබ්බසො විමුත්තත්තාව දෙවමනුස්සා නමස්සන්ති, යෙ තං පටිපජ්ජන්ති. තෙසං කිං හොති? කිඤ්චිපි න සියාති අයමෙත්ථ අත්ථවිසෙසො? දසබලං සන්ධායෙවමාහ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. අනුපටිපත්තියාති පටිපත්තිං අනුගන්ත්වා පටිපජ්ජනෙන. නමස්සන්ති තං පුජෙත්ති.

චතුසච්චධම්මං ජානිත්වාති තෙන පටිවිද්ධං චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා. තථා ච බුද්ධසුබුද්ධතාය නිබ්බේමතිකා හොන්තිති ආහ “විච්ඡිව්ජං පභායා”ති. තතො පරං පන අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගාධිගමෙන සඬිගාතිගාපි හොන්ති. අසෙක්ඛධම්මපාරිපුරියා පසංසියා විඤ්ඤානං පසංසාපි හොන්තිති.

නසන්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උප්ඤානසඤ්ඤිසුත්තවණ්ණනා

35. උප්ඤානවසෙන පවත්තා සඤ්ඤා එතෙසං අත්ථි, උප්ඤානවසෙන වා සඤ්ජානන්තිති උප්ඤානසඤ්ඤී. කාරයෙති කතානං පරියන්තං කාරයෙති අත්ථො. පරියන්තකාරිතන්ති පරිච්ඡින්නකාරිතං පරිමිතවචනන්ති අත්ථො. පංසුකුලාදිපටිපක්ඛනයෙන පත්තුණ්ණදුකුලාදි වුත්තං. නාමං ගහිතන්ති එතෙන “උප්ඤානසඤ්ඤිකා”ති එත්ථ ක-සද්දො සඤ්ඤායන්ති දස්සෙති.

අඤ්ඤෙනාකාරෙන භූතන්ති අත්තනා පවෙදියමානාකාරතො අඤ්ඤෙන අසුද්ධෙන ආකාරෙන විජ්ජමානං උපලබ්භමානං අත්තනං. වඤ්චෙත්වාති පලම්භෙත්වා. තස්ස කුහකස්ස. තං චතුත්තං පච්චයානං පරිභුඤ්ජනං. පරිජානන්තිති තස්ස පටිපත්තිං පරිච්ඡිජ්ජ ජානන්ති. කාරකොති සම්මාපටිපත්තියා කත්තා, සම්මාපටිපජ්ජිතාති අත්ථො.

ඉදන්ති ලිඬගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, අයන්ති අත්ථො. ධම්මානුධම්මපටිපදාති නිබ්බානධම්මස්ස අනුච්ඡවිකතාය අනුධම්මභූතා පටිපදා. පටිපක්ඛවිධමනෙ අසීලිකාය දළ්භා. භාසිතමත්තෙන ච සවනමත්තෙන වාති එත්ථ ව-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො. තෙන භාසිතස්ස සුතස්ස ච සම්මාපටිපත්තිවිසෙසං නිවත්තෙති. ලොකපරියායන්ති ලොකස්ස පරිවිධමනං උප්පාදනිරොධවසෙන සඬබ්බරානං පරාවුත්ති. තෙනාහ “සඬබ්බරලොකස්ස උදයබ්බය”න්ති. ස්වායමත්ථො සච්චපටිවෙධෙනෙව හොතිති ආහ “චතුසච්චධම්මඤ්ච අඤ්ඤායා”ති. එවං න කුබ්බන්තිති අත්තනි විජ්ජමානම්පි ගුණං අනාවිකරොන්තො “යථා තුම්භෙ වද්ථ, එවං න කුබ්බන්ති”ති අවිජ්ජමානතං බ්‍යාකරොතිති අත්ථො.

අකාරකමෙවැනි දොසං අකාරකමෙව. අවිවයස්ස පටිග්ගණ්හනං නාම අධිවාසනං, එවං සො දෙසකෙන දෙසියමානො තතො විගතො නාම හොති. තෙනාහ “පටිග්ගණ්හතුති බමතු”ති.

සභාවෙනාති සභාවතො. එකසදිසන්ති පරෙසං විත්තාචාරං ජානන්තමිපි අජානන්තෙහි සහ එකසදිසං කරොන්තා. පරතොති පච්ඡා. කථාය උප්පන්නායාති “කස්සච්චයා න විජ්ජන්ති”තිආදිකථාය පවත්තමානාය “තථාගතස්ස බුද්ධස්සා”තිආදිනා බුද්ධබලං බුද්ධානුභාවං දීපෙත්වා. බමීස්සාමිති අවිවයදෙසනං පටිග්ගණ්හිස්සාමි. තප්පටිග්ගහො හි ඉධ බමනන්ති අධිප්පෙතං, සත්ථා පන සබ්බකාලං බමො එව.

කොපො අන්තරෙ විත්තෙ එතස්සාති කොපන්තරො. දොසො ගරු ගරුකාතබ්බො අස්සාති දොසගරු. “පටිමුච්චති”ති වා පායො, අයමෙව අත්ථො. අව්වාසිකකම්මන්ති සහසා අනුපධාරෙත්වා කිරියා. නො වීධාති නො වෙ ඉධ. ඉධාති නිපාතමත්තං. අපගතං අපනීතං. දොසො නො වෙ සියා, තෙන පරියායෙන යදි අපරාධො නාම න භවෙය්‍යාති. න සම්මෙය්‍යං න වූපසමෙය්‍යං. කුසලොති අනවජ්ජො.

ධීරො සතොති පද්ද්වයෙන වට්ටජින්දං ආහ. කො නිව්චමෙව පණ්ඩිතො නාමාති අත්ථොති “කස්සච්චයා”තිආදිකාය පුච්ඡාගාථාය අත්ථො. දීසමජ්ඣිමසංවණ්ණනාසු තථාගත-සද්දො විත්ථාරතො සංවණ්ණිතොති ආහ “එවමාදිහි කාරණෙහි තථාගතස්සා”ති. බුද්ධත්තාදිහි ආදි-සද්දෙන “බොධෙනා පජායා”තිආදිනා (මහානි. 192; වූළුති. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97) නිද්දෙසෙ ආගතකාරණාති සඬගස්හන්ති. විමොක්ඛං වූච්චති අරියමග්ගො, තස්ස අත්තො අග්ගඵලං, තත්ථ භවා පණ්ණත්ති, තස්සා වසෙන. එවං බුද්ධබලං දීපෙති. ඉදානි ඛිත්තං සඬබ්බෙපෙන සංහරාපිතං හොතීති දස්සෙති.

උප්ඣානසඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සද්ධාසුත්තවණ්ණනා

36. තත්ථස්සාති ඔ-කාරස්ස ව-කාරාදෙසං අ-කාරස්ස ව ලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “තතො අස්සා”ති. “තතස්සා”ති වා පායො, තතොති ව සද්ධාහෙතුති අත්ථො. නානුපතන්තිති න වත්තන්ති. පමාදං කරොන්තිති පමජ්ජන්ති, මිච්ඡා පටිපජ්ජන්තිති අත්ථො. ලක්ඛණානීති අනිච්චාදිලක්ඛණානි. උපනිජ්ඣායනීති උපෙච්ච ඤාණවක්ඛුනා පෙක්ඛති, අනුපස්සනීති අත්ථො. ආගතකිච්චන්ති ආහතකිච්චං, අයමෙව වා පායො. සාධෙතීති අසම්මොහපටිවේධවසෙන නිජ්ඣාදෙති, තථලක්ඛණං නිරොධසච්චං. උපනිජ්ඣායනීති අයමත්ථො මග්ගෙපි වත්තබ්බො තෙන විනා අසම්මොහපටිවේධස්ස අසම්භවතො. කසිණාරම්මණස්සාති ඉදං ලක්ඛණවචනං.

අකසිණාරම්මණසමාපත්තියොපි හි සන්තීති. යථා ච කසිණාරම්මණානි අට්ඨන්තං සමාපත්තීනං අවසෙසානඤ්ච තදාරම්මණානං පච්චවෙක්ඛණවසෙන චිත්තානං, එවං තෙන තානි ආරම්මණානි ගහිතානීති “කසිණාරම්මණස්ස” ඉච්චෙව චූත්තං. පරමං උත්තමං සුඛන්ති චත්තබ්බතො පරමසුඛං අරහත්තං.

සද්ධාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සමයසුත්තවණ්ණනා

37. උදානං පටිච්චානි උක්කාකරඤ්ඤා ජාතිසම්භෙදපරිහාරනිමිත්තං අත්තනො වංසපරිසුද්ධං නිස්සාය චූත්තං පිතිඋදාහාරං පටිච්ච ගොත්තවසෙන “සක්කා”ති ලද්ධනාමානං. යදි එකොපි ජනපදො, කථං බහුවචනන්ති ආහ “රුළුභිසද්දෙනා”ති. අක්ඛරචිත්තිකා හි ඊදිසෙසු යානෙසු යුත්තෙ විය සලිඬිගවචනානි ඉච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ රුළුභි යථා “අවන්ති කුරු”ති, තබ්බිසෙසනෙ පන ජනපදසද්දෙ ජාතිසද්දනය එකවචනමෙව. අරොපිමෙති කෙනචි න රොපිමෙ.

ආවරණෙනාති සෙතුනා. බන්ධාපෙත්වාති පණ්ඩුපලාසපාසාණමත්තිකබණ්ඩාදීහි ආලිං ථීරං කාරාපෙත්වා. සස්සානි කාරෙන්නීති ජෙට්ඨමාසෙ කිර සම්මස්ස බලවහාවෙන හිමවන්තෙ හිමං විලිසිත්වා සන්දිත්වා අනුක්කමෙන රොහිණිං නදිං පවිසති, තං බන්ධිත්වා සස්සානි කාරෙන්නි. “ජාතිං සට්ඨෙත්වා කලහං වඩ්ඪයිංසු”ති සඬ්ඛෙපෙන චූත්තමත්ථං පාකටතරං කාතුං “කොලියකම්මකරා වදන්ති”ති ආහ. නියුත්තඅමච්චානන්ති තස්මිං සස්සපරිපාලනකම්මෙ නියොජිතමහාමත්තානං.

තීණි ජාතකානීති “කුයාරිහත්ථො පුරිසො”තිආදිනා එන්දනජාතකං (ජා. 1.13.14 ආදයො) “දුද්දුභායති හද්දන්තෙ”තිආදිනා දුද්දුභජාතකං, (ජා. 1.4.85 ආදයො) “චන්දාමි තං කුඤ්ජරා”තිආදිනා ලුට්ඨිකජාතකන්ති (ජා. 1.5.39 ආදයො) ඉමානි තීණි ජාතකානි. ද්වෙ ජාතකානීති –

“සාධු සම්බහුලා ඤාතී, අපි රුක්ඛා අරඤ්ඤජා;
වාතො වහති එකට්ඨං, බ්‍රහන්තම්පි වනජ්ජති”න්ති. –

ආදිනා රුක්ඛධම්මජාතකං (ජා. 1.1.74).

“සම්මොදමානා ගච්ඡන්ති, ජාලමාදාය පක්ඛිනො;
යදා තෙ විවදිස්සන්ති, තදා එහින්ති මෙ වස”න්ති. (ජා. 1.1.33) –

ආදිනා සම්මොදමානජාතකන්ති ඉමානි ද්වෙ ජාතකානි.

“අත්තදණ්ඩා භයං ජාතං, ජනං පස්සථ මෙධගං;
සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි, යථා සංවිජිතං මයා”ති. (සු. නි. 941) –

ආදිනා අත්තදණ්ඩසුත්තං.

තෙනාති හගවතා. කලහකරණභාවොති කලහකරණස්ස අත්ථිභාවො.
මහාපථවියා මහග්ගේස ඛත්තියෙ කස්මා නාසෙථාති දස්සෙත්වා කලහං
වූපසමෙතුකාමො හගවා පථවිං නිදස්සනභාවෙන ගණ්ඨිති දස්සෙත්තො “පථවී
නාම කිං අග්ගති”ති ආදිමාහ. අට්ඨානෙන අකාරණෙ. වෙරං කත්වාති විරොධං
උප්පාදෙත්වා. තංතංපලොභනකිරියාය පරක්කමන්තියො “උක්කණ්ඨන්තු”ති
සාසනං පෙසෙත්ති. කුණාලදහෙනි කුණාලදහතීරෙ පතිට්ඨාය. පූච්ඡිතං කථෙසි
අනුක්කමෙන කුණාලසකුණරාජස්ස පූච්ඡාපසඬිගෙන කුණාලජාතකං (ජා.
2.21.කුණාලජාතක) කථෙස්සාමිති. අනභිරතිං විනොදෙසි ඉත්ථිතං
දොසදස්සනමුඛෙන කාමානං ආදිනවොකාරසංකිලෙසවිභාවනවසෙන.
පූරිසපූරිසෙහිති කොසජ්ජං විද්ධංසෙත්වා පූරිසථාමබුහනෙන උත්තමපූරිසෙහි නො
හවිතුං වට්ටතිති උප්පන්නවිත්තා. අවිස්සට්ඨසමණකම්මන්තා
අපරිච්චත්තකම්මට්ඨානාහියොගාති අත්ථො. නිසීදිතුං වට්ටතිති හගවා විත්තෙසිති
යොජනා.

පදුමිනියන්ති පදුමවනෙ. විකසිංසු ගුණගුණවිබොධෙන. අයං ඉමස්ස...පෙ.... න
කථෙසිති ඉමිනා සබ්බෙපි තෙ භික්ඛු තාවදෙව පටිපාටියා ආගතත්තා
අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උප්පමානා අත්තනා පටිලද්ධවිසෙසං හගවතො නාරොවෙසුන්ති
දස්සෙති. ඛිණාසවානන්ති ආදිනා තත්ථ කාරණමාහ.

ඔසටමත්තෙති හගවතො සන්තිකං උපගතමත්තෙ. අරියමණ්ඩලෙති
අරියපුග්ගලසමූහෙ. පාචීනසුගන්ධරපරික්ඛෙපතොති යුගන්ධරපබ්බතස්ස
පාචීනපරික්ඛෙපතො, න බාහිරකෙහි වුවුවමානඋදයපබ්බතතො.
රාමණෙයාකදස්සනත්ථන්ති බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතත්තා විසෙසතො රමණීයස්ස
ලොකස්ස රමණීයභාවදස්සනත්ථං. උල්ලඬිසිත්වාති උට්ඨහිත්වා. එවරුපෙ ඛණෙ
ලයෙ මුහුත්තෙති යථාචුත්තෙ වන්දමණ්ඩලස්ස උට්ඨිතක්ඛණෙ උට්ඨිතවෙලායං
උට්ඨිතමුහුත්තෙති උපරුපරිකාලස්ස වඩ්ඪිතභාවදස්සනත්ථං වුත්තං.

තෙසං භික්ඛූනං ජාතිආදිවසෙන හගවතො අනුරූපපරිවාරභාවං දස්සෙත්තො
“තත්ථා”ති ආදිමාහ. මහාසම්මතස්ස වංසෙ උප්පන්නොති ආදි
කුලවංසසුද්ධිදස්සනං. ඛත්තියගබ්බෙ ජාතොති ඉදං සතිපි ජාතිවිසුද්ධියං මාතෘපිතුනං
වසෙන අවිසුද්ධතා සියාති තෙසම්පි “අවිසුද්ධතා නත්ථි ඉමෙස”න්ති
විසුද්ධිදස්සනත්ථං වුත්තං. සතිපි ව ගබ්භවිසුද්ධියං කතදොසෙන මිස්සකත්තා
අරජ්ජාරහතෘපි සියාති “තම්පි නත්ථි ඉමෙස”න්ති දස්සනත්ථං
“රාජපබ්බජිතා”ති ආදි වුත්තං.

සාමන්තාති සම්පෙ. වලිංසුති උට්ඨහිංසු. කොසමත්තං යානං සද්දන්තරං,
“සද්දසවනට්ඨානමෙව සද්දන්තර”න්ති අපරෙ. තික්ඛත්තුං තෙසට්ඨියා
නගරසහස්සෙසුති ජම්බුදීපෙ කිර ආදිතො මහන්තාති තෙසට්ඨි නගරසහස්සාති

උප්පත්තානි, තථා දුතියං, තථා තතියං. තං සන්ධායාහ “තික්ඛන්තුං තෙසට්ඨියා නගරසහස්සෙසු”ති. තානි පන සම්පිණ්ඩෙත්වා සතසහස්සතො පරං නවසහස්සාධිකානි අසිතිසහස්සානි. නවනවුතියා දොණුමුඛසතසහස්සෙසුති නවසතසහස්සාධිකෙසු නවුතියතසහස්සෙසු දොණුමුඛෙසු. දොණුමුඛන්ති ච මහානගරස්ස ආයුප්පත්තිට්ඨානභූතං පාදනගරං වුවිවති. ඡනවුතියා පට්ටනකොට්ඨසතසහස්සෙසුති ඡකොට්ඨසතසහස්සඅධිකෙසු නවුතිකොට්ඨසතසහස්සපට්ටනෙසු. තම්බපණ්ණිදීපාදිප්පණ්ණාසාය රතනාකරෙසු. එවං පන නගර-දොණුමුඛපට්ටන-රතනාකරාදිභාවෙන කථනං තංතංඅධිවත්ථාය වසන්තීතං තාසං දෙවතානං බහුභාවදස්සනත්ථං. යදි දසසහස්සවක්කවාළෙසු දෙවතා සන්තිපතිතා. අථ කස්මා පාළියං “දසති ච ලොකධාතුභී”ති? වුත්තන්ති ආහ “දසසහස්ස...පෙ.... අධිප්පෙත”න්ති. තෙන සහස්සිලොකධාතු ඉධ “එකා ලොකධාතු”ති වෙදිතබ්බා.

ලොහපාසාදෙති සබ්බපයමකතෙ ලොහපාසාදෙ. බ්‍රහ්මලොකෙති හෙට්ඨිමෙ බ්‍රහ්මලොකෙ. යදි තා දෙවතා එවං නිරන්තරා හුත්වා සන්තිපතිතා, පච්ඡා ආගතානං ඔකාසො එව න භවෙය්‍යාති වොදනං සන්ධායාහ “යථා බො පනා”තිආදි.

සුද්ධාවාසකායෙ උප්පත්තා සුද්ධාවාසකායිකා. තාසං පන යස්මා සුද්ධාවාසභූමි නිවාසට්ඨානං, තස්මා වුත්තං “සුද්ධාවාසවාසීන”න්ති. ආවාසාති ආවාසට්ඨානභූතා. දෙවතා පන ඔරම්භාගියානං ඉතරෙසඤ්ච සංයොජනානං සමුච්ඡින්නට්ඨෙන සුද්ධො ආවාසො විහාරො එතෙසන්ති සුද්ධාවාසා. මහාසමාගමං ඤත්වාති මහාසමාගමං ගතාති ඤත්වා.

පුරත්ථිමවක්කවාළමුඛවට්ටියං ඔතරි අඤ්ඤත්ථ ඔකාසං අලහමානො. එවං සෙසාපි. මණ්ඩමිමන්ති ඉන්ද්‍රිලමණිමයං කචචං. බුද්ධානං අභිමුඛභාගො බුද්ධවීථි, සා යාව වක්කවාළා උත්තරිතුං න සක්කා. මහතියා බුද්ධවීථියාවාති බුද්ධානං සන්තිකං උපසඬකමන්තෙහි තෙහි දෙවබ්‍රහ්මෙහි වලඤ්ජිතබුද්ධවීථියාව.

සමිති සඬගති සන්තිපාතො සමයො, මහන්තො සමයො මහාසමයොති ආහ “මහාසමුහො”ති. පචද්ධං වනං පවනන්ති ආහ “වනසණ්ඩො”ති. දෙවසටාති දෙවසමුහා. සමාදහංසුති සමාහිතං ලොකුත්තරසමාධිං සුට්ඨු අප්පිතං අකංසු. තථා සමාහිතං පන සමාධිතා නියොජිතං නාම හොතීති වුත්තං “සමාධිතා යොජෙසු”න්ති. සබ්බෙසං ගොමුත්තවඬිකාදීනං දුරසමුස්සාරිතත්තා අත්තනො...පෙ.... අකරිංසු. විනයති අස්සෙ එතෙහිති නෙත්තානි, යොත්තානි. අවිථිපට්පත්තානං අස්සානං විථිපට්පාදනං රස්මිග්ගහණෙන හොතීති “යොත්තානි ගහෙත්වා අවොදෙන්තො”ති වත්ථා තං පන අවොදනං අචාරණමෙවාති ආහ “අවොදෙන්තො අචාරෙන්තො”ති.

යථා බීලං හිත්තියං, භූමියං වා ආකොට්තං දුන්නිහරණං, යථා ච පලිසං නගරප්පවෙසතිවාරණං, යථා ච ඉන්ද්‍රබීලං ගම්භීරනෙමි සුනිබාතං දුන්නිහරණං, එවං

රාගාදයෝ සත්තසන්නානතො දුන්නීහරණා නිබ්බානනගරප්පවෙසනිවාරණා වාති
 තෙ “බිලං පලිසං ඉන්දබිල”න්ති ච චුත්තා. උභව්වාති උද්ධරිත්වා. තණ්හාඵජාය
 අභාවෙන අනෙජා. පරමසන්තුට්ඨභාවෙන වාතුද්දිසත්තා අප්පට්භතවාරිකං වරන්ති.
 බුද්ධවක්ඛු-ධම්මවක්ඛු-දිබ්බවක්ඛු-සමන්තවක්ඛු-පකතිවක්ඛුනං වසෙන පඤ්චභී
 වක්ඛුභී. සුදන්නා කුතොති ආහ “වක්ඛුතොපී”ති. ඡන්දාදීභීති ඡන්දාදීනං වසෙන න
 ගච්ඡන්ති න වත්තන්ති. න ආගච්ඡන්ති අනුප්පාදනතො. ආගුන්ති අපරාධං.

සබ්බසංයොගාති විහත්තිලොපෙන නිද්දෙසො, සබ්බෙ සංයොගෙති අත්ථො.
 විසජ්ජාති විසජ්ජිත්වා. එවම්පීති ඉමායපි ගාථාය වසෙන “ආගුං න කරොති”ති පදෙ.

ගතාසෙති ගතා එව. න ගමිස්සන්ති පරිනිට්ඨිතසරණගමනත්තා.
 ලොකුත්තරසරණගමනඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පෙනං. තෙනාහ
 “නිබ්බෙමතිකසරණගමනෙන ගතා”ති. තෙ භි නියමෙන අපායං න ගමිස්සන්ති,
 දෙවකායඤ්ච පරිපුරෙස්සන්ති. යෙ පන ලොකියෙන සරණගමනෙන බුද්ධං සරණං
 ගතා, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායං, සති ච පච්චයන්තරසමවායෙ පභාය මානුසං දෙහං
 දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්ති. තෙනාහ සො බ්‍රහ්මා “යෙ කෙවි බුද්ධං...පෙ....
 පරිපුරෙස්සන්ති”ති.

සමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සකලිකසුත්තවණ්ණනා

38. තන්ති උය්‍යානං සඬ්ඛං ගතන්ති සම්බන්ධො. ධනුනා සරෙන ගහන්ති
 පොථයන්ති බාධෙන්ති ධනුග්ගහා. තං සම්පට්චිජ්ති තස්සා සිලාය හෙට්ඨාභාගෙන
 උග්ගන්ත්වා සම්පට්චිජ්. සත්ථු පුඤ්ඤානුභාවෙන උපහතත්තා සයම්පි පරිපතන්ති
 වාතං උපත්ථම්හෙති. අභිභනි සත්ථාරා අනාවජ්ජිතත්තා. තඤ්ච බො
 කම්මඵලවසෙනාති දට්ඨබ්බං. තතො එව තතො පට්ඨාය භගවතො අභාසු ජාතන්ති
 එතෙනපි උපාදිණ්ණකසරීරෙ නාම අනිට්ඨාපි සම්ඵස්සකා පතන්ති එව තථාරූපෙන
 කම්මුනා කතොකාසෙති දස්සෙති. අයං විහාරොති ගිජ්ඣකුට්ඨිහාරො. උජ්ජඬ්ගලො
 න කත්තබ්බපරො. විසමොති භූමිභාගවසෙන විසමො. සිව්කාකාරෙන සජ්ජිතො
 මඤ්චො එව මඤ්චසිව්කා.

භුසාති දළ්භා. දුක්ඛාති දුක්ඛමා දුත්තිතික්ඛා. බරාති කක්කසා. කටුකාති අනිට්ඨා.
 අසාතාති න සාතා අප්පියා. න අප්පෙතීති න උපෙති. න අප්පායන්තීති න බමන්ති.
 වෙදනාධිවාසනබන්ති යා සතිසම්පජ්ඤ්ඤයුත්තත්තා
 සබ්බසත්තට්ඨිතාහාරසමුදයවත්ථුජාතස්ස ආදිනවනිස්සරණානං පගෙව
 සුප්පට්ඨිදිතත්තා යථා සමුදාවාරො චිත්තං නාභිභවති, එවං සම්මදෙව
 උපට්ඨාපිතසතිසම්පජ්ඤ්ඤත්තා චුත්තං “වෙදනාධිවාසන...පෙ.... හුත්වා”ති.
 අපිළියමානොති අබාධියමානො. කාමං අනිට්ඨාය වෙදනාය ථුට්ඨො තාය
 අපිළියමානො නාම නත්ථි, පරිඤ්ඤාතවත්ථුකත්තා පන තස්සා වසෙ අවත්තමානො

“අවිහඤ්ඤමානෝ” ති වුත්තෝ. තෙනාහ “සම්පරිවත්තසායනාය වෙදනානං වසං අගච්ඡන්තෝ” ති.

සීහසෙය්‍යාන්ති එත්ථ සයනං සෙය්‍යා, සීහස්ස විය සෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා, තං සීහසෙය්‍යං. අථ වා සීහසෙය්‍යාන්ති සෙට්ඨසෙය්‍යං උත්තමසෙය්‍යං. ස්වායමත්ථො අට්ඨකථායමෙව ආගමිස්සති. “වාමෙන පස්සෙන සෙන්නී” ති එවං වුත්තා කාමභොගිසෙය්‍යා. දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථී දක්ඛිණහත්ථස්ස සරිරග්ගහණාදියොගක්ඛමනො. පුරිසවසෙන වෙතං වුත්තං. එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති දුක්ඛුප්පත්තිනො. අයං සීහසෙය්‍යාති අයං යථාවුත්තා සීහසෙය්‍යා. තෙජ්‍ජස්සදත්තාති ඉමිනා සීහස්ස අභිතභාවං දස්සෙති. භීරුකජාතිකා හි සෙසමිගා අත්තනො ආසයං පවිසිත්වා උත්‍රාසබ්‍රලා සන්තාසපුබ්බකං යථා තථා සයන්ති, සීහො පන අභිරුකභාවනො සතොකාරී භික්ඛු විය සතිං. උපට්ඨපෙත්වාව සයති. තෙනාහ “ද්වෙ පුරිමපාදෙ” තිආදි. පුරිමපාදෙති දක්ඛිණපුරිමපාදෙ වාමස්ස පුරිමපාදස්ස යපනවසෙන ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ යපෙත්වා. පච්ඡිමපාදෙති ද්වෙ පච්ඡිමපාදෙ. වුත්තනෙයෙනෙව ඉධාපි එකස්මිං යානෙ යපනං වෙදිතබ්බං. ධීතොකාසසල්ලක්ඛණං අභිරුකභාවෙනෙව. සීසං පන උක්ඛිපිත්වාතිආදිනා වුත්තසීහකිරියා අනුත්‍රාසපබ්‍රජ්ඣනං විය අභිරුකභාවසිද්ධා ධම්මතාවසෙනෙවාති වෙදිතබ්බා. සීහවිජම්භිතවිජම්භනං අතිවෙලං. එකාකාරෙන යපිතානං සරිරාවයවානං ගමනාදිකිරියාසු යොග්ගභාවාපාදනත්ථං. තික්ඛත්තුං සීහනාදනදනං අප්පෙසක්ඛමිගජාතපරිහරණත්ථං.

සෙති අබ්‍යාවට්ඨාවෙන පවත්තති එත්ථාති සෙය්‍යා, චතුත්ථජ්ඣානමෙව සෙය්‍යා චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා. කිං පනෙත්ථ තං චතුත්ථජ්ඣානන්ති? ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං. තතො හි වුට්ඨහිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා තථාගතො ජාතොති. “තයිදං පදට්ඨානං නාම, න සෙය්‍යා, තථාපි යස්මා ‘චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා සමනන්තරං භගවා පරිනිබ්බාසී’ ති මහාපරිනිබ්බානෙ (දී. නි. 2.219) ආගතං. තස්මා ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති එව තථාගතසෙය්‍යා” ති කෙවි. එවං සති පරිනිබ්බානකාලිකාව තථාගතසෙය්‍යාති ආපජ්ජති; න ච තථාගතො ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනබ්‍රලො විහාසී. අග්ගඵලවසෙන පවත්තං පනෙත්ථ චතුත්ථජ්ඣානං වෙදිතබ්බං. තත්ථ යථා සත්තානං නිද්දුපගමලක්ඛණා සෙය්‍යා භවඩ්ගචිත්තවසෙන භොති, සා ච නෙසං පයමං ජාතිසමන්තයා යෙභුය්‍යවුත්තිකා, එවං භගවතො අරියජාතිසමන්තයං යෙභුය්‍යවුත්තිකං අග්ගඵලභූතං චතුත්ථජ්ඣානං තථාගතසෙය්‍යාති වෙදිතබ්බා. සීහසෙය්‍යා නාම සෙට්ඨසෙය්‍යාති ආහ “උත්තමසෙය්‍යා” ති.

“කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා යථාපරිච්ඡෙදං උට්ඨහිස්සාමී” ති එවං තදා මනසිකාරස්ස අකතත්තා පාළියං “උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වා” ති න වුත්තන්ති ආහ “උට්ඨානසඤ්ඤන්ති පනෙත්ථ න වුත්ත” ති. තත්ථ කාරණමාහ “ගිලානසෙය්‍යා භෙසා” ති. සා හි චිරකාලප්පවත්තිකා භොති.

විසුං විසුං රාසිවසෙන අනාගන්ත්වා එකජ්ඣං පුඤ්ජවසෙන ආගතත්තා චුත්තං “සබ්බාපි තා”ති. තෙනාහ “සත්තසතා”ති. විකාරමත්තමිති වෙදනාය අසහනවසෙන පවත්තනාකාරමත්තමිති. සුසම්මට්ඨකඤ්චනං වියාති සම්මට්ඨසුසජ්ජිතසුවණ්ණං විය.

ධම්මාලපනන්ති අසඬ්ඛාරිකසමුප්පන්නසභාවාලපනං. සමුල්ලපිතඤ්ඤි ආකාරසමානවචනමෙතං. නාගො විය වාති පවත්තනීති නාගවො. තස්ස භාවො නාගවතා. විහත්තිලොපෙන හෙස නිද්දෙසො, මහානාගහත්ථිසදිසතායාති අත්ථො. ඛාත්තුපරිවරණට්ඨෙතාති ඛාත්තං උපරුපරි අත්තනො කිරියාවරණෙන. ආජානියොති සම්මාපතිතං දුක්ඛං සහන්තො අත්තනා කාතබ්බකිරියං ධිරො හුත්වා නිත්ථාරකො. කාරණාකාරණජානනෙතාති නියානිකානියානිකකරණඤ්ඤාතතාය. තෙනෙවට්ඨෙතාති අප්පට්ඨසමට්ඨෙතෙව. “මුත්තො මොවෙය්”න්තිආදි ධුරවාහට්ඨෙත. නිබ්බිසෙවනට්ඨෙතාති රාගාදිවිසවිගතභාවෙන.

අනියම්තාණත්තීති අනුද්දෙසිකං ආණාපනං. සාමඤ්ඤකතොපි සමාධිසද්දො පකරණතො ඉධ විසෙසත්ථොති ආහ “සමාධින්ති අරහත්තඵලසමාධි”න්ති. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන සබ්බකිලෙසෙහි සුට්ඨු විමුත්තන්ති සුවිමුත්තං. අභිනතං නාම ආරම්මණෙ අභිමුඛභාවෙන පවත්තියා. අපනතං අපගමනවසෙන පවත්තියා, විමුඛතායාති අත්ථො. ලොකියජ්ඣානචිත්තං විය විපස්සනා විය ව සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන තද්ධිගප්පභානචික්ඛම්භනපභානවසෙන ව චික්ඛම්භෙත්වා න අධිගතං න යපිතං, කිඤ්චරහි කිලෙසානං සබ්බසො ඡින්නතායාති ආහ “ඡින්නත්තා වතං ඵලසමාධිනා සමාහිත”න්ති. අතික්කම්මිතබ්බන්ති ආචාරාතික්කමවසෙන ලඬ්ඝිතබ්බං. සා පන ලඬ්ඝනා ආසාදනා සට්ටනාති ආහ “සට්ටෙතබ්බ”න්ති.

පඤ්චවෙදා නාම – ඉරුවෙදො, යජුවෙදො, සාමවෙදො, ආථබ්බණුවෙදො, ඉතිභාසො වාති එවං ඉතිභාසපඤ්චමානං වෙදානං. “වර”න්ති වචනවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “වරත්තා”ති, තපන්තාති අත්ථො. භීතත්තරූපාති භීතාධිමුත්තිකතාය නිභීතචිත්තසභාවා. විමුත්තිකතාය අභාවතො නිබ්බානඬ්ඛමා න භොන්ති. අරහත්තාධිගමකම්මස්ස අභබ්බතාය පරිභීතත්ථා. අජ්ඣෙක්ඛාත්ථාති අභිභූතා. තාදිසෙහෙව සීලෙහීති ගොසීලාදීහි. බද්ධාති සමාදපෙත්වා පවත්තනවසෙන අනුබද්ධා. ලුඛං තපන්ති අත්තකිලමථානුයොගං. තං පන එකදෙසෙන දස්සෙන්නො “පඤ්චාතපතාපන”න්තිආදිමාහ. “එවං පටිපන්නස්ස මොක්ඛො නත්ථි, එවං පටිපන්නස්ස වට්ටතො මුත්ති අත්ථි”ති වදන්ති සා අත්තතො සාසනස්ස නියානභාවො කථිතො නාම භොතීති ආහ “සාසනස්ස නියානිකභාවං කථෙන්නී”ති. ආදින්නි ගාථාද්වයං.

සකලිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පට්ඨපජ්ජන්නධිතුසුත්තවණ්ණනා

39. වාතුමහාරාජිකස්සාති වාතුමහාරාජිකකායිකස්ස. ධම්මො අනුබුද්ධොති චතුසච්චධම්මො පරිඤ්ඤායාදිභාවස්ස අනුරූපතො බුද්ධො. පච්චක්ඛමෙවාති පරපත්තියා අහුත්වා අත්තපච්චක්ඛමෙව කත්වා ජානාමි. ධම්මං ගරහන්තා නාම සද්දදොසවසෙන වා අත්ථදොසවසෙන වා ගරහෙය්‍යන්ති තං දස්සෙන්තො “භීනක්ඛර...පෙ.... කොතිවා”ති ආහ. සා පන “තෙසං විගරහා දුම්මෙධනාය මහානත්ථාවහාවා”ති දස්සෙන්ති දෙවතා ආහ “දුම්මෙධා උපෙන්නි රොරුව”න්ති. විසුං හොතීති අවිච්ඡිමහානිරයතො විසුං එව හොති. ඛන්තියාති ඤාණඛන්තියා. උපසමෙනාති රාගාදීනං සබ්බසො වූපසමෙන. තෙනාහ “රුවච්ඡිවා”ති ආදි.

පයමපජ්ජන්තධිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියපජ්ජන්තධිතුසුත්තවණ්ණනා

40. බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච නමස්සමානාති බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතඤ්ච ඤත්වා තදුභයං නමස්සමානා. යස්මා බුද්ධෙ ව ධම්මෙ ව පසන්තො සඬ්ඝෙ ව පසන්තො එව හොති තස්ස සුප්පට්ඨපත්තියා විජානනතො, තස්මා සො අත්ථො ගාථාය ව-සද්දසඬ්ගිතොති දස්සෙන්තො “ව-සද්දෙන සඬ්ඝඤ්චා”ති ආහ අත්ථවතියොති ලොකියලොකුත්තරඅත්ථසඬ්ගිතා ලොකියකුසලලොකුත්තරමග්ගසඬ්ගිතණ්හනතො. යං ධම්මං සා අභාසීති යං තුම්භාකං ධම්මං පටිච්ඡිකිත්වා යිතා, සා මහාකොකනදා අත්තතො බලානුරූපං අභාසි. බහුනාති නානප්පකාරෙන. පරියායෙනාති කාරණෙන. තාදිසොති තථාරූපො තථාපට්ඨිද්ධසච්චො අත්ථධම්මාදීසු කුසලො එකෙකං පදම්පි උදාහරණහෙතුනිගමනාති නිහරන්තො ආචික්ඛති දෙසෙති පඤ්ඤාපෙති පයපෙති විචරති විහජති උත්තානීකරොති. තෙනාහ “අයං භගවා”ති ආදි. එතෙන අතිවිය විත්ථාරක්ඛමො සුගතධම්මොති දස්සෙති. පරියාපුටන්ති පරිවත්තිතං. එවං විත්ථාරක්ඛමං ධම්මං යස්මා දෙවධිතා “සංඛිත්තමත්ථං ලපයිස්සාමි”ති අවොච, තස්මා චුත්තං “තස්සත්ථ”න්ති ආදි.

දුතියපජ්ජන්තධිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සතුල්ලපකායිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ආදිත්තවග්ගො

1. ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා

41. සීසන්ති දෙසනාපදෙසො, දෙසනාය අඤ්ඤාසුපි චත්තබ්බෙසු කස්සච්චදෙව සීසභාගෙන අපදිසනං. තෙනාහ “රාගාදීහී”ති ආදි. දානෙනාති අත්තතො සන්තකස්ස පරෙසං පරිච්චජනෙන. තං පන පරිච්චජනං චෙතනාය හොතීති ආහ “දානචෙතනායා”ති දානපුඤ්ඤචෙතනාති දානමයා පුඤ්ඤචෙතනා දායකස්සෙව හොති තංසන්තතිපරියාපන්තත්තා. නිහතභණ්ඩකන්ති ආදිත්තගෙහතො බහි

නික්බාමිතං භණ්ඩකං. එතන්ති “දින්නං හොති” තිආදිවචනං. අදින්නෙති දානමුඛෙ අනියුඤ්ජිතෙ හොගෙ. “අන්නෙතා” ති ජීවිතස්ස අන්නො අධිජ්ජෙතොති ආභ “මරණො” ති. මමාති පරිග්ගහිතත්තා පරිග්ගහා, හොගා. තෙපි කෙනචි ආකාරෙත විනාසං අනුපගතා මරණොත පභියන්ති නාමාති චුත්තං “වොරාදිනං වසෙන අවිනට්ඨහොගෙ” ති. සොහනා අග්ගභූතා රූපාදයො එත්ථාති සග්ගො, තං සග්ගං.

ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කිංදදසුත්තවණ්ණනා

42. ද්වෙ තිණි භත්තාති අභුත්වාති ද්වෙ තයො වාරෙ භත්තාති අභුඤ්ජිත්වා. උට්ඨාතුං න සක්කොතිති උට්ඨාතුමපි න සක්කොති, පගෙව අඤ්ඤං සරීරෙන කාතබ්බකිච්චං දුබ්බලොභාවතො. දුබ්බලොපි හුත්වාති භුඤ්ජනතො පුබ්බෙ දුබ්බලො හුත්වා බලසම්පන්නො හොති. එවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච ආභාරස්ස සරීරෙ බලවතං ආභ. යස්මා අන්තදො දායකො පටිග්ගාභකස්ස බලදො හොති, තස්මා සො ආයතිං අත්තතො සරීරෙ බලදො අවිනාසවසෙන බලස්ස රක්ඛකො ච හොති. තෙනාභ භගවා – “බලං ඛො පන දත්වා බලස්ස භාගී හොති” ති (අ. නි. 5.37) සෙසපදෙසුපි එසෙව තයො. සුරූපොපිති අභිරූපොපි. වීරූපො හොතිති බිභවිජරූපො කොපිතස්ස අවිජන්තත්තා. ඉදඤ්ච යානන්ති සාමඤ්ඤතො චුත්තං. උපාභනාති සරූපතො දස්සෙති. අදුක්ඛජ්ජන්තො හුත්වා යාති වත්තති එතෙනාති යානන්ති ඡත්තාදීනමපි යානභාවො චුත්තො. තෙනාභ “යානදො සුඛදො හොති” ති. වක්ඛුදො නාම හොති වක්ඛුනා කාතබ්බකිච්චෙව සහකාරිකාරණභාවතො දීපස්ස.

“සබ්බෙසංයෙව බලාදිනං දායකො හොති” ති සබ්බෙපතො චුත්තං අත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “ද්වෙ තයො ගාමෙ” තිආදි චුත්තං. නිසජ්ජාදිවසෙන පතිස්සයිතබ්බතො පතිස්සයො, විහාරො. පක්ඛිත්තං විය හොති පරිස්සමස්ස විනොදිතත්තා. බහි විවරන්තස්සාති පතිස්සයං අලභිත්වා බහි විවට්ඨගණෙ විවරන්තස්ස. ඤායතීති ඤායන්තං හොති, කිලමතීති අත්ථො. සීතුණ්භාදිවිරොධිපච්චයවසෙන සසන්තානෙ විසභාගසන්තති, තබ්බිපරියායතො සභාගසන්තති වෙදිතබ්බා. සුඛං නාම දුක්ඛපච්චයපරිහාරතො සුඛපච්චයුජ්ජන්තතො ච හොති, තදුභයං පතිස්සයවසෙන ලහතීති දස්සෙන්නො “බහි විවරන්තස්ස පාදෙ” තිආදිමාභ. ධම්මපිතිසුඛන්ති ධම්මපච්චවෙක්ඛණෙන උජ්ජන්තපිතිසුඛං. උපසමසුඛන්ති කිලෙසානං වූපසමෙන පවත්තසුඛං. නිවාතං පිහිතවාතපානං පතිස්සයං පටිසිත්වා ද්වාරං පිධාය ධීතස්ස අන්ධකාරො හොතිති චුත්තං “කූපෙ ඔතිණ්ණො විය හොති” ති. තෙනාභ “මඤ්චපියාදීනි න පඤ්ඤායන්ති” ති. තයිදං බහිසමාපන්නපරිස්සමදොසෙන, න ච පතිස්සයදොසෙන. තෙනාභ “මුහුත්ත” තිආදි.

න මරති එතෙනාති අමරණං, නිබ්බානාධිගමාදයො. තස්ස දානං ධම්මුපදෙසො, තං දෙති. තෙනාහ “යො ධම්මං අනුසාසති”ති. තයිදං ධම්මානුසාසනං කථං භොතිති ආහ “අට්ඨකථ”න්තිආදි. අට්ඨකථං කථෙතීති අවිච්චපායස්ස පාළියා අත්ථසංවණ්ණනං කරොතීති අත්ථො. අනාගතීනො පන පාළිං වාචෙති. තත්ථ තත්ථ ගතට්ඨානෙ පුච්ඡිතපඤ්ඤං විස්සජ්ජෙති, අයං තාව ගන්ථධුරො, පටිපත්තිවාසධුරෙ පන කම්මට්ඨානං ආචික්ඛති, උභයෙසම්පි ධම්මස්සවනං කරොති. සබ්බදානන්ති යථාචුත්තආමිසදානං අභයදානං. ධම්මදානන්ති ධම්මදෙසනා. ධම්මරතීති සමථවිපස්සනාධම්මෙ අභිරති. ධම්මරසොති සද්ධම්මසන්නිස්සයං පිතිපාමොජ්ජං.

කිංදදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අන්තසුත්තවණ්ණනා

43. පත්ථෙත්තීති පිහෙන්නි. යත්ථස්ස උපගමනං ලොකෙ පාකටතරං අභොසි, තෙ උදාහරණවසෙන දස්සෙන්නො “චිත්තගහපතිසිවලිත්ථෙරාදිකෙ වියා”ති ආහ. අන්තන්ති අන්තසඤ්ඤිතො චතුබ්බිධොපි පච්චයො. සබ්බෙපි දායකෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා සාමඤ්ඤිතො එකවසෙන “දායකමෙවා”ති චුත්තං, යථා වාහ “කො නාම සො යක්ඛො, යං අන්තං නාහිනන්දති”ති? තත්ථ යක්ඛොති සත්තො. සාමඤ්ඤඡොතනා ච නාම යස්මා පුඬුඅත්ථවිසයා, තස්මා “යෙ නං දදන්ති සද්ධාය, විජ්ජසන්නෙන චෙතසා. තමෙව අන්තං හජති”ති චුත්තං. තත්ථ ම-කාරො පදසන්නිකරො, තෙ එවාති අත්ථො. දායකං අපරිච්චජනමෙව අනුගච්ඡති චක්කං විය කුබ්බරං.

අන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. එකමූලසුත්තවණ්ණනා

44. පතිට්ඨට්ඨෙන අවිජ්ජාසඬ්ඛාතං එකං මූලං එතිස්සාති එකමූලා. තං එකමූලං. යථා සංයොජනීයෙසු අස්සාදානුපස්සනාවසෙන තණ්හාසමුප්පාදො, එවං තණ්හාහිභවවසෙන අනවබොධොති අවිජ්ජා තණ්හාය මූලං, තණ්හා ච අවිජ්ජාය මූලං. අයඤ්ඡි නයො උපනිස්සයනාවසෙන චුත්තො, සහජාතවසෙන වායං අඤ්ඤමඤ්ඤං මූලභාවො පාකටොයෙව. ඉධ පන ඉමිස්සං ගාථායං අධිජ්ජෙතා “එකමූල”න්ති සා තණ්හා. තත්ථ යා භවතණ්හා, සා සස්සතදිට්ඨිවසෙන ආවට්ඨති පරිචත්තති, විභවතණ්හා උච්ඡෙදදිට්ඨිවසෙන, එවං ද්වීරාවට්ඨං. සහජාතකොට්ඨාති සහජාතකොට්ඨාපි, පගෙව සම්මුය්හං ආපන්නස්ස පන චත්තමානාය තණ්හාය බලවභාවෙන මලිතතා සියා. උපනිස්සයකොට්ඨාති උපනිස්සයකොට්ඨාව සහජාතකොට්ඨා අසම්භවතො. පත්ථරණට්ඨානාති විත්ථතා භුත්වා පචත්තිට්ඨානභූමි. තෙනාහ “තෙසු සා පත්ථරති”ති. සමුද්දනට්ඨෙන සමුද්දො. උත්තරිතුං අසක්කුණෙය්‍යාතාය පතාය අලං පරියත්තොති පාතාලො, අයං පන

පාතාලො වියාති පාතාලො. තෙනාහ “අප්පතිට්ඨට්ඨොනා”ති. අගාධගම්භීරතායාති අත්ථො.

එකමුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනොමසුත්තවණ්ණනා

45. අනොමනාමන්ති අනුනනාමං. ගුණනෙමිත්තිකානි එව හි භගවතො නාමානි. ගුණානඤ්චස්ස පරිපුණ්ණතාය අනුනනාමන්ති ආහ
“සබ්බගුණසමන්තාගතත්තා”තිආදි. අපිච තථා තෙවිජ්ජො, ඡළහිඤ්ඤාතිආදීනි නාමානි අනොමනාමානි න භොන්ති පරිච්ඡින්නවිසයත්තා, භගවතො පන සත්ථා, සබ්බඤ්ඤා, සම්මාසම්බුද්ධොතිආදීනි නාමානි අනොමනාමානි නාම මහාවිසයත්තා අනුනභාවතො. තෙනාහ “අවෙකල්ලනාම”න්ති. ඛන්ධන්තරාදයොති ඛන්ධවිසෙසාදිකෙ. ඤාණෙන යාථාවතො අරණියට්ඨෙන අත්ථෙ.
අත්ථයපඤ්ඤාධිගමායාති ලොකුත්තරපඤ්ඤාපට්ලාභාය. පටිපදන්ති සමථවිපස්සනාපටිපදං. කිලෙසකාමානං වසෙන අල්ලියිතබ්බට්ඨෙන කාමා එව ආලයො. අතීතකාලෙයෙව කමනතං ගහෙන්වා වුත්තං “කමමාන”න්ති. න එතරහි තදභාවතොති ආහ “අතීතං පන උපාදාය ඉදං වුත්ත”න්ති. මහානුභාවතාදිනා මහත්තානං.

අනොමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අච්ඡරාසුත්තවණ්ණනා

46. “අච්ඡරාගුණසංඝිසුට්ඨ”න්ති ගාථා දෙවපුත්තෙන යෙනාධිජ්ජායෙන ගායිතා, සො අනුපුබ්බිකථාය විනා න පඤ්ඤායතීති තං ආගමනතො පට්ඨාය කථෙන්නො “අයං කිර දෙවපුත්තො”තිආදිමාහ. තත්ථ සාසනෙති ඉමස්සෙව සත්ථුසාසනෙ. කම්මාකම්මන්ති කම්මවිනිච්ඡයං. අත්ථපුරෙක්ඛාරතාය අප්පකිච්චතාය ව සල්ලහුකවුත්තිකො. සයනස්ස කොට්ඨාසොති දිවසං පුරිමයාමඤ්ච භාවනානුයොගවසෙන කිලන්තකායස්ස සමස්සාසනත්ථං සෙය්‍යාය උපගමනභාගො අනුඤ්ඤාතො.

අබ්භන්තරෙති කුච්ඡයං භත්තස්ස පරිත්තතාය සත්ථකවාතාති තික්ඛභාවෙන සත්ථකා විය කන්තනකා වාතා. ධුරස්මිංයෙවාති කිලෙසමාරෙන යුද්ධෙ එව. විමුත්තායතනසීසෙ යත්වා ධම්මං දෙසෙන්තො වා. උපනිස්සයමන්දතාය අපරිපක්කඤාණතාය ආසවක්ඛයං අප්පත්තො කාලං කත්වාති යොජනා. උපරි ධීතන්ති පරික්ඛාරභාවෙන දිබ්බදුස්සුපරි ධීතං. තථෙව අට්ඨාසීති තාහි තථා වුත්තෙපි යථා තතො පුබ්බෙ, තථෙව අට්ඨාසී. සුවණ්ණපට්ටන්ති නිබ්බුද්ධෙ පටිඡිනිත්වා ලද්ධබ්බසුවණ්ණපට්ටං. වීතික්කමස්ස අකතත්තා අසම්භින්නෙනෙව සීලෙන. යස්මා තස්මිං සත්ථු සන්තිකං ආගච්ඡන්තෙ තාපි තෙන සද්ධිං ආගමංසු තස්මා “අච්ඡරාසංඝිපරිවුතො”ති වුත්තං.

සඬුසොසින්නන් සඬුගම්ම සොසිනං, තත්ථ තත්ථ අවිජරානං ගීතසද්දවසෙන සොසිනං. පියාවගණං කත්වා වදන් අවිජන්දරාගතාය. නියාමවිත්තතායාති සම්මත්තනියාමෙ නින්තවිත්තතාය. ගරුභාවෙනාති තාසං වසෙ අවත්තනතො ගරුට්ඨානභාවෙන. යාත්‍රාති නිබ්බානං පති යාත්‍රා. තං පන වට්ටතො නිග්ගමනං හොතීති ආහ “කථං නිග්ගමනං භවිස්සති”ති.

අතිසල්ලෙබ්බෙනාති අතිවිය කිලෙසානං සල්ලෙබ්බිතවුත්තිකො. අකතාභිනිවෙසස්සාති භාවනාමනනුයුත්තස්ස අනාරද්ධවිපස්සකස්ස. කාරකස්සාති සුගතොවාදකාරකස්ස සම්මාපටිපජ්ජතො. සුඤ්ඤතාවිපස්සනන්ති සුඤ්ඤතාදීපනං විපස්සනං දුච්චරිතතණ්හාය දුරිකරණෙන එකවිහාරිතාය. එකො මග්ගො අස්සාති ලොකුත්තරමග්ගො එව අස්ස අනාගතො, පුබ්බභාගමග්ගො පන කතපරිවයොති අත්ථො.

කායවඬුකාදීනන්ති කායදුච්චරිතාදීනං අභාවතො සමුච්ඡින්නදනෙන අනුපලබ්භනතො. නත්ථි එත්ථ භයං, අස්මිං වා අධිගතෙ පුග්ගලස්ස නත්ථි භයන්ති අභයං නාම. සංසාරකන්තාරං අතික්කම්ත්වා නිබ්බානසඬුබ්බානං බෙමං අමතට්ඨානං ගමනෙ සුගතසාරථීනා සුසජ්ජිතයානභාවතො රථො අකුජනොති අට්ඨංගිතිකො මග්ගොව අධිප්පෙනො. ධම්මතො අනපෙතතාය අපරාපරුජ්ජන්තියා ව ධම්මවක්කෙහි.

ඔත්තජ්ජමිපි ගහිතමෙව අවිනාභාවා. අපාලම්බොති අවස්සයො. පරිවාරොති පරික්ඛාරො අභිසඬුබ්බරණතො. මග්ගස්ස කරණට්ඨානෙන ධම්මො තජ්ජරියාපන්නා සම්මාදිට්ඨි. අනිච්චාදිවසෙනාති අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන. සොධිතෙසු වජ්ඣකමානෙසු. භූමිලද්ධවට්ටන්ති භූමිලද්ධසඬුබ්බානං වට්ටං. තත්ථ විපස්සනාය පවත්තිට්ඨානභාවතො පඤ්චක්ඛන්ධා භූමි නාම, වට්ටමයකම්මභාවතො තත්ථ උජ්ජජ්ජනාරහං කිලෙසජාතං භූමිලද්ධවට්ටං. පරිජානමානාති පරිච්ඡින්නදනවසෙන සමතික්කමවසෙන ජානමානා පටිච්ඡික්කන්ති.

කස්මා දෙවපුත්තො සොනාපත්තිඵලෙයෙව පතිට්ඨාසි, නනු ව සා දෙසනා භගවතා චතුමග්ගජ්ජධානභාවෙන පවත්තිතාති ආහ “යථා හී”තිආදි.

අවිජරාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වනරොපසුත්තවණ්ණනා

47. කෙසන්ති සාම්මසෙන වුත්තකසද්දො “ධම්මට්ඨා සීලසම්පන්නා”ති එත්ථ පච්චත්තබ්බවචනවසෙන පරිණාමෙතබ්බො. අත්ථවසෙන හි විහත්තිවිපරිණාමො. කෙ ජනාති එත්ථ වා වුත්තකසද්දො සිහවිලොකනනයෙන ආනෙත්වා යොජෙතබ්බොති ආහ “කෙ ධම්මට්ඨා, කෙ සීලසම්පන්නා”ති? පුච්ඡති ඉමිනා තත්ථ කාරණමාහ. එලාදිසම්පත්තියා ආරමන්ති එත්ථ සත්තාති ආරාමො. ආරාමෙ රොපෙන්නි නිජ්ජාදෙන්ති ආරාමරොපා. වතීයති ඡායාසම්පත්තියා හජීයතිති වනං.

තත්ථ යං උපවනලක්ඛණං වනං, තං ආරාමග්ගභණෙනෙව ගභිතන්ති
තපොවනලක්ඛණං, තං දස්සෙන්තො “සීමං පරික්ඛිපිත්වා” තිආදිමාහ. විසමෙති
උදකච්ඡික්ඛල්ලෙන විසමෙ පදෙසෙ. පාතීයං පිවන්ති එත්ථාති පපා, තං පපං. උදකං
පියති එත්ථාති වා පපා. තළාකාදීති ආදි-සද්දෙන මාතිකං සඬගණ්හාති.

ඉමමත්ථං සන්ධායාති ඉමිනා කම්මජ්ජපථජ්ජත්තං පටික්ඛිපති. අත්තනා කතඤ්ඞි
පුඤ්ඤං අනුස්සරතො තං ආරබ්භ බහුං පුඤ්ඤං පසවති, න පන යථා කතං පුඤ්ඤං
සයමෙව පවඬිඪති. තස්මිං ධම්මෙ යිතත්තාති තස්මිං ආරාමරොපනාදිධම්මෙ
පතිට්ඨිතත්තා. තෙනපි සීමෙන සම්පන්නත්තාති තෙන යථාචුත්තධම්මෙ කතසීමෙ
යත්ථා විණ්ණෙන තදඤ්ඤෙනපි කායවාචසිකසංවරලක්ඛණෙන සීමෙන
සමන්තාගතත්තා. දස කුසලා ධම්මා පූරෙත්ති දුච්චරිතපරිවජ්ජනතො. සෙසං
චුත්තනයමෙව.

වනරොපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ජෙනවනසුත්තවණ්ණනා

48. එසිතගුණත්තා එසියමානගුණත්තා ච ඉසී, අසෙක්ඛා
සෙක්ඛකල්‍යාණපුපුජ්ජනා ච. ඉසීනං සඬසො ඉසීසඬසො. ඉසීසඬසෙන නිසෙවිතං.
තෙනාහ “භික්ඛුසඬසනිසෙවිත”න්ති.

තං කාරෙන්තස්ස ගන්ධකුටිපාසාදකුටාගාරාදිවසෙන
සිනිද්ධසන්දවිජායරුක්ඛලතාවසෙන භූමිභාගසම්පත්තියා ච අනඤ්ඤසාධාරණං
අතිරමණියං තං ජෙනවනං චිත්තං තොසෙති, තථා අරියානං නිවාසභාවෙනපිති ආහ
“එවං පට්ඨගාථාය ජෙනවනස්ස වණ්ණං කථෙත්ථා”ති. තෙනාහ භගවා – “යත්ථ
අරහත්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙයාක”න්ති (ධ. ප. 98; ථෙරගා. 991).
අපවයගාමිවෙතනා සත්තානං විසුද්ධිං ආවහති කම්මක්ඛයාය සංවත්තනතොති ආහ
“කම්මන්ති මග්ගවෙතනා”ති. චතුත්තං අරියසච්චානං විදිතකරණට්ඨෙන
කිලෙසානං විජ්ඣනට්ඨෙන ච විජ්ජා. මග්ගපඤ්ඤා සම්මාදිට්ඨිති ආහ “විජ්ජාති
මග්ගපඤ්ඤා”ති. සමාධිපක්ඛිකා ධම්මා සම්මාචායාමසතිසමාධයො. යථා හි විජ්ජාපි
විජ්ජාභාගියා, එවං සමාධිපි සමාධිපක්ඛිකො. සීලං එතස්ස අත්ථිති සීලන්ති ආහ
“සීමෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං උත්තම”න්ති. දිට්ඨිසඬකප්පාති සම්මාදිට්ඨිසඬකප්පා.
තත්ථ සම්මාසඬකප්පස්ස සම්මාදිට්ඨියා උපකාරභාවෙන විජ්ජාභාවො චුත්තො. තථා
හි සො පඤ්ඤාක්ඛන්ධසඬගහිතොති චුච්චති. යථා ච සම්මාසඬකප්පාදයො
පඤ්ඤාක්ඛන්ධසඬගහිතා, එවං වායාමසතියො සමාධික්ඛන්ධසඬගහිතාති ආහ
“වායාමසතිසමාධයො”ති. ධම්මොති හි ඉධ සමාධි අධිජ්ජෙතො “එවංධම්මා තෙ
භගවත්තො අභෙසු”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.197; සං. නි. 5.378) විය.
වාචාකම්මන්තාජීවාති සම්මාචාචාකම්මන්තාජීවා. මග්ගපරියාපන්තා එව භෙන
සඬගහිතා. තෙනාහ “එතෙන අට්ඨඨිතිකමග්ගෙනා”ති.

උපායෙන විධිනා අරියමග්ගො භාවෙනබ්බො. තෙනාහ
 “සමාධිපක්ඛියධම්ම”න්ති. සමමාසමාධිපක්ඛියං විපස්සනාධම්මඤ්චෙව
 මග්ගධම්මඤ්ච. “අරියං වො, භික්ඛවෙ, සමමාසමාධිං දෙසෙස්සාමි සඋපනිසං
 සපරික්ඛාර”න්ති (ම. නි. 3.136) හි වචනතො සමමාදිට්ඨිආදයො මග්ගධම්මා
 සමමාසමාධිපරික්ඛාරා. විචිනෙය්‍යාති විමංසෙය්‍ය, භාවෙය්‍යාති අත්ථො. තත්ථාති
 හෙතුමිහි භූමිමවචනං. අරියමග්ගහෙතුකා හි සත්තානං විසුද්ධි. තෙනාහ “තස්මිං
 අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣති”ති. පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං විචිනෙය්‍යාති පච්චුප්පන්තෙ
 පඤ්චක්ඛන්ධෙ විපස්සෙය්‍ය. තෙසු විපස්සියමානෙසු විපස්සනාය උක්කංසගතාය
 යදග්ගෙන දුක්ඛසච්චං පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣියති, තදග්ගෙන සමුදයසච්චං
 පහානපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣියති, නිරොධසච්චං සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධෙන,
 මග්ගසච්චං භාවනාපට්ඨෙධෙන පටිවිජ්ඣියති එවං තෙසු චතුසු සච්චෙසු
 විසුජ්ඣති ඉමස්මිං පක්ඛෙ නිමිත්තත්ථෙ එව භූමිමං, තෙසු සච්චෙසු
 පටිවිජ්ඣියමානෙසුති අත්ථො.

අවධාරණවචනන්ති වචත්ථාපනවචනං, අවධාරණන්ති අත්ථො.
 “සාරිපුත්තොවා”ති ව අවධාරණං සාවකෙසු සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති ඉමමත්ථං
 දීපෙනි තස්සෙවුක්කංසභාවතො. කිලෙසඋපසමෙතාති ඉමිනා මහාථෙරස්ස තාදිසො
 කිලෙසවූපසමොති දස්සෙති. තස්ස සාවකවිසයෙ පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්ති අනොසි.
 යදි එවං “යොපි පාරඬගතො භික්ඛු, එතාවපරමො සියා”ති ඉදං තෙසං බුද්ධානං
 ඤාණවිසයෙ පඤ්ඤාපාරමිප්පත්තානං වසෙනෙව වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.
 අවධාරණමිති විමුක්තියා නානත්තා තිහි විමුක්තිහි පාරඬගතෙ සන්ධායෙන වුත්තං.
 තෙනාහ – “පාරං ගතොති නිබ්බානං ගතො”තිආදි. න ථෙරෙන උත්තරිතරො නාම
 අත්ථි ලබ්භති, ලබ්භති වෙ, එවමෙව ලබ්භෙය්‍යාති අධිප්පායො.

ජෙතවනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මච්ඡරිසුත්තවණ්ණනා

49. මච්ඡරිතොති මච්ඡෙරවන්තො මච්ඡෙරසමඬගිතොති ආහ “මච්ඡෙරෙන
 සමන්තාගතා”ති. මච්ඡෙරං මච්ඡරියන්ති අත්ථොනො එකං. න වන්දතිති
 වන්දනමත්තමිති න කරොති, කුතො දානන්ති අධිප්පායො. උපට්ඨානං කාතුන්ති
 මධුරපටිසන්ථාරං කරොතිති යොජනා. ඉදං තාව මුදුමච්ඡරියං න හදයං විය අත්තානං
 දස්සෙත්තස්ස මච්ඡරියන්ති කත්වා. කිං කුශ්භං පාදා රුජ්ජන්ති නනු කුශ්භංයෙව
 ආගතගමනෙසු පාදා රුජ්ජන්ති, කින්තෙ ඉමෙ ඡින්දන්තිති අධිප්පායො. සාමිච්චිති න
 කරොති කුතො දානන්ති අධිප්පායො. යථාකම්මං තංතංගතියො අරන්ති
 උපගච්ඡන්තිති අරියා, සත්තා. ඉමෙ පන කුච්ඡිතා අරියාති කදරියා, ථද්ධමච්ඡරිතො.
 මච්ඡරියසදිසඤ්චි කුච්ඡිතං සබ්බභීතං නත්ථි සබ්බගුණාහිභූතත්තා
 භොගසම්පත්තිආදිසබ්බසම්පත්තිනං මූලභූතස්ස දානස්ස නිසෙධතො. ඉතිආදිහි
 වචනෙහි. අත්තතො උපසාදකොති මච්ඡරියානුයොගෙන කුසලධම්මානං
 ගතිසම්පත්තියා ව විනාසකො.

පුඤ්ඤපාපවසෙන සම්පරෙතබ්බතො උපගන්තබ්බතො සම්පරායො,
පරලොකො. කාමගුණරතීති කාමගුණසන්තිස්සයො අස්සාදො. බිඩ්ධාති
කායිකබ්බිධා වාචසිකබ්බිධා චෙතසිකබ්බිධාති එවං තිව්ධා. එස විපාකොති
වොළාදීනං කිව්ඡලාහොති එස එවරුපො විපාකො. යමලොකන්ති පරලොකං.
උපපජ්ජරෙති එත්ථ ඉති-සද්දො පකාරත්ථො. තෙන පාළියං වුත්තං නිරයං
තිරව්ඡානායොනිඤ්ච සඨගණ්හාති.

යාවන්ති නාම අරියයාවනාය. වුත්තඤ්ඤෙනං “උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා
අරියාන යාවනා”ති (ජා. 1.7.59). යෙ සංවිහජන්ති, තෙ වදඤ්ඤ නාම ඤත්වා
කත්තබ්බකරණතො. විමානප්පභායාති නිදස්සනමත්තං, උයානකප්පරුක්ඛප්පභාහි
දෙවතානං වත්ථාහරණසර්වප්පභාහිසි සග්ගෙ පකාසෙන්නියෙව. පකාසන්තීති වා
පාකටා හොන්ති, න අපායලොකෙ විය අපාකටාති අත්ථො. පරසම්භතෙසුති සයං
සම්භතං අනාපජ්ජීත්වා පරෙහෙව සම්භරිතෙසු සුබ්බපකරණෙසු. තෙනාහ පාළියං
“වසවත්තීව මොදරෙ”ති, පරනිම්මිතහොගෙසු වසවත්තී දෙවපුත්තා විය
සුඛසමඨිගිතාය මොදන්තීති අත්ථො. එවං වුත්තසම්පරායොති එතෙ සග්ගාති එවං
හෙට්ඨා වුත්තසම්පරායො. උභින්නන්ති එතෙසං යථාවුත්තානං උභින්නං
දුක්ඛටසුකටකම්මකාරීනං. තතො වචිත්වා තතො නිරයසග්ගාදිතො වචිත්වා
මනුස්සෙසු නිබ්බත්තති. තෙසු යො මච්ඡරි මනුස්සෙසු නිබ්බත්තො, සො දලිද්දො
හුත්වා පුබ්බවරියවසෙන මච්ඡරියෙව හොන්තො දාරාදිහරණත්ථං මච්ඡකච්ඡපාදීනි
හන්ත්වා පුනපි නිරයෙ නිබ්බත්තො. ඉතරො සුද්ධාසයො සමිද්ධො හුත්වා
පුබ්බවරියාවසෙන පුනපි පුඤ්ඤාති කත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තෙයා. තෙනාහ “පුන
සම්පරායෙපි දුග්ගතිසුගතියෙව හොති”ති.

මච්ඡරිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සට්ඨකාරසුත්තවණ්ණනා

50. “උපපන්නාසෙ”ති සෙ-කාරාගමං කත්වා නිද්දෙසො,
“උපපන්නා”ඉවෙව අත්ථොති ආහ “නිබ්බත්තිවසෙන උපගතා”ති. අත්තනො
සම්පත්තිතො අවිභානතො අවිභා, තෙසං බ්‍රහ්මලොකො අවිභාබ්‍රහ්මලොකො,
තස්මිං. උපපත්තිසමනන්තරමෙවාති පඨමකොට්ඨාසෙ එව. අරහත්තඵලවිමුත්තියාති
අසෙක්ඛවිමුත්තියා. සෙක්ඛවිමුත්තියා පන අවිභුපපත්තිතො පගෙව විමුත්තා.
මානුසං දෙහං සමතික්කමන්ති චිත්තුපක්කිලෙසපභානවසෙනාති එලෙන
හෙතුදස්සනමිදන්ති ආහ “මානුසං දෙහන්ති ඉධ...පෙ.... වුත්තානී”ති. දිවි භවං
දිබ්බං, බ්‍රහ්මත්තභාවසඤ්ඤිතං බන්ධපඤ්චකං. තත්ථ සංයොජනකොති වුත්තං
“දිබ්බං යොගන්ති පඤ්ච උද්ධම්භාගියසංයොජනානී”ති. ඉමස්සාති දෙවපුත්තස්ස.
“හිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපව්වගු”න්ති තෙසං ත්වං කුසලං
සබ්බාවජ්ජප්පභානෙන අනවජ්ජනං භාසතීති කුසලී වදෙසි. අත්ථොන සද්දස්ස
අහෙදොපචාරං කත්වා ගම්භීරවචනං වුත්තන්ති ආහ “ගම්භීරත්ථ”න්ති අත්ථස්සෙව
ගම්භීරතො, න සද්දස්ස. සමුච්ඡින්නකාමරාගතාය සබ්බසො කාමවිසයප්පභානෙන

නිරාමිසබ්බමවාරි නාම අනාගාමී. නිවාසනට්ඨානභූතො සමානො එකො ගාමො එතස්සාති ආහ “එකගාමවාසී”ති.

සට්ඨකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආදිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජරාවග්ගො

1. ජරාසුත්තවණ්ණනා

51. භික්ෂු සාධනතො සාධු, යං කිඤ්චි අත්ථජාතං. තං පන අත්ථකාමෙන ලහිතබ්බතො උපසෙවිතබ්බතො ලද්ධකං, කල්‍යාණථයෙන භද්දකන්ති වුච්චතීති ආහ “සාධුති ලද්ධකං භද්දක”න්ති. “සීලං යාව ජරා සාධු”ති වුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො විභාවෙතුං “ඉමිනා ඉදං දස්සෙති”ති වුත්තං. ඉදන්ති ඉදං අත්ථජාතං.

පතිට්ඨිතාති චිත්තසන්තානෙ ලද්ධපතිට්ඨා, කෙනචි අසංභාරියා. තෙනාහ “මග්ගෙන ආගතා”ති. චිත්තිකතට්ඨාදීහිති පුජනියභාවාදීහි. වුත්තං හෙතං පොරාණට්ඨකථායං. චිත්තිකතන්ති රතනන්ති ඉදං රතනං නාම ලොකෙ චිත්තිකතං වත්ථුතං සහස්සග්ගසනතාදිවසෙන. යෙපි ලොකෙ චිත්තිකතා ඛත්තියපණ්ඩිත-චතුමහාරාජ-සක්ක-සුයාම-මහාබ්‍රහ්මාදියො, තෙසං චිත්තිකතො තෙහි සරණන්ති උපගන්තබ්බතාදිවසෙන. රතිකරන්ති පීතිසුබාවහං. ඤානරතිසුබෙනාති දුට්ඨෙතපි ඤානරතිසුබෙන. තුලෙතුන්ති පරිච්ඡින්නදිතුං. ගුණපාරමිත්ති ගුණානං උක්කංසපාරමිං. දුල්ලභො අනෙකාති අසඬ්ඛොයාති අතිධාවිත්වාපි ලද්ධුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. අනොමොති අනුතො පරිපුණ්ණො. තත්ථ විසෙසතො අනොමසත්තපරිභොගතො තෙහි “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”ති අනුස්සරිතබ්බතොති ආහ “භගවා අනොමො සීලෙනා”තිආදි.

අරියමග්ගපඤ්ඤායෙව ඉධ අධිජ්ජෙතාති “ඉධ පන දුල්ලභපාතුභාවට්ඨෙන පඤ්ඤා ‘රතන’න්ති වුත්ත”න්ති ආහ. පුජ්ජඵලනිබ්බත්තතො, අත්තතො සන්තානං පුනාතීති ච පුඤ්ඤවෙතනා පුඤ්ඤං, සා පන යස්ස උජ්ජන්තා, තස්සෙව ආවෙණිකතාය අනඤ්ඤසාධාරණත්තා කෙනචිපි අනාහටා, අට්ඨකථායං පන “අරුපත්තා”ති වුත්තං.

ජරාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අජරසාසුත්තවණ්ණනා

52. අජීරණෙනාති ජිණ්ණභාවානාපජ්ජනෙන. ලක්ඛණවචනඤ්චෙනං අවිනාසජ්ජන්තියා. තෙනාහ “අවිපත්තියාති අත්ථො”ති. නිද්ධම්මිතබ්බොති නිහරිතබ්බො.

අපරසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මිත්තසුත්තවණ්ණනා

53. සහ අත්ථෙත වත්තනීති සත්ථො, භණ්ඩමුලං ගහෙත්වා වාණිජ්ජවසෙන දෙසන්තරාදීසු විවරණකජනසමුහො. තෙනාහ “සද්ධිංවරො”ති, සහවරණකොති අත්ථො. මිත්තන්ති සිනෙහයොගෙන මිත්තකිව්වයුත්තං. ඉධාධිජ්ජෙනජ්ජකාරං දස්සෙතුං “රොගෙ උජ්ජන්තෙ”තිආදි වුත්තං. තථාරූපෙති ජිගුච්ඡනීයෙ, දුත්තිකිව්වෙ වා. යථා අසණ්ඨිතානං සණ්ඨාපනවසෙන පවසතො පුරිසස්ස භොගඛ්‍යසෙන නාථතා, එවං පුත්තසිනෙහවසෙන පුත්තස්ස මාතුයා අන්තොගෙහ නාථතාති වුත්තං “මාතා මිත්තං සකෙ සරෙ”ති. අත්ථජාතස්සාති උපට්ඨිතපයොජනස්සාති අත්ථොති ආහ “උජ්ජන්තකිව්වස්සා”ති. සම්පරායනීතන්ති සම්පරායෙ නිතාවහං.

මිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වත්ථුසුත්තවණ්ණනා

54. පතිට්ඨාති අවස්සයො. ගුණස්සාති ගුහිතබ්බස්ස රහස්සස්ස. පරමො සබ්බාම අතිපියට්ඨානතාය.

වත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පයමජනසුත්තවණ්ණනා

55. විධාවතීති විවිධං රූපං පධාවතී, යථාකාමං පවත්තතීති අත්ථො.

පයමජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියජනසුත්තවණ්ණනා

56. වට්ඨදුක්ඛතොති සංසාරදුක්ඛතො. සංසාරො හි කිලෙසකම්මවිපාකානං අපරාපරුජ්ජත්තිතාය විධාවතී. තඤ්ච දුක්ඛං දුක්ඛමත්තාය නානාවිධදුක්ඛරාසිභාවතො.

දුතියජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තතියජනසුත්තවණ්ණනා

57. නිජ්ජත්තීති ඉට්ඨානිට්ඨවිපාකානං නිජ්ජජනතො නිජ්ජත්ති. තතො එව අවස්සයො, නිජ්ජත්තිතවිපාකස්ස අවස්සයො අධිට්ඨානං කාරණන්ති අත්ථො.

තනියජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උප්පට්ඨසුත්තවණ්ණනා

58. අමග්ගොති න මග්ගො අනුපායො. රත්තින්දිවක්ඛයොති තත්ථ වයක්ඛණ්ණස්ස පාකට්ඨාවතො. චුත්තක්ඛණොපි හි සයං බියතෙව. සෙසං බාහිරමලං චත්ථසරීරාදිභූතං. තථා හි “භස්මබාරාදීහි ධොවිත්වා සක්කා සොධෙතු”න්ති චුත්තං. දුට්ඨොති දුසිතො සත්තසන්නාතො න සක්කා සුද්ධො නාම කාතුං අබ්භන්තරමලීනභාවාපාදනතො. ඉත්ථියන්ති බ්‍රහ්මවරියස්ස අන්තරායකරායපි. පජාති සත්තකායො සජ්ජති සඬිගං කරොති යාථාවතො ආදීනවං අපස්සන්තො. ඉන්ද්‍රියසංවරාදි කිලෙසානං තාපනතො තපො, තෙනාහ “සබ්බාපි”තිආදි.

උප්පට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියසුත්තවණ්ණනා

59. කිස්සාති භූමිමත්ථෙ සාම්ච්චනන්ති ආහ “කිස්මිං අභිරතො”ති. සද්ධා නාම අනවජ්ජසභාවා, තස්මා ලොකියලොකුත්තරභික්ෂුඛාවහාති ආහ “සුගතිඤ්චෙව නිබ්බානඤ්ච ගච්ඡන්තස්ස දුතියිකා”ති. අනුසාසති හිතවරියාය පරිණායිකභාවතො.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කච්ඡසුත්තවණ්ණනා

60. ගායත්තිආදිකොති ජබ්බිසතියා ජන්දෙසු ගායත්තිආදිකො උක්කතිපරියොසානො ජන්දො ගාථානං නිදානං සමුට්ඨානං “සමුට්ඨහති එතෙනා”ති කත්වා. තෙහි පන අනුට්ඨහාදිකො හොතීති ආහ “ජන්දො ගාථානං නිදානං”න්ති. පුබ්බපට්ඨාපනගාථාති ධම්මකථාය ආදිතො ආරොචනභාවජානනත්ථං සතිජනනං විය පවත්තිතගාථා. අක්ඛරඤ්චි පදං ජනෙතීති යස්මා අක්ඛරසමුදායො පදං, පදසමුදායො ගාථා, සමුදායො ච සමුදායීහි බ්‍යඤ්ජියති තංපවත්තනතො, තස්මා බ්‍යඤ්ජනභාවෙ ධීතං අක්ඛරං, තංසමුදායො පදං, පදං තං වියඤ්ජෙතා ජනෙතා විය හොතීති “අක්ඛරඤ්චි පදං ජනෙතී”ති චුත්තං. අක්ඛරං හි උච්චාරිතවිද්ධංසිතාය තංතංඛණමත්තාවට්ඨායිපි පරතො පවත්තියා මනොවිඤ්ඤාණවීථියා සඬකලනවසෙන එකජ්ඣං කත්වා පදභාවෙන ගය්හමානං යථාසඬකෙතමත්ථං බ්‍යඤ්ජෙති. පදං ගාථං ජනෙතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. ගාථා අත්ථං පකාසෙතීති ගාථාසඤ්ඤිතො පදසමුදායො කිරියාකාරකසම්බන්ධවසෙන සම්බන්ධිතො කත්තුඅධිප්පායානුරූපං ආලොචිතවිලොචිතං සංහිතං අත්ථං විභාවෙති. සමුද්දාදිපණ්ණත්තිනිස්සිතා වොහාරසන්තිස්සයෙනෙව පවත්තතීති කත්වා. තෙනාහ “ගාථා ආරහන්තො”තිආදි. ආසයොති අවස්සයොති ආහ “පතිට්ඨා”ති කච්ඡොති විචිත්තකථිආදිතො.

කවිසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජරාවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අද්ධවග්ගො

1. නාමසුත්තවශ්ණනා

61. නාමන්ති සාමඤ්ඤනාමාදිහෙදං නාමං. සබ්බන්ති සබ්බං පඤ්ඤත්තිපථං සබ්බං ඤෙය්‍යාපවත්තිපථං. අද්ධභවීති කාමං පාළියං අතීතකාලනිද්දෙසො කතො, තං පන ලක්ඛණමත්තං. අභිභවති අනුපතතීති එතෙන අභිභවො අනුපතනං පවත්ති එවාති දස්සෙති. තං පනස්ස අභිභවනං අප්පවිසයෙ අනාමසිත්වා මහාවිසයානං වසෙන දස්සෙන්නො “ඔපපාතිකෙන වා”තිආදිමාහ. තස්ස නාමං භොතීති තස්ස රුක්ඛපාසාණාදිකස්ස අනාමකොඉච්චෙව සමඤ්ඤා භොති, තථා නං සඤ්ජානන්තීති අත්ථො.

නාමසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චිත්තසුත්තවශ්ණනා

62. යෙ චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්තීති යෙ අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකා, තෙසංයෙව. අනවසෙසපරියාදානන්ති අනවසෙසග්ගහණං. න හි පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධා පභිනකිලෙසා චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්ති, තං අත්තනො වසෙ වත්තෙන්ති.

චිත්තසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තණ්හාසුත්තවශ්ණනා

63. තතියෙ “සබ්බෙව වසමන්වග්ගු”ති යෙ තණ්හාය වසං ගච්ඡන්ති, තෙසං එව අනවසෙසපරියාදානන්ති ඉමමත්ථං “එසෙව නයො”ති ඉමිනා අනිදිස්සති.

තණ්හාසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සංයොජනසුත්තවශ්ණනා

64. කිං සු සංයොජනොති සුති නිපාතමත්තන්ති ආහ “කිං-සංයොජනො”ති? විවරන්ති එතෙහීති විවාරණා, පාදා. බහුවචනෙ හි වත්තබ්බෙ එකච්චනං කතං. තස්සාති ලොකස්ස.

සංයොජනසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බන්ධනසුත්තවශ්ණනා

65. චතුර්ථ ආගතඅත්ථො එව අනන්තරෙපි චුත්තො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති ආහ “පඤ්චමෙපි එසෙව නයො”ති.

බන්ධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අත්තභතසුත්තවණ්ණනා

66. “කෙනස්සුඛභාහතො”ති පායොති අධිප්පායෙන “සු-කාරො නිපාතමත්ත”න්ති ආහ, “කෙනස්සඛභාහතො”ති පන පායෙ උ-කාරලොපෙන පදසන්ධි. ඉච්ඡාධූපායිතොති අසම්පත්තවිසයිච්ඡාලක්ඛණාය තණ්හාය සන්තාපිතො දඬිසො. තෙනාහ “ඉච්ඡාය ආදිත්තො”ති.

අත්තභතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. උඬ්ඛිතසුත්තවණ්ණනා

67. උල්ලඬ්ඝිතොති උබ්බන්ධිත්වා ලඬ්ඝිතො. සද්දාදීසුති සද්දාදිනාගදන්තෙසු සොකාදීති උඬ්ඛිතාති තණ්හාරජ්ජුතා දළ්භබන්ධනෙන බද්ධත්තා තදනතිවත්තනතො. ලොකොති ආයතනලොකො. තථා අත්ථයොජනාය කතත්තා බන්ධාදිලොකවසෙනපි යොජනා කාතබ්බා. න දුරං අනන්තරභවකත්තා. චුතිචිත්තඅන්තරිතත්තා එකචිත්තන්තරභවස්ස කම්මස්ස අබුජ්ඣනං, එවං සන්තෙ කස්මා සත්තා න බුජ්ඣන්තිති ආහ “බලවතියා”තිආදි.

උඬ්ඛිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පිහිතසුත්තවණ්ණනා

68. පඤ්ඤාති ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො. පුච්ඡිතොති සත්තමසුත්තෙ ගාථාය පුරිමද්ධං පච්ඡිමද්ධං, පච්ඡිමං පුරිමං කත්වා අට්ඨමසුත්තෙ දෙවතාය පුච්ඡිතත්තා චුත්තං “හෙට්ඨපරියායවසෙන පුච්ඡිතො”ති. පුච්ඡානුරූපං විස්සජ්ජනන්ති අචුත්තම්පි සිද්ධමෙතන්ති අනාහං.

පිහිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඉච්ඡාසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ විනයායාති විනයෙන. කරණත්ථෙ හි ඉදං සම්පදානවචනං. කිස්සස්සුති කිස්ස, සු-කාරො නිපාතමත්තං. සබ්බං ඡින්දති බන්ධනන්ති සබ්බං දසවිධම්පි සංයොජනං සමුච්ඡින්දති. න හි තං කිඤ්චි කිලෙසබන්ධනං අත්ථි, යං අසමුච්ඡින්තං හුත්වා ධීතං අස්සා තණ්හාය සමුච්ඡින්තාය. ස්වායමත්ථො සුවිඤ්ඤෙය්‍යාති ආහ “සබ්බං උත්තානමෙවා”ති.

ඉච්ඡාසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ලොකසුත්තවශ්ණනා

70. කිස්මිත්ති කිස්මිං සති? තස්ස පන සත්තභාවො උප්පත්තිවසෙනෙවාති ආහ “කිස්මිං උප්පත්තෙ”ති? ලොකො උප්පත්තොති වුවච්ඡි අනුපාදානත්තා ලොකසමඤ්ඤාය. ඡසුති එත්ථාපි එසෙව නයො සන්ථවන්ති අධිකසිනෙහං කරොති අධිකසිනෙහවත්ථුභාවතො අජ්ඣන්තිකායතනානං. උපාදායාති පුබ්බකාලකිරියා අපරකාලකිරියං අපෙක්ඛතීති වචනසෙසවසෙන කිරියාපදං ගහිතං “පචත්තති”ති. කිං පන පචත්තති? ලොකො, ලොකසමඤ්ඤාති අත්ථො. ඡසුති ඉදං නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං. ඡළායතනනිමිත්තඤ්ඤි සබ්බදුක්ඛං. අයන්ති සත්තලොකො. උප්පත්තො නාම භොති ඡළායතනං නාම මූලං සබ්බදුක්ඛානන්ති කත්වා. බාහිරෙසු ආයතනෙසු සන්ථවං කරොති විසෙසතො රූපාදීනං තණ්හාවත්ථුකත්තා. යස්මා චක්ඛාදීනං සත්තජපනවසෙන රූපාදීනං පරිග්ගහිතත්තා ලොකස්ස නිසෙවිතාය සංවත්තති, තස්මා වුත්තං “ඡන්තං...පෙ.... විහඤ්ඤති”ති.

ලොකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

අද්ධවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඡේත්වාචග්ගො

1. ඡේත්වාසුත්තවශ්ණනා

71. චධිත්වාති භන්ත්වා විනාසෙත්වා. අපරිදය්හමානත්තාති අපිළියමානත්තා. විනට්ඨදොමනස්සත්තා න සොචති චෙතොදුක්ඛදුක්ඛාභාවතො. විසං නාම දුක්ඛං අනිට්ඨභාවතො, තස්ස මූලකාරණං කොධො අනිට්ඨඵලත්තාති ආහ “විසමූලස්සාති දුක්ඛවිපාකස්සා”ති. අක්කුට්ඨස්සාති අක්කොසාපරාධස්ස. අක්කොසපහාරත්ථසම්බන්ධෙන හි “කුද්ධස්සා”ති උපයොගත්ථෙ සම්පදානවචනං. සුඛං උප්පජ්ජති කොධං නස්සති. සුබ්බජ්ජන්තිං සන්ධාය එස කොධො “මධුරග්ගො”ති වුත්තො, සුඛාවසානොති අත්ථො.

ඡේත්වාසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. රථසුත්තවශ්ණනා

72. පඤ්ඤාණන්ති ලක්ඛණං සල්ලක්ඛණූපායො. දිස්වාති දස්සනහෙනු. “චොළරඤ්ඤො රට්ඨං චොළරට්ඨ”න්ති එවං රට්ඨං රඤ්ඤො පඤ්ඤායති.

රථසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. විත්තසුත්තවණ්ණනා

73. සද්ධායාති සද්ධාහෙනු. කුලසම්පදාති ඛත්තියාදිසම්පත්තියො.

සබ්බලොකියලොකුත්තරවිත්තපටිලාභහෙනුතො සද්ධාවිත්තමෙව. හෙට්ඨා තිණ්ණං ද්වාරානං වසෙන උප්පන්නකස්ස සබ්බස්සපි අනවජ්ජධම්මස්ස සඨගණ්හනතො “ධම්මොති දසකුසලකම්මපථො”ති වුත්තං. අසංකිලිට්ඨසුඛන්ති. නිරාමිසං සුඛං. තමෙව සාමිසං උපනිධාය සම්භාවෙන්තො ආහ “අසංකිලිට්ඨ”න්ති. අසෙවනකභාවෙන අභිරුචිජනනතො පියාකිච්ඡකරණතො ඛහුං සුවිරම්පි කාලං ආසෙවන්තස්ස අදොසාවහතො සච්චමෙව මධුරතරං. න හි තං පිචිතබ්බතො සාදිතබ්බතො අනුභවිතබ්බතො රසොති වත්තබ්බතං අරහති. ඉදානි තස්ස කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙහිපි මහාරහතං දස්සෙතුං “සච්චස්මිං හි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ නදිනිවත්තනං මහාකප්පිනවත්ථුආදීහි (ධ. ප. අට්ඨ. 1. මහාකප්පිනත්ථෙරවත්ථු; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.231; ථෙරගා. අට්ඨ. 2. මහාකප්පිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) දීපෙනබ්බං, ඉතරානි කණ්හදීපායනජාතක- (ජා. 1.10.62 ආදයො) සුතසොම- (ජා. 2.21.371 ආදයො) මච්ඡජාතකෙහි (ජා. 1.1.34, 75; 1.2.131 ආදයො) දීපෙනබ්බානි. නිම්මද්දෙන්ති අභිභවන්ති. මධුරතරන්ති සුන්දරතරං සෙට්ඨෙසුති අත්ථො. පඤ්ඤාඡීවිති පඤ්ඤාය ඡීවනසිලොති පඤ්ඤාඡීවි, පඤ්ඤාපුබ්බගමවරියොති අත්ථො. පඤ්ඤාඡීවිති ච පඤ්ඤාවසෙන ඉරියති වත්තති ඡීවිතං පවත්තෙතිති අත්ථොති දස්සෙන්තො “යො පඤ්ඤාඡීවි”තිආදිමාහ. “ඡීවත”න්ති කෙච් පයන්ති, ඡීවන්තානං පඤ්ඤාඡීවිං සෙට්ඨමාහුති අත්ථො.

විත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

74. උප්පතන්තානන්ති පථවිං භින්දිත්වා උට්ඨහන්තානං. “සෙට්ඨ”න්ති වුච්චමානන්තා “සත්තවිධ”න්ති වුත්තං, ඉතරෙසං වා තදනුලොමතො. ඛෙමො හොති දුබ්භික්ඛුපද්දවාභාවතො. තෙනාහ “සුභික්ඛො”ති. නිපතන්තානන්ති අධොමුඛං පවත්තන්තානං. පච්ඡමානානන්ති වජ්ජනසිලානං. තෙ පන යස්මා ජඨගමා නාම හොන්ති, න රුක්ඛාදයො විය ථාවරා, තස්මා ආහ “ජඨගමාන”න්ති. ගාවොති ධෙනුයො. තෙන මහිංසාදිකානම්පි සඨගහො දට්ඨබ්බො. වදන්තානන්ති උප්පන්නං අත්ථං වදන්තානං.

අත්තතො ඛත්තියාති අත්තතො ඛත්තියා රුචියා ගහිතභාවෙන. ඉතරා දෙවතා තස්සා විස්සජ්ජනෙ අපරිතුස්සමානා ආහ. යාව පධංසිති ගුණධංසි සත්ථුදෙසනාය ලද්ධබ්බගුණාසනතො. පගබ්බාති පාගබ්බියෙන සමන්තාගතා, යථා වචිපාගබ්බියෙන අබරා, තථා වාචාය භවිතබ්බං. මුඛරාති මුඛබරා. දසබලං පුච්ඡි සණ්භං සුමුමං රතනත්තයසංහිතං අත්ථං සොතුකාමා. අස්සා දෙවතාය විස්සජ්ජෙන්තො අජ්ඣාසයානුරූපං. උප්පතමානාති උප්පතන්ති සමුග්ගාටෙති ඔධිසො. වට්ඨමුලකමහාඅවිජ්ජාති තස්සා ආදීනවදස්සනත්ථං භූතකථනවිසෙසනං.

ඔසිදන්තානන්ති පටිපක්ඛවසෙන අධො සිදන්තානං, උස්සාදයමානානන්ති අත්ථො. පුඤ්ඤක්ඛන්තභූතොති ඉදං “පදසා වරමානාන”න්ති පදස්ස අත්ථවිවරණවසෙන භූතකථනවිසෙසනං. යාදිසො පුත්තො වා භොතුති ඉදං පුරිමපදෙ දෙවතාය පුත්තගහණස්ස කතත්තා වුත්තං.

වුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. භීතාසුත්තවණ්ණනා

75. කිං සුඛ භීතාති එත්ථ සු-ඉධාති නිපාතමත්තන්ති ආහ “කිං භීතා”ති?
මග්ගො ව නෙකායතනප්පවුත්තොති අනෙකකාරණං නානාවිධාධිගමොකාසං කත්වා පවුත්තො කථිතො. තෙනාහ “අට්ඨතිංසාරම්මණවසෙනා”තිආදි. එවං සන්නෙති එවං සබ්බසාධාරණානෙකායතනෙහි නිබ්බානගාමිමග්ගස්ස තුම්හෙහි පවෙදිතත්තා ලබ්භමානො ඛෙමෙ මග්ගෙ කිං භීතායං ජනතා උප්පථභූතා විපරිතදිට්ඨිතො ගණ්හිති අත්ථො? එවං දෙවතා යථිච්ඡාය පුරිමද්ධෙන අත්තනා යථාචිත්තිතමත්ථං සත්ථු පවෙදිතා, පච්ඡිමද්ධෙන අත්තනො සංසයං පුච්ඡති. බහුපඤ්ඤාති පුථුපඤ්ඤ. උස්සන්තපඤ්ඤාති අධිකපඤ්ඤා. යපෙත්ථාති සංයමෙත්ථා. සංවිභාගීති ආහාරපරිභොගෙ සම්මදෙව විහජනසීලො. තෙනාහ “අච්ඡරායා”තිආදි. වුත්තත්ථමෙව හෙට්ඨා.

මනෙතාති මනොගහණෙන. පුබ්බසුද්ධිඅභිගන්ති පුබ්බභාගසුද්ධිභූතං අභිගං. චතුසුති වුත්තඅභිගපරියාපන්තං. යඤ්ඤඋපක්ඛරොති දානස්ස සාධනං. එතෙසු ධම්මෙසුති එතෙසු සද්ධාදිගුණෙසු. යථා හි සද්ධො පච්චයං පච්චුපට්ඨපෙත්ථා චත්ථුපරිච්චාගස්ස විසෙසපච්චයො කම්මඵලස්ස පරලොකස්ස ච පච්චක්ඛතො විය පත්තියායනතො, එවං මුදුහදයො. මුදුහදයො හි අනුදයං පත්ථා යං කිඤ්චි අත්තනො සන්නකං පරෙසං දෙති. යො ව සංවිභාගසීලො, යො අප්පකස්මිම්පි අත්තනො සන්නකෙ පරෙහි සාධාරණභොගී භොති. වදඤ්ඤ වදානියතාය යාගිතොව යුත්තං යුත්තකාලං ඤත්වා අත්ථිකානං මනොරථං පුරෙතිති වුත්තං “ඉති...පෙ.... චතුසුති ආහා”ති.

වාචන්තිආදීති තීණි අභිගානි තිව්ධසීලසම්පත්තිදීපනතො. සම්පන්නසීලො හි පරලොකං න භාසෙය්‍යා. සද්ධො එකං අභිගං පයොගාසයසුද්ධිදීපනතො. සුද්ධාසයස්ස සම්මාපයොගෙ ධීතස්ස කථං පරලොකතො භයන්ති. දුක්ඛසෙන චතුරභිගයොජනා දුක්ඛතයො. එතෙසු චතුසු ධම්මෙසු ධීතොති එතෙසු යථාවුත්තදුක්ඛසභිගහෙසු චතුසු ගුණෙසු පතිට්ඨිතො.

භීතාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නජීරතිසුත්තවණ්ණනා

76. නාමගොත්තන්ති තිස්සො කස්සපො ගොතමොති ඵවරූපං නාමඤ්ච ගොත්තඤ්ච. නිදස්සනමත්තමෙතං, තස්මා සබ්බස්ස පඤ්ඤත්තියා ලක්ඛණවචනන්ති දට්ඨබ්බං. න ජීරතීති අසභාවධම්මත්තා උප්පාදවයාභාවතො ජරං න පාපුණාති. තෙනාහ “ජීරණසභාවො න භොති”ති. යස්මා සමඤ්ඤාභාවතො කාලන්තරෙපි තං සමඤ්ඤායතෙව, තස්මා “අතීතබුද්ධානං...පෙ.... න ජීරතීති වුවචති”ති ආහ.

ආලසියන්ති අලසභාවො දළ්භකොසජ්ජං. තෙනාහ “යෙනා”තිආදි. ඨිතින්ති ඛ්‍යාපාරං. නිද්දාවසෙන පමජ්ජනං කත්තබ්බස්ස අකරණං. කිලෙසවසෙන පමජ්ජනං අකත්තබ්බස්ස කරණමිපි. කම්මසමයෙති කම්මං කාතුං යුත්තකාලෙ. කම්මකරණවීරියාභාවොති තංකම්මකිරියසමුට්ඨාපකවීරියාභාවො. සො පන අත්ථතො වීරියපටිපක්ඛො අකුසලචිත්තූප්පාදො, න වීරියස්ස අභාවමත්තං. සීලසඤ්ඤාමාභාවො දුස්සීලායං. විස්සට්ඨාවාරතා නාම අනාවාරො. සොප්පබ්බුලතාති නිද්දාලතා. යතො ගහණහත්ථොපි න කිලාසුපි පුරිසො නිද්දාය අභිභුයාති. තෙනාහ “තායා”තිආදි. අතිවිජාතාදීනීති ආදි-සද්දෙන අභිභුයාතාදිං සඬගණ්භාති. ආගන්තුකාලසියං න පුබ්බෙ වුත්තආලසායං විය පකතිසිද්ධං. “තෙ ඡිද්දෙ”ති පාළියං ලිඬගවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ “තානි ජ ඡිද්දානී”ති. කුසලචිත්තජ්ජවත්තියා අනොකාසභාවතො ඡිද්දානී. තෙනාහ භගවා – “යත්ථ චිත්තං න තිට්ඨතී”ති. සබ්බාකාරොන ලෙසමත්තං අසෙසෙත්වාති අධිප්පායො.

නජීරතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඉස්සරියසුත්තවණ්ණනා

77. සත්ථස්ස මලන්ති සත්ථමලං, යෙන සත්ථං මලීනං භොති, සත්ථමලග්ගහණෙන චෙත්ථ මලීනං සත්ථමෙව ගහිතන්ති ආහ “මලග්ගහිතසත්ථ”න්ති. ආණාපවත්තනන්ති අප්පකෙ වා මහන්තෙ වා යත්ථ කත්ථවි අත්තතො ආණාය පවත්තනවසෙන වසනං ඉස්සරියත්තමිච්ඡන්ති. මණ්ණරතනමිපි විස්සජ්ජනීයපක්ඛිකත්තා උත්තමං භණ්ඩං නාම න භොති, ඉත්ථී පන පරිච්චත්තකුලාචාරිත්ථිකායපි අනිස්සජ්ජනීයතාය උත්තමභණ්ඩං නාම. තෙනාහ “ඉත්ථී භණ්ඩානමුත්තම”න්ති. තෙසං තෙසඤ්ඤි පුරිසාජානීයානං උප්පත්තිට්ඨානතාය උත්තමරතනාකරත්තා ඉත්ථී භණ්ඩානමුත්තමං. මලග්ගහිතසත්ථසදිසො අවබොධකිච්චවිබන්ධනතො. සත්ථමලං විය සත්ථස්ස පඤ්ඤාසත්ථස්ස ගුණාභාවකරණතො පඤ්ඤාසත්ථමලං. අබ්බු වුවචති උපද්දවං, තං දෙතිති අබ්බුදං, විනාසකාරණං. නනු භරණං සමණස්ස අයුත්තන්ති? යුත්තං. තස්ස අන්වයතො ඛ්‍යතිරෙකතො ව යුත්තතං දස්සෙත්තො “සලාකහත්තාදීනී”තිආදිමාහ.

ඉස්සරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කාමසුත්තවණ්ණනා

78. “අත්තකාමො”ති පාළියං චුත්තත්තා ආහ “යපෙත්වා සබ්බබොධිසත්තෙ”ති. තෙ හි සබ්බසො පරත්ථාය එව පටිපජ්ජමානා මහාකාරුණිකා පරත්ථකාමා, අත්ථකාමා නාම න භොන්ති, යා ච තෙසං අත්තත්ථාවහා පටිපත්ති, සාපි යාවදෙව පරත්ථා එවාති. චුත්තං පොරාණට්ඨකථායං. යස්මා බොධිසත්තා පරහිතපටිපත්තියා පාරමියො පුරෙත්තා තථාරූපං කාරණං පත්වා අත්තානං පරෙසං පරිච්චජන්ති පඤ්ඤාපාරමියා පරිපුරණතො, තස්මා ඉධාපි “සබ්බබොධිසත්තෙ යපෙත්වායෙවාති චුත්ත”න්ති ආහ. කල්‍යාණන්ති හද්දකං. වාචාය අධිජ්ජෙතත්තා ආහ “සණ්ඨං මුදුක”න්ති. පාපිකන්ති ලාමකං නිහීනං. තං පන ඵරුසං වාවන්ති සරූපතො දස්සෙති.

කාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පාටෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

79. සද්ධා බන්ධනි පාටෙය්‍යන්ති සද්ධා නාම සත්තස්ස මරණවසෙන මහාපථං සංවජනො මහාකන්තාරං පටිපජ්ජනො මහාවිදුග්ගං පක්ඛන්දනො පාටෙය්‍යපුටං බන්ධනි සම්බලං සජ්ජෙති. කථන්ති ආහ “සද්ධං උප්පාදෙත්වා”තිආදි. එතං චුත්තන්ති “සද්ධා බන්ධනි පාටෙය්‍ය”න්ති එතං ගාථාපදං චුත්තං භගවතා. සිරිති කතපුඤ්ඤෙහි සෙවියති තෙහි පටිලභියතිති සිරි. ඉස්සරියං විභවො. ආසයිතබ්බතො ආසයො, වසනට්ඨානං නිකෙතන්ති අත්ථො. පරිකඬ්ඨතිති ඉච්ඡාවසිකං පුග්ගලං තත්ථ තත්ථ උපකඬ්ඨති.

පාටෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පජ්ජොතසුත්තවණ්ණනා

80. තං තං සමවිසමං පජ්ජොතතිති පජ්ජොතො. පදීපො අන්ධකාරං විධමිත්වා පච්චක්ඛනො රූපගතං දස්සෙති, එවං පඤ්ඤාපජ්ජොතො අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා ධම්මානං පරමත්ථභූතං රූපං දස්සෙති. ජාගරබ්‍රාහ්මණො වියාති ජාගරබ්‍රාහ්මණො විය. සො හි සතිපඤ්ඤාවෙපුල්ලජ්ජත්තියා සබ්බදාපි ජාගරො භොති. ගාවොති ගොජාතියො. ඉදං ගුන්තං ගොණානඤ්ච සාමඤ්ඤතො ගහණං. කම්මෙති කරණත්ථෙ භුම්මවචනං. ජීවනං ජීවො, සහ ජීවෙනාති සජීවිතො. තෙනාහ “කම්මෙන සහ ජීවන්තාන”න්ති, කසිවාණිජ්ජාදිකම්මං කත්වා ජීවන්තානන්ති අත්ථො. ගොමණ්ඩලෙහි සද්ධිත්ති ගොගණෙන සහ. න තෙන විනා කසිකම්මාදීනි උප්පජ්ජන්ති, ගොරසසිද්ධියා වෙච කසනභාරවහනසිද්ධියා ච කසිකම්මඵකච්චවාණිජ්ජකම්මාදීනි ඉජ්ඣන්ති. සත්තකායස්සාති ආභාරූපජීවිතො සත්තකායස්ස කසිතො අඤ්ඤා ජීවිකං කප්පෙන්තස්සපි කසිජීවිතචුත්තියා මූලකාරණං ඵලනිජ්ජත්තිනිමිත්තත්තා තස්ස. ඉරියාපථො ච ඉරියනකිරියානං පචත්තනුපායො. “සීතන්ති නඬිගලසීතකම්ම”න්ති වදන්ති.

පජ්ජොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අරණසුත්තවණ්ණනා

81. රණන්ති කන්දන්ති එතෙහිති රණා, රාගාදයො. තෙහි අභිභූතතාය හි සත්තා නානප්පකාරං කන්දන්ති පරිදෙවන්ති. තෙ පන සබ්බසො නත්ථි එතෙසං රණාති අරණා. නික්කිලෙසා බිණාසවා. වුසිතවාසොති වුසිතවුහ්මවරියවාසො. භොජ්ජස්සියන්ති භුජ්ජස්සභාවො. තෙනාහ “අදාසභාවො”ති. සමණාති සමිතපාපසමණාති ආහ “බිණාසවසමණා”ති. පුපුජ්ජනකල්‍යාණකාලෙ ලොකියපරිඤ්ඤාය, සෙක්ඛා පුබ්බභාගෙ ලොකියපරිඤ්ඤාය, පච්චවෙක්ඛණෙ ලොකියලොකුත්තරාය පරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤෙය්‍යාං තෙභූමකං ඛන්ධපඤ්චකං පරිජානන්ති පරිච්ඡිජ්ජන්ති. බිණාසවා පන පරිඤ්ඤාතපරිඤ්ඤෙය්‍යා භොන්ති. තථා හි තෙ සාමී භුත්වා පරිභුඤ්ජන්ති. වන්දන්ති නං පතිට්ඨිතන්ති වුත්තං, වන්දනීයභාවො ව සීලසම්පන්නතායාති ආහ “පතිට්ඨිතන්ති සීලෙ පතිට්ඨිත”න්ති. ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. ඛත්තියාති ලක්ඛණවචනන්ති ආහ “න කෙවලං ඛත්තියාවා”තිආදි.

අරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජෙත්වාචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

දෙවතාසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. දෙවපුත්තසංයුත්තං

1. පයමවග්ගො

1. පයමකස්සපසුත්තවණ්ණනා

82. දෙවස්ස පුත්තො දෙවපුත්තො. දෙවානං ජනකජනෙතබ්බසම්බන්ධාභාවතො කථමයං දෙවපුත්තොති වුව්චතීති ආහ “දෙවානං හී”තිආදි. “අපාකටො අඤ්ඤතරොති වුව්චතී”ති ඉදං යෙභුය්‍යාවසෙන වුත්තං. පාකටොපි හි කත්ථවි “අඤ්ඤතරො”ති වුව්චති. හෙට්ඨා දෙවතාසංයුත්තෙ “අපාකටා අඤ්ඤතරා දෙවතා”ති වත්වා ඉධ “පාකටො දෙවපුත්තො”ති වුත්තං. තථා හිස්ස කස්සපොති ගොත්තනාමං ගහිතං, තඤ්ච ඛො පුරිමජාතිසිද්ධසමඤ්ඤාවසෙන. අනුසාසනං අනුසාසො, තං අනුසාසං. හික්ඛුනිද්දෙසන්ති හික්ඛුසද්දස්ස නිද්දෙසං. හික්ඛුඔවාදන්ති හික්ඛුභාවාවහං ඔවාදං. යදි පන න අස්සොසි, කථමයං පඤ්භං කට්ඨෙහිති? අඤ්ඤතො සුතං නිස්සාය පඤ්භං කට්ඨෙහි, න පන භගවතො සම්මුඛා සුතභාවෙන.

තෙසන්නි යථාච්ඡත්තානං තිණ්ණං පුග්ගලානං. “කටේතුකාමො වෙවා”තිආදිනා හි චතුත්ථං ඉධ උද්ධටං. තත්ථ ආදිතො තිණ්ණං භගවා පඤ්භං භාරං න කරොති එකෙකභිගවෙකල්ලතො වෙව අභිගද්වයවෙකල්ලතො ව, චතුත්ථස්ස පන උභයභිගපාරිසුරත්තා භාරං කරොතිති ආහ “අයං පනා”තිආදි.

ගාථායං “සුභාසිතස්සා”ති උපයොගත්ථෙ සාමිවචනන්ති ආහ “සුභාසිතං සික්ඛෙය්‍යා”ති. චතුසච්චාදිනිස්සිතං බුද්ධවචනං සික්ඛන්තො චතුබ්බිධං වච්ඡුවරිතං සික්ඛති නාමාති ආහ “චතුසච්චනිස්සිතං...පෙ.... සික්ඛෙය්‍යා”ති. අවධාරණෙන තප්පටිපක්ඛං පටිනිවත්තෙති. උපාසිතබ්බන්ති ආසෙවිතබ්බං භාවෙනබ්බං බහුලිකාතබ්බං. අට්ඨතිංසහෙදං කම්මට්ඨානන්ති ඉදං තස්ස විපස්සනාපදට්ඨානනං හදයෙ යපෙත්වා චුත්තං. තථා හි චුත්තං “දුතියපදෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛා කථිතා”ති. යෙ පන “දුතියපදෙන අධිවිත්තසික්ඛා විත්තවුපසමෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛා”ති පදාන්ති, තෙසං පදෙන අට්ඨතිංසප්පහෙදකම්මට්ඨානං සුද්ධසමථකම්මට්ඨානස්සෙව ගහණං දට්ඨබ්බං. යදි එවං “අට්ඨසමාපත්තිවසෙනා”ති ඉදං කථන්ති? “තං විපස්සනාධිට්ඨානානං සමාපත්තිනං වසෙන කථිත”න්ති වදන්ති. එවඤ්ච කත්වා “දුතියපදෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛා”ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං හොති. සික්ඛනං නාම ආසෙවනන්ති ආහ “භාවෙය්‍යාති අත්ථො”ති. උපාසනන්ති පශිරූපාසනං. තඤ්ච ඛො අස්සුතපරියාපුණනකම්මට්ඨානුග්ගහාදිවසෙන දස්සෙන්තො “තම්පි”තිආදිමාහ. අධිසීලසික්ඛා කථිතා ලක්ඛණභාරනයෙන. වච්ඡුවරිතස්ස හි සීලසභාවත්තා තග්ගහණෙනෙව තදෙකලක්ඛණං කායසුවරිතම්පි ඉතරම්පි ගහිතමෙවාති. එත්ථ ව අධිසීලසික්ඛාය විත්තවිවෙකො, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය උපධිවිවෙකො, අධිවිත්තසික්ඛාය කායවිවෙකො කථිතො, කායවිවෙකො පන සරූපෙනෙව පාළියං ගහිතොති තිව්ධස්සපි විවෙකස්ස පකාසිතත්තං දට්ඨබ්බං. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

පයමකස්සපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියකස්සපසුත්තවණ්ණනා

83. ද්විති කුමාරෙහිති ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙහි ද්විති කුමාරෙහි. කම්මට්ඨානවිමුත්තියාති කම්මට්ඨානානුයොගලද්ධාය විමුත්තියා. තෙන තදභිගවික්ඛම්භනවිමුත්තියො වදති. සත්ථුසාසනස්ස හදයත්තා අබ්භන්තරත්තා හදයස්ස මානසස්ස, අනුපත්තිං පටිලාභමානසං. තං පන අත්ථතො අඤ්ඤා එවාති ආහ “අරහත්ත”න්ති. තං පත්තුකාමෙන එකන්තතො වජ්ජෙතබ්බතණ්හාදිට්ඨිතං භාවෙ තස්ස අනිජ්ඣානතො, තදභාවෙ ඉජ්ඣානතො ව තෙ උප්පාදනවසෙන යදග්ගෙන නිස්සිතො, තදග්ගෙන පනායම්පි තෙහි නිස්සිතො නාම හොතිති ආහ “අනිස්සිතො”තිආදි. අරහත්තං ආනිසංසිතබ්බට්ඨොන ආනිසංසං එතස්සාති අරහත්තානිසංසො. අරහත්තං පත්තුකාමස්ස පුබ්බභාගපටිපදා ඉච්ඡිතබ්බා. තත්ථ ව සබ්බපයමො කම්මට්ඨානඅත්තානුයොගො, සො ඉධ න ගහිතොති ආහ “තත්තිධම්මො පුබ්බභාගො”ති. තත්ථ තත්තිධම්මොති පරියත්තිධම්මො.

දුතියකස්සපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මසසුත්තවණ්ණනා

84. මසොති සක්කස්සෙනං නාමං පුරිමජාතිඅනුගතං. ස්වෙවාති සක්කො ඵව.
වතෙනාති මාතාපිතුඋපට්ඨානාදිවාරිත්තධම්මෙන. අඤ්ඤෙති
උපධිවෙපක්කපාපධම්මෙ අභිභවිත්වා. අසුරන්ති ඉන්ද්‍රසත්තුභූතං අසුරං.

මසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මාගධසුත්තවණ්ණනා

85. චතුත්ථසුත්තං චුත්තත්ථමෙවාති දෙවතාසංයුත්තෙ සංවණ්ණිතත්ථමෙව,
තස්මා ඉධ න චත්තබ්බො අත්ථොති අධිප්පායො.

මාගධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා

5. දාමලිසුත්තවණ්ණනා

86. තෙන කාරණෙනාති තෙන පධානෙන කාරණභූතෙන,
පධානකරණනිමිත්තන්ති අත්ථො. යං කිඤ්චි බුද්දකම්පි මහන්තම්පි භීනම්පි
පණ්ණිතම්පි භවං. ආයතපග්ගහොති දීඝරත්තස්ස වීරියාරම්භො. කිච්චවොසානන්ති
කිච්චනිට්ඨානං. තථෙවාති යථා අරහත්තුප්පත්තිනො පුබ්බෙ, තතො පච්ඡාපි තථෙව
“බුද්ධිපග්ගහො”ති වීරියං දළ්භං කරොතුති කුප්පධම්මං විය මඤ්ඤමානො වදති.
දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරාදිඅත්ථං පන වීරියකරණං ඉච්ඡිතබ්බමෙව.

අසංකිණ්ණාති අවොම්ස්සා ඵවං අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා. තෙනාහ “භගවතා
හී”තිආදි. යදි ඵවං ඉධෙව කස්මා ඵතං චුත්තන්ති ආහ “ඉධ පනා”තිආදි.
පතිට්ඨන්ති නදි නාම අනවට්ඨිතතිරා, තත්ථ පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං.

දාමලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කාමදසුත්තවණ්ණනා

87. පුබ්බයොගාවචරොති පුබ්බෙ යොගාවචරො පුරිමත්තභාවෙ
භාවනමනුයුත්තො. අයං කිර කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වාච බහුති
චස්සසහස්සාති සමණධම්මං අකාසි, න පන විසෙසං නිබ්බත්තෙසි. තමත්ථං
කාරණෙන සද්ධිං දස්සෙතුං “බහලකිලෙසතායා”තිආදි චුත්තං.
ඵකන්තපරිසුද්ධස්සාති යථා විසෙසාවහො හොති, ඵවං ඵකන්තෙන පරිසුද්ධස්ස
සබ්බසො අනුපක්කිලිට්ඨස්ස. සීලෙන සමාහිතාති යථා සීලං උපරුපරි විසෙසාවහං
නිබ්බෙධභාගියඤ්ච හොති, ඵවං සම්මදෙව ආහිතවිත්තා සුට්ඨු සම්පන්නවිත්තා.
තථාභූතා තෙන සමන්තාගතා හොන්තිති ආහ “සමුපෙතා”ති. පතිට්ඨිතසභාවාති

සෙක්කත්තා එව යථාධිගතධම්මෙන නිව්වලභාවෙන අධිට්ඨිතසභාවා. මයා තුට්ඨියා ගහිතාය දෙවපුත්තො “දුල්ලභා තුට්ඨි”ති වක්ඛතීති භගවා “තුට්ඨි හොති සුඛාවහා”ති අවොවාති ආහ “උපරි පඤ්ඤාසමුට්ඨාපනත්ථ”න්ති. පබ්බජිතො රුක්ඛමුලිකො අබ්භොකාසිකො වා අනගාරියුපෙතො නාම හොති, සෙනාසනෙ පන වසන්තො කථන්ති ආහ “සත්තභූමිකෙ”ති ආදි. චතුපච්චයසන්තොසොති භාවනාභියොගසිද්ධො චතුසු පච්චයෙසු සන්තොසො. තෙන චිත්තවූපසමෙන තුට්ඨි ලද්ධාති දස්සෙති. චිත්තවූපසමභාවනායාති චිත්තකිලෙසානං වූපසමකරභාවනාය, මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං නිබ්බිසෙවනභාවකරණෙන සවිසෙසං චිත්තස්ස වූපසමකරභාවනාය රතො මනොති යොජනා.

එත්ථ ච ඉන්ද්‍රියුපසමෙන චිත්තසමාධානං පරිපුණ්ණං හොති ඉන්ද්‍රියභාවනාය චිත්තසමාධානස්ස අකාරකානං දුර්ඝරණතො. අධිචිත්තසමාධානෙන චතුපච්චයසන්තොසො සවිසෙසං පරිසුද්ධො පරිපුණ්ණො ච හොති පච්චයානං අලාභලාභෙසු පරිච්චාගසභාවතො. චුත්තනයෙන පන සන්තුට්ඨස්ස යථාසමාදින්නං සීලං විසුජ්ඣති පාරිපූරිඤ්ච උපගච්ඡති, තථාභූතො චතුසච්චකම්මට්ඨානෙ යුත්තො මග්ගපටිපාටියා සබ්බසො කිලෙසෙ සමුච්ඡින්නන්තො නිබ්බානදිට්ඨො හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති “යෙ රත්තින්දිව”න්ති ආදිනා. කිං න ගච්ඡස්සන්ති? ගමිස්සන්තෙවාති අරියමග්ගභාවනං පභාය සම්මාපටිපත්තියා දුක්කරභාවං සන්ධාය සාසඬ්ඤාං වදති. තෙනාහ “අයං පන දුග්ගමො භගවා විසමො මග්ගො”ති.

තත්ථ කෙචි “අයං පනාති දෙවපුත්තො. සො හි භගවතො ‘අරියා ගච්ඡන්ති’ති වචනං සුත්වා ‘දුග්ගමො භගවා’ති ආදිමාහා”ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. යස්මා “සච්චමෙන”න්ති එවමාදිපි තස්සෙව වෙවචනං කත්වා දස්සිතං, තස්මා “යෙන මග්ගෙන අරියා ගච්ඡන්ති”ති තුම්භෙහි චුත්තං, අයං පන “දුග්ගමො භගවා විසමො මග්ගො”ති ආහ දෙවපුත්තො. අරියමග්ගො කාමං කදාචි අතිදුක්ඛා පටිපදාතිපි චුච්චති, තඤ්ච බො පුබ්බභාගපටිපදාවසෙන, අයං පන අතීච සුගමො සබ්බකිලෙසදුග්ගච්චජ්ජනතො කායදුච්චරිතාදිවිසමස්ස රාගාදිවිසමස්ස ච දුර්ඝරණතො න විසමො. තෙනාහ “පුබ්බභාගපටිපදායා”ති ආදි. අස්සාති අරියමග්ගස්ස. අරියමග්ගස්ස හි අධිසීලසික්ඛාදීනං පරිබුන්ධිතබ්බභාගෙන බහු පරිස්සයා හොත්තීති. එවං චුත්තොති “දුග්ගමො විසමො”ති ච එවං චුත්තො.

අවංසිරාති අනුට්ඨහනෙන අධොභූතඋත්තමඬ්ඨගා. කුසලඬ්ඨගෙසු හි සම්මාදිට්ඨි උත්තමඬ්ඨගා සබ්බසෙට්ඨත්තා, තඤ්ච අනරියා පතන්ති න උට්ඨහන්ති මිච්ඡාපටිපජ්ජනතො. තෙනාහ “ඤාණසිරොනා”ති ආදි. අනරියමග්ගෙහි මිච්ඡාමග්ගෙ. තෙනාහ “විසමෙ මග්ගෙ”ති. තං මග්ගනතො අනරියා අරියානං මග්ගතො අපාපුණනෙන පරිච්චත්තා හුත්වා අපායෙ සකලවට්ටදුක්ඛෙ ච පතන්ති. ස්වෙච්චාති ස්වායං අනරියෙහි කදාචිපි ගන්තුං අසක්කුණෙයො මග්ගො අරියානං විසුද්ධසත්තානං සබ්බසො සමධිගමෙන සමො හොති. කායවිසමාදිහි සමන්තාගතත්තා විසමෙ සත්තකායෙ තෙසං සබ්බසොච පහානෙන සබ්බත්ථ සමායෙව.

කාමදසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

7. පඤ්චාලවග්ගොදසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා

88. සම්බාධෙති සම්පිළිතතණ්හාකිලෙසාදිනා සඋප්පිළතාය පරමසම්බාධෙ. අතිවිය සඬකාරට්ඨානභූතො හි නිවරණසම්බාධො අධිජ්ජෙතො. සො හි දුග්ගහනො තස්මිං අසති කාමගුණසම්බාධො අනවසරො එව සෙය්‍යථාපි මහාකස්සපාදිනං. ඔකාසන්ති ක්කානස්සෙතං නාමං නිවරණසම්බාධාභාවතො. අසම්බාධභාවෙන හි ක්කානං ඉධ “ඔකාසො”ති වුත්තං, තඤ්ච ඛො අවිචන්තාසම්බාධට්ඨානතාය විපස්සනාපාදකතාය. තථා හි පාළියං “අවින්දි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අවින්දිති වින්දි පටිලභි. භූරිමෙධසොති මහාපඤ්ඤො, සපඤ්ඤොති අත්ථො. අබුජ්ඣති බුජ්ඣ පටිච්ඡිකි. පටිලිනො හුත්වා සෙට්ඨො, පටිලිනානං වා සෙට්ඨොති පටිලිනසෙට්ඨො. මානුස්සයවසෙන උන්නතභාවතො පටිලිනො නාම පහීනමානො. පටිලභිංසුති කාමගුණසම්බාධෙපි “ඉමෙ කාමගුණා මාදිසානං කිං කරස්සන්ති”ති? තෙ අභිභූයා නිබ්බානජ්ජත්තියා සම්මාසතිං පටිලභිංසු. තෙන සම්පයුත්තෙන ලොකුත්තරසමාධිනාපි සුට්ඨු සමාහිතා.

අයං කිර දෙවපුත්තො ඉතො පුරිමවාරෙ අත්තභාවෙ පය්මජ්ඣානලාභී හුත්වා තතො චචිත්වා බ්‍රහ්මකායිකාසු නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ ක්කානසුඛං අනුභවිත්වා තතො වුතො ඉදානි කාමභවෙ නිබ්බත්තො, තස්මා තං ක්කානං සම්භාවෙන්තො “තාදිසස්ස නාම ක්කානසුඛස්ස ලාභී භගවා”ති තෙන ගුණෙන භගවන්තං අභිත්ථවන්තො “සම්බාධෙ වතා”ති ගාථං අභාසි. අථස්ස භගවා යථා නාම අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුඛිබ්බෙසිනෙරුපබ්බතරාජං උපාදාය සාසපො න කිඤ්චි භොති, එවං අනන්තාපරිමෙය්‍යබුද්ධගුණෙ උපාදාය රූපාවචරපය්මජ්ඣානං න කිඤ්චි භොතිති දස්සෙන්තො “යෙ සති”න්තිආදිනා අනුත්තරගුණාධිගමං පවෙදෙසි. තත්ථ සතින්ති විපස්සනාසතියා සද්ධිං අරියමග්ගසතිං. සුසමාහිතාති ලොකියසමාධිනා වෙව ලොකුත්තරසමාධිනා ව සුට්ඨු සමාහිතා. තෙ හි අවිචන්තං සුසමාහිතා, න ක්කානමත්තලාභිනො අකුප්පධම්මත්තා. කෙච්චි “කම්මන්තෙ සුසමාහිතා”ති පායං වත්වා “මග්ගසමාහිතා”ති අත්ථං වදන්ති.

පඤ්චාලවග්ගොදසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

8. තායනසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා

89. අතීතජාතියං සයංකාරවසෙන තාය දිට්ඨියා උප්පාදිතත්තා පුබ්බෙ තිත්ථකරො. තෙනාහ “දිට්ඨි උප්පාදෙත්වා”ති. අපරෙ ආහු “අයං මෙ සත්ථාති ගහණවසෙන තිත්ථකරො අස්ස අත්ථිති පුබ්බෙ තිත්ථකරො, අතීතත්තභාවෙ තිත්ථකරසාවකො”ති. තෙ “දිට්ඨිං උප්පාදෙත්වාති තස්ස සත්ථුතො දිට්ඨිං ආදාය ගහෙන්වාති අත්ථො”ති වදන්ති. තිත්ථං නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො තබ්බිනිමුත්තස්ස මිච්ඡාවාදස්ස අභාවතො. තිත්ථෙ නියුත්තාති තිත්ථිකා, තෙ එව තිත්ථියාති වුත්තා ක-

කාරස්ස ය-කාරං කත්වා. තස්සාති යථාච්ඡත්තස්ස කල්‍යාණකම්මස්ස.
නිස්සන්දෙනාති ඵලභාවෙන. විරියජ්ජපටිසංයුත්තාති විරියදීපනාති අත්ථො.

අනියම්තආණත්තීති අනියමවිධානං අනියමවසෙන විධිවචනං.
තණ්හාසොතන්ති තණ්හාජ්ජබන්ධනං. නීහරාති සමෙහි පජ්ඣ. එකත්තන්ති එකග්ගං.
තෙනාහ “කුමාර”න්ති. උපපජ්ජතිති න උප්පජ්ජති න පාපුණාතිති ආහ “න
පටිලභති”ති. න ඔසක්කෙය්‍යාති න සඬිකොටං ආපජ්ජෙය්‍ය. සරාවාසතො
පරිබ්බජනං පරිතො අපගමොති පරිබ්බජො. පබ්බජිතවතසමාදානස්ස අදළ්භතාය ව
තත්ථ ව අසක්කච්චකිරියාය සිටීලගහිතා. අතිරෙකන්ති පබ්බජ්ජාය පුරිමකාලතොපි
අධිකං. උපරීති උපරුපරි. දුක්කටං අකතමෙව සෙය්‍යොති දුච්චරිතං නාම සබ්බෙන
සබ්බං අකතමෙව හිතාවහං.

යං කිඤ්චිති යං කිඤ්චි කම්මං. සිටීලං කතන්ති අසක්කච්චකාරිතාය සිටීලං
කත්වා පවත්තිතං. ඵවරුපමෙවාති ඵවරුපං පරාමට්ඨසාමඤ්ඤසදිසමෙව
පච්ඡානුතාපවරියාදිපටිභාගතො. සංකිලිට්ඨමෙව
තණ්හාසංකිලෙසඋපක්කිලිට්ඨත්තා. ආසඬිකිතපරිසඬිකිතන්තිආදිතො
සමන්තතොපි පරෙහි සඬිකිතං. බ්‍රහ්මවරියස්ස ආදි ආදිබ්‍රහ්මවරියං, තත්ථ නියුත්තාති
ආදිබ්‍රහ්මවරියිකා, මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස පුබ්බභාගපටිපදාති අත්ථො. තෙනාහ
“මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදිභූතා”ති. පුබ්බපධානභූතාති පටිමාරම්භභූතා.

තායනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. චන්දිමසුත්තවණ්ණනා

90. විමානෙ ගහිතෙ තංනිවාසීපි ගහිතො හොතිති චුත්තං “චන්දවිමානවාසී
දෙවපුත්තො”ති. සබ්බධිති සබ්බස්මා දුග්ගට්ඨානා විජ්ජමුත්තොසි භගවා ත්වං,
තස්මා මය්හම්පි ඉතො සම්බාධට්ඨානතො විජ්ජමොක්ඛං කරොහීති අධිජ්ජායො.
තෙනාහ “තස්ස මෙ සරණං භවා”ති. ලොකානුකම්පකාති සබ්බස්ස ලොකස්ස
අනුග්ගහා, තස්මා තුය්හම්පි එතස්සපි චන්දස්ස. තාදිසා ඵවාති සමානා ඵව.
පමුඤ්චසීති පමුඤ්චිත්ථ. තෙනාහ “අතීතත්ථෙව චත්තමානවචන”න්ති.

චන්දිමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුරියසුත්තවණ්ණනා

91. අන්ධභාවකරණෙති ලොකස්ස අන්ධකරණෙතිපි අපරෙ. තෙනාහ
“තමසී”ති. විරොචතීති විජ්ජොතති. කාමං දෙවපුත්තවසෙන පටිමං දෙවතා උද්ධට්ඨා,
රාහුතො පන පයොගො තස්ස විමානෙති ආහ “මණ්ඩලිති මණ්ඩලසණ්ඨානො”ති.
වදති තදා මුඛෙන ගහිතත්තා. මුඛෙන ගහණඤ්ඤෙත්ථ “ගිලී”ති අධිජ්ජෙතං, න ව
අජ්ඣෙකාහරණන්ති ආහ “ගිලීති වදතී”ති. ඉදානි තස්ස මුඛෙන ගහණසමත්ථතං
දස්සෙතුං “රාහුස්ස හී”තිආදි චුත්තං. සොතිආදි තස්ස චන්දිමසුරියානං.

ගහණකාරණදස්සනං. අධිවත්ථා දෙවතාති වන්දිමසුරියානං පරිවාරකදෙවතා. වෙගන්ති ජවං. සො හි කෙනචි අහිමුඛං අතිදුන්නිවාරො කම්මනියාමසිද්ධො. මත්ථකන්ති කණ්ඨස්ස උපරිමදෙසං. කෙචි “සීසමත්ථකමෙවා” ති වදන්ති. නික්ඛමෙයා වෙගස්ස තික්ඛසීසථාමභාවතො. ආකඩ්ඪිත්වාති අත්තනො ගමනදිසාහිමුඛං ආකඩ්ඪිත්වා. නන්ති රාහුං. උද්ධං උල්ලඬිසෙතුකාමම්පි ඔනමෙයා. පදද්වයෙනපි සො මහාසරිරො මහාබලො, වන්දිමසුරියානං පන ගමනවෙගො තෙන සබ්බථාපි දුන්නිවාරියොවාති දස්සෙති. විමානෙනාති වන්දග්ගහෙ වන්දවිමානෙන, සුරියග්ගහෙ සුරියවිමානෙන උභින්නම්පි විමානෙන සහෙව. අමාවාසියඤ්ඤි ද්වෙ විමානාති යොජනමත්තත්තරිතාති හුත්වා සහෙව පවත්තන්ති. යදි ද්වෙපි දෙවපුත්තා සොතාපත්තිඵලං පත්තා, අථ කස්මා සුරියසුත්තෙ ඵව “පජං මම” න්ති වුත්තං, න වන්දසුත්තෙති? “සො ච කිර න විරස්සෙව තතො චචිත්වා අඤ්ඤත්ථ නිබ්බත්තො, අඤ්ඤා ඵව ච දෙවතා තත්ථ වසි, යස්මිං වන්දග්ගහෙ භගවා තං ගාථං අභාසි, න තථා සුරියො, අපරභාගෙ පන තත්ථපි කාලෙන කාලං රාහුග්ගහො හොති” ති වදන්ති.

සුරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනාථපිණ්ඩිකවග්ගො

1. වන්දිමසසුත්තවණ්ණනා

92. පබ්බතතථා සන්දමානො තථාරූපො නදීනිවත්තනපදෙසොපි සම්බාධට්ඨානතාය කච්ඡො වියාති ආහ “පබ්බතකච්ඡෙපි” ති. පටිපක්ඛදුර්භාවෙන සෙට්ඨට්ඨෙන ච ඵකො උදෙතිති ඵකොදි, ඵකග්ගතා. තස්මිං යොගතො ඵකග්ගචිත්තා ඉධ ඵකොදි. පටිපක්ඛතො අත්තානං නිපයන්ති විසොධෙන්තිති නිපකා, පඤ්ඤවත්තො. තෙනාහ “ඵකග්ගචිත්තා වෙවා” තිආදි. කායාදිහෙදං ආරම්මණං සාතිසයාය සතියා සරන්තිති සතා. තෙනාහ “සතිමත්තො” ති. සොත්ථිං ගම්ස්සන්තිති යථාවුත්තපදෙසෙ මගා සොත්ථිමනුපද්දවෙන වත්තිස්සන්ති, ඵවං ඤානලාභිනො සොත්ථිං කිලෙසෙහි අනුපද්දුතා වත්තිස්සන්ති. අයං කිර දෙවපුත්තො බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බානසඤ්ඤී, තස්මා ඵවමාහ. භගවා “අයං දෙවපුත්තො අනිබ්බානගාමී සමානො නිබ්බානගාමීසඤ්ඤී, හන්දස්ස නිබ්බානගාමීනො දස්සෙමි” ති දුතියං ගාථමාහ. චතුත්තං ඔසානං, සංසාරමහොසස්සෙව වා පරතීරභාවතො පරතීරන්ති නිබ්බානං. අම්බුනි ජාතො අම්බුජො, මච්ඡො. සුත්තජාලං ඡින්දිත්වා මච්ඡා විය කිලෙසජාලං භින්දිත්වා ගම්ස්සන්තිති.

වන්දිමසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වෙණ්ඩුසුත්තවණ්ණනා

93. පයිරූපාසියාති පයිරූපාසහෙනු. සික්ඛන්තීති තිස්සොපි සික්ඛා සික්ඛන්තී. සිට්ඨිපදෙති කිලෙසානං සාසනතො වට්ටදුක්ඛපරිත්තාසනතො ව සිට්ඨිසඤ්ඤිතෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජිතබ්බතො පදෙ, සද්ධම්මෙති අත්ථො. තෙනාහ “අනුසිට්ඨිපදෙ”ති. තත්ථ අනුසිට්ඨීති සද්ධම්මො. කාලෙති යුත්තපත්තකාලෙ. අප්පමාදොනාම සමථවිපස්සනාභාවනා.

වෙණ්ඩුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දීඝලට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

94. තථෙව පඤ්ඤායිති දීඝලට්ඨීත්ථෙව පඤ්ඤායි, තථාසමඤ්ඤා ඵච අහොසි.

දීඝලට්ඨිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නන්දනසුත්තවණ්ණනා

95. නත්ථි එතස්ස ආවට්ටං ආවරණන්ති අනාවට්ටං. රුක්ඛො වා පබ්බතො වාති සත්තානං පකතිවක්ඛුස්ස ආවරණභූතො රුක්ඛො විය පබ්බතො විය ච අභිභවිතුං සමත්ථො ඤෙය්‍යාවරණො නත්ථි. කථංවිධන්ති කථංසණ්ඨිතං, කථංපකාරං වා. දුක්ඛන්ති වට්ටදුක්ඛං.

නන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වන්දනසුත්තවණ්ණනා

96. හෙට්ඨාති කාමහවෙ. තත්ථ හි පරිබ්භමන්තස්ස පතිට්ඨා දුල්ලහා යෙභුයොන තත්ථ සත්තා නිමුග්ගා ඵච හොන්ති, තස්මා හෙට්ඨා අප්පතිට්ඨො සංසාරො. උපරීති මහග්ගතහවෙ. තත්ථ හි නිබ්බන්තස්ස නිබ්බානං ආරුහිතුං ආලම්බනා දුල්ලහා, කුමාරාභිරතියා තත්ථෙව නිකන්ති තෙසං බලවතී හොති, තස්මා උපරි අනාලම්බනො සංසාරො. පෙසිතත්තොති නිබ්බානං පති පෙසිතවිත්තො. තයො කම්මාභිසඬ්ඛාරාති පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදයො තයො අභිසඬ්ඛාරා. තෙන “නන්දිපුබ්බකො කම්මහවො”ති වත්වා “නන්දිං ජනෙත්වා”ති වුත්තො. කාමසඤ්ඤාසිසෙන කාමච්ඡන්දස්ස ගහණං, කාමච්ඡන්දපමුඛානි ව ඔරම්භාගියසංයොජනානි ගහිතානිති ආහ “කාමසඤ්ඤාගහණෙන පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනානී”ති. රූපහවො රූපං භවපදලොපෙන. රූපහවග්ගහණෙන චෙත්ථ සෙසහවස්සපි ගහණං. තස්ස සංයොජනග්ගහණෙන පඤ්ච උද්ධම්භාගියසංයොජනානි ගහිතානි. මහොසෙති සංසාරමහොසෙ. තෙසන්ති කාමහවාදීනං ගහණෙන භවභාවෙන තදෙකලක්ඛණතාය. අරූපහවො ගහිතො ලක්ඛණභාරනයෙන. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

වන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. වාසුදත්තසුත්තවණ්ණනා

97. ඡට්ඨං හෙට්ඨා දෙවතාසංයුත්තවණ්ණනායං චුත්තත්ථමෙව.

වාසුදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුබ්බමසුත්තවණ්ණනා

98. සුබ්බමාති තස්ස දෙවපුත්තස්ස නාමං. තස්ස සත්ථු සන්තිකූපසඬකමනස්ස කාරණං දස්සෙන්නො “සො කිරා”තිආදිමාහ. තදෙව සොකං තස්ස දෙවපුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්ති. අව්ඡරාසඬසපරිවුතොති සහස්සමත්තෙන අව්ඡරාසඬසෙන පරිවුතො. නන්දනකිලිකන්ති නන්දනවනකිලිකං. හත්ථං ආගච්ඡති හත්ථගය්හුපගො හොති. ගන්ථෙත්තීති එත්ථ මාලාවෙයනම්පි බිඬ්ඬාපසුතතායාති දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤථා පුප්ඵානියෙව තාය තාය චිත්තස්ස වසෙන මාලාභාවෙන හත්ථං උපගච්ඡන්තිති. උපච්ඡේදකකම්මවසෙනාති තස්මිං දෙවලොකෙ ආයුසෙසෙ සති එව තස්ස පන උපසාතකස්ස ලද්ධොකාසස්ස පාපකම්මස්ස වසෙන. “පහාරො”ති දිවසස්ස තතියො භාගො වුව්චති, තස්මා එකප්පහාරෙතොවාති එකවෙලායමෙවාති අත්ථො.

පියවත්ථුකසොකෙනාති පියවත්ථුනිමිත්තකෙන සොකෙන. රුප්පමානොති පිළියමානො. සත්තමෙ දිවසෙති මනුස්සගණනාය සත්තමෙ දිවසෙ. තත්ථෙවාති තස්මිංයෙව නිරයෙ නිබ්බත්තිතබ්බං ඉමිනා තාහි ව සහෙව පුබ්බෙ තස්ස පාපකම්මස්ස කතත්තා. රුප්පිති චිත්තසන්තාසං ආපජ්ජි. නිද්ධම්මුන්ති නිහරිතුං අපනෙතුං. සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වාති තාහි පඤ්චසතාහි අව්ඡරාහි සද්ධිං හගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා.

ඉදන්ති අත්තනො චිත්තං දස්සෙති ආසන්නපච්චක්ඛාවතො. නිව්චන්ති සදා. ස්වායං නිව්චත්ථො අධිප්පායවසෙන ගහෙතබ්බොති තත්ථ පහාතබ්බං ගහෙතබ්බඤ්ච දස්සෙන්නො “දෙවලොකෙ”තිආදිමාහ. න ගහෙතබ්බො හෙතුපච්චත්තො පුබ්බෙ තස්ස උත්තාසස්ස අභාවතො. තෙසුති දුක්ඛෙසු. තාහි හි හෙතුපච්චයෙහි කත්තබ්බතො ගාථායං “කිච්ඡෙසු”ති චුත්තාති. කිච්ඡෙසුති වා කිච්ඡනිමිත්තං. යාසඤ්චි පයොගච්ඡත්තිනං වසෙනස්ස තාහි දුක්ඛාති උප්පජ්ජෙය්සු, තංනිමිත්තන්ති අත්ථො. තා හි අස්ස පයොගච්ඡත්තියො ගතිච්ඡත්තියො සත්ථු සන්තිකං උපගමනෙන භායෙය්සු. නිබ්බත්තානං දිට්ඨානීති නිබ්බත්තානං වසෙන දිට්ඨානී දුක්ඛාති. තෙසු ව දුක්ඛෙසු. සබ්බත්ථ නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං. ඩය්හමානො විය චිත්තසන්තාපෙන.

චත්තාරිපි සච්චාති බුජ්ඣති පටිච්ඡෙදකීති බොධි, සතිආදිධම්මසාමග්ගී, තස්මා බොජ්ඣා බොධිතො. සා පන බොධි භාවනාකාරෙතෙව පචත්තති, අඤ්ඤත්‍රසද්දෙයොගෙන ව “බොජ්ඣා”ති නිස්සක්කවචනන්ති තදත්ථං දස්සෙන්නො මුඤ්චිත්වාපදං අපෙක්ඛිත්වා “බොජ්ඣාඬ්ඨගභාවන”න්ති ආහ. තපොගුණන්ති ධුතඬම්මමාහ. සො හි තණ්හාලොඋප්පස්ස තපනතො තපො, සයං ගුණසභාවත්තා

ගුණසන්නිස්සයතො ව ගුණන්ති. තෙනාහ “ධුතඨගසඨබ්බාතං තපොගුණ”න්ති. සබ්බෙ සඨබ්බරගතා නිස්සජ්ජියන්ති එත්ථාති සබ්බනිස්සග්ගො, අසඨබ්බතධාතුති ආහ “සබ්බනිස්සග්ගාති නිබ්බානතො”ති.

ඉන්ද්‍රියසංවරොව පයමං වෙදිතබ්බො පටිපත්තික්කමවසෙන තස්සෙව පයමත්තා. තං පන පටිපත්තික්කමං දස්සෙතුං “ඉන්ද්‍රියසංවරෙ හි”ති ආදිමාහ. නිස්පරියායතො මග්ගපරියාපන්නා එව බොජ්ඣංගිගාති ආහ “සභවිපස්සනාය බොජ්ඣංගිගෙ”ති. තස්සාති තථාභාවෙන තස්ස යොගිනො. යස්මා දෙවපුත්තස්ස සත්ථා තං ගාථං වත්ථා උපරි ව සච්චාති පකාසෙසි, තස්මා චුත්තං “භගවා චතුසච්චවසෙන දෙසනං විනිවත්තෙසි”ති. දෙවපුත්තො සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහීති කාමං තස්සෙව විසෙසාධිගමො ඉධාගතො, පඤ්චසතමත්තාහි පන අච්ඡරාහි සද්ධිං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහීති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) “සො දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චහි අච්ඡරාසතෙහි සද්ධිං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය තං සම්පත්තිං ථාවරං කත්වා දෙවලොකමෙව අගමාසි”ති.

සුබ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කකුධසුත්තවණ්ණනා

99. “නන්දාමි”ති චුත්තෙ නන්දී නාම පබ්බජිතස්ස මලන්ති වොදෙතුකාමො දෙවපුත්තො “නන්දසී”ති පුච්ඡි. අට්ඨස්ස භගවා තං පටික්ඛිපන්තො “කිං ලද්ධා”ති? ආහ. තෙන “තයා මම අධිජපෙතනන්දියා ඉධ පච්චයො එව නත්ථි, කුතො සා නන්දී”ති දස්සෙති. තෙනාහ “කුට්ඨි නාමා”ති ආදි. අට්ඨ දෙවපුත්තො නන්දියා අසති සොකෙන භවිතබ්බං, සොකො ව පබ්බජිතස්ස මලන්ති වොදෙන්තො ආහ “තෙන හි, සමණ, සොචසී”ති. භගවා තම්පි පටික්ඛිපන්තො “කිං ජීයිත්ථා”ති ආදිමාහ. කිං මං ජිනාතීති අත්ථො?

යදි තෙ නන්දියොකා න සන්ති භාසවත්ථුනො ලාභස්ස ජානියා ව අභාවතො, එකච්ඡාරිතො පන අරතියා භවිතබ්බන්ති ආහ – “කච්චි තං එකමාසීනං, අරතී නාහිකීරතී”ති. තස්මිම්පි භගවතා පටික්ඛිත්තෙ අට්ඨ නෙසම්පි නන්දියොකාරතීනං අභාවෙ කාරණං පුච්ඡන්තො “කථං ත්ව”න්ති ගාථමාහ? අට්ඨස්ස භගවා තං කාරණං පච්චෙදෙන්තො “අසජාතස්සා”ති ගාථමාහ. තත්ථ අසජාතස්සාති අසෙ ජාතස්ස. තෙනාහ “වට්ටදුක්ඛෙ යිතස්සා”ති. ජාතතණ්හස්ස අප්පහීනතණ්හස්ස වට්ටදුක්ඛං ආගතමෙව කාරණස්ස අප්පහීනත්තා. තස්සෙව හි කාරණස්ස අප්පහීනතං දස්සෙන්තො “දුක්ඛී සුඛං පත්ථයතීති හි චුත්ත”න්ති ආහ. දුක්ඛප්පවත්තියා සාපි තණ්හාප්පවත්ති තෙන දස්සිතා. ඉතීති ආදිනා චුත්තමෙවත්ථං නිගමනවසෙන දස්සෙති.

කකුධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උත්තරසුත්තවණ්ණනා

100. නවමන්ති උත්තරසුත්තං හෙට්ඨා දෙවතාසංයුත්තවණ්ණනායං වුත්තත්ථමෙව.

උත්තරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

101. දසමෙ කාමං දෙවතාසංයුත්තෙපි “ඉදං හි තං ජෙතවන”න්තිආදිනා ඉමා එව ගාථා ආගතා. තත්ථ “අඤ්ඤතරා දෙවතා”ති නිදානං ආරොපිතං. හෙට්ඨා ආගතනයත්තා එව හි පොත්ථකෙසු න ලිඛිතං, ඉධ පන දෙවපුත්තසංයුත්තෙ “අනාථපිණ්ඩිකො දෙවපුත්තො”ති නිදානෙ නිගමෙ ව ආගතං, තත්ථ දෙවපුත්තෙන සත්ථු වුත්තජ්ජකාරගුණපව්වෙනවසෙන වුත්තං. සත්ථා පන භික්ඛුනං තමත්ථං පව්වෙදෙන්තො “අඤ්ඤතරො දෙවපුත්තො”ති ආහ. තථා පව්වෙදනෙ පන කාරණං දස්සෙන්තො “ආනන්දත්ථෙරස්සා”තිආදිමාහ. අනුමානබුද්ධියාති අනුමානඤාණස්ස. ආනුභාවජ්ජකාසනත්ථන්ති බලදීපනත්ථං.

අනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නානාතිත්ථියවග්ගො

1. සිවසුත්තවණ්ණනා

102. තතියවග්ගස්ස පයමන්ති තතියවග්ගෙ පයමසුත්තං. වුත්තත්ථමෙව හෙට්ඨා සතුල්ලපකායිකවග්ගෙ පයමසුත්තෙ.

සිවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බෙමසුත්තවණ්ණනා

103. පයමංයෙවාති ජරාමරණාදිභාවතො පගෙව. බලවචිත්තනං චිත්තෙතීති යථා සාකට්ඨකො අජානිත්වා විසමෙ මග්ගෙ සකටං පාචෙන්නො අක්කෙ ඡින්නො පතිකාතුං අවිසහන්නො දුක්ඛි දුම්මනො බලවචිත්තනං චිත්තෙති, මහන්නං චිත්තසන්නාපං පාපුණාති, එවං අධම්මවාදී මච්චුමුඛං පත්තො බලවචිත්තසන්නාපං පාපුණාති, තස්මා ධම්මවරියාය නජ්ජමජ්ජිතබ්බන්ති.

බෙමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සෙරිසුත්තවණ්ණනා

104. යං දානං දෙමිති යං දෙය්‍යධම්මං පරස්ස දෙමි. තස්ස පති හුත්වාති
 තබ්බිසං ලොභං සුට්ඨු අභිභවත්තො තස්ස අධිපති හුත්වා දෙමි තෙන
 අනාකඨ්ඨතීයත්තා. “න දාසො න සභායො”ති වත්වා තදුභයං අන්වයතො
 බ්‍යතිරෙකතො දස්සෙතුං “යො භී”තිආදි වුත්තං. දාසො හුත්වා දෙති තණ්හාය
 දාසබ්‍යස්ස උපගතත්තා. සභායො හුත්වා දෙති තස්ස පියභාවාවිස්සජ්ජනතො. සාමී
 හුත්වා දෙති තණ්හාදාසබ්‍යතො අත්තානං මොවෙත්වා අභිභුය්‍ය පවත්තනතො.
 සාමිපරිභොගසදිසා හෙතස්සායං පවත්තතිති.

අථ වා යො දානසීලතාය දායකො පුග්ගලො, සො දානෙ පවත්තිහෙදෙන
 දානදාසො දානසභායො දානපතීති තිජ්ජකාරො හොතීති දස්සෙති. තදස්ස
 තිජ්ජකාරතං විහජිත්වා දස්සෙතුං “යො භී”තිආදි වුත්තං. දාතබ්බට්ඨෙන දානං,
 අන්තපානාදි. තත්ථ යං අත්තනා පරිභුඤ්ජති තණ්හාධිපන්නතාය, තස්ස වසෙ
 වත්තනතො දාසො විය හොති. යං පරෙසං දියති, තත්ථපි අන්තපානසාමඤ්ඤෙන
 ඉදං වුත්තං “දානසඨ්ඨාතස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස දාසො හුත්වා දෙති”ති. සභායො
 හුත්වා දෙති අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස පරෙසං දාතබ්බස්ස ව සමසමට්ඨපනෙන.
 පති හුත්වා දෙති සයං දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙ අවත්තිත්වා තස්ස අත්තනො වසෙ
 වත්තාපනතො.

අපරො නයො – යො අත්තනා පණ්ණං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං නිහීනං දෙති, සො
 දානදාසො නාම තත්තිමිත්තනිහීනභාවාපත්තිතො. යො යාදිසං අත්තනා
 පරිභුඤ්ජති, තාදිසමෙව පරෙසං දෙති, සො දානසභායො නාම
 තත්තිමිත්තනිහීනාධිකභාවවිස්සජ්ජනෙන සදිසභාවාපත්තිතො. යො අත්තනා
 නිහීනං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං පණ්ණං දෙති, සො දානපති නාම
 තත්තිමිත්තසෙට්ඨභාවජ්ජත්තිතො. කම්මසරික්ඛකො හි විපාකො, තස්මා
 දෙවපුත්තො “දානපති”ති වදන්තො “අභං තාදිසො අහොසි”න්ති දස්සෙති.

“චතුසු ද්වාරෙසු දානං දිශිත්ථා”ති පාළියං සඨ්ඨෙපතො වුත්තමත්ථං
 විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං “තස්ස කිරා”තිආදි වුත්තං. දානන්ති ශිට්ඨං, තඤ්ච ඛො
 සබ්බසාධාරණවසෙන කතන්ති ආහ “සමණ ...පෙ.... යාවකාන”න්ති.
 පබ්බජ්ජපගතාති යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතා. භොවාදිනොති ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණො
 වදති. නාලත්ථ බුද්ධසුඤ්ඤත්තා තදා ලොකස්ස. දුග්ගතාති දුක්ඛජීවිකකප්පකා
 කසිරවුත්තිකා. තෙනාහ “දලිද්දමනුස්සා”ති. කසිවාණිජ්ජාදිජීවිකං අනුට්ඨාතුං
 අසමත්ථා ඉධ “කපණා”ති අධිජ්ජෙතාති ආහ “කාණකුණිආදයො”ති. පථාවිනොති
 අද්ධිකා. වනිබ්බකාති දායකානං ගුණකිත්තනකම්මඵලකිත්තනවසෙන යාවකා
 සෙය්‍යථාපි නග්ගාදයො. තෙනාහ “ඉට්ඨං දින්ත”න්තිආදි. පසතමත්තන්ති
 විහිතණ්ඩුලාදිවසෙන වුත්තං. සරාවමත්තන්ති යාගුහත්තාදිවසෙන. යථා ගාමලාභො
 ගාමෙ උජ්ජජ්ජනකො ආයලාභො, ඵලං තත්ථ ද්වාරලාභොති ආහ “තත්ථ
 උජ්ජජ්ජනකසතසහස්සෙ”ති. මහන්තතරං දානං අදංසු අඤ්ඤස්සපි ධනස්ස
 විනියොගං ගතත්තා. තං සන්ධායාති තං මහන්තතරං දානං කතං සන්ධාය. රඤ්ඤො
 හි තත්ථ දානං ඉත්ථාගාරස්ස දානෙන මහතා අභිභුතං විය පටිනිවත්තං හොතීති ආහ

“පටිනිවත්ති” ති. කොවිති භූමිමත්ථෙ පච්චත්තවචනං. තෙනාහ “කත්ථව්” ති. අනෙකවස්සසහස්සායුකකාලෙ තස්ස උප්පන්නත්තා අසීතිවස්සසහස්සානි සො රාජා දානමදාසීති.

සෙරිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සට්ඨකාරසුත්තවණ්ණනා

105. චතුත්ථං හෙට්ඨා දෙවතාසංයුත්තවණ්ණනායං චුත්තත්ථමෙව.

සට්ඨකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජන්තුසුත්තවණ්ණනා

106. යෙ විනයෙ අපකතඤ්ඤුනො සංකිලෙසිකෙසු වොදානියෙසු ධම්මෙසු න කුසලා යං කිඤ්චි න කාරිතො විජ්ජට්ඨාරබ්බලා. තෙසං අනුප්පන්නඤ්ච උද්ධච්චං උප්පජ්ජති, උප්පන්නඤ්ච භියොයාභාවං වෙජුල්ලං ආපජ්ජතිති ආහ “අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාය...පෙ.... උද්ධච්චපකතිකා” ති. සාරාභාවෙන තුච්ඡත්තා ව නළො වියාති නළො, මානොති ආහ “උන්නළාති උග්ගතනළා” ති. තෙනාහ “උට්ඨිතතුච්ඡමානා” ති. මානො හි සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොති සදිසොති ව පචත්තියා විසෙසතො තුච්ඡො. වාපල්ලෙනාති වපලභාවෙන, තණ්හාලොලුප්පෙනාති අත්ථො. මුඛබරාති මුඛෙන ඵරුසා, ඵරුසවාදිනොති අත්ථො. විකිණ්ණවාචාති විසට්ඨවනා, සම්ඵප්පලාපතාය අපරියත්තවචනා. තෙනාහ “අසංයතවචනා” තිආදි. වණ්ඨසොතෙ බද්ධතාවාසදිසාති එතෙන අනවට්ඨිතකිරියතං දස්සෙති. යෙන සමන්තාගතා සත්තා එකස්මිං යානෙ යාතුං වා නිසීදිතුං වා න සක්කොන්ති, ඉතො චිතො ව විවරන්ති. අනවට්ඨිතචිත්තාති එකස්මිං ආරම්මණෙ න අවට්ඨිතචිත්තා. විවට්ඨන්ද්‍රියාති අසංචුතචක්ඛාදිඉන්ද්‍රියා.

ගුණකථාය සද්ධිං කට්ඨියමානො නිග්ගුණස්ස අගුණො පාකටො හොති ජාතිමණ්ණසම්පෙ ධීතස්ස විය කාවමණ්ණිනො දොසො. සුඛජීවිනොති සුඛෙ ධීතා. යථා දායකානං සුභරං හොති, එවං සුඛෙන අකිච්ඡෙන පචත්තජීවිකා. තෙනාහ “පුඛිබ්බෙ භික්ඛු” තිආදි.

අත්තනො රුචිවසෙන ගාමකිච්චං නෙතීති ගාමණි, තෙ පන භිලෙන්නො වදති “ගාමණිකා” ති. විස්සජ්ජෙත්වාති සතිවොස්සග්ගවසෙන විස්සජ්ජෙත්වා කිලෙසමුච්ඡායාති මහිව්ඡාසඬ්ඛාතාය තණ්හාමුච්ඡාය. සීලවත්තානංයෙව හි දුප්පට්ඨත්තිං සන්ධාය දෙවපුත්තො වදති. වත්තබ්බයුත්තකෙයෙවාති ඔවාදෙන මයා අනුග්ගහෙතබ්බමෙව. ජඩ්ඞිතකාති පරිච්චත්තා ආවරියුපජ්ඣායාදිහි. තතො එව අනාථා අප්පතිට්ඨා. පෙතාති විගතජීවිතා මතා. යථා පෙතා, තථෙව හොන්ති අත්තහිතාසමත්ථතාය විඤ්ඤානං ජිගුච්ඡිතබ්බතාය ව.

ජන්තුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. රොහිතස්සසුත්තවණ්ණනා

107. එකොකාසෙති චක්කවාළස්ස පරියන්තසඤ්ඤිතෙ එකස්මිං ඔකාසෙ. භූමිමන්ති “යත්ථා”ති ඉදං භූමිමචචනං, සාමඤ්ඤතො චුත්තමපි “සො ලොකස්ස අන්තො”ති වචනතො විසිට්ඨවිසයමෙව හොති. “න ජායති න මියති”ති වත්ථා පුන “න චචති න උපපජ්ජති”ති කස්මා චුත්තන්ති ආහ “ඉදං අපරාපරං...පෙ.... ගහිත”න්ති. පදගමනෙනාති පදසා ගමනෙන. සඬබාරලොකස්ස අන්තං සන්ධාය වදති උපරි සච්චාති පකාසෙතුකාමො. සඬබාරලොකස්ස හි අන්තො නිබ්බානං.

දළ්භං ටීරං ධනු එතස්සාති දළ්භධන්වා. සො එව දළ්භධම්මොති චුත්තො. තෙනාහ “දළ්භධනු”ති. උත්තමජ්ජමාණෙනාති සහස්සථාමජ්ජමාණෙන. ධනුසිජ්ජසික්ඛිතතාය ධනුග්ගහො, න ධනුග්ගහමත්තෙනාති ආහ “ධනුග්ගහොති ධනුආවරියො”ති. “ධනුග්ගහො”ති වත්ථා “සික්ඛිතො”ති චුත්තෙ ධනුසික්ඛාය සික්ඛිතොති විඤ්ඤායති, සික්ඛා ච එත්තකෙ කාලෙ සමත්ථස්ස උක්කංසගතො හොතිති ආහ “දස ද්වාදස වස්සාති ධනුසිජ්ජං සික්ඛිතො”ති. උසහජ්ජමාණෙහි විසතියට්ඨියො උසහං, තස්මිං උසහජ්ජමාණෙ පදෙසෙ. වාලග්ගන්ති වාළකොට්ඨං. කතහත්ථොති පරිචිතහත්ථො. කතසරක්ඛෙපොති විචට්ඨසරක්ඛෙපපදෙසදස්සනවසෙන සරක්ඛෙපකතාවී. තෙනාහ “දස්සිතසිජ්ජො”ති. “කතසිජ්ජො”ති කෙවි. අසන්ති එතෙනාති අසනං, කණ්ඩො. තාලච්ඡායන්ති තාලච්ඡාදිං, සා පන රතනමත්තා, විදන්ථිවතුරඬිගුලා වා.

පුරත්ථිමසමුද්දාති එකස්මිං චක්කවාළෙ පුරත්ථිමසමුද්දා. සමුද්දසීසෙන පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ඨිං වදති. පච්ඡිමසමුද්දොති එත්ථාපි එසෙව නයො. නිජ්ජපඤ්චතන්ති අදන්ධකාරිතං. සම්පත්තෙති තාදිසෙන ජවෙන ගච්ඡන්තෙන සම්පත්තෙ. අනොතත්තෙති එත්ථාපි “සම්පත්තෙ”ති පදං ආනෙත්ථා සම්බන්ධො, තථා “නාගලතාදන්තකට්ඨං බාදිත්වා”ති එත්ථාපි. තදාති යදා සො ලොකන්තගවෙසකො අහොසි, තදා. දීඝායුකකාලොති අනෙකවස්සසහස්සායුකකාලො. චක්කවාළලොකස්සාති සාමඤ්ඤවසෙන එකචචනං, චක්කවාළලොකන්ති අත්ථො. ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ නිබ්බන්ති පුබ්බපරිවරියසිද්ධාය නිකන්තියා. සසඤ්ඤම්හි සමනකෙති න රූපධම්මමත්තකෙ, අථ ඛො පඤ්චක්ඛන්ධසමුදායෙති දස්සෙති. සම්තපාපොති සමුච්ඡින්නසංකිලෙසධම්මො.

රොහිතස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. නන්දසුත්තනන්දිවිසාලසුත්තවණ්ණනා

108-109. නන්දසුත්තවිසාලසුත්තානි සත්තමඅට්ඨමානි හෙට්ඨා සංවණ්ණිකරූපත්තා චුත්තත්ථානෙව.

නන්දසුත්තනන්දිවිසාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුසිමසුත්තවණ්ණනා

110. තුය්හම්පි නොති තුය්හම්පි නු, නු-සද්දො පුච්ඡායං, තස්මා වණ්ණං කට්ඨකාමො පුච්ඡතිති අධිජ්ජායො. න වට්ඨතිති න යුජ්ජති, කථිතොති කට්ඨං ආරද්ධො, තෙනාහ “මත්ථකං න පාපුණාති”ති. තමෙව මත්ථකාපාපුණනං දස්සෙතුං “සො හී”තිආදි චුත්තං. සතිසම්පජ්ඣාදොගොගතො ගොරූපසීලො, මුල්ලො ඛලිතපඤ්ඤො, ගොරූපස්ස විය සීලං එතස්සාති හි ගොරූපසීලො. සභාගො එකරූපචිත්තතාය. අරියානං සභාගතා නාම ගුණවත්තවසෙනාති ආහ “අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගුණෙසු පසීදිත්වා”ති. සොළසවිධං පඤ්ඤන්ති මහාපඤ්ඤාදිකා ඡ, නව අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිපඤ්ඤා, ආසවක්ඛයපඤ්ඤාති ඉමං සොළසවිධං පඤ්ඤං. තෙසට්ඨි සාවකසාධාරණඤාණානිපි එත්ථෙව සඬිගහං සමොසරණං ගච්ඡන්ති.

ආනන්දාති ථෙරං ආහ. ආචාරොති වාරිත්තසීලමාහ. ගොවරොති ගොවරසම්පත්ති. විහාරොති සමාපත්තිවිහාරො. අභික්කමොතිආදිනා ඉරියාපට්ඨිතාරං. තුය්හම්පිති පි-සද්දෙන හගවතා අත්තානං ආදිං කත්වා තදඤ්ඤෙසං විඤ්ඤානං සබ්බෙසං ථෙරස්ස රුච්චනසභාවො දීපිතොති දස්සෙන්නො “මය්හං රුච්චති”තිආදිමාහ. තත්ථ සතිපි ආනන්දත්ථෙරස්සපි අසීතියා මහාථෙරානං අන්තොගධනාවෙ “අසීතියා මහාථෙරානං රුච්චති”ති වත්වා “තුය්හම්පි රුච්චති”ති වචනං තෙන ධම්මසෙනාපතිනො වණ්ණං කථාපෙතුකාමතායාති දට්ඨබ්බං.

සාටකන්තරෙති නිවත්ථවත්ථන්තරෙ. ලද්ධොකාසොති නිබ්බුද්ධං කරොන්නො සාටකන්තරෙ ලද්ධං ගහෙතුං ලද්ධාවසරො. ලභිස්සාමිනොති ලභිස්සාමි වත. දීපධජ්ඣුතන්ති සතයොජනචිත්ථිණ්ණං ඡම්බුදීපස්ස ධජ්ඣුතං. පුග්ගලපලාපෙති අන්තොසාරාභාවතො පලාපභූතෙ පුග්ගලෙ හරන්නො. බාලතායාති රුච්චන්තිආදිඅභාවතාය. දොසතායාති දුස්සකභාවෙන. මොහෙනාති මහාමුල්ලතාය. කෙච් පන “බාලො බාලතායාති මුල්ලතාය පකතිබාලභාවෙන න ඡානාති. මුල්ලො මොහෙනාති සයං අබාලො සමානොපි යදා මොහෙන පරියුට්ඨිතො හොති, තදා මොහෙන න ඡානාති, අයං පදද්වයස්ස විසෙසො”ති වදන්ති. විපල්ලත්ථචිත්තොති යක්ඛුම්මාදෙන පිත්තුම්මාදෙන වා විපරිතචිත්තො.

“වතුසු කොසල්ලෙසු”ති චුත්තං වතුබ්බිධං කොසල්ලං පාළියා එව දස්සෙතුං “චුත්තං හෙත”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ යො අට්ඨාරස ධාතුයො සමුදයතො අත්ථඬිගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතො ව යථාභූතං පජානාති, අයං ධාතුකුසලො. චුත්තනායෙන ආයතනෙසු කුසලො ආයතනකුසලො. අවිජ්ජාදීසු

ද්වාදසපට්ඨවසමුප්පාදභිගෙසු කුසලො පට්ඨවසමුප්පාදකුසලො. “ඉදං ඉමස්ස ඵලස්ස යානං කාරණං, ඉදං අට්ඨානං අකාරණං”න්ති ඵලං යානඤ්ච යානතො, අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානතො යානාට්ඨානකුසලො. යො පන ඉමෙසු ධාතුආදීසු පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන නිස්සඬගගනියා පණ්ඩාති ලද්ධනාමෙන ඤාණෙන ඉතො ගතො පවත්තො, අයං පණ්ඩිතො නාම.

මහත්තානං අත්ථානං පරිග්ගණ්හනතො මහති පඤ්ඤා එතස්සාති මහාපඤ්ඤො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයොති ආහ “මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතොති අත්ථො”න්ති. නානත්තන්ති යාහි මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතත්තා ථෙරො “මහාපඤ්ඤො”තිආදිනා කිත්තිතො, තාසං මහාපඤ්ඤාදීනං ඉදං නානත්තං අයං වෙමත්තතා. යස්ස කස්සචි විසෙසතො අරූපධම්මස්ස මහත්තං නාම කිච්චසිද්ධියා වෙදිතඛිබන්ති තදස්ස කිච්චසිද්ධියා දස්සෙන්නො “මහත්තෙ සීලක්ඛන්තො පරිග්ගණ්හාති”තිආදිමාහ. තත්ථ හෙතුමහත්තතාය පච්චයමහත්තතාය නිස්සයමහත්තතාය පහෙදමහත්තතාය කිච්චමහත්තතාය ඵලමහත්තතාය ආනිසංසමහත්තතාය ච සීලක්ඛන්තස්ස මහත්තභාවො වෙදිතඛිබො. තත්ථ හෙතු අලොභාදයො. පච්චයා හිරොත්තප්පසද්ධාසතිවීරියාදයො. නිස්සයා සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිනියතතා, තංසමඬගිතො ච පුරිසවිසෙසා. පහෙදො වාරිත්තාදිවිභාගො. කිච්චං තදඬගාදිවසෙන පටිපක්ඛස්ස විධමනං. ඵලං සග්ගසම්පදා නිබ්බානසම්පදා ච. ආනිසංසො පියමනාපතාදි. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.8-9) ආකඬබ්බෙයාසුත්තාදීසු (ම. නි. 1.64 ආදයො) ච ආගතනයෙන වෙදිතඛිබො. ඉමිනා නයෙන සමාධික්ඛන්තාදීනම්පි මහත්තතා යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතඛිබො. යානාට්ඨානාදීනං පන මහත්තභාවො මහාවිසයතාය වෙදිතඛිබො. තත්ථ යානාට්ඨානානං මහාවිසයතා බහුධාතුකසුත්තාදීසු ආගතනයෙන, විහාරසමාපත්තීනං සමාධික්ඛන්තො නිද්ධාරිතනයෙන වෙදිතඛිබො. අරියසච්චානං සකලසාසනසඬගණ්හනතො සච්චවිහඬගෙ (විහ. 189 ආදයො) තංසංවණ්ණනාසු (විහ. අට්ඨ. 189 ආදයො) ආගතනයෙන; සතිපට්ඨානාදීනං සතිපට්ඨානවිහඬගාදීසු (විහ. 355 ආදයො) තංසංවණ්ණනාදීසු (විහ. අට්ඨ. 355 ආදයො) ච ආගතනයෙන; සාමඤ්ඤඵලානං මහතො හිතස්ස මහතො සුඛස්ස මහතො අත්ථස්ස මහතො යොගක්ඛෙමස්ස නිප්ඵත්තිභාවතො සන්තපණ්ණිතනිපුණඅතක්කාවචරපණ්ඩිතවෙදනීයභාවතො ච; අභිඤ්ඤානං මහාසම්භාරතො මහාවිසයතො මහාකිච්චතො මහානුභාවතො මහානිප්ඵත්තිතො ච; නිබ්බානස්ස මදනිම්මදනාදිමහත්ථසිද්ධිතො මහත්තතා වෙදිතඛිබො. පරිග්ගණ්හාතීති සභාවාදිතො පරිච්ඡිජ්ජ ගණ්හාති ජානාති පටිච්ඡ්ඤාතීති අත්ථො. සා පනාති මහාපඤ්ඤතා.

පුටුපඤ්ඤාති එත්ථ නානාබන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති අයං රූපක්ඛන්ධො නාම...පෙ.... අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමාති ඵලං පඤ්චන්තං බන්ධානං නානාකරණං පට්ඨව ඤාණං පවත්තති. තෙසු එකච්චෙත රූපක්ඛන්ධො, එකාදසච්චෙත රූපක්ඛන්ධො, එකච්චෙත වෙදනාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන

වෙදනාක්ඛන්ධො, එකවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො,
 විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස එකවිධාදිවසෙන අතීතාදිවසෙනපි
 නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්ති. තථා ඉදං චක්ඛායතනං නාම...පෙ.... ඉදං
 ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකාති එවං
 ආයතනානං නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්ති. නානාධාතුසුති අයං චක්ඛුධාතු
 නාම...පෙ.... අයං මනෝවිඤ්ඤාණධාතු නාම. තත්ථ සොළස ධාතුයො
 කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකාති එවං ධාතුනානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්ති, තං
 උපාදිණ්ණධාතුවසෙන චුත්තන්ති වෙදිතඛිං පච්චෙකඛුද්ධානඤ්ඤි ද්විත්තං
 අග්ගසාවකානඤ්ඤි උපාදිණ්ණධාතුසු එව නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්ති.
 තඤ්ච ඛො එකදෙසමත්තතො, න නිජ්ජදෙසතො, අනුපාදිණ්ණධාතූනං පන
 නානාකරණං න ජානන්ති එව. ඉතරසාවකෙසු චත්තඛිංමෙව නත්ථි,
 සඛ්ඛඤ්ඤඛුද්ධානංයෙව පන ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්තත්තාව ඉමස්ස
 රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො හොති, ඉමස්ස කාලො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස
 ඛහලත්තවො, ඉමස්ස තනුත්තවො, ඉමස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන
 එවරූපං; ඉමස්ස පුජ්ඵං නීලං පීතකං ලොහිතකං ඔදානං, සුගන්ධං දුග්ගන්ධං; එලං
 බුද්දකං මහත්තං දීපං වට්ඨං සුසණ්ඨානං මට්ඨං එරූසං සුගන්ධං මධුරං තිත්තකං
 අම්බිලං කටුකං කසාවං; කණ්ටකො තිබ්බණො අතිබ්බණො උජුකො කුට්ඨො තම්බො
 ලොහිතො ඔදානො හොතීති ධාතුනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්ති.

අත්ථෙසුති රූපාදියු ආරම්මණෙසු. නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසුති
 අජ්ඣත්තඛිද්ධානෙදතො ව සණ්ඨානානෙදතො ව නානජ්ජනෙදෙසු
 පටිච්චසමුප්පාදඬගෙසු. අවිජ්ජාදිඅඬගානඤ්ඤි පච්චෙකං පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතාති.
 තෙනාහ සඬ්ඛාරපිටකෙ “ද්වාදස පච්චයා ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා”ති.
 නානාසුඤ්ඤතමනුපලඛිතෙසුති නානාසභාවෙසු නිච්චසාරාදිවර්ගතො
 සුඤ්ඤසභාවෙසු, තතො එව ඉත්ථිපුරිසඅත්තඅත්තනියාදිවසෙන අනුපලඛිතෙසු
 සභාවෙසු. ම-කාරො හෙත්ථ පදසන්ධිකරො. නානාඅත්ථෙසුති
 අත්ථපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයුජ්ජන්තාදිනෙදෙසු නානාවිධෙසු අත්ථෙසු.
 ධම්මෙසුති ධම්මපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයාදිනානාධම්මෙසු. නිරුක්තීසුති
 තෙසංයෙව අත්ථධම්මානං නිද්ධාරණච්චනසඬ්ඛාතාසු නිරුක්තීසු. පටිභානෙසුති
 අත්ථපටිසම්භිදාදියු විසයභූතෙසු “ඉමානි ඉදමත්ථජොතකානී”ති තථා තථා
 පටිභානතො පතිට්ඨානතො පටිභානානීති ලද්ධනාමෙසු ඤාණෙසු. පුටු
 නානාසීලක්ඛන්ධෙසුතිආදියු සීලස්ස පුටුත්තං නානත්තඤ්ච චුත්තමෙව. ඉතරෙසං
 පන චුත්තනායානුසාරෙන සුවිඤ්ඤෙසුත්තා පාකට්ඨමෙව. යං පන අහින්තං එකමෙව
 නිබ්බානං, තත්ථ උපචාරවසෙන පුටුත්තං ගහෙතඛිංමත්ති ආහ “පුටු ජනසාධාරණ
 ධම්මෙ සමතික්කම්මා”ති. තෙනස්ස ඉධ මදනිම්මදනාදිපරියායෙන පුටුත්තං දීපිතං
 හොති.

එවං විසයවසෙන පඤ්ඤාය මහත්තං පුටුත්තඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි
 සම්පයුත්තධම්මවසෙන භාසභාවං, පවත්තිආකාරවසෙන ජවනභාවං, කිච්චවසෙන
 තික්ඛාදිභාවඤ්ච දස්සෙතුං “කතමා භාසපඤ්ඤා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ

භාසබ්‍රහ්මලොකී පීතීබ්‍රහ්මලො. සෙසපදානි තස්ස වෙවචනානි. සීලං පරිපූරෙතීති
 භට්ඨපහට්ඨො උදග්ගදග්ගො හුත්වා පීතීසහගතාය පඤ්ඤාය පානිමොක්ඛසීලං
 යපෙත්වා භාසනීයතරස්සෙව විසුං ගහිතත්තා ඉතරං තිවිධං සීලං පරිපූරෙති.
 පීතියොමනස්සසහගතා හි පඤ්ඤා අභිරතිවසෙන තදාරම්මණෙ ඵුල්ලිතා විකසිතා
 විය වත්තති, න උපෙක්ඛාසහගතා. සීලක්ඛන්ධං සමාධික්ඛන්ධන්තිආදීසුපි එසෙව
 නයො. ටෙරොතිආදිනා අභිනිහාරසිද්ධා ටෙරස්ස භාසපඤ්ඤතානි දස්සෙති.

සබ්බං රූපං අනිච්චලක්ඛණතො ඛිජ්ජං ජවතීති රූපක්ඛන්ධං අනිච්චන්ති
 සීසවෙගෙන පවත්නියා පටිපක්ඛදුරිභාවෙන පුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා
 ඉන්දෙන විසට්ඨවජීරං විය ලක්ඛණං පටිවිජ්ඣන්ති අදන්ධායන්ති රූපක්ඛන්ධෙ
 අනිච්චලක්ඛණං වෙගෙන පටිවිජ්ඣති, තස්මා සා ජවනපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො.
 සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එවං ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං
 දස්සෙත්වා බලවවිපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං “රූප”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ
 බයට්ඨෙතාති යත්ථ යත්ථ උජ්ජජ්ජති, තත්ථ තත්ථෙව බණෙනෙව හිජ්ජනතො
 බයසභාවතො. භයට්ඨෙතාති භයානකතො. අසාරකට්ඨෙතාති අත්තසාරවිරහතො
 නිච්චසාරාදිවිරහතො ව. තුලයිත්වාති තුලාභූතාය විපස්සනාය තුලයිත්වා.
 තීරයිත්වාති තාය එව තීරණභූතාය තීරෙත්වා. විභාවයිත්වාති යාථාවතො
 පකාසෙත්වා පඤ්චක්ඛන්ධං විභූතං කත්වා පාකටං කත්වා. රූපනිරොධෙති
 රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධභූතෙ නිබ්බානෙ නින්තපොණපබ්බාරභාවෙන. ඉදානි
 සිඛාජ්ජත්තවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුං පුන “රූප”න්තිආදි චුත්තං.
 “චුට්ඨානගාමිතිවිපස්සනාවසෙනා”ති කෙවි.

ඤාණතික්ඛභාවො නාම සවිසෙසං පටිපක්ඛසමුච්ඡන්දනෙ වෙදිතබ්බොති
 “ඛිජ්ජං කිලෙසෙ ඡන්දතීති තික්ඛපඤ්ඤො”ති වත්වා තෙ පන කිලෙසෙ විභාගෙන
 දස්සෙත්තො “උජ්ජන්තං කාමචිතක්ක”න්තිආදිමාහ. තික්ඛපඤ්ඤො
 ඛිජ්ජාහිඤ්ඤො හොති, පටිපදා වස්ස න වලතීති ආහ “එකස්මිං ආසනෙ වත්තාරො
 ව අරියමග්ගා අධිගතා හොන්ති”තිආදි. ටෙරො වාතිආදිනා ධම්මසෙනාපතීනො
 තික්ඛපඤ්ඤතා සිඛාජ්ජත්තාති දස්සෙති.

“සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා සඬ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා
 බයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා”ති යාථාවතො දස්සනෙන
 සච්චසම්පට්ඨෙධො ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤථාති කාරණමුඛෙන නිබ්බේධිකපඤ්ඤං
 දස්සෙතුං “සබ්බසඬ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබ්‍රහ්මලො හොතී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ
 උබ්බෙගබ්‍රහ්මලොති චුත්තනායෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු අභිණ්භජ්ජවත්තසංවෙගො.
 උත්තාසබ්‍රහ්මලොති ඤාණුත්තාසවසෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු බ්‍රහ්මසො උත්‍රස්තමානසො.
 තෙන ආදිනවානුපස්සනමාහ. උක්කණ්ඨනබ්‍රහ්මලොති ඉමිනා පන
 නිබ්බිදානුපස්සනමාහ, අරතිබ්‍රහ්මලොතිආදිනා තස්සා එව අපරාපරුජ්ජත්තිං.
 බහිමුඛො සබ්බසඬ්ඛාරතො බහිභූතං නිබ්බානං උද්දිස්ස පවත්තඤාණමුඛො, තථා
 වා පවත්තිතවිමොක්ඛමුඛො. නිබ්බිජ්ඣන්තං නිබ්බෙධො, සො එතිස්සා අත්ථී,

නිබ්බිජ්ඣානීති වා නිබ්බේධා, සා එව පඤ්ඤා නිබ්බේධිකා. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤායාමෙව.

අප්පිවිජොති සන්තගුණනිගුහනතාති අත්තති විජ්ජමානානං
බාහුසච්චධුතධම්මසීලාදිගුණානඤ්චෙව පටිවෙධගුණස්ස ච නිගුහනං, පටිග්ගහණෙ
ච මත්තඤ්ඤාතාති එතෙනෙව පරියෙසනපරිභොගමත්තඤ්ඤාතාපි චුත්තා භොති. තීහි
සන්තොසෙහීති චතුසු පච්චයෙසු පච්චෙකං තීහි සන්තොසෙහි, සබ්බෙ පන ද්වාදස.
පටිසල්ලිනෙන විවෙකට්ඨකායානං න සඨගණිකාරාමානං. නෙක්ඛම්මාභිරතානන්ති
පබ්බජ්ජං උපගතානං. පරිසුද්ධචිත්තානං විගතචිත්තසංකිලෙසානං.
පරමවොදානප්පත්තානං අට්ඨසමාපත්තිසමධිගමෙන අතිවිය වොදානං විසුද්ධං
පත්තානං. කිලෙසුපධිආදීනං අභාවතො නිරූපධීනං. එලසමාපත්තිවසෙන
සබ්බසඨබාරවිනිස්සටත්තා විසඨබාරං නිබ්බානං. උපගතානං, ඉමෙසං තිණ්ණං
විවෙකානං ලාභී පවිචිත්තො “පකාරෙහි විචිත්තො”ති කත්වා. සමාසජ්ජනං
පරිසිනෙහුප්පාදො සංසග්ගො, සවනවසෙන උප්පජ්ජනකසංසග්ගො
සවනසංසග්ගො. එස නයො සෙසෙසුපි. සමුල්ලපනං ආලාපසල්ලපනං.
සංසග්ගවත්ථුනා ඉමිනා තස්ස පරිභොගො පරිභොගසංසග්ගො.

ආරද්ධවිරියොති එත්ථ විරියාරම්භො නාම විරියස්ස පග්ගණ්හනං
පරිපුණ්ණකරණං. තං පන සබ්බසො කිලෙසානං නිග්ගණ්හනන්ති දස්සෙත්තො
“තත්ථා”තිආදිමාහ. ඔධුනනවත්තාති කිලෙසානං යස්ස කස්සපි සාවජ්ජස්ස
ඔධුනනවසෙන වත්තා. තෙනාහ “භික්ඛුන”න්තිආදි. ඔතිණ්ණං නාම වජ්ජං
අජ්ඣාචරිතන්ති ආරොචිතං. අනොතිණ්ණං අනාරොචිතං. තත්තිවසෙනාති
පාළිධම්මවසෙන, යුත්තසද්දස්ස වසෙනාති අත්ථො. පාපෙ ලාමකෙ පුග්ගලෙ
ධම්මෙ ච ගරහති ජිගුච්ඡතීති පාපගරහී. තෙනාහ “පාපපුග්ගලෙ”තිආදි. එකදස්සිති
එකභවදස්සි, ඉධලොකමත්තදස්සි දිට්ඨධම්මිකසුඛමත්තාපෙක්ඛී. සමන්තාති
සමන්තතො, පරිතො මෙ කත්ථවි මා අහුති යොජනා.

සොළසහි පදෙහීති සොළසහි කොට්ඨාසෙහි. අකුප්පන්ති කෙනවි අකොපනීයං.
අයං ධම්මසෙනාපතීනො ගුණකථා සත්ථු වචනානුසාරෙන
දසසහස්සවක්කවාලධ්‍යාපිතී අහොසි, තං දස්සෙතුං “එව”න්තිආදි චුත්තං.
චතුබ්බිධා වණ්ණනිභා පාතුහවි උළාරපිතිසොමනස්සසමුට්ඨානත්තා. සුට්ඨු
ඔහාසතීති සුභො. ඔහාසසම්පත්තියා මණිනො හද්දකතාති ආහ “සුභොති
සුන්දරො”ති. ජාතිමා පරිසුද්ධආකරසමුට්ඨිතත්තා. කුරුවින්දජාතිආදිජාතිවිසෙසොපි
මණි ආකරපරිසුද්ධමූලකො එවාති ආහ “ජාතිසම්පත්තො”ති.
ධොවනාදිපරිකම්මෙනාති චතුසු පාසාණෙසු
ධොවනදොසනිහරණතාපනසණ්ඨකරණාදිපරිකම්මෙන. රත්තකම්බලස්ස වසෙන
සභාවවණ්ණසිද්ධියා වෙචරියමණි අතිවිය සොහතීති ආහ “පණ්ඩුකම්බලෙ
නික්ඛිත්තො”ති. නික්ඛන්ති හණ්ඩමාහ. තඤ්ච අප්පකෙන සුවණ්ණෙන කතං
හණ්ඩං න සොහති සොභාවිපුලෙනාති ආහ “අතිරෙකපඤ්චසුවණ්ණෙන
කතපිළන්ධන”න්ති. සුවණ්ණන්ති පඤ්චධරණස්ස සමඤ්ඤා, තස්මා

පඤ්චවිසතිසුවණ්ණසාරියා විචිත්තආභරණං ඉධ “නික්ඛ”න්ති අධිජ්ජෙතං. තඤ්ඤි විපුලං න පරිත්තකං. මහාජම්බුසාඛාය පවත්තනදියන්ති මහාජම්බුසාඛාය හෙට්ඨා සඤ්ජාතනදියං. තං කිර රතනං රත්තං. සුකුසලෙන...පෙ.... සම්පහට්ඨන්ති සුට්ඨ කුසලෙන සුවණ්ණකාරෙන උක්කාය තාපෙත්වා සම්මා පහට්ඨං මජ්ජනාදිවසෙන සුකතපරිකම්මං. ධාතුච්ඡිදගෙනි ධාතුච්ඡිදගසුත්තෙ. කතහණ්ඩන්ති ආභරණභාවෙන කතං හණ්ඩං.

නාතිඋච්චො නාතිනීචො තරුණසුරියො නාම. සත්ථාරා ආභතවණ්ණො උබ්භතගුණොති අත්ථො. නෙව මරණං අභිනන්දනීති අත්තනොපි මරණං නෙව අභිනන්දනී අත්තවිනිපාතස්ස සාවජ්ජභාවතො. බොධිසත්තො පන පරෙසං අත්ථාය අත්තනො අත්තභාවං පරිච්ඡන්ති කරුණාවසෙන, එවං වොසජ්ජනං පරමත්ථපාරමිපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති සාවකා න තථා කාතුං සක්කා සික්ඛාපදතො. න ජීවිතං පත්ථෙති ජීවිතාසාය සමුච්ඡන්තත්තා. දිවසසඬ්ඛෙපන්ති අජ්ජ ත්වං ඉදං නාම කම්මං කරොහි, ඉදං තෙ වෙනනන්ති දිවසභාගෙන පරිච්ඡන්තං වෙනනං. තාදිසො හි භතකො දිවසක්ඛයමෙව උදික්ඛති, න කම්මනිට්ඨානං. නිබ්බිසං භතකො යථාති වෙනනං හති. ඉච්ඡන්තො කාලක්ඛයං උදික්ඛන්තො භතකපුරියො විය.

සුසිමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නානාතිත්ථියසාවකසුත්තවණ්ණනා

111. නානාතිත්ථියසාවකාති පුට්ඨතිත්ථියානං සාවකා. ඡන්දිතෙති
 භත්ථවිජෙදාදිවසෙන ඡෙදෙ. මාරිතෙති මාරණෙ. න පාපං සමනුපස්සතීති කිඤ්චි පාපං අත්ථිති න පස්සති, පරෙසඤ්ච තථා පවෙදෙති. විස්සාසන්ති විස්සත්ථභාවං. “කතකම්මානම්පි විපාකො නත්ථි”ති වදන්තො කතපාපානං අකතපුඤ්ඤානඤ්ච විස්සත්ථනං නිරාසඬ්ඛකතං ජනෙති.

තපොජීගුච්ඡායාති තපසා අවෙලවතාදිනා පාපතො ජීගුච්ඡනෙන, “පාපං විරාජයාමා”ති අවෙලවතාදිසමාදානෙනාති අත්ථො. තස්මිඤ්ඤි සමාදානෙ ධීතෙන සංවරෙන සංවුත්ථිත්තො සමන්තාගතො පිහිතො ව නාම භොතීති “සුසංවුත්තත්තො”තිආදි වුත්තං. වත්තාරො යාමා භාගා වතුයාමා, වතුයාමා එව වාතුයාමා. භාගත්ථො හි ඉධ යාම-සද්දො යථා “රත්තියං පඨමො යාමො”ති. සො පනෙත්ථ භාගො සංවරලක්ඛණොති ආහ “වාතුයාමෙන සුසංවුත්තො”ති, වතුකොට්ඨාසෙන සංවරෙන සුට්ඨ සංවුත්තොති අත්ථො. පටික්ඛිත්තසබ්බසීතොදකොති පටික්ඛිත්තසබ්බසීතුදකපරිභොගො. සබ්බෙන පාපවාරණෙන සුත්තොති සබ්බජපකාරෙන සංවරලක්ඛණෙන පාපවාරණෙන සමන්තාගතො. ධුතපාපොති සබ්බෙන නිජ්ජරලක්ඛණෙන පාපවාරණෙනපි ධුතපාපො. ඵ්ථිට්ඨොති අට්ඨන්තම්පි කම්මානං බෙපනෙන වික්ඛෙපජ්ජත්තියා කම්මක්ඛයලක්ඛණෙන සබ්බෙන පාපවාරණෙන ඵ්ථිට්ඨො, තං ඵ්ඨිත්වා ධීතො. න නිගුහන්තොති න නිගුහනහෙතු දිට්ඨසුතෙ තථෙව කථෙත්තො.

නානාතිත්ථියානංයෙව උපට්ඨාකොති පරවාදීනං සබ්බෙසංයෙව තිත්ථියානං
උපට්ඨාකො, තෙසු සාධාරණවසෙන අභිජ්ජසන්තො. කොට්ඨිපත්තාති
මොක්ඛාධිගමෙන සමණධම්මෙ පත්තබ්බමරියාදජ්ජත්තා.

සහවර්තමත්තෙනාති සීහනාදෙන සහ වස්සකරණමත්තෙන. සීහෙන සීහනාදං
නදන්තෙන සහෙව සිඬගාලෙන අත්තනො සිඬගාලරවකරණමත්තෙන.
කොත්ථුකොති බුද්දකකොත්ථු. ආසඩ්ඛිතසමාචාරොති අත්තනා ව පරෙහි ව
ආසඩ්ඛිතබ්බසමාචාරො. සජ්ජුරිසානන්ති බුද්ධාදීනං.

තස්සාති වෙගබ්හරිස්ස දෙවපුත්තස්ස. සරීරෙ අනුආවිසීති සරීරෙ අනුපවිසිත්වා
විය ආවිසි. අධිමුච්චිති යථා ගහිතස්ස වසෙන චිත්තං න චත්තති, අත්තනො එව වසෙ
චත්තති, එවං අධිට්ඨති. ආයුත්තාති දස්සනෙන සංයුත්තා. පච්චෙක්ඛියන්ති
කජ්ජකචත්ථභුඤ්ජනසෙනාසනෙහි පච්චිත්තභාවං. තෙනාහ “තෙ කීරා”තිආදි.
රූපෙ නිවිට්ඨාති චක්ඛුරූපධම්මෙ අභිනිවිට්ඨා. තෙනාහ “තණ්හාදිට්ඨිති
පතිට්ඨිතා”ති. දෙවලොකපත්ථනකාමාති දෙවලොකස්සෙව අභිපත්ථනකාමා.
මරණධම්මතාය මානියා. තෙනාහ “මානියාති මච්චා”ති. පරලොකත්ථායාති
පරසම්පත්තිභාවාය ලොකස්ස අත්ථාය.

පභාසවණ්ණාති පභාය සමානවණ්ණා. කෙසං පභායාති ආහ
“චන්දොභාසා”තිආදි. සජ්ඣායාගපභාසවණ්ණා ඉන්ද්‍රියනුපභාසවණ්ණාති
පච්චෙකං යොජනා. ආමො ආමගන්ධො එතස්ස අත්ථිති ආමීසං. වධායාති
විද්ධංසිතුං. රූපාති රූපායතනාදිරූපිධම්මා.

රාජගහසම්පජ්ජවත්තිනං රාජගහියානං. “සෙතො”ති කෙලාසකූටො
අධිජ්ජෙතොති ආහ “සෙතොති කෙලාසො”ති. කෙනචි න සට්ටෙතීති අසං,
අන්තලික්ඛන්ති ආහ “අසගාමීනන්ති ආකාසගාමීන”න්ති. උදකං ධියති එත්ථාති
උදධි, මහොදධි. විජුලොති වෙජුල්ලපබ්බතො. හිමචන්තපබ්බතානන්ති
හිමචන්තපබ්බතභාගානං. බුද්ධො සෙට්ඨො
සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනාදිහි සබ්බගුණෙහි.

නානාතිත්ථියසාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථජ්ජකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

දෙවපුත්තසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා සමත්තා.

3. කොසලසංයුත්තං

1. පයමවග්ගො

1. දහරසුත්තවණ්ණනා

112. හගවතා සද්ධිං සම්මොදීති හගවතො ගුණෙ අජානන්තො කොසලරාජා
අත්තනො ඛත්තියමානෙන කෙවලං හගවතා සද්ධිං සම්මොදි. පය්මාගතෙ හි සත්ථරි
තස්ස සම්මොදිතාකාරං දස්සෙතුං “යථා”තිආදි වුත්තං. යථා ඛමනියාදීති
පුච්ඡන්තොති යථා හගවා “කච්චි තෙ, මහාරාජ, ඛමනියං, කච්චි
යාපනිය”න්තිආදිතා තෙන රඤ්ඤා සද්ධිං පය්මං පවත්තමොදො අහොසි
පුබ්බභාසිතාය, තදනුකරණෙන එවං සොපි රාජා හගවතා සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො
අහොසිති යොජනා. තං පන සමප්පවත්තමොදනං උපමාය දස්සෙතුං “සිතොදකං
වියා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සම්මොදිතන්ති සංසන්දිතං එකීභාවන්ති
සම්මොදනකිරියාය සමානතං එකරූපතං, ඛමනියන්ති “ඉදං චතුරක්කං නවද්වාරං
සරිරයන්තං දුක්ඛඛුලතාය සභාවතො දුස්සහං, කච්චි ඛමිතුං සක්කුණෙය්‍ය”න්ති
පුච්ඡති. යාපනියන්ති පච්චයායන්තවුත්තිකං විරපබන්ධසඬ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි
යාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යං. සිසරොගාදිආබාධාභාවෙන කච්චි අප්පාබාධං.
දුක්ඛජීවිකාභාවෙන කච්චි අප්පාතඬ්ඛං. තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය කච්චි
ලහුට්ඨානං. තදනුරූපබලයොගතො කච්චි බලං. සුඛවිහාරසම්භවෙන කච්චි
එසුචිභාරො අත්ථිති තත්ථ තත්ථ කච්චි-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.
බලවජ්ජන්තා පිති පිතියෙව. තරුණපිති පාමොජ්ජං. සම්මොදනං ජනෙති කරොතීති
සම්මොදනියං. සම්මොදිතබ්බතො සම්මොදනියන්ති ඉමං පන අත්ථං දස්සෙන්තො
“සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො”ති ආහ. සරිතබ්බභාවතොති අනුස්සරිතබ්බභාවතො.
“සරණිය”න්ති වත්තබ්බෙ දීසං කත්වා “සාරණිය”න්ති වුත්තං.

සුය්‍යමානසුඛතොති ආපාථමධුරතං ආහ, අනුස්සරියමානසුඛතොති
විමද්දරමණියතං. ඛ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායාති සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය
වචනවාතුරියමාහ, අත්ථපරිසුද්ධතායාති අත්ථස්ස නිරූපක්කිලෙසතං. අනෙකෙහි
පරියායෙහිති අනෙකෙහි කාරණෙහි. අදිට්ඨත්තාති උපසඬ්ඛකමනවසෙන අදිට්ඨත්තා.
ගුණාගුණවසෙනාති ගුණවසෙන ගම්භිරභාවං වා අගුණවසෙන උත්තානභාවං වා.
ඔවට්ඨිකසාරං කත්වාති ඔවට්ඨිකාය ගහෙතබ්බසාරවත්ථුං කත්වා.
ලොකනිස්සරණභවොක්කන්තිපඤ්ඤන්ති ලොකතො නිස්සට්ඨාවපඤ්ඤාදිවෙච
ආදිතො භවොක්කමනපඤ්ඤාදිව. සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධතං පුච්ඡන්තො හි “කිං භවං
ගොතමො සබ්බලොකතො නිස්සට්ඨො, සබ්බසත්තෙහි ව ජෙට්ඨො”ති? පුච්ඡති
නාම. යථා හි සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධතාය ලොකතො නිස්සට්ඨො විඤ්ඤායති, එවං
සබ්බසත්තෙහි ජෙට්ඨභාවතො සෙට්ඨභාවතො. ස්වායමත්ථො අග්ගපසාදසුත්තාදීහි
(ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) විභාවෙතබ්බො. කථං පන සම්බුද්ධතා විඤ්ඤායතීති?
අවිපරිතධම්මදෙසනතො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන
විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාදීසු (විසුද්ධි. මහාටී. 1.124) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

රාජා සත්ථු අවිපරිතධම්මදෙසනං අජානන්තො තතො එවස්ස සම්මාසම්බොධිං
අසද්දහන්තො “වුඬ්ඪතරෙසුපි විරපබ්බජිතෙසු සම්මාසම්බුද්ධභාවෙ අලබ්භමානෙ
තබ්බිපරිතෙ කථං ලබ්භෙය්‍යා”ති මඤ්ඤමානො “කිං පන භවං ගොතමො”තිආදි.

වක්කි. රාජා අත්තනො ලද්දියා න පුවිජති අත්තනො සම්මුඛා තෙහි අසම්මාසම්බුද්ධභාවස්සෙව පටිඤ්ඤාතත්තා. යස්මා තෙ මුසාවාදිතාය අත්තනො උපට්ඨාකාදිනං ‘‘බුද්ධා මය’’න්ති පටිජානිංසු, තස්මා චුත්තං ‘‘ලොකෙ මහාජනෙන ගහිතපටිඤ්ඤාවසෙන පුවිජති’’ති. ස්වායමත්ථො ආගමිස්සති. බුද්ධසීහනාදන්ති බුද්ධානං එව ආවෙණිකං සීහනාදං. කාමං මග්ගඤ්ඤාණපදට්ඨානං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං, සම්බොධිඤ්ඤාණං පන ගහිතෙ තං අත්ථනො ගහිතමෙව හොතිති චුත්තං ‘‘සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණසංඛාරං සම්මාසම්බොධි’’න්ති.

පබ්බජ්ජපගමනෙනාති යාය කායවි පබ්බජ්ජාය උපගමනමත්තෙන සමණා, න සමිතපාපතාය. ජාතිවසෙනාති ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණා, න බාහිතපාපතාය. පබ්බජ්ජසමුහසංඛාරාදො සංඝාති පබ්බජ්ජසමුහතාමත්තෙන සංඝො, න නියානිකදිට්ඨිවිසුද්ධසිලසාමඤ්ඤාවසෙන සංහතත්තාති අධිප්පායො. එතෙසං අත්ථිති එතෙසං සබ්බඤ්ඤාපටිඤ්ඤාතානං පරිවාරභූතො අත්ථි. ස්වෙවාති පබ්බජ්ජසමුහසංඛාරාදො එව. කෙවි පන ‘‘පබ්බජ්ජසමුහවසෙන. සංඝො, ගහට්ඨසමුහවසෙන ගණිනො’’ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං ගණං එව ලොකෙ සංඝසද්දස්ස නිරුජ්ඣත්තා. ආචාරසික්ඛාපනවසෙනාති අවෙලකචනවරියාදි-ආචාරසික්ඛාපනවසෙන. පාකටාති සංඝිආදිභාවෙන පකාසිතා. ‘‘අප්පිච්ඡා’’ති වත්ථා තත්ථ ලබ්භමානං අප්පිච්ඡනං දස්සෙතුං ‘‘අප්පිච්ඡතාය වත්ථමපි න නිවාසෙත්ති’’ති චුත්තං. න හි තෙසු සාසනිකෙසු විය සන්තගුණනිගුහනා අප්පිච්ඡා ලබ්භතිති. යසොති කිත්තිසද්දො. තරන්ති එතෙන සංඝාරොසන්ති එවං සම්මතත්තා තිත්ථං චුච්චති ලද්ධිති ආහ ‘‘තිත්ථකරාති ලද්ධිකරා’’ති. සාධුසම්මතාති ‘‘සාධු’’ති සම්මතා, න සාධුහි සම්මතාති ආහ ‘‘සන්තො...පෙ.... පුපුජ්ජනස්සා’’ති.

කප්පකොලාහලන්ති කප්පතො කොලාහලං, ‘‘කප්පට්ඨානං භවිස්සති’’ති දෙවපුත්තෙහි උග්ගොසිතමහාසද්දො. ඉමෙති පුරණාදයො. බුද්ධකොලාහලන්ති දෙවතාහි සොසිතං බුද්ධකොලාහලං. පයිරුපාසිත්වාති පුරිසසුතිපරම්පරාය සුත්වා. චිත්තාමණිවිජ්ජා නාම පරචිත්තජානාපනවිජ්ජා. සා කෙවට්ටසුත්තෙ ‘‘මණිකා’’ති ආගතා, ආදි-සද්දෙන ගන්ධාරිසම්භවවිජ්ජාදිං සංගණිතා. තත්ථ ගන්ධාරියා විකුබ්බනං දස්සෙති. අත්තභාවෙති සරිරෙ. රාජ්‍යස්මාති රාජතෙජො.

සුක්කධම්මොති අනවජ්ජධම්මො නික්කිලෙසතා. ඉදං ගහෙත්වාති ඉදං පරම්මුඛා ‘‘මයං බුද්ධා’’ති වත්ථා අත්තනො සම්මුඛා ‘‘න මයං බුද්ධා’’ති තෙහි චුත්තවචනං ගහෙත්වා. එවමාහාති ‘‘යෙපි තෙ, හො ගොතම...පෙ.... නවො ව පබ්බජ්ජායා’’ති එවං අවොව. අත්තනො පටිඤ්ඤං ගහෙත්වාති ‘‘න මයං බුද්ධා’’ති තෙසං අත්තනො පුරතො පවත්තිතං පටිඤ්ඤං ගහෙත්වා. ඊදිසෙ යානෙ කිං-සද්දො පටිසෙධවාචකො හොතිති චුත්තං ‘‘කිත්ති පටික්ඛෙපවචන’’න්ති, කස්මා පටිජානාතිති අත්ථො?

න උඤ්ඤාතබ්බාති න ගරහිතබ්බා. ගරහත්ථො හි අයං උ-සද්දො. ‘‘දහරො’’ති අධිකතත්තා වක්කමානත්තා ව ‘‘බත්තියොති රාජකුමාරො’’ති චුත්තං. උරසා

ගවිෂ්ඨිති උරගො, යො කොචි සජ්ජො, ඉධ පන අධිජ්ජෙනං දස්සෙතුං
 “ආසීවිසො”ති ආහ. සීලවන්තං පබ්බජිතං දස්සෙති සාමඤ්ඤතො “භික්ඛු”ති
 වදන්තො. ඉධ පන යස්මා “භවමිපි නො ගොතමො”ති ආදිනා භගවන්තං උද්දිස්ස
 කථං සමුට්ඨාපෙසි, තස්මා භගවා අත්තානං අබ්භන්තරං අකාසි. යදිපි විසෙසො
 සාමඤ්ඤජොතනාය විභාවිතො හොති, සංසයුජ්ජත්තිදීපකං නොති වුත්තග්ගහණං
 පන තං පරිච්ඡිජ්ජති. තෙනාහ “දෙසනාකුසලතායා”ති ආදි. ඉදානි
 අවඤ්ඤාපරිභවෙ පයොගතො විභාවෙතුං “එත්ථ වා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ
 අවිත්තිකතාකාරවසෙන අවඤ්ඤාය පාකට්ඨාවො, වම්භනවසෙන පරිභවස්සාති
 අධිජ්ජායෙන කායපයොගවසෙන අවඤ්ඤා දස්සිතා, වච්චපයොගවසෙන පරිභවො,
 උභයං පන උභයත්ථාපි පහෙදතො ගහිතං, අවඤ්ඤාපරිභවානං ද්විත්තමිපි උභයත්ථ
 පරිග්ගහො. තං සබ්බමිපිති තං අවඤ්ඤාදි සබ්බමිපි. චතුස්සපි තං න කාතබ්බමෙව
 සම්පති ආයතිඤ්ඤව අනත්ථාවහත්තා.

තදත්ථදීපනාති තස්ස ආදිතො වුත්තස්ස අත්ථස්ස දීපනා. විසෙසත්ථදීපනාති
 තතො විසිට්ඨත්ථදීපනා. ඛේත්තානං අධිපතිති ඛත්තියොති නිරුත්තිනායෙන
 සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. ඛේත්තතො විවාදා සත්තෙ තායතිති ඛත්තියොති ලොකියා
 කථයන්ති. “මහාසම්මතො, ඛත්තියො, රාජා”ති එවමාගනෙසු ඉමෙසු දුතියං.
 අක්ඛරන්ති සමඤ්ඤා. සා හි උදයබ්බයාභාවතො “න කදාපි ඛරතිති අක්ඛර”න්ති
 වුත්තා. තෙනාහ “නාමගොත්තං න ජීරති”ති. ජාතිසම්පන්නන්ති සම්පන්නජාතිං
 අතිවිසුද්ධජාතිං. තිණි කුලානීති බ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දකුලානි. අතික්කමිත්ථාති
 අත්තතො ජාතිසම්පන්නියා අභිභවිත්ථා.

කෙවලං නාමපදං වුත්තං ආධ්‍යාතපදං අපෙක්ඛතෙවාති ආහ “යානං භීති
 කාරණං විජ්ජති”ති. උද්ධට්ඨණ්ඩෙනාති සමන්තතො උබ්භතෙන දණ්ඩෙන
 සාසනෙන, බලවං උපක්කමං ගරුකං රාජානමිපි. තං ඛත්තියං පරිවජ්ජෙය්‍යාති
 ඛත්තියං අවඤ්ඤාපරිභවකරණතො වජ්ජෙය්‍ය. තෙනාහ “න සට්ඨෙය්‍යා”ති.

උරගස්ස ව නානාවිධවණ්ණග්ගහණෙ කාරණං වදති “යෙන යෙන
 භී”ති ආදිනා. බහුභක්ඛන්ති මහාභක්ඛං සබ්බභක්ඛබ්බාදකං. පාවකං සොධනත්ථෙන
 අසුද්ධස්සපි දහනෙන. සොති මග්ගො. කණ්හො වත්තනී ඉමස්සාති කණ්හවත්තනී.
 මහන්තො අග්ගික්ඛන්තො හුත්ථා. යාවබ්‍රහ්මලොකජ්ජමාණොති
 කජ්ජවුට්ඨානකාලෙ අරඤ්ඤෙ අග්ගිනා ගහිතෙ කාලන්තරෙ එව
 කට්ඨතිණරුක්ඛාදිසම්භවොති දස්සෙතුං “ජායන්ති තත්ථ පාරොහා”ති පාළියං
 වුත්තන්ති දස්සෙන්තො “තත්ථා”ති ආදිමාහ.

ඛහිතුං න සක්කොති පච්චක්කොසනාදිනා. විනස්සන්ති සමණනෙජසා
 විනාසිතත්තා. “න තස්සා”ති එත්ථ න-කාරං “වින්දරෙ”ති එත්ථ ආනෙත්ථා
 සම්බන්ධිතබ්බන්ති ආහ “න වින්දන්ති”ති. වත්ථුමත්තාවසිට්ඨොති යානමෙව
 නෙසං අවසිස්සති, සයං පන සබ්බසො සහ ධනෙන විනස්සන්තිති අත්ථො.

“සම්මදෙව සමාවරෙ” ති එත්ථ යථා රාජාදීසු සම්මා සමාවරෙය්‍ය, තං විභාගෙන දස්සෙන්නො “ඛත්තියං තාවා” තිආදිමාහ. තං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. තිස්සො කුලසම්පත්තියොති ඛත්තියං-බ්‍රාහ්මණගහපති-මහාසාලකුලානි වදති. පඤ්ච රුපිබ්‍රහ්මලොකෙ, චත්තාරො අරුපිබ්‍රහ්මලොකෙති එවං නව බ්‍රහ්මලොකෙ කම්මහවිභාගෙන, සෙසානං ගණනානං උපපත්තිහවිභාගෙන.

අභික්කන්තන්ති අතිවිය කමතියං. සා පනස්සා කන්තතා අතිවිය ඉට්ඨතාය මනවඨ්ඨනතාය සොහනතායාති ආහ “අතිඉට්ඨං අතිමනාපං අතිසුන්දරන්ති අත්ථො” ති. “අභික්කන්ත” න්ති වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකනිද්දෙසො, වචනං පන හගවතො ධම්මදෙසනාති තථා වුත්තං. අත්ථමත්තදස්සනං වා එතං, තස්මා අත්ථවසෙන ලිඛිගවිහත්තිවිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො.

අධොමුඛයපිතන්ති කෙනවි අධොමුඛං යපිතං. හෙට්ඨාමුඛජාතන්ති සභාවෙනෙව හෙට්ඨාමුඛං ජාතං. උග්ගාටෙය්‍යාති විවටං කරෙය්‍ය. හත්ථෙ ගහෙත්වාති “පුරත්ථාහිමුඛො උත්තරාහිමුඛො වා ගච්ඡා” තිආදීති අවත්වා හත්ථෙ ගහෙත්වා නිස්සන්දෙනං කත්වා “එස මග්ගො” ති එවං චත්වා “ගච්ඡා” ති වදෙය්‍ය. කාළපක්ඛවාතුද්දසීති කාළපක්ඛෙ වාතුද්දසී. නික්කුජ්ජිතං උක්කුජ්ජෙය්‍යාති ආධෙය්‍යස්ස අනාධාරභූතං භාජනං තස්ස ආධාරභාවාපාදනවසෙන උක්කුජ්ජෙය්‍ය. අඤ්ඤාණස්ස අභිමුඛත්තා හෙට්ඨාමුඛජාතතාය සද්ධම්මවිමුඛං, තතො එව අධොමුඛභාවෙන අසද්ධම්මෙ පතිතන්ති එවං පදද්වයං යථාරහං යොජෙතබ්බං, න යථාසඬ්ඛයං. කාමං කාමච්ඡන්දාදයොපි පටිච්ඡාදකා, මිච්ඡාදිට්ඨි පන සවිසෙසං පටිච්ඡාදිකාති ආහ “මිච්ඡාදිට්ඨිගහනපටිච්ඡන්ත” න්ති. තෙනාහ හගවා – “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, චජ්ජං වදාමි” ති (අ. නි. 1.310). සබ්බාපායගාමිමග්ගො කුම්මග්ගො “කුච්ඡිතො මග්ගො” ති කත්වා. සම්මාදිට්ඨිආදීතං උජුපටිපක්ඛතාය මිච්ඡාදිට්ඨිආදෙයො අට්ඨ මිච්ඡත්තධම්මා මිච්ඡාමග්ගො. තෙනෙව හි තදුභයපටිපක්ඛතං සන්ධාය “සග්ගමොක්ඛමග්ගං ආවිකරොන්තෙනා” ති වුත්තං. සප්පිආදිසන්තිස්සයො පදීපො න තථා උජ්ජලො, යථා තෙලසන්තිස්සයොති තෙලපජ්ජොතග්ගණං. එතෙහි පරියායෙහිති එතෙහි නික්කුජ්ජිතුක්කුජ්ජනපටිච්ඡන්තවිවරණාදිඋපමොපමිතබ්බජ්ජකාරෙහි.

පසන්තාකාරන්ති පසන්තෙහි කාතබ්බං සක්කාරං. සරණන්ති පටිසරණං පරායණං. අජ්ජතාති අජ්ජාති පදස්ස වඬ්ඨනමත්තං හෙත්ථ තා-සද්දො යථා “දෙවතා” ති. පාණෙනි උපෙතන්ති පාණෙනි සහ සරණං උපෙතං. “යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං ගතමෙව මං ධාරෙතු” ති ආපාණකොට්ඨකං අත්තතො සරණගමනං පවෙදෙති. තෙනාහ “යාව මෙ” තිආදි. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිහත්තං, තං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දහරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පුරිසසුත්තවණ්ණනා

113. පුරිමසුත්තෙති පුරිමසුත්තදෙසනායං. තත්ථ හි උපසඬකමන්තවෙලාය සත්ථු ගුණෙ අජානන්තො කෙවලං සම්මොදනං කරොති. දෙසනං සුත්වා පන සත්ථු ගුණෙ ඤාත්වා සරණඬගතත්තා ඉධ ඉමස්මිං සමාගමෙ අභිවාදෙසි පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දි. අත්තානං අධි අජ්ඣක්ඛං, අවිජ්ඣෙන අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තධම්මා අජ්ඣක්ඛං එකජ්ඣං ගහණවසෙන, භූමිමත්ථෙ වෙනං පච්චත්තවචනං. කාමඤ්චායං අජ්ඣක්ඛනසද්දො ගොචරජ්ඣක්ඛත්තවිසයජ්ඣක්ඛත්තඅජ්ඣක්ඛනජ්ඣක්ඛත්තෙසු පවත්තති. තෙ පනෙත්ථ න යුජ්ජන්තිති වුත්තං “නියකජ්ඣක්ඛ”න්ති, නියකසඬබ්බාතඅජ්ඣක්ඛනධම්මෙසුති අත්ථො. තෙනාහ “අත්තනො සන්තානෙ”ති. ලුබ්භනලක්ඛණොති ගිජ්ඣනලක්ඛණො, ආරම්මණෙ දළ්භග්ගහණසභාවොති අත්ථො. දුස්සනලක්ඛණොති කුජ්ඣනලක්ඛණො, බ්‍යාපජ්ජනසභාවොති අත්ථො. මුය්භනලක්ඛණොති අඤ්ඤාණලක්ඛණො, ආරම්මණෙ සභාවසම්මොහභාවොති අත්ථො. විභෙදෙන්තිති අත්ථනාසනඅනත්ථුජ්ජාදනෙහි විබාධෙන්ති. තතො එව යථා සග්ගමග්ගෙසු න දිස්සති, එවං කරොන්තිති ආහ “නාසෙන්ති විනාසෙන්ති”ති. අත්තති සම්භූතාති සන්තානෙ නිබ්බත්තා.

පුරිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ජරාමරණසුත්තවණ්ණනා

114. අඤ්ඤත්‍ර ජරාමරණොති ජරාමරණෙන විනා. ජරාමරණවිරහිතො ජාතො නාම අත්ථි නු බොති පුච්ඡති. පාළියං ජාතස්සාති පච්චත්තෙ සාම්චවනං. මහාසාලාති ඉමිනා ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා “මහාසාලා”ති වුත්තන්ති දස්සෙති යථා “පුරත්ථිගොති පුලත්ථිගො”ති. මහාසාරජ්ජත්තාති මහන්තං විභවසාරං පත්තා. කොට්ඨසනං ධනං, අයමෙව වා පායො. “කුම්භං නාම දස අම්බණානි”ති වදන්ති. ඉස්සරාති විභවස්සරියෙන ඉස්සරා. සුවණ්ණරජ්ජනාජනාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන වත්ථසෙය්‍යාවසථාදිං සඬගණ්ණාති. අසාධාරණධනානං නිධානගතත්තා “අනිධානගතස්සා”ති වුත්තං. තුට්ඨිකරණස්සාති පාසාදසිවිකාදිසුඛසාධනස්ස.

ආරකා කිලෙසෙහිති නිරුත්තිනයෙන සද්දසිද්ධිමාහ. ආරකාති ව සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා තෙහි දුරෙති අත්ථො. රාගාදීනං භතත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවතො, අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යතාදිපච්චයා ව අරහං. කාමඤ්චායං සංයුත්තවණ්ණනා, අභිධම්මනයො එව පන නිජ්ජරියායොති ආහ “චත්තාරො ආසවා”ති බ්‍රහ්මවරියවාසන්ති මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසං. වුට්ඨාති වුට්ඨවන්තො. චතුහි මග්ගෙහි කරණියන්ති පච්චෙකං චතුහි මග්ගෙහි කත්තබ්බං පරිඤ්ඤාපභානසවිජ්ඣිරියභාවනාහිසමයං. එවං ගතං සොළසවිධං භොති. ඔසිදාපනට්ඨෙන භාරා වියාති භාරා. තෙනාහ “භාරා භවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා”තිආදි (සං. නි. 3.22). අත්තපට්ඨිකාය අත්තනො අවිජ්ඣනතො පරමත්ථදෙසනාය ව පරමත්ථො අරහත්තං. කාමඤ්චායමත්ථො සබ්බසමිද්ධිසසන්තිපරියාපන්තො අනවජ්ජධම්මො සම්භවති අකුජ්ජසභාවා, අපරිභානධම්මෙසු පන අග්ගභූතෙ

අරහත්තෙ සාතිසයො, න ඉතරෙසුති “අරහත්තසච්චානො” තිආදි වුත්තං.
 ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියවිභාගං දසවිධම්පි භවෙසු සංයොජනං
 කිලෙසකම්මවිපාකවට්ඨපච්චයො හුත්වා නිස්සරිතුං අප්පදානාවසෙන ඛන්ධනීති
 භවසංයොජනං. සතිපි හි අඤ්ඤාසං තප්පක්ඛියභාවෙන විනා සංයොජනානි තෙසං
 තප්පච්චයභාවො අත්ථි, භවනියාමො ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියසච්චගිතොති
 තංතංභවනිඛිබ්බත්තකකම්මනියාමො ච හොති, න ච උපච්ඡින්නසංයොජනස්ස
 කතානිපි කම්මානි භවං නිඛිබ්බත්තෙන්තීති තෙසංයෙව සංයොජනට්ඨො දට්ඨබ්බො.
 සම්මා කාරණෙහි ජානිත්වාති ඤායෙන දුක්ඛාදීසු සො යථා ජානිතබ්බො; තථා
 ජානිත්වා, පුබ්බකාලකිරියාවිමුත්තා හි අපරකාලකිරියා ච යථා සම්භවති, තං
 දස්සෙතුං “මග්ගපඤ්ඤායා” තිආදි වුත්තං.

හිප්පනසභාවො ඛණායත්තත්තා. නික්ඛිපිතබ්බසභාවො මරණධම්මත්තා. අයං
 කායො උස්මායුච්ඤ්ඤාණාපගමො ජඩ්ඛනියධම්මො, යස්මිං යං පතිට්ඨිතං, තං
 තස්ස සන්තානගතවිප්පයුත්තන්ති කත්වා වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “ඛිණ්ණසවස්ස
 හි අජීරණධම්මොපි අත්ථි” තිආදි. තෙනාහ භගවා “ඉමස්මිංයෙව ඛ්‍යාමමත්තෙ
 කළෙවරෙ සසඤ්ඤිමිහි සමනකෙ ලොකඤ්ඤි පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ඤි
 ලොකනිරොධඤ්ඤි” තිආදි (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45). අස්ස ඛිණ්ණසවස්ස,
 “ජීරණධම්ම” න්ති යථා වුත්තං අජීරණධම්මං යපෙත්වා ජීරණධම්මං දස්සෙත්තො
 “තෙසංපායං කායො හෙදනධම්මො” ති එවමාහ. ජරං පත්තස්සෙව හිස්ස
 හෙදනනික්ඛිපිතබ්බතානියතෙ අත්ථෙ සුත්තදෙසනා පවත්තා. අත්ථස්ස උප්පත්ති
 අට්ඨප්පත්ති, සා එතස්ස අත්ථිති අට්ඨප්පත්තිකො. කීර-සද්දො අනුස්සවත්ථො,
 තෙන අනුස්සවාගතොයමත්ථො, න අට්ඨකථාගතොති දීපෙති. තෙනාහ
 “වදන්ති” ති. යෙනායං අත්ථො හෙතුනා අට්ඨප්පත්තිකො, තං දස්සෙතුං
 “සිව්කසාලායං නිසීදිත්වා කථිත” න්ති වුත්තං. “විහරති ජෙනවනෙ” ති
 නිදානවචනෙන යථා න විරුජ්ඣති, තථා වෙදිතබ්බං. නනු ඉමස්ස සුත්තස්ස
 පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපොති? සච්චමෙතං, සුත්තකදෙසං පන සන්ධාය
 අට්ඨප්පත්තිකතාවචනං. කෙච් පන “යානං ආරුහිත්වා රාජා ආගතො, රඤ්ඤො
 ආරොහනීයරථං දස්සෙත්වා වුත්ත” න්තිපි වදන්ති.

සරීරෙ ඵෙණපිණ්ඩසමෙ කිං වත්තබ්බං? සබ්භි සද්ධිත්ති සාධුහි සහ
 පවෙදයන්ති. න හි කදාචි සාධුනං සාධුහි සහ කත්තබ්බා හොන්ති, තස්මා
 සීදනසභාවානං කිලෙසානං හිප්පනප්පත්තත්තා නිබ්බානං සබ්භිති වුවවති.
 පුරිමපදස්සාති “සතඤ්ඤි ධම්මො න ජරං උපෙති” ති පදස්ස. කාරණං දස්සෙත්තො
 ඛ්‍යාතිරෙකවසෙන. සතං ධම්මො නිබ්බානං කිලෙසෙහි සංසීදනහිප්පනසභාවො න
 හොති, තස්මා තං ආගමිම ජරං න උපෙති. කිලෙසා පන තත්තිමිත්තකා, එවමයං
 වුත්තකාරණතො ජරං න උපෙතිති. තෙනාහ “ඉද” න්තිආදි. සුත්තදරාධිවචනං වා
 එතං “සබ්භි” ති පදං අපාපතාදීපනතො, සබ්භිධම්මභූතන්ති අත්ථො. තෙනාහ
 “විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34), න තෙන ධම්මෙන
 සමත්ථි කිඤ්චි” ති (බු. පා. 6.4; සු. නි. 227) ව.

ජරාමරණසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පියසුත්තවශ්ණනා

115. රහසි ගතස්සාති ජනසම්බාධතො අපක්කන්තස්ස. නිලීනස්ස තෙනෙව ජනවිවෙකෙන එකමන්තං නිසජ්ජාය එකීභාවෙන පටිසල්ලීනස්ස විය. තෙනාහ “එකීභුතස්සා”ති. සබ්බඤ්ඤාභාසිතං කරොන්තො ආහ තස්ස වචනං “එවමෙත”න්ති සම්පට්ඨිත්වා තස්ස වචනං තථාපච්චනුභාසන්තො. අන්තකෙනාධිපන්නත්තා එව ඛේතවත්ථුභිරඤ්ඤසුවණ්ණාදි මානුසං භවං ජහතො. අනුගන්ති අනුගතං, තමෙව අනුගාමීති අත්ථො. නිවයන්ති උපරුපරි වඩ්ඪියා නිවිතභූතං. සම්පරායිකන්ති සම්පරාය හිතං.

පියසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අත්තරක්ඛිතසුත්තවශ්ණනා

116. පිදහනන්ති සංයමනං. කම්මපථහෙදං අප්පත්තස්සාති සුපිනකාලො විය පවත්තිමත්තතාය කම්මපථවිසෙසං අගතස්ස. කම්මස්සාති අකුසලකම්මස්ස. සංවරන්ති සංවරභාවං දස්සෙති, ඉතරස්ස පන සංවරභාවො පුරිමෙහි තීහි පදෙහි දස්සිතොවාති. ඔත්තප්පම්පි ගහිතමෙව තදවිනාභාවතො. න හි පාපජ්ගුව්ඡනං පාපඋත්තාසරහිතං, උත්තාසො වා පාපජ්ගුව්ඡනරහිතො අත්ථිති.

අත්තරක්ඛිතසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අප්පකසුත්තවශ්ණනා

117. උළාරසද්දො සෙට්ඨෙ ඛහුකෙ ව දිස්සතීති ආහ “පණ්ණෙ ව ඛහුකෙ වා”ති. මානමජ්ජනෙනාති මානවසෙන මදප්පත්තියා. අතික්කමන්ති සාධුමරියාදවිතික්කමලක්ඛණං දොසං. කුටො පාසො.

අප්පකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අඩ්ඨකරණසුත්තවශ්ණනා

118. යස්මා කාමනිමිත්තං සත්තො සම්පජානමුසා භාසති, තස්මා කාමා තස්ස පතිට්ඨා පච්චයො කාරණන්ති ආහ “කාමහෙතු”තිආදි. හදුමුඛසීසෙන විට්ඨුභං හද්දාපවාරෙන උපවරතීති අත්ථො, විනිව්ඡයො කරියති එත්ථාති අඩ්ඨකරණං, විනිව්ඡයට්ඨානං. ඛිජ්ජන්ති කුටං, මච්ඡඛිජ්ජන්තිපි වට්ටති. ඔඩ්ඞිතන්ති ඔඩ්ඞිතවසෙන ඵලං පාපිතං.

අඩ්ඨකරණසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මල්ලිකාසුත්තවණ්ණනා

119. “කස්මා පුච්ඡති”ති? පුච්ඡාකාරණං වොදෙත්වා සමුදයතො පටියාය දස්සෙතුං “අයං කිර මල්ලිකා”තිආදි වුත්තං. මාලාරාමං ගන්ත්වාති අත්තනො පිතු මාලාරාමං රක්ඛණත්ථස්ථවෙව අවසෙසපුප්ඵග්ගහණත්ථස්ථව ගන්ත්වා. කාසිගාමෙති කාසිරට්ඨස්ස ගාමෙ. සො කිර ගාමො මහාකොසලරාජෙන අත්තනො ධීතුයා පතිසරං ගච්ඡන්තියා පුප්ඵමුලත්ථාය දින්තො, තංනිමිත්තං. භාගිනෙය්‍යෙන අජාතසත්තුනා. තස්සාති රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස. සාති මල්ලිකා. නිවත්තිතුන්ති තස්සා ධම්මතාය නිවත්තිතුං තස්සා වචනං පටික්ඛිපිතුං. නෙවජ්ඣගාති වත්තමානත්ථෙ අතීතවචනන්ති ආහ “නාධිගච්ඡති”ති. පුපු අත්තාති තෙසං සත්තානං අත්තා.

මල්ලිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. යඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

120. ථූණන්ති යඤ්ඤපත්ථමහං. උපනීතාති යඤ්ඤං යජිතුං ආරම්භාය. එත්තාවතාති “ඉධ, හත්තෙ...පෙ.... රුදමානා පරිකම්මාති කරොන්ති”ති එත්තකෙන පාදෙන. සන්තිට්ඨානන්ති “නං ඉත්ථිං ලභිස්සාමි නු බො, න නු බො ලභිස්සාමි”ති නිච්ඡයං අවින්දන්තො න ඤායන්තො. ඵෙණුද්දෙහකන්ති යථා යත්ථ කුටීනෙ ඵෙණං උද්දෙහති න උපධියති, එවං අනෙකචාරං ඵෙණං උට්ඨාපෙත්වා. තං දිවසන්ති තස්මිං රඤ්ඤො නිද්දං අලභිත්වා දුක්ඛසෙය්‍යදිවසෙ. ආලොකං ඔලොකෙත්වාති ලොහකුම්භිමුඛවට්ටිසීසෙ පත්තෙ තත්ථ මහන්තං ආලොකං ඔලොකෙත්වා. අත්තානො වචනං රඤ්ඤො පවත්තිඤාපනත්ථං. මහාසද්දො උදපාදි “එවරූපං යඤ්ඤං රාජා කාරාපෙති”ති. වත්තුකාමො අහොසි, වත්තුඤ්ච පන අවිසහන්තො “ස” ඉති වත්වා ලොහකුම්භියං නිමුග්ගො. ඉමං ගාථං වත්තුකාමො අහොසිති අයං පනෙත්ථ සම්බන්ධො. එස නයො සෙසපද්ද්වයෙපි. ධම්මහෙරිං වරාපෙසුං “කොචි කඤ්චි පාණං මා හනතු”ති. සො ඉත්ථිසාමිකො පුරිසො සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨති අත්තනො උපනිස්සයසම්පත්තියා සත්තු ව දෙසනාවිලාසසම්පත්තියා, රාජා පන මහාබොධිනිරුජ්ඣනසභාවත්තා කිඤ්චි විසෙසං නාධිගච්ඡි.

සඬගහවත්ථුනීති ලොකස්ස සඬගහකාරණානි. නිජ්ඵන්තසස්සතො නවභාගෙ කස්සකස්ස දත්වා රඤ්ඤං එකභාගග්ගහණං දසමභාගග්ගහණං. එවං කස්සකා හට්ඨතුට්ඨා සස්සාති සම්පාදෙන්තිති ආහ “සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො”ති. තතො ඔරහාගෙ කිර ඡභාගග්ගහණං ජාතං. ඡමාසිකන්ති ඡන්තං ඡන්තං මාසානං පහොනකං. පාසෙතීති පාසගතෙ විය කරොති. වාචාය පියස්ස පියකරස්ස කම්මං වාචාපෙය්‍යං. සබ්බසො රට්ඨස්ස ඉද්ධාදිභාවතො බෙමං. නිරබ්බුදං වොරියාභාවතො. ඉදඤ්භි රට්ඨං අවොරියං නිරග්ගළන්ති වුවචති අපාරුතසරභාවතො.

උද්ධංමුලකං කත්වාති උම්මුලං කත්වා. ද්විති පරියඤ්ඤෙහිති මහායඤ්ඤස්ස පුබ්බභාගෙ පච්ඡා ච පවත්තෙතබ්බෙහි ද්විති පරිවාරයඤ්ඤෙහි. සත්තච්ඡති...පෙ.... නස්සාති සත්තච්ඡාධිකානං තිණ්ණං පසුසතානං ද්වාච්ඡතියා අස්සාදිති ච සට්ඨිඅධිකද්විසතආරඤ්ඤකපසුහි ච සද්ධිං සම්පිණ්ඩිතානං පන නවාධිකජසතපසුනං මාරණෙන හෙරවස්ස පාපහිරුකානං භයාවහස්ස. තථා හි වදන්ති -

“ඡසතාති නියුජ්ජන්ති, පසුනං මජ්ඣිමෙ හනි,
අස්සමෙධස්ස යඤ්ඤස්ස, අධිකාති නවාපි වා”ති.

සම්මන්ති යුගච්ඡිද්දෙ පක්ඛිපිතබ්බදණ්ඩකං. පාසෙන්තිති බ්පන්ති. සංභාරිමෙහිති සකටෙහි වහිතබ්බෙහි යුපෙහි. පුබ්බෙ කිර එකො රාජා සම්මාපාසං යජන්තො සරස්සතිනදීතිරෙ පථවියා විවරෙ දින්නෙ නිමුග්ගොයෙව අහොසි. අන්ධබාලබ්‍රාහ්මණා ගතානුගතිගතා “අයං තස්ස සග්ගගමනමග්ගො”ති සඤ්ඤාය තත්ථ සම්මාපාසයඤ්ඤං පට්ඨපෙන්නි. තෙන වුත්තං “නිමුග්ගොකාසතො පහුති”ති. අයුපො අප්පකදිවසො යාගො, සයුපො බහුදිවසං සාධෙයොසා සත්‍රයාගො. මන්තපදාහිසඬිතානං සප්පිමධුනං වාජමිති සමඤ්ඤා, හිරඤ්ඤසුවණ්ණගොමහි. සාදිසත්තරසකදක්ඛිණස්ස. සාරගබ්හකොට්ඨාගාරාදීසු නත්ථෙත්ථ අග්ගළන්ති නිරග්ගළො. තත්ථ කිර යඤ්ඤෙ අත්තනො සාපතෙයාං අනවසෙසතො අනිගුහිත්වා නියානියති. මහාරම්භාති බහුපසුසාතකම්මා. අට්ඨකථායං පන “විවිධා යත්ථ භඤ්ඤෙර”ති වක්ඛමානත්තා “මහාකිච්චා”ති අත්ථො වුත්තො, ඉධ “මහාරම්භාති පපඤ්චවසෙන අපෙළකා”තිආදි වුත්තන්ති “බහුපසුසාතකම්මා”ති අත්ථො වුත්තො. නිරාරම්භාති එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අනුගතං කුලන්ති අනුකුලං, කුලානුගතන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “යං නිව්චහත්තාදි...පෙ.... අත්ථො”ති.

යඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බන්ධනසුත්තවණ්ණනා

121. ඉදන්ති “ඉධ, හන්තෙ”තිආදිකං වචනං. තෙ භික්ඛු ආරොචෙසුන්ති සම්බන්ධො. තෙසුති තෙසු රඤ්ඤා බන්ධාපිතමනුස්සෙසු. සුකතකාරණන්ති සුකාරණකිරියං ආරොචෙසුං, න කෙවලං තෙසං මනුස්සානං බන්ධාපිතභාවං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “රඤ්ඤො කිරා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨවඩ්ඨකොති අට්ඨංසො. අත්තොසරවාරිනොති අත්තෙපුරවාසිනො.

උක්කට්ඨෙති යුද්ධෙ. මන්තිසුති ගුත්තමන්තිසු. අකුතුහලන්ති සඤ්ඤතං. පියන්ති පියායිතබ්බං. අන්තපානමිහි මධුරෙ අභුත්තෙ උජ්ජන්තො. අත්ථෙති අත්ථෙ කිච්චෙ ජාතෙ ථීරන්ති න කටෙත්ති කායබලමත්තෙන අපනෙතුං සක්කුණෙයාත්තා. සුට්ඨ රත්තරත්තාති අතිවිය රත්තා එව හුත්වා රත්තා.

සාරත්තෙනාති සාරභාවෙන සාරභාවසඤ්ඤාය. ඔහාරිනන්ති හෙට්ඨා හරණසීලන්ති ආහ “චතුසු අපායෙසු ආකඨ්ඨනක”න්ති. සිථිලන්ති සිථිලාකාරං, න පන සිථිලං. තෙනාහ භගවා “දුප්පමුඤ්ච”න්ති.

බන්ධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සත්තපටිලසුත්තවණ්ණනා

122. පුබ්බාරාමසඬ්ඛාතෙති සාවත්ථිනගරස්ස පුබ්බදිසාය කතත්තා පුබ්බාරාමෙති සඬ්ඛං ගතෙ. තත්තාති “මිගාරමාතුයා පාසාදෙ”ති තස්මිං සංඛිත්තවචනෙ. අයං ඉදානි වුව්චමානා අනුපුබ්බිකථා ආදිතො පටියාය අනුක්කමකථා. පත්ථනං අකාසි තස්ස භගවතො අග්ගුපටියායිකං එකං උපාසිකං දිස්වා තං යානන්තරං ආකඨ්ඨන්ති. මෙණ්ඩකපුත්තස්සාති මෙණ්ඩකසෙට්ඨිපුත්තස්ස. මාතිටියානෙ යපෙසි තස්සා උපකාරං ගරුභාවඤ්ච දිස්වා. තාය කාරිතෙ පාසාදෙති තාය මහාඋපාසිකාය මහාලතාපසාධනං විස්සජ්ජෙත්වා නවහි කොට්ඨි කරිසමත්තෙ භූමිභාගෙ කාරිතෙ සහස්සගඛ්භපටිමණ්ඩිතෙ පාසාදෙ.

පරුළ්භකච්ඡාති පරුළ්භකච්ඡලොමා. කමණ්ඩලුසට්ඨිකාදිං පබ්බජිතපරික්ඛාරං. නග්ගභොග්ගනිස්සිරිකානන්ති නග්ගානඤ්චෙව භොග්ගානඤ්ච නිස්සිරිකානඤ්ච. තෙ හි අනිවත්ථවත්ථතාය නග්ගා වෙව, අවෙලකචතාදිනා භොග්ගසරිතාය භොග්ගා, සොභාරහිතතාය නිස්සිරිකා ව. අත්තනා දිට්ඨසුතං පටිච්ඡාදෙත්වා න කට්ඨෙය්‍යුන්ති අකාරණමෙතං තෙසං රඤ්ඤා පයුත්තවරපුරිසභාවතො. එවං කතෙ පන තෙ “අඤ්ඤෙපි පබ්බජිතා අත්ථිති අයං ජානාති”ති මඤ්ඤෙය්‍යුන්ති කොහඤ්ඤවිත්තො එවං අකාසිති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තථා හි තෙනත්ථෙන අපරිතොසමානො “අපිවා”තිආදිමාහ.

කාසිකචන්දනන්ති උප්පලචන්දනං. තං කිර වණ්ණවසෙන සමුප්පලං හොති පහස්සරං, තදත්ථමෙව නං සණ්භතරං කරොන්ති. තෙනාහ “කාසිකචන්දනන්ති සණ්භවන්දන”න්ති. වණ්ණගන්ධත්ථායාති වණ්ණසොහත්ථඤ්චෙව සුගන්ධභාවත්ථඤ්ච. වණ්ණගන්ධත්ථායාති ඡවිරාගකරණත්ථඤ්චෙව සුගන්ධත්ථාය ව. “ගිහිනා”තිආදිහි පදෙහි එවං පමාදවිහාරිනා තයා අරහන්තො දුට්ඨඤ්ඤෙය්‍යාති දස්සෙති.

සංවාසො නාම ඉධ කාලෙන උපසඬ්ඛකමනන්ති දස්සෙත්තො “උපසඬ්ඛකමත්තෙනා”ති ආහ. කායවාචාහි අසංයතෙනපි සංයතාකාරො, අසංවුතින්ද්‍රියෙනපි සංවුතින්ද්‍රියාකාරො. පරිග්ගහෙස්සාමිති විමංසිස්සාමි “පරිසුද්ධං

නු බො, නො’’ති. සප්පඤ්ඤනාති සීලපරිග්ගණ්හනපඤ්ඤාය සප්පඤ්ඤන. ජානිතුං න සක්කොති සභාවස්ස සතො සීලස්ස අනුපධාරණතො.

කථනෙනාති අපරාපරං කථනෙන. තථා හි වක්ඛති “එකච්චස්ස හී”තිආදි. අරියවොහාරොති දිට්ඨාදිලක්ඛණෙන වොහරිතො “දිට්ඨං අදිට්ඨ”න්තිආදිනා පවුත්තසද්දවොහාරො. තස්ස පන කාරණමෙව ගණ්හන්තො “එත්ථ චෙතනා”ති ආහ. එස නයො අනරියවොහාරෙපි. පරමත්ථතො හි සච්චවාචාදයො මුසාවාදාදයො චෙතනාලක්ඛණාති. පඤ්ඤත්තිවොහාරො තථා තථා වොහරිතබ්බතො එවමාහ “සංවොහාරෙන බො, මහාරාජ, සොවෙය්‍යං වෙදිතබ්බ”න්ති.

ඤාණථාමොති ඤාණගුණබලං, යෙන යානුප්පත්තිකපටිභානාදිනා අවිවාසිකකිව්චකරණියාති නිට්ඨාපෙති. සංකථායාති අත්ථවිමංසනවසෙන පචත්තාය සම්මාකථාය. උප්පිලවති ලහුකභාවතො. හෙට්ඨාවරකාති අවචරකා. යෙ අනුපටිසිත්වා පරෙසං රහස්සවිමංසනවසෙන පචත්තා, තෙසු ඔවරකවොහාරොති චුත්තං “වරා හී”තිආදි.

වණ්ණසණ්ඨානෙනාති වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා වණ්ණපොක්ඛරතාය වා සණ්ඨානසම්පත්තියා වා. සුජානො පෙසලො විස්සසෙති යොජනා. ලහුකදස්සනෙනාති පරිත්තදස්සනෙන විජ්ජුකෙන විය. පරික්ඛාරහණ්ඩකෙනාති පබ්බජිතපරික්ඛාරභූතෙන හණ්ඩකෙන. ලොහඩ්ඨමාසොති ලොහමයො උපඩ්ඨග්ගනකමාසො.

සත්තපටිලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඤ්චරාජසුත්තවණ්ණනා

123. රූපාති රූපසඬ්ඛාතා කාමගුණා. තෙ පන නීලාදිවසෙන අනෙකහෙදහින්නාපි රූපායතනත්තා වක්ඛුට්ඨඤ්ඤායෙතං නාතිවත්තන්තිති ආහ “නීලපීතාදිහෙදං රූපාරම්මණ”න්ති. තො-සද්දොපි දා-සද්දො විය කාලත්ථො භොතීති ආහ “යතොති යදා”ති. මනං ආපයති වඩ්ඨෙතීති මනාපං, මනොරමං. මනාපනිජ්ජත්තිතන්ති තස්ස පුග්ගලස්ස මනසා පියායිතං, තස්ස අග්ගභාවෙන පරියන්තං පරමං කොටිං කත්වා පචත්තිතන්ති අත්ථො. පුග්ගලමනාපන්ති ආරම්මණසභාවං අවිත්තෙත්වා පුග්ගලස්ස වසෙන මනාපභාවෙනෙව ඉට්ඨතාය ඉට්ඨන්ති. සම්මුතීති සමඤ්ඤා. පුග්ගලමනාපං නාම සඤ්ඤාවිපල්ලාසවසෙන විපරිතම්පි ගණ්හාති ඉතරසභාවතොති ආහ “යං එකස්ස...පෙ.... ඉට්ඨං කන්ත”න්ති. ඉදානි තං ජීවිභාවිඤ්ඤායාවසෙන යොජෙත්වා දස්සෙත්තො “පච්චන්තවාසීන”න්තිආදිමාහ. ඉදං පුග්ගලමනාපන්ති ඉදං යථාචුත්තං ජීවිභාවිඤ්ඤායාං විය අඤ්ඤම්පි එවංජාතිකං තෙන තෙන පුග්ගලෙන මනාපන්ති ගහෙතබ්බාරම්මණං පුග්ගලමනාපං නාම.

ලොකෙ පටිවිහත්තං නත්ථී, විහජිත්වා දස්සනෙන ලොකෙන මධුරජාතෙනපි පටිවිහත්තං කත්වා ගහෙනුං න සක්කුණෙය්‍යාති අධිප්පායො. තෙනාහ “විහජිත්වා පන දස්සෙතබ්බ”න්ති. දිබ්බකප්පමිපිති දෙවලොකපරියාපන්නසදිසමිපි අමනාපං උපට්ඨාති උළාරපණ්ණිකාරම්මණපරිවයතො. මජ්ඣිමානං පන...පෙ.... විහජිතබ්බං තෙසං මනාපස්ස මනාපතො, අමනාපස්ස අමනාපතො උපට්ඨානතො. තත්ථපි ඉට්ඨානිට්ඨපරිච්ඡෙදො නිප්පරියායතො එවං වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්නො ආහ “තඤ්ච පනෙත”න්තිආදි. තඤ්ච පනෙතං ඉට්ඨානිට්ඨභූතං ආරම්මණං කාමාවචරජවනෙසු අකුසලස්ස වසෙන යෙභුයොන පවත්තතිති කත්වා තත්ථ “රජ්ජති දුස්සති”ති අකුසලස්සෙව පවත්ති දස්සිතා. සෙසකාමාවචරස්සපි වසෙන පවත්ති ලබ්භතෙව. තථා හි තං අප්පටිකුලෙපි පටිකුලාකාරතො, පටිකුලෙපි අප්පටිකුලාකාරතො පවත්තතිති. විපාකචිත්තං ඉට්ඨානිට්ඨං පරිච්ඡිත්තදිති, න සක්කා විපාකං වඤ්චෙතූන්ති. කුසලකම්මං හි එකන්තතො ඉට්ඨමෙව, අකුසලකම්මඤ්ච අනිට්ඨමෙව, තස්මා තත්ථ උප්පජ්ජමානං විපාකචිත්තං යථාසභාවතො පවත්තතිති.

යං පන සම්මොභවිනොදනියං ‘කුසලකම්මජං අනිට්ඨං නාම නත්ථී’ති එත්තකමෙව චූත්තං, තං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. තෙන සොහනං අකුසලකම්මජමිපි එකච්චානං සත්තානං ඉට්ඨන්ති අනුඤ්ඤාතං සියා. කුසලකම්මජං පන සබ්බෙසං ඉට්ඨමෙවාති වදන්ති. තිරච්ඡානගතානං කෙසඤ්චි මනුස්සරූපං අමනාපං, යතො තෙ දිස්වාච පලායන්ති. මනුස්සා ව දෙවතානං රූපං දිස්වා භායන්ති, තෙසමිපි විපාකච්ඤ්ඤාණං තං රූපං ආරබ්භ කුසලවිපාකමෙව උප්පජ්ජති, තාදිසස්ස පන පුඤ්ඤස්ස අභාවා න තෙසං තත්ථ අභිරති හොතිති දට්ඨබ්බං. කුසලකම්මජස්ස පන අනිට්ඨස්ස අභාවො විය අකුසලකම්මජස්ස සොහනස්ස ඉට්ඨස්ස අභාවො චත්තබ්බො. හත්ථිආදීනමිපි හි අකුසලකම්මජං මනුස්සානං අකුසලවිපාකස්සෙව ආරම්මණං, කුසලකම්මජං පන පවත්තෙ සමුට්ඨිතං කුසලවිපාකස්ස, ඉට්ඨාරම්මණෙන වොම්ස්සකත්තා අප්පකං අකුසලකම්මජං බහුලං අකුසලවිපාකූප්පත්තියා කාරණං න භවිස්සතිති සක්කා චත්තුං. ඉදානි තමෙව විපාකවසෙන ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණචත්ථානං විභාවෙතුං “කිඤ්චාපි හි”තිආදි චූත්තං. තයිදං සම්මුතිමනාපසංවිභාගත්ථං චූත්තං, ඉධ පන න තථා විහත්තන්ති ආහ “භගවා පනා”තිආදි.

සො උපාසකො චන්දනඬිගලගාමෙ ජාතත්තා “චන්දනඬිගලිකො”ති පඤ්ඤායති, “චන්දනවිලාසො”ති කෙවි. තස්ස උපාසකස්ස පටිභානං උදපාදීති යොජනා. තෙ රාජානො හතප්පහෙ හතසොහෙ දිස්වාති සම්බන්ධො. උදකාභිසිත්තෙති උදකෙන අභිසිඤ්චිතෙ. අඬිගාරෙ වියාති අඬිගාරක්ඛණෙ විය.

කාලස්සෙවාති පගෙව. අවිගතගන්ධං තඬිබණ්ඩකසිතතාය. ඊදිසං වචනන්ති “අවිජාදෙසී”ති එවරූපං වචනන්ති.

පඤ්චරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දොණපාකසුත්තවණ්ණනා

124. “දොණපාකකුර”න්ති එත්ථ විහත්තිලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “දොණපාකං කුර”න්ති. දොණස්සාති චතුත්තං ආල්භකානං, සොළසනාළිනන්ති අත්ථො. තදුපියන්ති තදනුරූපං, තස්ස චුත්තපරිමාණස්ස අනුවඡිකන්ති අත්ථො. පුබ්බෙති තංදිවසතො පුරිමතරදිවසෙසු. බලවාති මහා. භත්තපරිලාභොති භත්තසම්මදගෙනුකො. අස්ස රඤ්ඤො උභොසු පස්සෙසු ගතිතතාලවණ්ටා බිජන්ති යමකතාලවණ්ටෙහි. එසුචිභාරන්ති භොජනෙ මත්තඤ්ඤාය ලද්ධබ්බසුඛචිභාරං. භොජනමත්තඤ්ඤා හි සුඛචිභාරො භොති. තෙනාහ “තනුකස්ස භවන්ති වෙදනා, සණ්ඨං ජීරති ආයු පාලය”න්ති.

තනුකස්සාති තනුකා අස්ස පුග්ගලස්ස, භුත්තපච්චයා විසභාගවෙදනා න භොන්තිති අත්ථො. සණ්ඨන්ති මන්දං මුදුකං, අපරිස්සයමෙවාති අත්ථො. ජීරතිති පරිභුක්තාභාරො පච්චති. ආයුපාලයන්ති නිරොධො අවෙදනො ජීවිතං රක්ඛන්තො. අථ වා සණ්ඨං ජීරතිති සො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා පුග්ගලො පරිමිතාභාරතාය සණ්ඨං විරෙන ජීරති ජරං පාපුණාති ජීවිතං පාලෙන්තො.

පරියාපුණිත්වාති එත්ථ යථා සබ්බං සො පරියාපුණි, තතො පරඤ්ච යථා පටිපජ්ජී, තං දස්සෙතුං “රඤ්ඤා සද්ධි”න්තිආදි චුත්තං. තාවතකෙ තණ්ඩුලෙ භාරෙය්‍යාසි තදුපියඤ්ච බ්‍යඤ්ජනන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

පුරිසභාගො එසාති මජ්ඣිමෙන පුරිසෙන භුඤ්ජිතබ්බභාගො එසො, යදිදං නාළිකොදනමත්තං. සල්ලිබ්බසරිරතාති හමං ආරොපෙත්වා උල්ලිබ්බස්ස විය සබ්බපරිලාභවූපසමස්ස පුටුලතාපගතසරිරස්ස. සීලං සම්පරාසිකත්ථොති චුත්තං, කුතො පනෙත්ථ සීලන්ති ආහ “භොජනෙ”තිආදි. සීලභිගං නාම භොතිති චතුපාරිසුද්ධිසීලස්ස අවයවො එකො භාගො භොති.

දොණපාකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පට්ඨසඤ්චාමසුත්තවණ්ණනා

125. වෙදෙන ඤාණෙන ඊහති ඉරියතීති වෙදෙහී, කොසලරාජහගිනී අජාතසත්තූතො මාතා, සා කිර සම්පජ්ඤ්ඤජාතිකා. තෙනාහ “පණ්ඩිතාධිවචන”න්ති, චත්තාරි අභිගාති එතිස්සන්ති චතුරභිගිනී. ද්විත්තං රජ්ජානන්ති කාසිකරජ්ජමගධරජ්ජානං අන්තරෙ, සො පන ගාමො කාසිකරජ්ජො.

පාපාති ලාමකා නිහිනාවාරා. මෙජ්ජති සිනිග්ගතිති මෙත්ති, සා එතෙසු අත්ථීති මිත්තා. සහ අයන්ති පචත්තන්තිති සභායා. සම්පච්චිකන්ති සුට්ඨු ඔනතං. ජයකාරණං දිස්වා ආහ, තථා හි “අජ්ජ ඉමං රත්තිං දුක්ඛං සෙති”ති කාලපරිච්ඡෙදවසෙන චුත්තං. වෙරිසාතො නාම වෙරිපුග්ගලෙ සතීති ආහ “වෙරිපුග්ගලං ලහති”ති.

පද්මසඬ්ඛාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුතියසඬ්ඛාමසුත්තවණ්ණනා

126. සුඤ්ඤාචාරි “වත්වා”ති වචනසෙසො. උපකප්පතීති සමභවති. සය්භං භොතීති කාතුං සක්කා භොති. “යදා වඤ්ඤ”ති ව-කාරො නිපාතමත්තන්ති ආභ “යදා අඤ්ඤ”ති. විලුම්පත්තීති විනාසං අවිජින්දනං කරොන්ති. විලුම්පියතීති විලුත්තපරසන්තකස්ස අසකත්තා පුග්ගලො දිට්ඨධම්මිකං කම්මඵලං පටිසංවෙදෙන්තො විය සයම්පි පරෙත විලුම්පියති, ධනජානිං පාපුඤ්ඤාති. “කාරණ”න්ති හි මඤ්ඤතීති පාපකිරියං අත්තනො හිතාවහං කාරණං කත්වා මඤ්ඤති. ජයන්තො පුග්ගලො “ඉදං නාම ජිනාමී”ති මඤ්ඤමානො සයම්පි තතො පරාජයං පාපුඤ්ඤාති. සට්ඨෙතාරන්ති පාපකම්මවිපාකං. කම්මවිච්චෙට්ඨාති කම්මස්ස විච්චිට්ඨෙන, පච්චයලාභෙන ලද්ධාවසරෙන විච්චිට්ඨෙත්වා විගමිතෙන කම්මෙනාති අත්ථො.

දුතියසඬ්ඛාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මල්ලිකාසුත්තවණ්ණනා

127. එකච්චාති පණ්ඩිතා සපඤ්ඤා. සෙය්‍යාති වරා. ගාථාසුඛත්ථං සසුරසද්දලොපං කත්වා “සස්සුදෙවා”ති චුත්තන්ති ආභ “සස්සුසසුරදෙවතා”ති. දිසාප්ඨයකාති චතුසුපි දිසාසු ප්‍ථෙට්ඨකසීසෙන හි ලොකං වදති. තාදිසායාති තථාරූපාය මෙධාවිතාදිගුණචුත්තියා. සුභරියායාති සුඛෙත්තභූතාය සුන්දරිත්ථියාති අත්ථො.

මල්ලිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා

128. සමධිග්ගස්භාති සම්මා අතිවිය ගහෙත්වා, ඤායෙන විසෙසතො ගණ්හිත්වා. කාරාපකඅප්පමාදොති තිණ්ණං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං පචත්තකඅප්පමාදො. සමවධානන්ති සමවරොධං අන්තොගධං. උපක්ඛෙපන්ති ඛහි අහුත්වා පක්ඛිපිතඛිතං. සෙසපදජාතාති විය අව...පෙ.... ධම්මා සප්පදෙසත්තා. අප්පමාදෙ සමොධානං ගච්ඡන්ති තස්ස නිප්පදෙසත්තා. අග්ගං සෙට්ඨං මහන්තං සෙසධම්මානං අප්පමාදො. පටිලාභකට්ඨෙතාති අධිගමහෙතුතාය. ලොකියොපි සමානොති කාමාවචරොපි සමානො. මහග්ගතානුත්තරානං පුබ්බභාගෙ පචත්තකඅප්පමාදො හි ඉධාධිප්පෙතො.

පසංසන්ති පණ්ඩිතාති යොජනා. අප්පමාදස්ස පාසංසභාවෙ එකන්තතො කත්තඛිතාය පන “එතානී”තිආදිනා කාරණං ආභ. ඉමිස්සා යොජනාය “පුඤ්ඤකිරියාසු”ති පදස්ස “අප්පමත්තො”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. යස්මා පණ්ඩිතා

අප්පමාදං පසංසන්ති, යස්මා ච පුඤ්ඤකිරියාසු අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිග්ගණ්හාති, තස්මා ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදොව කාතබ්බොති. දුතියයොජනාය පන පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති. කත්ථ? පුඤ්ඤකිරියාසු. කස්මාති චෙ? අප්පමත්තොතිආදි. තෙනාහ “යස්මා...පෙ.... අත්ථො”ති. අත්ථපටිලාභාති දිට්ඨධම්මිකාදිහිතපටිලාභා.

අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කල්‍යාණමිත්තසුත්තවණ්ණනා

129. සීලාදිගුණසමන්තාගතො කල්‍යාණො භද්දකො මිත්තො එතස්සාති කල්‍යාණමිත්තො, තස්ස ධම්මො කල්‍යාණමිත්තස්සෙව ස්වාබ්‍යාතො නාම භොති සුත්වා කත්තබ්බකිච්චස්ස සාධනතො. තෙනාහ “අත්ථං පූරෙතී”ති. ඉතරස්සාති පාපමිත්තස්ස. තෙනාති අත්ථපූරණෙන. එතන්ති “සො ච බො කල්‍යාණමිත්තස්සා”ති එතං වචනං. දෙසනාධම්මොති පරියත්තිධම්මො. සො හි කල්‍යාණමිත්තතො පච්චක්ඛතො ලද්ධබ්බො, ඉතරෙ තදුපනිස්සයා පච්චත්තපුරිසකාරෙහි, තෙන ලද්ධබ්බො කල්‍යාණමිත්තොති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. සාවකබොධිසත්තවසෙන හෙසා දෙසනා ආගතා. න හි සෙසබොධිසත්තානං පරොපදෙසෙන පයොජනං අත්ථි.

උපඩ්ඨං කල්‍යාණමිත්තතොති බ්‍රහ්මවරියං වරන්තස්ස උපඩ්ඨගුණො කල්‍යාණමිත්තතො ලද්ධබ්බො. උපඩ්ඨං පච්චත්තපුරිසකාරතොති ඉතරං උපඩ්ඨං ඤාණං පටිපජ්ජන්තස්ස අත්තතො පුරිසකාරතො. ලොකෙපි පාකටොයමත්ථො “ආවරියතො උපඩ්ඨං, පච්චත්තපුරිසකාරතො උපඩ්ඨං ලද්ධබ්බො තෙවිජ්ජතා”ති, තස්මා ථෙරො තථා වින්තෙසි. නිජ්ජදෙසන්ති අනවසෙසතො. තතොති කල්‍යාණමිත්තතො. උපඩ්ඨං ආගච්ඡතීති උපඩ්ඨගුණො පටිපජ්ජන්තං උපගච්ඡති. බහුහි පුරිසෙහි. විනිබ්භොගො විවෙචනං නත්ථි එකජ්ඣං අත්ථස්ස විවෙචෙනුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. එසාති පරතොසොසපච්චත්තපුරිසකාරතො ච සිජ්ඣමානො අත්ථො. එත්තකන්ති එත්තකො භාගො. යදි න සක්කා ලද්ධුං, අථ කස්මා උපඩ්ඨන්ති චුත්තන්ති ආහ “කල්‍යාණමිත්තතායා”තිආදි. සම්මාදිට්ඨිආදීසු න සක්කා ලද්ධුං. අසක්කුණෙය්‍ය සකලම්පි න සම්භවති පරතොසොසමත්තෙන තෙසං අසිජ්ඣනතො, පධානහෙතුභාවදීපනත්ථං පන “සකලමෙවා”ති චුත්තං. පුබ්බභාගපටිලාභභිගන්ති පුබ්බභාගෙ පටිලද්ධබ්බකාරණං කල්‍යාණමිත්තස්ස උපදෙසෙන විනා තෙන උත්තරි විසෙසතො අලද්ධබ්බතො. අත්ථතොති පරමත්ථතො. “කල්‍යාණමිත්තං...පෙ.... වත්තාරො බන්ධා”ති වත්වා සුත්වාති අත්ථො. තෙ පන සීලාදියො සම්බාරක්ඛන්ධපරියාපන්නාති ආහ “සම්බාරක්ඛන්ධොතිපි වදන්තියෙවා”ති.

මාහෙවන්ති මා අහ එවන්ති ඡෙදො, අහාති නිපාතමත්තං, මාති පටිසෙධෙ නිපාතො. තෙනාහ “මා එවං අහණි”ති. “මාහෙවං ආනන්දා”ති වදනො භගවතො

ඉමස්මිං යානෙ තාදිසස්ස නාම තෙ, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තගුණෙ සෙවතො චත්තුං
 යුත්තං අයාථාවතොති ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස යථාභූතගුණකිත්තනමුඛෙන
 පටික්ඛෙපො යුත්තොති දස්සෙන්නො “ඛන්ධස්සුතො”ති ආදිමාහ. ඉදන්ති ඉදං චචනං
 භගවා ආහාති සම්බන්ධො. සකලමෙව භීති එත්ථ භී-සද්දො හෙතුඅත්ථො. තෙන
 “මාහෙව”න්ති තස්ස පටික්ඛෙපස්ස කාරණං ජොතිතං, න සරූපතො වුත්තං.
 “කල්‍යාණමිත්තස්සෙන”න්ති ආදිනා පන තං සරූපතො දස්සිතන්ති ආහ
 “ඉදානි...පෙ.... ආදිමාහ”ති. පාටිකඨඛිතඛිතන්ති ඉච්ඡනට්ඨෙයන පාටිකඨඛිතඛිතං,
 න පටිකඨඛානිමිත්තෙනාති ආහ “අවස්සංභාවීති අත්ථො”ති.

ඉධාති අන්තොගධාවධාරණපදං, ඉධෙවාති අත්ථො. ඉමස්මිංයෙව භි සාසනෙ
 අරියමග්ගභාවනා, න අඤ්ඤත්ථ. ආදිපදානංයෙවාති තස්මිං තස්මිං වාකො ආදිතො
 එව වුත්තසම්මාදිට්ඨිආදිපදානංයෙව. සම්මාදස්සනලක්ඛණාති චතුත්තං.
 අරියසච්චානං පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන සම්මදෙව දස්සනසභාවා.
 සම්මාඅභිරොපනලක්ඛණොති නිබ්බානසඬ්ඛාතෙ ආරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මෙ
 සම්මදෙව ආරොපනසභාවො. සම්මාපරිග්ගභණලක්ඛණාති මුසාවාදාදිනං.
 විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලුඛානං අපරිග්ගභකානං පටිපක්ඛභාවතො
 පරිග්ගභකසභාවා සම්මාවාචා සිනිද්ධභාවෙන සම්පයුත්තධම්මෙ සම්මාවාචාපච්චයං
 සුභාසිතසොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්හාතීති සම්මාපරිග්ගභණලක්ඛණා. යථා
 කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තඛිතං සමුට්ඨාපෙනි, සයඤ්ච සමුට්ඨහනං සට්ඨං හොති,
 තථා සම්මාකම්මන්ත සඬ්ඛාතා විරතිජිති සමුට්ඨාපනලක්ඛණා දට්ඨඛිතා,
 සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං සමුට්ඨාපනං කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය.
 ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා, ජීවිතජ්ජවත්තියා ආජීවස්සෙව වා
 සුද්ධි වොදානං. යථා උජ්ජන්තූජ්ජන්තානං චජ්ජානං ධම්මෙන
 පහානානුජ්ජාදඅත්ථලාභාදිපරිවුඬ්ඪි හොති, එවං සම්පයුත්තානං පග්ගභණසභාවොති
 සම්මාපග්ගභණලක්ඛණො සම්මාවායාමො. කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු
 සුභසුඛනිච්චඅත්තගාහානඤ්ච විධමනවසෙන සම්මාපතිට්ඨානසභාවාති
 සම්මාඋපට්ඨානලක්ඛණො සම්මාසති. සම්පයුත්තධම්මානං සම්මා සමාදහනං
 එකග්ගතාකරණං සභාවො එතස්සාති සම්මාසමාධානලක්ඛණො සම්මාසමාධි. තිණි
 කිච්චානි හොන්ති පටිපක්ඛධම්මෙසු, ආරම්මණධම්මෙසු, සම්පයුත්තධම්මෙසු ච
 එකස්මිංයෙව ඛණෙ පචත්තිවිසෙසභූතාති. ඉදානි තාති සරූපතො දස්සෙතුං
 “සෙය්‍යථිද”න්ති ආදි වුත්තං. සද්ධිත්ති ඉමිනා “අඤ්ඤෙහි”ති වුත්තකිලෙසා
 මිච්ඡාදිට්ඨියා සහ එකට්ඨා වා අනෙකට්ඨා වාති දස්සෙති. පජ්ඣති පහාය නං
 පටිවිජ්ඣති. නිරොධන්ති නිබ්බානං ආරම්මණං කරොති සච්ඡිකිරියාපටිවෙධෙන
 පටිවිජ්ඣති.

න කෙවලං මග්ගධම්මා වුත්තනයෙනෙව, අථ ඛො අපරෙන්නපි නයෙන
 වෙදිතඛිතාති දස්සෙන්නො “අපිචා”ති ආදිමාහ. නානාඛණා පුනප්පුනං
 උජ්ජජනතො. නානාරම්මණා අනිච්චානුපස්සනාදිභාවතො. එකක්ඛණා සකිදෙව
 උජ්ජජනතො. එකාරම්මණා නිබ්බානවිසයත්තා. චත්තාරි නාමානි ලහති
 පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන පචත්තියා. තිණි නාමානි ලහති කාමසඬ්ඛකජ්ජාදිනං.

පහානවසෙන පවත්නියා. පටිපක්ඛපහානවසෙන හිස්ස නාමත්තයලාභො. එස නයො සෙසෙසුපි. විරතියොපි භොන්ති වෙනනායොපි පුබ්බභාගෙපි වික්ඛම්භනවසෙන පවත්නතො. මග්ගක්ඛණ්ණ පන විරතියොව පටිපක්ඛසමුච්ඡන්දනස්ස මග්ගකිව්වත්තා. න හි වෙනනා මග්ගසභාවා.

සම්මජ්ජපදානසතිපට්ඨානවසෙනාති

චතුබ්බිධසම්මජ්ජපදානචතුබ්බිධසතිපට්ඨානවසෙන චත්තාරි නාමානි ලභති අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනාදීනං කුසලානඤ්ච වඩ්ඪන්තො. පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණ්ණෙපිති යථා පුබ්බභාගෙ පයමජ්ඣානාදිවසෙන නානා. එවං මග්ගක්ඛණ්ණෙපි. න හි එකොපි ච මග්ගසමාධි පයමජ්ඣානසමාධිආදිනාමානි ලභති සම්මාදිට්ඨිආදීනං විය කිව්වවසෙන හෙදාභාවතො. තෙනාහ “මග්ගක්ඛණ්ණෙපි සම්මාසමාධියෙවා”ති.

ඤ්ඤා ඤාතබ්බාති සම්බන්ධො. වුද්ධි නාම වෙසුල්ලං හියොභාවො පුනස්පුනං උප්පාදො එවාති ආහ “පුනස්පුනං ජනෙති”ති. අහිනිබ්බත්තෙතිති අහිවඩ්ඪං පාපෙන්නො නිබ්බත්තෙති. විචිත්තතාති විචිත්තභාවො. සො හි විවෙචනීයතො විචිච්චති, යං විචිච්චිත්වා යීතං, තදුභයමිපි ඉධ විචිත්තභාවසාමඤ්ඤන “විචිත්තතා”ති වුත්තං. තෙසු පුරිමො විවෙචනීයතො විචිච්චමානතාය විචිච්චනකිරියාය සමඬ්ඨි ධම්මසමුභො තාය එව විචිච්චනකිරියාය වසෙන විවෙකොති ගහිතො. ඉතරො සබ්බසො තතො විචිත්තසභාවතාය. තත්ථ යස්මිං ධම්මපුඤ්ජෙ සම්මාදිට්ඨි පවත්නති, තං යථාවුත්තාය විචිච්චමානතාය විවෙකසඬ්ඨාතං නිස්සායෙව පවත්නති, ඉතරං පන තංනින්නතාතංආරම්මණතාහිති වුත්තං “විවෙකං නිස්සිතං, විවෙකෙ වා නිස්සිත”න්ති.

යථා වා විවෙකවසෙන පවත්තං ඤාතං “විවෙකජ”න්ති වුත්තං, එවං විවෙකවසෙන පවත්තා සම්මාදිට්ඨි “විවෙකනිස්සිතා”ති දට්ඨබ්බා. නිස්සයො ච විපස්සනාමග්ගානං වසෙන මග්ගඵලානං වෙදිතබ්බො. අසනිපි තාසං පුබ්බාපරභාවෙ “පටිච්චසමුප්පාදො”ති එත්ථ පච්චයානං සමුප්පාදනං විය අහින්තධම්මාධාරා නිස්සයභාවනා සම්භවන්ති. තස්ස තදඬු-සමුච්ඡෙදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිතතං චත්වා පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතතාය අවචනං අරියමග්ගභාවනාය වුච්චමානත්තා. භාවිතමග්ගස්ස හි යෙ සච්ඡිකාතබ්බා ධම්මා. තෙසං කිව්වං පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො. අජ්ඣාසයතොති “නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සාමි”ති මහන්තඅජ්ඣාසයතො. යදිපි හි විපස්සනාක්ඛණ්ණ සඬ්ඨාරාරම්මණං චිත්තං, සඬ්ඨාරෙසු පන ආදීනවං සුට්ඨු, දිස්වා තප්පටිපක්ඛෙ නිබ්බානෙ නින්නතාය අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතො භොති, උණ්භාහිභූතස්ස පුග්ගලස්ස සිතනින්තවිත්තතා විය. කෙවි පන “යථා සභාවතො, යථා අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතතා, එවං පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතතාපි සියා”ති වදන්ති. යදග්ගෙන හි නිබ්බානනින්නතා සියා, තදග්ගෙන ඵලනින්තතාපි සියා “කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්”න්ති අජ්ඣාසයසම්පත්තියා භාවතො. යස්මා පහානවිනයො විය රාගනිරොධොපි ඉධාධිප්පෙතවිවෙකෙන අත්ථතො නිබ්බිසිට්ඨො, තස්මා වුත්තං එස නයො විරාගනිස්සිතාදීසුති. තෙනාහ “විවෙකත්ථා එව හි විරාගාදයො”ති.

වොස්සග්ගසද්දො පරිව්වාගත්ථො පක්ඛන්දනත්ථො වාති වොස්සග්ගස්ස දුට්ඨතා චුත්තා. වොස්සජ්ජනාඤ්ඤි පභානං, විස්සට්ඨභාවෙන නිරාසඬ්ඤාපවත්ති ව, තස්මා විපස්සනාක්ඛණෙ තද්ධගවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පටිපක්ඛස්ස පභානං වොස්සග්ගො, තථා විපස්සනාක්ඛණෙ තංනින්තභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්භකරණෙන විස්සට්ඨසභාවතා වොස්සග්ගොති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “තත්ථ පරිව්වාගවොස්සග්ගො”තිආදි. අයං සම්මාදිට්ඨිති අයං මිස්සකවසෙන චුත්තා සම්මාදිට්ඨි. යථාචුත්තෙන පකාරෙනාති තද්ධගජ්ජනාසමුච්ඡෙදජ්ජනාපකාරෙන තංනින්තදාරම්භකරණජ්ජනාපකාරෙන ව.

පුබ්බෙ වොස්සග්ගවචනස්සෙව අත්ථස්ස චුත්තත්තා ආහ “සකලෙන වචනෙනා”ති. පරිණමන්තං විපස්සනාක්ඛණෙ, පරිණතං මග්ගක්ඛණෙ. පරිණාමො නාම ඉධ පරිපාකොති ආහ “පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චා”ති. පරිපාකො ව ආසෙවනලාභෙන ලද්ධසාමත්ථියස්ස කිලෙසෙ පරිව්චජ්ඣං නිබ්බානං පක්ඛන්දිතුං තික්ඛවිසද්භාවො. තෙනාහ “අය”න්තිආදි. එස නයොති ය්වායං නයො “විවෙකනිස්සිත”න්තිආදිනා සම්මාදිට්ඨියං චුත්තො, සෙසෙසු සම්මාසඬ්ඤාපදීප්පි එසෙව නයො, එවං තත්ථ නෙතබ්බන්ති අත්ථො. පටිව්වාති නිස්සාය. ඡාතිසභාවාති ඡායනසභාවා. සකලොති අනවසෙසො, සබ්බොති අත්ථො. න කොචි මග්ගො සාවසෙසො හුත්වා සම්භවති. හෙට්ඨිමෙ මග්ගෙ උජ්ජන්තෙ උපරිමො උජ්ජන්තො එව නාම අනන්තරායෙන උජ්ජජ්ජනතො. වචස්සග්ගත්ථොති වචසායත්ථො. වණ්ණයන්තිති ගුණවණ්ණනවසෙන විත්ථාරෙන්නි.

කල්‍යාණමිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පට්ඨපුත්තකසුත්තවණ්ණනා

130. දිව-සද්දො දිවා-සද්දො විය දිවසපරියායො, තස්මා විසෙසනභාවෙන චුච්චමානො දිවසද්දො අත්ථවිසෙසං දිපෙතිති ආහ “දිවසස්ස දිවා”තිආදි. සං චුච්චති ධනං, තස්ස පතිති සම්පති, ධනසාම්කො, තස්ස භිතාවහත්තා සාපතෙය්‍යන්ති ආහ “සාපතෙය්‍යන්ති ධන”න්ති. තස්ස ගෙහෙ කතාකතභණ්ඩස්ස අතිබහුභාවතො විම්භයජ්ජන්තො රාජා “කො පන වාදො”ති ආහ. කාළලොභං නාම අයොඵලං. කච්ඡපාදිරූපෙහිපි සොවණ්ණාදිනි යපෙන්නි. සකුණ්ඩකහත්තන්ති සකුණ්ඩෙහි වා සථුසෙහි වා පක්කහත්තං. බිලඬ්ඣං චුච්චති ධඤ්ඤබිලඬ්ඣං, ආරනාලන්තිපි චුච්චති, තං දුතියං අස්සාති බිලඬ්ඣදුතියං. තඤ්ඤි කඤ්ඤිතො නිබ්බන්තත්තා කඤ්ඤිකං නාම. තිහි පක්ඛෙහි වත්ථවණ්ඩෙහි කතනිවාසනං තිපක්ඛවසනං. තෙනාහ “තිණ්...පෙ.... නිවාසන”න්ති.

අසන්තො නිවො පුරිසොති අසජ්ජුරිසොති ආහ “ලාමකපුරිසො”ති. කම්මස්ස නිබ්බන්තභාවෙන ඔතරණතාය ඵලං අග්ගං නාම, උපරිභූමිගතත්තා උද්ධං අග්ගං අස්සාති උද්ධග්ගිකං. දක්ඛිණන්ති දානමාහ. සග්ගො නාම කාමහවුපපත්තිහවො,

තස්ස නිබ්බන්තනතො “සග්ගස්ස හිතා”ති වුත්තං. තනුපපත්තිජනනතොති තත්උපපත්තියා ජනනතො, උප්පාදනතොති අත්ථො.

සෙතං උදකං එතිස්සාති සෙනොදකා. සො යෙන භාවෙන යත්ථ පාකට්ඨරො හුත්වා දිස්සති, තං දස්සෙතුං “විචිතං හින්තට්ඨානෙ”ති ආහ. සුඛොතරණට්ඨානතාය කද්දමාදිදොසවිරහතො ච සුන්දරතිත්ථා. තං අපෙය්‍යමානන්ති තං උදකං කෙනචි අපරිභුඤ්ජියමානං. අත්තනා කත්තබ්බකිච්චකරොති අත්තනා කාතබ්බකම්මසඬාතකිච්චකරො, පරිභොගවසෙන වෙච සඬගහෙතබ්බසඬගණ්හනවසෙන ච නියොජකොති අත්ථො. කුසලකිච්චකරොති අත්තනා කාතබ්බපුඤ්ඤකරො.

පඨමඅපුත්තකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅපුත්තකසුත්තවණ්ණනා

131. පිණ්ඩපාතෙතාති සහයොගෙ කරණවචනං. පටිපාදනං තෙන සහ යොජනන්ති ආහ “පිණ්ඩපාතෙන සද්ධිං සංයොජෙසි, පිණ්ඩපාතං අදාසීති අත්ථො”ති. “පණ්ණිනභොජනං භුඤ්ජිත්ථා”ති වුත්තං, පාළියං පන “කණාජකං භුඤ්ජති බිලඬගදුතිය”න්ති. තං තං පවත්තිතං යෙහුයාවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඉදානි “ඉමස්ස සෙට්ඨිස්ස කස්සචි සමණස්ස වා බ්‍රාහ්මණස්ස වා දෙථා”ති වචනං න සුතපුබ්බං, යස්මා පච්චෙකචුද්ධා නාම අත්තනො ගුණානුභාවෙහි ලොකෙ පාකට්ඨා සඤ්ජානා එව භොන්ති, තස්මා සෙට්ඨිහරියාය “න යස්ස වා තස්ස වා”තිආදි චිත්තිතං. තථා හි තෙසං දෙන්තාපි සක්කච්චං යෙහුයොන පණ්ණිනමෙව දෙන්ති. නාසාපුටං පහරි අත්තනො ආනුභාවෙන. සො ලුද්ධතාය “බහු වත ධඤ්ඤං මමස්සා”ති චිත්තං සංයමෙතුං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො.

විජ්ජපට්ඨාරුප්පන්තාකාරං දස්සෙතුං “වරමෙත”න්තිආදි වුත්තං. “ඉමස්ස සමණස්ස පිණ්ඩපාතං දෙහි”ති වදන්තො න එකාය එව ජවනවිටියා වසෙන අත්ථස්සිද්ධි. අථ ඛො තත්ථ ආදිතො පවත්තජවනවාරොපි අත්ථි මජ්ඣෙ පවත්තජවනවාරොපි, තං සන්ධායාහ “පුබ්බපච්ඡිමචෙතනාවසෙනා”ති. එකා චෙතනා ද්වෙ පටිසන්ධියො න දෙතීති එත්ථ සාකෙතපඤ්ඤාවසෙන නිව්ඡයො වෙදිතබ්බො. චුද්දසන්තං චෙතනානං පුබ්බෙ පුරෙතරං කතන්තා පුරාණං.

පරිගය්හතිති පරිග්ගහොති ආහ “පරිග්ගහිතං වත්ථු”න්ති. අන්වාය උපනිස්සාය ජීවන්තිති අනුජීවිතො. සබ්බමෙතන්ති ධනධඤ්ඤාදිසබ්බං එතං යථාවුත්තපරිග්ගහවත්ථුං. නික්ඛිප්පගාමිනන්ති නික්ඛිපිතබ්බතාගාමිනං. නික්ඛිපිතබ්බසභාවං භොතිති ආහ “නික්ඛිප්පසභාව”න්ති. පභාය ගමනියන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “පරිච්චජිතබ්බසභාවමෙථා”ති.

දුතියඅපුත්තකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා

132. “නීවෙ කුලෙ පච්චාජානො” තිආදි අප්පකාසනභාවෙන තමනීති තමො, තෙන තමෙන යුත්තොති තමො පුග්ගලො වුව්චති, තංයොගතො පුග්ගලස්ස තඛ්ඛොභාරො යථා “මච්ඡෙරයොගතො මච්ඡෙරො” ති. තස්මා තමොති අප්පකාසනභාවෙන තමො තමභූතො අන්ධකාරො විය ජානො, අන්ධකාරත්තං වා පත්තොති අත්ථො. චුත්තලක්ඛණං තමමෙව පරම්පරතො අයනං ගති නිට්ඨා එතස්සාති තමපරායණො, තමපරායණතං වා පත්තොති අත්ථො. ඤායෙනපි තමග්ගහණෙන ඛන්ධතමොව කථිතො, න අන්ධකාරතමො. ඛන්ධතමොති ච සම්පත්තිරහිතා ඛන්ධපචත්තියෙව දට්ඨබ්බා. “උච්චෙ කුලෙ පච්චාජානො” තිආදි පකාසනභාවෙන ජොතෙතීති ජොති, තෙන ජොතිනා යුත්තොතිආදි සබ්බං තමෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉතරෙ ද්වෙති ජොතිතමපරායණො ජොතිජොතිපරායණොති ඉතරෙ ද්වෙ පුග්ගලෙ.

වෙණුවෙන්තාදිකෙහි පෙළාදිකාරකා විලිචකාරකා. මිගමච්ඡාදීනං නිසාදනතො නෙසාදා, මාගවිකමච්ඡන්ධාදයො. රටෙසු වම්මෙන හනනකරණතො රථකාරා වම්මකාරා චුත්තා. “පු” ඉති කර්මස්ස නාමං, තං කුසෙන්ති අපනෙන්ති පුක්කුසා, පුප්ප්ඡඩ්ඛකා. දුබ්බණ්ණොති විරූපො. ඔකොට්මකොති ආරොහාභාවෙන හෙට්ඨිමකොට්මකො, රස්සකායොති අත්ථො. තෙනාහ “ලකුණ්ඩකො” ති. ලකු විය සට්ඨකා විය ධෙති පචත්තතීති හි ලකුණ්ඩකො, රස්සො. කණති නිමිලතීති කාණො. තං පනස්ස නිමිලනං එකෙන අක්ඛිනා ද්විහිපි වාති ආහ “එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා” ති. කුණනං කුණො, හත්ථවෙකල්ලං, සො එතස්ස අත්ථිති කුණි. ඛඤ්ජො වුව්චති පාදවිකලො. හෙට්ඨිමකායසඬ්ඛාතො සරීරස්ස පක්ඛො පදෙසො හතො අස්සාති පක්ඛහතො. තෙනාහ “පීඨසම්පි” ති. පදිපෙ පදිපනෙ එතබ්බං නෙතබ්බන්ති පදිපෙය්‍යං, තෙලකපල්ලාදිඋපකරණං. චුත්තන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං.

ආගමනවිපත්තීති ආගමනට්ඨානවසෙන විපත්ති ආගමො එත්ථාති කත්ථා. පුබ්බුප්පන්තපච්චයවිපත්තීති පඨමුප්පන්තපච්චයවසෙන විපත්ති. වණ්ඩාලාදිසභාවා හිස්ස මාතාපිතරො පඨමුප්පන්තපච්චයා, පඨමුප්පත්තියා වා පච්චයා, තෙහෙවස්ස විපත්ති එව, න සම්පත්ති. පචත්තපච්චයවිපත්තීති පචත්තෙ සුඛපච්චයවිපත්ති. තාදිසෙ නිහිනකුලෙ උප්පන්නොපි කොචි විභවසම්පන්නො සියා, අයං පන දුග්ගතො දුරූපො හොති. ආජීවුපායවිපත්තීති ආජීවනුපායවසෙන විපත්ති. සුඛෙන හි ජීවිකං පචත්තෙතුං උපායභූතා හත්ථිසිප්පාදයො ඉමස්ස නත්ථි, පුප්ප්ඡඩ්ඛකසිලාකොට්ටනාදිකම්මං පන කත්ථා ජීවිකං පචත්තෙති. තෙනාහ “කසිරවුත්තිකෙ” ති. අත්තභාවවිපත්තීති උපධිවිපත්ති. දුක්ඛකාරණසමායොගොති

කායිකවේතසිකදුක්ඛජපත්ති යා පච්චයසමොධානං. සුඛකාරණවිපත්තිති සුඛපච්චයපරිහානි. උපභොගවිපත්තිති උපභොගසුඛස්ස විනාසො අනුපලද්ධි. ජොති වෙව ජොතිපරායණභාවො ච සුක්කපක්ඛො.

දසහි අක්කොසවත්ථුහි ලක්ඛණවචනං එතං යථා “යදි මෙ ඛ්‍යාධිතා භොන්ති, දාතබ්බමිදමොසධ”න්ති, තස්මා දසහි අක්කොසවත්ථුහි, තත්ථ වා යෙන කෙනචි පරිහාසනීති අත්ථො. එකග්ගචිත්තොති දානං දාතුං අපෙක්ඛිතතාය සමාහිතචිත්තො.

පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අයයිකාසුත්තවණ්ණනා

133. ජරාජිණ්ණාති ජරාය ජිණ්ණා. තෙන පාකට්ඨජරාය මත්ථකජපත්තිමාහ. වයොවුඩ්ඨාති වයසා වුඩ්ඨා. තෙන පච්ඡිමවයස්ස ඔසක්කසම්පවත්තිං වදති. ජාතිමහල්ලිකාති ජාතිමහත්තගතා. චිරකාලං අතික්කන්තාති ද්වෙ තයො රාජපරිවට්ටෙ චීතිවත්තා. වයො-සද්දො සාධාරණවචනොපි ජිණ්ණසද්දසන්තිධානතො ඔසානවයං එව වදතිති ආහ “පච්ඡිමවයං සම්පත්තා”ති. අයයිකාති මාතාමහිං සන්ධාය වදති. හත්ථි එව රතනභූතො හත්ථිරතනන්ති ආහ “සතසහස්සග්ගනකෙනා”තිආදි. සබ්බානි තානීති කුම්භකාරභාජනානි, තෙහි සද්ධිං සත්තසත්තානස්ස පමාණං දස්සෙන්නො “තෙසු හි”තිආදිමාහ, තං සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

අයයිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉස්සත්තසුත්තවණ්ණනා

135. අට්ඨජපත්තිකොති එත්ථ කා අස්ස අට්ඨජපත්ති? තිත්ථියානං හගවතො හික්ඛුසඬ්ඨස්ස ච අලාභාය අයසාය පරිසක්කනං. තං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “හගවතො කිරා”තිආදි චුත්තං. යථා තං සබ්බදිසාසු යමකමහාමෙසො උට්ඨහිත්වා මහාඔසං විය සබ්බා පාරමියො “ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දස්සාමා”ති සම්පිණ්ඩිතා විය ලාභසක්කාරමහොසං නිබ්බත්තයිංසු. තතො තතො අන්තපානයානවත්ථමාලාගන්ධවිලෙපනාදිහත්ථා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදයො ආගන්ත්වා – “කහං හගවා, කහං දෙවදෙවො නරාසහො ලොකනාථො”ති හගවත්තං පරියෙසන්ති, සකට්ඨතෙහිපි පච්චයෙ ආහරිත්වා ඔකාසං අලභමානා සමන්තා ගාවුතජ්ජමාණමිපි සකට්ඨරොන සකට්ඨරං ආහච්ච තිට්ඨන්ති වෙව අනුවත්තන්ති ච අන්ධකචින්දබ්‍රාහ්මණාදයො විය. සබ්බං ඛන්ධකෙ (මහාව. 282) තෙසු තෙසු සුත්තෙසු ච ආගතනායෙන වෙදිතබ්බං. යථා ච හගවතො, එවං හික්ඛුසඬ්ඨස්සපි. චුත්තමිපි – “තෙන ඛො පන සමයෙන හගවා සක්කතො භොති ගරුකතො මානිතො පුජිතො අපචිතො ලාභී වීචර...පෙ.... පරික්ඛාරානං, හික්ඛුසඬ්ඨස්සොපි ඛො”තිආදි (උදා. 38), තථා “යාවතා ඛො, චුන්ද, එතරහි සඬ්ඨෙසො වා ගණො වා ලොකෙ උජ්ජන්තො, නාහං, චුන්ද, අඤ්ඤං එකං සඬ්ඨමිපි එකං

ගණම්පි සමනුපස්සාම් එවං ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තං, යථර්වායං, වුන්ද,
හික්ඛුසඬ්ඨෙසා”ති (දී. නි. 3.176). එවන්ති ඉදානි වුවිවමානාකාරෙන. නිජ්ඣත්තින්ති
සඤ්ඤත්තිං. නන්ති කථං.

එවං පුච්ඡිතුං අයුත්තං තිත්ථියානං කථා මහාජනසන්නිපාතෙ නියානිතා
හොතිති. තස්මිං දාතබ්බං, විත්තප්පසාදමත්තෙන දෙන්තෙපි හි පුඤ්ඤං පවඬ්ඨති.
ආරොචිතං අත්තනොති අධිප්පායො. භගවාති සත්ථු ආමන්තනං. විත්තං නාම
යථාපච්චයං පවත්තමානං නිගණ්ඨා...පෙ.... පසීදති පසන්නස්සාති අධිප්පායො.
පුබ්බෙ අවිසෙසතො දෙයාධම්මස්ස දාතබ්බට්ඨානං නාම පුච්ඡිතං, ඉදානි තස්ස
මහජ්ඣලභාවකරො දක්ඛිණෙයාච්චෙසෙසාති ආහ “අඤ්ඤං තයා පයමං පුච්ඡිතං,
අඤ්ඤං පච්ඡා”ති. සල්ලක්ඛෙහි එතං. පච්ඡිමං පුරිමෙන සද්ධිං ආනෙහිති
අධිප්පායො. පුච්ඡිතස්ස නාම පඤ්ඤස්ස කථනං මය්හමෙව භාරො. සමුපබ්බුල්ලොති
එකතො සෙනාය රාසිවසෙන සම්පිණ්ඩිතොති අත්ථො. තෙනාහ “රාසිභූතො”ති.
අසික්ඛිතොති සත්තට්ඨසංවච්ඡරාති ධනුසිප්පෙන සික්ඛිතො. ධනුසිප්පං සික්ඛිත්වාපි
කොචි කතහත්ථො න හොති, අයං පන අසික්ඛිතො න කතහත්ථො,
පොඬ්ඨානුපොඬ්ඨභාවොයෙව ඛ්‍යාමමුට්ඨිකන්ධො. තිණපුඤ්ජමත්තිකාපුඤ්ජාදීසුති
ආදි-සද්දෙන පංසුපුඤ්ජවාලකපුඤ්ජසාරඵලකඅයොසනාදිකෙ සඬ්ඨගණ්ඨාති.
අකතපරිවයොති තෙසං සන්නිකා විජ්ඣනට්ඨෙන අකතපරිවයො.
රාජරාජමහාමත්තාදිකෙ උපෙච්ච අසනං උපාසනං, න කතං උපාසනං එතෙනාති
අකතුපාසනො. අසික්ඛිතතාදිනා භීරුභාවෙන වා කායස්ස ඡම්භනං සඬ්ඨකම්පනං
උත්තාසො එතස්ස අත්ථිති ඡම්භිති ආහ “පචෙධිතකායො”ති.

දක්ඛිණෙයානාය අධිප්පෙතත්තා “අරහත්තමග්ගෙන කාමච්ඡන්දො පහීනො
හොති”ති ආහ. අච්චන්තප්පහානස්ස ඉච්ඡිතත්තා තතියෙනෙව කුක්කුච්චං පහීනං
හොති පටිසසම්පයොගං. අසෙක්ඛස්ස අයන්ති අසෙක්ඛං, සීලක්ඛන්ධො. තයිදං න
අග්ගඵලං සීලමෙව අධිප්පෙනං, අථ බො යං කිඤ්චි අසෙක්ඛසන්නානෙ පවත්තං
සීලං, ලොකුත්තරො එව න අධිප්පෙනො සික්ඛාය ජාතත්තා, එවං
විමුත්තික්ඛන්ධොපිති. සෙක්ඛස්ස එසොති වා, අපරියොසිතසික්ඛත්තා සයමෙව
සික්ඛතීති වා සෙක්ඛො, චතුසු මග්ගෙසු භෙට්ඨිමෙසු ච තීසු ඵලෙසු සීලක්ඛන්ධො.
උපරි සික්ඛිතබ්බභාවතො අසෙක්ඛො. වුඩ්ඪිප්පත්තො සෙක්ඛොති අසෙක්ඛො.
අග්ගඵලභූතො සීලක්ඛන්ධො වුවිවෙය්‍ය, අට්ඨකථායං පන විපස්සකස්ස සීලස්ස
අධිප්පෙතත්තා තථා අත්ථො වුත්තො. සබ්බත්ථාති “අසෙක්ඛෙනා”තිආදීසු. එත්ථ
ච යථා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා මිස්සකා අධිප්පෙනා, එවං විමුත්තික්ඛන්ධාපිති
තදඬ්ගවිමුත්තිආදයොපි චෙදිතබ්බා, න පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්ති එව.

යෙන සිප්පෙන ඉස්සාසො හොති, තං ඉස්සත්තන්ති ආහ “උසුසිප්ප”න්ති.
යස්සා වායොධාතුයා වසෙන සරීරං සඤ්ජාතථාමං හොති, තං බලපච්චයං
සන්ධායාහ “බලං නාම වායොධාතු”ති. සමප්පවත්තිතො හි
විසමප්පවත්තිතිවාරකධාතු බලං නාම, තෙන තතො අඤ්ඤං බලරූපං නාම නත්ථි.

යස්මා අරහා එව එකන්තතො සොරතො, තස්ස භාවො සොරච්චන්ති ආහ “සොරච්චන්ති අරහත්ත”න්ති. එතෙ ද්වෙති ඛන්ති සොරච්චන්ති එතෙ ද්වෙ ධම්මා. පානියං පිවන්ති එත්ථාති පපා, යො කොච් ජලාසයො යං කිඤ්චි පානියට්ඨානන්ති ආහ “චතුරස්සපොක්ඛරණිආදීනී”ති. උදකච්ඤාදීසු කමන්ති අතික්කමන්ති එතෙහීති සඬකමනාති, සෙතුආදීනී. සෙතුකරණයුත්තට්ඨානෙ සෙතුං, වඬකමනකරණයුත්තට්ඨානෙ වඬකමනං, මග්ගකරණයුත්තට්ඨානෙ මග්ගං කරෙය්‍යාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තෙනාහ “පණ්ණාසා”තිආදි.

භික්ඛාචාරවත්තන්ති අරියානං භිතං වත්තපට්ඨන්ති. දෙන්තොපිති පි-සද්දෙන අබ්ණාසවස්ස දෙන්තොපිති ඉමමත්ථං දස්සෙති යස්ස කස්සපිති දෙන්තෙනපි කම්මඵලං සද්දහිත්වා විප්පසන්නවිත්තෙනෙව දාතඛිඛන්තා. ථනයන්ති ඉදං තස්ස මහාමෙසභාවදස්සනං, යො හි මහාවස්සං වස්සති, සො ගජ්ජන්තො විජ්ජුම්මාලං විස්සජ්ජෙන්තො පවස්සති. අභිසඬඛරිත්වා සමොධානෙන්වාති බාදනීයස්ස විවිධජාතියාති සම්පිණ්ඩෙන්වා. තෙනාහ “රාසිං කත්වා”ති.

පකිරණං නාම විකිරණම්පි හොති අනෙකත්ථන්තා ධාතුනන්ති ආහ “විකිරති”ති. පකිරන්තො විය වා දානං දෙතීති ඉමිනා ගුණඛෙත්තමෙව අපරියෙසිත්වා කරුණාඛෙත්තෙපි මහාදානං පවත්තෙතීති දස්සෙති. තෙන “පකිරෙතී”ති වදන්තෙන භගවතා අට්ඨුප්පත්තියං ආගතතිත්ථියවාදෙන අප්පට්ඨෙධිතතාපි දීපිතා හොති. පුඤ්ඤධාරාති පුඤ්ඤමයධාරා පුඤ්ඤාභිසන්දා. සිනෙහයන්තීති පුලධාරෙනපි සිනෙහෙන සිනිද්ධං කරොන්ති. කිලෙදයන්තීති අල්ලභාවං පාපයන්ති. යථායං පුඤ්ඤධාරා දාතාරං අන්තො සිනෙහෙති පුරෙති අභිසන්දෙති, එවං පටිග්ගාහකානම්පි අන්තො සිනෙහෙති පුරෙති අභිසන්දෙති. තෙනෙවාහ “දදං පියො හොති භජන්ති නං බහු”තිආදි (අ. නි. 5.34) එවං සන්තෙපි “දාතාරං අභිවස්සති”ති චුත්තත්තා අට්ඨකථායං දායකවසෙනෙව “සිනෙහෙති”ති චුත්තං, යස්මා වා පටිග්ගාහකස්ස සිනෙහුප්පත්ති ආමිසනිස්සිතාති දායකවසෙනෙව චුත්තං.

ඉස්සත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පබ්බතුපමසුත්තවණ්ණනා

136. ඛන්තියාති අභිසෙකප්පත්තා. ඉස්සරියමදො කාමගෙධො.

පථවිමණ්ඩලස්ස මහන්තතා තංනිවාසිනං අනුයන්තතාති සබ්බමිදං යථිච්ඡිතස්ස රාජකිච්චස්ස සුඛෙන සම්ප්ඤ්ඤාස්ස කාරණකිත්තනං. යාදිසෙ රාජකිච්චෙ උස්සුක්කං ආපන්තො, තං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “එස කිරා”තිආදි චුත්තං. අන්තරගමනානීති තිණ්ණං නිරන්තරගමනානං අන්තරන්තරා ගමනාති. වොරා විත්තයිංසුති එකො අන්තරහොගිකො රාජාපරාධිකො පඤ්චසතමනුස්සපරිවාරො වොරියං කරොන්තො විවරති, තෙ සන්ධාය චුත්තං.

“අයුත්තං තෙ කත” න්ති සවාහං චක්ඛාමීති යොජනා. ධුරවිහාරෙති රථස්ස ධුරං විය නගරස්ස ධුරභූතෙ විහාරෙ. සන්ථම්භිකුන්ති විස්සාසභාවෙන උපට්ඨාතුං. සද්ධායිකොති සද්ධාය අයිතඛිඛො, සද්ධෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ “සද්ධාතඛිඛො”ති. පච්චයිකොති පත්තියායිතඛිඛො. අඛිහසමං පුපුලභාවෙන. නිජපොථෙත්තොති නිම්මද්දෙන්තො. සණ්භකරණීයං අතිසණ්භං පිසන්තො නිසදපොතො විය පිසන්තො.

ධම්මවරියාතිආදිත්තම්පි සීසං වෙලඤ්ච අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා සම්මාපට්ඨන්ති එව කාතඛිඛා තස්සා එව පරලොකෙ පතිට්ඨාභාවතො. ආචික්ඛාමීති කට්ඨමි, කට්ඨෙන්තො ව යථා තමත්ථං සම්මදෙව රාජා ජානාති, එවං ජානාපෙමීති. නිජචත්ති යුද්ධෙන කාතඛිඛඅත්ථසිද්ධි. විසිනොති ඛන්ධති යථාධිජපෙන. චිත්තං එතෙනාති විසයො, සමත්ථභාවො. මන්තසම්පන්නාති සම්පන්නරාජමන්තා. මහාඅමච්චාති මහොසධාදිසදිසා නීතිසත්ථජෙකා අමච්චපුරිසා. උපලාපෙකුන්ති පරෙසං අන්තරෙ විරොධත්ථං සඛගණ්හිතුං.

ද්වෙයෙව පඛිඛතාති පඛිඛතසදිසා ද්වෙයෙව ගහිතා. රාජොවාදෙති රාජොවාදසුත්තෙ. ආගතාව තත්තන්තියා අනුරූපත්ථං. විලුම්පමානාති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. විපත්තිති හොගපරිහානාදිවිනාසො. හත්ථියුද්ධාදීහි ජරාමරණං ජිනිතුං න සක්කා සත්තස්ස අවිසයභාවතො. යෙන පන ජිනිතුං සක්කා, තං දස්සෙන්තො භගවා “බුද්ධෙ...පෙ.... නිවෙසයෙ”ති ආහ. රතනත්තයෙ හි සද්ධා නිවිට්ඨා මූලජාතා පතිට්ඨිතා එකන්තතො ජරාමරණවිජයාය හොති. තෙනාහ “තස්මා සද්ධ”න්ති.

පඛිඛතුපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

කොසලසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. මාරසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. තපොකම්මසුත්තවණ්ණනා

137. උරුවෙලාය සම්පෙ ගාමො උරුවෙලගාමො, තං උරුවෙලගාමං අභිමුඛභාවෙන සම්මදෙව සඛිඛධම්මෙ බුජ්ඣතීති අභිසම්බොධි, සඛිඛඤ්ඤාතඤ්ඤාණං, තෙන සමන්තාගතත්තා ව භගවා අභිසම්බුද්ධොති වුවචති. තස්ස පඤ්චවත්තාලිසාය වස්සෙසු ආදිතො පන්නරස වස්සානි පඨමබොධි, ඉධ පන

සත්තාභවිහන්තරමෙව අධිජපෙනන්ති ආහ “අභිසම්බුද්ධො භුත්වා
 අන්තොසත්තාභස්මිං යෙවා”ති. අසුඛභාවෙන අඤ්ඤෙහි කාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා
 දුක්කරං කරොතීති දුක්කරකාරො, සො එව ඉත්ථිලිඛිගවසෙන දුක්කරකාරිකා. තාය
 මුත්තො වතම්භීති චිත්තෙසි. යදි එවං කස්මා තං ලොකනාටො ඡබ්බස්සානි
 සමනුයුඤ්ජති? කම්මපිලිතවසෙන. චුත්තඤ්ඤෙන අපදානෙ (අප. ථෙර 1.39.92-94)

—

“අවවාහං ජොතිපාලො, සුගතං කස්සපං තදා;
 කුතො නු බොධි මුණ්ඩස්ස, බොධි පරමදුල්ලභා.

“තෙන කම්මවිපාකෙන, අවරිං දුක්කරං බහුං;
 ඡබ්බස්සානුරුවෙලායං, තතො බොධිමපාපුණිං.

“නාහං එතෙන මග්ගෙන, පාපුණිං බොධිමුත්තමං;
 කුම්මග්ගෙන ගවෙසිස්සං, පුබ්බකම්මෙන වාරිතො”ති.

මාරෙතීති විබාධෙති. විපත්තිආදිසංයොජනඤ්ඤි සාධුනං පරමත්ථතො මරණං
 සච්චපට්ඨෙධමාරණත්තා, පාපතරත්තා පාපතමොති පාපිමා. සා වස්ස පාපතමතා
 පාපචුත්තිතායාති ආහ “පාපෙ නියුත්තො”ති. අධිපතීති කාමාධිපති.
 අප්පහීනකාමරාගෙ අත්තතො වසෙ වත්තෙතීති වසවත්තී. තෙසංයෙව
 කුසලකම්මානං අත්තං කරොතීති අත්තකො. වට්ඨදුක්ඛතො අපරිමුත්තපච්චයත්තා
 නමුචි. මත්තානං පමත්තානං බන්ධුති පමත්තබන්ධු.

තපොකම්මාති අත්තකිලමථානුයොගතො. අපරද්ධොති විරජ්ඣසි.
 “අපරාධො”තිපි අත්ථි, සොයෙව අත්ථො. කායකිලමථං අනුයුඤ්ජන්තො
 යෙභුයොන අමරත්ථාය අනුයුඤ්ජති, සො ච කම්මවාදීහි අනුයුඤ්ජියමානො
 දෙවත්ථාය සියාති ආහ “අමරභාවත්ථායා”ති. සබ්බං තපන්ති සබ්බං
 අත්තපරිතාපනං. අත්ථාවහං න භවති බොධියා අනුපායත්තා. කිඤ්චස්සාති කිඤ්චි
 සියාති අත්ථො. ථීයාරිත්තංව ධම්මනීති ධම්මං වුව්චති වණ්ණු, සො ඉධ
 “ධම්ම”න්ති චුත්තො, ධම්මනි වණ්ණුපදෙසෙති අත්ථො. තෙනාහ “අරඤ්ඤෙ”ති.
 උභොසු පස්සෙසු ථීයාහි ආකඬිඨෙය්‍ය වෙව අරිත්තෙහි උජ්ජිලෙය්‍ය ව.

සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා ගහිතා මග්ගසීලස්ස අධිජපෙනත්තා. සමාධිතො හි
 ගහණෙන සම්මාවායාමසතිසමාධයො ගහිතා උපකාරභාවතො. පඤ්ඤායාති
 එත්ථාපි එසෙව නයො. බුජ්ඣති එතෙනාති බොධො. මග්ගොති ආහ “බොධායාති
 මග්ගත්ථායා”ති. කථං පන මග්ගං මග්ගත්ථාය භාවෙතීති ආහ “යථා හී”තිආදි.
 තෙන යථා යාගුපචනාරම්භො යාවදෙව යාගුඅත්ථො, එවං මග්ගභාවනාරම්භො
 මග්ගාධිගමත්ථායාති දස්සෙති. ආරම්භොති ච අරියමග්ගභාවනාය බන්ධාපනං
 දට්ඨබ්බං. කෙච් පන “මග්ගන්ති අරියමග්ගං, බොධායාති අරහත්තසම්බොධාය,
 එවඤ්ච කත්වා ‘පත්තොස්මි පරමසුද්ධි’න්ති ඉදම්පි වචනං සමත්ථිත”න්ති වදන්ති,

අපරෙ පන “සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණසම්බොධායාති. සො හි සබ්බස්මාපි බොධිතො උත්තරිතරො”ති. නිහතො නිබ්බිසෙවනභාවං පාපිතො. තෙනාහ “පරාජිතො”ති.

තපොකම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. හත්ථීරාජවණ්ණසුත්තවණ්ණනා

138. අන්ධභාවකාරකෙති පචුරජනස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණෙන අන්ධභාවකාරකෙ. මහාතමෙති මහති තමසි. පාසාණඵලකෙ මහාවීවරං සීසෙ යපෙත්වාති එතෙන තං ඵලකං අපස්සාය නිසින්තොති දස්සෙති. පධානන්ති භාවනං. පරිග්ගණ්හමානොති සබ්බසො ගණ්හන්තො අවිස්සජ්ජෙත්තො, භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො අනුපුබ්බසමාපත්තියො ඵලසමාපත්තිඤ්ච මනසිකරොන්තොති අත්ථො. තෙනාහ “නනු වා”තිආදි. අරිට්ඨකොති අරිට්ඨකවණ්ණො. තෙනාහ “කාළකො”ති.

දීඝමද්ධානන්ති වීරතරං කාලං. සංසරන්ති ආසාදනාධිප්පායෙන සඤ්චරන්තො, අලං තුය්හං එතෙන නිජ්ජයොජනන්ති අධිප්පායො. න හි තෙන මාරස්ස කාවි අත්ථසිද්ධිති.

හත්ථීරාජවණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුභසුත්තවණ්ණනා

139. සුසංවුතාති මග්ගසංවරෙන සුට්ඨු සංවුතා. සුපිහිතාති සුට්ඨු පිහිතා. වසානුගාති කායාදිද්වාරවසානුගා වසවත්තිතො න භොන්ති. බද්ධවරාති පටිබද්ධවරියාති.

සුභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පයමමාරපාසසුත්තවණ්ණනා

140. උපායමනසිකාරෙනාති අනිච්චාදීසු අනිච්චාදිතො මනසිකරණෙන. උපායවීරියෙනාති අනුප්පන්නාකුසලානං අනුප්පාදනාය විධිනා පවත්තවීරියෙන. කාරණවීරියෙනාති අනුප්පන්නානුප්පාදනාදිඅත්ථස්ස කාරණභූතෙන වීරියෙන. අනුප්පන්නපාපකානුප්පාදනාදිඅත්ථාති හි වීරියාති යදත්ථං භොන්ති, තං අත්ථං සාධෙත්තියෙවාති එතස්ස අත්ථස්ස දීපකො සම්මා-සද්දො. යොනිසොසම්මාසද්දෙන හි උපායකාරණත්ථදීපකතං සන්ධාය “උපායවීරියෙන කාරණවීරියෙනා”ති වුත්තං. අරහත්තඵලවිමුත්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. මාරෙන “මය්හං බො, හික්ඛවෙ”තිආදිකං භගවතො වචනං සුත්වා වුත්තං “අරහත්තං පත්වාපි න තුස්සති”තිආදි.

කිලෙසපාසෙනාති කිලෙසමාරස්ස උපායභූතෙන. කිලෙසමාරො හි සත්තෙ කාමගුණපාසෙහි නිබන්ධති, න පන සයමෙව. තෙනාහ “යෙ දිබ්බා කාමගුණසංඛිබ්බාතා”තිආදි. මාරබන්ධනෙති කිලෙසමාරස්ස බන්ධනට්ඨානෙ, භවචාරකෙති අත්ථො. න මෙ සමණ මොක්ඛසීති ඉදං මාරො “අනුත්තරා විමුත්ති අනුප්පත්තා, විමුත්තා සංඛිබ්බපාසෙහි”ති ව භගවතො වචනං අසද්දහන්තො වදති සද්දහන්තොපි වා “ඵවමයං පරෙසං සත්තානං මොක්ඛාය උස්සාහං න කරෙය්‍යා”ති අත්තනො කොහඤ්ඤෙ යත්වා වදති.

පට්ඨමාරපාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුතියමාරපාසසුත්තවණ්ණනා

141. අනුපුබ්බගමනචාරිකන්ති ගාමනිගමරාජධානීසු අනුක්කමෙන ගමනසංඛිබ්බාතං චාරිකං. ඵලං හි ගතෙසුති ඵලං තුම්භෙසු බහුසු එකජ්ඣං ගතෙසු.

ආදිමිති කල්‍යාණං එතස්සාති ආදිකල්‍යාණං, තථා සෙසෙසු. සාසනස්ස ආදි සීලං මූලකත්තා. තස්ස සමථාදයො මජ්ඣං සාසනසම්පත්තියා වෙමජ්ඣභාවතො. ඵලනිබ්බානාති පරියොසානං තදධිගමනො උත්තරි කරණියාභාවතො. සාසනෙ සම්මාපට්ඨත්ති නාම පඤ්ඤාය භොති, තස්සා ව සීලං සමාධි ව මූලන්ති ආහ “සීලසමාධයො වා ආදී”ති. යස්මා පඤ්ඤා අනුබොධපට්ඨෙධවසෙන දුට්ඨා, තස්මා තදුභයං ගණ්හන්තො “විපස්සනාමග්ගා මජ්ඣ”න්ති ආහ. පඤ්ඤානිප්ඵන්ති ඵලකිච්චං, නිබ්බානසංවිජ්ඣිතියා පන සම්මාපට්ඨත්තියා පරියොසානං තතො පරං කත්තබ්බාභාවතොති ආහ “ඵලනිබ්බානාති පරියොසාන”න්ති. ඵලග්ගභණෙන හි සඋපාදිසෙසනිබ්බාතං ගස්හති, ඉතරෙන ඉතරං, තදුභයවසෙන පට්ඨත්තියා ඔසානන්ති ආහ “ඵලනිබ්බානාති පරියොසාන”න්ති. “තස්මාතිහ ත්වං, හික්ඛු, ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො චාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං, දිට්ඨි ව උජුකා”ති (සං. නි. 5.369) වචනතො සීලදිට්ඨුජුකතාය මත්ථකභූතා විපස්සනා, තදධිට්ඨානා සීලසමාධිති ඉමෙ තස්ස සාසනස්ස මූලන්ති ආහ “සීලසමාධිවිපස්සනා වා ආදී”ති. සෙසං චුත්තනයමෙව.

කිඤ්චාපි අවයවවිනිවුත්තො සමුදායො නත්ථි, යෙසු පන අවයවෙසු සමුදායරූපෙන අපෙක්ඛිතෙසු ගාථාති සමඤ්ඤා, තං තතො හින්තං විය කත්වා දස්සෙන්නො “චතුප්පදිකගාථාය තාව පට්ඨපාදො”තිආදිමාහ. පඤ්චපද්‍යජ්ජදානං ගාථානං ආදිපරියොසානග්ගභණෙන ඉතරෙ දුතියාදයො තයො චත්තාරො වා මජ්ඣන්ති අචුත්තසිද්ධමෙවාති න චුත්තං. එකානුසන්ධිකසුත්තස්සාති ඉදං බහුවිභාගං යථානුසන්ධිතා එකානුසන්ධිකං සුත්තං සන්ධාය චුත්තං, ඉතරස්ස පන තෙයෙව දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන ආදිමජ්ඣපරියොසානභාගා ලබ්හන්ති. නිදානන්ති කාලදෙසකපරිසාදි-අපදිසනලක්ඛණාදිකො අත්ථො. ඉදමචොවාති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන තදවසෙසනිගමනපාළිං සංගණ්හාති. අනෙකානුසන්ධිකස්ස සහ නිදානෙන පට්ඨමො අනුසන්ධි ආදි. සහ නිගමනෙන

පවිත්‍රමො පරියොසානං, ඉතරෙන මජ්ඣිමනිකාදිමජ්ඣපරියොසානානි
වෙදිතබ්බානි.

සාත්ථකන්ති අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථකං කත්වා. සබ්බඤ්ජනන්ති
බ්බඤ්ජනසම්පත්තියා සබ්බඤ්ජනං. සම්පත්ති ව නාම පරිපුණ්ණබ්බඤ්ජනතාති ආහ
“බ්බඤ්ජනෙහි...පෙ.... දෙසෙතා”ති. සකලපරිපුණ්ණන්ති සබ්බසො පරිපුණ්ණං
සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිපුරියා. නිරුපක්කිලෙසං
දිට්ඨිමානාදිඋපක්කිලෙසාභාවතො. අවිසෙසතො තිස්සො සික්ඛා සකලෙ සාසනෙ
භවන්ති. ධම්මොති පන බ්‍රහ්මවරියං වා සන්ධාය චුත්තං “කතමෙසානං බො,
හන්තෙ, බුද්ධානං භගවන්තානං බ්‍රහ්මවරියං චිරට්ඨිතිකං අහොසි”තිආදීසු (පාරා.
18) විය. දුකුලසාණියා පටිච්ඡන්තා විය, න තු පාකාරසෙලාදිපටිච්ඡන්තා විය. තෙන
ධම්මනිරුත්තියා සකලකිලෙසානං පහානානුභාවං වදති. අලාභපරිහානියා, න
ලද්ධපරිහානියා. අභිච්ඡිඨිසානීති පඤ්චසතාධිකානි තිණි පාටිභාරියසහස්සානි.
සාතන්ති සුඛං.

දුතියමාරපාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සප්පසුත්තවණ්ණනා

142. සුරාකාරකානන්ති පිට්ඨසුරායොජනකානං. කොසලානං ඉස්සරොති
කොසලො, කොසලරාජස්ස අයන්ති කොසලිකා. පරිභොගපාතීති
භත්තපරිභොජනත්ථාය පාති පරිභොගපාති. කම්මාරුද්ධනපණාළියාති
කම්මාරුද්ධනපණාළිමුඛෙ. ධම්මානායාති ධම්මයමානාය. තං පන යස්මා
භස්තවාතෙහි පූරිතං නාම හොති, තස්මා “භස්තවාතෙන පූරියමානායා”ති චුත්තං.
නියාමභූමියන්ති භගවතො පටිසල්ලානට්ඨානෙ සඤ්චරන්තං මාරං මංසවක්ඛුනාව
දිස්වා. තෙනාහ “විජ්ජුලතාලොකෙනා”ති.

සෙය්‍යත්ථායාති සෙය්‍යානිසංසාය. තෙනාහ “යස්සාමී”තිආදි.
අත්තසඤ්ඤතොති අත්තභාවෙන සංයතො. තෙනාහ “සංයතත්තභාවො”ති.
තංසණ්ඨිතස්සාති තස්මිං භත්ථපාදකුක්කුච්චරහිතෙ බුද්ධමුනිස්මිං අවට්ඨිතස්ස.
වොස්සජ්ජ වරෙය්‍ය තත්ථ සොති ඉමිනා භගවා තං බ්‍යාකරමානො විහිංසිතා
බුද්ධානං කිං කරස්සති භයාභාවතො? කෙවලං පන අනට්ඨවලිකං උප්පිලෙන්තො
විය ත්වමෙව ආයාසං ආපජ්ජිස්සසීති මාරං සන්තප්පෙති.

හෙරවාති අවිතරාගානං භයජනකා. තත්ථාති තංනිමිත්තං. ඵලෙය්‍යාති
හිජ්ජෙය්‍ය. සත්තිසල්ලන්ති සත්තිසඬ්ඛානං පුපුසල්ලං. උරස්මිං වාරයෙය්‍යුන්ති ඵාසුං
විජ්ඣිතුං යපෙය්‍යුං උග්ගිරෙය්‍යුං. ඛන්ධුපධිසුති ඛන්ධසඬ්ඛාතෙසු උපධිසු. තාණං
කරොන්ති නාමාති තතො භයනිමිත්තතො අත්තතො තාණං කරොන්ති නාම.

සප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුපතිසුත්තවණ්ණනා

143. උතුගාභාපනත්ථං ධොවිත්වා, න රජොජල්ලවික්ඛාලනත්ථං. තෙනාහ “බුද්ධානං පනා”තිආදි. ධොතපාදකෙ ගෙහෙනි ධොතපාදෙහි අක්කමිතබ්බකෙ. චත්තභෙදො නාම නත්ථී ධම්මස්සාමිභාවතො. චත්තසීසෙ යත්වා ධොවන්ති අඤ්ඤෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනත්ථං. සොප්පපරිග්ගාහකෙනාති එත්ථ සොප්පං නාම නිද්දාය අන්තරන්තරා පචත්තකිරියමයචිත්තජ්ජපචත්තිරහිතා නිරන්තරභවභිගසන්තතීති තං සභාවතො පයොජනතො කාලපරිච්ඡෙදතො පරිග්ගාහකං උපරිනිද්දෙසසතිසම්පජ්ඤං සන්ධාය වුත්තං “සොප්පපරිග්ගාහකෙන සතිසම්පජ්ඤෙනා”ති. කෙච් පන “නිද්දාසොප්පනා”ති වදන්ති, තං භගවතො සොප්පං භිළෙන්තො වදන්ති.

කිං නුති එත්ථං කීන්ති හෙතුනිස්සක්කෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “කස්මා නු සුපසී”ති? දුබ්භගො වුවචති නිස්සිරිකො හින්තභගො, සො පන මතසදිසො විසඤ්ඤිසදිසො ව හොතීති ආහ “මතො විය විසඤ්ඤී විය වා”ති.

ආදිනාති ආදි-සද්දෙන “බාහිරස්ස උපාදාය අට්ඨාරසා”තිආදිනා (විභ. 842) ආගතං තණ්හාකොට්ඨාසං සභිගණ්හාති. තත්ථ තත්ථ විසත්තතායාති තම්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ විසෙසතො ආසත්තභාවෙන. විසස්ස දුක්ඛනිබ්බත්තකකම්මස්ස හෙතුභාවතො විසමුලකා විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතවෙදනා මූලං එතස්සාති විසමුලා, තණ්හා. තස්ස රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්ස පරිභොගො, න අමතස්සාති විසපරිභොගතා. කත්ථවි නෙතුන්ති කත්ථවි භවෙ සබ්බථා නෙතුං? පරික්ඛයාති සබ්බසො බිණ්ණත්තා. තුය්හං කිං එත්ථාති සබ්බුපධිපරික්ඛයා සුද්ධස්ස මම පටිපත්තියං තුය්හං කිං උජ්ඣායනං? කෙවලං විසාතොයෙව තෙති දස්සෙති.

සුපතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නන්දතිසුත්තවණ්ණනා

144. අට්ඨමං උත්තානත්ථමෙව.

නන්දතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පයමආයුසුත්තවණ්ණනා

145. පණ්ණාසං වා වස්සානි ජීවති වස්සසතතො උපරි සෙය්‍යථාපි ටෙරො අනුරුද්ධො. සට්ඨි වා වස්සානි සෙය්‍යථාපි ටෙරො බාකුලො. පටිහරිත්වා පච්චනීකභාවෙ සාතං සුඛං එතස්සාති පච්චනීකසාතො, තබ්භාවො පච්චනීකසාතතා, තාය. අභිභවිත්වා අභාසි පටිච්චනං ඡානමානොව.

න භිලෙයා න ජිගුච්ඡෙයා. එවන්ති සො දාරකො විය කිඤ්චි අවින්තෙන්තො සප්පුරිසො වරෙයා, එවං භිස්ස චිත්තදුක්ඛං න භොතිති අධිප්පායො. පඡ්ඡලිතසීසො විය වරෙයායාති යථා පඡ්ඡලිතසීසො පුරිසො අඤ්ඤං කිඤ්චි අකත්වා තස්සෙව වූපසමාය වායමෙයා, එවං සප්පුරිසො ආයුං පරිත්තන්ති ඤත්වා තෙනෙව නයෙන සබ්බසම්බාරගතං අනිච්චං, අනිච්චත්තා එව දුක්ඛං, අනත්තාති විපස්සනම්පි ඔතරිත්වා තං උස්සුක්කාපෙන්තොපි සම්බාරවිගමාය වරෙයා පටිපඡ්ඡෙයා.

පයමආයුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියආයුසුත්තවණ්ණනා

146. නෙමිවාති නෙමිසීසෙන චක්කං වදති. කුබ්බරං අනුපරියායනීති කුබ්බරං අනුපරිචත්තති. තථාභූතො පන සො තං අජහන්තොවාති ආහ “න විජහති”ති. ආයු අනුපරියායනීති මච්චානං ආයු ගතම්පි පච්චාගච්ඡතීති භගවතො පටාණි භුත්වා වදති, භගවා පන තං අභිභවිත්වා “අච්චයන්ති අභොරත්තා”තිආදිනා ආයුතො අච්චයගමනමරණතංයෙව පටෙදෙසි.

දුතියආයුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. පාසාණසුත්තවණ්ණනා

147. පච්ඡ්ඤිති පබ්බතං සබ්බතො පවත්තෙන්තො තතො තතො නිස්සජ්ජි. සකලන්ති සබ්බභාගවන්තං, නිස්සෙසන්ති අත්ථො.

පාසාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කිංනුසිහසුත්තවණ්ණනා

148. විචක්ඛුකම්මායාති විචක්ඛුභාවකාමතාය. යථා සා භගවතො දෙසියමානං ධම්මං අත්තතො පඤ්ඤාවක්ඛුනා න පස්සිතුං සක්කොති, එවං කාතුං කාමතාය. තෙනාහ “පරිසායා”තිආදි. විනාසෙතුං න සක්කොති භෙරවාරම්මණෙ භායනස්සෙව අභාවතො. දසබලප්පත්තාති දසභි බලෙහි සමන්තාගතා.

කිංනුසිහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සකලිකසුත්තවණ්ණනා

149. මන්දභාවෙනාති ජලභාවෙන මොමුභභාවෙනාති මහාමුල්භතාය.

කබ්බකරණෙන මත්තොති කබ්බකිරියාපසුතතාදිවසෙන මත්තො කබ්බං කත්වා.
කිමිදං සොප්පසෙවාති ඉදං තව සොප්පං කිමත්ථං, පුරිසෙන නාම පුරිසත්තකරෙන
භවිතබ්බං, න සොප්පතියෙව. අත්ථං සමාගන්ත්වාති පරමත්ථං නිබ්බානං සම්මා
ආගන්ත්වා අධිගන්ත්වා. අසඬිග...පෙ.... නත්ථි සබ්බසො සිද්ධත්ථභාවතො.
ජග්ගන්තොති ජාගරන්තො පුරිසො විය, න භායාමි භයභෙතුනං අභාවා.
නානුතපන්ති සබ්බත්ථ සබ්බදාපි විස්සට්ඨභාවතො, මාමන්ති මමං. ගාථාසුඛත්ථඤ්ඤි
දීසං කත්වා වුත්තං. ඨිතත්තාති උද්දෙසපරිපුච්ඡාය පරිච්ඡිජ්ජත්තා. භානිත්ති කස්සවි
ජානිං.

සකලිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පතිරූපසුත්තවණ්ණනා

150. අනුරූජ්ඣති එතෙනාති අනුරොධො, රාගො. විරූජ්ඣති එතෙනාති
විරොධො, පටිසො. තෙසු අනුරොධවිරොධෙසු තන්තිමිත්තං සජ්ජති නාම සඬිගං
කරොති නාම, අනුරොධවිරොධුජ්ජාදනමෙව චෙත්ථ සජ්ජනං. යදඤ්ඤමනුසාසතීති
යං අඤ්ඤෙසං අනුසාසනං, තං තෙසං හිතෙසනං අනුකම්පනං, තස්මා අනුකම්පකෙ
හිතෙසකෙ සම්මාසම්බුද්ධො අනුරොධවිරොධො ආරොපෙත්වා විකම්පනත්ථං මිච්ඡා
වදසීති.

පතිරූපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මානසසුත්තවණ්ණනා

151. ආකාසෙ වරන්තෙති පඤ්චාහිඤ්ඤෙ සන්ධාය වදති. අන්තලික්ඛෙ
වරන්තෙපි කිව්වසාධනතො අන්තලික්ඛවරො. මනසි ජාතොති මානසො. තං පන
මනසන්තානසම්පයුත්තතායාති ආහ “මනසම්පයුත්තො”ති.

මානසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පත්තසුත්තවණ්ණනා

152. පඤ්චන්තං උපාදානක්ඛන්ධානං ලක්ඛණාදීනි චෙව සමුදයඤ්ච
අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි ච ගහෙත්වා සම්මා තෙසං ලක්ඛණාදීනං ගහණං භොතීති
ආහ “පඤ්ච උපාදානක්ඛන්ධො ආදිසිත්වා”ති.
රූප්පනවෙදියනසඤ්ජානනඅභිසඬ්ඛරණවිජානනානි ඛන්ධානං සභාවලක්ඛණානි.
ආදි-සද්දෙන රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානි චෙව සමුදයාදීනි ච සඬිගණ්භාති.
දස්සෙතීති පච්චක්ඛතො දස්සෙති, හත්ථාමලකං විය පාකටෙ විභූතෙ කත්වා
විභාවෙති. ගණ්භාපෙතීති තෙ ධම්මෙ මනසා අනුපෙක්ඛිතෙ දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධො
කරොන්තො උග්ගණ්භාපෙති. සමාදානම්හීති තත්ථ අත්ථස්ස සම්මදෙව ආදියතො

බන්ධනාගාර සම්මසන්තයෙන් අක්කුඩම්මවසෙන සමාදියනෙ. පටිවිද්ධගුණනාති
 තාය දෙසනාය, තං නිස්සාය පච්චත්තපුරිසකාරෙන ව තෙසං පටිවිද්ධගුණන.
 ජොතාපෙතීති තෙසං චිත්තසන්තානං අස්සද්ධියාදිකිලෙසමලවිධමනෙන පහස්සරං
 කරොති. අට්ඨං කත්වාති තාය දෙසනාය පාපෙතබ්බං අත්ථං පයොජනං දළ්භං
 කත්වා. තෙනාහ “අයං නො”තිආදි. කම්මකාරකචිත්තං නාම ඔතරණචිත්තං.
 “යොනිසොමනසිකාරපුබ්බකං විපස්සනාචිත්ත”න්ති කෙවි. ඔහිතසොතාති
 අනක්කුච්චිතතාය ධම්මස්සවනාය අප්පිතසොතා, තතො එව තදත්ථං යපිතසොතා.

එතෙ රූපාදයො බන්ධෙ යක්ඛව සඬ්ඛනං සම්ඤ්ඤාපච්චයෙහි කතං, තක්ඛව “එසො
 අහං න භොමි, එතං මය්හං න භොති”ති පස්සන්තොති යොජනා. බෙමො අත්තාති
 බෙමත්තා, තං බෙමත්තං. තෙනාහ “බෙමිභූතං අත්තභාව”න්ති. පරියෙසමානා
 මාරසෙනා.

පත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජප්පසායනනසුත්තවණ්ණනා

153. සක්ඛායාති එතස්මාති සක්ඛාති, සො එව සම්පයුත්තධම්මො සමොසරති
 එත්ථාති සමොසරණං, සො එව අත්ථො, තෙන සක්ඛාතිසමොසරණට්ඨෙන.
 භයභෙරවං සද්දන්ති භායති එතස්මාති භයං, තදෙව යස්ස කස්සවි භෙරවාචහත්තා
 භෙරවං, දෙවාදිසද්දන්ති අත්ථො. විගතවලාභකෙ දෙවෙ උප්පාතවසෙන
 උප්පජ්ජනකසද්දො දෙවදුන්දුහි. අසනිපාතාදිසද්දො අසනිපාතසද්දො. උන්ද්‍රියතීති
 විපරිච්ඡිතති. ලොකො අධිමුච්ඡිතොති අතිථද්ධකායො විය මුච්ඡං ආපන්නො.
 මාරස්සාති කිලෙසමාරස්ස. යානභූතන්ති පචත්තිට්ඨානභූතං.

ජප්පසායනනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පිණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

154. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං ඤාතිමිත්තකුලෙ. පාහුනකානීති
 පහිතබ්බපණ්ණාකාරාති. ආගන්තුකපණ්ණාකාරානීති ආගන්තුකානං උපගතානං
 දාතබ්බපණ්ණාකාරාති. සයංවරදිවසෙති කුමාරකානක්ඛව කුමාරිකානක්ඛව සයං
 අත්තනා වරිතබ්බජණදිවසෙ. ඉදානි තමත්ථං චිත්ථාරතො දස්සෙන්තො
 “සමවයජාතිගොත්තා”තිආදිමාහ. සමවයසමජාතිකසමගොත්තාති පච්චෙකං සම-
 සද්දො යොජෙතබ්බො. ගොත්තසමතා ව ආවාහවිවාහයොග්‍යතාවසෙන දට්ඨබ්බා,
 න එකගොත්තතාවසෙන. තතො තතො ගාමතො. අක්කුස්මිං දාතබ්බෙ අසති.
 ඡණුවසෙන පහිණිතුං සම්පාදිතං පුච්චං ඡණපුච්චං. තාසං සම්පත්තියාති තාසං දානං
 ධම්මස්සවනක්ඛවාති තස්සා දුට්ඨායපි සම්පත්තියා.

ඤාණං නාම ආවජ්ජනපුබ්බකං, තස්මා අජානනස්ස “අනාවජ්ජනතායා”ති කාරණං වත්වා සෙසකාරණං වදන්තො “බුද්ධාන”න්තිආදිමාහ. උපචාරභෙදන්ති බුද්ධං දිස්වා මනුස්සෙහි කාතබ්බඋපචාරස්ස හින්දනං. හින්දිතුන්ති විධමිතුං.

හගවා පනාති පනසද්දො විසෙසත්ථජොතකො. තෙන න කෙවලං හගවා උප්පණ්ඩනං පරිහරන්තො තං ගාමං න පුන පාවිසි, අථ බො මාරං අනුකම්පන්තොති ඉදං විසෙසං ජොතෙති.

ජනෙසීති අපුඤ්ඤං ජනෙසි, ජනෙන්තො ව යථා තතො ආයතිං ටීරතරං මහන්තං දුක්ඛං නිජ්ඵජ්ජිස්සති, එවං නිජ්ඵාදෙසි. ආසජ්ජනන්ති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං. කිඤ්චති මද්දති අභිභවතිති කිඤ්චනන්ති ආහ “මද්දිතුං සමත්ථ”න්ති.

පිණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කස්සකසුත්තවණ්ණනා

155. නිබ්බානං අපදිසිත්වාති නිබ්බානං නිස්සාය නිබ්බානගුණෙ ආරබ්භාති අත්ථො. භට්ඨටකෙසොති ඉතො විතො ව විකිණ්ණත්තා ආකුලාකුලකෙසො. වක්ඛුසම්ඵස්සවිඤ්ඤාණායතනන්ති එත්ථ යථා වක්ඛුග්ගහණෙන ඵස්සො විසෙසිතො, තෙන එව විඤ්ඤාණායතනං. තථා සති වක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ව ගහණං ආපජ්ජෙය්‍යාති. නනු චෙත්ථ වක්ඛුග්ගහණෙන විසෙසිතත්තා වක්ඛුද්වාරිකානං සබ්බෙසං විඤ්ඤාණානං ගහණන්ති? සච්චමෙතං, තඤ්ච බො පට්ඨමෙන වක්ඛුග්ගහණෙනාති නායං දොසො. භවඬගචිත්තන්ති ආවජ්ජනාය අනන්තරපච්චයභූතමෙව අධිජ්ජෙතන්ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “සාවජ්ජනක”න්ති චුත්තං, තස්මා තදාරම්මණමිසීති ජවනචිත්තෙන සහ තදාරම්මණචිත්තමිසී. “විඤ්ඤාණායතන”න්ති ව චුත්තෙ නිමමලමෙව.

“වක්ඛු”ති අවිසෙසතො චුත්තත්තා පන මාරස්ස අයමිසි අත්ථො ආපන්තොති දස්සෙතුං “යං ලොකෙ”තිආදි චුත්තං. උපක්කච්චක්කන්ති වක්ඛුපාකරොගෙන උපරි හෙට්ඨා ව සබ්බෙසො පක්කං කුටීතං. ඵසෙව නයොති ඉමිනා යං ලොකෙ කුට්ඨකිලාසගණ්ඩකච්ඡුආදිහි උපද්ද්වතං වණ්ඨිලකාදිවසෙන පග්ගරන්තං අසුචිං අන්තමසො පරමජෙගුච්ඡරූපමිසි, සබ්බං තං තචෙව භොතුති එවමාදිං අපදිසති.

යං හණ්ඩකන්ති හිරඤ්ඤසුචණ්ණාදිබ්බත්තවත්ථාදිඋපකරණං ගහට්ඨා, පබ්බජිතා ව යං පත්තච්චරාදිං “මම ඉදං”න්ති අභිනිවිසන්තාව වදන්ති, එතෙසු පරිග්ගහත්ථෙසු ව තෙසං පරිග්ගහකපුග්ගලෙසු ව තෙ චිත්තං යදි අත්ථී, තාති ආරබ්භ තච චිත්තං යදි භවති, එවං ත්වං තත්ථ බද්ධො එව භොසීති අත්ථො. තෙනාහ “න මෙ සමණ මොක්ඛසී”ති.

යං භණ්ඩකං වදන්තීති යථාචුත්තං උපකරණං ලොකෙ බහුජනා “මම ඉද්”න්ති වදන්ති. න තං මය්හන්ති තං මය්හං න හොති, න තත්ථ මම තණ්හාවසෙන මමන්ති නත්ථී. න තෙ අහන්ති යෙ පුග්ගලා එත්ථ බද්ධා, තෙපි අහං න හොමි, තත්ථ මෙ දිට්ඨිබද්ධො නත්ථී. න මෙ මග්ගමිපි දක්ඛසීති එවං සබ්බසො බද්ධාභාවෙන මුත්තස්ස මෙ ගතමග්ගමිපි මාර ත්වං න දක්ඛසි න පස්සිස්සසි, යෙ භවාදයො තුය්හං විසයා, තෙසු භවයොනිගතිආදීසු මය්හං ගතමග්ගං න පස්සිස්සසි භවතිස්සට්ඨත්තාති.

කස්සකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. රජ්ජසුත්තවණ්ණනා

156. අහනන්ති කරණෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “අහනන්තො”ති, පච්චත්තෙ එව වා පච්චත්තවචනං, “අහනන්තො හුත්වා”ති වචනසෙසෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අජිනන්ති අන්තොගධහෙතුඅත්ථං වදන්ති ආහ “පරස්ස ධනජානිං අකරොන්තො”ති. අකාරාපෙත්තොති පරස්ස ධනජානිං අකාරොන්තො. අසොචන්තොති හොගබ්බසනාදිවසෙන පරං අසොචන්තො. කස්මා භගවා එවං වින්තෙසීති තත්ථ කාරණමාහ “ඉති”තිආදිනා. රජ්ජෙ විජිතෙ දණ්ඩකරපිළිතෙති ධනදණ්ඩාදිදණ්ඩෙන වෙව බලිනා ව බාධිතෙ.

ඉජ්ඣනකකොට්ඨාසාති වෙතොවසිභාවාදිකස්ස සාධනකකොට්ඨාසා. වඩ්ඪිතාති භාවනාපාරිසුරිවසෙන අනුබුභිතා. පුනප්පුනං කතාති භාවනාය බහුලීකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා. යුත්තයානන්ති යථා යුත්තානං ආජඤ්ඤරථානං සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරූපි පවත්තිති, එවං යථාරූපිපවත්තිතං ගමිතා. පතිට්ඨට්ඨෙතාති අධිට්ඨානට්ඨෙත. වත්ථුකතාති සබ්බසො උපක්කිලෙසසොධනො ඉද්ධිවිසයතාය පතිට්ඨානභාවතො සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතා. අවිජ්ඣිතාති පටිපක්ඛදුර්භාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතංඅධිට්ඨානයොග්ගතාය න ජහාපිතා. නිව්වානුබද්ධාති තතො එව නිව්වං අනුබද්ධා විය කතා. සුපරිචිතාති සුට්ඨු සබ්බභාගෙන භාවනානුපවයං ගමිතා. අවිරාධිතවෙධිහත්ථො වියාති අවිරජ්ඣනභාවෙන විරජ්ඣනහත්ථො විය. සුට්ඨු සමාරද්ධාති භාවනාඋප්පත්තියා සම්මදෙව සම්පාදිතා. වින්තෙය්‍යාති අත්ථුද්ධාරවසෙන වින්තෙය්‍ය.

පබ්බතස්සාති පබ්බතො අස්ස. පබ්බතො අස්සාති පබ්බතො භවෙය්‍ය කිදිසස්සාති ආහ “සුවණ්ණස්සා”තිආදි. ජාතරූපස්සාති ආතපරූපසම්පන්නස්ස. ද්වික්ඛත්තුමිපි තාව මහන්තොති යත්තකො සො පබ්බතො හොති, ද්වික්ඛත්තුං තත්තකො. එකස්සාති එකස්සපි පුග්ගලස්ස නාලං න පරියත්තො තණ්හාය දුප්පුරණභාවා. එවං ජානන්තොති එවං තණ්හාය දුප්පුරණභාවාදීනවතං ජානන්තො. සමං වරෙය්‍යාති පරවත්ථුපරාමාසාදිං විභාය කායාදිහි සම්මෙව පටිපජ්ජෙය්‍ය.

දුක්ඛං තණ්හානිදානං, තණ්හා කාමගුණනිදානා, තස්මා දුක්ඛස්ස තණ්හාපච්චයකාමගුණනිදානත්තං වුත්තං. තන්ති දුක්ඛං. යතොනිදානං භොතිති යංනිදානං යංකාරණං තං පවත්තති. එවං යො අදක්ඛීති යො පරිඤ්ඤාතවත්ථුකො එවං දුක්ඛං තස්ස නිදානභූතෙ කාමගුණෙ ව තථතො පඤ්ඤාවක්ඛුනා පස්සි. කෙන කාරණෙන නමෙය්‍ය? තං කාරණං නත්ථීති අත්ථො. කාමගුණඋපධිත්ති කාමගුණසංඛ්‍යාතං උපධිං. සජ්ජති එත්ථාති සංඛ්‍යාතො එසො, ලග්ගනමෙතන්ති එවං විදිත්වා. තමෙව කාමාභිභූතො නප්පට්ඨෙවෙය්‍ය න ලග්ගෙය්‍යාති එවං විනයාය වූපසමාය සික්ඛෙය්‍යාති.

රජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. සම්බහුලසුත්තවණ්ණනා

157. ජටාවුම්බටකෙනාති සීසෙ පටිමුක්කෙන ජටාකලාපෙන. අපරිග්ගහබ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා හි ජටාය උඤ්ජාවරියං වරන්ති. උදුම්බරදණ්ඩඤ්ඤි අත්තගුත්තත්ථාය ගහිතං තෙසං අප්පිච්ඡභාවජ්ජකාසනං. තෙනාහ “අප්පිච්ඡභාවජ්ජකාසනත්ථ”න්ති. සීසං ඔකම්පෙත්වාති එත්ථ අතිවිය සීසස්ස ඔකම්පිතභාවං දස්සෙතුං “හනුකෙන උරං පහරන්තො අධොනතං කත්වා”ති වුත්තං. ජීවහං නීහරිත්වාති ලම්බනවාලනවසෙන මුඛතො නික්ඛාමෙත්වා. තෙනාහ “උද්ධ”න්තිආදි. තිසාඛන්ති තිහඬගහකුටි විය නලාටෙ ජාතත්තා නලාවිකං. තෙනාහ “නලාටෙ උට්ඨිතං වලිත්තය”න්ති, තිහඬගවලිකං නලාටෙ කත්වාති අත්ථො. අත්තනොව තෙලෙති අත්තනොව පාපකම්මනිබ්බත්තකෙ තෙලෙ, පච්චිකම්මට්ඨානගෙහෙති අධිජ්ජායො.

සම්බහුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සම්ඤ්ඤිසුත්තවණ්ණනා

158. මය්හං ලාභාති එවරුපස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස සත්ථුස්ස පටිලාභො, එවරුපස්ස ව නාම නිය්‍යානිකස්ස සද්ධම්මස්ස පටිලාභො, එවරුපානඤ්ච සුප්පටිපන්නානං සබ්බමචාරීනං පටිලාභො, එතෙ මය්හං සුලද්ධලාභා. මය්හං සුලද්ධන්ති යඤ්චෙනං මම නිය්‍යානිකසාසනෙ පබ්බජ්ජා උපසම්පදා, තස්මිඤ්ච අභිරතීති සබ්බඤ්චෙනං මයා සුලද්ධං. යථා පනස්ස එවං චෙතසො පරිචිතක්කො උජ්ජන්තො, තං දස්සෙතුං “සො කිරා”තිආදි වුත්තං. වරිතානුරූපවසෙන ගහිතං මූලකම්මට්ඨානං. පාසාදිකන්ති පසාදාවහං. එවමභොසීති “ලාභා වත මෙ”තිආදිනා එවං පරිචිතක්කො අභොසි. නිසින්තසදිසොති නිසින්තො විය. තස්මිංයෙව යානෙති යස්මිං යානෙ නිසින්තං මාරො උපසංඝිකම්, තස්මිංයෙව යානෙ. තස්සාති

සමිද්ධිත්ථෙරස්ස. කම්මට්ඨානං සප්පායන්ති කම්මට්ඨානභාවනාය අනුයුක්ඛනං සප්පායං උපකාරාවහං භවිස්සති.

මය්හන්ති මයා. සති ව පඤ්ඤා ව සතිපඤ්ඤා, තා අරියමග්ගෙන ජානනසමත්ථනභාවෙන අවබුද්ධා. ථෙරො කිර තදා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙසි. කාමන්ති යථාරුචි. කෙචි “කාමං කරස්සුති ආයස්මතො ‘කාමා’ති මාරස්ස ආලපන”න්ති වදන්ති. විහිංසකාරභානීති භයානකාරභානි. රූපානීති විප්පකාරානි. විප්පකාරත්ථොපි හි රූපසද්දො “රූපං දස්සෙති අනප්පක”න්ති ආදීසු විය. න කම්පෙස්සසීති සමණධම්මකරණතො න වලිස්සසි.

සමිද්ධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගොධිකසුත්තවණ්ණනා

159. පබ්බතස්ස පස්සෙති පබ්බතපාදෙ උපච්චකායං. සමයෙ සමයෙ ලද්ධත්තා සාමයිකං. තෙනාහ “අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ පච්චනිකධම්මෙහි විමුවචති”ති. ලොකියවිමුත්ති හි අනච්චන්තපභාසිතාය සමයවිමුත්ති නාම, ලොකුත්තරවිමුත්ති අච්චන්තපභාසිතාය අසමයවිමුත්ති. තාහි සමන්තාගතා “සමයවිමුත්තා, අසමයවිමුත්තා”ති ව වුවචන්ති. යාව පඨමජ්ඣානනිබ්බත්තනං, තාව කස්මා පරිභාසීති අත්ථො? සාබ්බත්තාති සරොගත්තා. වාතපිත්තසෙම්භවසෙනාති කදාවි වාතපිත්තවසෙන, කදාවි වාතසෙම්භවසෙන, උභින්නම්පි සන්නිපාතවසෙන. අනුසාසිකොති කායං අනුගන්ත්වා සසිතො, යාප්‍යාමයභාවෙන යිතොති අත්ථො. සමාධිස්සාති සමාධිභාවනාය. උපකාරකධම්මෙ උතුභොජනාදිකෙ. පුරෙතුන්ති සමොධානෙතුං. පරිභාසීති සරීරස්ස අකල්ලභාවතො.

ආහරෙය්‍යන්ති ජීවිතහරණත්ථාය උපනෙය්‍යං. නිබ්ද්ධා ගති හොති කෙචලං බ්‍රහ්මලොකුපපත්තිතො, න සොතාපන්නාදීනං විය පරිච්ඡින්නභාවෙන. තෙනාහ “බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති”ති.

ජලමානාති සමුට්ඨිතනියතඉද්ධියා අනඤ්ඤසාධාරණපරිවාරසම්පත්තියා ව සදෙවකෙ ලොකෙ ජලමානා. මංසචක්ඛු දිබ්බචක්ඛු ධම්මචක්ඛු පඤ්ඤාචක්ඛු සමන්තචක්ඛුති පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමා. ආනුභාවධරාති අචිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යබුද්ධානුභාවසම්පන්නා. ආනුභාවපරියායොපි හි ජුති-සද්දො හොති “ඉද්ධිජුතිබලවීරියපපත්ති”ති ආදීසු (ජා. 2.22.1589, 1595) විය. අනවසෙසතො මානං සියති සමුච්ඡින්නදතීති අග්ගමග්ගො මානසං. තන්නිබ්බත්තනා පන අරහත්තස්ස මානසතා දට්ඨබ්බා. සීලාදීනීති අනුත්තරසීලාදීනි. සික්ඛමානොති සික්ඛාති භාවෙන්තො අත්තතො සන්නාතො උප්පාදෙන්තො. න චිත්තභාවනා. තෙනාහ “සකරණියො”ති. ජනෙති සත්තස්ස කායෙ, සදෙවකෙ ලොකෙති අත්ථො. විස්සුතාති අනඤ්ඤසාධාරණෙහි සීලාදිගුණෙහි විස්සුතා.

වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වාති උප්පන්නං දුක්ඛවෙදනං පටිච්ච උප්පන්නඅත්තකිලමථං අනුප්පාදනවසෙන වික්ඛම්භෙත්වා තංයෙව වෙදනං පරිග්ගහෙත්වා පවත්තවිපස්සනා විථිමෙව ඔතරතීති කත්වා මූලකම්මට්ඨානන්ති චුත්තං. “සමසිසි හුත්වා පරිනිබ්බාසි”ති වත්වා තස්ස පහෙදං විහජිත්වා ඉධාධිප්පෙනං දස්සෙතුං “සමසිසි නාම නිව්ඛො හොති”තිආදිමාහ. ඉරියාපථවසෙන සමසිසි ඉරියාපථසමසිසි. එස නයො සෙසද්වයෙපි.

ඉරියාපථකොපනඤ්චාති ඉරියාපථෙහි අසමායොගො. එකප්පභාරෙනෙවාති එකවෙලායමෙව. පරිනිබ්බානවසෙනාති අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානවසෙන, න කිලෙසක්ඛයමත්තෙන. එත්ථාති එතෙසු ද්විසු නයෙසු. එවං සති තෙනෙව ඉරියාපථෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා තෙනෙව ඉරියාපථෙන, එකස්මිං අත්තොරොගෙයෙව විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්වා තෙනෙව රොගෙන පරිනිබ්බායන්තා ඛිණ්ණාසවා බහවොපි සමසිසිනො එව සම්භවෙය්සුං. තස්මා චුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සිසඤ්චෙත්ථ තෙරස - පලිබොධසිසං තණ්හා, බන්ධනසිසං මානො, පරාමාසසිසං දිට්ඨි, වික්ඛෙපසිසං උද්ධච්චං, කිලෙසසිසං අවිජ්ජා, අධිමොක්ඛසිසං සද්ධා, පග්ගහසිසං චීරියං, උපට්ඨානසිසං සති, අවික්ඛෙපසිසං සමාධි, දස්සනසිසං පඤ්ඤා, පවත්තිසිසං ජීවිතින්ද්‍රියං, ගොචරසිසං විමොක්ඛො, සඬබ්බාරසිසං නිරොධොති. ඉමෙසු තෙරසසු සිසෙසු පලිබොධසිසාදීනි පවත්තිසිසඤ්ච පරියාදිශිතබ්බානි, අධිමොක්ඛසිසාදීනි පරියාදායකානි, පරියාදායකඵලං ගොචරසිසං. තඤ්චි විසයජ්ඣක්තං ඵලං විමොක්ඛො, පරියාදායකස්ස මග්ගස්ස ඵලස්ස ව ආරම්මණං සඬබ්බාරසිසං සඬබ්බාරවිවෙකභූතො නිරොධොති පරියාදිශිතබ්බානං පරියාදායකඵලාරම්මණානං සහ විය සංසිද්ධං දස්සනෙන සමසිසිභාවං දස්සෙතුං පටිසම්භිදායං තෙරස සිසානි චුත්තානි. ඉධ පන “අපුබ්බං අවරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච හොති ජීවිතපරියාදානඤ්චා”ති (පු. ප. 16) වචනතො තෙසු කිලෙසපවත්තසිසානමෙව වසෙන යොජනං කරොන්තො “එත්ථ ව පවත්තිසිස”න්තිආදිමාහ.

තත්ථ පවත්තිසිසං පවත්තතො වුට්ඨහන්තො මග්ගො චුතිතො උද්ධං අප්පවත්තිකරණවසෙන යදිපි පරියාදීයති, යාව පන චුති, තාව පවත්තිසබ්භාවතො “පවත්තිසිසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං බෙපෙතී”ති ආහ. කිලෙසපරියාදානෙන පන මග්ගචිත්තෙන අත්තතො අනන්තරං විය නිජ්ජාදෙනබ්බා පච්චවෙක්ඛණ්ණවාරා ව කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරානි වත්තබ්බතං අරහන්ති. “විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොති”ති (ම. නි. 1.78; සං. නි. 3.12) වචනතො පච්චවෙක්ඛණ්ණපරිසමාපනෙන කිලෙසපරියාදානං සමාපිතං නාම හොති, තං පන පරිසමාපනං යදි චුතිචිත්තෙන හොති, තෙනෙව ජීවිතපරිසමාපනඤ්ච හොතීති ඉමාය වාරචුතිසමත්තාය කිලෙසපරියාදානජීවිතපරියාදානානං අපුබ්බාවරිමතා වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්නො “ද්විත්තං චිත්තානං එකතො උප්පාදො නත්ථි”තිආදිමාහ. ද්විත්තං චිත්තානන්ති චුතිචිත්තමග්ගචිත්තානං. තන්ති පච්චවෙක්ඛණං.

පරිපූර්ණභාවයින්තානං සත්තක්ඛන්තං පවත්තියා, අපරිපූර්ණානං වා පඤ්චක්ඛන්තං පවත්තියා. කිඤ්චාපි “එකො වා ද්වෙ වා”ති චුත්තං යථා “එකං වා ද්වෙ වා තදාරම්භවිත්තානී”ති, හෙට්ඨිමන්තෙන පන ද්වෙ පවත්තන්ති.

උප්පාටෙත්වාති උද්ධරිත්වාති අත්ථො. අනුපාදිසෙසෙනාති අනුපාදිසෙසනිබ්බානෙන.

ධූමායිතත්තන්ති ධූමස්ස විය අයිතභාවං පවත්තිආකාරං. ධූමසදිසා වලාහකා ධූමවලාහකා, තිමිරවලාහකා, යෙ මහිකා “තිමිර”න්ති චුච්චන්ති. අප්පතිට්ඨිතෙනාති පතිට්ඨං අලහන්තෙන. ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ එතං කරණවචනං, අනුප්පත්තිධම්මෙනාති අත්ථො. සති හි උප්පාදෙ පතිට්ඨිතං නාම සියා, අට්ඨකථායං පන යදෙව තස්ස විඤ්ඤාණස්ස අප්පතිට්ඨානකාරණං, තදෙව පරිනිබ්බානකාරණන්ති චුත්තං “අප්පතිට්ඨිතකාරණා”ති.

සොකෙන පුට්ඨස්සාති “අඵලො වත මෙ වායාමො ජාතො”ති සොකෙන අභිභූතස්ස. අභස්සථාති බලවසොකාභිතූන්තස්ස සතිසම්මොසා සිලීලං ගහිතා භස්සි පතිතා සා කච්ඡා.

ගොධිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සත්තවස්සානුබන්ධසුත්තවණ්ණනා

160. යස්මා කපිලවත්ථුතො නික්ඛන්තකාලතො පට්ඨාය මාරො ඔතාරාපෙක්ඛො ලොකනාථං අනුබන්ධිතං ආරද්ධො, තස්මා චුත්තං “පුරෙ බොධියා ජබ්බස්සානී”ති. අතිගහෙත්වාති අනුගන්ත්වා තස්ස යථාරූපි පටිපත්තිං අනුවත්තො විය භුත්වා.

අවජ්ඣායන්තොති පජ්ඣායන්තො. ජිතො විත්තපරාජිතො අසි නු. පමාණාතික්කන්තන්ති ගරුතරං.

බනිත්වා උම්මුලෙත්වා. කාමාසවාදීනි පජහන්තො අනාසවො.

පෙහීති අපෙහි. පාරගාමීනොති පාරඬිගමනසීලා. තෙකාලිකො අයං ගාමි-සද්දොති ආහ “යෙපි”තිආදි.

මාරවිසුකානීති මාරකණ්ටකානි කණ්ටකසදිසානි මාරස්ස දුරාවාරානි. විරුද්ධසෙවිතානි විරොධවසෙන තාසංයෙව වෙච්චනානි. තානි සරූපතො දස්සෙතූං “අප්පමායු”තිආදි චුත්තං. නිබ්බෙජනීයානි නිබ්බෙදදායිකා. උක්කණ්ඨනීයානි උක්කණ්ඨවහා.

විකප්පවසෙන වෙදිතබ්බො ඔපම්මපරිකප්පවිසයත්තා තස්ස කිරියාපදස්ස.
තෙනාහ “අනුපරිගච්ඡෙය්‍යා”ති. එත්ථාති එතස්මිං මෙදවණ්ණවත්ථස්මිං. මුදුන්ති
මුදුමධුරසං වින්දෙය්‍යාම පටිලභෙය්‍යාම. අස්සාදොති අස්සාදෙතබ්බො.

සත්තවස්සානුබන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මාරධිතුසුත්තවණ්ණනා

161. වින්තෙසීති සොකවසිකො හුත්වා වින්තයි. ගණිකාරහත්ථීනියොති
දීපකකරෙණුයො. එකසතං එකසතන්ති එකසතං එකසතං පච්චෙකං සතං සතන්ති
අත්ථො. තෙනාහ “එකෙකං සතං සතං කත්වා”ති. කුමාරිවණ්ණසතන්ති
කුමාරිත්ථීනං අත්තභාවානං සතං. තා කිර පඨමං කඤ්ඤාරූපෙන අත්තානං
දස්සෙසුං. අනුපගතපුප්ඵානඤ්ඤි සමඤ්ඤා කඤ්ඤාති. පුන යථාචුත්තකුමාරිරූපෙන
උපගතපුප්ඵා හි කුමාරී. පුන වධුකාරූපෙන. තං සන්ධාය චුත්තං
“අවිජාතවණ්ණසත”න්ති. තතියවාරෙ යුවතිරූපෙන. විජාතා හි ඉත්ථී
අනතික්කන්තමජ්ඣිමවයා යුවතී. එත්තාවතා බාලා තරුණී පොරීති තිව්ධාසු ඉත්ථීසු
පුරිමා ද්වෙ දස්සිතා, පරියොසානවාරෙසු මනුස්සජාතිකානං මනුස්සිත්ථියොව
රුච්චන්තිති තෙන මනුස්සරූපෙන තා අත්තානං දස්සෙසුං.

අත්ථස්ස පත්තින්ති එකන්තතො හිතානුප්පත්තිං. හදයස්ස සන්තින්ති
පරමවිත්තුපසමං. කිලෙසසෙනන්ති කාමගුණසඬ්ඛාතං පඨමං කිලෙසසෙනං. සා හි
කිලෙසසෙනා අවිජරාසඬ්ඛාතසභාවාපි පටිපත්ථයමානා
පියායිතබ්බඉච්ඡිතබ්බරූපභාවතො පියරූපසාතරූපා නාම අත්තතො කිච්චවසෙන.
එකො අහං කුසායන්තොති ගණසඬ්ඛිකාය කිලෙසසඬ්ඛිකාය ව අභාවතො
එකො අසභායො අහං ලක්ඛණුපනිජ්ඣානෙන නිජ්ඣායන්තො. අනුබුජ්ඣන්ති
අනුක්කමෙන මග්ගපටිපාටියා බුජ්ඣං පටිබුජ්ඣං. තස්මාති
යථාචුත්තවිචෙකසුඛසමධිගමනිමිත්තං. අකරණෙනාති මිත්තසන්ථවස්ස
අකරණෙන. සක්ඛීති සක්ඛිභාවො.

කතමෙන විහාරෙනාති කුසායමාපත්තිනං කතමෙන විහාරෙන. ඉධ
දුතියපදස්ස අත්ථො විස්සජ්ජනගාථාවණ්ණනායමෙව ආවි හවිස්සති. අනාමන්තෙන
“තං පුග්ගල”න්ති සම්මුඛා ධීතමපි හගවත්තං අසම්මුඛා විය කත්වා වදති, කථං
ත්වන්ති අත්ථො.

“අවිතක්කකුසාය”ති වක්ඛමානත්තා අයමෙවෙත්ථ කායපස්සද්ධි වෙදිතබ්බාති
ආහ “චතුත්ථජ්ඣානෙන අස්සාසපස්සාසකායස්ස පස්සද්ධත්තා
පස්සද්ධකායො”ති. පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදිකෙ කම්මාභිසඬ්ඛාරෙ. කාමාලයාදීනං
අභාවතො අනාලයො. න සරතීති න සවති. රාගවසෙන හි සත්තා සංසාරමනුසවන්ති.
න ථීනොති න ථීනමිද්ධවිත්තො. මොහවසෙන හි සත්තා ථීනමිද්ධං ආපජ්ජන්තිති.
දියඬ්ඛකිලෙසසහස්සන්ති බුද්දකවත්ථුවිහඬ්ඛගෙ (විහ. 842, 976) ආගතෙසු අට්ඨසු
කිලෙසසතෙසු අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතාති අපනෙත්වා සෙසා පඤ්ඤාසාධිකං සතං

කිලෙසා, තෙ බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.31) ආගතාහි ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිහි සහ පඤ්චපඤ්ඤාසාධිකං සත්තසතං හොති; තා ච උප්පන්නානුප්පන්නභාවෙන දිගුණිකා දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සං දසාධිකං හොති; තං අප්පකං පන උභතමධිකං වා ගණනුපගං න හොතිති “දියඩ්ඪකිලෙසසහස්ස”න්ති චුත්තං. ඉතරෙසං අතීතාදිභාවාමසනතො අග්ගහණං පභානස්ස අධිප්පෙතත්තා. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන අභිධම්මට්ඨිකායං (ධ. ස. අනුට්. නිදානකථාවණ්ණනා) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. පට්ඨපදෙනාති “න කුප්පති”ති ඉමිනා පදෙන. දුතියෙනාති “න සරති”ති පදෙන. තතියෙනාති “න ටිනො”ති පදෙන. නිවරණප්පභානෙන බිණාසවතං දස්සෙති, අනවසෙසතො නිවරණානං අව්චන්තප්පභානං අධිප්පෙනං.

පඤ්චද්වාරිකකිලෙසොසං තිණ්ණොති ඡන්තං ද්වාරානං වසෙන පවත්තනකිලෙසොසං තරිත්වා යිතො. කාමොසදිට්ඨොසහවොසට්ඨකිලෙසභාවතො “පඤ්චොසග්ගහණෙන වා පඤ්චොරම්භාගියාති සංයොජනාති වෙදිතබ්බාති”ති ආහ. රූපරාගාදයො විසෙසතො න පඤ්චද්වාරිකාති චුත්තං “ඡට්ඨග්ගහණෙන පඤ්චද්ධම්භාගියාති වෙදිතබ්බාති”ති.

මච්චුරාජස්සාති සම්බන්ධෙ සාමිවචනන්ති දස්සෙත්තො “මච්චුරාජස්ස හත්ථතො”ති ආහ. නයමානානන්ති අනාදරෙ සාමිවචනන්ති කත්වා චුත්තං “නයමානෙසු”ති.

උභව්වාති බුද්ධං නිස්සාය. “ඉදමචොවා”ති දෙසනං නිට්ඨාපෙත්ථාති එතෙන සංයුත්තෙසු අයං නිගමනපාළි, හෙට්ඨා අනාගතනයත්තා පන කෙසුචි පොත්ථකෙසු න ලිඛියතීති දස්සෙති. දද්දල්ලමානාති ජප්පකාරස්ස හි දද්දකාරං කත්වා නිද්දෙසො. තෙනාහ “අතිවිය ජලමානා”ති. නිහරිති තාසං කායචචිචිකාරං න මනසිකරොත්තො තිණායපි අමඤ්ඤමානොව අනපෙක්ඛෙනෙව නිහරි. ඵලතො හට්ඨන්ති ඵලසිපාටිකතො හට්ඨං. කුණ්ඩතිණාදිගව්ඡතුලං පොටකිතුලං.

මාරධිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

මාරසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. භික්ඛුනීසංයුත්තං

1. ආලවිකාසුත්තවණ්ණනා

162. ආලවියං ජාතාති ආලවියං විජායිත්වා සංවඩ්ඪමානා. තෙනාහ

“ආලවිනගරතොයෙව ව නික්ඛම්ම පබ්බජිතා”ති. ධනං සමාදපෙත්වාති චෙතියස්ස රාජා එකං මුඛං, රාජපුත්තො එකං, අමච්චානං ජෙට්ඨකො හුත්වා සෙනාපති එකං, ජනපදානං ජෙට්ඨකො හුත්වා සෙට්ඨී එකන්ති එවං චතුසු මුඛෙසු නවකම්මෙ කශිරමානෙ සෙට්ඨීනා ගහිතමුඛෙ කම්මෙ ඔලියමානෙ එකො උපාසකො අරියසාවකො පඤ්ච සකට්ඨනාති යොජාපෙත්වා ජනපදං ගන්ත්වා “යො යං දාතුං උස්සහති හිරඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා සත්තව්ධරතනං වා හරිතාලං වා මනොසිලං වා, සො ධනං දෙතු”ති සමාදපෙත්වා යථාලද්ධං පයමං කම්මට්ඨානං පෙසෙත්වා “නවකම්මං නිට්ඨිත”න්ති සුත්වා එකකං ආගච්ඡන්තං අන්තරාමග්ගෙ චොරා පලිබුන්ධිත්වා තතො කිඤ්චිපි ධනං අලහන්තා “සචෙ නං මුඤ්චිස්සාම, අනත්ථං නො කරෙය්‍යා”ති ජීවිතා චොරොපෙසුං. අනපරාධෙ අරියසාවකෙ අපරාධකා තෙ චොරා අන්ධා ජාතා, තස්මා තං යානං “අන්ධවන”න්ති පඤ්ඤායිත්වාති අට්ඨකථායං වුත්තං. බිණ්ණාසවානං යස්මා යත්ථ කත්ථවි චිත්තවිචෙකො හොතියෙව උපධිවිචෙකස්ස සිද්ධත්තා. තස්මා “කායවිචෙකත්ථිනී”ති වුත්තං.

නිස්සරණන්ති නිබ්බානං සබ්බසංඛිධතස්ස නිස්සටත්තා.

පච්චචෙක්ඛණඤාණෙනාති පච්චචෙක්ඛණඤාණෙන, පගෙව මග්ගඵලඤාණෙහීති අධිප්පායො. නිබ්බානපදන්ති නිබ්බානසංඛිධානං ධම්මකොට්ඨාසං.

විනිවිජ්ඣනට්ඨෙතාති හදයං විනිවිද්ධෙන හදයමිහි විජ්ඣිත්වා දුක්ඛුප්පාදෙනා ඛන්ධානං එතෙ පඤ්ච කාමා සත්තිසුලභදිසා. අධිකුට්ටනහණ්ඩිකාති ආසාතනසට්ඨකා.

ආලවිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සොමාසුත්තවණ්ණනා

163. යානන්ති ඉස්සරියට්ඨානං විසයජ්ඣත්තං. දුප්පසහං අකම්පියභාවත්තා.

ද්වඩගුලපඤ්ඤායාති එත්ථ ඉත්ථියො හි දහරකුමාරිකාකාලතො පට්ඨාය ඔදනපවනවිධිං අනුතිට්ඨන්තියො උක්ඛලියං උදකං තාපෙත්වා තණ්ඩුලෙ පක්ඛිපිත්වා අත්තනො බුද්ධියා තෙසං පාකකාලප්පමාණං පරිච්ඡින්නදිතුං තාති දබ්බියා උද්ධරිත්වාපි වණ්ණසණ්ඨානග්ගණමත්තෙන පක්කාපක්කභාවං ජානිතුං න සක්කොන්ති, කෙවලං පන ද්විති අඩ්ගලිහි උප්පිළිතකාලෙ එව ජානන්ති, තස්මා ද්විහඩ්ගලිකෙහි දුබ්බලපඤ්ඤත්තා “ද්වඩගුලපඤ්ඤා”ති වුච්චන්ති. එලසමාපත්තිඤාණප්පවත්තිකිත්තෙනා චතුසු සච්චෙසු අසම්මොහවිහාරො දීපිතො හොතීති ආහ “ඤාණමිහි වත්තමානමිහීති එලසමාපත්තිඤාණෙ පවත්තමානෙ”ති. විපස්සන්තස්සාති අසම්මොහපට්ඨෙධතො විසෙසෙන පස්සන්තස්ස ඛන්ධපඤ්චකමෙව සච්චාහිසමයතො පුබ්බභාගෙ විපස්සන්තස්ස. අඤ්ඤං වාති ඉත්ථිපුරිසතො අඤ්ඤං වා කිඤ්චි වත්ථුං. “අහං අස්මි”ති මානදිට්ඨිගාහතණ්භාගාවසෙන ගහිතවත්ථුස්මිං යෙවාති ආහ “අහං අස්මිති තණ්භාමානදිට්ඨිවසෙනා”ති.

සොමාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කිසාගොතමිසුත්තවණ්ණනා

164. “කිසාගොතමි” ති එත්ථ කා පනායං කිසාගොතමි, කිස්ස අයං භික්ඛුනී භුත්වා සමණධම්මං මත්ථකං පාපෙසීති තමත්ථං විභාවෙතුං “පුබ්බෙ කිරා” ති ආදිමාරද්ධං. අභිගාරාචාති අද්දාරිට්ඨකවණ්ණඅභිගාරා එව ජාතා. දාරුසාකන්ති අද්ධමාසකෙන දාරුං සාකඤ්ච ආහරිස්සාමිති අන්තරාපණෙ අන්තරවිටීං ගතා.

සිද්ධත්ථකන්ති සාසපං. සාලායන්ති අනාථසාලායං. බුරග්ගෙයෙවාති බුරසිබ්බෙ එව, කෙසොරොහනක්ඛණෙ එවාති අත්ථො.

එකමාසීති එත්ථ ම-කාරො පදසන්ධිකරො. සංභිතාවසෙන ව පුරිමපදෙ වා රස්සත්තං. පරපදෙ වා දීසත්තන්ති ආහ “එකා ආසී” ති. භාවනපුංසකමෙතං “එකමන්තං නිසීදී” ති ආදිසු විය. පුත්තමරණං අන්තං අතීතං ඉදානි පුත්තමරණස්ස අභාවතො. තෙනෙවාහ “පුත්තමරණං නාම නත්ථී” ති. පුරිසං ගවෙසිතුන්ති යථා මය්හං පුරිසගවෙසනා නාම සබ්බසො නත්ථී, තථා එව පුත්තගවෙසනාපි නත්ථී, තස්මා මෙ පුත්තමරණං එතදන්තං, සබ්බෙසු ඛන්ධාදිසු භවාදිසු ව තණ්හානන්දියා අභාවකථනෙන සබ්බසත්තෙසු තණ්හා සබ්බසො විසොසිතා, තස්සායෙව කාරකඅවිජ්ජාක්ඛන්ධො පදාලිතොති අත්තනො නික්කිලෙසතං පච්චෙදෙන්ති ථෙරී සීහනාදං නදීති.

කිසාගොතමිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විජයාසුත්තවණ්ණනා

165. පඤ්ච අභිගානි එතස්සාති පඤ්චඛිගං, පඤ්චඛිගමෙව පඤ්චඛිගිකං, තෙන පඤ්චඛිගිකෙන. ආතතන්ති ආදිසු ආතතං නාම වම්මපරියොනද්ධෙසු හෙරිආදිසු එකතලං තූරියං. විතතං නාම උභයතලං. ආතතවිතතං නාම තන්තිබද්ධවීණාදි. සුසිරං වංසාදි. සනං සම්මාදි. තතආදිවිසෙසොපි ආතතමෙවාති “වම්මපරියොනද්ධෙසු” ති විසෙසනං. එකතලං කුම්භචූණදද්දරාදි. උභයතලං හෙරිමුදිඬිගාදි. වම්මපරියොනද්ධං සෙසං තන්තිබද්ධං සබ්බං ආතතවිතතං නාම, ගොමුඛිආදිනම්පි එත්ථෙව සඬිගහො දට්ඨබ්බො. වංසාදිති ආදිසද්දෙන සඬිබසිඬිගානම්පි සඬිගහො. සම්මතාළ-කංසතාළ-සිලාතාළ-සලාකතාළාදි සම්මාදි නාම. තත්ථ සම්මතාළං නාම දණ්ඩමයතාළං, කංසමයතාළං කංසතාළං, සිලායං අයොපත්තෙන ව තාළනතාළං. සබ්බෙ කාමගුණෙ. උග්ගරිතපග්ගරිතවට්ඨෙතාති උපරි සරණෙන ව විස්සන්දනෙන ව. එවන්ති “ඉමිනා පුතිකායෙනා” ති. අරුපට්ඨාසිනොති සත්තාධිට්ඨානෙනායං ධම්මදෙසනාති ආහ “සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු රූපාරූපභවෙසු” ති. තෙසං ද්විත්තං රූපාරූපභවානං ගහිතත්තා.

භවභාවසාමඤ්ඤතො, තදධිට්ඨානතො ගහිතෙ කාමහවෙ. අවිජ්ජාතමො විහතො
අග්ගමග්ගෙන සමුග්ගාතිතත්තා.

විජයාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උප්පලවණ්ණාසුත්තවණ්ණනා

166. අග්ගතො පට්ඨායාති සබ්බඅග්ගතො පභුති යාව මූලා අන්තරායුත්තං
සමමදෙව පුප්ඵිතං සාලරුක්ඛං. වණ්ණධාතුසීසෙන වණ්ණධාතුසම්පන්නං දුතියං
භික්ඛුනිං වදන්ති ආහ “තයා සදිසා අඤ්ඤා භික්ඛුනී නත්ථී”ති. පබ්බමසීසෙන
අක්ඛිහණ්ඩං වුව්චන්ති ආහ “පබ්බමන්තරිකායන්ති ද්විත්තං අක්ඛිතං මජ්ඣකං”ති.
තාසවංසෙති නාසවංසමූලෙ. “න පස්සසී”ති වත්වා අදස්සනෙ කාරණං ආහ
“වසිභුතම්භී”ති.

උප්පලවණ්ණාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. වාලාසුත්තවණ්ණනා

167. ඉදන්ති ඉදං දස්සනං. ගාභාපෙසීති සමාදාපෙසි “ජාතිං මා රොවා”ති.
අඤ්ඤන්ති ඛන්ධවධතො අඤ්ඤං ඡෙදනාදිං. නිවෙසෙසීති පටිසාපෙසි.

වාලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. උපවාලාසුත්තවණ්ණනා

168. පුනප්පුනං...පෙ.... ආගච්ඡන්ති කාරණස්ස අසමුහතත්තා. සන්තාපිතො
කිලෙසසන්තාපෙහි. අගතීති අවිසයො.

උපවාලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිසුපවාලාසුත්තවණ්ණනා

169. සමණිසදිසාති සමණලිඤ්ඤස්ස ධාරණෙන සමණිසදිසා, කස්සචිපි
පාසණ්ඩස්ස අරුච්චනතො මොනමග්ගස්ස අප්පට්ඨප්පන්නතො තව සමණිභාවං
නානුපස්සාමිති අධිප්පායො. පාසං ඛෙන්තිති පාසං සජ්ජෙන්නි, යථා තත්ථ
දිට්ඨිපාසෙ සත්තානං විත්තං පටිමුක්කං හොති, එවං සජ්ජෙන්නිති අත්ථො. තථාභූතා
ව තෙ සත්තානං විත්තෙ ඛිත්තා විය හොන්තිති ආහ “විත්තෙසු දිට්ඨිපාසං ඛිපන්තිති
අත්ථො”ති. පාසෙ මොවෙතිති දිට්ඨිපාසෙ සත්තානං විත්තසත්තානතො නිහරති
ධම්මසුධම්මතාය. තස්මාති පාසමොචනතො පාසණ්ඩොති න වුව්චති. “ඉතො
ඛනිද්ධායෙව පාසණ්ඩා හොන්ති”ති චුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං. එවඤ්ච කත්වා
සබ්බෙපි බාහිරකසමයෙ සන්ධාය වුළුසිහනාදසුත්තෙ “ජන්තවුති පාසණ්ඩා”ති
චුත්තං. පසීදන්තිති දිට්ඨිපඤ්ඤා සංසාරපඤ්ඤා ව පකාරෙහි අගාධා ඔසීදන්ති.

අභිභවිත්වාති සබ්බසංකිලෙසප්පභානෙන අභිභුයා අතික්කමිත්වා. අජිනොති අජිති අවිජයත්තා. සබ්බාති අකුසලකම්මාති කුසලකම්මාති ච බිණාති එත්ථාති සබ්බකම්මක්ඛයො, අරහත්තං. උපධයො සම්මදෙව බියන්ති එත්ථාති උපධිසංඛිඛයො, නිබ්බානං.

සීසුපවාලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සෙලාසුත්තවණ්ණනා

170. කෙනිදං පකතං බිම්බන්ති ඉදං අත්තභාවසඤ්ඤිතං බිම්බං බ්‍රහ්මා-විසණුපුරිස-පජාපතිආදීසු කෙන කතං නිම්මිතං නිබ්බන්තිතන්ති කත්තබ්බමොහං නාම කාතුකාමො පුච්ඡති. අසන්ති අසවත්ථු. තෙනාහ “දුක්ඛපතිට්ඨානත්තා”ති. හෙතුනිරොධෙනාති තණ්හාසංඛිතස්ස හෙතූනො අනුප්පාදනිරොධෙන. පච්චයවෙකල්ලෙනාති තදවසිට්ඨකිලෙසාභිසංඛාරාදිපච්චයස්ස වෙකල්ලභාවෙන, අපච්චයභාවූපගමනෙනාති අත්ථො.

සෙලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වජිරාසුත්තවණ්ණනා

171. සුද්ධසංඛාරපුඤ්ජෙති රූපාරූපවිභාගෙ කිලෙසසංඛාරසමුභෙ. පරමත්ථතොති සභාවෙන. යථා න භි සත්තසඤ්ඤිතසංඛාරපුඤ්ජො නාම පරමත්ථතො උපලබ්භති, එවං තබ්බිනිමුත්තො නාම කොචි න උපලබ්භති අවිජ්ජමානත්තා. විජ්ජමානෙසුති යථාපච්චයසම්පත්තියා ලබ්භමානෙසු. තෙනාකාරෙනාති ඉත්ථිපුරිසාදිආකාරෙන. වචන්ථිතෙසුති පච්චෙකං පච්චයවිසෙසසමුට්ඨිතං සණ්ඨානවිසෙසං උපාදාය “පුරිසො හත්ථි අස්සො”තිආදිනා අභිසංඛිගතො පවත්තෙසු. සම්මුතීති සත්තොති වොභාරො. තෙනාහ “සමඤ්ඤාමත්තමෙවා”ති. පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛන්ති පඤ්චක්ඛන්ධසඤ්ඤිතං දුක්ඛං. චුත්තං හෙතං භගවතා “සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා”ති (දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120; 3.373; විභ. 202) අඤ්ඤො නෙව සම්මොති යථාචුත්තදුක්ඛතො අඤ්ඤස්ස සංඛිතධම්මස්ස අභාවතො. න නිරුජ්ඣතීති තතො අඤ්ඤං න නිරුජ්ඣති, උප්පාදතො භොති නිරොධොති.

වජිරාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

භික්ඛුනිසංයුත්තවණ්ණනාය ලිනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. බ්‍රහ්මසංයුත්තං

1. පද්මවග්ගො

1. බ්‍රහ්මායාවනසුත්තවණ්ණනා

172. පරිවිතක්කො උදපාදීති ධම්මගම්භිරතාපච්චවෙක්ඛණ්ණහෙතුකො

ධම්මදෙසනාය අප්පොස්සුක්කො උප්පජ්ජී. අයං පරිවිතක්කො කස්මා උදපාදි? කත්ථ ච උදපාදීති තං සබ්බං විභාවෙතුං. “සබ්බබ්බද්ධාන”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ආවිණ්ණසමාවිණ්ණොති ආචරිතො වෙච ආචරන්තෙහි ච සම්මදෙව ආචරිතොති අත්ථො. එතෙන අයං පරිවිතක්කො සබ්බබ්බද්ධානං පද්මාභිසම්බොධියං. උප්පජ්ජනෙවාති අයමෙත්ථ ධම්මතාති දස්සෙති. තත්ථ අට්ඨමෙ සත්තාහෙති ඉදං සත්තමසත්තාහතො පරං සත්තාහබ්බන්තරෙ උප්පන්නත්තා චුත්තං, න පන ඉතරෙසං විය අට්ඨමස්ස නාම සත්තාහස්ස පචත්තිතස්ස සබ්භවා. සපච්චග්ගෙහි මහග්ගෙ. “පච්චග්ගෙ”ති වා පාඨො, අභිනවෙති අත්ථො. සෙලමයෙති මුග්ගවණ්ණසිලාමයෙ.

පටිච්චද්ධොති සයම්භුඤ්ඤාණෙන “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදිනා පටිමුඛං නිබ්බිජ්ඣනවසෙන පත්තො, යාථාවතො අවබුද්ධොති අත්ථො. ධම්මොති චතුසච්චධම්මො තබ්බිනිමුත්තස්ස පටිච්ච්ඣක්ඛිතබ්බධම්මස්ස අභාවතො. ගම්භීරොති මහාසමුද්දො විය මකසතුණ්ඩසුචියා අඤ්ඤානු සමුපචිතපරිපක්කඤ්ඤාණසම්භාරෙහි අඤ්ඤෙසං ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යාපතිට්ඨො. තෙනාහ “උත්තානපටික්ඛෙපච්චනමෙත”න්ති. යො අලබ්භනෙය්‍යාපතිට්ඨො, සො ඔගාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යානාය සරූපතො විසෙසතො ච පස්සිතුං න සක්කාති ආහ “ගම්භීරත්තාව දුද්දසො”ති. දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බොති කිච්ඡෙන කෙනචි කදාචිදෙව දට්ඨබ්බො. යං පන දට්ඨමෙව න සක්කා, තස්ස ඔගාහෙත්වා අනු අනු බුජ්ඣනකො කදාචි නත්ථීති ආහ “දුද්දසත්තාව දුරනුබොධො”ති. දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣක්ඛිතබ්බො අවබොධස්ස දුක්කරභාවතො. ඉමස්මිං යානෙ “තං කිං මඤ්ඤට්, භික්ඛවෙ, කතමං නු බො දුක්කරතරං වා දුරභිසම්භවතරං වා”ති (සං. නි. 5.1115) සුත්තපදං චත්තබ්බං. සන්තාරම්මණාය වා සන්තො. නිබ්බුතසබ්බපරිලාභනාය නිබ්බුතො. අත්තතො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතොති වා පණීතො. අතිත්තිකරණට්ඨෙන අතප්පකො සාදුරසභොජනං විය. තත්ථ ච නිරොධසච්චං සන්තං ආරම්මණන්ති සන්තාරම්මණං, මග්ගසච්චං සන්තං සන්තාරම්මණඤ්ඤාති සන්තාරම්මණං, අනුපසන්නසභාවානං කිලෙසානං සඨ්ඛාරානඤ්ඤාති අභාවතො සන්තො. නිබ්බුතසබ්බපරිලාභත්තා නිබ්බුතො. සන්තපණීතභාවෙනෙව තදත්ථාය අසෙවනකතාය අතප්පකතා දට්ඨබ්බො. තෙනාහ “ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය චුත්ත”න්ති. උත්තමඤ්ඤාණස්ස විසයත්තා න තක්කෙන අවචරිතබ්බො. තතො එව නිපුණඤ්ඤාණගොචරතාය සණ්ඨසුමුමසභාවත්තා ච නිපුණො. බාලානං අවිසයත්තා යථාචුත්තෙහි පණ්ඩිතෙහි එව වෙදිතබ්බොති පණ්ඩිතවෙදනීයො. ආලියන්ති අභිරම්භබ්බට්ඨෙන සෙවියන්ති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණා. ආලයන්ති අල්ලියන්ති අභිරමණවසෙන සෙවන්ති ආලයා, තණ්හාවිචරිතානි. රමන්තීති රතිං වින්දන්ති කිලන්ති ලලන්ති. ආලයරතාති ආලයනිරතා.

යානං සන්ධායාති යානසද්දං සන්ධාය, අත්ථකො පන යානන්ති ව
 පටිච්චසමුප්පාදො එව අධිප්පෙතො. තිට්ඨති ඵලං තදායත්තචුත්තිතායාති හි යානං,
 සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයභූතා අවිජ්ජාදයො. ඉමෙසං සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයා ඉදස්පච්චයා,
 අවිජ්ජාදයො. ඉදස්පච්චයා එව ඉදස්පච්චයතා යථා “දෙවො එව දෙවතා”.
 ඉදස්පච්චයානං වා අවිජ්ජාදීනං අත්තතො ඵලං පති පච්චයනාවො
 උප්පාදනසමත්ථතා ඉදස්පච්චයතා. තෙන පරමත්ථපච්චයලක්ඛණො
 පටිච්චසමුප්පාදො දස්සිතො හොති. පටිච්ච සමුප්පජ්ජති ඵලං එතස්මාති
 පටිච්චසමුප්පාදො. පද්ද්වයෙනපි ධම්මානං පච්චයට්ඨො එව විභාවිතො. තෙනාහ
 “සඬ්ඛාරාදිපච්චයානං එතං අධිවචන”න්ති. සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයා සඬ්ඛාරාදිපච්චයා,
 අවිජ්ජාදයො. තෙසං සඬ්ඛාරාදිපච්චයානං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන
 විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 2.572-573) චුත්තනයෙන
 වෙදිතබ්බො. සබ්බසඬ්ඛාරසමථොතිආදි සබ්බන්ති සබ්බසඬ්ඛාරසමථාදිඅභිධෙයාං
 සබ්බං අත්ථතො නිබ්බානමෙව. ඉදානි අස්ස නිබ්බානභාවං දස්සෙතුං “යස්මා
 හී”තිආදි චුත්තං. තත්ති නිබ්බානං. ආගම්මාති පටිච්ච අරියමග්ගස්ස
 ආරම්මණපච්චයහෙතු. සම්මන්තිති පටිප්පස්සද්ධිචූපසමවසෙන සම්මන්ති. තථා
 සන්තා ව සවිසෙසං උපසන්තා නාම හොන්තිති ආහ “චූපසම්මන්ති”ති. එතෙන
 සබ්බෙ සඬ්ඛාරා සම්මන්ති එත්ථාති සබ්බසඬ්ඛාරසමථො, නිබ්බානන්ති දස්සෙති.
 සබ්බසඬ්ඛාරවිසංයුත්තෙ හි නිබ්බානෙ සබ්බසඬ්ඛාරචූපසමපරියායො අට්ඨකථායං
 චුත්තො එව. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

උපධියති එත්ථ දුක්ඛන්ති උපධි, ඛන්ධාදයො. පටිනිස්සට්ඨාති සමුච්ඡෙදවසෙන
 පටිච්චත්තා හොන්ති. සබ්බා තණ්හාති අට්ඨසතප්පහෙදා සබ්බාපි තණ්හා. සබ්බෙ
 කිලෙසරාගාති කාමරාගරූපරාගාදිහෙදා සබ්බෙපි කිලෙසභූතා රාගා, සබ්බෙපි වා
 කිලෙසා ඉධ “කිලෙසරාගා”ති අධිප්පෙතා, න ලොභවිසෙසා එව විත්තස්ස
 පරිලාභනාවාපාදනතො. යථාහ “රත්තම්පි විත්තං විපරිණතං, දුට්ඨම්පි විත්තං
 විපරිණතං, මුල්ලම්පි විත්තං විපරිණතං”න්ති (පාරා. 271). විරජ්ජන්තිති පලුප්පන්ති
 වික්ඛම්භනතො සබ්බෙසො තෙන විසංයුත්තභාවතො. සබ්බං දුක්ඛන්ති
 ජරාමරණාදිහෙදං සබ්බං වට්ටදුක්ඛං. භවෙන භවන්ති තෙන තෙන භවෙන
 භවන්තරං භවතිකන්තිභාවෙන සංසිඛ්ඛති. ඵලෙන වා සද්ධිං කම්මං සතණ්හස්සෙව
 ආයතිං පුනඛ්භවභාවතො. තතො වානතො නික්ඛන්තං තත්ථ තස්ස සබ්බෙසො
 අභාවතො. විරනිසජ්ජාචර්භාසනෙහි පිට්ඨිආගිලායනතාලුගලෙසොසාදිවසෙන
 කායකිලමථො වෙව කායවිහෙසා ව වෙදිතබ්බො. සා ව බො දෙසනාය
 අත්ථමජානන්තානං අපටිපජ්ජන්තානාඤ්ච වසෙන, ජානන්තානං පන
 පටිපජ්ජන්තානාඤ්ච දෙසනාය කායපරිස්සමොපි සත්ථු අපරිස්සමොයෙව. තෙනාහ
 භගවා – “න ව මං ධම්මාධිකරණං විහෙසෙසී”ති (උදා. 10). තෙනෙවාහ – “යා
 අජානන්තානං දෙසනා නාම, සො මම කිලමථො අස්සා”ති. උභයන්ති
 විත්තකිලමථො විත්තවිහෙසා වාති උභයම්පෙන. බුද්ධානං නත්ථි බොධිමූලෙ එව
 සමුච්ඡින්නන්තා. අනුබුභනං සම්පිණ්ඩනං. සොති අපිස්සුති නිපාතො. වුද්ධිප්පත්තා
 වා අච්ඡරියා අනච්ඡරියා, වුද්ධිඅත්ථොපි හි -කාරො හොති යථා “අසෙක්ඛා

ධම්මා''ති. කප්පානං සතසහස්සං චත්තාරි ව අසඬ්ඛොයානි සදෙවකස්ස ලොකස්ස ධම්මසංවිභාගකරණත්ථමෙව පාරමියො පුරෙත්වා ඉදානි සමධගතධම්මරජ්ජස්ස තත්ථ අජපොස්සුක්කතාපත්තිදීපනතා ගාථත්ථස්ස ව අවජරියතා තස්ස වුද්ධිජපත්තිති වෙදිතබ්බං. අත්ථද්වාරෙන හි ගාථානං අනවජරියතා. ගොවරා අහෙසුන්ති උපට්ඨහිංසු. උපට්ඨානඤ්ච විතක්කෙතබ්බතාවාති ආහ “පරිවිතක්කයිතබ්බතං පාපුණ්සු”ති.

යදි සුඛාපටිපදාව, කථං කිව්ෂතාති ආහ “පාරමීපුරණකාලෙ පනා”තිආදි. එවමාදීනි දුජ්ජරිවචජානි දෙන්තස්ස. හ-ඉති වා බ්‍යත්තන්ති එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. “එකංසත්ථෙ”ති කෙවි. හ බ්‍යත්තං, එකංසෙන වා අලං නිජ්ජයොජනං එවං කිව්ෂෙන අධගතස්ස පකාසිතුං දෙසිතුන්ති යොජනා. හලන්ති වා අලන්ති ඉමිනා සමානත්ථපදං “හලන්ති වදාමි”තිආදිසු විය. රාගදොසඵුට්ඨෙහීති ඵුට්ඨවිසෙන විය සජ්ජෙන රාගෙන දොසෙන ව ඵුට්ඨෙහි අභිභූතෙහි. රාගදොසානුගතෙහීති රාගදොසෙහි අනුබන්ධෙහි.

නිව්වාදිනන්ති නිව්වාදිනං චතුන්තං විපල්ලාසානං. එවංගතන්ති එවං අනිව්වන්තිආදිනා ආකාරෙන පවත්තං බුජ්ඣිතබ්බං. කාමරාගරත්තා ව භවරාගරත්තා ව නිවරණෙහි නිවුතවිත්තතාය දිට්ඨිරාගරත්තා විපරිතාහිනිවෙසෙන න දක්ඛන්ති යාථාවතො ධම්මං න පටිවිජ්ඣිස්සන්ති. සභාවෙනාති අවිපරිතසභාවෙන. එවං ගාභාපෙතුන්ති අනිව්වන්තිආදිනා සභාවෙන යාථාවතො ධම්මං ජානාපෙතුං. රාගදොසපරෙතතාපි තෙසං සම්මුල්භභාවෙනෙවාති ආහ “තමොබන්ධෙන ආවුටා”ති.

ධම්මදෙසනාය අජපොස්සුක්කතාපත්තියා කාරණං විභාවෙතුං “කස්මා පනා”තිආදිනා සයමෙව වොදනං සමුට්ඨාපෙති. අඤ්ඤාතවෙසෙනාති ඉමස්ස භගවතො සාවකභාවුපගමනෙන අඤ්ඤාතවෙසෙන. “අඤ්ඤාතරතාපසවෙසෙනා”ති කෙවි, සො පනස්ස අරහත්තාධිගමනෙනෙව විගච්ඡෙය්‍ය. තිවිධං කාරණං අජපොස්සුක්කතාපත්තියා පටිපක්ඛස්ස බලවභාවො, ධම්මස්ස ගම්භීරතා, තත්ථ ව භගවතො සාතිසයං ගාරවන්ති තං දස්සෙතුං “තස්ස හි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පටිපක්ඛා නාම රාගාදයො කිලෙසා සම්මාපටිපත්තියා අන්තරායකරත්තා. තෙසං බලවභාවතො විරපරිභාවනාය සත්තසන්තානතො දුබ්බිසොධියතාය තෙ සත්තෙ මත්තහත්ථිනො විය දුබ්බලපුරිසං අධිහවිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වා අනායබ්‍යසනං ආපාදෙන්තා අනෙකසතයොජනායාමවිත්ථාරං සුනිවිතං සනසන්තිවෙසං කණ්ටකදුග්ගමිපි අධිසෙන්ති. දුරපහෙදුච්ඡෙජ්ජතාහි දුබ්බිසොධියතං පන දස්සෙතුං “අථස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ව අන්තො අමට්ඨතාය කඤ්ජියපුණ්ණා ලාබු, විරපාරිවාසිකතාය තක්කහරිතා වාටි, ස්තෙනහින්තදුබ්බලභාවෙන වසාපිතපිලොතිකා, තෙලමිස්සිතතාය අඤ්ජනමක්ඛිතහත්ථො දුබ්බිසොධනියා වුත්තා. හීනුපමා වෙතා රූපපබන්ධභාවතො අවිරකාලිකත්තා ව මලීනතාය, කිලෙසසංකිලෙසො එව පන දුබ්බිසොධනියතරො අනාදිකාලිකත්තා අරූපනිස්සිතත්තා ව. තෙනාහ “අතිසංකිලිට්ඨා”ති.

යථා ව දුබ්බිසොධනීයතරතාය, එවං ගම්භීරදුද්දසදුරනුබොධානම්පි චුත්තඋපමා භීනුපමාව. ගම්භීරොපි ධම්මො පටිපක්ඛවිධමනෙන ඤාණෙන විසද්ධාවං ආපන්නෙන සුපාකටො භවෙය්‍යා, පටිපක්ඛවිධමනං පන සම්මාපටිපත්තිපටිබද්ධං, සා සද්ධම්මස්සවනාධිනා, තං සත්ථරි ධම්මෙ ව පසාදායත්තං. සො ගරුට්ඨානියානං අජ්ඣෙකසනභෙතුකොති පණාලිකාය සත්තානං ධම්මසම්පටිපත්තියා බ්‍රහ්මායාවනානිමිත්තන්ති තං දස්සෙන්නො “අපිවා”තිආදිමාහ.

උපක්කිලෙසභූතං අප්පං රාගාදිරජං එතස්සාති අප්පරජං, අප්පරජං අක්ඛි පඤ්ඤාවක්ඛු යෙසං තෙ තංසභාවාති කත්වා අප්පරජක්ඛජාතිකාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “පඤ්ඤාමයෙ”තිආදිමාහ. අප්පං රාගාදිරජං යෙසං තංසභාවා අප්පරජක්ඛජාතිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අස්සවනතාති “සයං අභිඤ්ඤා”තිආදීසු විය කරණෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “අස්සවනතායා”ති. දසපුඤ්ඤකිරියවසෙනාති දානාදිදසවිධපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං වසෙන. තෙනාහ “කතාධිකාරා”තිආදි. පපඤ්චසුද්ධියං (ම. නි. අට්ඨ. 1.282) පන “ද්වාදසපුඤ්ඤකිරියවසෙනා”ති චුත්තං, තං දානාදීසු සරණගමන-පරහිතපරිණාමනාදිපක්ඛිපනවසෙන චුත්තං.

රාගාදිමලෙන සමලෙභි පුරණාදිහි ඡහි සත්ථාරෙහි සත්ථුපටිඤ්ඤෙහි කබ්බරවනාවසෙන චිත්තාකච්ඡාදිභාවෙ යත්වා තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං චිත්තිතො. තෙ කිරි බුද්ධකොලාහලානුස්සවෙන සඤ්ජාතකුතුහලං ලොකං වඤ්චෙන්තා කොහඤ්ඤෙ යත්වා සබ්බඤ්ඤානං පටිජානන්තා යං කඤ්චි අධම්මමෙව “ධම්මො”ති දීපෙසුං. තෙනාහ “තෙ හි පුරෙතරං උප්පජ්ජිත්වා”තිආදි. අපාපුරෙතන්ති එතං කස්සපස්ස භගවතො සාසනන්තරධානතො පභූති පිහිතං නිබ්බානමභාද්වාරං අරියමග්ගං සද්ධම්මදෙසනාහත්ථෙන අපාපුර විවර.

සෙලො පබ්බතො උච්චො හොති ථීරො ව, න පංසුපබ්බතො මිස්සකපබ්බතො වාති ආහ “සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධතී”ති. ධම්මමයං පාසාදන්ති ලොකුත්තරධම්මමාහ. සො හි සබ්බසො පසාදාවහො, සබ්බධම්මෙ අතික්කම්ම අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පාසාදසදිසො ව. පඤ්ඤාපරියායො වා ඉධ ධම්ම-සද්දොති චුත්තං “පඤ්ඤාමය”න්ති. සා හි අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පාසාදොති අභිධම්මෙ ආගතා. තථා වාහ —

“පඤ්ඤාපාසාදමාරුග්ග, අසොකො සොකිනිං පජං;
පබ්බතට්ඨොව භූමට්ඨො, ධීරො බාලෙ අවෙක්ඛතී”ති. (ධ. ප. 28);

යථා භීතිආදීසු යථා ව පබ්බතෙ යත්වා අන්ධකාරෙ හෙට්ඨා ඔලොකෙන්තස්ස පුරිසස්ස ඛෙත්තකෙදාරපාලිකුටිකායො තත්ථ සයිතමනුස්සා ව න පඤ්ඤායන්ති අනුජ්ජලභාවතො, කුටිකාසු පන අග්ගිජාලා පඤ්ඤායති සමුජ්ජලභාවතො, එවං ධම්මපාසාදමාරුග්ග සත්තලොකං ඔලොකයතො භගවතො ඤාණස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති අකතකල්‍යාණා සත්තා, ඤාණග්ගිනා අනුජ්ජලභාවතො

අනුලාරභාවතො ව රත්තිං බිත්තා සරා විය හොත්ති, කතකල්‍යාණා පන
 භබ්බපුග්ගලා දුරෙ යිතාපි භගවතො ආපාථං ආගච්ඡන්ති පරිපක්කඤාණග්ගිතාය
 සමුප්පලභාවතො උලාරසන්තානතාය නිමවන්තපබ්බතො විය වාති එවං යොජනා
 වෙදිතබ්බා.

ගරුට්ඨානීයං පයිරුපාසිත්වා ගරුතරං පයොජනං උද්දිස්ස අභිපත්ථනා
 අප්ඤ්ඤාසනා, සාපි අත්ථතො යාවනාව හොතීති ආහ “අප්ඤ්ඤාසනන්ති
 යාවන”න්ති. පදෙසවිසයං ඤාණදස්සනං අහුත්වා බුද්ධානංයෙව ආවෙණිකභාවතො
 ඉදං ඤාණද්වයං “බුද්ධවක්ඛු”ති වුව්වතීති ආහ “ඉමෙසඤ්ඤි ද්විත්තං ඤාණානං
 ‘බුද්ධවක්ඛු’ති නාම”න්ති. තිණ්ණං මග්ගඤාණානන්ති හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං
 මග්ගඤාණානං “ධම්මවක්ඛු”ති නාමං වතුසච්චධම්මදස්සනමත්තභාවතො. යතො
 තාති ඤාණාති විජ්ජුපමභාවෙන චුත්තාති, අග්ගමග්ගඤාණං පන ඤාණකිව්චස්ස
 සිඛාප්පත්තියා දස්සනමත්තං න හොතීති “ධම්මවක්ඛු”ති න වුව්වතී, යතො තං
 වජිරුපමභාවෙන චුත්තං. චුත්තනායෙනාති “අප්පරජක්ඛාතිකා”ති එත්ථ
 චුත්තනායෙන. යස්මා මන්දකිලෙසා “අප්පරජක්ඛා”ති චුත්තා, තස්මා බහලකිලෙසා
 “මහාරජක්ඛා”ති වෙදිතබ්බා. පටිපක්ඛවිධමනසමත්ථතාය තික්ඛාති සුරාති
 විසදාති, චුත්තවිපරියායෙන මුදුනි. සද්ධාදයො ආකාරාති සද්දහනාදිප්පකාරෙ වදති.
 සුන්දරාති කල්‍යාණා. සම්මොහවිනොදනීයං පන “යෙසං ආසයාදයො කොට්ඨාසා
 සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා”ති චුත්තං, තං ඉමාය අත්ථවණ්ණනාය අඤ්ඤදත්ථු
 සංසන්දනීති දට්ඨබ්බං. කාරණං නාම පච්චයාකාරො, සච්චාති වා. පරලොකන්ති
 සම්පරායං. තං දුක්ඛාවහං වජ්ජං විය භයතො පස්සිතබ්බන්ති චුත්තං
 “පරලොකඤ්ඤවෙව වජ්ජඤ්ඤ භයතො පස්සන්ති”ති. සම්පත්තිභවතො වා
 අඤ්ඤත්තා විපත්තිභවො පරලොකොති චුත්තං “පර...පෙ.... පස්සන්ති”ති.

අයං පනෙත්ථ පාළිති එත්ථ “අප්පරජක්ඛා”ති පදානං අත්ථවිභාවතෙ අයං
 තස්ස තථාභාවසාධනපාළි. සද්ධාදීනඤ්ඤි විමුත්තපරිපාවකධම්මානං බලවහාවො
 තප්පටිපක්ඛානං පාපධම්මානං දුබ්බලභාවෙ සති හොති. තෙසඤ්ඤ බලවහාවො
 සද්ධාදීනං දුබ්බලභාවෙති විමුත්තපරිපාවකධම්මානං සවිසෙසං
 අත්ථිතානත්ථිතාවසෙන අප්පරජක්ඛා මහාරජක්ඛාතිආදයො පාළියං (පටි. ම.
 1.111) විහජිත්වා දස්සිතා “සද්ධො පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො”තිආදිනා.
 බන්ධාදයො එව ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙත ලොකො සම්පත්තිභවභූතො ලොකො
 සම්පත්තිභවලොකො, සුගතිසංඛාරො උපපත්තිභවො. සම්පත්ති භවති එතෙනාති
 සම්පත්තිසම්භවලොකො, සුගතිසංවත්තනීයො කම්මභවො.
 දුග්ගතිසංඛාරාඋපපත්තිභව-දුග්ගතිසංවත්තනීයකම්මභවා විපත්තිභවලොක-
 විපත්තිසම්භවලොකා. පුන එකකදුකාදිවසෙන ලොකං විහජිත්වා දස්සෙතුං “එකො
 ලොකො”තිආදි චුත්තං. ආහාරාදයො විය හි ආහාරට්ඨිකා සංඛාරා සබ්බෙ
 ලුප්පනට්ඨෙත ලොකොති. තත්ථ එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිකාති
 යායං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය සබ්බෙසං සංඛාරානං පච්චයායත්තචුත්තිනා
 චුත්තා, තාය සබ්බො සංඛාරලොකො එකො එකවිධො පකාරන්තරස්ස අභාවතො.

ද්වේ ලොකානිආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නාමග්ගහණෙන
වෙන්ථ නිබ්බානස්ස අග්ගහණං තස්ස අලොකසභාවත්තා.

නනු ව “ආහාරට්ඨිතිකා” ති එත්ථ පච්චයායත්තවුත්තිතාය මග්ගඵලානම්පි
ලොකතා ආපජ්ජතිති? නාපජ්ජති, පරිඤ්ඤායානං දුක්ඛසච්චධම්මානං ඉධ
“ලොකො” ති අධිජ්ජෙතත්තා. අථ වා න ලුජ්ජති න පලුජ්ජතිති යො ගහිතො තථා
න හොති, සො ලොකොති තංගහණරහිතානං ලොකුත්තරානං නත්ථි ලොකතා.
උපාදානානං ආරම්මණභූතා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. අනුරොධාදිවත්ථුභූතා
ලාභාදයො අට්ඨ ලොකධම්මා. දසායතනානීති දස රූපායතනානි. සෙසං
සුච්ඤ්ඤායාමෙව. විච්චිට්ඨකාසයස්ස අධිජ්ජෙතත්තා තස්ස ව සබ්බං
තෙභුමකකම්මං ගරහිතබ්බං වජ්ජිතබ්බඤ්ච හුත්වා උපට්ඨාතීති වුත්තං “සබ්බෙ
අභිසංඛාරා වජ්ජා, සබ්බෙ භවගාමිකම්මා වජ්ජා” ති. අජ්ජරජක්ඛනාදීසු පඤ්චසු
දුකෙසු එකෙකස්මිං දස දස කත්වා “පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි
ජානාතී” ති වුත්තං. අථ වා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ව සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං
පරොපරියත්තං ජානාතීති කත්වා තථා වුත්තං. එත්ථ ව අජ්ජරජක්ඛනාදිභ්බාදිවසෙන
ආවජ්ජෙන්තස්ස භගවතො තෙ සත්තා පුඤ්ජපුඤ්ජාච හුත්වා උපට්ඨහන්ති, න
එකෙකා.

උජ්ජලානි එත්ථ සන්තීති උජ්ජලිනී. උජ්ජලගච්ඡොපි ජලාසයොපි ව. ඉධ පන
ජලාසයො අධිජ්ජෙතොති ආහ “උජ්ජලවනෙ” ති. යානි හි උදකස්ස අන්තො
නිමුග්ගානෙව හුත්වා පුසන්ති වඨ්ඨන්ති, තානි අන්තොනිමුග්ගපොසිති. දීපිතානීති
අට්ඨකථායං පකාසිතානි, ඉධෙව වා “අඤ්ඤානිපි” තිආදිනා දස්සිතානි.
උග්ගට්ඨකඤ්ඤාති උග්ගට්ඨනං නාම ඤාණුග්ගට්ඨනං, ඤාණෙන උග්ගට්ඨමත්තෙනෙව
ජානාතීති අත්ථො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤා.
නිද්දෙසාදීහි ධම්මාභිසමයාය නෙතබ්බොති නෙයොයා. පජ්ජති අත්ථො එතෙනානි
පදං, පජ්ජතෙ ඤායතෙති වා පදං, තදත්ථො. පදං පරමං එතස්ස, න
සච්චාහිසම්බොධොති පදපරමො.

උදාහට්ඨෙලායාති උදාහාරෙ ධම්මස්ස උද්දෙසෙ උදාහට්ඨත්තෙයෙව.
ධම්මාභිසමයොති චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමයො. අයං වුවචතීති
අයං “චත්තාරො සතිපට්ඨානා” තිආදිනා නයෙන සංඛිත්තෙන මාතිකාය
යපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො
පුග්ගලො “උග්ගට්ඨකඤ්ඤා” ති වුවචති. අයං වුවචතීති සංඛිත්තෙන මාතිකං
යපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ අරහත්තං පාපුණ්තුං සමත්ථො
පුග්ගලො “විපඤ්චිතඤ්ඤා” ති වුවචති. උද්දෙසතොති උද්දෙසහෙතු. උද්දිසන්තස්ස
උද්දිසාපෙන්තස්ස වාති අත්ථො. පරිපුච්ඡතොති අත්ථං පරිපුච්ඡන්තස්ස.
අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොතීති අනුක්කමෙන අරහත්තජ්ජන්ති හොති. න
තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති තෙන අත්තභාවෙන මග්ගං වා ඵලං වා
අන්තමසො ඤානං වා විපස්සනං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති. අයං වුවචති

පදපරමොති අයං පුග්ගලො ඡබ්බිධං බ්‍යඤ්ජනපදං ඡබ්බිධං අත්ථපදන්ති ඉදං පදමෙව පරමං අස්සාති පදපරමොති වුවිච්ඡිති අත්ථො.

වාසනා හොතිති දෙසනා ඵලවොහාරෙන වාසනා හොතිති වුත්තා. න හි කාවි බුද්ධානං දෙසනා නිරත්ථකා. යෙති යෙ දුට්ඨො පුග්ගලො. විහඬිගෙ කම්මාවරණෙනාති පඤ්චවිධෙන ආනන්තරියකම්මෙන. විපාකාවරණෙනාති අහෙනුකපට්ඨන්ධියා. යස්මා පන දුහෙනුකානම්පි අරියමග්ගපට්ඨෙවො නත්ථී, තස්මා දුහෙනුකා පට්ඨන්ධිපි විපාකාවරණමෙවාති වෙදිතබ්බා. කිලෙසාවරණෙනාති නියතම්චිඡාදිට්ඨියා. අස්සද්ධාති බුද්ධාදීසු සද්ධාරහිතා. අවිජන්දිකාති කත්තුකම්‍යතාඡන්දරහිතා. උත්තරකුරුකා මනුස්සා අවිජන්දිකට්ඨානං පට්ඨා. දුප්පඤ්ඤාති භවඬිගපඤ්ඤාය පරිහිතා. භවඬිගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඬිගවලනං ලොකුත්තරස්ස පට්ඨයො න හොති, සොපි දුප්පඤ්ඤො ඵව නාම. අභබ්බා නියාමං ඔක්කම්භුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තන්ති කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසඬිබානං මග්ගං ඔක්කම්භුං අධිගන්තුං අභබ්බා. න කම්මාවරණෙනාතිආදිති වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බාති. රාගවරිතාදිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං පරමත්ථදීපනියං විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 1.43) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

නිබ්බානස්ස ද්වාරං පටිසනමග්ගො විවරිත්වා යපිතො මහාකරුණුපනිස්සයෙන සයම්භුඤ්ඤාණෙන අධිගතත්තා. සද්ධං පමුඤ්චන්තුති අත්තනො සද්ධං ධම්මසම්පට්ච්ඡනයොග්‍යං කත්වා විස්සජ්ජෙන්තු, සද්දහනාකාරෙන නං උපට්ඨපෙන්නුති අත්ථො. සුඛෙන අකිච්ඡෙන පචත්තනීයතාය සුප්පචත්තිතං. න භාසිං න භාසිස්සාමිති වින්තෙසිං.

සත්ථු සන්තිකං උපගතානං දෙවානං බ්‍රහ්මානඤ්ච තස්ස පුරතො අන්තරධානං නාම අනිට්ඨනන්ති ආහ “සකට්ඨානමෙව ගතො”ති. සද්ධිත්ථියාදි සම්මාදිට්ඨිආදිකො ධම්මො ඵව විනෙයාසන්තානෙ පචත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති ධම්මචක්කං. අථ වා චක්කන්ති ආණා. ධම්මන්ති දෙසනා. අථ වා අත්ථධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං පචත්තනට්ඨෙන චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි ධම්මචක්කං. යථාහ “ධම්මඤ්ච පචත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පචත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පචත්තෙතිති ධම්මචක්කං, ධම්මවරියාය පචත්තෙතිති ධම්මචක්ක”න්තිආදි (පටි. ම. 2.40-41). පචත්තෙසීති පට්ඨපෙසි.

බ්‍රහ්මායාවනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගාරවසුත්තවණ්ණනා

173. අයං චිතක්කොති අයං “කින්නාහං විහරෙය්‍ය”න්ති ඵවං පචත්තිතචිතක්කො. අඤ්ඤස්මිත්ති පරස්මිං. අත්තා න හොතිති හි අඤ්ඤො, පරො.

සො පනෙත්ථ න යො කොචි අධිජපෙතො, අථ බො ගරුට්ඨානීයො. තෙනාහ
“කඤ්චි ගරුට්ඨානෙ අට්ඨපෙත්වා”ති. පතිස්සවති ගරුතො “ආමා”ති
සම්පට්ඨිජනීති පතිස්සො, න පතිස්සොති අජපතිස්සො. පතිස්සයරහිතො
ගරුපස්සයරහිතොති අත්ථො.

සදෙවකෙති අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. සදෙවකග්ගහණෙන
පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං පාරිසෙසඤායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙහි
සඬගහිතත්තා, සමාරකග්ගහණෙන ජට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං
පච්චාසත්තිඤායෙන. තත්ථ හි මාරො ජාතො තත්තිවාසී ව හොති.
සබ්බමකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං පච්චාසත්තිඤායෙනෙව.
“සස්සමණුබ්‍රාහ්මණියා පජායා”ති සාසනස්ස පච්චත්ථිකසමණුබ්‍රාහ්මණග්ගහණං.
නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං අපච්චත්ථිකානං අසමිතපාපානං අබාහිතපාපානඤ්ච
සමණුබ්‍රාහ්මණානං තෙනෙව චචනෙන ගහිතත්තා. කාමං
“සදෙවකෙ”තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති
තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං. “සලොමකො සපක්ඛකො”තිආදීසු පන
අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලබ්භතීති බාහිවාරදස්සනතො පජාගහණන්ති
පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණං. දෙවභාවසාමඤ්ඤෙන මාරබ්‍රහ්මෙසු ගහිතෙසුපි
ඉතරෙහි තෙසං ලබ්භමානවිසෙසදස්සනත්ථං විසුං ගහණන්ති දස්සෙන්නො “මාරො
නාමා”තිආදිමාහ. මාරො බ්‍රහ්මානම්පි විචක්ඛුකම්මාය පහොතීති ආහ
“සබ්බෙස”න්ති. උපරීති උපරිභාවෙ. බ්‍රහ්මාති දසසහස්සිබ්‍රහ්මානං සන්ධායාහ. තථා
වාහ “දසහි අඬගුලීහි”තිආදි. ඉධ දිසනිකායාදයො විය බාහිරකානම්පි
ගන්ථනිකායො ලබ්භතීති ආහ “ඵකනිකායාදිවසෙනා”ති.

වත්ථුච්ඡිජාදීති ආදි-සද්දෙන විජ්ජාට්ඨානානි සඬගහිතානි. යථාසකං
කම්මකිලෙසෙහි පජාතත්තා නිබ්බත්තත්තා පජා, සත්තනිකායො. තස්සා පජාය.
සදෙවමනුස්සායාති වා ඉමිනා සම්මුතිදෙවග්ගහණං
තදවසිට්ඨමනුස්සලොකග්ගහණඤ්ච දට්ඨබ්බං. ඵලං භාගසො ලොකං ගහෙත්වා
යොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි අභාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං
“අපිචෙත්වා”තිආදි චුත්තං. ලොකවසෙන චුත්තානි “ලොකීයන්ති ඵත්ථ
කම්මකම්මඵලානී”ති කත්වා, පජාවසෙන “ගෙතුපච්චයෙහි පජායති”ති කත්වා.
සීලසම්පන්නතරන්ති ඵත්ථ පරිපුණ්ණසම්පන්නතා අධිජපෙතො “සම්පන්නං
සාලිකෙදාර”න්තිආදීසු (ජා. 1.14.1) විය. තෙනාහ “අධිකතරන්ති අත්ථො”ති.
පරිපුණ්ණම්පි “අධිකතර”න්ති වත්තබ්බතමරහති. සෙසෙසුති
“සමාධිසම්පන්නතර”න්තිආදීසු.

කාරණන්තිආදීසු කාරණන්ති යුත්තිං. අත්ථන්ති අවිපරිතත්ථං. වුඩ්ඪීන්ති
අභිවුඩ්ඪීනිමිත්තං.

ඉමිනා වචනෙනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනන්තරං චුත්තවචනෙන. න කෙවලං
ඉමිනාව, සුත්තන්තරම්පි ආනෙත්වා පටිබාහිතබ්බොති දස්සෙන්නො “න මෙ

ආවරියො අත්ථි”තිආදිමාහ. එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං සුමඤ්ඤවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය (දී. නි. අට්ඨ. 3.162) චුත්තමෙව. සරත්ති කරණෙ එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ “සරත්තෙනා”ති, සරත්ති වා සරණහෙතුති අත්ථො.

ගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බ්‍රහ්මදෙවසුත්තවණ්ණනා

174. එකකොති විවෙකට්ඨිතතාය නිස්සටො. ගණසඤ්ඤාකාහාවො තස්සානෙන දීපිතො, කිලෙසසඤ්ඤාකාහාවො පන “අප්පමත්තො”තිආදිහි පකාසිතො. පෙසිතත්තොති නිබ්බානං පති පෙසිතවිත්තො. සම්මදෙවාති ඤායෙනෙව. සො පන යදි ආගමනතො පට්ඨාය ලබ්භති, වත්තබ්බමෙව නත්ථි, අථ පටිපදාරම්භතො පට්ඨාය ලබ්භති, එවම්පි වට්ටනෙවාති දස්සෙතුං “යථා වා තථා වා”තිආදි චුත්තං. අග්ගමග්ගාධිගමෙන අසම්මොහපටිවෙධස්ස සිබාප්පත්තත්තා මග්ගධම්මෙසු විය ඵලධම්මෙසුපි සාතිසයො අසම්මොහොති “සයං අභිඤ්ඤා”ති චුත්තන්ති ආහ “සාමං ජානිත්වා”ති. යථා ජානනා පනස්ස සච්ඡිකරණං අත්තපච්චක්ඛකිරියාති “සච්ඡිකත්වා”ති චුත්තන්ති ආහ “පච්චක්ඛං කත්වා”ති. තථා සච්ඡිකිරියා වස්ස විපස්සනාපටිලාහොති “උපසම්පජ්ජා”ති චුත්තන්ති ආහ “පටිලභිත්වා”ති. එතෙනාති “බිණා ජාති”තිආදිවචනෙන.

ජාති බිණාති එත්ථ ජාතිසිසෙන තබ්බිකාරවත්තො ඛන්ධා චුත්තා. පුබ්බෙව බිණත්තාති මග්ගාධිගමනතො පගෙව අතීතභාවෙනෙව බිණත්තා. තත්ථ අනාගතෙසු. වායාමාභාවතොති අවිජ්ජමානත්තා. අනාගතභාවසාමඤ්ඤං ගහෙන්වා ලෙසෙන චුත්තං. න පච්චුප්පන්නා විජ්ජමානත්තාති සංකිලිට්ඨා ව මග්ගභාවනාති සියාති වචනසෙසො. යථා අජාතඵලතරුණරුක්ඛමුලෙ ඡින්නෙ ආයතිඋප්පජ්ජනාරහාති ඵලාති ඡෙදනපච්චියා අනුප්පජ්ජමානාති නට්ඨාති නාම හොන්ති, එවමෙව භාවනාය අසති උප්පජ්ජනාරහා කිලෙසා තප්පච්චියා ජාති ව මග්ගභාවනාය සති න උප්පජ්ජමානා පභීනාති වුවචන්තීති ඉමමත්ථං දස්සෙති “මග්ගස්ස පනා”තිආදිනා. අනුප්පාදධම්මකං ආපජ්ජනෙන ඤාණෙන බිණරාගවසෙන.

සොළසකිච්චභාවායාති සොළසකිච්චතාය, සොළසවිධස්ස වා කිච්චස්ස භාවාය උප්පාදනාය. පාළියං සපදානන්ති සපදානවාරො චුත්තො භාවනපුංසකනිද්දෙසෙනාති ආහ “සපදානවාර”න්ති. අනුක්කම්මාති අනතික්කම්ත්වා. ආහුතිපිණ්ඩන්ති ජුහිතබ්බපිණ්ඩං, ජුහනවසෙන අග්ගිමිහි පක්ඛිපිතබ්බපායාසපිණ්ඩන්ති අධිප්පායො. භූතබලිකම්මන්ති තථා පක්ඛිපිත්වා බලිකම්මකරණං. හරිතුපලිත්තන්ති අල්ලගොමයෙන කතපරිභණ්ඩං. වනමාලපරික්ඛිත්තන්ති මනොහරාහි වනපුෂ්ඨමාලාහි පරික්ඛිත්තං. ධූමකටච්ඡුති ධූමපානං. සීලගන්ධන්ති සීලං පටිච්ච උප්පන්නකිත්තිගන්ධං. සායමානස්සාති උපගතං ගණ්භන්තස්ස.

ඉමම්හා යානාති ඉමස්මා මනුස්සානං වසනට්ඨානා, මහාපථවිතලතොති අධිප්පායො. සබ්බභෙට්ඨිමොති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං වාසබ්‍රහ්මලොකමාහ. බ්‍රහ්මපථො නාම චත්තාරි කුසලජ්ඣානාති බ්‍රහ්මලොකමග්ගභාවතො. ජීවිතපථො නාම ජීවිතපචත්තිඋපායභාවතො. “භුඤ්ජතු භවං මහාබ්‍රහ්මා”ති වචනං සන්ධායාහ “කිං ජප්පසි”තිආදි. තිණුඛිජාතීති සාලිතණ්ඩුලාදීති. ගොයුසන්ති ඛීරං ජිගුච්ඡන්තො වදති. අයම්පි අත්ථො “නෙතාදියො බ්‍රහ්මභක්ඛො”ති වදන්තෙන දීපිතොති.

අතිදෙවපත්තොපි පඤ්චබන්ධුපට්ඨනං අත්ථිතාය කිලෙසුපට්ඨිආදීනංයෙව විරහිතභාවො ගහිතො. අඤ්ඤානු හි භාවපච්චයං තදත්ථො විඤ්ඤායතීති ආහ “අතිදෙවභාවං පත්තො”ති. යස්මා බ්‍රහ්මානොපි දෙවගතිපරියාපන්නත්තා දෙවා එව, තස්මා චුත්තං “අතිබ්‍රහ්මභාවං පත්තො”ති.

අත්තානං භාවෙත්වාති සීලාදීහි ගුණෙහි අත්තානං වඩ්ඪෙත්වා පරිබ්‍රහ්මත්වා ධීතො.

පුට්ඨජ්ජනා තසා තණ්හාමානදිට්ඨිපරිත්තාසවසෙන තාසනතො. ඛිණාසවා ටාවරා නාම සබ්බසො ගතීසු සඤ්චරණාභාවතො. තථා හි චතුත්තං සච්චානං සබ්බසො අදිට්ඨත්තා භවදායජ්ජස්ස තණ්හාදාසබ්බාස්ස භාවතො එකච්චාසු ගතීසු සඤ්චරණසභාවතො සෙක්ඛා ටාවරා න භොන්ති. භජමානාති භජාපියමානා. ටාවරපක්ඛමෙව භජන්ති සබ්බසෙට්ඨපක්ඛං එකන්තපසට්ඨං භජමානභාවං උපාදාය.

පහිනකිලෙසො ඛිණාසවො වීසෙතො. සුඛං ආයති සුඛායති, තස්ස කාරකං සුඛායතිකං.

බ්‍රහ්මදෙවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා

175. “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති එවං පචත්තා දිට්ඨි සස්සතදිට්ඨි. සහ කායෙනාති සහ තෙන බ්‍රහ්මත්තභාවෙන. බ්‍රහ්මට්ඨානන්ති අත්තතො බ්‍රහ්මචත්ථුං. අනිච්චං “නිච්ච”න්ති වදති අනිච්චතාය අත්තතො අපඤ්ඤායමානත්තා. ථීරන්ති දළ්භං, විනාසාභාවතො සාරභූතන්ති අත්ථො. උප්පාදවිපරිණාමාභාවතො සදා විජ්ජමානං. කෙවලන්ති පරිපුණ්ණං. තෙනාහ “අඛණ්ඩ”න්ති. කෙවලන්ති වා ජාතිආදීහි අසම්මිස්සං, විරහිතන්ති අධිප්පායො. උප්පාදාදීනං අභාවතො එව අවචනධම්මං. කොච් ජායනකො...පෙ.... උපපජ්ජනකො වා නත්ථි නිච්චභාවතො යානෙන සද්ධිං තන්තිවාසිනං. නිච්චභාවඤ්චි සො පටිජානාති. තිස්සො ඤානභූමියොති දුතියතතියචතුත්ථජ්ඣානභූමියො. චතුත්ථජ්ඣානභූමිවිසෙසා හි අසඤ්ඤසුද්ධාචාරුප්පභවා. නිබ්බානන්ති වා එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, න පරිසමාපන්නත්ථො, තස්මා “සබ්බ”න්ති ඉමිනා “අසඤ්ඤ...පෙ.... භවා”ති චුත්තං සඬගණ්හාති. පටිබාහතීති සන්තංයෙව සමානං අජානන්තොව “නත්ථි”ති පටික්ඛිපති. එකෙ උත්තරවිහාරවාසිනො.

හෙට්ඨපපත්තිකොති හෙට්ඨා භූමිසු උප්පන්නඋපපත්තිකො. ඉදානි තමත්ථං විවරිතුං “අනුප්පන්නෙ”තිආදි චුත්තං. හෙට්ඨපපත්තිකං කත්වානි යථාධීනභූමිතො හෙට්ඨා තතියජ්ඣානභූමියං උපපත්තිඤානං කත්වා, න උපරිඤානස්ස විය පත්ථනාමත්තන්ති අධිප්පායො. පට්ඨකාලෙති තස්මිං භවෙ පට්ඨකාලෙ. අඤ්ඤාසි ආසන්නභාවතො. උභයන්ති තං තං අත්තනා කතකම්මඤ්චෙව නිබ්බත්තට්ඨානඤ්චාති උභයං. පමුස්සිත්වා නිබ්බත්තිං අනුපධාරෙන්නො.

අවිජ්ජාය ගතොති අවිජ්ජාය සහ පවත්තො. සහයොගෙ හි ඉදං කරණවචනං. තෙනාහ “සමන්තාගතො”ති. අඤ්ඤාණිති අවිද්වා. පඤ්ඤාවක්ඛුට්ඨරහතො අන්ධිභූතො, අන්ධභාවං ආපන්නොති අත්ථො. අනාගතෙ සද්දො භොතායං “චක්ඛති”ති යත්‍රසද්දපයොගෙන, අත්ථො පන චත්තමානකාලිකො. තෙනාහ “භණ්ණති”ති. තෙනාහ “යත්‍රා”තිආදි.

මග්ගවොරොති මග්ගපරිවුත්ඨකවොරො. සන්තජ්ජියමානොති “අවිජ්ජාගතො චත, භො, බකො භුග්මා”තිආදිනා සන්තජ්ජියමානො. සතිං ලභිත්වානි තෙනෙව සන්තජ්ජනෙන යොනියො උම්මුජ්ජිත්වා පුරිමජාතිවිසයං සතිං ලභිත්වා. නිජ්ජිලිතුකාමොති සංසෙතුකාමො දොසං දස්සෙතුකාමො “ඉදං පස්ස යාවඤ්ච තෙ අපරද්ධ”න්ති. පුඤ්ඤකම්මාති පුඤ්ඤකාරිතො. වෙදෙහි ඤාණෙහි ගතත්තා පවත්තත්තා. අන්තිමා භුග්මුපපත්තිති සබ්බපච්ඡිමා භුග්මභාවප්පත්ති. අස්මාහිජ්ජපත්තිති අස්මෙ අහිජ්ජපත්ති. ආයුචණ්ණාදිවසෙන බුහිතගුණත්තා භුග්මා. අඤ්ඤෙහි මහන්තා භුග්මා මහාභුග්මා. අහිභූති තං භුග්මලොකං ජෙට්ඨකභාවෙන අහිභවිත්වා යිතො. අනභිභූතොති අඤ්ඤෙහි න අහිභූතො. අඤ්ඤදත්ථුති එකංසවචනමෙතං. දස්සනවසෙන දසො, සබ්බං පස්සතිති අධිප්පායො. වසවත්තිති සබ්බජනං වසෙ වත්තෙති. ඉස්සරොති ලොකෙ ඉස්සරො. කත්තා නිම්මාතාති ලොකස්ස කත්තා නිම්මාතා. සෙට්ඨො සජ්ජාති අයං ලොකස්ස උත්තමො සංවිහජ්ජා ව. වසී පිතා භූතභව්‍යානන්ති ආචණ්ණවසිත්තා වසී, අයං පිතා භූතානං නිබ්බත්තානං භව්‍යානං සම්භවෙසිනන්ති පත්ථෙන්නි විකත්ථෙන්නි පිහෙන්නි මානෙන්නි.

එතන්ති විපරිතසඤ්ඤාවසෙන “ඉදං නිව්චං ඉදං ධූවං ඉදං සස්සත”න්තිආදිනා චුත්තං එතං අප්පං පරිත්තකන්ති තං භගවා පරිච්ඡින්නදිත්වා දස්සෙති. තං පන “එකස්මිං කොසලකෙ තිලවාහෙ වස්සසතෙ වස්සසතෙ එකෙකතිලුද්ධාරෙ කසිරමානෙ තිලානි පරික්ඛයං ගච්ඡන්ති, න ත්වෙව අබ්බුදෙ ආයු”ති එවං චුත්තො අබ්බුදො, තංවසෙන විසතිගුණං නිරබ්බුදො, තෙසං නිරබ්බුදානං වසෙන නිරබ්බුදසතසහස්සං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරතො පන පදුමෙ ආයුතො වස්සගුණා ඉමස්මිංයෙව සංයුත්තෙ පරතො ආගමිස්සති. අනන්තදස්සිති අනන්තස්ස ඤෙයාස්ස අනවසෙසතො දස්සී. වතසීලවත්තන්ති සමාදානවසෙන වතභූතං වාරිත්තසීලවසෙන සමාචණ්ණත්තා සීලවත්තං. තං පන එකමෙවාති ආහ “සීලමෙවා”ති.

අපායෙහි එක් යදා සො පිපාසිතෙ මනුස්සෙ පානීයං පායෙහි, තං සමුදාගමනො පට්ඨාය දස්සෙතුං “තත්තා”තිආදි ආරද්ධං. පුබ්බෙති පුරිමජාතියං. එස ඛුභ්මා “ජරාමරණස්ස අන්තං කර්ස්සාමි”ති අප්ඤ්ඤාසංවසෙන ඤානං නිබ්බත්තෙන්වා ඛුභ්මලොකෙ නිබ්බත්ති, සො තත්ථ නිබ්බානසඤ්ඤා අහොසි. ඤානරතියා විතීනාමෙතීති තදා තස්සා කිරියාය අවිච්ඡෙදනො පවත්තිං උපාදාය චත්තමානපයොගො. රත්තන්ධකාරෙ පුරතො පුරතො ගච්ඡන්තස්ස සකටස්ස අනුස්සරණවසෙන ගච්ඡන්තානං සකටානං නිවත්තනං හොතීති “සබ්බසකටානි තට්ථ නිවත්තිත්වා”ති වුත්තං.

කම්මසප්පාති යුද්ධසප්පා. විලොපන්ති විලුත්තහණ්ඩං. එඤ්ඤාලස්මිත්ති එත්ථ “පනිහතාය නිව්වගඬිගාය නාම”න්ති කෙවි. “එඤ්ඤාලස්මිත්තිග්ගුලතාය සො ගඬිගාය තීරප්පදෙසො එඤ්ඤාලන්ති වුත්ත”න්ති අපරෙ. ගඬිගෙයාකොති ගඬිගාසන්තිවාසී.

බද්ධවරොති පටිබද්ධවරියො. තෙනාහ “අන්තෙවාසිකො”ති. යස්මා බුද්ධො සබ්බඤ්ඤා, තස්මා අඤ්ඤාසි, ඉධ මය්හං පමුට්ඨඤ්ච සබ්බං ජානාසීති අධිජ්ජායො. සබ්බං ඛුභ්මලොකං ඔභාසයන්තො සබ්බමිපිමං ඛුභ්මලොකං භගවා ඔභාසං අභිභවිත්වා අනඤ්ඤාසාධාරණං අත්තනො ඔභාසං ඔභාසෙන්තො තිට්ඨති.

බකඛුභ්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අඤ්ඤාතරඛුභ්මසුත්තවණ්ණනා

176. තෙජොකසිණපරිකම්මං කත්වාති “තෙජොකසිණපරිකම්මප්ඤ්ඤානං සමාපජ්ජිස්සාමි”ති විත්තුප්පාදො එවෙන්ථ තෙජොකසිණපරිකම්මං. න හි බුද්ධානං අඤ්ඤාසං විය තත්ථ ඤානසමාපජ්ජනෙන පරිකම්මපපඤ්ඤො අත්ථි සබ්බත්ථෙව විණ්ණවසිභාවස්ස පරමුක්කංසභාවජ්ජත්තත්තා. තස්ස කිර ඛුභ්මුනො “යථාහං එවං මහානුභාවො අඤ්ඤො නත්ථි”ති ලද්ධි, යං සන්ධාය වුත්තං – “නත්ථි සො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා, යො ඉධ ආගච්ඡෙය්‍යා”ති. භගවා තස්ස තං ලද්ධිං විස්සජ්ජෙතුං තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වා තස්ස උපරි ආකාසෙ නිසීදි. තෙන වුත්තං “තෙජොධාතුං...පෙ.... තථාගතං දිස්වා”ති. අට්ඨිවෙධං වියං විජ්ඣිතබ්බො අට්ඨිවෙධි, යථා අට්ඨිං විජ්ඣිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආභවිව තිට්ඨති, එවං විජ්ඣිතබ්බොති අත්ථො. අයං පන අට්ඨිවෙධි විය අට්ඨිවෙධි, යථා සො ලද්ධිං විස්සජ්ජෙති, එවං පටිපජ්ජිතබ්බොති අත්ථො. සෙසානන්ති මහාකස්සපමහාකස්පිනඅනුරුද්ධත්ථෙරානං.

අඤ්ඤාඛුභ්මසර්විමානාලඬිකාරාදීනං පහාති ඛුභ්මානං සර්වපහා විමානප්පහා අලඬිකාරවත්ථාදීනං පහාති ඉමස්මිං ඛුභ්මලොකෙ ඉමා සබ්බා පහා අත්තනො පහස්සරභාවෙන අභිභවන්තං. නත්ථි මෙ සාති ඉදානි මෙ සා දිට්ඨි නත්ථි, “නත්ථි සො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා, යො ඉධ ආගච්ඡෙය්‍යා”ති අයං ලද්ධි නත්ථි. තෙනාහ “තත්තාස්ස...පෙ.... පහීනා”ති. එත්ථාති එතස්මිං සමාගමෙ. යථා තස්ස

බ්‍රහ්මනො සබ්බසො දිට්ඨිගතං විමුච්චති ධම්මවක්ඛු උප්පජ්ජති, එවං මහන්තං ධම්මදෙසනං දෙසෙසි.

“අජ්ජාපි තෙ, ආවුසො” තිආදිනා වුත්තෙන තත්තකෙනෙව. සරූපෙන වුත්තාති පට්ඨමෙන පාදෙන චතස්සො, දුතියෙන එකන්ති එවං පඤ්ච අභිඤ්ඤා සරූපෙන වුත්තා. කස්මා එත්ථ දිබ්බසොතං නාගතන්ති? ආහ “තාසං වසෙන ආගතමෙවා” ති. යෙන ඉමා ලොකුත්තරා අභිඤ්ඤා අධිගතා, න තස්ස දිබ්බසොතසම්පාදනං භාරියං පටිපක්ඛවිගමෙන සුබ්බෙනෙව ඉජ්ඣානතො.

අඤ්ඤතරබ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බ්‍රහ්මලොකසුත්තවණ්ණනා

177. පච්චෙකං ද්වාරබාහන්ති පච්චෙකං ද්වාරබාහං. පච්චෙක-සද්දො වෙන්ථ ආවුත්තිවසෙන වෙදිතබ්බො; “පච්චෙකං පච්චෙක”න්ති ආහ “එකෙකො එකෙක”න්ති. තෙසු හි එකො පච්චෙකබ්‍රහ්මා ගන්ධකුටියා එකද්වාරබාහං නිස්සාය ධීතො, අපරො අඤ්ඤං. පච්චෙකබ්‍රහ්මාති ච එකචාරි බ්‍රහ්මා, න පරිසචාරි බ්‍රහ්මාති අත්ථො. සම්ද්ධි නාම සග්ගෙ සුබ්‍රපකරණෙහි, බ්‍රහ්මානඤ්ච ඥානං සුබ්‍රපකරණන්ති ඥානසුබ්බෙන සම්ද්ධොති. සම්පත්තියා වෙපුල්ලප්පත්තතා බ්‍රහ්මානඤ්ච අභිඤ්ඤාගුණෙහි වෙපුල්ලප්පත්තීති ආහ “ඒතොති අභිඤ්ඤාපුප්ඵෙහි සුපුප්ඵිතො” ති. අසහන්තොති නසහන්තො නරොචෙන්තො.

සතපදන්ති සතසද්දො. රූපවසෙනාති රූපසද්දවසෙන, රූපසද්දෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. තථා පන්තිවසෙනාති එත්ථාපි. එකච්චෙති එකෙ මිගාරි, තෙසං බ්‍රහ්මානිසාරූපකානං පඤ්චසතානීති අත්ථො. “කස්ස අඤ්ඤස්ස උපට්ඨානං ගම්ස්සාමි” ති විමානසම්පත්තියං විමිහයක්ඛිකො අහඬිකාරවසෙන වදති. රණන්ති නින්දන්ති එතෙහිති රණා, දොසා. විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විකාරූප්පත්ති රූප්පනං රූපස්ස පවෙධනන්ති ආහ “සීතාදිහි ච නිච්චං පවෙධිත”න්ති. සුමෙධො සුන්දරපඤ්ඤො සො සත්ථා රූපෙ න රමති, කිං පන මන්දපඤ්ඤො රූපෙ සරණඤ්ච පවෙධිතඤ්ච අපස්සන්තො රමසීති අධිප්පායො.

බ්‍රහ්මලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා

178. පමාණකරානං රාගාදීනං අභාවතො බීණාසවො රාගාදිවසෙන න සක්කා ඉමං පමාතුන්ති අප්පමෙය්‍යො, අප්පමෙය්‍යානි චා චත්තාරි අරියසච්චානි විජ්ඣන්තා ධීතත්තා පමිතං පමෙය්‍යං තස්ස කතො පරිමෙය්‍යො නත්ථී. තෙනාහ “බීණාසවො...පෙ.... දීපෙති” ති. තන්ති බීණාසවං. පමෙතුං රන්ධගවෙසි හුත්වා චජ්ජතො පරිච්ඡින්නදිතුං. යථාසභාවතො තස්ස මිනනෙ නිහිනපඤ්ඤාය අවකුප්පපඤ්ඤං.

කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කතමොදකතිස්සසුත්තවණ්ණනා

179. කිං කුසලගවෙසිතාය ‘‘කිං කුසලං අකුසල’’න්තිආදිනා කින්ති සුභාති එතායාති කිස්ස වා වුවචති පඤ්ඤා.

කතමොදකතිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තුරුබුහ්මසුත්තවණ්ණනා

180. ආබාධො එතස්ස අත්ථිති ආබාධිකො. අනන්තරසුත්තෙති අනාගතානන්තරෙ සුත්තෙ. වරාකොති අනුග්ගභවචනමෙව, න නිජ්ජරියායෙන වුත්තචනං. පියසීලාති ඉමිනා එතස්මිං අත්ථෙ නිරුත්තිනයෙන ‘‘පෙසලා’’ති පදසිද්ධිති දස්සෙති. කබරක්ඛිනීති බ්‍යාධිබලෙන පරිහින්තවණ්ණනාය කබරභූතාති අක්ඛිනී. යත්තකන්ති යං ත්වං භගවතො චචනං අඤ්ඤථා කරොසි, තත්තකං තයා අපරද්ධං, තස්ස පමාණං නත්ථිති අත්ථො. යස්මා අනාගාමිනො නාම කාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදා පහිනා භොන්ති, ත්වඤ්ච දිට්ඨො කාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදවසෙන ඉධාගතො, තස්මා යාව තෙ ඉදං අපරද්ධන්ති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අදිට්ඨිජ්ජත්තොති අජ්ජත්තදිට්ඨිනිමිත්තො. ගිලවිසො විය වියං ගිලිත්වා යිතො විය. කුදාරිසදිසා මූලපච්ඡන්දනට්ඨෙන. උත්තමත්ථෙති අරහත්තෙ. බිණ්ණසවොති වදන්ති සුතක්ඛත්තො විය අවෙලං කොරක්ඛත්තියං. යො අග්ගසාවකො විය පසංසිතබ්බො බිණ්ණසවො, තං ‘‘දුස්සීලො අය’’න්ති යො වා වදන්ති. සමකොව විපාකොති පසංසියනින්දා විජ්ජමානගුණපරිධංසනවසෙන පචත්තා යාව මහාසාවජ්ජනාය කටුකතරවිපාකා, තාව නින්දියපසංසාපි මහාසාවජ්ජනාය සමවිපාකා තත්ථ අවිජ්ජමානගුණසමාරොපනෙන අත්තනො පරෙසං මිච්ඡාපටිපත්තිහෙතුභාවතො පසංසියෙන තස්ස සමභාවකරණතො ව. ලොකෙපි හි අයං පුරෙ සමණගාරය්හො භොති, පගෙව දුජ්ජපටිපන්නදුජ්ජපටිපත්තොති සමං කරොන්තිති.

සකෙනාති අත්තනො සාපතෙය්‍යෙන. අයං අජ්ජමත්තකො අපරාධො දිට්ඨධම්මිකත්තා සජ්ජතිකාරත්තා ව තස්ස. අයං මහන්තතරො කලි කතුපචිතස්ස සම්පරාසිකත්තා අජ්ජතිකාරත්තා ව.

‘‘නිරබ්බදො’’ති ගණනාවිසෙසො එකොති ආහ ‘‘නිරබ්බදගණනායා’’ති, සතසහස්සං නිරබ්බදානන්ති අත්ථො. නිරබ්බදපරිගණනං පන භෙට්ඨා වුත්තමෙව. යමරියගරහී නිරයං උපෙතීති එත්ථ යථාවුත්තං ආයුජ්ජමාණං පාකතිකෙන අරියුපවාදිනා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘අග්ගසාවකානං පන ගුණමහන්තතාය තතොපි අතිවිය මහන්තතරා එවා’’ති වදන්ති.

තුරුබුහුමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා

181. ද්වෙ කොකාලිකනාමකා භික්ඛු, තතො ඉධ අධිප්පෙන නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුං – “කො අයං කොකාලිකො”ති? පුච්ඡා. සුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්තිං දස්සෙතුං – “කස්මා ව උපසඬ්ඡිති”ති? පුච්ඡා. අයං කිරාතිආදි යථාක්කමං තාසං විස්සජ්ජනං. විවෙකවාසං වසිතුකාමත්තා අප්පිච්ඡන්තා ය ව මා කස්සව්...පෙ.... වසිංසු.

පක්කම්ස්සන්තීති ආසාතං උප්පාදෙසි අත්තනො ඉච්ඡාචිසාතනනො. ථෙරා භික්ඛුසඬ්ඡස්ස නියාදයිංසු පසුත්තවාචාය අකතත්තා ථෙරෙහි ව අදිපිතත්තා. පුබ්බෙපි...පෙ.... මඤ්ඤෙති ඉමිනා ථෙරානං කොභඤ්ඤෙ යිතභාවං ආසඬ්ඡති අවණෙ වණං පස්සන්තො විය, සුද්ධෙ ආදාසතලෙ ලෙඛං උට්ඨාපෙත්තො විය ව.

අපරජ්ඣිත්වාති භගවතො සම්මුඛා “පාපභික්ඛු ජාතා”ති වත්වා. ආහ “සද්ධාය ආකරො පසාදාවහො”ති. පවත්තසද්ධායිකො වාති අත්ථොති ආහ “සද්ධාතබ්බවවනො”ති.

පීළකා නාම බාහිරතො පට්ඨාය අට්ඨිං භින්දති, ඉමා පන පඨමංයෙව අට්ඨිං භින්දිත්වා උග්ගතා. තරුණබෙලුවමත්තියොති තරුණබ්ලේඵලමත්තියො. විසගිලිතොති ඛිත්තපහරණො. තඤ්ච බලිසං විසසමඤ්ඤා ලොකෙ. “ආරක්ඛදෙවතානං සුත්වා”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

මගධරට්ඨෙ සංචොභාරතො මාගධකො පත්තො, තෙන. තිලසකටං තිලවාහාඵති චුත්තො. පච්චිතබ්බට්ඨානස්සාති නිරයදුක්ඛෙන පච්චිතබ්බපදෙසස්ස. එතං “අබ්බුදො”ති නාමං.

වස්සගණනාති එකතො පට්ඨාය දසගුණිතං අබ්බුදආයුම්භි, තතො පරං විසතිගුණං නිරබ්බුදාදීසු වස්සගණනා වෙදිතබ්බා. සබ්බත්ථාති අබ්බාදීසු පදුමපරියොසානෙසු සබ්බෙසු නිරයෙසු. එසෙව නයොති හෙට්ඨිමතො උපරිමස්ස උපරිමස්ස විසතිගුණතං අතිදිසති.

කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සනඬ්ඡුමාරසුත්තවණ්ණනා

182. පොරාණකත්තාති නිබ්බන්තිත්වා විරකාලත්තා. ජාතත්තා ජනො, තං ඉතො ජනෙනො, තස්මිං. බත්තියො සෙට්ඨො ලොකමරියාදපරිපාලනාදිනා සම්මාපටිපත්තියං සත්තානං නියොජනෙන බහුකාරත්තා. සො හි පරෙ තථා පටිපාදෙන්තො සයම්පි තත්ථ පතිට්ඨිතොයෙව භොතීති සෙට්ඨො චුත්තො. පටිපක්ඛවිජ්ඣානට්ඨෙන පුබ්බෙනිවාසාදිනං විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජාති. සද්ධාහිරොත්තප්පඛාහුසච්චවීරියසතිපඤ්ඤාති ඉමෙ සත්ත සද්ධම්මා. චරන්ති අගතපුබ්බං දිසං එතෙහීති වරණානි, සීලාදයො පන්නරස ධම්මා.

සනඬිකුමාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා

183. අප්පඤ්ඤත්තෙ එව සික්ඛාපදෙ ඡෙජ්ජගාමිකම්මස්ස කතත්තා සලිඬිගෙනෙව ච ඨිතත්තා “දෙවදත්තො සාසනතො පක්කන්තො”ති න චත්තබ්බොති අවිරපක්කන්තෙති එත්ථ “සාසනතො පක්කන්තෙ”ති අචත්වා “වෙච්චනතො ගයාසීසං ගතෙ”ති චුත්තං. පකතත්තො හි භික්ඛුසඬ්ඨිසං භින්දෙය්‍යා, න අපකතත්තොති. වළවායාති වළවාය කුච්ඡියං ජාතං.

දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අත්ඨකචින්දසුත්තවණ්ණනා

184. ජනතන්ති ජනානං සමුහං, ජනසඤ්චරණට්ඨානන්ති අත්ථො. මනුස්සානං අනුපචාරෙති යත්තකෙ කසනාදිකිච්චං කරොන්තානං සඤ්චාරො භොති, එත්තකං අතික්කමීත්වා අනුපචාරෙ. සංයොජනවිජ්ජමොක්ඛාති සංයොජනවිමොක්ඛහෙතු. විවෙකරතිං පවිවෙකසුඛජ්ඣානං අලහන්තො. විත්තානුරක්ඛණත්ථන්ති පුබ්බෙ මං මනුස්සා “අරඤ්ඤවාසෙන පවිචිත්තො අසංසට්ඨො ආරද්ධවීරියො”ති මඤ්ඤිංසු, ඉදානි ගාමන්තෙ වසන්තං දිස්වා ගණසඬ්ඨිගණිකාය නිවුට්ඨොති අප්පසාදං ආපජ්ජිස්සන්ති. යදිපි මෙ ඉධ අභිරති නත්ථි, එවං සන්තෙපි ඉධෙව වසිස්සාමීති වික්ඛිත්තචිත්තෙන හුත්වා න වසිතබ්බං, කො අත්ථො චිත්තවසං ගන්ත්වාති අධිප්පායො. සතිපට්ඨානපරායණොති සතිපට්ඨානභාවනාරතො. එවං භිස්ස ගණවාසොපි පාසංසො විවෙකවාසෙන විනා සමණකිච්චස්ස අසිජ්ඣානතො.

වට්ඨගයතො පමුත්තො අජ්ඣාසයවසෙනාති අධිප්පායො.

නිසීදි තත්ථ භික්ඛුති ඉමිනා සත්තුපලද්ධියා අනිස්සිතත්තා යථාරුචියා තෙසං නිසජ්ජං දස්සෙති. තෙනාහ “ඉමිනා”තිආදි.

ඉමිනා ව ඉමිනා ව ආකාරෙත ජාතන්ති න අනුස්සවදස්සනමෙතං, න අනුස්සවග්ගහණං. තක්කහෙතු නයහෙතු වා න වදාමීති යොජනා. පිටකං ගන්ථො සම්පදියති එතස්සාති පිටකසම්පදානං, ගන්ථස්ස උග්ගණ්හනතො තෙන පිටකස්ස

උග්ගණ්භනකභාවෙන, කෙනචි ගන්ථානුසාරෙන එවං න වදාමිති අත්ථො. බ්‍රහ්මස්ස සෙට්ඨස්ස ධම්මස්ස වරියං වාවසිකං පවත්තතිති බ්‍රහ්මවරියං, ධම්මදෙසනා. භාවිතෙන මරණස්ස සබ්බසො භාගෙන විජ්ජනානෙන මරණපරිව්වාහිනං. තෙ ව බිණ්ණානිකාති ආහ “බිණ්ණාසවාන”න්ති.

දසධා දසාති දසක්ඛන්තුං දස. අඤ්ඤන්ති පඤ්චසතාධිකසහස්සතො අඤ්ඤං. පුඤ්ඤභාගිනොති විච්චිතිස්සිතපුඤ්ඤස්ස භාගිනො තස්සා දෙසනාය එත්තකා සත්තා ජාතාති ගණතුං අහං න සක්කොමිති දස්සෙති. බ්‍රහ්මධම්මදෙසනන්ති බ්‍රහ්මුතා වුත්තං ආහ.

අන්ධකචින්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අරුණවතීසුත්තවණ්ණනා

185. අභිභූ සම්භවොති තෙසං ද්වින්තං මහාථෙරානං නාමානි. තෙසං විභාගං දස්සෙතුං “තෙසු”තිආදි වුත්තං. එතෙ ද්වෙ තස්ස භගවතො අග්ගසාවකාති දස්සෙති. අවජ්ඣායන්තීති හෙට්ඨා කත්වා වින්තෙන්නි. බිය්‍යන්ති තං ලාමකතො වින්තෙතබ්බතං පාපෙන්ති පාපකතං කරොන්ති. විත්ථාරයන්තාති තමෙව ලාමකතො වින්තෙතබ්බතං වෙසුල්ලං පාපෙන්තා. සබ්බෙ පාසණ්ඩා අත්තනො අත්තනො සමයෙ සිද්ධන්තෙ සබ්බෙ දෙවමනුස්සා අත්තනො අත්තනො සමයෙ පටිලාභෙ පටිලද්ධඅත්ථෙ පුරිසකාරං වණ්ණයන්තීති යොජනා.

ආරම්භවීරියන්ති මච්චුසෙනාසඬ්ඛාතකිලෙසධුනනෙ ආරම්භවීරියං, යා “ආරම්භධාතු”ති වුච්චති. නික්කමවීරියන්ති කොසජ්ජපටිපක්ඛභූතං වීරියං, යා “නික්කමධාතු”ති වුච්චති. පයොගං කරොථාති පරං පරං යානං අක්කමනතො තතොපි බලවතරං භාවනාභියොගං පවත්තෙථාති අත්ථො. තෙනාහ “පරක්කමථා”ති. කිලෙසසෙනා නාම රාගාදිකිලෙසසමුහො, සො මරණපච්චයභාවතො “මච්චුනො සෙනා”ති වුච්චති. තඤ්චි සන්ධාය වුත්තං “මහාසෙනෙන මච්චුනා”ති (ම. නි. 3.272, 275, 276). ඛන්ධානං පඨමාභිනිබ්බන්ති ජාති, තදඤ්ඤං පන තෙසං පටිපාටි පවත්තං සංසාරොති අධිජ්ජායෙනාහ “ජාතිඤ්ච සංසාරඤ්චා”ති. යස්මා “එකමිපි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො”තිආදිසු තස්මිං තස්මිං භවෙ ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නඛන්ධජ්ජවත්ති “ජාතී”ති වුච්චති, සා එව යාව පරිනිබ්බානා අපරාපරං පවත්තමානො සංසාරො “ඉතො චිතො සංසරණ”න්ති කත්වා, තස්මා ආහ “ජාතිසඬ්ඛාතං වා සංසාර”න්ති. පරිච්ඡෙදන්ති පරියොසානං. ඔහාසං එරිති සම්බන්ධො. ආලොකට්ඨානෙති අත්තනා කතආලොකට්ඨානෙ. ආලොකකිව්චං නත්ථීති අන්ධකාරට්ඨානෙ ආලොකදස්සනං විය ආලොකට්ඨානෙ ආලොකදස්සනකිව්චං නත්ථී. තස්මා තෙසං සත්තානං “කිං ආලොකො අයං, කස්ස නු ඛො අයං ආලොකො”ති? විචින්නානං වින්තෙන්නානං. සබ්බෙති සහස්සිලොකධාතුයං සබ්බෙ දෙවමනුස්සා. ඔසටාය පරිසායාති ධම්මස්සවනත්ථං සබ්බොසටාය පරිචිතපරිච්ඡින්නාය පරිසාය. සද්දං සුණ්ණි සුනි න කෙවලං සද්දමෙව

සුභිංසු, අථ ඛො අත්ථොපීති යථාධිප්පෙනො තෙසං පකතිසවනුපවාරෙ විය පාකටො අහොසි, තිසහස්සිලොකධාතුං විඤ්ඤාපෙසීති.

අරුණවතීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

186. එවං තං කුසිනාරාය හොතීති යථා අනුරොධපුරස්ස ථූපාරාමො දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං හොති. තස්මාති යස්මා නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපෙච්ච වත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති උපවත්තනන්ති වුව්වති, තස්මා. තන්ති සාලපන්තිභාවෙන ධීතං සාලවනං. අත්තරෙනාති වෙමජ්ඣෙ. අප්පමජ්ජනං අප්පමාදො, සො පන අත්ථතො ඤාණුපසංහිතා සති. යස්මා තත්ථ සතියා බ්‍යාපාරො සාතිසයො, තස්මා “සතිඅච්ඡපවාසෙනා”ති වුත්තං. අප්පමාදපදෙයෙව පක්ඛිපිත්වා අහාසි අත්ථතො තස්ස සකලස්ස බුද්ධවචනස්ස සඨගණ්හනතො.

කුසිනාරාය විත්තෙ ව පරමුක්කංසගතවසිභාවතාය “එත්තකෙ කාලෙ එත්තකා සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්වා පරිනිබ්බාසිස්සාමී”ති කාලපරිච්ඡේදං කත්වා සමාපත්තිසමාපජ්ජනං පරිනිබ්බානපරිකම්මන්ති අධිප්පෙනං. ථෙරොති අනුරුද්ධත්ථෙරො.

අයම්පි වාති යථාවුත්තපඤ්චසට්ඨියා කුසිනාරායං සමාපන්නකථාපි සඨබ්බෙපකථා එව. කස්මා? යස්මා හගවා තදා දෙවසිකං වළඤ්ජනසමාපත්තියො සබ්බාපි අපරිභාපෙන්වා සමාපජ්ජී එවාති දස්සෙන්තො “නිබ්බානපුරං පවිසන්තො”තිආදිමාහ. වතුච්ඡති...පෙ.... පවිසිත්වාති එත්ථ කෙචි තාව ආහු “හගවා දෙවසිකං ද්වාදසකොට්ඨසතසහස්සක්ඛන්තුං මහාකරුණාසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, ද්වාදසකොට්ඨසතසහස්සක්ඛන්තුමෙව එලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තස්මා තදාපි වතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසඨිබ්බා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති. වුත්තඤ්ඤෙනං හගවතා ‘තථාගතං, හික්ඛවෙ, අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධං ද්වෙ විතක්කා බහුලං සමුදාවරන්ති ඛෙමො ව විතක්කො පච්චෙකො ව විතක්කො’ති (ඉතිවු. 38). ඛෙමො හි විතක්කො හගවතො මහාකරුණාසමාපත්තිං පුරෙත්වා ධීතො, පච්චෙකවිතක්කො අරහත්තඵලසමාපත්තිං. බුද්ධානං හි භවඨගපරිවාසො ලහුකො මත්ථකප්පත්තො සමාපත්තීසු වසිභාවො, තස්මා සමාපජ්ජනවුට්ඨානාති කතිපයවිත්තක්ඛණ්ණෙනෙව ඉජ්ඣන්ති. පඤ්ච රූපාවචරසමාපත්තියො වතස්සො අරූපසමාපත්තියො අප්පමඤ්ඤාසමාපත්තියා සද්ධිං නිරොධසමාපත්ති අරහත්තඵලසමාපත්ති වාති ද්වාදසෙනා සමාපත්තියො හගවා පච්චෙකං දිවසෙ දිවසෙ කොට්ඨසතසහස්සක්ඛන්තුං පුරෙහන්තං සමාපජ්ජති, තථා පච්ඡාහත්තන්ති එවං වතුච්ඡතිකොට්ඨසතසහස්සසඨිබ්බා දෙවසිකං වළඤ්ජනකකසිණසමාපත්තියො”ති.

අපරෙ පනාහු “යං තං භගවතා අභිසම්බොධිදිවසෙ පච්ඡිමයාමෙ පටිච්චසමුප්පාදභිගමුබ්බෙන පටිලොමනයෙන ජරාමරණතො පටියාය ඤාණං ඔතාරෙත්වා අනුපදධම්මවිපස්සනං ආරහන්තෙන යථා නාම පුරිසො සුචිදුග්ගං මහාගහනං මහාවනං ඡින්දන්තො අන්තරන්තරා නිසානසිලායං ඵරසුං නිසිතං කරොති, එවමෙවං නිසානසිලාසදිසියො සමාපත්තියො අන්තරන්තරා සමාපජ්ජිත්වා ඤාණස්ස තික්ඛවිසදභාවං සම්පාදෙතුං අනුලොමපටිලොමතො පච්චෙකං පටිච්චසමුප්පාදභිගෙසු ලක්ඛකොට්ඨසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන සම්මසනඤාණං පවත්තෙති, තදනුසාරෙන භගවා බුද්ධභූතොපි අනුලොමපටිලොමතො පටිච්චසමුප්පාදභිගමුබ්බෙන විපස්සනාවසෙන දිවසෙ දිවසෙ ලක්ඛකොට්ඨලසමාපත්තියො සමාපජ්ජති, තං සන්ධාය වුත්තං, ‘චතුර්විසතිකොට්ඨසනසහස්සසඬ්ඛා සමාපත්තියො පච්ඡිත්වා’”ති.

ඉමානි ද්වෙපි සමනන්තරානෙව පච්චචෙක්ඛණායපි යෙභුයොන නානන්තරියකතාය ඤානපක්ඛිකභාවතො. යස්මා සබ්බපච්ඡිමං භවභිගවිත්තං තතො තතො වචනතො “චුථී”ති වුච්චති, තස්මා න කෙවලං අයමෙව භගවා, අථ බො සබ්බෙපි සත්තා භවභිගවිත්තෙනෙව වචන්තීති දස්සෙතුං “යෙ හි කෙච්ඡී”තිආදි වුත්තං. දුක්ඛසච්චෙනාති දුක්ඛසච්චපරියාපන්තෙන වුතිචිත්තෙන කාලං කාලකිරියං කරොන්ති පාපුණන්ති, කාලගමනතො වා කරොන්ති පෙච්චාති.

පටිභාගපුග්ගලචිරහිතො සීලාදිගුණෙහි අසදිසතාය සදිසපුග්ගලරහිතො. සඬ්ඛාරා වූපසම්මන්ති එත්ථාති වූපසමොති එවං සඬ්ඛාතං ඤාතං කථීතං නිබ්බානමෙව සුබන්ති. ලොමහංසනකොති ලොමානං හට්ඨභාවාපාදනො. හිංසනකොති අවීතරාගානං භයජනකො ආසි අහොසි. සබ්බාකාරවරගුණුපෙතෙති සබ්බෙහි ආකාරවරෙහි උත්තමකාරණෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්තාගතෙ. අසඬ්ඛුට්තෙනාති අකුට්තෙන විජ්ජාරිකාභාවතො. සුචිකසිතෙනෙවාති පිතිසොමනස්සයොගතො සුට්ඨු විකසිතෙන. වෙදනං අධිවාසෙසි සභාවසමුදයාදිතො සුට්ඨු පඤ්ඤාතත්තා. අනාවරණවිමොක්ඛො සබ්බසො නිබ්බිදභාවො. තෙනාහ “අපඤ්ඤත්තිභාවුපගමො”ති. පජ්ජොතනිබ්බානසදිසොති පදීපස්ස නිබ්බානසදිසො තත්ථ විලිසිත්වා අවට්ඨානාභාවතො.

පරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

බ්‍රහ්මසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. බ්‍රාහ්මණසංයුත්තං

1. අරහන්තවග්ගො

1. ධනඤ්ජානීසුත්තවණ්ණනා

187. ධනඤ්ජානීගොත්තානි එත්ථ පුබ්බපුරිසතො ආගතස්ස කුලවංසස්ස නාමාභිධානසඬ්ඛානං ගං තායතීති ගොත්තං. (කිං පන තන්ති? අඤ්ඤකුලපරම්පරාසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං.) ධනඤ්ජානීගොත්තං එතිස්සන්ති ධනඤ්ජානීගොත්තා. තස්සා උදානස්ස කාරණං පුච්ඡිත්වා ආදිතො පටියාය විභාවෙතුං “සො කිරා”තිආදි වුත්තං. නානාරසභොජනං දෙතීති යොජනා. පඤ්චගොරසසම්පාදිතං සාලිභත්තං සුපසාකඛ්‍යඤ්ජනං නානාරසං බ්‍රාහ්මණභොජනං. මණ්ඩලග්ගග්ගන්ති මණ්ඩලග්ගසඬ්ඛානං බග්ගං. දුට්ඨො හි බග්ගො මණ්ඩලග්ගො දීසග්ගොති. තත්ථ යස්ස අග්ගො මණ්ඩලාකාරෙන ඨිතො, සො මණ්ඩලග්ගො. යස්ස පන අසිපුත්තිකා විය දීසො, සො දීසග්ගො.

සාසනානි අනුසාසනා. “නමො...පෙ.... සම්බුද්ධස්සා”ති එවං වුත්තා පඤ්චපදිකගාථා. සත්ථුසාසනෙ හි ලොකියච්ඡන්දං අනපෙක්ඛිත්වා එසා පඤ්චපදිකගාථානි දට්ඨබ්බා. ඔක්කාවරධරානි පුබ්බපුරිසසඬ්ඛානඋක්කාකවංසවරධාරිකා. සක්කානි සක්කුණෙය්‍යං.

එවන්ති “සවෙ මෙ අඬගමඬගානී”තිආදිනා ඉමිනා පකාරෙන. “පඤ්ච ගාථාසතානි පන අට්ඨකථං ආරුළුහානි, ඉධ පන ද්වෙ එව උද්ධටා”ති වදන්ති. පහරිතුං වානි එකචාරම්පි හත්ථෙත වා පාදෙන වා පහරිතුම්පි පරාමසිතුම්පි අසක්කොන්නොති අත්ථො. සො හි තස්සා අරියසාවිකාය ආනුභාවෙන අත්තනො සාමත්ථියෙන වසෙ වත්තාපනත්ථං සන්තප්ඡිත්වාපි තදනුවත්තන්තො නිබ්බිසො අහොසි. තෙනාහ “හොති”තිආදි.

තස්ස බ්‍රාහ්මණස්සානි අත්තනො සාමිකබ්‍රාහ්මණස්ස. උපසංහරන්තීති උපනෙන්නී. තස්මිං සමයෙති තස්මිං දුක්ඛුප්පත්තිකාලෙ “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා දුක්ඛා”ති භගවතො වචනං අනුස්සරිත්වා “දසබලස්ස භගවතො”තිආදීසු යථාපරිචිතං ගුණපදං අනුස්සරි. තෙනාහ “දසබලං සරී”ති.

බන්තිසොරච්චරහිතතාය කුප්ඤ්ඤිත්වා. හිප්ඡිත්වානි සංයතාභාවතො තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අත්තරෙ මෙත්තිහෙදෙන හිප්ඡිත්වා. එවමෙව්නි යථා එතරහි අකාරණෙන, එවමෙව අඤ්ඤදාපි අකාරණෙනානි අත්ථො. නික්කාරණතාදීපනෙ එවං-සද්දො, එව-සද්දො පන අවධාරණත්ථො. නික්කාරණතා ව නාම නිරත්ථකතා, නිරත්ථකච්ඡපලාපභාවෙනෙත්ථ එවං-සද්දස්ස ගහණෙ පවත්ති ගවෙසිතබ්බා. ගරහන්ථො වායං එවං-සද්දො අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං. ගරහන්ථතා වස්ස වසලිසද්දසන්නිධානතො පාකටා එව.

ගාමනිගමරට්ඨපුජිතොති ඉමිනා ගාමනිගමරට්ඨසාමිකෙහි පුජිතභාවො දීපිතො ගාමාදීනං තෙසං වසෙ වත්තනතො. අසුකස්ස නාම පුග්ගලස්ස. සෙසන්ති අභික්කන්තන්තිආදි, යම්පි වඤ්ඤං ඉධාගතං හෙට්ඨා වණ්ණිතඤ්ච.

ධනඤ්ජානිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අක්කොසසුත්තවණ්ණනා

188. භාරද්වාජොව සොති භාරද්වාජො නාම එව සො බ්‍රාහ්මණො. ගොත්තවසෙන හි තයිදං නාමං, විසෙසෙන පනෙනං ජාතන්ති දස්සෙතුං “පඤ්චමත්තෙහි”තිආදි වුත්තං. ජාතිකතාති ඤාතිවග්ගභානිකතා. පක්ඛො භින්නොති තතො එව ඤාතිපක්ඛො නට්ඨො. යථා දොමනස්සිතො අනත්තමනොති වත්තබ්බං ලහති, එවං කුපිතොති ආහ “දොමනස්සෙන වා”ති. දසහිති අනවසෙසපරියාදානවසෙන වුත්තං පඤ්චහි ගාථාසතෙහි අක්කොසන්තො තථා අක්කොසෙය්‍යාති කත්වා. තත්ථ පන යෙන කෙනචි අක්කොසන්තොපි අක්කොසතියෙව නාම. කරොසි මම භාතිකස්ස පබ්බජ්ජං.

සම්භුඤ්ජතිති සම්භොගං කරොති. අක්කොසාදිහි එකතො භුඤ්ජති. විනිහරතිති බ්‍යතිහාරං කරොති, අක්කොසතො පච්චක්කොසනාදිනා විනිමයං කරොතිති අත්ථො. තෙනාහ “කතස්ස පටිකාරං කරොති”ති. අස්ස අනුස්සවවසෙන සුත්වා “සපති ම”න්ති සඤ්ඤිතො භයං උප්පජ්ජිති යොජනා. අස්සාති බ්‍රාහ්මණස්ස. සුත්වාති පදං උභයත්ථාපි යොජෙතබ්බං “තවෙවෙනං බ්‍රාහ්මණාති සුත්වා, අනුස්සවවසෙන සුත්වා”ති ව. කාමං කිසවච්ඡාදයො සපනං නාදංසු, දෙවතානංයෙව හි සො අත්ථො, සත්තානං පන තථා සඤ්ඤා උප්පන්නා, සොපි තථාසඤ්ඤි අභොසි. තෙනාහ “අනුස්සවවසෙනා”ති.

දන්තස්ස සබ්බසො දමථං උපගතත්තා. නිබ්බිසෙවනස්සාති රාගදොසාදිහෙතුකච්ඡ්ඵන්දනරහිතස්ස. තස්සෙවාති පටිකුජ්ඣන්තස්සෙව පුග්ගලස්ස තෙන කොධෙන පාපං හොති පාපස්ස සන්තානන්තරසඬ්ඤාතියා අභාවතො. කෙචි පන “තස්සෙවාති තස්සෙව පටිකුජ්ඣන්තපුරිසස්ස තෙන පටිකුජ්ඣනෙන. පාපියොති පටිකුජ්ඣන්තපුග්ගලස්ස ලාමකතරො”ති එවමෙත්ථ අත්ථං වදන්ති. සතියා සමන්තාගතො හුත්වා පටිසඬ්ඛානෙ ධීතො අධිවාසෙති, න සහො මුල්ලො හුත්වාති අධිප්පායො. උභින්නං තිකිච්ඡන්තන්ති උභින්නං උප්පන්නකොධසඬ්ඛානං කිලෙසබ්‍යාධිං තිකිච්ඡන්තං වූපසමෙත්තං තං පුග්ගලං. යො පුග්ගලොතිආදිනා පුරිමාසු ගාථාසු පවත්තිතාති පදානි සම්බන්ධිත්වා දස්සෙති. පඤ්චසු බන්ධෙසු යාථාවතො විනිතා අරියධම්මස්ස කොවිදා නාම භොන්තිති ආහ “ධම්මස්සාති පඤ්චක්ඛන්ධධම්මස්සා”ති. ඉදානි තමත්ථං පරිපුණ්ණං කත්වා දස්සෙන්නො ආහ “වතුසච්චධම්මස්ස වා”ති.

අක්කොසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අසුරින්දකසුත්තවණ්ණනා

189. තෙනෙවාති භාතුපබ්බජිතෙනෙව. අස්සෙවාති තිතික්ඛස්ස. “තං ජයං භොති”ති ලිඛිගවිපල්ලාසවසෙන චුත්තන්ති ආහ “සො ජයො භොති”ති, දුජ්ජයං කොධං තිතික්ඛාය ජිනන්තස්සාති අධිජ්ජායො. යස්මා තිතික්ඛාදයො න කොධවසිකං ධුරං, තං පන බාලානං මඤ්ඤනාමත්තන්ති ඉධ ඉමමත්ථං විභාවෙතුං “කතමස්සා”තිආදි චුත්තං. විජානතොව ජයො න අවිජානතො තිතික්ඛාය අභාවතො. න හි අවිජානන්තො අන්ධබාලො කොධං විජෙතුං සක්කොති. කෙවලං ජයං මඤ්ඤති කිලෙසෙහි පරාජිතො සමානොජිති අධිජ්ජායො.

අසුරින්දකසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

4. බ්ලඬගිකසුත්තවණ්ණනා

190. සුද්ධන්ති කෙවලං සම්භාරවිරහිතං. සම්භාරයුත්තන්ති කටුකභණ්ඩාදිසම්භාරසහිතං. කඤ්ජිතො නිබ්බන්තන්තා කඤ්ජිකං, ආරනාලං, බ්ලඬගන්ති අත්ථො. නාමං ගහිතං සඬගිතිකාලෙ “බ්ලඬගිකභාරද්වාජො”ති විසෙසනවසෙන. තයොති ධනඤ්ජානියා සාමිකො භාරද්වාජො, අක්කොසකභාරද්වාජො, අසුන්දරිකභාරද්වාජොති ආදිතො තිස්ස සුත්තෙසු ආගතා තයො. මෙති මය්හං.

බ්ලඬගිකසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

5. අහිංසකසුත්තවණ්ණනා

191. එසාති බ්‍රාහ්මණො. “අහිංසකො අහ”න්ති තදත්ථං සාධෙතුං ඉච්ඡාය කථෙසිති චුත්තං. “අහිංසකපඤ්ඤං පුච්ඡී”ති. තථා චෙ අස්සාති යථා තෙ නාමස්ස අත්ථො, තථා චෙතං භවෙය්‍යාසි අන්වත්ථනාමකො භවෙය්‍යාසි අහිංසකො එව සියාති. න දුක්ඛාපෙති දුක්ඛමත්තමිපි න උජ්ජාදෙති, දුක්ඛතො අපනෙතීති අත්ථො.

අහිංසකසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

6. ජටාසුත්තවණ්ණනා

192. ජටාපඤ්ඤස්සාති “අන්තොජටා බහිජටා”ති එවං ජටාපරියායස්ස පඤ්ඤස්ස.

ජටාසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

7. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

193. සුද්ධිකපඤ්ඡාසාති ‘‘නාමාභිමංකො සුඡ්ඤ්ඤි’’ති එවං.

සුද්ධසන්තිස්සිතස්ස පඤ්ඡාසාති. සීලසම්පන්නොති පඤ්චවිධනියමලක්ඛණෙන සීලෙන සමන්තාගතො. තපොකම්මන්ති

අනසන්තපඤ්චාතපතප්පනාදිපරිහෙදනතපොකම්මං කරොන්තොපි. විජ්ජාති තයො වෙදාති වදන්ති ‘‘තාය ඉධලොකත්ථං පරලොකත්ථං ඤායන්ති’’ති කත්වා.

ගොත්තවරණන්ති ගොත්තසංඛ්ඛාතං වරණං. බ්‍රාහ්මණො සුඡ්ඤ්ඤි

පෙට්ඨජාතිකත්තා. තථා හි සො එව තපං ආවරිතුං ලහති, න ඉතරො. අඤ්ඤා

ලාමිකා පජාති ඉතරවණ්ණං වදති. වචනසහස්සමිපිති ගාථානෙකසහස්සමිපි.

අන්තො කිලෙසෙහි පුත්තිකො සභාවෙන පුත්තිකො. කිලිට්ඨෙහි කායකම්මාදීහි කායදුච්චරිතාදීහි.

සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අග්ගිකසුත්තවණ්ණනා

194. අග්ගිපරිවරණවසෙනාති අග්ගිහුත්තජුහනවසෙන. සන්තිහිතොති

මිස්සිභාවං සම්පාපිතො. තථාභූතො ව සො සප්පිනා සද්ධිං යොජිතො නාම හොතිති

ආහ ‘‘සංයොජිතො’’ති. අපායමග්ගං ඔක්කමති මිච්ඡාදිට්ඨිමිච්ඡාසංඛිකප්පාදීනං

අත්තනො සන්තානෙ සමුප්පාදනතො. තෙනාහ ‘‘ඉමං ලද්ධි’’න්තිආදි.

ජාතියාති සදොසකිරියාපරාධස්ස අසම්භවෙන පරිසුද්ධාය ජාතියා.

නානප්පකාරෙ අට්ඨාරසවිජ්ජාට්ඨානසඤ්ඤිතෙ ගන්තෙ. සුතවාති සුත්වා නිට්ඨං

පත්තො අග්ගදක්ඛිණියායත්තාති අධිප්පායො.

පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණෙනාති ඉදං ලොකෙ සාසනෙ ව නිරුජ්ඣතාවසෙන චුත්තං.

අඤ්ඤෙ හි පුබ්බෙතිවාසං ජානන්තා පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණෙනෙව ජානන්ති, හගවා

පන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙනපි ජානාති. දිබ්බෙන චක්ඛුනාති එත්ථාපි එසෙව

නයො. සබ්බසො ජාති ඛියති එතෙනාති ජාතික්ඛයො, අග්ගමග්ගො, තෙන

පත්තබ්බත්තා ආපන්නත්තා ව ජාතික්ඛයො අරහත්තං. ජාතිත්වා

වොසිතවොසානොති විජානිතබ්බං චතුසච්චධම්මං මග්ගඤ්ඤාණෙන ජාතිත්වා

සොළසන්නම්පි කිච්චානං වොසිතවොසානො.

උප්පත්තිං දීපෙත්වාති පායසදානස්ස ආගමනං පකාසෙත්වා. ගාථාහි අභිගීතන්ති ද්විති ගාථාහි මයා අභිගීතං. අභුඤ්ජිතබ්බන්ති භුඤ්ජිතුං න යුත්තං.

‘‘අභොජනෙය්‍ය’’න්ති කස්මා චුත්තං, නනු හගවතො අප්ඤ්ඤාසයො අච්චන්තමෙව

සුද්ධොති? සච්චමෙතං, බ්‍රාහ්මණො පන පුබ්බෙ අදාතුකාමො පච්ඡා ගාථා සුත්වා

ධම්මදෙසනාය මුදුහදයො හුත්වා දාතුකාමො අභොසි, තස්මා තං භික්ඛුනං අනාගතෙ

දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනත්ථං පටික්ඛිපි. තථා හි අනන්තරසුත්තෙ කසිභාරද්වාපසුත්තෙ

ව එවමෙව පටිපජ්ජි. තෙනාහ ‘‘ත්ථං බ්‍රාහ්මණා’’තිආදි. කිලඤ්ජමිහි...පෙ....

පකාසිතාති එතෙන ගාථං උද්දෙසට්ඨානෙව යපෙත්වා හගවා බ්‍රාහ්මණස්ස

විත්ථාරෙන ධම්මං දෙසෙසීති දස්සෙති. ගායනෙනාති ගායනකෙන, ගානෙන වා. අත්ථඤ්ච ධම්මඤ්චාති සදෙවකස්ස ලොකස්ස භිතඤ්චෙව තස්ස කාරණඤ්ච. සම්පස්සන්තානන්ති සම්මදෙව පස්සන්තානං. ධම්මොති පවෙණ්ඤාගතො වාරිත්තධම්මො න හොති. භොජනෙසු උක්කංසගතං දස්සෙතුං “සුඛාභාජන”න්ති ආහ. ධම්මෙ සතීති අරියානං ආචාරධම්මෙ සති තං ආලම්බිත්වා ජීවන්තානං එතදෙව සෙට්ඨන්ති “සොමං භුඤ්ජෙය්‍ය පායස”න්ති තං ආරබ්භ කථාය උප්පන්තන්තා.

සල්ලක්ඛෙති අයං බ්‍රාහ්මණො. සෙසා පච්චයා නිද්දොසා තෙ ආරබ්භ කථාය අප්පචත්තිතන්තා. කුක්කුච්චවූපසන්තන්ති අග්ගිආභිතපදස්ස විය සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අන්තෙන පානෙනාති ලක්ඛණවචනමෙතං යථා “කාකෙහි සප්පි රක්ඛිතබ්බ”න්ති. තෙනාහ “දෙසනාමත්තමෙත”න්ති. බහුසස්සඵලදායකං සුඛෙත්තං විය පටියත්තන්ති සම්මා කසනඛ්ඡනඋදකානායනාපනායනාදිනා සුසප්පිතං ඛෙත්තං විය සීලාදිගුණවිසෙසසම්පාදනෙන පටියත්තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං එතං.

අග්ගිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුන්දරිකසුත්තවණ්ණනා

195. ආනෙත්වා හුනිතබ්බතො ආහුති. සප්පිමධුපායසාදීහි අග්ගිං ජුහොති එත්ථාති අග්ගිහුත්තං, සාධිට්ඨානං වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “අග්‍රායතන”න්තිආදි. සුවිසොධිතො වස්සාති නිහිනජාතිකානං අනෙත සුට්ඨු විසොධිතො ව භවෙය්‍ය. “මෙ”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

අඵලං කරොතීති ඉතො පට්ඨාය යාව දෙමීති පදං. තාව අනන්තරසුත්තවණ්ණනාය ආගතසදිසමෙවාති පෙය්‍යාලවසෙන යපෙසි, න සප්පිසඬ්ඛාරට්ඨපනං. භිමපාතස්ස ව සීතවාතස්ස ව පට්ඨාහනත්ථන්ති අකාරණමෙතන්ති තං අනාදියිත්වා අඤ්ඤමෙව සුකාරණං දස්සෙතුං “පට්ඨලොවා”තිආදි වුත්තං. සඤ්ජානිත්වාති “නායං බ්‍රාහ්මණො”ති සඤ්ජානිත්වා.

නිවකෙසන්තන්ති රස්සකෙසන්තං. බ්‍රාහ්මණානං සුද්ධිඅත්ථා සිඛාති ආහ “පවත්තමත්තමපි, සිඛං අදිස්වා”ති, “පරමහංසපරික්ඛාදිනා”ති කෙවි.

අකාරණං දක්ඛිණෙය්‍යභාවස්ස ජාති අදක්ඛිණෙය්‍යභාවහෙතුනං පාපධම්මානං අපටික්ඛෙපභාවතො. එතන්ති සීලාදිහෙදං වරණං. දක්ඛිණෙය්‍යභාවස්ස කාරණං අදක්ඛිණෙය්‍යභාවකාරකපාපධම්මානං තදඬිගාදිවසෙන පජ්භනතො. අස්සාති බ්‍රාහ්මණස්ස. තමත්ථන්ති තං දක්ඛිණෙය්‍යභාවස්ස කාරණතාසඬ්ඛාතමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො. සාලාදිකට්ඨා ජාතොවාති සාලාදිවිසුද්ධකට්ඨාව ජාතො. සාපානදොණ්ඤාදිඅවිසුද්ධකට්ඨා ජාතො අග්ගිකිච්චං න ව න කරොති. එවන්ති යථා අග්ගි යතො කුතොව ජාතොපි අග්ගිකිච්චං කරොතියෙව, එවං වණ්ඩාලකුලාදිසු ජාතොපි දක්ඛිණෙය්‍යො න න හොති ගුණසම්පදාවසෙන අරියානං වංසෙ

පජාතන්ත්‍රාති ආහ “ගුණසම්පත්තියා ජාතිමා”ති. ධිතියා ගුණසම්පත්තියා පමුඛභාවං දස්සෙතුං “සො හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ධිතියාති වීරියෙන. තඤ්ඤි අනුප්පන්නානං කුසලධම්මානං උප්පාදනපරිවුහනෙනි තෙ ධාරෙති. හීරියා දොසෙ නිසෙධෙති, සම්මදෙව පාපානං ජිගුච්ඡනෙ සති තෙසං පවත්තියා අවසරො එව නත්ථි. මොනධම්මෙන ඤාණසංඛ්‍යාතෙන ඔත්තජ්ජධම්මෙන. කාරණාකාරණජානනකොති තෙසං තෙසං ධම්මානං යථාභූතං යානං, පාපධම්මානං වා විජ්ජකාරසභාවට්ඨානං ජානනකො.

පරමත්ථසච්චෙන නිබ්බානෙන ආරම්මණපච්චයභූතෙන අරියමග්ගෙන දන්තො. ඉන්ද්‍රියදමෙනාති තතො එව අරියෙන ඉන්ද්‍රියසංවරෙන උපගතො. විදන්ති තෙහි සච්චාතීති වෙදා. මග්ගවෙදානං අන්තන්ති අරියඵලං. කිලෙසානං අන්තන්ති තෙසං අනුප්පාදනිරොධට්ඨානං. යඤ්ඤොති අග්ගඵලං. නිරත්ථකන්ති අඵලං තෙසං අනාගමනතො, ආගතානම්පි අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යාභාවතො. ජුහති දෙති.

සුසිට්ඨන්ති සුදානං අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යලාභෙන. සුහුතන්ති තස්සෙව වෙච්චනං. අථ වා සුසිට්ඨන්ති සුට්ඨ සම්මදෙව යිට්ඨං සාරෙ උපතීතං මම ඉදං දෙය්‍යවත්ථු. සුහුතන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

උපහට්ඨත්තෙති බ්‍රාහ්මණෙන “භුඤ්ජතු භව”න්ති උපතීතමත්තෙ. නිබ්බත්තිතොපමෙවාති සවත්ථුකං අග්ගභෙත්වා වත්ථුතො විවෙචිතඔපමෙව. තෙන තං සුබ්බමත්තං ගතන්ති තං භත්තසෙසං සබ්බසො සුබ්බමභාවං ගතන්ති ඔජාය අනොලාරිකතාය පුරිමාකාරෙතෙව පඤ්ඤායමානතං සන්ධාය වුත්තං, න පන ඔජාය එව කෙවලාය ගහණං සන්ධාය. සා හි අවිනිබ්භොගවුත්තිතාය විසුං ගණ්හිතුං න සක්කා, තස්මා දෙවතාහිපි සවත්ථුකා ගස්හති. මනුස්සානං වත්ථුති කරජකායමාහ. ඔලාරිකවත්ථුතාය දෙවානං විය ගහණි න තික්ඛාති දිබ්බොපසම්මිස්සතාය සම්මා පරිණාමං න ගච්ඡති. සුබ්බමාපි සමානා දිබ්බොජා තෙන පායසෙන මිස්සිතා ඔලාරිකසම්මිස්සතාය සුබ්බමවත්ථුකානං දෙවානං සුබ්බා න භොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති “ගොයුසෙ පනා”තිආදිනා. පරිභොගවත්ථුතො ඔලාරිකතාය වා දෙවානං දුක්කරං සම්මා පරිණාමෙතුං, දිබ්බොජාය ගරුතරභාවෙන මනුස්සානං. තෙනාහ භගවා “න බ්බාහ”න්තිආදි. සමාපත්තිවිත්තසමුට්ඨිතා තෙජොධාතු ඤානානුභාවසන්තෙජීතා තික්ඛතරා භොතීති වුත්තං “අට්ඨ...පෙ.... පරිණාමෙය්‍යා”ති. භගවතො පන සුද්ධෙනෙව පරිණමතීති වුත්තං “පාකතිකෙනෙවා”ති, ඤානානුභාවජ්ජත්තෙන ඤානෙන විනා සභාවසිද්ධෙනෙව.

“අප්පහරිතෙ”ති එත්ථ අප්ප-සද්දො “අප්පිච්ඡො”තිආදිසු විය අභාවත්ථොති ආහ “අප්පහරිතෙති අහරිතෙ”ති. පාතිසතෙපි පායසෙ. න ආලුළුතීති න ආවිලං භොති. අනාගන්තාව ගච්ඡෙය්‍ය “අත්තනාපි න පරිභුඤ්ඡී, අඤ්ඤෙසං න දාපෙසී, කෙවලං පායසං නාසෙසී”ති දොමනස්සජ්ජත්තො.

දාරු සමාදහානොති දාරුහරිද්දි දාරුස්මිං තස්ස දහන්තො. යදීතිආදි දාරුක්ඛාපනස්ස බහිද්ධභාවසාධනං අසුද්ධභෙත්තං පටිපක්ඛාභාවතො තස්ස. බන්ධාදීසු කුසලාති තෙසු සභාවතො සමුදයතො අත්ථභිගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතො ජානනතො ඡෙකා පණ්ඩිතා. ඤාණජොතින්ති ඤාණමයං ජොතිං. ජාලෙමීති පජ්ජලිතං කරොමි. නිව්චං පජ්ජලිතග්ගි සබ්බත්ථකමෙව විගතසම්මොහන්ධකාරතාය එකොභාසභාවතො. සබ්බසො වික්ඛෙපාභාවතො නිව්චසමාහිතත්තො. එවං වදතීති වරිතං බ්‍රහ්මවරියං ගහෙන්වා වරාමීති එවං වත්තමානං විය වදති ආසන්නතං හදයෙ යපෙත්වා.

බාරිභාරොති බාරිභාරසදිසො. තෙනාහ “යථා”තිආදි. බන්ධෙන වස්භමානොති කාපෙ පක්ඛිපිත්වා බන්ධෙන වස්භමානො. පට්ඨියා සද්ධිං ඵුසෙති භාරස්ස ගරුකභාවෙන කාපස්ස පරිණමනෙන. මානෙන අත්තතො ජාතිආදීනි පග්ගණ්හතො අඤ්ඤස්ස තානි න සහතීති ආහ – “තත්ථ තත්ථ ඉස්සං උප්පාදෙන්තො”ති, තත්ථ තත්ථ ජාතිආදිමානවත්ථස්මිං ගරුතරග්ගහණෙන සංසිදෙය්‍යාති අධිප්පායො. කොධො ධුමොති යථාපි භාසුරො අග්ගි ධුමෙන උපක්කිලිට්ඨො, එවං කොධෙන උපක්කිලිට්ඨො. ඤාණග්ගීති තස්ස කොධො ධුමො. මුසාවාදොව මොසවජ්ජං. යථා ඤාණෙ සති මුසාවාදො නත්ථි, එවං මුසාවාදෙ සති ඤාණමිපීති තෙන තං නිරොධිතං විය භොතීති ආහ – “මුසාවාදෙන පටිච්ඡන්තං ඤාණ”න්ති. යථා සුජාය විනා බ්‍රාහ්මණානං යාගො න ඉජ්ඣති, එවං පහුතජ්විභාය විනා සත්ථු ධම්මයාගො න ඉජ්ඣතීති ජිව්හා සුජාපරියායා චුත්තා. ජොති ධියති එත්ථාති ජොතිට්ඨානං වෙදි, යං අග්ගිකුණ්ඩං. සත්තානං හදයං ජොතිට්ඨානං ඤාණග්ගීතො තත්ථ සමුප්පලනතො. අත්තාති චිත්තං “ආහිතො අහං මානො එත්ථා”ති කත්වා.

ධම්මො රහදොති අස්සද්ධියාදිආලසියාභාවතො කිලෙසමලපක්ඛාලනතො පරමග්ගිතිබ්බුතාවහනතො අරියමග්ගධම්මො අනාවිලො රහදො. හෙට්ඨුපරියවාලුකාති විපරිවත්තිතවාලුකා හුත්වා. ආලුලාති ආකුලජාතා. පණ්ඩිතානං පසත්ථොති පණ්ඩිතානං පුරතො සෙට්ඨො. සෙට්ඨභාවෙන සත්තො පාසංසො හුත්වා කිලෙසෙ හින්දති සමුච්ඡන්දතීති සබ්හිති චුච්චති. තෙනාහ “උත්තමට්ඨෙනා”ති. තථා වාහ හගවා “මග්ගානට්ඨභිකො සෙට්ඨො”ති (ධ. ප. 273).

වච්ඡව්චන්ති ඉමිනා “වතුරභිගසමන්තාගතා වාචා සුපරිසුද්ධා භොතී”ති සම්මාවාචං දස්සෙති. සච්චසංයමපදෙහි දස්සිතා මග්ගධම්මා ඉධ “ධම්මො”ති අධිප්පෙතාති ආහ – “ධම්මොති ඉමිනා...පෙ.... දස්සෙති”ති. මග්ගසච්චං ගහිතං අනන්තරගාථාය අනෙකෙහි විසෙසෙත්වා චුත්තත්තා. අත්ථතොති පුබ්බභිගමත්තාදිඅත්ථතො. තාය හි සකිච්චං කරොන්තියා ඉතරෙ සබ්බෙහි තදනුවත්තිකා භොන්ති. තග්ගතිකත්තාති සම්මාදිට්ඨියා උපකාරකභාවෙන තාය සමානගතිකත්තා. ආරම්මණඤ්චි විතක්කෙනාහටං පඤ්ඤා විචිතිතුං සක්කොති. තථා හි සො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන සභිගහං ගතො. ධම්මොති සභාවතො සමාධි

ගහිතො, ඉතරෙ ද්වෙ තදුපකාරත්තා. තථා හි “එවංධම්මා තෙ භගවත්තො” තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.197; සං. නි. 5.378) සමාධි “ධම්මො” ති වුත්තො. පරමත්ථසච්චං ගහිතං සබ්බෙසං සෙට්ඨභාවතො. යථාහ – “යාවතා, හික්ඛවෙ, ධම්මා සඬ්ඛතා වා අසඬ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී” ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34). අත්ථකොති තතො එව පරමත්ථකො, අනන්තරං වුච්චමානානං වා මග්ගධම්මානං ආරම්මණභාවතො. පඤ්චඨගානි ගහිතානි තාසං මග්ගභාවතො. තීණි අඬ්ඟානි. බ්‍රහ්මවරියං නාමාති එතං නිබ්බානගාමී උත්තමට්ඨෙයන මග්ගබ්‍රහ්මවරියං නාම. මජ්ඣෙ සිතාති ලීනුද්ධච්චාදිඅන්තද්වයවිච්ඡින්නෙ මජ්ඣෙ මජ්ඣිමපටිපදාභාවනං නිස්සිතා. සස්සතුච්ඡෙදග්ගහණං හෙත්ථ පධානතාය නිදස්සනමත්තං. සෙට්ඨප්පත්තීති සෙට්ඨභාවප්පත්ති. ත-කාරො පදසන්ධිකරොති “ස උජුභුතෙසු” ති වත්තබ්බෙ මජ්ඣෙ ත-කාරො පදසන්ධිකරො, “ස දුජුභුතෙසු ති කෙච් පඨන්ති, තෙසං ද-කාරො පදසන්ධිකරො. ස-ඉති සුන්දරිකො බ්‍රාහ්මණො වුත්තොති කත්වා ආහ “ස ත්ව” තිති, සො ත්වන්ති අත්ථො. ධම්මො සාරියො පරිධානභූතා අලඬ්ඛාරා එතස්සාති ධම්මසාරී. අථ වා ධම්මෙහි සාරිතවාති ධම්මසාරී, තෙහි සාරත්ථා ඨිතවාති අත්ථො. තෙනාහ “කුසලධම්මෙහි” තිආදි.

සුන්දරිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බ්‍රහ්මිකරසුත්තවණ්ණනා

196. සමන්තකොති දක්ඛිණවාමානං වසෙන සමන්තකො. ඌරුඛද්ධාසනන්ති ඌරුතං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජනං. ද්විත්තං ඌරුතං අඤ්ඤමඤ්ඤබන්ධනවසෙන ආභුජිතාකාරං සන්ධායාහ “ආභුජිත්වාති බන්ධිත්වා” ති. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං යපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති “උජුං කාය” තිති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ “උපරිමං සරීරං උජුකං යපෙත්වා” ති. තං පන උජුකට්ඨපනං සරුපතො පයොජනතො ව දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා” තිආදි වුත්තං. පරිමුඛන්ති එත්ථ පරි-සද්දො අභිසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ” තිති, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරත්ථා කම්මට්ඨානංයෙව පුරෙක්ඛතොති අත්ථො. පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා” තිආදීසු විය. මුඛන්ති නිය්‍යානට්ඨො “සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛ” තිතිආදීසු විය. පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො හි නිය්‍යානට්ඨො, තස්මා පරිග්ගහිතනිය්‍යානන්ති සබ්බථා ගහිතසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. ඡබ්බණ්ණා...පෙ.... නිසීදි බ්‍රාහ්මණස්ස පසාදසඤ්ජානනත්ථං. අට්ඨිමුඛා වරමානාති ගොවරං ගණ්හන්තා.

අජ්ජසට්ඨිත්ති අජ්ජ ඡන්තං පුරණි සට්ඨි දිවසවුත්ති, අජ්ජ ආදිං කත්වා ඡ දිවසෙති අත්ථො. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. අජ්ජ ඡදිවසමත්තකාති අජ්ජතො ඡට්ඨදිවසමත්තකා. ලාමකාති නිහිතා නිජ්ඵලා. තෙනාහ “තිලබාණුකා” තිආදි.

උස්සාහෙනාති උද්ධං උද්ධං පසාරෙන අභිභවතෙන. තං පන නෙසං අභිභවනං දස්සෙතුං “කණ්ණනඩගුට්ඨාදීනී”තිආදිමාහ.

“උප්පාටකපාණකා”ති තචං උප්පාටෙත්වා විය බාදකපාණකා උභකාමඩ්ගුලාදයො.

කළාරපිඬගලාති නික්ඛන්තපිඬගලක්ඛිකා, කළාරපිඬගලාති වා රත්තගත්තා ව පිඬගලවක්ඛුකා ව. තිලකාහතාති ආහතතිලකා, තිලප්පමාණෙහි බින්දුහි සමන්තතො සන්ථතසරීරා.

පටිගාලාහි බ්‍රාහ්මණස්ස ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙස්සිති පකතියා තස්ස අත්තනා කටෙතබ්බං ධම්මදෙසනං පබ්බජ්ජාගුණකිත්තනවසෙන සත්තහි වඩ්ඪෙස්සි. පබ්බජිත්වාති ඉණායිකානං අත්තනො පලිබොධං තථා තථා ජානාපෙත්වා පබ්බජිත්වා.

යථා ව තත්ථ භගවා පටිපජ්ජී, තං දස්සෙතුං “පුන දිවසෙ”තිආදි චුත්තං.

තං තං කුලසරං පෙසෙත්වාති තං තං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ධීතරං තස්ස තස්සානුච්ඡවිකස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස දෙන්තො තං තං කුලසරං පෙසෙත්වා බ්‍රාහ්මණධම්මෙ ගරුකරණාභාවතො.

“නට්ඨෙ මනෙ පබ්බජිතෙ, නපුංසකෙපි භත්තරි;
ඉත්ථියා පතිසෙට්ඨාය, න අඤ්ඤො පති ඉච්ඡියො”ති. —

අයඤ්ඤි බ්‍රාහ්මණධම්මො. අයයිකට්ඨානෙති මාතාමහිට්ඨානෙ යපෙසි සත්ථු විත්තාරාධනවසෙනාති.

බහුධීතරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උපාසකවග්ගො

1. කසිභාරද්වාජසුත්තවණ්ණනා

197. දක්ඛිණාගිරිස්මිත්ති දක්ඛිණාගිරිජනපදෙ, තස්මිං දක්ඛිණාගිරිජනපදෙ දක්ඛිණාගිරිවිහාරෙ. ඛන්ධෙසු යපෙත්වා යුගෙ යොත්තෙහීති යොත්තරජ්ජුහි යුත්තාති පයොජිතාති ඉච්චෙව අත්ථො.

පයමදිවසෙති වපනදිවසෙසු පයමදිවසෙ ආරද්ධදිවසෙ. පඤ්චඩ්ගානිපි පරිපුණ්ණානි, පගෙව ඉතරඩ්ගානීති දස්සෙතුං “පරිපුණ්ණපඤ්චඩ්ගා”ඉච්චෙව චුත්තං. හරිතාලමනොසිලාඅඤ්ජනෙහි උරත්ථනාදීසු යපිතත්තා ආභාය

උප්පලගත්තා. අවසෙසා බලිබද්දා. කිලන්තගොණං මොවෙත්වා අකිලන්තස්ස
යොජනං කිලන්තපරිවත්තනං.

සිහකුණ්ඩලානීති සිහමුඛකුණ්ඩලානි. බ්‍රහ්මවේදනන්ති බ්‍රහ්මනො වේදනසදිසං,
අස්සනබවේදනසදිසන්ති අත්ථො.

බුද්ධානං කිව්වානි කාලවසෙන විහත්තානි පඤ්ච කිව්වානි භවන්ති.
පුරෙහත්තකිව්වන්ති භත්තතො පුබ්බෙ බුද්ධෙන කාතබ්බකිව්වං. චිත්තාමෙත්වානි
ඵලසමාපත්තියා කාලං චිත්තාමෙත්වා. කදාචි ඵකොතිආදි තෙසං තෙසං
විනයොගානං විනයනානුරූපපටිපත්තිදස්සනං. පකතියානි පකතිබුද්ධවෙසෙන.
බුද්ධානං හි රූපකායස්ස අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිත-බාත්තිංසමභාපුරිස-
ලක්ඛණ-කායප්පභා-බ්‍යාමප්පභා-කෙතුමාලාවිචිත්තතා බුද්ධවෙසො. කදාචි
අනෙකෙහි පාටිභාරියෙහි වත්තමානෙහිති ඉමිනා පාරමිතං නිස්සන්දභූතානි
පාටිභාරියානි රූච්චසෙනෙව පකාසනකානි භවන්ති, න සබ්බදානි දස්සෙති. ඵවඤ්ච
කත්වා “ඉන්ද්‍රිලස්ස අන්තො යපිතමත්තෙ දක්ඛිණපාදෙ”තිආදිවචනං සමත්ථිතං
හොති. භගවතො කායෙ පිතරස්මිතං යෙභ්‍යොනාය “සුවණ්ණරසසිඤ්චනානි
වියා”ති වත්වා කායමිහි නිලාදිරස්මිහි තභං තභං පිතමිස්සිතං සන්ධාය
“විචිත්‍රපට්‍ඨපරික්ඛිත්තානි විය වා”ති චුත්තං. මධුරොනාකාරොන සද්දං කරොන්ති
තුට්ඨරවරවනතො.

තත්ථානි විහාරෙ. ගන්ධමණ්ඩලමාලෙති භත්ථෙන කතපරිභණ්ඩෙ
සමොසරිතගන්ධපුප්ඵදාමෙ මණ්ඩලමාලෙ.

උපට්ඨානෙති පමුබ්බෙ. “ඔවදනී”ති වත්වා තත්ථොවාදං සාමඤ්ඤතො
දස්සෙතුං, “හික්ඛවෙ”තිආදි චුත්තං. සම්පත්තීති වක්ඛාදිඉන්ද්‍රියපාරිපූරි වෙව
භත්ථාදිසම්පදා ව. සමස්සාසිතකායො කිලමට්ඨිනොදනෙන. “තඤ්ච බො
සමාපජ්ජනෙතා”ති වදන්ති. දුතියභාගෙහි ඉමිනා අපරභාගං තයො භාගෙ කත්වා
තත්ථ පුරිමභාගං සෙය්‍යානිසජ්ජාවසෙන සමාපත්තීහි චිත්තාමෙතීති දස්සෙති.
ලොකන්ති රාජගහාදීසු යං තදා උපනිස්සාය විහරති, තත්ථ අඤ්ඤත්ථ වා
බුජ්ඣනකං විනයොසත්තලොකං බුද්ධවක්ඛුනා වොලොකෙති. කාලයුත්තන්ති
තෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකකාලානුරූපං. සමයයුත්තන්ති තස්සෙව වෙවචනං.
සමයයුත්තන්ති වා තෙහි ආජානිතබ්බවිසෙසපටිලාභානුරූපං.

පටිසල්ලිනොති කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා සමාපත්තිං සමාපන්නො. අධිප්පායං
සම්පාදෙන්නො තං අවිරාධෙන්නො, අජ්ඣාසයානුරූපන්ති අත්ථො.

සකල...පෙ.... දෙවතායොති ඵත්ථ ලොකධාතුසාකල්‍යං දට්ඨබ්බං, න
දෙවතාසාකල්‍යං. න හි මහාසමයෙ විය සබ්බදා මජ්ඣිමයාමෙ දසසහස්සවක්කවාලෙ
සබ්බත්ථ සබ්බා දෙවතා සත්ථු සමීපං උපගච්ඡන්ති. කිලාසුභාවො කිලමථො.

විහාරවීරපරිවත්තනවසෙනානි විහාරෙ නිවන්ථනිවාසනපරිවත්තනවසෙන.
ආදියිත්වානි පාරුපනවසෙන ගහෙත්වා. තෙනාහ “ධාරෙත්වා”ති. භික්ඛාචාරන්ති
භික්ඛත්ථං වරිතබ්බට්ඨානං.

අතිරොවමානන්ති තං තං අතික්කමිත්වා සමන්තතො සබ්බදිසාසු විරොවමානං.
සරිරප්පහන්ති අත්තතො සරිරප්පහං. ජඩ්ගමං විය පද්ධමසරන්ති රතනමයකිඤ්ජක්ඛං
රජතමයකණ්ණිකං සමන්තතො සම්පුල්ලිතකඤ්චනපද්ධමං සඤ්චාරිමසරං විය.
ගගනකලන්ති අබ්බමහිකාදිඋපක්කිලෙසවිගමෙන සුවසුද්ධආකාසතලං විය. තම්පි හි
තාරාගණකිරණජාලසමුප්පලතාය සමන්තතො විරොවති. කනකසිඛරන්ති
කනකගිරිසිඛරං. සිරියා ජලමානන්ති සබ්බසො අනවජ්ජාය සබ්බාකාරෙන
පරිපුණ්ණකායනාය අනඤ්ඤසාධාරණාය රූපකායසිරියා සමුප්පලං, යස්සා
රුවිරහාවො විද්ධෙ විගතවලාහකෙ පුණ්ණමාසියං පරිපුණ්ණකලමනොමමණ්ඩලං
චන්දමණ්ඩලං අතිරොවති, පහස්සරහාවො සහස්සරංසිකිරණතෙජොජාලසමුප්පලං
සූරියමණ්ඩලං අභිභවති, ගෙමසමුප්පලහාවො තද්දුහයෙ අභිභුයා පවත්තමානං
එකක්ඛණෙ දසසහස්සිලොකධාතුවිජ්ජොතනසමත්ථං-මහාබ්‍රහ්මනො පහාසමුදයං
අභිවිභවිව භාසති තපති විරොවති.

සමන්තපාසාදිකෙති සමන්තතො පසාදාවගෙ. තඤ්ච ඛො සබ්බසො
සරිතබ්බතායාති ආහ “පසාදනීයෙ”ති. උත්තමදමථසමථමනුප්පත්තෙති කායවාචාහි
අනුත්තරං දත්තභාවඤ්චෙව අනුත්තරං චිත්තවූපසමඤ්ච සම්පත්තෙ. අප්පසාදෙනාති
පසාදාභාවෙන, පසාදපටික්ඛෙපෙන වා අස්සද්ධියෙන. උභයථාපි නොති අප්පසාදො
මච්ඡරියන්ති උභයථාපි නො ඵව, අථ ඛො අනත්තමනතාය උපාරම්භාධිප්පායෙන
අපසාදෙන්තො, භගවතො මුඛතො කිඤ්චි දෙසෙතුකාමො වා ඵවමාහ. තත්ථ
කාරණං දස්සෙන්තො “භගවතො පනා”තිආදිමාහ. අතිත්තන්ති තිත්ති.
අගච්ඡන්තං. කම්මභඩ්ධන්ති කම්මහානිං.

තික්ඛපඤ්ඤො ඵස බ්‍රාහ්මණො, තථා හි න වීරස්සෙව අරහත්තං සච්ඡිකරිස්සති.
කථාපවත්තනත්ථම්පි ඵවමාහ – “ඵවං අහං ඉමස්ස කඤ්චි ධම්මං යොතුං
ලභිස්සාමි”ති. වෙනෙය්‍යවසෙනාති අත්තතො කසනකාරිභාවකිත්තනමුඛෙන
විනෙතබ්බපුග්ගලවසෙන.

ඔලාරිකානීති පාකතිකානි. “ඵස උත්තමදක්ඛිණෙය්‍යා”ති
සඤ්ජාතබ්‍රමානො. පාළියං “යුගං වා නඩ්ගලං වා”ති වා-සද්දො
අවුත්තවිකප්පත්ථො. තෙන බීජාදිං සඩ්ගණ්හාති, තස්මා බීජං වා ඊසං වා
පරිග්ගහයොත්තානි වානි අයමත්ථො දස්සිතො හොති. තථා හි භගවා බ්‍රාහ්මණස්ස
පටිච්චනං දෙන්තො “සද්ධා බීජ”න්තිආදිමාහ. පුබ්බධම්මසභාගතායාති පඨමං
ගහිතධම්මසභාගතාය. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං අට්ඨකථාරුළ්භමෙව
ගහෙතබ්බඤ්ච සද්දෙනො අත්ථාපත්තිතො වා ඉධ දට්ඨබ්බං. බුද්ධානං ආනුභාවො
අයං, යදිදං පසඩ්ගාගතධම්මමුඛෙන දෙසනං ආරභිත්වා වෙනෙය්‍යවිනයනං.

අනුසන්ධිකාති ප්‍රවිෂානුසන්ධිවසෙන අනුසන්ධිකා. එවන්ති ඉදානි
 වුවිවමානාකාරෙන. එත්ථාති එතිස්සා දෙසනාය. සොති භගවා. තස්සාති
 බ්‍රාහ්මණස්ස. අනුකම්පායාති අසබ්බඤ්ඤා හි සතිපි අනුකම්පාය ප්‍රවිෂ්තමත්තෙ
 තිට්ඨෙය්‍ය, තථා ජානන්තොපි අනුකම්පකො, භගවා පන උභයධම්මපාරිපුරියා
 “ඉදං අප්‍රවිෂ්ත”න්ති අපරිභාපෙත්වා කථෙති. සමුලන්තිආදිනා සඬබ්බෙපෙන
 වුත්තමත්ථං විවරන්තො “තත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථ ඛිජස්ස කසියා මූලභාවො
 නානන්තරියතො තප්පමාණවිධානතො වාති ආහ “තස්මිං...පෙ....
 කත්තබ්බතො”ති. තෙන අන්වයතො ඛ්‍යතිරෙකතො ව ඛිජස්ස කසියා මූලභාවං
 විභාවෙති. කුසලාති ඉමිනා අකුසලා තතො අඤ්ඤාපි කරොන්ති, තං පන
 අප්පමාණන්ති දස්සෙති.

තස්සාති බ්‍රාහ්මණස්ස ඛිජට්ඨානියස්ස ධම්මස්ස ව උපකාරභාවතො.
 ධම්මසම්බන්ධසමත්ථභාවතොති තථා වුත්තධම්මස්ස එලෙන සම්බන්ධිතං
 යොජෙතං සමත්ථභාවතො. තපො වුට්ඨිති වුත්තවචනං සන්ධාය වුත්තං.
 සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං “අයං හී”තිආදි වුත්තං. කස්සකස්ස
 උපකාරස්ස ඛිජස්ස අනන්තරං වුට්ඨි වුවිවමානා අට්ඨානෙ වුත්තා නාම න හොති.
 කස්මා? ඛිජස්ස වප්පකාලෙ අනුරූපාය වුට්ඨියා ඉච්ඡිතබ්බතො, තස්මා අවසානෙ
 මජ්ඣෙ වා වුවිවමානාය ධම්මසම්බන්ධසමත්ථතා තස්සා විභාවිතා න සියා.
 අත්තතො අවිසයෙති කුමානාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මෙ. පච්ඡාපිති
 කසිසම්භාරකථනතො පච්ඡාපි. වත්තබ්බොති එකත්තෙන වත්තබ්බො.
 තදනන්තරංයෙවති ඛිජානන්තරංයෙව. වුවිවමානා වුට්ඨි සමත්ථා හොති, ඛිජස්ස
 එලෙන සම්බන්ධතො සමත්ථාති දිපිතා හොති අනන්තරවචනෙනෙව තස්සා
 ආසන්නඋපකාරත්තදීපනතො.

සම්පසාදලක්ඛණාති පසිදිතබ්බෙ වත්ථුස්මිං සම්මදෙව පසිදනලක්ඛණා.
 ඔකප්පනලක්ඛණාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුතො එවමෙතන්ති පක්ඛන්දනලක්ඛණා.
 මූලඛිජන්තිආදිසු මූලමෙව ඛිජං මූලඛිජං. එස නයො සෙසෙසුපි ඛිජගාමස්ස
 අධිජපෙතත්තා. භූතගාමො පන මූලං ඛිජං එතස්සාති මූලඛිජන්තිආදිනා
 වෙදිතබ්බො. ඛිජඛිජන්ති පඤ්චමං පන පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා
 විසෙසකාරණභාවතො විරූහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුල්ලො ඛිජසද්දො
 තදත්ථසිද්ධියා මූලාදිසුපි කෙසුචි පවත්තතිති තතො නිවත්තනත්ථං එකෙන ඛිජ-
 සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං “ඛිජඛිජ”න්ති “දුක්ඛදුක්ඛං රූපරූප”න්ති ව යථා.
 එවමිපි ඉමිනා අත්ථෙත ඉමස්සපි නිජපරියායොව ඛිජභාවොති දස්සෙන්නො ආහ
 “තං සබ්බමිපි...පෙ.... ගච්ඡති”ති.

ඉදානි කථඤ්චි වත්තබ්බෙ සද්ධාය ඔපම්මත්තෙ ඛිජෙ සද්ධාය ඛිජභාවං
 විභාවෙතං “තත්ථ යථා”තිආදි ආරද්ධං. කාමං සද්ධුපනිසං සීලං, තථාපි සමාධිස්ස
 විය සබ්බෙසමිපි අනවජ්ජධම්මානං ආදිමූලභාවතො සද්ධායපි පතිට්ඨා හොතිති ආහ
 “හෙට්ඨා සීලමූලෙන පතිට්ඨාති”ති. යස්මා සබ්බස්සෙව පුග්ගලස්ස සද්ධාවසෙන
 සමථවිපස්සනාරම්භො, තස්මා සා “උපරි සමථවිපස්සනඤ්ඤා උට්ඨාපෙති”ති

වුත්තා. තන්ති ධඤ්ඤබ්භං. පථවිරසං ආපොරසන්ති සසම්භාරපථවීආපෙසු
 ලබ්භමානං රසං. ගහෙත්වාති පච්චයපරම්පරාය ගහෙත්වා.
 ධඤ්ඤපරිපාකගහණත්ථන්ති ධඤ්ඤපරිපාකනිබ්බන්තිඅත්ථං. රසන්ති
 සද්ධාසීලමුලහෙතුසමථවිපස්සනාභාවනාරසං ආදිශිත්වා. අරියමග්ගනාලෙනාති
 අරියමග්ගසොතෙන අරියඵලධඤ්ඤපරිපාකගහණත්ථන්ති අරියඵලමෙව
 ධනායිතබ්බතො ධඤ්ඤං තස්ස නිබ්බන්තිඅත්ථං. ධඤ්ඤනාලං නාම කණ්ඩස්ස
 නිස්සයභූතො පච්ඡිමදෙසො, කණ්ඩො තබ්භන්තරො තංනිස්සයොයෙව දණ්ඩො.
 පසවො නාම පුජ්ථං. වුද්ධිත්ති අවයවපාරිපූර්වසෙන වුද්ධිං. විරුළ්භිත්ති
 මූලසන්තානදළ්භතාය විරුළ්භතං. වෙපුල්ලන්ති පත්තනාලාදිහි විපුලභාවං. බීරං
 ජනෙත්වාති තරුණසලාටුකභාවජ්ජත්තියා තණ්ඩුලස්ස බීජස්ස බීජභූතං බීරං
 උජ්ජාදෙත්වා. එසාති සද්ධා. පතිට්ඨන්තිවාති කම්මපථාකම්මපථසම්මාදිට්ඨිසහිතෙන
 ආදිතො පචත්තසීලමත්තෙන පතිට්ඨන්තිවා. වුද්ධිත්තිආදිසු සුපරිසුද්ධාහි
 සීලවිත්තවිසුද්ධිහි වුද්ධිං, දිට්ඨිකඤ්ඤාවිතරණවිසුද්ධිහි විරුළ්භිං.
 මග්ගාමග්ගපටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිහි වෙපුල්ලං පත්වා.
 ඤාණදස්සනවිසුද්ධිබීරන්ති සාදුරසසුච්ඡුද්ධිභාවතො ඤාණදස්සනවිසුද්ධිසඤ්ඤාතං
 බීරං ජනෙත්වා. අනෙක...පෙ.... ඵලන්ති අනෙකපටිසම්භිදා-
 අනෙකාහිඤ්ඤාණපරිපුණ්ණං අරහත්තඵලසීසං නිජ්ජාදෙති.

බීජකිව්චකරණතොති බීජකිව්චස්ස කරණතො. යඤ්චි තංසද්ධිස්ස විසද්ධිස්ස ව
 අත්තතො ඵලස්ස පතිට්ඨාපනසම්බන්ධනනිජ්ජාදනසඤ්ඤාතං බීජස්ස කිව්චං, තස්ස
 කරණතො නිබ්බන්තනතො “එවං සද්ධා බීජකිව්ච”න්ති වුත්තං. ඉමිනා
 අනඤ්ඤසාධාරණං සද්ධාය කුසලධම්මානං බීජභාවං දස්සෙති. සා වාතිආදිනා
 තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. ඉදානි තත්ථ ආගමං දස්සෙන්නො
 “සද්ධාජාතො”තිආදිමාහ. තෙන යථා සප්පුරිසුපනිස්සයස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස ව,
 එවං අනවසෙසාය සම්මාපටිපත්තියා සද්ධා මූලකාරණන්ති දස්සෙති.

ඉන්ද්‍රියසංවරො වීරියඤ්ච අකුසලධම්මෙ, දුක්කරකාරිකා ධුතඨගඤ්ච
 අකුසලධම්මෙ වෙව කායඤ්ච තපති විබාධතීති තපොති වුච්චති. ඉන්ද්‍රියසංවරො
 අධිජ්ජෙතො වීරියස්ස ධොරය්භභාවෙන ගය්භමානත්තා, ඉතරෙසං වුට්ඨිභාවස්ස
 අනුයුඤ්ජමානත්තා. ආදි-සද්දෙන කලලඤ්ඤාරවුට්ඨිආදීනං සඤ්ඤාතො.
 සමනුග්ගහිතන්ති උපගතං. විරුහනාමිලායනනිජ්ජත්තිවචනෙහි
 ධඤ්ඤබ්භසන්තානස්ස විය තෙසං වුද්ධියා සද්ධාබ්භසන්තානස්ස තපොවුට්ඨියා
 ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු උපකාරතං දස්සෙති.

පුරිමපදෙසුපිති අපි-සද්දෙන පරපදෙසුපිති අත්ථො දට්ඨබ්බො “හිරි මෙ ඊසා,
 මනො මෙ යොත්ත”න්ති ඉච්ඡිතත්තා, “සති මෙ”ති එත්ථ මෙ-සද්දො ආනෙත්වා
 යොජෙතබ්බො. උදකම්පි තාව දාතබ්බං භොති නදිතලාකාදිතො ආනෙත්වා.
 වීරියබලිබද්දෙ චතුබ්බිධෙ යොජෙත්වා. නිව්චකාලං අත්ථිති වචනසෙසො.

සහ විපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤා අධිප්පෙතා අමතප්ඵලාය කසියා අධිප්පෙතත්තා. විපස්සනා පඤ්ඤා වානි දුට්ඨාපි පඤ්ඤා උපනිස්සයා හොති විසිට්ඨභාවතො. තෙනාහ “යථා හී”තිආදි. පඤ්ඤාති පකාරෙහි ජානාතීති පඤ්ඤා. පඤ්ඤවතං පඤ්ඤා පුරතො හොති යොනිසොමනසිකාරස්ස විසෙසපච්චයභාවතො, සහජාතාධිපතීසු ව උක්කට්ඨභාවතො. සිරිති සොහග්ගං. සතං ධම්මා සද්ධාදයො, අන්වාසිකාති අනුගාමීතො. ඊසාබද්ධා හොතීති හිරිසඬ්ඛාතර්සාය බද්ධා හොති, පඤ්ඤාය කදාවි අප්පයොගතො මනොසීසෙන සමාධි ඉධ චුත්තොති ආහ “මනොසඬ්ඛාතස්ස සමාධියොත්තස්සා”ති. සමං උපනෙත්වා බන්ධිත්වා බද්ධරජ්ජුකත්තා සමාධියොත්තං. එකතො ගමනන්ති ලීනච්චාරද්ධසඬ්ඛාතං එකපස්සතො ගමනං වාරෙති. මජ්ඣිමාය විපස්සනාවිථියා පටිපාදනතො කායාදීසු සුභසුඛතිච්චත්තභාවවිගමනෙ පඤ්ඤාය විසෙසපච්චයා සතීති චුත්තං – “සතිස්සත්තා පඤ්ඤා”ති තස්සා සතිවිප්පයොගාසඬ්ඛාවතො. සත්තතිස්සනාදීනං අයං විසෙසො – පුරිමපච්ඡිමානං ධම්මානං නිරන්තරතාය එකීභූතානං විය පවත්ති සත්තතිස්සනතා, එකසමුහවසෙන එකීභූතානමිව පවත්ති සමුහස්සනතා, දුබ්බිඤ්ඤායාකිච්චහෙදවසෙන එකීභූතානමිව පවත්ති. කිච්චස්සනතා, එකාරම්මණවසෙන එකීභූතානමිව පවත්ති ආරම්මණස්සනතා. සබ්බෙසං, සබ්බාති වා කිලෙසානං මූලසන්තානකාති සබ්බ...පෙ.... සන්තානකාති. අනුප්පයොගො හි අත්ථො. පදාලෙතීති හින්දති සමුච්ඡිත්දති. සා ව බො “පදාලෙතී”ති චුත්තා ලොකුත්තරාව පඤ්ඤා අනුසයප්පභානස්ස අධිප්පෙතත්තා. සත්තතිස්සනාදිහෙදනා පන ලොකියාපි හොති විපස්සනාවසෙන සනච්චිබ්බොගස්ස නිප්ථාදනතො. තෙනාහ “ඉතරා පන ලොකිකාපි සියා”ති.

හිරියතීති ලජ්ජති, ජිගුච්ඡතීති අත්ථො. තස්මා “පාපකෙහි ධම්මෙහී”ති නිස්සක්කවචනං දට්ඨබ්බං, හෙතුමිහි වා කරණවචනං. ඔත්තප්පමිපි ගහිතමෙව, න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං පාපහයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති. රුක්ඛලට්ඨීති රුක්ඛදණ්ඩො. තෙන පදෙසෙන කසනතො විසෙසතො නඬ්ගලන්ති චුච්චතීති ආහ “ඊසා යුගනඬ්ගලං ධාරෙතී”ති. කාමං පඤ්ඤාරහිතා හිරි අත්ථී, හිරිරහිතා පන පඤ්ඤා නත්ථෙවාවති ආහ “හිරි...පෙ.... අභාවතො”ති. සන්ධිට්ඨානෙ කම්පනාභාවතො අවලං. ථීරභාවෙන අසීථිලං. හිරිපට්ඨපඤ්ඤා පටිපක්ඛවසෙන ව අසීථිලභාවෙන ව අවලා අසීථිලාති ආහ “අබ්බොකිණ්ණා අහිරිකෙනා”ති. නාළියා මිනමානපුරිසො විය ආරම්මණං මුනාති පටිවිජේදතො ජානාතීති මනො. මනොසීසෙනාති මනසො අපදෙසෙන. තංසම්පයුත්තොති ඉමිනා කුන්තසහවරණතො පුරිසො කුන්තො විය මනසහවරණසමාධි “මනො”ති චුත්තොති දස්සෙති. සාරථීනාති කස්සකෙන. සො හි ඉධ බලිබද්දානං සාරණතො පාවනතො “සාරථී”ති අධිප්පෙතො. එකාබන්ධනන්ති එකාබද්ධකරණං. සකකිච්චෙති සකකිච්චෙන යුත්තෙ. තෙන හි ඊසාදීසු යථාරහං බන්ධිත්වා එකාබද්ධෙසු කතෙසු නඬ්ගලෙසු කිච්චං ඉජ්ඣති, නො අඤ්ඤාති තං “සකකිච්චෙ පටිපාදෙතී”ති චුත්තං. අවික්ඛෙපසභාවෙනාති අත්තතො අවික්ඛෙපසභාවෙන. බන්ධිත්වාති සහජාතාදිපච්චයභාවෙන අත්තතා සම්බන්ධිත්වා. සකකිච්චෙති හිරිආදීහි යථාසකං කත්තබ්බෙ කිච්චෙ.

විරකතාදීමත්ථන්ති විරහාසිතම්පි අත්ථං. සරති අනුස්සරති කායාදිං අසුභාදිතො නිජ්ඣායති. ඵාලෙතීති පදාලෙති. පාපේන්ති ගමෙන්තීති තං පාපනං. ඉධ ඉමස්මිං සුත්තෙ “පාවන”න්ති චුත්තං ජ-කාරස්ස ව-කාරං කත්වා. ඵාලපාවනන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “යථා හි බ්‍රාහ්මණ...පෙ.... සතී”ති චුත්තං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො “තත්ථ යථා”තිආදිමාහ. නඬගලං අනුරක්ඛති හිජ්ජනඵාලනතො. පුරතො වස්ස ගච්ඡතීති අස්ස නඬගලස්ස කස්සනෙ භූමියා විලිඛනෙ පුරතො ගච්ඡති පුබ්බඬගමා හොති. ගතියොති පවත්තියො. සමන්වෙසමානාති සරණවසෙන ගවෙසමානා. ආරම්මණෙ වා කායාදිකෙ උපට්ඨාපයමානා අසුභාදිවසෙන පඤ්ඤානඬගලං රක්ඛති. සභාවාසභාවූපගමෙ ඵාලො විය නඬගලස්ස “ආරක්ඛා”ති චුත්තා “සබ්බානත්ථතො සති රක්ඛතී”ති කත්වා. තථා හෙසා ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා. විරකතවිරහාසිතානං අසම්මුස්සනවසෙන සති පඤ්ඤානඬගලස්ස පුරතො හොතීති වත්වා තස්ස පුරතොභාවං දස්සෙතුං “සති...පෙ.... නො පමුට්ඨෙ”ති ආහ. සතිපරිච්ඡෙති සතියා පට්ඨාපිතෙ. “උපට්ඨාපිතෙ”තිපි පාඨො, අයමෙවත්ථො. සංසීදිතුං න දෙතීති සකිච්චකිරියාය සංසීදනං කාතුං න දෙති. කොසජ්ජසඬබ්බාතං සංසීදනං කොසජ්ජසංසීදනං.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලං චුත්තං කායිකවාචසිකසංයමස්ස කථිතත්තා. ආභාරෙ උදරෙ යතොති පරිභුඤ්ජිතබ්බආභාරෙ සංයතභාවදස්සනෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතාය චතුසුපි පච්චයෙසු සංයතභාවො දීපිතොති ආහ “ආභාරමුඛෙනා”තිආදි. සංයතභාවො චෙත්ථ පච්චයහෙතු අනෙසනාභාවොති චුත්තං “නිරූපක්කිලෙසොති අත්ථො”ති. භොජනසද්දො ආභාරපරිභොගෙ නිරුජ්ඣොති කත්වා චුත්තං “භොජනෙ මත්තඤ්ඤාමුඛෙනා”ති. පරිභුඤ්ජනට්ඨෙත පන භොජනසද්දමුඛෙනාති චුත්තෙ අධිජ්ජෙතත්ථො ලබ්භතෙව. තෙනාති කායගුත්තාතිආදිවචනෙන. න විලුම්පන්තීති “දිපෙතී”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

ද්විභාකාරෙහීති අදිට්ඨාදීනං අදිට්ඨාදිවසෙන දිට්ඨාදීනඤ්ච දිට්ඨාදිවසෙනාති ඵ්චං ද්විජ්ජකාරෙහි. අවිසංවාදනං අවිතථකථනං. ඡෙදනං මූලජ්ජදෙසෙ නිකන්තනං. ලුතනං යත්ථ කත්ථවි ඡෙදනං. උජ්ජාටනං උම්මුලනං. අසිතෙනාති දත්තෙන, ලායිතෙනාති අත්ථො. විසංවාදනසඬබ්බාතානං තිණානං, අට්ඨන්තං අනරියවොහාරානන්ති අත්ථො. යථාභූතඤ්ඤාණන්ති නාම රූපපරිච්ඡෙදකඤ්ඤාණං. සච්චන්ති වෙදිතබ්බං අවිපරිතචුත්තිකත්තා “ඡෙදකං” ඡින්දනකං. නිද්දානන්ති නිද්දායකං. ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති දිට්ඨි “දිට්ඨිසච්ච”න්ති චුච්චති. ද්විසු විකජ්ජෙසුති භාවකත්තුසාධනවසෙන ද්විසු විකජ්ජෙසු. “නිද්දාන”න්ති උපයොගවසෙනෙව අත්ථො.

සීලමෙව “සොරච්ච”න්ති චුත්තං “පාණාතිපාතාදිහි සුට්ඨු ඔරතස්ස කම්ම”න්ති කත්වා. සඬබ්බාරදුක්ඛාදීනං අභාවතො සුන්දරභාවතො සුන්දරෙ නිබ්බානෙ ආරම්මණකරණවසෙන රතත්තා සුරතො, අරහා. තස්ස භාවො සොරච්චං, අරහත්තං. අජ්ජමොචනමෙව අච්චන්තාය පමොචනං න හොති.

යදග්ගෙන විපස්සනාය පඤ්ඤාය තංසහගතවීරියස්ස ච නඤ්ඤාධාරය්හතා,
තථාපචත්තකුසලභාවනාය ච කසිභාවො ච, තදග්ගෙන තතො පුරෙතරං
පචත්තපඤ්ඤාවීරියපාරමීතං නඤ්ඤාධාරය්හතා, තථාපචත්තකුසලභාවනාය ච
කසිභාවො වෙදිතඛිබ්බොති දස්සෙත්තො “යථා හී”ති ආදිමාහ. ධුරං වහතීති
ධොරය්හං. යථාචුත්තං සනන්ති අස්මිමානාදිහෙදං සනං. වහිතඛිබ්බා ආදිභූතා ධුරා
එතෙසං අත්ථිති ධුරා, පුරිමධුරවාහකා. තංමුලකා අපරං ධුරං වහන්තා ධොරය්හා.
ධුරා ච ධොරය්හා ච ධුරධොරය්හං එකත්තවසෙන. වහන්තන්ති කසනෙන
පචත්තන්තං.

කාමයොගාදිහි යොගෙහි බෙමත්තා අනුපද්දවත්තා. තං නිබ්බානං අධිකිච්ච
උද්දිස්ස. වාහීයති විපස්සනාය සහගතං. අහිමුඛං වාහීයති මග්ගපරියාපන්තං.
බෙත්තකොටිත්ති බෙත්තමරියාදං. දිට්ඨෙකට්ඨෙති දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨෙ
පහානෙකට්ඨෙ ච. ඔළාරිකෙති උපරිමග්ගවජ්ඣෙ උපාදාය චුත්තං, අඤ්ඤා
දස්සනපහාතඛිබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙහි ඔළාරිකාති. අණුසහගතෙති අණුභූතෙ. ඉදං
හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣෙ උපාදාය චුත්තං. සබ්බකිලෙසෙ අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ
පජ්ඣන්තං අනිවත්තන්තං ගච්ඡති පුන පහාතඛිබ්බාය අභාවතො. අනිවත්තන්තන්ති
න නිවත්තන්තං, යථා නිවත්තනං න හොති, එවං ගච්ඡතීති අත්ථො. තෙනාහ
“නිවත්තනරහිත”න්ති ආදි. එතං පන තච ධුරධොරය්හං.

එවමෙසා කසිති යථාචුත්තස්ස පච්චාමසනං. තෙනාහ “නිගමනං
කරොත්තො”ති. චුත්තස්සෙව හි අත්ථස්ස පුන වචනං. පඤ්ඤානඤ්ඤා
සතිථාලං ආකොටෙත්වාති පඤ්ඤාසඤ්ඤාතෙන නඤ්ඤාධාරෙ සද්ධිං සතිථාලස්ස
එකාබද්ධභාවකරණෙන ආකොටෙත්වා. කට්ඨාති එත්ථ “කසි”ති පදං ආනෙත්වා
සමබන්ධිතඛිබ්බං “කට්ඨා කසි”ති. කම්මපරියොසානන්ති යථාචුත්තකසිකම්මස්ස
පරියොසානභූතං. යදිපි පුබ්බෙ “පඤ්ඤා මෙ යුගනඤ්ඤා”න්ති ආදිනා
අත්තුද්දෙසිකවසෙනායං අමතප්ඵලා කසි දස්සිතා, මහාකාරුණිකස්ස පන භගවතො
දෙසනා සබ්බස්සපි සත්තනිකායස්ස සාධාරණා එවාති දස්සෙත්තො “සා බො
පනෙසා”ති ආදිමාහ.

දිවසෙයෙවාති තංදිවසෙ එව. ආදිමාහාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන කථාපරියොසානෙ
පාඨපදෙසො ගහිතොති තදඤ්ඤං “එවං චුත්තෙ”ති ආදිපාඨං සන්ධාය “තතො
පරඤ්ඤා”ති ආහ.

කසිභාරද්වාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උදයසුත්තවණ්ණනා

198. එතං චුත්තන්ති “ඔදනෙන පුරෙසි”ති එතං වචනං චුත්තං. “ගහෙතුං
සමත්ථො නාම නාහොසිති භගවතො අධිට්ඨානබලෙනා”ති වදන්ති. තං බ්‍රාහ්මණං
විනෙතුකාමතාය කිර භගවා තථා අකාසි.

“පුනඡ්ඡුනඤ්චෙව වපනීති ඛිජ්” නීති ඉමං දෙසනං ආරභීති සම්බන්ධො.
ඛිජනීති ව ඉති-සද්දො නිදස්සනත්ථො වා. තෙන අවයවෙන සමුදායං නිදස්සෙති.
ඔසක්කසීති සඨිකොචසි. චුත්තනීති වපනං කතං. තස්මා චුත්තං
“අලමෙත්තාවතා”ති. “වස්සිත්වා”ති වුට්ඨිං පවත්තෙත්වා.

උදයසූත්තවග්ගොනා නිව්ඨිතා.

3. දෙවන සුත්ත වශ්ණානා

වත්තමෙතං තස්ස පතිකාරත්ථං පරිකථාදීනම්පි කාතුං ලබ්භනතො. ඉදානි තත්ථ කාරණම්පි සවිසයං දස්සෙතුං “වණ්ණං හී”තිආදි වුත්තං. හගවා හි ආයස්මතො උපවාණස්ස දෙවහිතවුරාහ්මණස්ස තං සම්භාවිතං හවිස්සති තිකිච්ඡාපටියත්තං, තාය ව අත්තතො රොගස්ස වූපසමනං, තප්පසඬිගෙන ව දෙවහිතවුරාහ්මණො මම සත්තිකං ආගන්ත්වා ධම්මස්සවනෙන සරණෙසු සිලෙසු ව පතිට්ඨහිස්සතිති සබ්බමිදං ඤාත්වා එවං “ඉඬ්ඝ මෙ ත්වං, උපවාණ, උණ්හොදකං ජානාහී”ති අවොච. ආගමනීයප්පටිපදං පුබ්බභාගප්පටිපදං පුබ්බභාගප්පටිපත්තිං කථෙතුං වට්ටති අනුත්තරිමනුස්සධම්මත්තා. සදෙවකෙන ලොකෙනාති අනවසෙසතො ලොකස්ස ගහණං. ඵලවිසෙසාකඬ්ඛාය පුජෙතබ්බාති පූජනීයා, තෙ එව ඉධ “පූජනෙය්‍යා”ති වුත්තා. තථා ආදරෙන පුජෙතබ්බිකාය සක්කාරියා, ආ-කාරස්ස රස්සත්තං, රි-සද්දස්ස

ව රෙ-ආදෙසං කත්වා “සක්කරෙය්‍යා”ති වුත්තං. “අපවයෙය්‍යා”ති වත්තබ්බෙ ය-
කාරලොපං කත්වා “අපවෙය්‍යා”ති වුත්තං. තෙසන්ති සදෙවකෙන පුප්පනෙය්‍යාදීනං.
හරිතුන්ති නෙතුං.

එත්තකෙනපීති උපසඬකමනාදීනා එත්තකෙන අප්පමත්තකෙනපී කතවත්තෙන
අයං කිත්ති...පෙ.... සොමනස්සජානො.

යජමානස්සාති දෙය්‍යධම්මං දෙන්තස්ස. දක්ඛිණාය ඉජ්ඣනං නාම
විපුලඵලභාවොති ආහ “මහජ්ඵලො භොති”ති. විදිතන්ති පටිවිද්ධපච්චක්ඛකතං.
ආජානාතීති වුත්ථහවාදිං පරියාදාය ජානාති පටිවිජ්ඣති. ජානිත්වාති වත්තාරි
සච්චාති මග්ගපටිපාටියා පටිවිජ්ඣත්වා. අග්ගජ්ජත්තතාය කතකිච්චතං පත්තො.
බ්‍රාහ්මණෙන අත්තනා කතො කාරො ව භගවතො එව පච්චුපට්ඨාතීති තං
දස්සෙන්තො “ඉමිනා බිණ්ණසවෙ යජනාකාරෙන යජන්තස්සා”ති වුත්තං.

දෙවහිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මහාසාලසුත්තවණ්ණනා

200. යස්මා තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අතිස්සයස්ස ජිණ්ණභාවෙන විසෙසතො කායො
ලුබ්බො ජානො, ජිණ්ණපිලොතිකඛණ්ඩෙහි සඬ්ඝටිතං පාවුරණං, තස්මා
“ලුබ්බාවුරණො”ති පදස්ස “ජිණ්ණපාවුරණො”ති අත්ථො වුත්තො.
පාටියෙක්කන්ති පුත්තෙසු එකමෙකො එකමෙකාය වාචාය විසුං විසුං.

සම්පුච්ඡනං නාම ඉධ සම්මත්තනන්ති ආහ “සද්ධිං මන්තයිත්වා”ති.
නන්දිස්සන්ති අහිනන්දිං. අතීතත්ථෙ හි ඉදං අනාගතවචනං. තෙනාහ
“නන්දිජානො...පෙ.... අභොසි”න්ති. භුස්සන්තාති නිබ්භුස්සනවසෙන රචන්තා.

වයොගතන්ති පච්ඡිමවයං උපගතං. සො පන යස්මා පුරිමෙ ද්වෙ වයෙ
අතික්කමවසෙන ගතො. පච්ඡිමං එකදෙසතො අතික්කමනවසෙන, තස්මා වුත්තං -
“තයො වයෙ ගතං අතික්කන්තං පච්ඡිමවයෙ යීත”න්ති.

නිජ්ජරිභොගොති ජිණ්ණභාවෙන ජවපරක්කමභානියා අපරිභොගො න
භුඤ්ජිතබ්බො. බාදනා අපනීයතීති යවසං අදදන්තා තතො නිහරන්ති නාම. ටෙරොති
වුඩ්ඨො.

අනස්සවාති න වචනකරා. අප්පනිස්සාති පනිස්සයරහිතා. අවසවත්තිනොති න
මය්හං වසෙන වත්තනකා. සුන්දරතරොති උපත්ථම්භකාරිභාවෙන සුන්දරතරො.

පුරතොති උපත්ථම්භකභාවෙන පුරතො කත්වා. උදකෙ පතිට්ඨං ලහති තත්ථ
පතිට්ඨතො ටීරපතිට්ඨභාවතො. අද්ධපතිට්ඨො හි දණ්ඩො දණ්ඩධරපුරිසස්ස
පතිට්ඨං ලභාපෙති.

බ්‍රාහ්මණයෝහි අත්තනො බ්‍රාහ්මණියො. පාටියෙක්කන්ති “අසුකස්ස ගෙහෙ අසුකස්ස ගෙහෙ”ති එවං උද්දෙසිකං කත්වා විසුං විසුං. මා නියයාදෙනි, අම්භාකං රුච්චනට්ඨානමෙවාති තව පුත්තානං ගෙහෙසු යං අම්භාකං රුච්චනට්ඨානං. තත්ථමෙව ගමිස්සාමාති සබ්බෙසමිපි එතෙසං අනුග්ගහං කාතුකාමො භගවා එවමාහ.

තතො පට්ඨායාති සොතාපත්තිඵලපට්ලාහතො පට්ඨාය. යදත්ථං මයං ඉමස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස මහාසම්පත්තිදානාදිනා අනුග්ගහො කතො, සො චස්ස පුත්තපරිජනස්සපි අත්ථො සිද්ධොති සත්ථා න සබ්බකාලං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තානං ගෙහං අගමාසි, තෙ එව පන කාලෙන කාලං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා යථාච්ඡවං සක්කාරසම්මානං අකංසුති අධිජ්ජායො.

මහාසාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මානත්ථද්ධසුත්තවණ්ණනා

201. මානෙන ථද්ධොති “අයං බො”තිආදිනා පග්ගහිතෙන මානෙන ථද්ධො බජ්ඣිතවිත්තො ථද්ධඅයොසලාකො විය කස්සවිපි අනොනතො. න කිඤ්චි ජානාති ලොකෙ පටිසන්ථාරමත්තස්සපි අජානනතො.

අබ්භුතවිත්තජාතාති සඤ්ජාතඅබ්භුතවිත්තා. විත්තං විත්තිති ච තුට්ඨිපරියායා. අභුතපුබ්බායාති යා තස්සා පරියාය විත්ති තදා භූතා, සා ඉතො පුබ්බෙ අභූතා. තෙනාහ “අභුත...පෙ.... සමන්තාගතා”ති. අස්ස පුග්ගලස්සාති අනෙන පුග්ගලෙන. අපචිතාති පරමනිපච්චෙන පුජනීයසාමඤ්ඤතො තත්ථ අත්තනො පක්ඛිපනං ඉධ දෙසනාකොසල්ලං.

මානත්ථද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පච්චනීකසුත්තවණ්ණනා

202. “සබ්බං සෙත”න්ති කෙනචි චුත්තෙ තස්ස පච්චනීකං කරොන්තස්සෙව අස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස. විනෙන්වාති විනාසෙන්වා. සුඤ්ඤාතීති අත්ථොති “සුඤ්ඤාතී”ති කිරියාපදං ආහරිත්වා ගාථාය අත්ථො වෙදිතබ්බො “ජඤ්ඤා සුභාසිත”න්ති චුත්තත්තා. න හි අසුත්වා දෙසිතං ජානිතුං සක්කොන්ති.

පච්චනීකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වනකම්මීකසුත්තවණ්ණනා

203. වනකම්මෙ නියුත්තො, කිරියමානෙන වනකම්මං එතස්ස අත්ථිති වනකම්මීකො. ඉමස්මිං වනසණ්ඨෙති ඉමස්මිං එවංමහන්තෙ වනසණ්ඨෙ. න මෙ

වනස්මිං කරණියමත්ථී යථා, “බ්‍රාහ්මණ, තුය්හ” න්ති අධිප්පායො. ඉතරං පන යං මහාකිලෙසවනං, තං මග්ගඤ්ඤාණඵරසුනා සමාධිමයසිලායං සුනිසිතෙන සබ්බසො උච්ඡින්නමුලං, තතො ඵච නිබ්බතංථො නික්කිලෙසගහනො. විවෙකාභිරතියා එකකො අභිරතො පටිපක්ඛට්ඨගමෙන. තෙනාහ “අරතීං...පෙ.... ජහිත්වා” ති.

වනකම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කට්ඨභාරසුත්තවණ්ණනා

204. ධම්මන්තෙවාසිකාති කිඤ්චිපි ධනං අදත්වා කෙවලං අත්තෙවාසිකා. තෙනාහ “වෙය්‍යාවච්චං කත්වා සිප්පුග්ගණ්හනකා” ති. ගම්භීරසභාවෙති සමන්තතො දුරතො ගහනසච්ඡන්තවිපුලතරරුක්ඛගච්ඡලතාය ච, තදා හිමපිණ්ඩසින්නභාවෙන මයුරයානෙහි පතිට්ඨාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය ච ගම්භීරභාවෙ.

බහුහෙරවෙති බහුභයානකෙ. අනිඤ්ජමානෙනාති ඉත්ථම්භූතත්ථෙ කරණවචනං. අතිසුන්දරං වතාති ඵචං සන්තෙ නාම අරඤ්ඤෙ ඵචං නිව්චලකායො නිසින්නො ක්‍රියායන්නො අතිවිය සුන්දරඤ්ච ක්‍රියානං ක්‍රියාසිති වදති.

අච්ඡෙරරූපන්ති අච්ඡරියභාවං. සෙට්ඨප්පත්තියාති සෙට්ඨභාවප්පත්තියා.

“ලොකාධිපතිසහබ්‍යතං ආකඬ්ඛමානො” ති ඉමිනා බ්‍රාහ්මණො ලොකාධිපතිසහයොගං පුච්ඡති, “කස්මා භව” න්තිආදිනා පන තදඤ්ඤවිසෙසාකඬ්ඛං පුච්ඡතීති ආහ “අපරෙනපි ආකාරෙන පුච්ඡතී” ති.

කඬ්ඛාති තණ්හා අභික්ඛණුවසෙන පවත්තා. අනෙකසභාවෙසුති රූපාදිවසෙන අප්ඤ්ඤාතිකාදිවසෙන ඵචං නානාසභාවෙසු ආරම්මණෙසු. අස්සාදරාගො ලොභො අභිජ්ඣාති නානප්පකාරා. සෙසකිලෙසා චා දිට්ඨිමානදොසාදයො. නිව්චලාලං අවස්සිතා සත්තානං අවස්සයභාවත්තා. පජජ්ජාපනවසෙනාති පකාරෙහි තණ්හායනවසෙන. නිරන්තාති අන්තරහිතා නිරවසෙසා.

අනුපගමනොති අනුපාදානො. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං දීපෙති, තස්ස හි වසෙන ඵච නානාසභාවෙසු භගවා සමන්තවක්ඛුනා පස්සතීති “සබ්බෙ...පෙ.... දස්සනො” ති වුව්චති. අරහත්තං සන්ධායාහ, තඤ්ඤි නිප්පරියායතො “අනුත්තර” න්ති වුව්චති.

කට්ඨභාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මාතුපොසකසුත්තවණ්ණනා

205. ඉතොති මනුස්සත්තභාවතො. පටිගන්ත්වාති අභිගන්ත්වා. සග්ගෙ හි නිබ්බත්තන්තො කම්මඵලෙන ධම්මතාවසෙන පටිසන්ධිකාලතො පටියාය අභිරතිවසෙන අභිරමති ඵව නාමාති.

මාතුපොසකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. භික්ඛකසුත්තවණ්ණනා

206. විරූපං ගන්ධං පසවතීති විස්සො, දුග්ගන්ධො. බාහිත්වාති අත්තතො සන්තානතො බහිකත්වා නීහරිත්වා. තං පන අනවසෙසතො පජහනන්ති ආහ “අග්ගමග්ගෙන ජහිත්වා”ති. සඬ්ඛායාති සම්මදෙව පරිච්ඡින්නද්ධි ඵතායාති සඬ්ඛා, ඤාණන්ති ආහ “සඬ්ඛායාති ඤාණෙන”ති. භින්නකිලෙසත්තාති නිරුත්තිනයෙන භික්ඛුසද්දසිද්ධිමාහ.

භික්ඛකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සඬ්ඛාරවසුත්තවණ්ණනා

207. පච්චෙතීති පත්තියායාති සද්දහති. තථාභූතො ව තමත්ථං නිකාමෙන්තො නාම භොතීති වුත්තං “ඉච්ඡති පත්ථෙතී”ති. සාධු, හන්තෙති ඵත්ථ සාධු-සද්දො ආයාවනත්ථො, න අභිනන්දනත්ථොති “ආයාවමානො ආහා”ති වත්ථා ආයාවනෙ කාරණං දස්සෙන්තො “ථෙරස්ස කිරා”තිආදිමාහ. උදකසුද්ධිකො න ඵකංසෙන අපායුපගො, ලද්ධියා පන සාවජ්ජකිලෙසභූතභාවතො ආයාවති. අඤ්ඤං කාරණං අපදිසන්තො “අපිවා”තිආදිමාහ. ඵලභූතො අත්ථො ඵතස්සාති අත්ථවසං, කාරණන්ති ආහ “අත්ථානිසංසං අත්ථකාරණ”න්ති. පපඤ්චසුද්ධියං පන ඵලෙනෙව අරණියතො අත්ථො, කාරණන්ති කත්ථා “අත්ථො ඵව අත්ථවසො, තස්මා ද්වෙ අත්ථවසෙති ද්වෙ අත්ථෙ ද්වෙ කාරණානී”ති වුත්තං.

සඬ්ඛාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. බොමදුස්සසුත්තවණ්ණනා

208. ඵවංලද්ධනාමං පිණ්ඩාය පාවිසීති යොජනා. ඵවමෙවන්ති කෙනවි අනිමන්තිතෙන සයමෙව උපසඬ්ඛිකමන්තෙ. අථාසුකධාතුකන්ති අයුත්තරූපං. සභාධම්මන්ති සභාය වරිතබ්බං වාරිත්තධම්මං. අසඤ්චාලෙන්වාති ආසනතො අවුටියාපෙත්වා. උජුකමෙව ආගච්ඡති ලොකග්ගනායකො භගවා සබ්බසත්තුත්තමො අත්තතො උත්තරිතරස්ස අභාවතො ලොකස්ස අපචිතිං න දස්සෙති. යෙ සබ්බසො සංකිලෙසෙ පජහන්ති, තෙව පණ්ඩිතෙ “සන්තො”ති දස්සෙති “ඵතෙ”තිආදිනා.

බොමදුස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

බ්‍රාහ්මණසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. වඩ්ඨිසසංයුත්තං

1. නික්ඛන්තසුත්තවණ්ණනා

209. ආළවියන්ති ආළවිනගරසමීපෙ. අග්ගචෙතියෙති ගොතමකචෙතියාදීහි උත්තමචෙතියෙ. තං කිර භූමිරාමණෙයාකභාවෙන මනුඤ්ඤතාය පධානසුත්තතාදිසම්පත්තියා ච ඉතරචෙතියෙහි සෙට්ඨසම්මතං. කප්පත්ථෙරෙනාති “කප්පො”ති ගොත්තතො ආගතනාමො ථෙරො, සහස්සපුරාණපට්ටානං අබ්භන්තරෙ අයං මහාථෙරො. ඔභීනකොති ථෙරෙසු ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨෙසු විහාරෙ එව අවභීනකො යීතො. තත්ථ කාරණමාහ “විහාරපාලො”තිආදි. සමලඬකරිත්වාති සමං අලඬකාරෙන අලඬකරිත්වා. කුසලචිත්තං විද්ධංසෙති පචත්තිතුං අප්පදානවසෙත. එතස්මිත්ති එතස්මිං රාගෙ උප්පන්නෙ. “එකස්මි”න්ති වා පායො, එකස්මිං විසභාගවත්ථුකෙ රාගෙ උප්පන්නෙ. ධම්මො වාති මම චිත්තෙ උප්පජ්ජනකතො අඤ්ඤො ධම්මො වා. යෙන කාරණෙන පරො අනභිරතීං විනොදෙත්වා ඉදානෙව අභිරතීං උප්පාදෙය්‍ය, තං කාරණං කුතො ලබ්භාති යොජනා, තං කාරණං නත්ථීති අත්ථො, තස්ස අභාවකාරණවචනං.

අනගාරියන්ති අගාරවිරහතො අනගාරං පබ්බජ්ජා. තත්ථ නියුත්තත්තා අනගාරියං ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා, පබ්බජිතන්ති අත්ථො. ආධාවන්තීති හදයං අභිභවිත්වා ධාවන්ති. උග්ගතානන්ති උළාරානං පුත්තා. තෙනාහ “මහෙසක්ඛා රාජඤ්ඤභූතා”ති. උත්තමප්පමාණන්ති සහස්සපලං සමන්තාති සමන්තතො. පරිකිරෙය්‍යන්ති විජ්ඣෙය්‍යං. එතස්මා සහස්සාති යථාචුත්තා ධනුග්ගහසහස්සතො. අතිරෙකතරා අනෙකසහස්සා. ඉත්ථීයො ඔලොකනසිතලපිතරොදිතසරෙ ඛිපන්තියො. නෙව මං ඛ්‍යාධයිස්සන්ති නෙව මං නිජ්ඣාධයිස්සන්ති. “ඛ්‍යාධයිස්සති”ති පායොති චුත්තං “වාලෙතුං න සක්ඛිස්සතිති අත්ථො”ති. ධම්මෙ සම්මිති සකෙ සන්තිකෙ පතිට්ඨිතෙ සාසනධම්මෙ. තෙනාහ “අනභිරතීං විනොදෙත්වා”තිආදි.

මග්ගන්ති “මග්ගො”ති වත්තබ්බෙ ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තං. තෙනාහ “සො හි නිබ්බානස්ස පුබ්බභාගමග්ගො”ති.

නික්ඛන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අරතිසුත්තවණ්ණනා

210. විහාරගරුකො කිරෙස ටෙරොති එතෙන ටෙරො අත්තනො සද්ධිවිහාරිකං වඩිගිසං ඔවදිතුං අනවසරො. තෙන අත්තරන්තරා තස්ස චිත්තං රාගො අනුද්ධංසෙතිති දස්සෙති. සාසනෙ අරතින්ති සිලපරිපූරණෙ සමථිපස්සනාභාවනාය ව අනභිරතිං. කාමගුණෙසු ව රතින්ති පඤ්චසු කාමකොට්ඨාසෙසු අස්සාදං. පාපවිතක්කන්ති කාමසඬකප්පං. සබ්බාකාරොනාති සබ්බෙ තදඬගවික්ඛම්භනසමුච්ඡින්නදනාකාරෙන. යථා මහන්තං අරඤ්ඤං වනටන්ති, එවං මහන්තං කිලෙසවනං “වනට්”න්ති වුත්තං.

පථවිඤ්ච වෙහාසන්ති භූමිමත්ථෙ පච්චත්තවචනං, තස්මා පථවියං ආකාසෙ වාති අත්ථො. තෙනාහ “පථවිට්ඨිත”න්තිආදි. ජගතිති ව පථවියා වෙච්චනං. තෙනාහ “අත්තොපථවිය”න්ති. පරිජීරතීති සබ්බිකසො ජරං පාපුණාති. සමාගන්ත්වාති ඤාණෙන සමාගන්ත්වාති අත්ථො. තෙනාහ “මුත්තත්තාති විඤ්ඤාතත්තභාවා”ති.

පටිසපදෙන ගන්ධරසා ගහිතා සානජීවිහානං පටිහනනවසෙන පවත්තනතො. මුත්තපදෙන ථොට්ඨබ්බාරම්මණං ගහිතං මුත්තවා ගහෙතබ්බතො. න ලිප්පතීති න මක්ඛියති.

සට්ඨි-සද්දො ඡ-සද්දෙන සමානත්ථොති “සට්ඨිනිස්සිතා”ති පදස්ස “ඡආරම්මණනිස්සිතා”ති අත්ථො වුත්තො. පුටු අධම්මචිතක්කාති රූපවිතක්කාදිවසෙන බහු නානාවිතක්කා මිච්ඡාසඬකප්පා. ජනතාය නිව්ට්ඨාති මහාජනෙ පතිට්ඨිතා. තෙසං වසෙනාති තෙසම්පි මිච්ඡාවිතක්කානං වසෙන. න කත්ථවි ආරම්මණෙ. කිලෙසවග්ගගතොති කිලෙසසඬගණිකං උපගතො න භවෙය්‍ය, කිලෙසවිතක්කා න උප්පාදෙනබ්බාති අත්ථො. දුට්ඨුල්ලවචනං කාමපටිසංයුත්තකථා.

දබ්බජාතිකොති දබ්බරූපො. නෙපක්කෙනාති කොසල්ලෙන. නිබ්බානං පටිච්චාති අසඬබ්බතධාතුං ආරම්මණවසෙන පටිච්ච. පරිනිබ්බානකාලන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානකාලං.

අරතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පෙසලසුත්තවණ්ණනා

211. එතෙසන්ති එතෙසං මහල්ලකානං. න පාළි ආගච්ඡති අප්පගුණභාවතො. න ව පාළි උපට්ඨාති, එකාය පාළියා සති පාළිගතියා තථා තථා උපට්ඨානම්පි නෙසං නත්ථිති වදති. න අට්ඨකථාති එත්ථාපි එසෙව නයො. සිලිලධනිතාදිතංතංඛ්‍යඤ්ජනවුද්ධිං අභාපෙත්වා උච්චාරණං පදබ්‍යඤ්ජනමධුරතා. අතික්කම්මත්වා මඤ්ඤති අඤ්ඤෙ භික්ඛු. භිලුනවසෙන අභිභවිත්වා පටිභානසුතෙන අත්තානං පසංසති සම්භාවෙති. මානස්ස පවත්තිතාය සහජාතනිස්සයාදිපච්චියධම්මා තංසහභුධම්මා. මානවසෙන විජ්ජට්ඨාරී අහුවා. මා අභොසීති යොජනා.

වණ්ණභණ්ණන්ති පරෙහි කිරියමානං ගුණාභිත්ථවං. අබ්බිලොති
පඤ්චවෙනොබ්බලරහිතො. නිස්සෙසං නවවිධන්ති නවවිධම්පි මානං කස්සචි
එකදෙසස්සපි අසෙසතො. විජ්ජායාති අග්ගමග්ගවිජ්ජාය. අච්චන්තමෙව සම්මතතාය
වූපසම්මතතාය සම්මතාචි.

පෙසලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

212. රාගොති එත්ථ ආයස්මතො වඩ්ඪිසස්ස රාගස්ස උප්පත්තියා කාරණං
විභාවෙතුං “ආයස්මා ආනන්දො”තිආදි වුත්තං. තන්ති ආනන්දත්ථෙරං. ආරම්මණං
පරිග්ගහෙතුන්ති කායවෙදනාදිහෙදං ආරම්මණං සතිගොචරං. අසුභදුක්ඛාදිතො,
රූපාදිඑකෙකමෙව වා ඡළාරම්මණං අනිච්චදුක්ඛාදිතො පරිග්ගණ්හිතුං පරිච්ඡිජ්ජ
ජානිතුං. ඉත්ථීරූපාරම්මණෙති ඉත්ථිසන්තානෙ රූපසභාවෙ ආරම්මණෙ.

නිබ්බාපනන්ති නිබ්බාපයති එතෙනාති නිබ්බාපනං. විපල්ලාසෙනාති අසුභ
“සුභ”න්ති විපල්ලාසභාවහෙතු. රාගට්ඨානියන්ති රාගුප්පත්තිහෙතු.
ඉට්ඨාරම්මණන්ති සුභාරම්මණං. එත්ථ ව ඉට්ඨාරම්මණසිසෙන තත්ථ
ඉට්ඨාකාරග්ගහණං වදති. තඤ්ඤි වජ්ජනීයං. පරතොති අවසවත්තනත්ථෙත
අඤ්ඤතො. සඬ්ඛාරා හි “මා හිජ්ජන්තු”ති ඉච්ඡිතාපි හිජ්ජන්තෙව, තස්මා තෙ
අවසවත්තිත්තා පරො නාම, සා ව නෙසං පරතා අනිච්චදස්සනෙන පාකටා භොතීති
වුත්තං “පරතො පස්සාති අනිච්චතො පස්සා”ති. කාමං විපස්සනා සඬ්ඛාරනිමිත්තං
න පරිච්චජති සඬ්ඛාරෙ ආරබ්භ වත්තනතො, යෙසං පන නිමිත්තානං අග්ගහණෙන
අනිමිත්තාති ගහිතුං අරහති, තං දස්සෙතුං “නිච්චාදීනං නිමිත්තාන”න්තිආදි වුත්තං.
සලක්ඛණ-සාමඤ්ඤලක්ඛණ-දස්සනවසෙන මානස්ස දස්සනාභිසමයො,
විපස්සනාය පභානාභිසමයො. “මග්ගෙනා”ති වදන්ති, මග්ගෙනෙව පන
අසම්මොහතො පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධවසෙන දස්සනාභිසමයො, පභානපට්ඨෙධවසෙන
පභානාභිසමයො. රාගාදිසන්තතායාති රාගාදීනං සමුච්ඡෙදවසෙන
පට්ඨපස්සද්ධිවසෙන වූපසමෙතබ්බතො සන්තභාවෙන.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා

213. අඩ්ඪියන්ති හෙතුභාවෙන ආගමභාවෙන අවයවභාවෙන වා ඤායන්තීති
අඩ්ඪානි, කාරණානි, අවයවා වාති ආහ “අඩ්ඪගෙහීති කාරණෙහි, අවයවෙහි වා”ති.
විරතියො සුභාසිතවාචාය පුබ්බං පතිට්ඨිතා භොන්තීති මුසාවාදාවෙරමණ්ණාදයො
තස්සා විසෙසහෙතුති ආහ “මුසාවාදා...පෙ.... කාරණානි”ති. යස්මා අරියවොහාරා
විසෙසතො චෙතනාසභාවා, තස්මා වච්ඡුචරිතසමුදායස්ස සච්චවාචාදයො
අඩ්ඪගුණාති ආහ “සච්චවචනාදයො චත්තාරො අවයවා”ති. නිස්සක්කවචනන්ති
හෙතුම්භි නිස්සක්කවචනං. තෙනාහ “සමුනුආගතා පචත්තා”ති. වාචා හි තාය

විරතියා සම්මා අනුරූපතො ආගතා පවත්තාති “සමන්තාගතා”ති වුවිවති.
කරණවචනන්ති සහයොගෙ කරණවචනං. තෙනාහ “යුත්තා”ති. සහජාතාපි හි
වෙනනා යථාසමාදින්නාය විරතියා සම්මා අනුරූපතො යුත්තාති වත්තුං අරහති.

සමුල්ලපනවාචාති සද්දවාචා, සා වුවිවතිති වාචා නාම. විඤ්ඤත්ති පන වුවිවති
එතායාති වාචා නාම, තථා විරති වෙනනාවාචා. න සා ඉධ අධිප්පෙතාති සා
වෙනනාවාචා විඤ්ඤත්තිවාචා විය ඉධ ඉමස්මිං සුත්තෙ න අධිප්පෙතා “සුභාසිතා
හොති”ති වචනතො. තෙනාහ “අභාසිතබ්බතො”ති. සුට්ඨ භාසිතාති සම්මා
ඤායෙන භාසිතා වට්ඨිවුට්ඨිතභාවතො. අත්ථාවහනන්ති හිතාවහකාලං පති ආහ.
කාරණසුද්ධිත්ති යොනියොමනසිකාරොන කාරණවිසුද්ධිං. දොසාභාවන්ති
අගතිගමනාදිදොසාභාවං. රාගදොසාදිවිනිමුත්තඤ්ඤි තං භාසතො
අනුරොධවිරොධවිච්ඡින්නතො අගතිගමනං දුරසමුග්ගාටිතමෙවාති. අනුවාදවිමුත්තාති
අපවාදවිරහිතා. සබ්බාකාරසම්පත්තිං දීපෙති, අසති හි සබ්බාකාරසම්පතියං
අනුවච්ඡින්නාපි.

කිඤ්ඤාපි පුබ්බෙ ධම්මාධිට්ඨානා දෙසනා ආරද්ධා, පුග්ගලඡ්ඤාසයතො පන
පුග්ගලාධිට්ඨානාය...පෙ.... වචනමෙතං. කාමඤ්ඤෙන්ථ
“අඤ්ඤතරනිද්දොසවචන”න්ති අවිසෙසතො වුත්තං, “ධම්මංයෙව
භාසති”තිආදිනා පන අධම්මදොසාදිරහිතාය වාචාය වුවිවමානන්තා ඉධාපි සුභාසිතා
වාචා අධිප්පෙතාති. “සුභාසිතංයෙවා”ති අවධාරණෙන නිවත්තිතං සරූපතො
දස්සෙති “නො දුබ්භාසිත”න්ති ඉමිනා. තෙනාහ “තස්සෙව වාවඤ්ඤා
පටිපක්ඛභාසනනිවාරණ”න්ති. පටියොගිනිවත්තනත්ථො හි එව-සද්දො, තෙන
පිසුණවාචාපටික්ඛෙට්ඨො දස්සිතො. “සුභාසිත”න්ති වා ඉමිනා චතුබ්බිධං වට්ඨිවුට්ඨිතං
ගහිතන්ති “නො දුබ්භාසිතන්ති ඉමිනා මිච්ඡාවාවච්ඡින්නාං දීපෙති”ති වුත්තං.
සබ්බවට්ඨිවුට්ඨිතසාධාරණවචනඤ්ඤි සුභාසිතන්ති. තෙන පරහෙදනාදිකං
අසබ්බාදිකඤ්ඤ වොධිසත්තානං වචනං අපිසුණාදිවිසයන්ති දට්ඨබ්බං.
භාසිතබ්බවචනලක්ඛණන්ති භාසිතබ්බස්ස වචනස්ස සභාවලක්ඛණං දීපෙතිති
ආනෙත්වා සම්බන්ධො. යදි එවං නනු අභාසිතබ්බං පයමං වත්වා භාසිතබ්බං පච්ඡා
වත්තබ්බං යථා “වාමං මුඤ්ඤ, දක්ඛිණං ගණ්භා”ති ආහ “අභිගප්පිපනත්ථං
පනා”තිආදි.

පයමෙනාති “සුභාසිත”න්ති පදෙන. ධම්මතො අනපෙතන්ති අත්තතො
පරෙසඤ්ඤා හිතසුඛාවහධම්මතො අනපෙතං. මත්තාවචනන්ති මත්තාය
පවත්තෙතබ්බවචනං. පඤ්ඤවා අවිකිණ්ණවාටො හි න ව අනත්ථාවහං වාවං භාසති.
ඉතරෙහි ද්විතීති තතියවතුත්ථපදෙහි. “ඉමෙහි බොතිආදීනීති කරණෙ එතං
උපයොගවචන”න්ති කෙවි. තං වාවන්ති යථාවුත්තං චතුරඤ්ඤිකං. යඤ්ඤ වාවං
මඤ්ඤන්තිති සම්බන්ධො. අඤ්ඤෙති ඉතො බාහිරකා ඤායවාදිනො
අක්ඛරවිත්තකා ව. “පටිඤ්ඤාහෙතුඋදාහරණුපනායනිගමනාති අවයවා
වාක්‍යස්සා”ති වදන්ති. නාමාදීනීති නාමාත්මනපදෙහි. ලිඛිතං ඉත්ථිලිඛිතාදි වචනං
එකවචනාදි. පයමාදි විභත්ති අතීතාදි කාලං. කත්තා සම්පදානං අපාදානං කරණං

අධිකරණ කම්මඤ්ච කාරකය. සම්පත්තීහි සමන්තාගතත්ති එතෙ අවයවාදිකෙ සම්පාදෙත්වා චූත්තං. තං පටිසෙධෙති තං යථාචූත්තවිසෙසමිති වාවං. “ඉමෙහි බො”ති වදන්තො භගවා පටිසෙධෙති. බො-සද්දො හෙත්ථ අවධාරණත්ථො. තෙනාහ “අවයවාදි”තිආදි. යා කාචි අසභාවනිරුත්තිලක්ඛණා. සා මිලක්ඛ්‍යාසා. සීහලකෙනෙවාති සීහලභාසාය පරියාපන්නෙන වචනෙන. අරහත්තං පාපුණ්ණි සංසාරෙ අතිවිය සඤ්ජාතසංවෙගා තන්තිස්සරණෙ නින්තපොණමානසා හුත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණ්ණි.

පාතොව චුල්ලිතකොකනදත්ති පාතොව සංචුල්ලපදුමං. හිජ්ජියතෙති නිබ්බිජ්ජියති නිබ්බිග්ගො ජායති. මනුස්සත්තං ගතාති මනුස්සත්තභාවං උපගතා.

බුද්ධත්තරෙති බුද්ධුප්පාදත්තරෙ ද්විත්තං බුද්ධුප්පාදානං අත්තරා. තදා හි පච්චෙකබුද්ධානං සාසනෙ, න බුද්ධසාසනෙ දිජ්ජමානෙ.

ජරාය පරිමද්දිතත්ති යථා හත්ථවරණාදිඅඬගාති සිථිලාති භොන්ති, වක්ඛාදිති ඉන්ද්‍රියාති සවිසයග්ගහණෙ අසමත්ථාති භොන්ති, යොබ්බනං සබ්බසො විගතං, කායබලං අපගතං, සතිමතිධිතිආදයො විජ්ජයුත්තා, පුබ්බෙ අත්තනො ඔවාදපටිකරා පුත්තදාරාදයොපි අපසාදකා, පරෙහි වුට්ඨාපතියසංවෙසතියතා පුනදෙව බාලභාවජ්ජත්ති ව භොන්ති, එවං ජරාය සබ්බසො විමද්දිතං. එතන්ති සරිරං වදති. මිලාතජ්චිවම්මනිස්සිතත්ති ජිණ්ණභාවෙන අජ්ජමංසලොභිතත්තා මිලාතෙහි ගතයොබ්බනෙහි ධම්මෙහි සන්තිස්සිතං. සාසමාමිසන්ති සාසභුතං ආමිසං මච්චුතා ගිලිත්වා විය පතිට්ඨපෙනබ්බතො. කෙසලොමාදිනානාකුණපපුරිතං. තතො එව අසුචිභාජනං එතං. සබ්බථාපි නිස්සාරතාය කදලික්ඛන්ධසමං.

අනුච්ඡවිකාහීති සම්මාසම්බුද්ධස්ස අනුරූපාහි. න තාපෙය්‍යාති විත්තඤ්ච කායඤ්ච න තාපෙය්‍ය. තාපනා චෙත්ථ සම්පති ආයති ව විසාදනා. න බාධෙය්‍යාති “නාහිභවෙය්‍යා”ති පදස්ස අත්ථදස්සනං. අපිසුණුවාවාචසෙනාති සබ්බසො පහිනපිසුණුවාවතාවසෙන. පාපානීති ලාමකාති නිකිට්ඨකාති. තෙනාහ “අජ්ජියාති”තිආදි. අනාදායාති අග්ගහෙත්වා.

සාධුභාවෙනාති නිද්දොසමධුරභාවෙන. අමතසදිසාති සදිසෙ තබ්බොභාරොති, කාරණෙ වායං කාරියවොභාරොති ආහ “නිබ්බානාමතපච්චයත්තා වා”ති. පච්චයවසෙන හි සා තදා දස්සනජ්ජවත්ති. චරියාති චාරිත්තං. පොරාණා නාම පයමකජ්ජිකා, බුද්ධාදයො වා අරියා.

පතිට්ඨිතාති නිව්වලභාවෙන අට්ඨිං කත්වා පච්චයායත්තභාවතො අවිසංවාදනකා. උභයථා පටිපත්තිං ආහ “අත්තනො ව පරෙසඤ්ච අත්ථෙ පතිට්ඨිතා”ති. අත්ථෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිහිතෙ පතිට්ඨිතත්තා එව ධම්මෙ අවිහිංසාදිධම්මෙ පතිට්ඨිතා. අනුපරොධකරන්ති එතෙන හිතපරියායොයං අත්ථ-සද්දොති දස්සෙති. ධම්මිකන්ති ධම්මතො අනාපෙතං, අත්ථධම්මුපසංහිතං වා.

නිබ්බානප්පත්තියාති නිබ්බානප්පත්තියත්ථං. දුක්ඛස්ස අන්තකිරියාය අන්තකරණත්ථං. යස්මා බුද්ධො බ්බොය භාසති, තස්මා බ්බෙමුප්පත්තිහෙනුයා බ්බො, තස්මා සා සබ්බවාචානං උත්තමාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. මත්තාවචනවසෙනාති සබ්බදොසරහිතවසෙන.

සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

214. වාක්කරණවාතුරියතො වචනගුණහෙනුනං පුරියා පුරෙ භවාති පොරි, තාය පොරියා. තෙනාහ “අක්ඛරාදිපරිපුණ්ණායා”ති. අවිබද්ධායාති පිත්තාදිහි න විබද්ධාය අනුපද්ද්ද්වයාය. තෙනාහ “අපලිබුද්ධායා”තිආදි. නිද්දොසායාති අත්ථතො ඛ්‍යාඤ්ජනතො විගතදොසාය. අක්ඛලිතපදඛ්‍යාඤ්ජනායාති අගලිතපදඛ්‍යාඤ්ජනාය, අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනියාති දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථස්ස බොධනෙ පරියත්තාය. හික්ඛුනන්ති ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා චුත්තං.

“සංඛිත්තෙනපි දෙසෙති, විත්ථාරෙනපි භාසති”ති නයිදං පඨමං උද්දිසිත්වා තස්ස අත්ථස්ස කිත්තනවසෙන පවත්තිතං වචනං සන්ධාය චුත්තං. සා හි විත්ථාරදෙසනා එව භොති. යා පන දෙසනා කදාවි ධම්මපටිග්ගාහකානං අජ්ඣාසයවසෙන සංඛිත්තෙනෙව දස්සෙත්වා නික්ඛිපති, යා ව කදාවි විත්ථාරෙන, තදුභයං සන්ධාය චුත්තං. තෙනාහ “වත්තාරිමානී”තිආදි. සභාවමධුරො පච්චයවසෙන මධුරතරො භොතීති දස්සෙතුං “යථා”තිආදි චුත්තං. විවිධාකාරං කත්වා ධම්මං කථෙතුං පටිභාතීති පටිභානං, දෙසනාපකාරඤ්ඤාණං. තෙනාහ “සමුද්දතො”තිආදි. ඔදහන්තීති අවජානනවසෙන ගමෙත්ති.

සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පචාරණාසුත්තවණ්ණනා

215. තස්මිං අහුති තස්මිං අහනීති ආහ “තස්මිං දිවසෙ”ති. අනසනෙනාති සබ්බසො ආහාරස්ස අභුඤ්ජනෙන. සාසනිකසිලෙන බාහිරකඅනසනෙන වා උපෙතා හුත්වාති යොජනා. වා-සද්දෙන ඛිරපානමධුසායනාදිනිපි සඬගණ්භාති. පකාරෙහි දිට්ඨාදිහි වාරෙති කායකම්මාදිකෙ සරාපෙති ගාරය්හෙ කරොති එතායාති පචාරණා, පටිපත්තිවිසොධනාය අත්තනො අත්තනො වජ්ජසොධනාය ඔකාසදානං. යස්මා යෙහුයොන වස්සංචුට්ඨෙහි කාතබ්බා එසා විසුද්ධිදෙසනා, තස්මා චුත්තං “වස්සංචුට්ඨපචාරණාය. විසුද්ධිපචාරණානිපි එතිස්සාව නාම”න්ති. තදා තස්ස හික්ඛුසඬසස්ස තුණ්හිභාවස්ස අනවසෙසතායපි වණ්ණං දස්සෙතුං පාළියං “තුණ්හිභුත”න්ති චුත්තන්ති ආහ “යතො යතො...පෙ.... නත්ථී”ති. හත්ථස්ස කුක්කුච්චතා අසංයමො අසම්පජඤ්ඤකිරියා හත්ථකුක්කුච්චං. තථා පාදකුක්කුච්චං වෙදිතබ්බං, වා-සද්දො අචුත්තවිකප්පත්ථො, තෙන තදඤ්ඤෙසමභාවො විභාවිතොති දට්ඨබ්බං.

පඤ්චපසාදෙහි පඤ්චවණ්ණෙහි පසාදෙහි. වොස්සග්ගත්ථො යථාරූචි කිරියාය වොස්සජ්ජනං. පුච්ඡනත්ථෙති පටික්ඛෙපමුඛෙනෙව පුච්ඡනත්ථෙ නකාරො, මෙ කිඤ්චි කිරියං වා වාවසිකං වා න ගරහථ, කිං නු ගරහථ කායවාචාහීති අත්ථො. කෙචි “ද්වාරානෙවා”ති ද්වාරසීසෙන ද්වාරජ්ජවත්තවරියං වදන්ති. විසුද්ධිපචාරණාය අධිජ්ජෙතත්තා යෙන පචාරිතං, තෙනෙව විසුද්ධීති ඤායති, යෙන න පචාරිතං. කිං නු තං අවිසුද්ධන්ති සියා කස්සචි පුට්ඨජනස්ස ආසඬ්ඛා? තන්තිවාරණත්ථමාහ “නො අපරිසුද්ධත්තා”ති. මනොද්වාරං පරිසුද්ධං අසුචිකාරකඋපක්කිලෙසානං දුරිකතත්තා. ඉදානි එතරහි බුද්ධකාලෙ. එත්ථානි මනොද්වාරපරිසුද්ධියං.

කායවච්ඡමාවාරපරිසුද්ධියා පචෙදිතාය මනොසමාවාරපරිසුද්ධි අත්ථනො පචෙදිතාව හොතීති “කායිකං වා වාවසිකං වා”ඉච්චෙවාහ. තථා හි චුත්තං “කායිකං වා වාවසිකං වාති ඉදං චතුත්තං අරක්ඛියතං සන්ධාය ථෙරො ආහා”ති. “හික්ඛවෙ, පචාරෙමි වො”ති හික්ඛුසඬ්ඛිසවියත්තා පචාරණාය තත්ථ හික්ඛුසඬ්ඛිසෙන වත්තබ්බං පටිච්චනං දෙන්තො ධම්මසෙනාපති “හික්ඛුසඬ්ඛිසස්ස භාරං වහන්තො”ති චුත්තො. තෙනාහ “න බො මයං, හන්තෙ”තිආදි. අරක්ඛියානීති පරානුචාදතො න භාගිතබ්බානි සුපරිසුද්ධභාවතො.

“අනුජ්ජන්තස්සා”ති ඉදං අධිජ්ජායිකච්චනන්ති තදධිජ්ජායං විවරන්තො “කස්සපසම්මාසම්බුද්ධතො පට්ඨායා”තිආදිමාහ. කස්සපසම්මාසම්බුද්ධතොති විහත්තෙ නිස්සක්කං, තස්මා කස්සපසම්මාසම්බුද්ධතො ඔරන්ති අත්ථොති. අඤ්ඤානාති ඉතො භගවතො අඤ්ඤාන. අනුජ්ජාදිතපුබ්බස්සාති පරසන්තානෙ න උජ්ජාදිතපුබ්බස්ස. සසන්තානෙ පන පච්චෙකබුද්ධානං වසෙන න උජ්ජාදිතොති න සක්කා වත්තුං. සමනුආගතාති සම්මා අනු උපගතා. භගවතො සීලාදයො ගුණාති බුද්ධගුණස්ස ගුණා අධිජ්ජෙතාති ආහ “අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා”ති. සබ්බගුණාති දසබ්බඤ්ඤාණාදයො සබ්බෙ බුද්ධගුණා. හන්තෙති එත්ථ ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන “ඉමෙසං පන...පෙ.... වාවසිකං වා”ති යාවායං පාළිපදෙසො, තං සබ්බං ගණ්භාති. තෙනාහ “ඉදං ථෙරො...පෙ.... පචාරෙන්තො ආහා”ති.

යං අත්තතො පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධං චක්කරතනං නිජ්ජරියායතො තෙන පවත්තිතං නාම, න ඉතරන්ති පට්ඨමනායො චුත්තො. යස්මා පවත්තිතස්සෙව අනුපවත්තනං, පට්ඨමනායො ච තංසදිසෙ තබ්බොභාරවසෙන චුත්තොති තං අනාදියිත්වා දුතියනායො චුත්තො. දසවිධන්ති අන්තොජනස්මිං, බලකායෙ රක්ඛාවරණගුත්තියා සංවිධානං, බත්තියෙසු අනුයුත්තෙසු, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු, නෙගමජානපදෙසු, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු, මිගපක්ඛිසු අධම්මවාරපටික්ඛෙපො, අධනානං ධනානුජ්ජදානං, සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපසඬ්ඛිකමිත්වා පඤ්ඤපුච්ඡනන්ති එවං දසවිධං. තත්ථ ගහපතිකෙ පක්ඛිජාතෙ ව විසුං කත්වා ගහණවසෙන ද්වාදසවිධං. චක්කවත්තිවත්තන්ති චක්කවත්තිභාවාවහං වත්තං. යස්මා යථාවතො පවත්තිතං, තදනුරූපකං පන ඤායෙන යුත්තකෙන පවත්තිතං නාම හොතීති ආහ “සම්මා නයෙන හෙතුනා කාරණෙනා”ති. උභතොභාගවිමුක්තාති උභයභාගෙහි

උභයභාගතො විමුක්තාති අයමෙත්ථ අත්ථොති දස්සෙති “ද්විති භාගෙහි විමුක්තා, අරුපා...පෙ.... නාමකායතො”ති ඉමිනා. තෙවිජ්ජාදිභාවන්ති තෙවිජ්ජලභිඤ්ඤවතුප්පටිසම්භිදභාවං. පඤ්ඤාවිමුක්තා හි තං තිවිධං අප්පත්තා කෙවලං පඤ්ඤාය එව විමුක්තා.

විසුද්ධත්ථායාති විසුද්ධිපචාරණත්ථාය. සංයොජනට්ඨෙත සංයොජනසංඛ්ඛාතෙ චෙව ඛන්ධනට්ඨෙත ඛන්ධනසංඛ්ඛාතෙ ච. විජිතසංඛ්ඛාමන්ති යථා රාගාදයො පුන න සිසං උක්ඛිපන්ති, එවං අරියමග්ගසෙනාය වසෙන විජිතසංඛ්ඛාමං. තෙනාහ “විජිතරාගදොසමොහසංඛ්ඛාම”න්ති. මාරබ්ලස්සාති මාරසෙනාය, මාරස්ස වා සාමන්ථියස්ස. වෙනෙයාසත්ථන්ති විනෙතඛිබ්ඡනසමුහං. සකටාදිසත්ථසභාගතො විනෙයොවා සත්ථොති තං වෙනෙයාසත්ථං. සිලසාරාදිඅභාවතො අන්තොත්ථොභො.

පචාරණාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පරොසහස්සසුත්තවණ්ණනා

216. සහස්සතො පරං අඛිඨතෙයාහික්ඛුසතං තදා භගවන්තං පරිරුපාසතිති ආහ “පරොසහස්සන්ති අතිරෙකසහස්ස”න්ති. නිබ්බානෙ කුතොචි භයං නත්ථීති කුතොචිපි කාරණතො නිබ්බානෙ භයං නත්ථී අසංඛිතභාවෙන සබ්බසො ඛෙමත්තා. තෙනාහ භගවා – “ඛෙමඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි ඛෙමගාමිතිඤ්ච පටිපද”න්තිආදි (සං. නි. 4.379-408). න කුතොචි භයං එතස්මිං අධිගතෙති අකුතොභයං, නිබ්බානං. තෙනාහ “නිබ්බානප්පත්තස්සා”තිආදි. විපස්සිතො පට්ඨායාති අමිභාකං භගවතො නාමවසෙන ඉසීනං සත්තමභාවදස්සනත්ථං චුත්තං. තෙ හි තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ ඛහුසො කිත්තිතා. ඉසීනන්ති වා පච්චෙකඛුද්ධසාවකඛාහිරකඉසීනං සත්තමො උත්තරො සෙට්ඨොති අත්ථො.

අට්ඨුප්පත්තිවසෙනාති කාරණසමුට්ඨානවසෙන. තදස්ස අට්ඨුප්පත්තිං විභාවෙතුං “සංඛිසමප්ඤ්ඤ”තිආදි චුත්තං. පටිභානසම්පන්නවාචාය අඤ්ඤෙ ඊසති අභිභවතීති වඩ්ඪිසො. තෙනාහ “පටිභානසම්පත්ති”න්තිආදි.

කිලෙසුම්මුප්පනසතානීති රාගාදිකිලෙසානං රජ්ජනදුස්සනාදිනෙයෙහි සවිසයෙ අයොනිසො උට්ඨානානි. යදි අනෙකානි සතානි, අථ කස්මා “උම්මග්ගපථ”න්ති? චුත්තන්ති ආහ “චට්ඨපථත්තා පන පථ”න්ති. රාගදොසමොහමානදිට්ඨිවසෙන රාගබ්ලාදීනි පඤ්චබ්ලානි. විහජන්තන්ති විහජනවසෙන කථෙන්නං. විහජිත්ථාති ඤාණෙන විචෙචෙත්ථා.

අමතෙ අක්ඛාතෙති අමතාවතෙ ධම්මෙ දෙසිතෙ. ධම්මස්ස පස්සිතාරො සච්චසම්පට්ඨෙධෙන. අසංභීරා දිට්ඨිවාතෙහි.

අතිවිජ්‍යාත්මකව පටිවිජ්‍යාත්මකව. අතික්කමභූතන්ති අතික්කමනට්ඨෙත භූතං.
දසද්ධානන්ති දසන්තං උපඨිසානං. තෙනාහ “පඤ්චන්ත”න්ති. ජානන්තෙනාති
ධම්මස්ස සුදුල්ලහතං ජානන්තෙන.

පරොසහස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කොණ්ඩඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

217. එවංගහිතනාමොති “අඤ්ඤාසි වත, හො, කොණ්ඩඤ්ඤො”ති සත්ථු
වචනං නිස්සාය හික්ඛුහි අඤ්ඤෙහි කොණ්ඩඤ්ඤනාමකෙහි විසෙසනත්ථං
එවංගහිතනාමො. ද්වාදසන්තං සංවච්ඡරානං වසෙන චිරස්සං. ඡද්දන්තභවනෙති
ඡද්දන්තනාගරාජභවනට්ඨානෙ. පඤ්ඤවා මහාසාවකො රත්තඤ්ඤාය.
“දසසහස්සවක්කවාළෙ දෙවමනුස්සානන්ති දසසහස්සවක්කවාළෙ දෙවානං,
ඉමස්මිං වක්කවාළෙ දෙවමනුස්සානඤ්ඤාති එවං දසසහස්සවක්කවාළෙ
දෙවමනුස්සාන”න්ති වදන්ති. අග්ගන්තිආදිතො. තත්ථාති මන්දාකිනිතීරං.

වස්සග්ගෙනාති වස්සපටිපාටියා. තන්ති අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරං.
මහාබ්‍රහ්මානං විය ලොකියමනුස්සා හරායන්ති. පාමොක්ඛභූතො ආයස්මා ථෙරො
අන්තරන්තරා තත්ථ තත්ථ ජනපදෙ වසිත්වා තදනුක්කමෙන මන්දාකිනිතීරං
උපගතො, තස්මා චුත්තං – “ඉච්ඡාමහං, හන්තෙ, ජනපදෙ වසිතු”න්ති.

ආනුභාවසම්පන්නා දිබ්බායුකා තෙ හත්ථිනාගාති චුත්තං “පුබ්බෙ
පච්චෙකඛුද්ධානං පාරිවරියාය කතපරිවයා”ති. ථෙරස්ස සඤ්චරණට්ඨානෙ
ආවරණසාධා හරිත්වා අපනෙත්වා. මුඛොදකඤ්ඤෙව දන්තකට්ඨඤ්ඤෙව යපෙතීති
සළලදෙවදාරුකට්ඨාදීති අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිත්වා අග්ගිං නිබ්බත්තෙත්වා ජාලෙත්වා
තත්ථ පාසාණඛණ්ඩාති තාපෙත්වා තාති දණ්ඩකෙහි වට්ටෙත්වා තළාකාසු
උදකසොණ්ඩිසු බිපිත්වා උදකස්ස තත්තභාවං ඤත්වා නාගලතාදන්තකට්ඨං
උපනෙන්නො මුඛොදකඤ්ඤෙව යපෙති. වත්තං කරොතීති අන්තොකුටියා බහි ව
පමුබ්බෙති අභිගණෙති සාධාහඨගෙහි සම්මජ්ජන්තො වක්ඛමානනායෙන ආහාරං
උපනෙන්නො වත්තං කරොති.

පතිට්ඨප්පමාණෙති කට්ඨප්පමාණෙ, අයමෙව වා පායො තාව මහන්තමෙවාති
යාව මහන්තං සෙනපදුමවනං, තාව මහන්තමෙව. එසෙව නයො රත්තකුමුදවනාදිසු.
බාදන්තා මනුස්සා. පක්කපයොසනිකා වියාති සුපක්කපයොසනං විය. සනභාවෙන
පන පක්ඛිත්තඛුද්දමධු විය හොති. තෙනාහ “එතං පොක්ඛරමධු නාමා”ති.
මුළාලන්ති සෙනපදුමානං මූලං. හිසන්ති තෙසංයෙව කන්දං. එකස්මිං පබ්බෙති
එකෙකස්මිං පබ්බත්තෙර. පාදසටකන්ති දොණස්ස චතුරාගො සණ්ඨානතො
ඛුද්දකො, තස්මා පාදසටකප්පමාණන්ති තුම්බමත්තං. සොණ්ඩිආවාටෙති
ඛුද්දකසොණ්ඩියො වෙව ඛුද්දකආවාටෙ ව.

එතං භොජනන්ති යථාචුත්තං නිරුද්ධකපායසභොජනං. කෙච්චි සඤ්ජානන්ති යෙ ථෙරා චුඩ්ඪතරා. කෙච්චි න සඤ්ජානන්ති යෙ නවා අවිරපබ්බජිතා.

බුද්ධානුබුද්ධොති බුද්ධස්ස අනුබුද්ධො. බාළ්භවීරියොති චතුත්තං සම්මජ්ජපධානානං චසෙන චිරනිචිතවීරියො. තිණ්ණං විවෙකානන්ති කායචිත්තඋපධිවිවෙකානං ලාභීති යොජනා. චතස්සො වදති වඩ්ඪිසත්ථෙරො සයංපටිභානං, න සෙසාහිඤ්ඤානං අභාවතොති ආහ “ඉතරා”තිආදි. පරිසා සන්තිසිද්ධි නිස්සද්දභාවෙන තුණ්හි අභොසිති අත්ථො. අනුජානාපෙසිති පයමං අත්තනා ඤාතං උපට්ඨිතං අත්තනො පරිනිබ්බානකාලං අනු පච්ඡා සත්ථාරං ජානාපෙසිති එවං එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තන්ති ආසාළ්භිපුණ්ණමාය ඉසිපතනෙ යං දස්සනං, යං වා දුක්කරවරියායං තුම්භාකං උපට්ඨානං ආදිතො දස්සනං, තං, හත්තෙ, පයමදස්සනං. ඔනතචිතතාති හෙට්ඨා උපරි ව ඔනතා චිතතා. කම්පෙත්වාති ථොකං වාලෙත්වා දස්සනත්ථං එකනිත්තාදො තෙසං හත්ථිනාගානඤ්චෙව නාගයක්ඛකුම්භණ්ඩානං දෙවතානඤ්ච සද්දෙන. බ්‍රහ්මානො දෙවානං අදංසුති සම්බන්ධො.

සජ්ඣායමකංසු පසාදනීයෙසු පසාදවසෙන සන්තිපතිතපරිසාය පසාදජනනත්ථං භගවති නික්ඛම්ත්වාති භගවති ගන්ධකුටිතො නික්ඛම්ත්වා. ධරතියෙවාති අදුට්ඨතං පත්වා තිට්ඨතෙව.

කොණ්ඩඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

218. පච්චවෙක්ඛතීති තෙසං අරියානං චිත්තං අත්තනො ඤාණචක්ඛුනා පති අවෙක්ඛති පච්චවෙක්ඛති. පබ්බතස්සාති ඉසිගිලිපබ්බතස්ස. දුක්ඛපාරං ගතන්ති වට්ඨදුක්ඛස්ස පාරං පරියන්තං ගතං. සබ්බගුණසම්පන්නන්ති සබ්බෙහි බුද්ධගුණෙහි ව සාවකගුණෙහි ව පරිපුණ්ණං. අනෙකාකාරසම්පන්නන්ති රූපසොසලුබ්බමිමජ්ජමාණිකානං සත්තානං තෙහි තෙහි ආකාරෙහි සබ්බෙසඤ්ච අනෙකෙහි අනන්තාපරිමෙයොහි පසිද්ධිබ්බාකාරෙහි සමන්තාගතං. තෙ පන ආකාරා යස්මා අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධගුණා එව, තස්මා ආහ “අනෙකෙහි ගුණෙහි සමන්තාගත”න්ති.

මොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ගග්ගරාසුත්තවණ්ණනා

219. තෙති තෙ දෙවමනුස්සෙ. “සරිරවණ්ණෙනාති සරිරෙ ඡච්චණ්ණෙනා”ති වදන්ති. සරිරවණ්ණෙනාති වා ධම්මරූපකායගුණෙන. “යසසා”තිපි පාඨො, සො

එවන්ටො. විගතමලොති අබ්බාමහිකාදිහි විගතූපක්කිලෙසො. භාණ්ණ වුවුවනි පහා, සාතිසයො භාණ්ණ එතස්ස අත්ථිති භාණ්ණමා. සුරියොති ආහ “ආදිවිවො වියා”ති.

ගග්ගරාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. වඬිගීසසුත්තවණ්ණනා

220. සො කිර විවරතීති සම්බන්ධො. “යථායං දීපො ජම්බුදීපොති ජම්බුතා පඤ්ඤාතො, එවාහමිපි තෙන ජම්බුතා පඤ්ඤායිස්ස”න්ති ජම්බුසාබං පරිහරිත්වා. වාදං කත්වාති “ඉමස්මිං වාදෙ සචෙ තෙ පරාජයො හොති, ත්වං මෙ දාසො හොහි. සචෙ මෙ පරාජයො, අහං තෙ හරියා”ති එවං කතිකං කත්වා. වාදෙ ජයපරාජයානුභාවෙනාති තථාපවත්තීතෙ වාදෙ පරිබ්බාජකස්ස ජයානුභාවෙන චෙව අත්තනො පරාජයෙන ච. වයං ආගම්මාති සිප්පුග්ගහණවයං ආගම්ම. විජ්ජන්ති මන්තං.

නිබ්බත්තගතිවිභාවනවසෙන ජවසීසභාවං දූසෙති විනාසෙතීති ජවදූසකං සිප්පං, තථාපවත්තං මන්තපදං. අත්තනො ආනුභාවෙනාති නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තස්ස සීසං යත්ථ කත්ථවි යීතං බුද්ධානුභාවෙන ආනෙත්වා දස්සෙත්වා. බිණ්ණාසවස්ස සීසන්ති පරමජ්ජිච්ඡතාය කඤ්චිපි අජානාපෙත්වා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා පරිනිබ්බතස්ස බිණ්ණාසවස්ස ජඩ්ධිතං සීසකථාහං. දස්සෙසීති අත්තනො ආනුභාවෙන ආනෙත්වා දස්සෙසී.

“තුම්හෙ, හො ගොතම, ජානාථා”ති කාමං වඬිගීසො නිබ්බත්තට්ඨානං සන්ධාය පුච්ඡති, හගවා පන අනුපාදිසෙසනිබ්බානං සන්ධාය “ආම, වඬිගීස...පෙ.... ගතිං ජානාමි”ති ආහ. චුත්තඤ්ඤෙතං “නිබ්බානං අරහතො ගති”ති. වඬිගීසො සයං මන්තබලෙන ගතිපරියාපන්නස්ස ගතිං ජානන්තො හගවන්තමිපි “අයමිපි තථා”ති මඤ්ඤමානො “මන්තෙන ජානාමි, හො ගොතමා”ති ආහ. හගවා අත්තනො බුද්ධඤ්ඤාණමෙව මන්තං කත්වා දීපෙන්නො “ආම, වඬිගීස, එකෙන මන්තෙනෙව ජානාමි”ති ආහ. මුඛා එව දාතබ්බන්ති අමුලිකො. අනන්තරහිතාය භූමියා සයනං ථණ්ඩිලසෙය්‍යා. ආදි-සද්දෙන සායතනියං උදකොරොහණභූමිහරණාදිං සඩ්ගණ්හාති. සො තං...පෙ.... අරහත්තං පාපුණ්ති ඉමිතා වඬිගීසත්ථෙරො පබ්බජිත්වා න විරස්සෙව සුඛාය පටිපදාය අරහත්තං පත්තො විය දිස්සති, න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, ආයතිං ථෙරො පබ්බජිත්වා සමථවිපස්සනාසු කම්මං ආරහිත්වාපි දුක්ඛාය පටිපදාය තාදිසං කාලං විනිනාමෙත්වා අරහත්තං පාපුණ්ති. තෙනාහ –

“නික්ඛන්තං වත මං සන්තං, අගාරස්මානගාරියං;
විතක්කා උපධාවන්ති, පගබ්බා කණ්හතො ඉමෙ” (සං. නි. 1.209; ථෙරගා. 1218);

ආයස්මතො වඩ්ඪිසස්ස අනභිරති උප්පන්නා හොති, රාගො චිත්තං අනුද්ධංසෙති, “කාමරාගෙන ඩය්භාමි, චිත්තං මෙ පරිඬය්හති” තිආදි (ථෙරගා. 1232).

විමුක්තිසුඛන්ති සබ්බසො කිලෙසවිමුක්තියං නිබ්බානෙ ව උප්පන්නං සම්පතිඅරහත්තඵලසුඛං පටිසංවෙදෙන්තොති යථාපරිච්ඡින්නං කාලං පති සම්මදෙව වෙදෙන්තො අනුභවන්තො. කචිතා කතං, තතො වා ආගතං, තස්ස වා ඉදන්ති කාවෙයං, තදෙවෙත්ථ “කාවෙයා”න්ති වුත්තං. යෙ නියාමගතද්දසාති යෙ හික්ඛු අරියා බුද්ධානං සාවකා ඵලට්ඨභාවෙන නියාමගතා වෙව මග්ගට්ඨභාවෙන නියාමදසා ව. නියාමොති හි සම්මත්තනියාමො අධිප්පෙනො. සුආගමනන්ති මම ඉමස්ස සත්ථුනො සන්තිකෙ ආගමනං උපගමනං, ඉමස්මිඤ්ච ධම්මචිනයෙ ආගමනං පබ්බජනං උපසම්පදා සුන්දරං ආගමනං. තත්ථ කාරණමාහ “තිස්සො විජ්ජා”තිආදි. අවුත්තම්පි ගාථාය අත්ථනො ගහිතමෙව ථෙරස්ස ඡළහිඤ්ඤභාවතො.

වඩ්ඪිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

වඩ්ඪිසසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. ව්‍යාසංයුත්තං

1. විවෙකසුත්තවණ්ණනා

221. සංවෙජ්ජකාමාති අත්ථනො සංවෙගං උප්පාදෙතුකාමා. තථාභූතා නං කිලෙසසඬගණිකාදිතො විවෙචෙතුකාමා නාම හොතිති වුත්තං. “විවෙකං පටිපජ්ජාපෙතුකාමා”ති. බාහිරෙසුති ගොවරජ්ඣක්තතො බහිභූතෙසු. පුටුත්තාරම්මණෙසුති රූපාදිනානාරම්මණෙසු. වරතීති පවත්තති. ත්වං ජනොති ත්වං අත්තනො කිලෙසෙහි ජනනතො විසුං ජාතො තාදිසෙ ඵව අඤ්ඤස්මිං ජනෙ ඉමං අයොනියොමනසිකාරවසෙන පවත්තමානං ඡන්දරාගං විනයස්සු විනොදෙහි. සතං තං සාරයාමසෙති නියානිකසාසනෙ පබ්බජිත්වා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤවාසෙන ව සතිමත්තං පණ්ඩිතං තං මයම්පි යථාඋප්පන්නං විතක්කං විනොදනාය සාරයාම, සතං වා සප්පුරිසානං කිලෙසවිගමනධම්මං පටිපජ්ජිත්වා වසන්තං තං සාරයාම වට්ටදුක්ඛං. පාතාලන්ති මොහපාතාලං කිලෙසරජො, තදෙව “පාතාල”න්ති වුත්තං. මා අවහරීති හෙට්ඨා දුග්ගතිසොතං මා උපනෙසි. සිතන්ති සම්බන්ධං. තෙනාහ “සරීරලග්ග”න්ති. විවෙකමාපන්නොති කිලෙසවිවෙකං සමථවිපස්සනාභාවනමාපන්නො. උත්තමවීරියන්ති උස්සොළ්භිලක්ඛණප්පත්තං වීරියං, චතුබ්බිධං සමප්පධානවීරියං වා සම්පත්තං. පග්ගය්හාති ආරොපෙත්වා. පරමවිවෙකන්ති පරමං සමුච්ඡෙදවිවෙකං.

විවේකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උපට්ඨානසුත්තවශ්ණනා

222. කායදරපො හොතියෙව නියමෙන, න චිත්තදරපො තස්ස මග්ගෙනෙව සමුග්ඝාටිතත්තා.

ජරාතුරොති ජරාභිභවනෙන ආතුරොයෙව. පදද්වයෙපි එසෙව නයො. උපරිට්ඨානාය පරිතො දිසපුචුලතාය අතිවිය විජ්ඣානීති සත්තිසල්ලග්ගහණං. එවං භිස්ස තණ්හාසල්ලස්ස සදිසතා. අවිජ්ජාය පන සම්මොභාපාදනෙන දුක්ඛාපාදනෙන ච විසසදිසතා. රුජ්ජතොති විකාරං ආපාදියමානස්ස පිළියමානස්සාති අත්ථොති ආභ “සට්ඨියමානස්සා”ති.

පබ්බජිතන්ති සසන්තානතො පබ්බජිතං වා රාගාදිමලතො පබ්බජිතං වා. තස්මාති යස්මා ථෙරස්සෙවෙනං වචනං, තස්මා අයං ඉදානි වුව්චමානො එත්ථ ගාථාය අත්ථො. දෙවතාය භීතිආදි චුත්තස්සෙව අත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. එත්ථාති සෙසගාථාසු. අත්ථස්ස චුත්තනයත්තා “අනුත්තානපදවශ්ණනා”ති ආභ. විනයාති හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනන්ති තස්ස හෙතුමිහි කරණවචනෙන අත්ථමාභ “විනයෙනා”ති. තථා “සමතික්කමා”ති එත්ථාපි. පරමපරිසුද්ධං සංකිලෙසසමුවිජිත්තතො. ආරද්ධවීරියන්ති සම්භාවිතවීරියං. සම්භාවනාඤ්චස්ස පග්ගණ්හනං පරිපූරණඤ්චාති ආභ “පග්ගහිතවීරියං පරිපූරණවීරිය”න්ති.

උපට්ඨානසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කස්සපගොත්තසුත්තවශ්ණනා

223. ඡෙතන්ති මිගානං ජීවිතං ඡෙතං. තෙනාභ “මිගලුද්දක”න්ති. රොහිතමිගන්ති ලොහිතවශ්ණං බුද්දකමිගං, “මහාරොහිතමිග”න්ති කෙවි. සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තස්ස ජනපදස්ස සුලභභික්ඛතාය තත්ථ ගන්ත්වා විහරතීති ඉමමත්ථං සන්ධාය “පයමසුත්තෙ චුත්තනයෙනෙවා”ති චුත්තං. අයං පන ථෙරො පඤ්චාභිඤ්ඤො විපස්සනාකම්මිකො. යත්ථාති පදානුබන්ධනවසෙන ගමනං උපචින්නදිත්ථා ථෙරස්ස ආසන්නට්ඨානෙ යත්ථා. තස්ස වචනං භොතුං ආරද්ධො. අභිගුට්ඨකං ජාලාපෙසීති අධිට්ඨානබලෙන දණ්ඩදීපිකං විය අත්තනො අභිගුට්ඨකං ජාලාපෙසි. අක්ඛිහිපි පස්සති අභිගුට්ඨකං ජාලමානං. කණ්ණෙහිපි සුණාති තෙන වුව්චමානං ධම්මං එකදෙසෙන. චිත්තං පනස්ස ධාවතීති සම්බන්ධො. එතස්සපිති ලුද්දකස්සපි.

අප්පසඤ්ඤන්ති එත්ථ අප්ප-සද්දො “අප්පහරිතෙ”තිආදිසු විය අභාවත්ථොති ආභ “නිජ්පඤ්ඤ”න්ති. කාරණජානනසමත්ථෙන්නාති ඉමිනා කාරණෙන සත්තානං සුඛං, ඉමිනා දුක්ඛන්ති එවං සමාවරමානෙන කාරණං ජානිතුං සමත්ථෙන කම්මස්සකතඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙනනාති අත්ථො. සුණාතීති කෙවලං.

සවනමත්තවසෙන සුණාති, න තදත්ථවසෙන. තෙනාහ “අත්ථමස්ස න ජානාති”ති. කාරණරූපානීති සභාවකාරණාති. කිං මෙ ඉමීනාති? “ඉදං පපඤ්ච”න්ති පභාය. වීරියං පග්ගස්භාති චතුබ්බිධං සම්මප්පධානං වීරියං පග්ගණ්හිත්වා.

කස්සපගොත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සම්බහුලසුත්තවණ්ණනා

224. සම්බහුලාති සුත්තන්තනසෙන සම්බහුලා. සුත්තන්තෙ සජ්ඣායිංසුති සුත්තන්තිකා. විනයං ධාරෙන්තීති විනයධරා. යුඤ්ජන්තීති වාසදුරෙ යොගං කරොන්ති. සටෙන්තීති තත්ථ වායාමං කරොන්ති. කරොන්තානංයෙව අරුණො උග්ගච්ඡන්ති සම්බන්ධො.

කොමෙති කිං ඉමෙ? තෙනාහ “කහං ඉමෙ”ති? වජ්ජිභූමිං වජ්ජිරට්ඨං ගතාති වජ්ජිභූමියා. තෙනාහ “වජ්ජිරට්ඨාහිමුඛා ගතා”ති. නත්ථි එතෙසං නිකෙහං නිබද්ධනිවාසට්ඨානන්ති අනිකෙතා තෙනාහ “අගෙහා”ති. උතු එව සප්පායං, උතුචසෙන වා කායචිත්තානං කල්ලන්තා සප්පායං. එස නයො සෙසෙසුපි.

සම්බහුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

225. අතිවෙලන්ති අතිබහුකාලං. භික්ඛුනා නාම උපගතානං උපනිසින්නකථාමත්තං වත්වා ගන්ථදුරෙහි වාසදුරෙහි වා යුත්තපයුත්තචිත්තෙන භවිතබ්බං, නාතිවෙලං තෙසං සඤ්ඤත්තිබහුලෙන. ථෙරො පන තදා කෙනචි කාරණෙන බහුවෙලං ගිහිසඤ්ඤත්තිබහුලො අහොසි, තං සන්ධාය චුත්තං “අතිවෙල”න්තිආදි. ඉදානි තමත්ථං විභාවෙතුං “භගවතී”තිආදි චුත්තං. තන්ති තං තාදිසං සඤ්ඤාපනං සන්ධාය එතං “අතිවෙලං ගිහිසඤ්ඤත්තිබහුලො”ති වචනං චුත්තං. භික්ඛුසඤ්ඤා කථං සුත්වාති සඤ්ඤා මජ්ඣෙ නිසිදිත්වා ථෙරෙන කථිතන්තා චුත්තං. සත්ථුසාසනන්ති පිටකත්තයං වදති.

පසක්කියාති උපසක්කිත්වා ගන්ත්වා. තං පන තත්ථ අජ්ඣොගාහනං හොතීති ආහ “පවිසිත්වා”ති. සඤ්ඤාදුක්ඛතො නිබ්බින්නහදයස්ස සබ්බසඤ්ඤාචිත්තිස්සටං නිබ්බානං යාථාවතො පව්චචෙක්ඛන්තස්ස සම්මදෙව සමස්සාසකරං හුත්වා උපට්ඨන්තං තං උපරි අධිගමාය උස්සුක්කං කරොන්තො නිබ්බානං හදයෙ නික්ඛිපති නාමාති ආහ – “නිබ්බානං...පෙ.... ඔපෙති නාමා”ති. නිබ්බානං...පෙ.... ආරම්මණතො ඔපෙති නාමාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. අත්ථවිරහිතා “බිළිබිළි”ති පවත්තකිරියා බිළිකා, අයං පන ගිහිසඤ්ඤත්තිකථා ථෙරස්ස අත්තතො සාමඤ්ඤත්ථඅසාධනතො දෙවතාය බිළිකා වියාති බිළිබිළිකාති චුත්තා.

ආනන්දසුත්තවංශය නිව්දිතා.

6. අනුරුද්ධසුත්තවංශය

226. අනන්තරෙ අත්තභාවෙනි අතීතානන්තරෙ දෙවත්තභාවෙ. ටෙරො හි තාවතිංසදෙවලොකා චචිත්වා ඉධුපපන්නො. අග්ගමහෙසීති කාවි පරිවාරිකා දෙවධීතා චිත්තපණ්ඩානමත්තෙන ඉදානිපි දෙවකායෙ භවිස්සති උපචිතකුසලධම්මත්තාති මඤ්ඤමානා තස්මිං චත්තමානං විය කට්ඨෙත්ති “සොහසී”ති ආහ. එවං අතීතමිපිස්ස දිබ්බසොතං පච්චුප්පන්නං විය මඤ්ඤොයා නාතිවිරකාලත්තාති දස්සෙන්නො “පුබ්බෙපි සොහසී”ති ආහ. සුගතිනිරයාදිදුග්ගතියා වසෙන දුග්ගතා එතරහිති අධිප්පායො. පටිපත්තිදුග්ගතියා කාමෙසු සම්මුච්ඡිතභාවතො.

පතිට්ඨහන්තොති නිවිසන්නො. අට්ඨහි කාරණෙහිති විරකාලපරිභාවනාය විරුළුහමුලෙහි අයොනිසොමනසිකාරාදිපච්චයමුලකෙහි වුවිචමානෙහි අට්ඨහි කාරණෙහි. රත්තො රාගවසෙනාති සභාවතො සඬකප්පතො ව යථාසමීහිතෙ ඉට්ඨාකාරෙ සක්කායෙ සඤ්ජාතරාගවසා රත්තො ගිද්ධො ගධිතො. පතිට්ඨාතීති ඔරුය්හ නිට්ඨති. දුට්ඨො දොසවසෙනාති සභාවතො සඬකප්පතො ව යථාසමීහිතෙ අනිට්ඨාකාරෙ සක්කායෙ සඤ්ජාතදොසවසෙන දුට්ඨො රුපිතචිත්තො. මුල්හො මොහවසෙනාති අසමපෙක්ඛනෙන මුල්හො මුය්හනවසෙන. විනිබද්ධොති අහංකාරෙන විසෙසතො නිබන්ධනතො මානවත්ථුස්මිං බන්ධිතො. මානවසෙනාති තෙන තෙන මඤ්ඤනාකාරෙන. පරාමට්ඨොති ධම්මසභාවං නිව්වාදිවසෙන පරතො ආමට්ඨො. දිට්ඨිවසෙනාති මිච්ඡාදස්සනවසෙන. ථාමගතොති රාගාදිකිලෙසවසෙන ථාමං ථීරභාවං උපගතො. අනුසයවසෙනාති මග්ගෙන අප්පහීනතාය අනු අනු සන්තානෙ සයනවසෙන. අප්පහීනට්ඨො හි තෙසං අනුසයට්ඨො. අනිට්ඨිගතොති සංසයිතො. වික්ඛෙපගතොති වික්ඛිත්තභාවං උපගතො. උද්ධච්චවසෙනාති චිත්තස්ස උද්ධතභාවවසෙන. තාපීති තාපි දෙවකඤ්ඤායො. එවං පතිට්ඨිතාවාති යථාචුත්තනයෙන රත්තභාවාදිනා සක්කායස්මිං පතිට්ඨිතා එව. නරදෙවානන්ති පුරිසභූතදෙවානං.

පටිගන්තුන්ති අපෙක්ඛාවසෙන තතො අපගන්තුං අපෙක්ඛං විස්සජ්ජෙතුං. දුස්සන්තන්ති දසන්තං, “චත්ථ”න්ති කෙචි. සුචිං යොජෙත්වාති සිබ්බනසුත්තෙන සුචිං යොජෙත්වා පාසෙ ව පටෙවෙස්ත්වා. මනාපකායෙ දෙවනිකායෙ ජාතා මනාපකායිකා. තෙසං පභාවං දස්සෙතුං “මනසා”තිආදි චුත්තං. සමජ්ජන්ති සංහිතං. ගමනභාවන්ති ගමනජ්ඣාසයං. වික්ඛිණොති විච්ඡින්නවසෙන ඛිණො. දෙවතානං උත්තරිමනුස්සධම්මාරොවනෙ දොසො නත්ථීති තාසං පුන අනාගමනත්ථං අරහත්තං ඛ්‍යාකාසි.

අනුරුද්ධසුත්තවංශය නිව්දිතා.

7. නාගදත්තසුත්තවණ්ණනා

227. අතිකාලෙනාති අතිවිය පුබ්බණ්ණකාලෙන, කාලස්සෙවාති අත්ථො. කොට්ඨසම්මුඤ්ජනියාති සම්මුඤ්ජනිකොටියා, සම්මුඤ්ජනියා එකදෙසෙනෙවාති අත්ථො. ඉමිනා සම්මජ්ජනෙ අමනාපකාරිතං දස්සෙති. මජ්ඣන්තිකෙ චිතිවත්තෙති ගිහිසංසග්ගවසෙන කාලං චිතිනාමෙන්තො මජ්ඣන්තො ඛුට්ඨිතිවත්තෙ. අඤ්ඤෙහි හික්ඛුහීති නාතිකාලං පටිට්ඨෙහි. නිස්සක්කවචනඤ්චෙනං. භායාමි නාගදත්තන්ති තස්ස පටිපත්තිං භාගිතබ්බං කත්වා දෙවතා වදන්ති පටිපත්තියං නියොපෙති. සුප්පගබ්හන්ති කායපාගබ්බියාදීහි අතිවිය සමන්තාගතං.

නාගදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කුලසරණිසුත්තවණ්ණනා

228. ඔගාහප්පත්තොති විස්සාසවසෙන අනුප්පවෙසං පත්තො. අඤ්ඤතරං කුලන්ති තස්මිං කුලෙ ජායම්පතිං සන්ධාය වදති. “ඛුපකාරං මෙ එතං කුලං චිරං සප්පායාභාරදානාදිනා; තස්මා ඉධාහං අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යා ජාතො; ඉමෙසංයෙව දෙය්‍යාධම්මපටිග්ගණ්ණනෙන පුඤ්ඤං වඩ්ඪෙස්සාමි” ති චිත්තෙසි. තෙනාහ “අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා කිං කරිස්සාමි” තිආදි. සාති දෙවතා. උභොපෙතෙති තං හික්ඛුඤ්ච සරණිඤ්ච සන්ධාය වදති. පටිගාධප්පත්තාති පටිගාධං පත්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං පතිට්ඨිතවිස්සාසෙන.

විස්සමප්පත්තිවසෙන සන්තිට්ඨන්ති එත්ථාති සණ්ඨානං, විස්සමනට්ඨානං. සමාගන්ත්වාති සන්තිපතිත්වා. පටිඤ්ඤදාහරණෙහි මත්තයතීති මත්තනං, ඤාපකං කාරණං. පටිලොමසද්දාති පටිලොමභාවෙන පතිතත්තා අසච්චිභාවනා පටිකුලසද්දා. තෙන කාරණෙනාති තෙන කාරණපටිරූපකෙන මිච්ඡාවචනෙන. න මඬිකුභොතබ්බං අකාරකභාවතො. සද්දෙන පරිතස්සතීති පරෙහි අත්තති පයුත්තමිච්ඡාසද්දමත්තෙන පරිතස්සනසිලො. වතං න සම්පජ්ජතීති යථාසමාදිත්තවතං ලුභුවිත්තතාය න පාරිපූරිං ගච්ඡති. සම්පන්නවතොති පරිපුණ්ණසිලාදිවතගුණො

කුලසරණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වජ්ජිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

229. වජ්ජිරට්ඨෙ රාජපුත්තොති වජ්ජිරට්ඨෙ ජාතසංවද්ධො වජ්ජිරාජපුත්තො. සබ්බරත්තිවාරොති ඡණ්ඩසම්පත්තියා ඉතො චිතො වරන්තෙහි අනුභවිතබ්බනක්ඛත්තමහො. තෙනාහ “කත්තිකනක්ඛත්තං ඝොසෙත්වා” තිආදි. එකාබද්ධං භොතීති යස්මා වාතුමහාරාජිකදෙවා තස්මිං දිවසෙ නක්ඛත්තං ඝොසෙත්වා අත්තනො පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධාය දිබ්බසම්පත්තියා මහන්තං නක්ඛත්තකිලාසුඛං අනුභවන්ති, තස්මා තං තෙහි එකාබද්ධං විය භොති.

හෙරිආදිතුරියානන්ති හෙරිමුදිභිගසභිබපණවවිණාදිතුරියානං. තාලිතානන්ති ආරද්ධලයානුරූපං පහටානං. විණාදිනන්ති විණාවෙණුගොමුබ්ආදිනං. වාදිතානන්ති යථාරද්ධමුච්ඡනානුරූපං සභිසට්ටිතානං. අභාසිති තෙන සද්දෙන ආකඨසීයමානහදයො අයොනියො උම්මුජ්ජිත්වා “මහතී වත මෙ ජාතී”ති අනුත්ථුනන්තො අභාසි. ඡඩ්ඞිතදාරුකං වියාති වනෙ ඡඩ්ඞිතනිරත්ථකකලිඞ්ගරං විය. ලාමකතරොති නිහීනතරො. දෙවතා පයමජ්ජිතං ආණං පටාණියා නිහරන්තී විය තෙන හික්ඛුනා වුත්තමත්ථං අපනෙන්තී “තස්ස තෙ බහුකා පිහයන්තී”ති අවොවාති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො “ථෙරො”තිආදිමාහ. සග්ගං ගච්ඡන්තානං යථා තෙරයිකා පිහයන්ති, එවං සම්මාපට්ටපන්තස්ස තුය්හං බහු පිහයන්ති, තස්මා ත්වං “පාපියො”ති අත්තානං මා මඤ්ඤිත්ථාති අධිප්පායො.

වජ්ජිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා

230. නිස්සරණපරියත්තිවසෙනාති අද්ධා ඉමං පරියත්තිං නිස්සාය වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරිතුං ලබ්භාති එවං නිස්සරණපරියත්තිවසෙන. සජ්ඣායනතොති විමුත්තායතනසීසෙ යත්වා සජ්ඣායනතො. ඉදානි තස්ස නිස්සරණපරියත්තිවසෙන සජ්ඣායනකරණං, පටිපත්තිවසෙන වත්තපට්ටත්තකරණං, විපස්සනාභාවනඤ්ච දස්සෙතුං “සො කිරා”තිආදි වුත්තං. අරහත්තං පත්තදිවසෙ පටිපත්තිකිත්තනාය පුරිමදිවසෙසුපි තථා පටිපජ්ජී, විපස්සනං පන උස්සුක්කාපෙතුං නාසක්ඛිති දස්සෙති. කාලං අනිවත්තෙතීති ඉදං “සඞ්කසායතී”ති පදස්ස අත්ථවචනං. ථෙරස්සාති සජ්ඣායකත්ථෙරස්ස.

ධම්මපදානීති සීලාදිධම්මක්ඛන්ධදීපකානි පදානි. තෙනාහ “සඛ්ඛම්පි බුද්ධවචනං අධිප්පෙත”න්ති. න ගණ්භාසි උද්දෙසන්ති අධිප්පායො. පාලියං “හික්ඛුහි සංවසන්තො”ති ඉමිනා තෙසං ධම්මස්සවනත්ථායපි ධම්මො පරියාපුණිතබ්බොති දස්සෙති. විරජ්ජති එතෙනාති විරාගො, අරියමග්ගො. ජානිත්වාති පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන දිට්ඨසුතාදිං යාථාවතො ජානිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා. විස්සජ්ජනන්ති පහානං. න බුද්ධවචනස්ස විස්සජ්ජනං. භණ්ඩාගාරිකපරියත්තියාපි අනුඤ්ඤාතත්තා පගෙව නිස්සරණත්ථාය, තත්ථ පන මත්තා ජානිතබ්බාති දස්සෙන්තො “එත්තාවතා”තිආදිමාහ.

සජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අකුසලචිතක්කසුත්තවණ්ණනා

231. අකුසලෙ චිතක්කෙති අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලෙ මිච්ඡාචිතක්කෙ. යොති වුව්චති උපායො, තස්මා අසුභාදිකෙ සුභාදිවසෙන මනසිකාරො අයොනියොමනසිකාරොති ආහ “අනුපායමනසිකාරොනා”ති.

පාසාදිකකම්මට්ඨානන්ති පසාදාවහං බුද්ධානුස්සතිආදිකම්මට්ඨානං. බලවපිතිඤ්ච සුබඤ්චාති නිවරණවික්ඛම්භනතො බලවන්තං උපචාරජ්ඣානසහගතං පිතිඤ්ච සුබඤ්ච.

අකුසලචිතක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. මජ්ඣන්හිකසුත්තවණ්ණනා

232. නන්දනවග්ගෙති නන්දනවග්ගවණ්ණනායං තත්ථ ඉධාපි ගාථාය විසෙසාභාවතො. යදි එවං කස්මා තත්ථ සඬගීතං ඉධ ගභිතන්ති? දෙවතාපටිසංයුත්තතං උපාදාය දෙවතාසංයුත්තෙ සඬගභිතම්පි අට්ඨප්පත්තියා පටිසංයුත්තත්තා ඉධ ගභිතං.

මජ්ඣන්හිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. පාකතින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

233. තෙරසමෙ යං වත්තබ්බං, තං විත්ථාරිතමෙවාති යොජනා. ජන්තුදෙවපුත්තසුත්තෙති ජන්තුදෙවපුත්තසුත්තසංවණ්ණනාය. “තත්ථ සඬගීතං ඉධාපි” තිආදි අනන්තරසුත්තවණ්ණනායං චුත්තනයමෙව.

පාකතින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. ගන්ධත්ථෙතසුත්තවණ්ණනා

234. ගන්ධාරම්මණං උපනිජ්ඣායතීති ගන්ධසඬබ්බතං ආරම්මණං උපෙච්ච නිජ්ඣායති, රූපාරම්මණෙන විය විඤ්ඤාණෙන රූපං, ගන්ධාරම්මණෙන තං උපෙච්ච නිජ්ඣායති පච්චක්ඛතො, යාථාවතො සභාවතො පටිච්චිකතීති අත්ථො. උපසිඬ්ඨිස්සතීති තණ්හාවසෙන උපගන්ත්වා සිඬ්ඨිස්සති.

එකඬගමෙනං ථෙය්‍යානන්ති ආරම්මණවසෙන ථෙය්‍යවත්ථුසු විහජියමානෙසු එකමඬගමෙනං ගන්ධාරම්මණන්ති ආහ “ථෙනිතබ්බාන”න්තිආදි. ඔජාපෙක්ඛාය ථෙය්‍යාය පවත්තමානාය ධම්මාරම්මණතාපි තස්සා සියා, සා පන න මධුරා ථෙය්‍යකතා වාති “පඤ්චකොට්ඨාසාන”න්ති චුත්තං. කාමඤ්ච තං ගන්ධාරම්මණං කෙනචි පරිග්ගහිතං න හොතීති ආදියිතුං සක්කා, සත්ථාරා පන අනනුඤ්ඤාතත්තා න යුත්තො තස්ස පරිභොගො. යං පන තෙන භික්ඛුනා චුත්තං “න හරාමී න හඤ්ජාමී”ති, තස්සපි අයමෙව පරිභාරො. වණ්ණියති ඵලං එතෙනාති වණ්ණං, කාරණන්ති චුත්තං “වණ්ණෙනාති කාරණෙනා”ති.

තස්මින්ති තස්මිං භික්ඛුස්මිං. ආකිණ්ණකම්මන්තොති තණ්හාදිට්ඨිආදිවසෙන අකුසලකම්මන්තො දිට්ඨිමොහතණ්හාදිවසෙන ආදිතො පට්ඨාය කුසලකම්මානං.

පටික්ඛෙපනතො. දිට්ඨිවසෙන ච කථිනකක්ඛලබ්භිගත්තා “අබ්භිකම්මන්තො කක්ඛලකම්මන්තො”ති වුත්තං.

ආකිණ්ණලද්දොති ආකිණ්ණො හුත්වා කක්ඛලො. තෙනාහ “ඛුපාපො”තිආදි. මක්ඛිතොති ලිත්තො. තන්ති දෙවතාවොදනං. තස්මාති අතික්කම්ම යිත්තා “ත්ථඤ්චාරහාමි වත්තවෙ”ති එවමාහ.

ගවෙසන්තස්ස අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදනවසෙන පරියෙසන්තස්ස. අනෙකයොජනායාමචිත්ථාරං ගගනතලං බ්‍යාපෙත්වා උප්පන්තවලාභකකුට්ඨපමාණං විය. සුද්ධොති සිලෙන පරිසුද්ධො අයන්ති ජානාසි. සුගතින්ති සුන්දරනිබ්බන්ති. තෙන නිබ්බානස්සපි සඬගහො සිද්ධො.

ගන්ධත්ථෙතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

වනසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. යක්ඛසංයුත්තං

1. ඉන්දකසුත්තවණ්ණනා

235. අත්තනො පරිණායකත්තෙන ඉන්දො නාම මහෙසක්ඛො, ඉන්දොති සමඤ්ඤා අස්සාති කත්වා “ඉන්දකො”තිපි වුච්චති, තස්ස ඉන්දකස්ස. ඉන්දකුට්ඨ පබ්බතෙ නිවසතීති ඉන්දකුට්ඨවාසී, තස්ස ඉන්දකුට්ඨවාසීනො. බලිකම්මෙහි යජිතබ්බතො පුජිතබ්බතො යක්ඛො, තස්ස යක්ඛස්ස. ඉන්දස්ස නිවාසට්ඨානභූතං කුටං ඉන්දකුට්ඨන්ති යක්ඛතො කුටෙන නාමං ලද්ධං. ඉන්දකුට්ඨො ඉන්දො උත්තරපදලොපෙන යථා “කෙලාසකුට්ඨො කෙලාසො”ති. ඉන්දො යක්ඛොති කුටතො යක්ඛෙන නාමං ලද්ධං. න චෙත්ථ ඉත්තරිත්තරනිස්සයදොසො අඤ්ඤමඤ්ඤපලක්ඛණභාවතො යථා තං “කායකම්මට්ඨාන”න්ති. රූපන්ති සකලං රූපක්ඛන්ධමාහ, න රූපායතනන්ති. ඉමං සරීරං පෙච්ච අයං කින්නි පටිලහතීති වොදෙති.

කුතො ආගච්ඡතීති පරාධාරරූපෙ ජීවෙ අත්තනි මාතුකුච්ඡිමොක්කන්තෙ රූපස්ස සම්භවොති කුතො නාම යානතො ආගච්ඡති. තෙනාහ “ඉමානි ච අට්ඨිති ඉමා ච මංසපෙසියො”තිආදි. කථං න්වයන්ති අයං කුච්ඡිසඬ්ඛාතෙ ගබ්භරෙ කථං සජ්ජතීති පුච්ඡති. “සිභානංව නදන්තානං, දායීනං ගිරිගබ්භරෙ”තිආදිනා (ථෙරගා. නිදානගාථා) ගබ්භරො ච කුච්ඡිචාවකො ආගතො. තෙනාහ “ගබ්භරස්මිත්ති මාතුකුච්ඡස්මි”න්ති. පුග්ගලවාදීති අත්තවාදූපාදානො. යථා හි මච්ඡමංසං භුත්තං ඵෙණං විය හුත්වා විලීයති, න ච පඤ්ඤායති සත්තභාවෙන අප්පවත්තනතො, එවමෙවං යදි මාතුකුච්ඡස්මිං ගබ්භභාවෙන උප්පන්නං රූපං සත්තො න භවෙය්‍යා

නො වඩ්ඨෙය්, විලිගිත්වා ගවිජෙය්, පඤ්ඤායති ව තං රූපං, තස්මා ජීවොති ඉමාය ලද්ධියා. එවමාහාති “රූපං...පෙ.... ගබ්භරස්මි”න්ති එවමවොව. පයමන්ති එතෙසං පඤ්චන්තං පයමං. තෙනාහ “පයමෙන පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සද්ධි”න්ති. “ජාතිඋණ්ණංසුභීති ජාතිඵලකාය උණ්ණංසුභී”ති වදන්ති. “ගබ්භං ඵාලෙත්වා ගහිතඋණ්ණා ජාතිඋණ්ණා. තස්සා අංසුභි තීභි කතසුත්තග්ගෙ”ති සංයුත්තභාණකානං අධිප්පායො.

අනාවිලොති අවිජො, සුප්පසන්තොති අත්ථො. එවංවණ්ණප්පට්භාගන්ති වුත්තප්පමාණසණ්ඨානසම්පරිච්ඡින්නං. කලලං සම්පවුච්චතීති අත්තභාවො භුතූපාදාරූපසඬාතො සන්තානවසෙන පවත්තමානො කලලං නාමාති කථීයති.

කලලාති යථාවුත්තකලලරූපහෙතු තං නිස්සාය පච්චයං කත්වා. මංසධොවනඋදකවණ්ණන්ති වණ්ණතො මංසධොවනඋදකවණ්ණං, සණ්ඨානතො පන විලීනතිපුසදිසං.

පරිපක්කන්ති පරිපාකකලලභාවතො පරිපාකං ගතං සුපරිපාකං ගතං. සමුහතන්ති සමුහභූතං සඬගතං. විවට්ටමානන්ති පරිණමන්තං. තබ්භාවන්ති කරණෙ එතං උපයොගවචනං, තබ්භාවෙන පරිණමන්තන්ති අත්ථො. නිස්සක්කෙ වා උපයොගවචනං, තබ්භාවතො කලලභාවතො කලලං විපරිණමන්තං. අබ්බුදං නාම ජායති, අබ්බුදං නාම සම්පජ්ජතිති අත්ථො.

විලීනතිපුසදිසා සණ්ඨානවසෙන, වණ්ණවසෙන පන සීතා අරත්තාව භොතීති වදන්ති. මණ්ඩන්ති දාරිකානං තථා පිළනතො නිබ්බත්තමරිවපක්කස්ස සාරභූතං රසං. සබ්බභාගෙහි මුච්චතීති සො මණ්ඩො කපාලෙ අලග්ගො හුත්වා තස්ස සබ්බභාගෙහි මුච්ඡිත්වා පිණ්ඩිතො හුත්වා තිට්ඨති. එවරූපා පෙසි භොතීති සා පෙසි ගබ්භාසයෙ කත්ථවි අලග්ගා යථාවුත්තමණ්ඩො විය පිණ්ඩිතො හුත්වා තිට්ඨති. තෙනාහ “විලීනතිපුසදිසා”ති.

පෙසි නිබ්බත්තතීති එත්ථ පෙසිති නිස්සක්කෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “තතො පෙසිතො”ති.

සනස්ස සණ්ඨානං. නිබ්බත්තං කම්මපච්චයාති තංසණ්ඨානං රූපධම්මනිබ්බත්තියා ජායති. “ජරාමරණං අනිච්චං සඬ්ඛතං පටිච්චසමුප්පන්න”න්ති (සං. නි. 2.20) හි වුත්තං.

පිළකාති පිළකසදිසා මංසපිණ්ඩා ජායන්ති.

සත්තමාදීනීති ආදි-සද්දෙන අට්ඨමසත්තාහතො පට්ඨාය යාව එකවත්තාලීසා චතුත්තිංස සත්තාහාති සඬගණ්භාති. පරිණතකාලන්ති ගබ්භස්ස පරිණතකාලං. නවමාසතො බහි පරිපක්කො නාම භොති කෙසලොමාදිනිබ්බත්තිතො. තෙනාහ “ද්වාචත්තාලීසෙ සත්තාහෙ එතාති ජායන්ති”ති.

තස්සාති ගබ්භසෙය්‍යාකසත්තස්ස. මාතුඋදරපටලෙන එකාබද්ධො හොති යතො මාතරා පරිභුක්තආහාරො ආමාසයෙ පතිට්ඨිතෙ ගබ්භස්ස නාහිනාලානුසාරෙන ගබ්භගතස්ස සරීරං සම්පත්වා ආහාරකිව්චං කරොති. ආහාරසමුට්ඨානරූපං සමුට්ඨාපෙතීති ගබ්භගතස්ස කායෙ ඔජාය පච්චයො හොති. සා ච තං පච්චයං ලහිත්වා ඔජට්ඨමකං රූපං සමුට්ඨාපෙති. එවං මාතරා පරිභුක්තආහාරපච්චයෙන ගබ්භගතො දස මාසෙ යාපෙති අත්තනො නාහිනාලානුසාරගතෙනෙව තෙන යාව ආහාරසමුට්ඨානසත්තාහො, තතො පට්ඨාය ආහරණතො. කෙච් පන “මාතරා පරිභුක්තආහාරො බාහිරවග්ගො විය තස්ස කායං අභිසන්තෙති පරිසන්තෙති, තෙන සො යාපෙතී”ති වදන්ති. කුච්ඡිගතං උදරපටලෙන තිරොහිතත්තා බහි ධීතන්ති වත්තබ්බතං න අරහතීති “කුච්ඡියා අබ්භන්තරගතො”ති ආහ. මාතුකුච්ඡිගතො නරොති මාතු තිරොකුච්ඡිගතො. එවං බොති ඉමිනා යථාචුත්තාකාරෙන අයං සත්තො...පෙ.... නිබ්බත්තති, තස්මා රූපං න ජීවො. න හි දිට්ඨිගතස්ස සත්තාහක්කමෙන වුඩ්ඨිප්පත්තො ඉච්ඡිතො අනිච්චතාපත්තිතො.

ඉන්දකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සක්කනාමසුත්තවණ්ණනා

236. සක්කනාමකොති බලිපුත්තො විය සක්කස්ස වසෙන ගහිතනාමො. “එසො කිරා”ති පායො. “එකො කිරා”තිපි ලිබන්ති. මාරස්ස පක්ඛෙ ගතො මාරපක්ඛිකො. යදඤ්ඤන්ති එත්ථ යන්ති කිරියාපරාමසනං, තස්මා යං අඤ්ඤස්ස අනුසාසනං, තං සමණස්ස න සාධුති යොජනා. කාරණෙනාති කාරණමත්තෙන සංවාසො ජායති. යෙන කෙනචී ගහට්ඨෙන වා පබ්බජිතෙන වා. තං කාරණන්තරං සමාගතං පුරිසං සප්පඤ්ඤො සම්බුද්ධො අනුකම්පිතුං නාරහති විසෙසාධිගමාභාවා, සති පන තස්මිං සවිසෙසං පසාදො හොතීති. මනසා වෙ...පෙ.... න තෙන හොති සංයුත්තො සිනෙහවසෙන අනුකම්පා අනුද්දයා තස්සා අසංකිලිට්ඨසභාවත්තා.

සක්කනාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුවිලොමසුත්තවණ්ණනා

237. ගයාය අවිදුරෙ හවො ගාමො “ගයා”ති වුත්තොති ආහ “ගයාය”න්ති, තෙනාහ “ගයාය අවිදුරෙ නිව්ට්ඨගාමං උපනිසායාති අත්ථො”ති. ගොවරගාමනිදස්සනං හෙතං. ඉදං උපරි ඉදං හෙට්ඨාති නත්ථී උප්පට්ඨාටියො මඤ්චපාදානං ද්විසු පස්සෙසු දීඝභාවෙන. බලිකම්මත්ථාය කතං දෙවතාධිට්ඨානන්ති අධිප්පායෙන දෙවට්ඨානෙ යපෙත්ති. අට්ඨපාදමඤ්චසදිසො කිර සො හෙට්ඨුපරිපරිවත්තෙතබ්බතො. කථිනසිබ්බනසුචි කථිනසුචි. අපච්චත්ථරිත්ථාති කිඤ්චි සඬ්ඝිකසෙනාසනස්ස උපරි පටිච්ඡදනං අපච්චත්ථරිත්ථා. ගවච්ඡිවිජ්ඣිතං වියාති තෙහි සුවිලොමෙහි ගවච්ඡිජාලං විය ගතං සබ්බසො සමොහතං.

ඉධාපි “බරසරීරො” ති වත්වා බරසරීරං කථිතසුචිසදිසතාය ලොමස්සාති තස්ස තථාභාවස්ස කාරණං දස්සෙන්නො “සො කිරා” තිආදිමාහ. අත්තනො භත්ථෙහීති සඬිසිකතෙලසම්මක්ඛිතෙහි අත්තනො සරීරං මක්ඛෙසි. ඉතීති වුත්තාකාරෙන.

සමාගමට්ඨානන්ති යක්ඛසන්නිපාතට්ඨානං. සොති සුචිලොමො යක්ඛො. මන්ති ච තමෙව වදති.

උට්ඨාපෙත්වාති උද්ධග්ගා කත්වා. අපනාමෙසීති යථා සො අත්තනො කායං උපනෙතුං න සක්කොති, තථා කරොන්නො ථොකං අපනාමෙසි. අමනුඤ්ඤොති ඵරුසතික්ඛතාය න මනුඤ්ඤො. චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමීති මය්හං ආනුභාවෙන තච චිත්තචික්ඛෙපං වා කරිස්සාමි. යථා පන සො චිත්තචික්ඛෙපං කරෙය්‍යා, තං දස්සෙතුං “යෙසඤ්ඡී” තිආදි වුත්තං. භෙරවං වාති වුත්තාකාරෙන අඤ්ඤථා වා භයානකං දස්සනමත්තෙනෙව සත්තානං භයං ඡම්භිතත්තං ලොමහංසං උප්පාදෙතුං සමත්ථං. “කථෙන්නානංයෙවා” ති වා පායො. තං ද්විසු පාදෙසු ගහෙත්වා පාරං ගඬිගාය ඛිපිස්සාමීති යොජනා.

කුතොනිදානාති කස්මා කාරණා? අට්ඨකථායං පන සමාසපදමෙතං, විහත්තිඅලොපෙන නිද්දෙසොති දස්සෙතුං “කිංනිදානා කිංපච්චයා” ති? අත්ථො වුත්තො. චිත්තං ඔස්සජන්තීති කුසලචිත්තං පචත්තිතුං අප්පදානවසෙන පුරතො ඛිපන්ති. කුතො සමුට්ඨායාති මිච්ඡාවිතක්කානං සමුට්ඨානං පුච්ඡති?

කාමරාගාදයො සුභනිමිත්තාදීසු අයොනියොමනසිකාරහෙතු. කාමො පන අයොනියොමනසිකාරො ච නියකජ්ඣත්තපරියාපන්නොති ආහ “අයං අත්තභාවො නිදානං එතෙසන්ති ඉතොනිදානා” තිආදි. එවමෙවාති අට්ඨකථායං කීලාපසුතකුමාරකා විය මිච්ඡාවිතක්කා දට්ඨබ්බො, තෙසං උප්පත්තිට්ඨානභූතො ලොකො විය අයං අත්තභාවලොකො. තෙහි ඔස්සජියමානං ධඩ්කං විය චිත්තං, තස්ස පාදෙ බද්ධදීඝසුත්තකං විය තං දුරානුබන්ධං සංයොජනන්ති එවං උපමාය සංසන්දනං දට්ඨබ්බං.

පාපචිතක්කානං තංසම්පයුත්තකිලෙසානඤ්ච තණ්හා විසෙසපච්චයො තදභාවෙන තෙසං අභාවතොති ආහ “තණ්හාසිනෙහතො ජාතා” ති. අත්තභාවපරියාපන්නත්තා “අත්තනි සම්භූතා” ති වුත්තං. තෙන තෙසං අනඤ්ඤහෙතුකතං දස්සෙති, නිග්‍රොධස්සෙව බන්ධජාතීති ඉමිනා පන පුටුභාවඤ්ච, විසත්තාතිආදිනා දුබ්බිතිස්සට්ඨකඤ්ච. වත්ථුකාමෙසු රූපාරම්මණාදීසු පුටුසු. පුටු කිලෙසකාමා කාමරූපතණ්හාදයො. තෙහි කිලෙසකාමෙහි කරණභූතෙහි. අත්තභාවං බන්ධපඤ්චකං. යෙ විපස්සනාය යුත්තපයුත්තා යාථාවතො ජානන්ති.

යතොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කචචනන්ති ආහ “යං නිදානමස්සා” ති. “විනොදෙන්ති” ති කත්තුනිද්දෙසෙන යෙන න විනොදෙන්ති, තං කාරණං බාධිතමෙවාති ආහ “මග්ගසච්චෙන විනොදෙන්ති” ති. විනොදනඤ්චෙත්ථ

සන්තානතො නීහරණං බහිකරණං සබ්බසො පහානං, පභීනෙ ව තස්මිං කිලෙසෙ ඔසං තරන්තීති දස්සෙන්නො “දුක්තර”න්තිආදිමාහ. එතස්මිං අධිගතෙ න පුන හවොති අපුනබ්භවො, නිබ්බානන්ති ආහ “අපුනබ්භවසඬ්ඛාතස්සා”තිආදි. යස්මා එත්ථ “යෙ නං පජානන්ති, යතොනිදාන”න්ති පදද්වයෙන දුක්ඛසමුදයසච්චානි, විනොදනග්ගහණෙන මග්ගසච්චං, අපුනබ්භවග්ගහණෙන නිරොධසච්චං පකාසිතං, තස්මා වුත්තං “චත්තාරි සච්චානි පකාසෙන්නො”ති.

තස්මිංයෙවාති යත්ථ යීතො “රාගො ව දොසො වා”තිආදිනා පඤ්ඤං පුච්ඡි, තස්මිංයෙව පදෙසෙ යීතො. දෙසනානුසාරෙනාති සත්ථු සාමුක්කංසිකධම්මදෙසනාය අනුස්සරණෙන. ඤාණං පෙසෙත්වාති විපස්සනාපටිපාටියා නිබ්බානං පති අනුබොධඤාණං පෙසෙත්වා පවත්තෙත්වා. සොකාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතොති සහස්සනායපටිමණ්ඩිතස්ස පයමමග්ගස්ස අධිගමෙන පයමඵලෙ පතිට්ඨිතො පටිලහතීති යොජනා. න කිලිට්ඨත්තභාවෙ තිට්ඨන්ති මහානුභාවත්තා අරියධම්මස්ස. සෙතකණ්ඩුපිළකසුචියොති සෙතභාවං පත්වා කණ්ඩුපිළකා ලොමසුචියො සබ්බා අනවසෙසා පතිතා පරිහට්ඨා අපගතා. භූමිමදෙවතාපරිහාරන්ති භූමිමදෙවත්තභාවන්ති.

සුවිලොමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මණිහද්දසුත්තවණ්ණනා

238. සුඛං පටිලහතීති දිට්ඨධම්මිකාදිහෙදං සුඛං අධිගච්ඡති. නිව්චමෙව සෙය්‍යො සතිමතො ආයතිං භිතවරණතො. මණිහද්දො “සතිමාපුග්ගලො සතොකාරි සම්පති වෙරං නප්පසවතී”ති අධිප්පායෙන “වෙරා ව පරිමුච්චතී”ති ආහ. භගවා පන සතිමත්තතාසිද්ධියා වෙරපරිමුච්චනං න අච්චන්තිකං, නාපි එකන්තිකං පටිපක්ඛෙන පරතො ව අප්පභීනත්තාති තං නිසෙධෙන්තො “වෙරා ව න පරිමුච්චතී”ති චත්වා, යං අච්චන්තිකං එකන්තිකඤ්ච පරස්ස වසෙන වෙරපරිමුච්චනං, තං දස්සෙන්නො “යස්සා”ති ගාථමාහ. කරුණායාති අප්පනාප්පත්තාය කරුණාය. කරුණාපුබ්බභාගෙති කරුණාභාවනාය වසෙන උප්පාදිතපයමප්ඤ්ඤානුපවායෙ. සොති කරුණාභාවනං භාවෙන්තො පුග්ගලො. මෙත්තංසොති මෙත්තචිත්තං අංසො එකො කුසලකොට්ඨාසො එතස්සාති මෙත්තංසො. තස්ස කෙනචීති තස්ස අරහතො කරුණාය මෙත්තාභාවනාය ව සාතිසයත්තා තදභාවෙන කෙනචී පුග්ගලෙන සද්ධිං වෙරප්පසඬිගො නාම නත්ථි. ඉමිනා ඛිණාසවෙපි මෙත්තාකරුණාභාවනාරහිතෙ කොචි අත්තතො චිත්තදොසෙන වෙරං කරෙය්‍ය, න පන තස්මිං මෙත්තාකරුණාවෙන්තොවිමුත්තිසමන්තාගතෙ කොචි වෙරං කරෙය්‍ය. එවං මහිද්ධිකා බ්‍රහ්මචිහාරභාවනාති දස්සෙති.

මණිහද්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සානුසුත්තවණ්ණනා

239. යක්බෙන ගහිතො හොතිති යක්බෙන අනුපවිටියො හොති. තස්ස යක්බගහණස්ස කාරණං මූලතො පභුති විත්ථාරතො දස්සෙතුං “සො”තිආදිමාහ. තස්ස අන්තිමහවිකත්තා ආදිතො පටියාය අධිසීලසික්ඛාය සක්කවචං පූරණන්ති දස්සෙති “සො පබ්බජිතකාලතො”තිආදිනා. පච්චාභාරන්ති පටික්ඛෙපං. ඉමස්මිං සරහඤ්ඤෙති ඉමස්මිං මම ධම්මහණෙන. පත්තින්ති පත්තිදානං. පියා හොන්ති, තෙනාහ භගවා ‘ආකඨබ්බෙය්‍ය වෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ‘සබ්බමචාරිනං පියො ච අස්සං මනාපො ච ගරු ච භාවනීයො වා’ති, සීලෙස්වෙචස්ස පරිපූරකාරි’ති (ම. නි. 1.65). තථා වාහ “තස්මිං සාමණෙරෙ”තිආදි.

වුඩ්ඪිමත්ථායාති යොබ්බනප්පත්තියා අභිගපවිච්චිගානං පරිවුඩ්ඪිමාගම්ම. කාමසම්භොගසමත්ථතාවසෙන පරිපක්කිත්තිදියො. අනුයොජෙත්ථාවාති විස්සජ්ජෙත්ථාව, ගිහිභාවෙ වා අනුයොජෙත්ථාව. “පුබ්බෙ තුය්හං පුත්තො සීලවා කල්‍යාණධම්මො ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමොති සම්භාවිතො, ඉදානි තතො අඤ්ඤා ජාතො”ති සොසනාවසෙන දෙවතානං අත්තරෙ මාහෙව මෙ ලජ්ජං උජ්ජාදෙය්‍ය.

පාටිභාරියපක්ඛඤ්ඤාති වාතුද්දසිපඤ්චදසිඅට්ඨමීනං යථාක්කමං ආදිතො අත්තතො ආදිඅත්තතො ච පවෙසනනික්ඛමනවසෙන උපොසථසීලස්ස පටි පටි අභිමුඛං පච්චාවහිතබ්බපක්ඛඤ්ච. තෙරසියාපීති පරං සත්තමීනවමීසුපීති අත්ථො. පවෙසභුතඤ්ඤි උපොසථසීලස්ස සත්තමීසු සමාදිත්තං සීලං පටිපදං, නවමීසු නික්ඛමභුතන්ති ආවරියා. පොරාණට්ඨකථායං පන පච්චුග්ගමනානුගමනපරියායෙන චුත්තන්ති ආහ “මනුස්සා”තිආදි. අභිසමාසන්ති සකලකාලපක්ඛං. එවඤ්ඤි වස්සවාසස්ස අනුගමනං ගතං හොති. සුට්ඨු සමාගතන්ති සුපරිසුද්ධං සම්පන්නං කත්ථා අත්තතො සන්තානං ආගතං. තං පන අත්තතො විත්තෙන සමං පකාරෙහි යුත්තං හොතිති ආහ “සම්පයුත්ත”න්ති. අරහත්තානං අනුකරණෙන සෙට්ඨවරියං. “න තෙ හි යක්ඛා කීළන්ති”ති අත්තතො පුත්තස්ස කායෙ අධිමුච්චනං අත්තතො කීළනං විය හොතිති කත්ථා ආහ.

උපාසිකා යථාචුත්තඋපොසථසීලෙන සීලවතී, සාමණෙරො පන අත්තතො සාමණෙරසීලෙන සීලවා. උජ්ජතිත්ථාති ආකාසෙ උජ්ජතිත්ථා. මොක්ඛො නත්ථී දුක්ඛාවහස්ස කම්මස්ස කතුපවිත්තා.

දුට්ඨෙපි කාමෙති වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙ. කිලෙසකාමං පරිච්චජන්තො එව හි වත්ථුකාමෙ පරිච්චජති නාම. විබ්භමනවසෙන ආගච්ඡති භික්ඛාය ආභිණ්ඩනාදිපබ්බජිතකිච්චතො. උජ්ජබ්බජිත්ථා විගතසීලස්ස ජීවතො ආනාපානමත්තෙන ජීවත්තොපි සො මතකොච. චුත්තඤ්ඤෙන “මරණඤ්ඤෙන, සුනක්ඛත්ත, අරියස්ස චිතයෙ, යො සික්ඛං පච්චික්ඛාය භීතායාවත්තති”ති (ම. නි. 3.45).

උණ්භටියෙනාති සපරිලාහටියෙන. අභිධාවථාති අභිධාවතීති ඉමස්මි.
 අභිධාවනකිව්වෙ හද්දං තෙ භොතුති වත්වා ගිහිභාවාය අභිධාවථ. නීහරිත්වාති
 නික්බාමෙත්වා. එකාදසහි අග්ගිහි ආදිත්තත්තා මහාඛාහසදිසෙ. සල්ලක්ඛෙත්වාති
 ගිහිභාවෙ ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ආනිසංසඤ්ච සල්ලක්ඛෙත්වා. හිරොත්තප්පං
 පටිලභිත්වා “මම උප්පබ්බජ්තුකාමතං සබ්බමචාරිනො ජානිස්සන්ති” ති. චතුත්තං
 පරිසානං චිත්තසංඛිඛොභවසෙන සකලජම්බුදීපං බොහෙත්වා.

සානුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පියඬකරසුත්තවණ්ණනා

240. පච්චන්තෙති පරියන්තෙ. පාටියෙක්කන්ති සඬගීතිකාලෙ විසුං.
 යමකවග්ගාදිකා බ්‍රාහ්මණවග්ගපරියොසානා ඡබ්බිසති වග්ගා එතිස්සාති
 ඡබ්බිසතිවග්ගා, තන්තීති පාළි. උච්චාරපස්සාවාදි එවරුපං දුබ්භොජනං,
 “අසුච්ඡෙගුච්ඡභාවෙන දුට්ඨු භොජන” න්ති කත්වා, දුබ්භොජනග්ගහණෙන වා
 වන්තගබ්භමලාදිති අතිදිසති. ඡවිආදිති ඡෙත්වාති ඡවිආදිති අතිවිජ්ඣ අතිවිය
 පවිසිත්වා. අට්ඨමිඤ්ජං ආහව්ව අට්ඨාසි පිතිසමුට්ඨානඋලාරොලාරරුපප්පවත්තියා.
 තෙනාහ “හදයඬගමනියො හුත්වා” ති.

ධම්මතාය සමාදිණ්ණන්ති කස්සවි සන්තිකෙ අග්ගහෙත්වා සයමෙව තස්මි.
 බණ්ණෙ සංයතා භොමාති යථාසංයතා. තතියපදෙනාති “සික්ඛෙම සුසීලා” න්ති
 ඉමිනා පදෙන. සෙසාති චුත්තාවසෙසා. තිස්සො
 අදිත්තාදානමිච්ඡාචාරසුරාපානවිරතියො. ගහිතා ගොබලීබද්දඤ්ඤායෙන. ඡාතකං
 දුබ්භික්ඛඤ්ච එත්ථාති ඡාතකදුබ්භික්ඛා, ජීසව්ඡාදුබ්භික්ඛාබ්භුලායාති අත්ථො.
 පිසාවයක්ඛයොනියාති පෙත්තිවිසයසදිසයක්ඛයොනියා අපි නාම මුච්චෙමාති
 යොජනා.

පියඬකරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පුනඬබසුසුත්තවණ්ණනා

241. වසනට්ඨානග්ගහණෙන රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානාදයො සඬගණ්ණාති.
 ද්වාදසහත්ථමත්තමෙව ගණ්ණාති පකතිසඤ්චරණුපචාරමත්තඛ්‍යාපනතො.
 යථාපරිසන්ති පරිසානුරුපං, යත්ථ යත්ථ පරිසා තිට්ඨති, තං තං ධානං ගච්ඡති
 පරිසපරියන්තිකත්තා. සත්ථු මුඛවිකාරාභාවතො පචෙසානුඤ්ඤං සල්ලක්ඛෙත්ති
 “නුන අයං කතාධිකාරා හවිස්සති” ති අනුමානසිද්ධං උපනිස්සයං දිස්වා.
 එකීභාවගමනෙනාති හත්ථපාසුපගමනෙන පරිසාය මිස්සිභාවප්පත්තියා. පුත්තකාති
 පුත්තපුත්තියො. අනුකම්පායඤ්ඤි ක-සද්දො.

නිබ්බානාරම්මණෙන අරියමග්ගෙන මුඤ්චියමානා ගන්ථා “නිබ්බානං ආගම්ම
 පමුච්චන්ති” ති චුත්තා. වෙලාතික්කත්තාති පමාණතො පරිච්ඡින්නදිතුං න සක්කාති

ආහ “පමාණාතික්කන්තා”ති. පියායනාති ආසීසනා. ආසීසනං පෙමවසෙන පෙමවත්ථුනො එසනා පත්ථනාව හොතීති ආහ “මග්ගනා පත්ථනා”ති. තතොති පියපුත්තාදිතො. පාණීනන්ති සාමිඅත්ථෙ පුට්ඨවනං දුක්ඛසද්දාපෙක්ඛං. කෙ මොචෙතීති මොචනකිරියාය කම්මං පුච්ඡති? ඉහරො පන අත්ථවසෙන විහත්තිවිපරිණාමොති “පාණීනෙති ආහරිත්වා වත්තඛ්ඛ”න්ති ආහ. අභිසම්බුධන්ති අභිසම්බුධන්තො. තෙනාහ “අභිසම්බුද්ධො”ති. සද්ධම්මස්සාති උපයොගත්ථෙ සාමිවචනන්ති ආහ “සද්ධම්මමෙව අජානිත්වා”ති.

පුත්තස්ස අනුමොදනං කරොන්තීති පුත්තස්ස පටිපත්තිඅනුමොදනං කරොන්තී. උග්ගතාති එත්ථ කලලෙ වට්ටදුක්ඛෙ නිමුජ්ජමානා තතො සීසං උක්ඛිපිතුං අසක්කොන්ති අජ්ජ බුද්ධානුභාවෙන පඤ්ඤාසීසං උක්ඛිපිතා උග්ගතා. පුන විනිපාතාභාවතො සම්මදෙව උග්ගතත්තා සමුග්ගතා. තථාභූතා සාසනෙපි උග්ගතා සමුග්ගතා ජාතා. චතුසච්චපට්ඨෙධභාවන්ති චතුසච්චපට්ඨෙධස්ස අත්ථිභාවං. කණ්ඩුකච්ඡුආදීති ආදි-සද්දෙන ජෙගුව්ජඅසාතාදිං සඬගණ්හාති. දිඛ්ඛසම්පත්තිං පටිලහති පවත්තියං සම්පත්තිදායිනො කම්මස්ස කතොකාසත්තා. තුණ්හි උත්තරිකෙ හොතීති මාතු-වචනං සම්පට්ඨිත්වා තස්ස විසෙසාධිගමස්ස අවිබන්ධකරණසම්මාපයොගෙන යථාලද්ධවිසෙසාය මාතුයා වසෙන යස්මා ධිතා දිට්ඨධම්මිකසම්පත්තිලාභී, තස්මා වුත්තං “මාතු ආනුභාවෙනෙවා”ති.

පුනඛ්ඛසුපුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සුදත්තසුත්තවණ්ණනා

242. කරණියෙනාති එත්ථ කරණියන්ති වාණිජ්ජකම්මං අධිජ්ජෙතන්ති තං විවරන්තො “අනාඨපිණ්ඩිකො වා”තිආදිමාහ. වික්කියතීති වික්කයං ගච්ඡති. තථෙව කරොතීති යථා රාජගහසෙට්ඨිතා සාවත්ථිං ගන්ත්වා කතං, තථෙව රාජගහං ගන්ත්වා කරොති. ස්වායන්ති අනාඨපිණ්ඩිකො.

තං දිවසන්ති යං දිවසං අනාඨපිණ්ඩිකො, ගහපති, රාජගහසමීපං උපගතො, තං දිවසං. පණ්ණන්ති සාසනං. න සුණීති අසුණන්තො “පණ්ණං න සුණී”ති වුත්තො. ධම්මගාරවෙන හි සො සෙට්ඨි අඤ්ඤං කිච්චං තිණායපි න මඤ්ඤි. තෙනාහ “ධම්මස්සවනත්ථායා”තිආදි. දාරකරූපානන්ති දාරකානං. අනත්ථන්තරකරො හි රූප-සද්දො යථා “ගොරූපාන”න්ති. පඤ්චවණ්ණන්ති බුද්දිකාදිහෙදං පඤ්චජ්ජකාරං පිතිං පටිලහි. අනුක්කමෙන හි තා එතස්ස සම්භවන්ති. “සීසෙන උට්ඨාය...පෙ.... ගච්ඡති”ති පදං පිතිසමුට්ඨානරූපවසෙන ලක්ඛෙත්වා වුත්තං.

සිවථිකාය වසතීති සිවථිකාය සමීපෙ වසති. සුසානස්සාසන්තට්ඨානෙ හි සො විහාරො. අථස්සාති අථස්ස අනාඨපිණ්ඩිකස්ස “අකාලො...පෙ.... උපසඬකම්ස්සාමි”ති එතං අහොසි. බුද්ධගතාය සතියාති අඤ්ඤං කිඤ්චි

අවිත්තෙන්වා බුද්ධගතාය එව සතියා සයනවරගතො නිපජ්ජී. තෙන චුත්තං “කං දිවස”න්තිආදි.

බලවජ්ජසාදොති බුද්ධාරම්මණා බලවතී සද්ධා. ජිතිආලොකොති පුරිමබුද්ධෙසු විරකාලං පරිවයං ගතස්ස බලවතො පසාදස්ස වසෙන “බුද්ධො”ති නාමං සවනමත්තෙන උජ්ජන්තාය උළාරාය ජිතියා සමුට්ඨාපිතො විපස්සනොභාසසදිසො සාතිසයො ආලොකො හොති විත්තපච්චයඋතුසමුට්ඨානො. තෙනාහ “සබ්බකමං විගච්ඡී”තිආදි. “දෙවතා හි කතා”තිපි වදන්ති, පුරිමො එවෙත්ථ යුත්තො.

අමනුස්සාති අධිගතවිසෙසා දෙවතා. තා හි සෙට්ඨස්ස සම්පත්තිං පච්චක්ඛතො පස්සිංසු. තෙනාහ “අයං මහාසෙට්ඨී”තිආදි. අල්ලසරිරන්ති තාවදෙව ඡඩ්ඨිතං අවිජ්ජන්තං වා කළෙවරං. අපරම්පිති මතං කුටීතකුණපං. පරික්ඛිංසුති සමන්තතො ඔසරිතා අහෙසුං. ආලොකො අන්තරධායිජිතිවෙගස්ස මන්දභාවෙන තංසමුට්ඨානාරූපානං දුබ්බලභාවතො.

ඉමිනාවාති අධිකාරෙන සහස්සපදෙන එව සම්බන්ධිතබ්බානි. පදං විතිහරති එත්ථාති පදවිතිභාරො, පදවිතිභාරට්ඨානං. සම්ගමනෙති දුතවිලම්බිතං අකත්වා සම්ගමනෙ. තතොති තෙසු සොළසභාගෙසු. එකො කොට්ඨාසොති යථාචුත්තං පදවිතිහාරපදෙසං සොළසධා හින්තස්ස එකො භාගො. පවත්තවෙනනාති යථාචුත්තකලාසඛිබාතස්ස පදෙසස්ස ලඛ්ඝනධාවනපවත්තවෙනනා. පදං වා විතිහරති එතෙනාති පදවිතිභාරො, තථාපවත්තා කුසලවෙනනා. “තස්සා එලං සොළසධා කත්වා”ති වදන්ති. පතිට්ඨන්තස්ස වසෙන ගහිතන්ති යොජනා. විවට්ටනිස්සිතාය එව රතන්තයපුජාය ධම්මස්සවනස්ස සික්ඛාපදසමාදානස්ස සරණගමනස්ස ව අත්ථාය ගච්ඡතොපි වසෙන වට්ටති. පයමං චුත්තගමනං ලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස එකන්තිකං, දුතියං අනෙකන්තිකන්ති “වට්ටනියෙවා”ති සාසඬ්ඛවනං.

සොති අනාථපිණ්ඩිකො සෙට්ඨී. අනුයුත්තාති අනුගාමීනො සභායා. තෙව සන්ධාය වදති. “සිවකො අමනුස්සො”ති අපරෙ. න කෙවලං “අනුයුත්තාපි මෙ අත්ථී, කස්මා භායාමී”ති එවං සුරො අහොසි? අථ බො බුද්ධගතාය තික්ඛවිසදසභාවෙන සබ්බං පරිස්සයං මද්දිත්වාපි අගමාසිති දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි චුත්තං. පක්ඛන්දනලක්ඛණා හි සද්ධා, තාය යුත්තකො සජ්ජුරිසොපි සද්ධම්මගුණවසෙන සබ්බං පරිස්සයං මද්දිත්වා පක්ඛන්දනීති දට්ඨබ්බං.

සබ්බකාමසමිද්ධතා පරිච්චාගසීලතා උළාරජ්ඣාසයතා පරදුක්ඛාපනයකාමතා පරෙසං හිතෙසිතා පරසම්පත්තිපමොදනාති එවමාදීනං මහාගුණානං වසෙන නිව්වකාලං අනාථානං පිණ්ඩදායකත්තා “අනාථපිණ්ඩිකො”ති එවං උජ්ජන්තං නාමං. එවමාහාති “එහි සුදත්තා”ති එවං ආහ.

කිලෙසපරිනිබ්බානෙනාති සබ්බසො රාගාදිකිලෙසවූපසමෙන.
 කිලෙසවූපසමන්ති සබ්බසො සබ්බබ්බෙසං කිලෙසානං වූපසමං අග්ගමග්ගෙන පත්වා.
 අනුපුබ්බිකථන්ති දානාදිකථං. සා හි අනුපුබ්බෙන කථෙතබ්බත්තා
 “අනුපුබ්බිකථා”ති වුවිච්ඡිති. තං සන්ධාය වුත්තං – “අථ බො භගවා අනුපුබ්බිං කථං
 කථෙසි. සෙය්‍යාපීදං – දානකථං සීලකථං සග්ගකථං කාමානං ආදීනවං ඔකාරං
 සංකිලෙසං නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පකාසෙසී”ති (වුළුව. 305). මත්ථකෙති
 අනුපුබ්බිකථාය උපරි පරතො. වත්තාරි සච්චානි පකාසෙසීති යථා මහාසෙට්ඨී
 සහස්සනායපටිමණ්ඩිනෙ සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති, ඵලං පවත්තිනිවත්තියො සහ
 හෙතුනා විභජන්තො වත්තාරි අරියසච්චානි පකාසෙසීති.

සුදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමසුක්කාසුත්තවණ්ණනා

243. රජිකන්ති රච්ඡං. ගහෙත්වාති ගන්ත්වා. සිඬ්ඝාටකන්ති අඤ්ඤත්ථ
 තිකොණා රච්ඡා වුවිච්ඡිති. ඉධ පන “චතුක්ක”න්ති වුත්තං. “මධුපිකා”ති එත්ථ මධු-
 සද්දෙන මධුවිසෙසො වුවිච්ඡිති ආහ “ගන්ධමධුපානං පීතා වියා”ති.
 සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ තිට්ඨතීති ගන්ධමධුනි ව අතිවිය මධුරො මදනියො
 එකො මධුවිසෙසො. තෙනාහ “අසඤ්ඤී හුත්වා සයතෙවා”ති.

න පටිවානීයං න අපනෙතබ්බන්ති අප්පටිවානීයං. තෙනාහ
 “බාහිරකඤ්ඤී”තිආදි. යං කිඤ්චි සන්තපණිතභාවාවහං න සෙවනන්ති අසෙවනකං.
 තතො ඵල අනාසිත්තකං. ඔජ්ජන්තන්ති බහුසම්මතඔජ්ජන්තසදිසතාය ඔජ්ජන්තං.
 තෙනාහ “යථා හී”තිආදි. ධම්මතායාති අත්තතො සභාවෙනෙව. මධුරො ඉට්ඨො.
 පිවන්ති වියාති සුක්කාය හික්ඛුනියා උපනීයමානං සද්ධම්මාමතරසං අත්තතො
 සොතඤ්ජලිං පුරෙත්වා ඔදහන්තිව. වලාහකතො ආගතං වලාහකං.

පඨමසුක්කාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියසුක්කාසුත්තවණ්ණනා

244. බහුං වත පුඤ්ඤං පසවති සබ්බගන්ථවිමුත්තියා සීලසමන්තාගතෙන
 අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යාය සුක්කාය ථෙරියා භොජනස්ස දින්නත්තා.

දුතියසුක්කාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. චීරාසුත්තවණ්ණනා

245. එකාදසමං උත්තානමෙව දසමෙන සදිසත්තා. තත්ථ හි භොජනං
 උපාසකස්ස ආහනං, ඉධ චීවරදානන්ති අයමෙව විසෙසො.

වීරාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ආලවකසුත්තවණ්ණනා

246. ආලවියන්ති ඉත්ථිලිඬගවසෙන තං රට්ඨමපි නගරමපි වුවච්ඡි. රට්ඨෙ අධිප්පෙනෙපි න එත්ථ ඛහුවචනං තථාරුල්භියා අභාවතො. තඤ්ච භවනන්ති තඤ්ච ආලවකස්ස යක්ඛස්ස භවනං. තත්ථාති ආලවකස්ස භවනෙ. “අථ ඛො ආලවකො යක්ඛො යෙන භගවා තෙනුපසඬකමි”ති එත්ථ තස්මිං පාඨපදෙසෙ.

අයමනුපුබ්බිකථාති අයං ඉදානි වුවච්ඡමානා අනුපුබ්බතො ආගතා කථා. ආලවියා ඉස්සරොති ආලවො, ආලවකොති ච රාජා වුත්තො. කදාවි වොරපට්ඨාභනත්ථං, කදාවි උස්සාභසත්තිවිභාවනවසෙන පට්ඨාජනිසෙධනත්ථං, කදාවි ලක්ඛයොග්ගාවිනියොගවසෙන ඛ්‍යායාමකරණත්ථස්ථෙ. මිගානං වනනතො වසනතො වානතො වා “මිගවා”ති ලද්ධසමඤ්ඤං මිගවං. තස්සෙවාති රඤ්ඤො එව. මිගොති එකො එණිමිගො. තියොජනන්ති අවිචන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. උදකං විය පවිසිත්වා ධීතන්ති යථා පරිස්සමප්පත්තො උදකං පවිසිත්වා ධීතො නිරස්සාසො හොති, එවං විය ධීතං. මූලන්ති සමීපං. යක්ඛං දිස්වාච රඤ්ඤො භයං ඡම්භිතත්තං උරුත්ථමිහං අහොසි, තස්මා රාජා පලායිතුං නාසක්ඛි. තෙන වුත්තං “බාදිතුං උපගතො”ති. අථ රාජා ද්විධා ඡින්තං මිගං දත්වා අත්තානං මොචෙතුකාමො අහොසි. යක්ඛො “නනු මම භත්ථගතකාලතො පට්ඨාය මිගොපි මම සන්තකො, තත්ථ කිත්තාම තෙ කෙරාට්ඨමිදං දත්වා අත්තතො මොචන”න්ති රාජානං න මුඤ්චි. අථ රාජා තස්ස තාදිසං පටිඤ්ඤාතං අකාසි. තෙන වුත්තං “රාජා තෙන සද්ධි”න්තිආදි. භවනං අනුපගතන්ති ඉදං මම භවනං අනුපගතං. අනනුඤ්ඤාතන්ති උපගතෙන සාමිභූතෙන අනනුඤ්ඤාතස්ථෙ. එතෙන උපගතං තං, ඉදානි තාදිසෙන අනුඤ්ඤාතස්ථෙ බාදිතුං ලභාමිති දස්සෙති.

මච්චුපපෙති මච්චුගොචරෙ. ආසන්නමරණතාය එවමාහංසු.

තං ආලවකකුමාරං ආදාය පක්කමිංසුති යොජනා. තස්ස රඤ්ඤො මහෙසි ආලවකකුමාරස්ස මාතාති වුත්තා. දෙවිසභස්සානං විජ්ජලපන්තිනන්ති වචනං පරිණාමෙතඛිං.

දෙසනාපරියොසානෙති යක්ඛං දමෙත්වා පච්චාගන්ත්වා නගරද්වාරසමීපෙ රුක්ඛමූලෙ නිසින්තෙන භගවතා සරාජිකාය මහතියා පරිසාය දෙසිතදෙසනාය පරියොසානෙ. සොති භගවා. භවනෙ එවාති විමානෙ එව. භගවාපි පස්සති පකතිවක්ඛුනාව නිග්‍රොධස්ස උපරි නිබ්බත්තත්තා.

තත්‍රාති තස්මිං “රොසෙතුකාමතායා”ති වචනෙ. තෙසන්ති සාතාගිරිහෙමවතානං. කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුජ්ජමාණවිසයං පඤ්චමභාවිලොකිතං. “සීතං බ්‍යපගතං හොති, උණ්භස්ථෙ උපසම්මති”තිආදිනා (බු.

වං. 2.83) ආගතානි ද්වන්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි. කට්ඨපදෙසවත්ථිකොසකණ්ණතො තිධා. සද්දොති ආලවකස්ස උග්ගොසිතසද්දො.

ඉමිනා පසඬිගෙන සකලජම්බුදීපං ඛ්‍යාපෙත්වා පවත්තෙ අපරෙපි තයො සද්දෙ යථා එතෙ, එවං ආලවකස්ස උග්ගොසිතසද්දොපිති දස්සෙතුං “වත්තාරො”තිආදි වුත්තං. ඔසක්කන්තෙති පරිභායමානෙ.

වුණ්ණෙත්තාති වුණ්ණෙතුං සමත්ථතං සන්ධාය වුත්තං, න පන වුණ්ණනවසෙන වුත්තං. තෙනාහ “මා කස්සච්ඡි”තිආදි. උස්සාවබ්බන්දුමත්තමිපිති උස්සාවපනනමත්තමිපි. බුරජ්ජං සල්ලං.

සෙට්ඨානීති අපේයොයන අප්පට්භතභාවෙන උත්තමානි. දුස්සාවුධන්ති ආවුධකිච්චකරං උත්තරියං දුස්සං. ඉමානි කිර සක්කාදීනං පුඤ්ඤානුභාවෙන නිබ්බත්තානි අප්පට්භතජ්ජභාවානි පටිපක්ඛවිධමනසුත්තානි අවජ්ඣානි ආවුධානි. තෙනාහ “යදි හි”තිආදි.

අසනිච්චක්කං වියාති අසනිමණ්ඩලං විය.

පිත්තන්ති අලගද්දපිත්තං. හින්දෙය්‍යාති ආසිඤ්චෙය්‍ය. සුබන්ති සුකරං. මුදුහුතචිත්තවචන්ථානකරණත්ථන්ති මුදුහුතං අත්තනො චිත්තෙ වචන්ථානස්ස කරණත්ථං.

එවං වුත්තෙති “න බ්වාහ”න්ති එවං වුත්තෙ. භගවතො සාසනෙ ධීතෙ පයිරුපාසිත්වා උග්ගහිතං භගවත්තං පයිරුපාසිත්වා උග්ගහිතමෙව නාමාති ආහ “කස්සපං...පෙ... උග්ගහෙසු”න්ති. පුට්ඨපඤ්ඤාති සම්මාසම්බුද්ධෙන පුට්ඨපඤ්ඤා. යස්මා බුද්ධවිසයෙ පුට්ඨපඤ්ඤා, තස්මා බුද්ධවිසයාව භොන්ති.

පටිසෙධෙත්වාති වාචාය අසක්කුණෙය්‍යභාවෙනෙව පටිසෙධෙත්වා. “යදාකඬ්ඛසී”ති පදසන්ධිවසෙන නිද්දෙසොති ආහ “යදි ආකඬ්ඛසී”ති. තෙන තුය්හං පුච්ඡං තාව සුත්වා විස්සජ්ජේස්සන්ති දස්සෙති. තෙනාහ “න මෙ”තිආදි. දුතියවිකජ්ජෙ ද-කාරො පදසන්ධිකරොති ආහ “යං ආකඬ්ඛසී”ති. “පුච්ඡ, ආවුසො, සුත්වා ජානිස්සාමි”ති අවත්වා සබ්බඤ්ඤබුද්ධස්ස අනියමෙත්වා වචනං සබ්බවිසයං භොතිති ආහ “සබ්බං තෙ”තිආදි.

කිං සුති එත්ථ කිත්ති පුච්ඡායං, සුති සංසයෙ, කිං නුති අත්ථො? ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. තස්මා විත්තන්ති යස්මා විත්තිකරණතො විත්තං. සුකතන්ති සුට්ඨ සක්කච්චං කතං. සුබන්ති ඉට්ඨඵලං. තත්ථ යං පධානං, තං දස්සෙතුං “කායිකචෙතසිකං සාත”න්තිආදි වුත්තං. නිස්සන්දඵලඤ්ඤි තග්ගහණෙන ගහිතමෙව භොති. අප්පෙතීති පාපෙති. අතිසයන්ථජොතනො තර-සද්දොති ආහ “අතිසයෙන සාදු”ති. රසසඤ්ඤිතාය ඉට්ඨානං රාගාදිධම්මානං. කෙන පකාරෙනාති

කථං-සද්දස්ස අත්ථමාහ. කථංඪීවිත්ති යදි සමාසපදමෙන, “කථ”න්ති සානුනාසිකා කතාති ආහ “ගාථාබන්ධසුබන්ධ”න්තිආදි.

සද්ධිං විත්තන්ති එකදෙසෙන සමුදායදස්සනං සමුද්දපබ්බතනිදස්සනං විය. ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො දට්ඨබ්බො. “විත්තිකරණතො විත්ත”න්ති චුත්තමත්ථං සන්ධාය හෙතුපමාහි යොජෙත්වා දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි චුත්තං. තෙන සුඛාවහනතො, දුක්ඛපට්ඨාවහනතො, දාලිද්දියුපසමනතො, රතනපට්ඨාහහෙතුතො, ලොකසන්තතිආවහනතො ච සද්ධා විත්තං යථා තං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීති. තෙනාහ “එව”න්තිආදි. නනු චෙතනා සම්මාදිට්ඨිආදයො ච සාතිසයං විපාකසුඛං ආවහන්ති, තං කථං සද්ධා ආවහන්ති? සද්ධාධුර්භාවසභාවතො. තෙනාහ “සද්ධාධුරෙන පටිපන්නාන”න්ති. තස්ස ච සෙසපදෙසුපි යොජෙතබ්බං.

ඉදාති යං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදි සද්ධාවිත්තස්ස ඔපම්මං, තං හීනං, සද්ධාවිත්තමෙව උත්තමන්ති පාළියං සෙට්ඨග්ගහණං කතන්ති දස්සෙතුං “යස්මා පනා”තිආදි චුත්තං. පරලොකං ගතං අනුගච්ඡති අනුගාමීකං. අඤ්ඤෙහි න සාධාරණන්ති අනඤ්ඤසාධාරණං. සබ්බසම්පත්තිහෙතුති සබ්බාසං සීලසම්පදාදීනං ලොකියලොකුත්තරානං සම්පත්තීනං හෙතු. අනත්ථාය හොති අනුපායපටිපත්තිතො. තස්මා අනුගාමීකත්තා. අනඤ්ඤසාධාරණත්තා සබ්බසම්පත්තිහෙතුභාවතො හිරඤ්ඤාදිවිත්තනිදානත්තා ච සද්ධාවිත්තමෙව සෙට්ඨං. උක්කට්ඨපට්ඨිච්ඡෙදදෙසනා යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති.

“දසකුසලධම්මො”ති ඉමිනා එකච්චානංයෙව දානාදිධම්මානං සච්ඡගහො, න සබ්බෙසන්ති අසච්ඡගහිතසච්ඡග්ගන්තත්ථං “දානසීලභාවනාධම්මො චා”ති චුත්තං. “සුඛ”න්ති තිව්ධස්සපි සුඛස්ස සාධාරණග්ගහණමෙතන්ති තං සවිසෙසලද්ධං පුග්ගලවසෙන දස්සෙන්නො “සොණසෙට්ඨි...පෙ.... ආවහති”ති ආහ. යො සො පද්මවතියා දෙවියා පුත්තො මහාපදුමො නාම රාජා දිබ්බසුඛසදිසං රජ්ජසුඛමනුභවිත්වා පච්ඡා පච්චෙකඬුද්ධො හුත්වා නිබ්බානසුඛමනුභවි, තං නිදස්සනභාවෙන ගහෙත්වා ආහ “මහාපදුමාදීනං විය නිබ්බානසුඛඤ්ච ආවහති”ති.

අත්ථුද්ධාරනයෙන සච්චසද්දං සංවණ්ණෙන්නො “අනෙකෙසු අත්ථෙසු දිස්සති”ති ආහ. වාචාසච්චෙ දිස්සති සච්චසද්දො “හණ”ති චුත්තත්තාති අධිජ්ජායො. වීරතිසච්චෙ දිස්සති. වෙරමණිසු හි පතිට්ඨිතා සමණබ්‍රාහ්මණා “සච්චෙ ධීතා”ති වුව්චන්ති. අත්තාකාරම්පි වත්ථුං ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති පවත්තියාකාරං උපාදාය දිට්ඨි එව සච්චන්ති දිට්ඨිසච්චං, තස්මිං දිට්ඨිසච්චෙ දිස්සතිති යොජනා. බ්‍රාහ්මණසච්චානීති පරමත්ථබ්‍රහ්මානං සච්චානි, යානි “සබ්බෙ පාණා අවජ්ඣා, සබ්බෙ කාමා අනිච්චා, සබ්බෙ භවා අනිච්චා, නාහං ක්වචනි කස්සචි කිඤ්චනතස්මි”න්තිආදිනා (අ. නි. 4.185) චතුක්කනිපාතෙ ආගතානි. පරමත්ථභූතං සච්චං නිබ්බානං. අබ්භන්තරං කත්ථාති අත්තොගධමෙව කත්ථා, තෙහි සද්ධිත්ති අත්ථො පරමත්ථසච්චානම්පි සාදුතරත්තා. යස්සානුභාවෙනාති යස්ස වාචාසච්චස්ස ආනුභාවෙන.

උදකම්හි ධාවනීති උදකපිට්ඨියං අභිජ්ජමානායං පථවියා විය ධාවනි ගච්ඡති මහාකප්පිනරාජා විය. විසම්පි සච්චෙන හනන්ති පණ්ඩිතාති කණ්හදීපායනාදයො විය. සච්චෙනාති මච්ඡජාතකෙ බොධිසත්තස්ස විය සච්චෙන දෙවො ථනයං පවස්සති. සච්චෙ ධීතාති විරතිසච්චෙ වාචාසච්චෙ ව ධීතා තයොපි බොධිසත්තා. නිබ්බුතින්ති නිබ්බානං පත්ථයන්ති. සාදුතරන්ති සාතතරං ඉට්ඨතරවිපාකදානතො.

රසානන්ති නිද්ධාරණත්ථෙ සාම්ච්චනං. නිද්ධාරණඤ්ච කොචි කුතොචි කෙනචි ඉමන්ති කස්සචි ච්චනං න සාධෙතීති දස්සෙන්නො “යෙ ඉමෙ”ති ආදිමාහ. තෙන හි නිබ්බානං රසසමුදායතො සාදුතරතාවිසෙසෙන නිද්ධාරීයති. තත්ථ යෙ ඉමෙ වුවචන්තීති යොජනා. සායනීයධම්මාති ජිව්හාය සායිතබ්බා ධම්මා. රසායනනං රසොති ආහ “මූලරසො ඛන්ධරසො”ති ආදි. ඵලරසන්ති ඵලස්ස රසං, ඵලං පිළෙත්වා තාපෙත්වා ගහෙනබ්බරසන්ති අත්ථො. අරසරූපොති ආචාරරහිතසභාවො. රූපස්ස අස්සාදනවසෙන උප්පජ්ජනකසුඛධම්මා රූපරසා. එස නයො සද්දරසාදිසු. සද්දරසොති බාඤ්ජනසම්භූතො රසො. විමුක්තිරසොති විමුක්තිසම්පත්තිකො රසො. අත්ථරසොති අත්ථස්ස පටිවිජ්ඣනවසෙන උප්පජ්ජනකසුඛං අත්ථරසො, තථා ධම්මරසො වෙදිතබ්බො. රූපාචාරාති ආදිසු රසග්ගහණෙන ඵලරසං වදති. සො හි ඵලස්ස රූපො ව, රසිතබ්බතො ආසාදෙනබ්බතො රසො වාති “රූපරසො”ති වුවචති. ආචාරො පන සාමග්ගීරසහෙතුතාය “රසො”ති වුත්තො. සච්චං හචෙති එත්ථ හචෙති එකංසත්ථෙ නිපාතො, එකංසත්ථො ව අවධාරණමෙවාති ආහ “සච්චමෙව සාදුතර”න්ති ආදි. සරීරමුපවුහෙන්නි, න චිත්තං. නනු ව සුමුප්පත්තිපයොජනත්තා චිත්තමපි උපවුහෙන්නිති? න, සුඛස්ස සරීරවුහනං පටිච්ච උප්පන්නත්තා. විරතිසච්චවාචාති සච්චවිසෙසෙන සම්පජ්ජනං වදති. චිත්තමුපවුහෙති පදාලිකාය විරතිවාචාය සච්චරසෙ සති සමථවිපස්සනාදිහි චිත්තපරිවුහනස්ස සම්භවතො මග්ගඵලානිසංසං ගණ්හාති. අසංකිලෙසිකඤ්ච සුඛමාවහති විච්චිසන්නිස්සිතත්තා. විමුක්තිරසොති ඵලසුඛං වදති නිබ්බානසුඛමපි වා. පරමත්ථසච්චරසො නාම නිබ්බානරසො. තථා හි තං “අච්චුතිරසං අස්සාසකරණරස”න්තිපි වුවචති. තෙන පරිභාවිතත්තාති විමුක්තිරසස්ස සාදුතරභාවදස්සනත්ථං. එවං සන්නෙපි “විමුක්තිරසපරිභාවිතත්තා”ති එතෙන කාමං විමුක්තිරසො වා පරමත්ථසච්චරසො වා සාදුතරරසාති දස්සෙති. තදධිගමුපායභූතන්ති තස්ස පරමත්ථසච්චස්ස අධිගමුපායභූතං. අත්ථඤ්ච ධම්මඤ්චාති ඵලඤ්ච කාරණඤ්ච නිස්සාය පවත්තිතො අත්ථරසා ධම්මරසා ව සාදු, තතොපි පරමත්ථසච්චමෙව සාදුරසන්ති අධිප්පායො.

ලොකුත්තරං ලොකියඤ්ච අත්ථං අජානන්තො අත්ථො, ලොකියත්ථමෙව ජානන්තො එකචක්ඛු, උභයං ජානන්තො ද්විචක්ඛු. පරහිතං අත්තහිතඤ්ච අජානන්තො අත්ථො, අත්තහිතමෙව ජානන්තො එකචක්ඛු, උභයත්ථං ජානන්තො ද්විචක්ඛු. සො ද්විචක්ඛුපුග්ගලො පඤ්ඤාජීවී. තං පන ගහට්ඨපබ්බජිතවසෙන විහජිත්වා දස්සෙතුං “ගහට්ඨො වා”ති ආදි වුත්තං. ගහට්ඨපටිපදං ආරාධෙත්වා වාති යොජනා. ආරාධෙත්වාති ව සාධෙත්වාති අත්ථො.

පුරිමනයෙනෙවැති කස්සපසම්මාසම්බුද්ධවිස්සජ්ජිතනයෙනෙව. කිඤ්චාපීති අනුජානනසන්දස්සනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාතීති? ගාථාය චතුභි පදෙහි වුත්තෙසු අත්ථෙසු එකස්ස අත්ථස්ස සිද්ධියං ඉතරෙසම්පි සිද්ධිං අනුජානාති. තෙනාහ “යො චතුඛිඛිධමොසං...පෙ.... පරිසුඡ්ඤති”ති. කිං සන්දස්සෙතීති? යෙසං පාපධම්මානං බලවහාවෙන ඔසතරණාදි න සිඡ්ඤති, තෙසං පටිපක්ඛානං නිස්සන්දෙහවසෙන සන්දස්සනං. තෙනාහ “එවං සන්තෙපී”තිආදි. ඔසතරණන්ති ඔසතරණපටිපත්තිං. අසද්දහන්තොති එවං පටිපජ්ජන්තො ඉමාය පටිපත්තියා ඔසං තරතීති න සද්දහන්තො. න පක්ඛන්දතීති පක්ඛන්දනලක්ඛණාය සද්ධාය න උග්ගාටියතීති න ඔතරති. විත්තවොස්සග්ගෙනාති යථාකාමාචාරවසෙන විත්තස්ස වොස්සජ්ජනෙන. පමත්තො පමාදං ආපන්නො. තත්ථෙවාවාති කාමෙසු එව. විසත්තත්තා උග්ගත්තා. වොකිණ්ණොති විසෙවිතො. තස්මාති වුත්තස්ස චතුඛිඛිධස්සපි අත්ථස්ස හෙතුහාවෙන පච්චාමසනං. තප්පටිපක්ඛන්ති අස්සද්ධියාදිනං පටිපක්ඛං සද්ධාදිනං ඔකාසත්තා.

එතායාති ගාථායං ඉමිනා පදෙනාති සම්බන්ධො. සජ්ජුරිසසංසෙවො සද්ධම්මස්සවනං යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති ඉමෙසං සොතාපත්තිමග්ගාධිගමස්ස අභිගානං ආසන්නකාරණං සද්ධිත්ථියන්ති ආහ “සොතාපත්තියභිගපදට්ඨානං සද්ධිත්ථිය”න්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං – “සද්ධාජාතො උපසඬ්ඤාමති, උපසඬ්ඤාමන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං ඔදහති, ඔහිතසොතො ධම්මං සුඤ්ඤාති”තිආදි (ම. නි. 2.183, 432). දිට්ඨොසං තරති එතෙනාති දිට්ඨොසතරණං, දිට්ඨොසස්ස තරණං. කාමඤ්ඤෙන්ථ “තරති ඔස”න්ති වුත්තං, වත්තමානසම්පෙපි පන වත්තමානං විය වොහරණං යුත්තං දිට්ඨොසස්ස තිණ්ණහාවස්ස එකන්තිකත්තාති “සොතාපන්නඤ්ඤ පකාසෙතී”ති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාදිපටිපත්තන්තරායකරානං පාපධම්මානං සමුච්ඡින්නත්තා සොතාපන්නො...පෙ.... අප්පමාදෙන සමන්නාගතො. “සොතාපත්ති...පෙ.... තරතී”ති එත්තකෙ වුත්තෙ සකිදෙව ඉමස්ස ලොකස්ස ආගමනම්පි ගහිතං සියාති තන්තිවත්තනත්ථං “ආරාධෙත්වා...පෙ.... අවසෙස”න්ති වුත්තං. නනු “අවසෙස”න්ති වුත්තත්තා සොතාපත්තිමග්ගෙන අතිණ්ණං අනවසෙසං භවොසවත්ථු ගහිතමෙව සියාති? න, උපරි ද්විභි මග්ගෙහි තරිතඛිඛානං තෙසං පරතො ද්විත්තං පහානවසෙන වුච්චමානත්තා. අපවාදවිසයම්පි පරිහරති – “එවං එසා වොදනා අත්තතො විසයෙ න පතිට්ඨාති”ති. අනාදිකාලභාවත්තා කාමසඤ්ඤාය කාමොසතරණං මහතා එව වීරියෙන සාධෙතඛිඛන්ති ආහ “වීරියෙන”ති. තතියං මග්ගං ආරාධෙත්වා. කාමොසස්ස වත්ථු කාමොසවත්ථු, කාමගුණෙහි සද්ධිං සබ්බො කාමභවො. කාමොසසඤ්ඤිතන්ති කාමොසසඬ්ඤානං. කාමනට්ඨෙත කාමො ව සො දුක්ඛො වාති කාමදුක්ඛං. අස්සාදනට්ඨෙත කාමො එව සඤ්ඤාති කාමසඤ්ඤා, සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා විගතා කාමසඤ්ඤා එතිස්සාති විගතකාමසඤ්ඤා. සබ්බෙසං රාගාදිමලානං මූලභූතත්තා සත්තසන්නානස්ස විසෙසතො මලීනසභාවාපාදනතො

පරමං උක්කංසගතං මලන්ති පරමමලං, අවිජ්ජා. තෙනාහ භගවා - “අවිජ්ජාපරමං මල”න්ති (ධ. ප. 243).

පඤ්ඤාපදං ගහෙත්වාති යථාචුත්තං පඤ්ඤාපදං භද්දයෙ යපෙත්වා.
තප්පසඬිගෙන අත්තනො පටිභානෙන සබ්බෙහි විය උග්ගහිතනියාමෙන.
සබ්බත්ථෙවාවාති පඤ්චසුපි යානෙසු. අත්ථයුත්තිපුච්ඡාති පඤ්ඤාදිඅත්ථසමධිගමස්ස
යුත්තියා කාරණස්ස පුච්ඡා. තෙනාහ “අයං භී”තිආදි. පඤ්ඤාදිඅත්ථං ඤත්වාති
පඤ්ඤාධන-කිත්ති-මිත්ත-අභිසම්පරායසඬිබාතං අත්ථං සරූපතො
සච්චපට්ඨෙධනිජ්ජාදනෙන ඤාණෙන ජානිත්වා. නනු එස ලොකුත්තරං
සොනාපත්තිමග්ගඵලපඤ්ඤං තදධිගමුපායං ලොකියපඤ්ඤඤච අභිභවිත්වා ධීතො,
සො කස්මා තත්ථ අත්ථයුත්තිං පුච්ඡති? සච්චමෙතං, උපරි පන සමාධිස්ස යුත්තිං
පුච්ඡිතුකාමො පඤ්ඤාය සෙට්ඨභාවතො, තස්ස ච එකදෙසෙනෙව අධිගතත්තා
තමෙව ආදිං කත්වා පුච්ඡති. “කාය යුත්තියා”තිආදි අත්ථවණ්ණනං අතිදිස්සති
“එස නයො ධනාදීසු”ති. තත්ථාපි අත්ථයුත්තිපුච්ඡාභාවො පන “සබ්බත්ථෙවා”ති
ඉමිනා විභාවිතොති.

සද්ධාසුස්සසාඅප්පමාදඋට්ඨානසඬිබාතෙහි චතුභි කාරණෙහි.
කායසුචරිතාදිභෙදෙන ආජීවට්ඨමකසීලභූතෙන. සමථවිපස්සනාභූතෙන
නිජ්ජරියායෙන බොධිපක්ඛියෙ එව ගණ්හන්තො “අපරභාගෙ”ති ආහ.
පරියායබොධිපක්ඛියා පන විසෙසතො චූට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාකාලෙපි ලබ්භන්ති.
පුබ්බභාගෙහි වා තරුණවිපස්සනාකාලං. තතො පුබ්බසාධනඤ්ච සන්ධාය
“අපරභාගෙ”ති පුනාහ, තතො පරන්ති අත්ථො. ධම්මන්ති පටිපත්තිධම්මං. න
සද්ධාමත්තකෙනෙව පඤ්ඤං ලහතිති යොජනා. යදි එවං කස්මා “සද්දහානො”ති
චුත්තන්ති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. කිං චුත්තං භොතිතිආදිනා චුත්තමෙව අත්ථං
විවරති. න කෙවලං සුස්සුසාමත්තෙන පඤ්ඤාපට්ඨානො, අථ බො අප්පමාදෙන
පඤ්ඤං ලහතිති දස්සෙතුං පාළියං “අප්පමත්තො විචක්ඛණො”ති චුත්තන්ති
තදත්ථං දස්සෙත්තො “එව”න්තිආදිමාහ.

ඉදානි සද්ධාදීනං පඤ්ඤාපට්ඨානස්ස තංතංවිසෙසපච්චයානි නීහරිත්වා
දස්සෙතුං “එව”න්ති චුත්තං. සුස්සුසායානි සොතුකාමතාය. සා අත්ථතො
උපසඬකමනාදි. පඤ්ඤාධිගමුපායන්ති පරියත්තිධම්මමාහ. තෙනාහ “සුණාති”ති.
ගහිතං න පමුස්සති, සතිඅවිජ්ජවාසලක්ඛණො හි අප්පමාදොති. න කෙවලං
යාථාවතො ගහණකොසල්ලමෙව විචක්ඛණතා, අථ බො යාථාවතො
පඤ්ඤාසම්පවෙධනඤ්චාති ආහ “විත්ථාරිකං කරොති”ති. ඉදානි
පඤ්ඤාපට්ඨානභෙතුං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙතුං “සුස්සුසාය වා”තිආදි චුත්තං.
අත්ථමුපපරික්ඛති සුතකතානං ධම්මානං පාළිඅත්ථුපපරික්ඛාපුබ්බකං
රූපාරූපවිභාගං පරමත්ථං සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච උපපරික්ඛති
විමංසති. අනුපුබ්බෙනාති එවං ඤාතපරිඤ්ඤං පත්වා තීරණපරිඤ්ඤාය තතො
අනුක්කමෙන තීරණපරිඤ්ඤං පහානපරිඤ්ඤඤච මත්ථකං පාපෙත්තො
මග්ගජ්ජපට්ඨානියා පරමත්ථසච්චභූතං නිබ්බානං සච්ඡිකරොති.

ඉමානි සද්ධාදීනි චත්තාරි කාරණානි මත්ථකං පාපෙන්වා දස්සෙන්තො ආහ
 “දෙසකාලාදීනි අභාපෙන්වා”ති. යස්මිං දෙසෙ යස්මිං කාලෙ යෙ ව සභායකෙ
 නිස්සාය යං කිච්චං තිරන්ඛිං, තානි දෙසකාලාදීනි අනතික්කමිත්වා අත්තනො
 අභිවුඞ්ඞිං ඉච්ඡන්තෙන “අයං නාම දෙසො, යත්ථාහං එතරහි වසාමි, අයං කාලො,
 ඉමෙ මිත්තා, ඉමෙ අමිත්තා, ඉමෙ ආයවයා, අහඤ්ච එදිසො ජාති-කුල-පදෙස-
 බලහොග-පරිවාරාදීනි, තං කිච්චං ඉදානි ආරද්ධබ්බං, ඉදානි නාරද්ධබ්බං”න්ති සබ්බං
 උපපරික්කමිත්වා පටිපජ්ජන්ති. එවං පටිපජ්ජන්තො හි ලොකියස්ස ධනස්ස
 පටිරූපාධිගමුපායං කරොති නාම. ලොකුත්තරස්ස පන සීලවිසොධනාදිවසෙන
 වෙදිතබ්බං. චහිතබ්බභාවෙන ධුරො වියාති ධුරො, භාරො. ඉධ පන ධුරසම්පග්ගහො
 උත්තරපදලොපෙන ධුරො, වීරියං. සො සාතිසයො එතස්ස අත්ථිති ධුරවා.
 “උට්ඨාතා”ති පදෙන කායිකවීරියස්ස චක්ඛමානත්තා “චෙතසිකවීරියවසෙනා”ති
 විසෙසිතං. අනික්ඛිත්තධුරො ධොරස්භවාතො. තිණා භියොයා න මඤ්ඤතීති තිණං
 විය පරිභවන්තො අතිභුයා චත්තතීති අත්ථො. ආදිනා නයෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන
 —

“කරං පුරිසකිච්චානි, සො සුඛා න විභායති; (දී. නි. 3.253);
 “න දිවා සොප්පසිලෙන, රත්තිමුට්ඨානදෙස්සිනා;
 නිච්චං මත්තෙන සොණ්ඨෙන, සක්කා ආවසිතුං සර”න්ති ව. (දී. නි.
 3.253); —

එවමාදීනං සඬගහො. අසිථිලපරක්කමො අනලසභාවතො. එකමුසිකායාති එකාය
 මතමුසිකාය. නවිරස්සෙවාති චතුමාසබ්භන්තරෙයෙව. චතුසතසහස්සසඬබ්බං
 චූළන්තෙවාසී වියාති කාකණිකඬ්ඬකභාපණ-සොළස-කභාපණ-චතුච්ඡති-කභාපණ-
 සතහරණක්කමෙන ද්වෙ සතසහස්සානි, චූළකමභාසෙට්ඨිනො ධීතුලාභවසෙන
 ද්වෙ සතසහස්සානීති එවං චතුසතසහස්සසඬබ්බං ධනං එකමුලෙන යථා
 චූළන්තෙවාසී වින්දි, එවං අඤ්ඤොපි පතිරූපකාරී ධුරවා උට්ඨාතා වින්දනෙ ධනං.
 අයඤ්ච අත්ථො චූළකසෙට්ඨිජාතකෙන දිපෙතබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං —

“අප්පකෙනපි මෙධාවි, පාහතෙන විචක්ඛණො;
 සමුට්ඨාපෙති අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම”න්ති. (ජා. 1.1.4);

චත්තං කත්වාති අධිට්ඨානචත්තං කත්වා. “සච්චවාදී භූතවාදී”ති කිත්තිං
 පප්පොතීති යොජනා. ඉච්ඡිතපත්ථිතන්ති යෙහි මිත්තං ඉච්ඡති, තෙහි ඉතරං
 පත්ථිතං. මිත්තානි ගන්ථතීති මිත්තභාවං සටෙති. දානස්ස පියභාවකරණතො “දදං
 පියො භොති”ති චුත්තං. යං දානං එකන්තතො මිත්තභාවාවහං, තං දස්සෙන්තො
 “දුද්දදං වා දදං තං ගන්ථතී”ති ආහ. දදන්ති ව ලක්ඛණවචනමෙතන්ති ආහ
 “දානමුඛෙන වා”තිආදි.

ආලවකස්ස අප්ඤ්ඤාසයානුරූපං ගහට්ඨවසෙන විස්සජ්ජෙන්තො. සද්ධා එතස්ස
 අත්ථිති සද්ධො, තස්ස සද්ධස්ස. සරමෙසිනොති සරාවාසසඬබ්බාතං සරං එසන්තස්ස.

සරාවාසසන්නිස්සිතත්තා ‘‘සර’’න්ති කාමගුණා වුච්චන්තිති ආහ ‘‘පඤ්ච කාමගුණෙ’’ති. ‘‘එතෙ චතුරො ධම්මා’’තිආදිනා ගහිතා අනන්තරගාථාය වුත්තධම්මා එවාති දස්සෙන්නො ‘‘වුත්තජ්ජකාරං සච්ච’’න්තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘ඉමෙ කුසලා, ඉමෙ අකුසලා’’තිආදිනා තෙ අත්ථෙ යාථාවතො ධාරණතො උපධාරණතො ධම්මො. සඤ්ඤා විත්තචෙතසිකානං ධාරණං, අවිච්ඡෙදතො සන්ධාරණතො කුසලසන්නානං ධාරෙතීති ධිති, වීරියං. චජති එතෙනාති වාගො, දානං. පච්චයවෙකල්ලතො ඵලුප්පාදනසමත්ථතාවසෙන සන්ති.

අඤ්ඤෙපීති ඉතො යථාවුත්තධම්මසමුදායතො අඤ්ඤෙපි ධම්මා යදි සන්ති, තෙ ධම්මෙ පුච්ඡස්සුති. කිලෙසෙ, කායවාචාදිකෙ වා දමෙතීති දමො, පඤ්ඤා. උට්ඨහති උස්සහති එතෙනාති උට්ඨානං, වීරියං. එත්ථාති එතිස්සා පුච්ඡාය. සද්ධිත්ති සඬබ්බෙපතො භාවත්ථපදානං බන්ධනෙන සහ. එකමෙකං පදන්ති පඤ්ඤාදිකමෙකෙකං පදං. ‘‘පඤ්ඤා ඉමස්මිං යානෙ පඤ්ඤාති ධම්මොති ව ආගතා’’තිආදිනා පඤ්ඤාදිඅත්ථස්ස උද්ධරණං අත්ථුද්ධාරො. තස්ස තස්ස අත්ථස්ස ‘‘පඤ්ඤා පජානනා’’තිආදිනා (ධ. ස. 16) වෙච්චනපදානං උද්ධරණං පද්ද්ධාරො. පජානාතීති පඤ්ඤා, ධාරෙතීති ධම්මො, දමෙතීති දමොති එවං පදස්ස කථනං පදවණ්ණනා.

අජ්ජාති වා එතරහි. යථාවුත්තෙන පකාරෙනාති ‘‘සද්දහානො අරහත’’න්තිආදිනා වුත්තජ්ජකාරෙන. සච්චසම්පට්ඨෙධාවගහණං වා යථාවුත්තෙන පකාරෙන දිට්ඨසච්චතාය ඉධලොකපරලොකත්ථං යාථාවතො ජානන්නො. එවඤ්ච යක්ඛො සත්ථු දෙසනානුභාවසිද්ධං පඤ්ඤං පුච්ඡනෙන අත්තතො පටිලාභසම්පත්තිං විභාවෙන්තො ‘‘කථංසු ලහතෙ පඤ්ඤ’’න්තිආදිමාහාති ආචරියා. සම්පරායිකොති එත්ථ ච-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තෙන ‘‘දිට්ඨධම්මිකො වා’’ති අයමත්ථො වුත්තො එවාති දස්සෙන්නො ‘‘යො අත්ථො...පෙ.... දස්සෙති’’ති ආහ. අරියති ඵලං එතස්මාති අත්ථො, කාරණං. විචක්ඛණෙ සපයොජනතාය.

තස්ස ඤාණස්සාති තස්ස අත්ථස්ස ආවිභාවනස්ස ඤාණස්ස. ගුණවිසෙසෙහි ව සදිසස්සපි අඤ්ඤස්ස අභාවතො අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යා බුද්ධො භගවා. තෙනාහ –

‘‘නයිමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන,
බුද්ධෙන සෙට්ඨොව සමොව විජ්ජති;
ආහුනෙය්‍යානං පරමාහුතිං ගතො,
පුඤ්ඤත්ථිකානං විපුලඵලෙසින’’න්ති. (වි. ව. 1047);

සහිතපටිපත්තින්ති පඤ්ඤාසඬගාහිකං අත්තතො පටිපත්තිං. සුන්දරා බොධි සුබොධි, බුද්ධස්ස සුබොධි බුද්ධසුබොධි, සා එව බුද්ධසුබොධිතා. ධම්මස්සචනත්ථං සන්නිපතිතදෙවතාහි සඬසුට්ඨසාධුකාරසද්දුට්ඨානඤ්ච.

සතපුඤ්ඤලක්ඛණන්ති සතසහස්සකප්පෙ පුඤ්ඤසම්භාරස්ස කතත්තා තෙසං පුඤ්ඤානං වසෙන සතපුඤ්ඤලක්ඛණං අනෙකපුඤ්ඤනිබ්බත්තලක්ඛණං. අභිනන්දියතාය සබ්බෙහි අභිගෙහි සමුපෙතං සමන්තාගතං. කතපුඤ්ඤභාවං ඛාඤ්ජෙන්තීති ඛාඤ්ජනානි, අභිගපච්චඞ්ගානි. තෙසං පරිපුණ්ණත්තා පරිපුණ්ණඛාඤ්ජනං. තං යක්ඛො...පෙ.... පූරෙසීති ගාථාපුරණත්ථමෙව හි භගවා තථාරූපානි අකාසී. අඛ්‍යාධිතානි අරොගා. “අඛ්‍යාටීතා”ති කෙච්චි පදන්ති, සයසන්තාසරහිතානි අත්ථො.

“හත්ථයො”ති වත්තබ්බෙ “හත්ථකො”ති වුත්තං. ආලව්නගරන්ති ආලව්නගරවාසිනො වදන්ති. භවති හි තත්ත්වයාය තං-සද්දො යථා “ගාමො ආගතො, මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. එකකොලාහලෙන වත්තමානෙන.

සම්පිණ්ඩිත්වාති සන්තිපතිත්වා. කාමං සම්භාරො තෙන කතොති නත්ථි, යුද්ධත්ථං පන බහුසො උස්සාහස්ස කතත්තා “යුද්ධමාදිං කත්වා”ති වුත්තං. තමෙව ආලවකසුත්තං කපෙසි තස්සා එව දෙසනාය සන්තිපතිතපරිසාය සප්පායත්තා. තෙනාහ “කථාපරි...පෙ.... අහොසී”ති. වතුහි වත්ථුහිති වතුහි සඞ්ගහවත්ථුහි. පරිසන්ති අත්තනො පරිසං. “ඉතරඤ්චා”තිපි වදන්ති.

ආලවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

යක්ඛසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

11. සක්කසංයුත්තං

1. පද්මවග්ගො

1. සුවීරසුත්තවණ්ණනා

247. අභියංසුති යුද්ධසජ්ජාහිමුඛා හුත්වා ගච්ඡංසු. තත්ත්වං තස්මිං අසුරානං අභියානෙ අයං දානි වුව්චමානා අනුපුබ්බතො කථා. තෙත්තිංස පුරිසෙ ගහෙත්වාති තෙත්තිංස පුරිසෙ පුඤ්ඤකිරියාය සභායභූතෙ ගහෙත්වා. “යාවජ්චං මාතාපිතුහරො අස්ස”න්තිආදිනා සමාදින්නානි සත්ත වතපදානි පූරෙත්වා. අධිගණ්හන්තං අභිභවන්තං. පුත්තභතායාති හතපුත්තාය. සා සුරා න භොති, න සුරං පිච්චිමානා අධිප්පායො. තතො පට්ඨායාති “න සුරා”ති වුත්තකාලතො පට්ඨාය. “න සුරන්ති න දිබ්බන්තිති අසුරා”ති කෙච්චි. හෙට්ඨිමතලෙ අත්තොභූමියං ආයාමතො දසයොජනසහස්සං.

උරගාදිසහවරිතානි යානානි උරගාදීනිති ආහ “උරගාදිසු පඤ්චසු යානෙසු”ති. පද්මාලින්දෙති පද්මෙ පරිහණ්ඨෙ. පඤ්චයොජනසහස්සවිත්ථාරපුට්ඨබලාහි

සිනෙරුස්ස වතුසුපි පස්සෙසු වත්තාරො පරිභණ්ඩා. සිනෙරුස්ස හි තස්මිං තස්මිං පස්සෙ යුගන්ධරාදීසු පඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාලෙ මහාදීපෙ ව ලහිතබ්බස්ස මහතො අත්ථස්ස වසෙන මහත්ථා. කුපිතාවිලචිත්තාති කුපිතෙන කොපෙන ආකුලචිත්තා. යුද්ධෙසිති යුද්ධෙසිනො. සෙසෙසුති සෙසෙසු පරිභණ්ඩෙසු. සෙසාති සුපණ්ණාදයො.

වම්මිකමක්ඛිකාති සපක්ඛිකඋපවිකා. ඔසක්ඛිත්වාති පිට්ඨිභාගෙන නිවත්තිත්වා.

පමාදං ආපාදෙසිති සක්කස්ස ආණාය පමාදං ආපජ්ජි. සට්ඨියොජනං විත්ථාරෙන. සුවණ්ණමහාවිජිත්ති සුවණ්ණමයභූමිජගතිවිජි.

අනුට්ඨහන්තොති උට්ඨානං කායිකචිරියං අකරොන්තො. අවායමන්තොති වායාමං චෙතසිකචිරියං අකරොන්තො. කිඤ්චි කිච්චන්ති කසිවාණ්ණජ්ජාදිභෙදං අඤ්ඤතරං කිච්චං කත්තබ්බකම්මං. වරන්ති පවරං. තෙනාහ “උත්තම”න්ති. තඤ්ච ඛො කසිතබ්බට්ඨානං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “ඔකාස”න්ති. කම්මං අකත්වාති කිඤ්චිපි ජීවිතභෙතුභූතං කම්මං අකත්වා. ජීවිතට්ඨානං නාමාති තස්ස ජීවිතස්ස භෙතු නාම. නිබ්බානස්ස මග්ගොති නිබ්බානස්ස අධිගමුපායභූතො මග්ගො.

සුචිරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුසිමසුත්තවණ්ණනා

248. අත්තරෙති අබ්භන්තරෙ. එවංනාමකන්ති “සුසිමො”ති එවංනාමකං. එකං පුත්තමෙව අඤ්ඤතරං අත්තනො පුත්තමෙව.

සුසිමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ධජග්ගසුත්තවණ්ණනා

249. සමුපබ්බුල්භොති උභින්නං සහ එව සමාගමො, භුසං වා බ්බුල්භොති අත්ථො. භුසා පනස්ස බ්බුල්භතා ද්වින්නං සෙනානං සමාගන්ත්වා සම්පිණ්ඩිතභාවෙනාති ආහ “සම්පිණ්ඩිතො රාසිභූතො”ති. පච්ඡිමන්තොති රථපඤ්ජරස්ස පරන්තො පච්ඡිමන්තො පච්ඡිමකොට්ඨාසො. රථසන්ධිතොති රථපඤ්ජරස්ස කුබ්බරෙන සද්ධිං සම්බන්ධනට්ඨානතො. තදෙව පමාණන්ති තදෙව “දියඨිසියොජනසතායාමො”ති චුත්තජ්ජමාණමෙව. දිගුණං කත්වාති “පච්ඡිමන්තො සතයොජනො”තිආදිනා දිගුණං කත්වා.

චන්දමණ්ඩලසූරියමණ්ඩලකිඨිකිණිකජාලාදිභෙදස්ස සෙසාලඨිකාරස්ස. පස්සන්තානං දෙවානං. රාජා නොති අම්භාකං රාජා දෙවසෙට්ඨො. දුතියං ආසනං ලහතීති සක්කෙ නිසින්තෙ තස්ස අනන්තරං දුතියං ආසනං ලහති. තස්මා දෙවසෙට්ඨතාය සක්කො විය ගාරවට්ඨානියො, යනො සක්කො “තස්ස ධජග්ගං

උල්ලොකෙය්‍යාථා' 'ති ආහ. එස නයො සෙසෙසුපි. අසුරෙහි පරාජිතොති අසුරෙහි පරාජයං ආපාදිතො. රජධජං දිස්වාති පරසෙනාය උපගච්ජත්තියා උට්ඨිතරජමත්තම්පි දිස්වා යිතොපි තං රජධජං දිස්වා හිරුභාවෙන පලායනධම්මො.

යස්ස ධජග්ගපරිත්තස්ස. ආනුභාවො චත්තති අසම්මුඛිභූතානිපි දෙවතානි සිරසා සම්පට්ච්ඡිතබ්බතො. චොරහයාදීනීති ආදි-සද්දෙන රොගහයාදීනඤ්චෙව චට්ටදුක්ඛස්ස ච සඬගහො දට්ඨබ්බො විධිනා භාවිතෙ පරිත්තස්ස අත්ථෙ උපචාරජ්ඣානාදීනම්පි ඉජ්ඣනතො.

දීඝවාපීනාමකෙ ගාමෙ චෙතියං දීඝවාපීචෙතියං. මුද්ධචෙදිකා නාම භම්මියං පරික්ඛිපේවා කතචෙදිකා. බුද්ධගතං සතිං උපට්ඨපෙත්වා පරිත්තරක්ඛගුත්තිං ආහ. පරිත්තස්ස ආනුභාවෙන ද්වෙ ඉට්ඨකා...පෙ.... අට්ඨංසු. තථා හි තස්මිං නිස්සෙණියං ධීතෙ...පෙ.... අට්ඨංසුති.

ධජග්ගසුත්තවග්ගොනා නිව්දිතා.

4. වෙප්විත්තිපුත්තවණ්ණතා

250. “මහානුභාවතාය අසුරානං චිත්තවෙපනෙන වෙපචිත්ති”ති වදන්ති. ඉසීහි පන අභයං යාවිතෙ “භයමෙව දදාමී”ති වත්වා තෙහි “අක්ඛයං භොතු තෙ භය”න්ති අභිසපවසෙන චුත්තකාලතො පටියාය වෙපනචිත්තතාය “වෙපචිත්ති”ති චුච්චති, යං ලොකියා “පුලොමො”ති ච වදන්ති. නිපාතපදානිපි කානිචි අත්ථවිසෙසපොතකානි භොන්තිති ආහ “නිපාතමත්ත”න්ති හෙතුඅත්ථාදීනමත්ථ අසම්භවතො. තන්ති සක්කං දෙවානම්න්දං. කණ්ඨෙ පඤ්චමෙහීති කණ්ඨබන්ධනපඤ්චමෙහි, විහත්තිඅලොපෙන නිද්දෙසො. චිත්තෙනෙවානි “ඉමං බන්ධාමි, අයං බජ්ඣතු”ති උප්පන්නචිත්තෙනෙව. බජ්ඣති බද්ධො භොති, අයං දෙවානුභාවො. මුච්චතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. දසහීති “වොරොසී”තිආදීනා ඉධ චුත්තෙහි දසහි. තෙනාහ “ඉමෙහී”ති. නිබ්බත්තිත්වා විරකාලතං උපාදාය බ්‍රුංසනවසෙන වදති “ජරසක්කා”ති. න තං අක්කොසං මනසි කරොති දීඝරත්තං බන්තිසොරච්චෙසු නිරුල්භඅජ්ඣාසයත්තා. මහාපටිග්ගහණන්ති මහන්තං උපසමධ්‍යාඤ්ජනං. අස්සාති වෙපචිත්තස්ස.

පටිසංයුජෙති පටිසත්තු භුත්වා සංයුද්ධං කරෙය්‍යා. තෙනාහ “පටිච්චරෙය්‍යා”ති. උපසම්...පෙ.... මඤ්ඤ උපසමෙනෙව පච්චත්ථිකස්ස නායකභූතස්ස කොධස්ස පටිසෙධනතො. තාදිසෙ හි කොධො පටිකිරියං අලහන්තො අනුපාදානො විය ජාතවෙදො වූපසම්මති. යදා-සද්දො හෙතුඅත්ථො, න කාලත්ථොති ආහ “යස්මා තං මඤ්ඤති”ති. තාවදෙව ද්වෙ ගාවො යුජ්ඣන්තෙති තස්මිංයෙව ඛණෙ ද්විසු ගොණෙසු යුජ්ඣන්තෙසු.

බන්තිතො උත්තරිතරො අඤ්ඤො අත්ථො න විජ්ජති අනන්තරෙව අස්ස
විරොධං අනත්ථං පටිබාහින්වා දිට්ඨධම්මිකස්ස චෙව සම්පරායිකස්ස ච

සංවිධානතො. තං ඛන්තිං පරමං ආහු සෙට්ඨබලං විරොධපච්චයං අභිභුයා පවත්තනතො. බාලයොගතො බාලො, තස්ස බලං බාලබලං, අඤ්ඤාණන්ති ආහ “බාලබලං නාම අඤ්ඤාණබල”න්ති. තං යස්ස බලන්ති තං අඤ්ඤාණබලං යස්ස පුග්ගලස්ස බලං, අබලමෙව තං පඤ්ඤාබලෙන විද්ධංසෙතබ්බතො. පටිච්ඡන්තා න විජ්ජන්ති ධම්මට්ඨං පටිජ්ජරිත්වා අභිභවිත්වා පවත්තා නත්ථි. පටිච්චනමත්තං පන කොච්ච දෙය්‍යාපි, තං අකාරණන්ති දස්සෙත්තො “පටිජ්ජරිත්වා වා”තිආදිමාහ. බාලබලන්ති “පටිජ්ජරිත්වා”ති වචනස්ස කාරණවචනං. තස්සෙව පුග්ගලස්ස පටිකුජ්ඣනකස්ස. නානත්තාවිතක්කනතො උභින්නං අත්ථං. තිකිච්ඡන්තන්ති අනත්ථපටිබාහනමුඛෙන පණ්ඩිතකිච්චකරණෙන පටිසෙධෙන්තං. “බාලො අය”න්ති ඵලං පඤ්ඤපෙතුං හෙතුඵලානං අනවබොධතො චතුසච්චධම්මෙ අෂේකාති.

වෙපචිත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුභාසිතජයසුත්තවණ්ණනා

251. “ජෙකතායා”ති වත්වා තස්ස වත්තුං ජෙකභාවං දස්සෙතුං “ඵලං කිරස්සා”තිආදිමාහ. ගාහන්ති ලද්ධිං. මොචෙත්වාති යස්ස පුත “චොරො”ති උත්තරි වත්තුං න සක්කොති, ඵලං විමොචෙත්වාති පයමං වත්තුං න සක්කා. ගරුති භාරියං, දුක්කරන්ති අත්ථො. පච්ඡාති “පරස්සා”ති වුත්තො සො කිඤ්චි පයමං වදන්තො අත්තතො අධිප්පායං පච්චෙදෙති නාම, තං යථාසත්ති විදිතමතො තස්ස උත්තරි වත්තුං සක්කොති. තෙනාහ “පරස්ස වචනං අනුගන්ත්වා පන පච්ඡා සුඛං වත්තු”න්ති. අපි ව අසුරින්දෙන “හොතු, දෙවානම්න්ද, සුභාසිතෙන ජයො”ති පයමං වුත්තං, විසෙසො ව පුබ්බං උපනෙන්නං අනුවත්තති. වචසි කුසලො සක්කො දෙවරාජා තං විසෙසං තෙනෙව පුබ්බං උපතයාපෙත්තො උපලාපනවසෙන “තුම්හෙ ඛිචෙත්වා”තිආදිමාහ. පුබ්බදෙවාති සක්කපමුඛාය දෙවපරිසාය ලොකෙ පුබ්බෙව උජ්ජන්තන්තා “පුබ්බදෙවා”ති පසංසවචනං. වෙපචිත්තිං සන්ධාය “තුම්හෙ”ති “පුබ්බදෙවා”ති ව වුත්තන්තා “තුම්භාකං තාව පච්චෙණ්ණාගතං භණ්ඨා”ති වුත්තං. ගාරවට්ඨානියත්තා වෙපචිත්තිතො ඛහුවචනපයොගො. දණ්ඨෙත අවචාරො අවචරණං දණ්ඨාවචරො, නත්ථි ඵත්ථ වුත්තො දණ්ඨාවචරොති අදණ්ඨාවචරා, සක්කෙන වුත්තා ගාථායො.

සුභාසිතජයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුලාවකසුත්තවණ්ණනා

252. රථසද්දොති රථාලඬිකාරභූතානං කිඬිකිණිකජාලාදීනං සද්දො. තථා ධජසද්දො. ආජාතීයසද්දොති ආජාතීයානං භසිතසද්දො ව. කරුණාසමාවජ්ජිතභද්දොති පාණානං අනුපරොධෙන පණාමිතචිත්තො. ඊසාමුඛෙනාති රථකජ්ජරමුඛෙන. පුඤ්ඤපච්චයනිබ්බත්තොති උළාරං සුවිපුලං

පුඤ්ඤං පච්චයං කත්වා නිබ්බත්තො. න සජ්ජති කත්ථවි අජ්ජපිසට්ටනෙන ගච්ඡන්තො. සිම්බලිවනෙනාති සිම්බලිවනමජ්ඣෙන. විහග්ගං නිම්මලීකන්ති ඉතො විතො විහග්ගඤ්ඤෙව නිරවසෙසතො මලීකඤ්ඤෙව හොති.

කුලාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නදුබ්භියසුත්තවණ්ණනා

253. සුපච්චත්ථිකොති සුට්ඨු අතිවිය පච්චත්ථිකො පටිසත්තු. ගහිතොසීති දෙවපාසෙන බන්ධිත්වා ගහිතො අසි. බද්ධොව අහොසි සක්කස්ස පුඤ්ඤානුභාවෙන. චෙතියරාජා කිර ඉමස්මිං කප්පෙ තතො පුබ්බෙ කෙනවි අවුත්තපුබ්බං බරමුසාවාදං අහොසි, තාවදෙව විරජ්ඣිත්වා මහාපථවියා විවරෙ දිනෙ නිපතිත්වා අවිච්ඡේදිනිපාලානමින්දනමහොසි. තං සන්ධාය චුත්තං “චෙතියරඤ්ඤො පාපං සන්ධායා”ති. මහාපාපානීති මහත්තාති ගරුතරාති පාපාති. තථා හි චෙපචිත්තිතො සපථකරණෙ නිදස්සනභාවෙන එතාති අට්ඨකථායං ආගතානීති.

නදුබ්භියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වෙරොවනඅසුරින්දසුත්තවණ්ණනා

254. ද්වාරපාලරූපකාති වියාති ද්වාරපාලාකාරෙන කතපට්ඨායො විය. වායමෙට්ඨෙව, න අන්තරා සංකොචං ආපජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො. නිජ්ජන්තසොහනෙසුති නිජ්ජන්තභාවෙන සුන්දරෙසු. සබ්බෙ හි අනිජ්ජන්තා අත්ථා න සොහන්ති. කිච්චජාතාති විජ්ජකතභාවෙන සඤ්ජාතකිච්චා. අකිච්චජාතොති අසඤ්ජාතකිච්චො කිච්චරහිතො නාම නත්ථි ගමනට්ඨිතසයනනිසජ්ජාදිවසෙන උජ්ජජනකදුක්ඛවිනොදනභාවතො. සංයොගපරමාත්ථෙව සම්මොගාති ඉමෙසං සත්තානං සංභුඤ්ජිතබ්බත්ථුනි නාම පකතියා විරොධසිලානිපි අසංයොගෙන වා අසුන්දරානිපි, තාති අභිසම්බරණපවනසංයොජනපරමාති චෙදිතබ්බාති තථා සති සම්මොගාරහභාවූපගමනතො. තෙනාහ “පාරිවාසිකඔදනාදීනි”තිආදි. උණ්භාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බයුත්තෙ පරිහජ්ජිත්වාති අධිප්පායො.

වෙරොවනඅසුරින්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අරඤ්ඤායතනඉසිසුත්තවණ්ණනා

255. ජාමාතිකා වුව්චති ධිතුපති, සසුරො හරියාය පිතා, තස්මා ඉමෙ අන්තරවත්තිතො ද්වෙ ජනා සක්කචෙපචිත්තිතො සුජාය වසෙන ජාමාතිකසසුරා. “විරදික්ඛිතාන”න්ති දික්ඛිත්වා පබ්බජිත්වා විරකාලානං වතසමාදානවසෙන ඉතො බාහිරකානං පබ්බජිතානන්ති ආහ “විරසමාදින්නවතාන”න්ති. ඉතො පටික්කමාති ඉතො යථාධිකට්ඨානතො අපෙහි අපක්කම. න පටික්කුලසඤ්ඤිතො ගුණෙ ගාරවයොගතො. දෙවා හි යෙභුයොන “මයං පුබ්බෙ ගුණවත්තෙ පයිරුපාසිත්වා

තෙසං ඔවාදෙ යත්වා පුඤ්ඤානි උපවිනිත්වා ඉධුපපන්නා''ති ගුණවත්තෙසු ආදරහාවං උපට්ඨපෙන්නි.

අරඤ්ඤායතනඉසිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සමුද්දකසුත්තවණ්ණනා

256. චක්කවාලමහාසමුද්දපිට්ඨියන්ති චක්කවාලපබ්බතපාදසමන්තා මහාසමුද්දතීරපිට්ඨියං. යථෙව සිනෙරුසමීපෙ මහාසමුද්දො අනුපුබ්බනින්තො අනුපුබ්බපොණො අනුපුබ්බපබ්භාරො, එවං යෙභුයොන චක්කවාලපාදසමීපෙපි. තෙනාහ “රජතපට්ඨවණ්ණෙ වාලුකපුලිනෙ”ති. චුත්තජ්ජකාරාසුති අනන්තරසුත්තෙ චුත්තජ්ජකාරාසු. අස්සමපදෙනාති අස්සමපදවෙමජ්ඣෙකෙන. එවං චිත්තයිංසුති “යං නූන මය”න්තිආදිනා යථා පාළියං ආගතං, එවං මන්තයිංසු.

ඉච්ඡිතකරොති යදිච්ඡිතකරණං. දුට්ඨානන්ති දුරාසයානං. තෙ පන දුට්ඨජ්ඣාසයා විරුද්ධා හොත්තීති ආහ “දුට්ඨානං විරුද්ධාන”න්ති. පචුත්තන්ති ඛිජං සන්ධාය වපිතං. තෙනාහ “ඛෙත්තෙ පතිට්ඨාපිත”න්ති.

සායමාසහත්තන්ති සායං අසිතබ්බහොජනං. යථාචාරං භක්ඛිතමෙතං දෙවානං විය සුබ්බමං ගුරුවාසඤ්ච න හොතීති “හත්ත”න්ති චුත්තං. ගෙලඤ්ඤජාතන්ති සඤ්ජාතගෙලඤ්ඤං. වෙපතීති කම්පති පවෙධති.

සමුද්දකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. වතපදසුත්තවණ්ණනා

257. සමාදාතබ්බතො වතානි, අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬකරසභාවෙන පබ්බජිතබ්බතො පදානි, තතො එව අසංකිණ්ණභාගාති කත්වා “වතකොට්ඨාසානී”ති චුත්තං. සමත්තානීති පුඤ්ඤවිසෙසතාය පුජ්ජහවඵලනිබ්බත්තනෙන කිත්තිසඤ්ඤානෙන ව සමං අත්තානි සමත්තානි. පරිපුණ්ණානීති අඛණ්ඩාදිභාවෙන සබ්බසො පුණ්ණානි. සමාදින්නානීති තත්ථ සක්කච්චකාරිතාය සම්මා ආදින්නානි. මාතුලානීති පිතුහගිනී, න යා කාවි මාතුලස්ස හරියා කුලපෙට්ඨකානං අධිජ්ජෙතත්තා, හරියාපි වා මාතුලසම්බන්ධතො ගහෙතබ්බා, තථා සති මහාපිතුහරියාදීනමපි සඬගහො දට්ඨබ්බො.

ආදි-සද්දෙන පෙට්ඨහගිනීනං සඬගහො. අපච්චිකාරකොති තෙසං පච්චිට්ඨානකරො. යො කොච්චි දදන්තොපි සාපෙක්ඛො දෙති, සො මුත්තවාගො න

හොති, අයං පන න ඵ්වන්ති “මුත්තවාගො හොති”ති වුත්තං. විස්සට්ඨවාගොති නිරපෙක්ඛපරිච්චාගොති අත්ථො. යථා පාණාතිපාතබ්බුලො “ලොහිතපාණි”ති වුච්චති, තථා දානබ්බුලො “පයතපාණි”ති වුත්තොති ආහ “දෙය්‍යධම්මදානත්ථාය සදා ධොතහත්ථො”ති. වොස්සග්ගරතොති දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චජනෙ අභිරතො. පරෙහි යාචිතබ්බාරහොති පරෙහි යාචිතුං යුත්තො ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස තාවදෙව විස්සජ්ජනතො. දානෙනෙව යුත්තොති සබ්බකාලං දානෙනෙව යුත්තො අභිණ්භං පවත්තමහාදානත්තා. දානෙ ව සංවිහාගෙ වාති පරස්ස සම්පුණ්ණං කත්වා පරිච්චජනසංඛාතෙ දානෙ ව අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බතො සංවිහජනසංඛාතෙ සංවිහාගෙ ව රතො අභිරතො.

වතපදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සක්කනාමසුත්තවණ්ණනා

258. මනුස්සභූතොති මනුස්සෙසු භූතො, මනුස්සත්තං වා පත්තො. ආවසථන්ති නිවාසට්ඨානං කාරෙත්වා අදාසි, තස්මා වාසං අදාසිති වාසවො. අත්ථ-සද්දො ඉධ කාරණපරියායොති ආහ “සහස්සමිපි කාරණාන”න්ති. ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා විහාට්තොව. විනිච්ඡිනති, තස්මා සහස්සං පඤ්ඤාඅක්ඛිති එතස්සාති සහස්සක්ඛො. මසං වුච්චති ධනං, තං පන සද්ධාසංඛාරං මසං අස්ස අත්ථිති මසවා. පුරෙ දානං දදාතීති පුරින්දදො අනුනාසිකලොපං අකත්වා. පුඤ්ඤාති කාතුං සක්කොතිති සක්කො.

සක්කනාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

259. සොති සක්කො දෙවරාජා. බ්‍රහ්මවනෙ වත්තබ්බෙ එකවචනං වුත්තං. වුච්චතීති වචනං, අත්ථො. තස්මා බ්‍රහ්මවනෙති බ්‍රහ්මහි අත්ථෙති අත්ථො. යථා පටිපජ්ජන්තො අනුක්කමෙන තෙ ධම්මෙ සමාදිශිත්වා සක්කො සක්කත්තං අජ්ඣගා, තං පටිපත්තිං දස්සෙතුං “සක්කො කිරා”තිආදි වුත්තං. අනන්තරෙති සක්කභාවස්ස අතීතානන්තරෙ අත්තභාවෙ. තං සබ්බන්ති සක්කස්ස මසමාණවකාලෙ සම්මාපටිපත්තිං, තාය සක්කභාවුපගමනඤ්චාති තං සබ්බං. වුත්තො, තස්මා තත්ථ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො.

මහාලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දලිද්දසුත්තවණ්ණනා

260. මනුස්සදලිද්දොති මනුස්සෙසු දුග්ගතො. මනුස්සකාරුඤ්ඤතන්ති මනුස්සෙසු පරමනිභීතතං. මනුස්සකපණොති මනුස්සෙසු වා පරමනිභීතො. තස්මිං යානෙති තස්ස දෙවපුත්තස්ස තස්මිං උප්පජ්ජනට්ඨානෙ. ලාමකතො වින්තෙන්තීති

තස්ස පුරිමවත්ථුං නිස්සාය භීතතො චිත්තෙන්ති. කථෙන්නීති තමෙව පරෙසං කථෙන්නි. චිත්ථාරෙන්තිති චුත්තමත්ථං චිත්ථාරිකං කරොන්නි. සබ්බදා පරිච්ඡිජ්ජ පරිවාරසම්පන්නො හුත්වා අධිසට්ඨරතනෙ හත්ථික්ඛන්තො මහවිවරාජානුභාවෙන නිසින්නත්තා ජනකායෙන සමුල්ලොකියමානො. අවලම්බන්තිති ඔලම්බන්ති. වන්දනමත්තං වා නාහොසි, අඤ්ඤදත්ථු පච්චෙකඛුද්ධනො අත්තනො සමානාදරකිරියං පච්චාසිසති. තෙන චුත්තං “සො”තිආදි. ක්වායන්ති කො අයන්ති ධ්‍යාපන්නවසෙන වදති. කාළුරත්තෙහි සුත්තෙහි සිබ්බිතත්තා වණ්ණවිකාරං දිස්වා “කුට්ඨිවීරානි පාරුතො”ති ආහ. මහානිරයෙ නිබ්බන්තිත්වා මහාදුක්ඛං පච්චන්තොති. තදනුරූපපාපකම්මස්ස විපාකාවසෙසෙන ලද්ධොකායෙන රාජගහෙ...පෙ.... පටිසන්ධිං ගණ්හි. කාමඤ්ච එත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණං කුසලකම්මෙනෙව, තස්ස පන අකුසලකම්මස්ස විපාකිනො බලවහාවතො චුත්තං “විපාකාවසෙසෙන”ති. තෙනාහ “ගහිතකාලතො...පෙ.... නික්ඛන්තො”ති. හික්ඛාය වරිතුං සමත්ථකාලතො පට්ඨාය රොගස්ස බලවතාය මංසානි...පෙ.... පතන්ති. ඤාණං පෙසෙත්වාති විපස්සනාපටිපාටියා භාවනාඤාණං නිබ්බානං පටිපෙසෙත්වා පවත්තෙත්වා. ඉන්ද්‍රියානං පරිපක්කත්තා සත්ථු දෙසනාවිලාසෙන සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතො. චුම්බටන්ති පාදචුම්බටං. කුට්ඨිනො හි සකලපාදතලං මා රුජීති චුම්බටං කත්වා තං පාදතලෙ බන්ධිත්වා ගවිජන්ති, මත්තිකපාතිං භින්දිත්වා විය තථා නිහිනමනුස්සත්තභාවතො වචිත්වා සුවණ්ණපාතිං පටිලහන්තො විය දෙවත්තභාවං ගණ්හන්තො චුතිචිත්තතො දුතියචිත්තවාරෙ ආදානචිත්තක්ඛණෙ දෙවලොකෙ නිබ්බන්තො.

මග්ගෙනාගතාති මග්ගාධිගමනෙන ආගතා උප්පන්නා. අරියකන්තසීලන්ති අරියානං කන්තං මනාපං මනොරමං සීලධම්මං. අරියානං අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛා විය අධිසීලසික්ඛාපි සබ්බා අතිවිය කන්තා ඵලාති ආහ “කිඤ්චාපි”තිආදි. ඉමස්මිං පනත්තෙති ඉමස්මිං සොනාපන්නස්ස භවසංඛාරානෙ අත්තෙ නිද්ධාරෙත්වා චුච්චමානෙ. පඤ්චසීලම්පි යස්මා දිට්ඨි විය භවත්තරෙපි අප්පහීනං.

දලිද්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රාමණෙයාසකසුත්තවණ්ණනා

261. ආරමන්ති එත්ථ සත්තාති ආරාමා, මනොරමා උපවනාදයො. තෙ ඵච චෙතෙන්ති එත්ථ සද්ධාය අත්තනො පීතිසොමනස්සං සන්ධගන්තිති චෙතියාති ව චුච්චන්ති. මනුස්සරමණීයභාවස්සාති මනුස්සානං ආරමණීයභාවස්ස. තස්ස පන සීලාදිගුණවසෙන අචිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යානුභාවතාපි හොතීති භගවා “නාග්ගන්ති සොළසි”න්ති අවොච. අවෙතනාය භූමියා රමණීයතා නාම ගුණවිසිට්ඨානං අරියානං සෙවනවසෙන චෙදිතබ්බාති චුත්තං “ඉදානි...පෙ.... ගාමෙ වාතිආදිමාහ”ති.

රාමණෙයාසකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. යජමානසුත්තවණ්ණනා

262. යජන්තානන්ති දක්ඛණෙය්‍යං උද්දිස්ස දෙන්තානං. අට්ඨුප්පත්තිකො සුත්තනික්ඛෙපොති දස්සෙත්වා අත්ථවණ්ණනං කාතුං “තදා කිරා”තිආදි චුත්තං. අග්ගන්ති සෙට්ඨං. තෙහි තෙහි වා යථාලද්ධසප්පිආදයො මා නස්සන්තු, අග්ගභාවෙන ගහිතානි සප්පිආදීනි කෙවලං අග්ගිමිහි ඤාපනෙන, දෙවා මනුස්සා මිච්ඡාගාහෙන මා නස්සන්තු. තක්කෙනාති තක්කමත්තෙන. “කට්ඨමා”ති අම්භෙ මඤ්ඤථ, ඉදානි පස්සථ, පච්චක්ඛතො අයං වො...පෙ.... ආගච්ඡතීති ආභංසුති යොජනා.

උපධිවිපාකන්ති උපධිසු වා විපච්චති, උපධියො වා විපාකා එතස්සාති උපධිවිපාකං. විජ්ජාරවත්තං හොති විපුලපක්ඛතාය. භික්ඛුසඩ්ධස්ස අදංසු “සම්මාසම්බුද්ධෙන මහාබ්‍රහ්මුනා ච එවං ඔවාදො දින්නො”ති.

යජමානසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

7. බුද්ධචන්දනාසුත්තවණ්ණනා

263. උට්ඨහාති උට්ඨානං කාශිකචිරියං කරොහි. තෙනාහ “විවර, ලොකෙ”ති. චෙතසිකචිරියං පන භගවතා මත්ථකං පාපිතමෙව. තෙනාහ “විජිතසඬ්ඨාමා”ති. ද්වාදසයොජනිකස්ස උච්චභාවෙන. විත්ථාරතො පන ආයාමතො ච අනෙකයොජනසතසහස්සපරිමාණවක්කවාළං අතිබ්‍යාපෙත්වා යිතස්ස. පන්තභාරාති පාතිතභාර. නික්ඛෙපිතඛිඛතො භාරාති ආහ “ඔරොපිතඛන්ධා”තිආදි. තෙ හි තංසමඬ්ඨිගිතො පුග්ගලස්ස සම්පාතනට්ඨෙත භාරා නාම. චුත්තඤ්ඤෙන “භාරා භවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා”ති (සං. නි. 3.22). තදෙකදෙසා ච කිලෙසාභිසඬ්ඨාරා. පන්තරසාය පුණ්ණමාය රත්තින්ති යථා පන්තරසපුණ්ණමාය රත්තියං පරිපුණ්ණකාලෙ උපක්කිලෙසවිමුත්තො චන්දො සොහති, එවං තව චිත්තං සබ්බෙසො උපක්කිලෙසවිමුත්තං සොහතීති අධිප්පායො.

බුද්ධචන්දනාසුත්තවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

8. ගහට්ඨචන්දනාසුත්තවණ්ණනා

264. පුපුද්දිසාති බහුදිසා. කා පන තාති ආහ “චතස්සො දිසා චතස්සො අනුදිසා වා”ති. අනුදිසාගහණෙන චෙත්ථ උද්ධං අධොපි ගය්හතීති ව දස්සෙති. භූමිවාසිනොති භූමිපට්ඨෙද්ධචුත්තිනො. එතෙන රුක්ඛපඬ්ඨතනිවාසිනොපි ගහිතා හොන්ති. චිරරත්තසමාහිතචිත්තෙති උපචාරජ්ජනාඤානාති උප්පාදෙන්වා අපරිහීනජ්ඣානතාය චිරකාලං සමාහිතචිත්තෙ. ආපාණකොට්ඨකන්ති ජීවිතපරියන්තං යාවජීවං. එවමාදීති ආදි-සද්දෙන අවසෙසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි සඬ්ඨගණ්භාති. නිච්චසීලවසෙන පඤ්චහි, නියමසීලවසෙන දසහි. පි-සද්දෙන තතො කතිපයෙහි

උපොසථසීලවසෙන අට්ඨහිපිති දස්සෙති. ධම්මිකෙහිති ධම්මතො අනපෙතෙහි.
පමුඛොති පමොක්ඛො.

ගහට්ඨවන්දනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සත්ථාරවන්දනාසුත්තවණ්ණනා

265. බ්‍රහ්මජාණුකොති දක්ඛණ්ණජාණුමණ්ඩලං පථවියං යපෙත්වා වන්දමානො
බ්‍රහ්මජාණුකො නාම තථාභූතො හුත්වා. යජිතබ්බතො යක්ඛො, පූජනීයො. එවං
පූජාවිසෙසයොගතො සක්කොති ආහ “සො යක්ඛොති සො සක්කො”ති. සක්කස්ස
නමක්කාරභාජනභූතඤ්ඤි පුච්ඡන්තො මාතලි “කො නාම සො යක්ඛො”ති ආහ.
ගුණනෙමිත්තකෙහිති ගුණහෙතුකෙහි අනන්තාති හි බුද්ධානං නාමාති, තාති ච බො
සබ්බානිපි ගුණනෙමිත්තකානෙව. අනන්තගුණත්තා. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“අසඬ්ඛොය්‍යාති නාමාති, සගුණෙන මහෙසිනො;
ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො”ති. -

තස්මා අනොමනාමන්ති පරිපුණ්ණගුණනාමන්ති අත්ථො. සමතික්කමෙනාති සම්මා
සමුච්ඡිත්තවසෙන අතික්කමනෙන. කිලෙසාරීතං අපෙතවයොති අපවයො, සො
ආරම්භබ්බට්ඨෙත ආරාමො එතෙසන්ති අපවයාරාමා. තෙනාහ “වට්ටවිද්ධංසනෙ
රතා”ති.

සත්ථාරවන්දනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඬ්ඝවන්දනාසුත්තවණ්ණනා

266. පුනිම්භි දෙනෙ මාතු සරීරෙ සයනතො, අත්තතො එව වා පුනිදෙනං සරීරං
තස්මිං ධීතතාය අවත්ථරිත්වා සයනතො පුනිදෙනසයාති යොජනා. කුණපම්භෙතෙති
එතෙ මනුස්සා අසුච්ඡුග්ගන්ධපෙගුච්ඡපටික්කුලෙ මාතුකුච්ඡිසඬ්ඛාතෙ කුණපස්මිං දස
මාසෙ නිමුග්ගා. තෙසං කින්තාම ත්වං පිභයසිති යොජනා. එතෙසං එතං විභයාමිති
එතෙසං ඉසීතං එතං සම්මාපටිපත්තිං විභයාමි. ඉදාති තං පටිපත්තිං දස්සෙතුං “න
තෙ සං කොට්ඨෙ ඔපෙන්නි”ති චුත්තං. ධඤ්ඤං කොට්ඨෙ න පක්ඛිපන්ති
පක්ඛිපිතබ්බස්ස ච අභාවතො. තෙනාහ “න හි එතෙසං ධඤ්ඤ”න්ති. පරෙසං
නිට්ඨිතන්ති පරෙසං ගහිතං සන්තකං තෙසං පාකාය නිට්ඨිතං.
භික්ඛාචාරවත්තෙනාති පිණ්ඩාවරියාය. එසමානා පරියෙසන්තා. එවං පරිශිට්ඨෙත.
යාපෙන්නි, න එසන්ති අනෙසනං. සුසමාදින්නසුත්තරවතාති සුට්ඨ
සමාදින්නසොහනවතා.

එවං සුභාසිතභාසිනොති ගන්ථධුරවිපස්සනාධුරානං වසෙන
ගුණපරිමාණසුභාසිතස්සෙව භාසනසීලා. අරියෙන තුණ්හිභූතෙන තුණ්හිභූතා. තතො
එව මනස්ස සාතිසයං සමඤ්චරා. ගහිතදණ්ඩෙසු පරාමාසාදිපයුත්තෙසු

දණ්ඩාදානාදිහෙතු උප්පජ්ජනකකිලෙසපරිලාභාභාවතො නිබ්බුතා. තෙනාහ
“විස්සට්ඨදණ්ඩා”ති. සාදානෙසුති සහවාදානෙසු. අනාදානාති තබ්බිරහිතා. තෙනාහ
“භවයොනී”තිආදි.

සඬ්ඝවන්දනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. ඡෙත්වාසුත්තවණ්ණනා

267. චුත්තත්ථමෙව භෙට්ඨා දෙවපුත්තසංයුත්තවණ්ණනායං.

ඡෙත්වාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුබ්බණ්ණියසුත්තවණ්ණනා

268. දුබ්බණ්ණො දුද්දසිකො විරූපවණ්ණො. ඔකොට්ඨකොති රස්සභාවෙන
අවරකොට්ඨකො. සක්කෙන ගහිතනාමමෙවෙනං, න පන සො තථාරූපො කොචි
යක්ඛො. තෙනාහ “එකො රූපාවචරබ්බමා”ති. යදි එවං කස්මා සො තථාරූපො
හුත්වා ආගතොති ආහ “සක්කො කීරා”ති. කථං පනෙත්ථ ඤායති “සො එකො
රූපාවචරබ්බමා, න පනෙසො අවරුද්ධකයක්ඛො”ති යුත්තිං දස්සෙන්නො
“අවරුද්ධකයක්ඛා පනා”තිආදිමාහ. දෙවානං වචනං සුත්වා. එරුසෙනාති
එරුසසමාවාරෙන. “කො නාම මය්හං ආසනෙ සන්නිසින්තො”ති අක්ඛන්ති.
අනුප්පාදෙන්නො ඛන්තියං යත්වා. බලවචිත්තීකාරන්ති ගරුතරං සක්කාරබ්බමානං.
නිවචුත්තියාති පරමනිපච්චකාරෙ සුචුපසමනෙ ව දස්සියමානෙ. සක්කස්ස තාය එව
ආචාරසම්පත්තියා සක්කාසනෙ යාතුං, අත්තනො ව ආචිකාතුං අසක්කොන්නො
අත්තරධාසි. උපහතචිත්තොමිහිති ඛන්තිමෙත්තානුද්දයාසබ්භාවතො පරස්මිං
උපහතචිත්තොමිහිති සක්කො අත්තනො සභාවං වදති. කොධවසෙ චත්තෙතුන්ති
කොධෙන අත්තනො වසෙ නිබ්බත්තෙතුං න සුකරොමිහි, අථ ඛො කොධං මය්හං
වසෙ න චත්තෙමිති අධිප්පායො. චිරං න කුජ්ඣාමිති යදි මෙ කදාවි කොධො
උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං කොධං අනුචත්තෙන්නො විරකාලං න කුජ්ඣාමි. න
උපනාය්භාමිති අත්තො සවෙ මෙ කොධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, බිප්පමෙව ව නං
පටිච්චෙනායාන්ති තං මෙ පුබ්බෙව වතං පරිපුරිතං.

දුබ්බණ්ණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සම්බරිමායාසුත්තවණ්ණනා

269. ආබාධිකොති ආබාධො අස්ස අත්ථිති ආබාධිකො. වාචෙසීති සික්ඛාපෙසි. සම්බරො නාම අසුරොයාය ආදිපුරිසො පුරාතනො අසුරින්දො. තං සන්ධායාහ “යථා සම්බරො”තිආදි. එවං පච්චති අඤ්ඤාපි මායාථි මායං පයොජෙත්වා. උපවාදන්තරායො නාම බමාපනෙ සති විගච්ඡති, පාකතිකමෙව හොතීති ආහ “එවමස්ස ඵාසු භවෙය්‍යා”ති. තෙනාති වෙපචිත්තිනා සම්බරවිජ්ජාය අදානෙන වඤ්චිතත්තා. තථා අකත්වාති ඉසීනං සන්තිකං නෙත්වා බමාපනවසෙන කාතබ්බං අකත්වා.

සම්බරිමායාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අව්චයසුත්තවණ්ණනා

270. සම්පයොජෙසුන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤං වාචසිකං ඵරුසං පයොජෙසුං. තෙනාහ “කලහං අකංසු”ති, විවාදං අකංසුති අත්ථො. අතික්කම්මවචනන්ති වචිසංවරං අතික්කම්මිත්වා වචනං. යස්මා අව්චයෙ දෙසියමානෙ තං ඛිණයති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස බමමානස්ස බමනං පටිග්ගණ්හතො, තස්මා චුත්තං “නප්පට්ඨණ්හාතීති න බමති”ති. තුම්භාකං වසෙ වත්තතු, විසෙවිතං අකත්වා යථාකාමකරණියො හොතු. මිත්තධම්මො ඉධ උත්තරපදලොපෙන “මිත්තො”ති චුත්තොති ආහ “මිත්තධම්මො”ති. කරණවචනන්ති “මිත්තෙහි”ති කරණවචනං භූමිමත්ථෙ. තෙනාහ “මිත්තෙසු”ති. යථා නිබ්බත්තසභාවස්ස භාවතො අඤ්ඤටත්තං ජරා, එවං මිත්තභාවතො චුත්තවිපරියායො අමිත්තධම්මො ජරාපරියායෙන චුත්තො. අගාරය්හං අනවජ්ජං සබ්බසො පභීනකිලෙසං. තෙනාහ “ඛිණාසවපුග්ගල”න්ති.

අව්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අක්කොධසුත්තවණ්ණනා

271. කොධො තුම්භෙ මා අභිභවීති එත්ථ කොධෙන අනභිභවතීයත්තං බන්තිමෙත්තාකරුණාදිතප්පට්ඨකම්මපරිබුහනෙන. තථා හි තංසමඨගිතො කොධො අභිභුය්‍යතීති ආහ “තුම්භෙව කොධං අභිභවට්. කුජ්ඣත්තානං මා පටිකුජ්ඣත්ථා”ති. පටිපදාති එසා පටිපත්ති. මෙත්තාති අප්පනාප්පත්තා මෙත්තා. තදුපවාරො මෙත්තාපුබ්බභාගො. න විහිංසති කිඤ්චි එතායාති අවිහිංසා. කරුණාති අප්පනාප්පත්තකරුණා වෙදිතබ්බා. තදුපවාරො කරුණාපුබ්බභාගො. ලාමකජනන්ති බන්තිආදිසු යොනිසොමනසිකාරාභාවෙන ගාරය්හසමාවාරසමායොගෙන ව නිහීනං ජනං. පච්චයපරිසුද්ධියා කොධො අභිමද්දමානො පුග්ගලං අභිමද්දති, තස්ස සො පටිසඨ්ඛානභාවනාබලෙහි සම්මදෙව පහාතබ්බොති.

අක්කොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය
සක්කසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සාරත්ථප්පකාසිනියා
සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය සගාථාවග්ගවණ්ණනා.
පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.